

A.CEHOV

**Schite
și nu'vele**

Editura Univers

clw

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*

Tradus din:

А. П. Чехов

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В ДВЕНАДЦАТИ ТОМАХ
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1955

Toa'te drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

A. Cehov

SCHIȚE ȘI NUVELE

Editura UNIVERS

București — 1971

Moartea unui slujbaş

ÎNTR-O seară neobișnuit de frumoasă, Ivan Dmitrici Cerveakov, un slujbaş neobișnuit de conștiincios, ședea în rîndul al doilea de fotolii și urmărea cu binoclul *Clopotele din Corneville*. Privea și se simțea în culmea fericirii. Cînd deodată... În povestiri întîlnim adesea acest „cînd deodată”, și scriitorii au dreptate să-l folosească ; viața este atît de plină de neprevăzut !... Cînd deodată fața i se schimonosi, ochii îi ieșiră din orbite, răsufllarea i se tăie... luă binoclul de la ochi, se aplecă și... hap-ci-i-iu !!! strănută — așa cum v-ați dat și dumneavoastră seama. Nicăieri nu este oprit să strănuți. Strănută și mujicii, și prefectii de poliție, ba cîte-odată chiar și consilierii de stat. Oricine strănută. Cerveakov nu se tulbură, așadar, de fel ; își șterse liniștit nasul cu batista și, fiind un om binecrescut, privi în jur, ca să vadă dacă nu cumva supăraseră pe cineva cu strănutul său. Și deodată se tulbură cu adevărat : bătrînelul care ședea în

fața lui, în primul rînd de fotolii, își ștergea grijuliu chelia și ceafa, cu mînușa, mormăind ceva. Cerveakov își dădu seama că bătrînelul nu era altul decît consilierul de stat Brizjalov, de la Ministerul Comunicațiilor.

„L-am stropit ! își spuse Cerveakov. Nu este șeful meu direct, totuși e neplăcut. Trebuie să-mi cer iertare.”

Își drese glasul, se aplecă înainte și șopti la urechea consilierului :

— Iertați-mă, excelență, v-am stropit... n-am făcut-o dinadins.

— Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Vă rog să mă iertați. Vedeți... ce să fac, n-am vrut...

— Liniștește-te, domnule ! Lasă-mă te rog să ascult !

Cerveakov se fîstăci, zîmbi năîng și începu să se uite din nou la cele ce se petreceau pe scenă. De uitat, se uita el, dar nu mai simțea nici o plăcere. Începuse să-l roadă neliniștea. În timpul pauzei îi dădu tîrcoale lui Brizjalov și, izbutind în sfîrșit să-și biruie sfiiciunea, se apropie de el și bolborosi :

— V-am stropit, excelență... Iertați-mă... Zău că n-am vrut...

— Slăbește-mă, domnule !... Am și uitat, și dumneata tot de asta vii să-mi vorbești ! spuse consilierul și buza de jos îi tremură de o ușoară enervare.

„Spune că a uitat și îi citească perfidia în ochi, gîndi Cerveakov, trăgînd bănuitor cu coada ochiului la consilier. Nici nu vrea să stea de vorbă cu mine. Ar trebui să-i explic că a fost cu totul fără voia mea ; că este o lege a naturii. Altfel, e în stare să-și închipuie că l-am scuipat într-adins. Și chiar dacă nu și-o închipuie acum, și-o va închipui mai tîrziu !...”

Întors acasă, îi povesti nevastei pătașia. I se păru însă că soția sa lua cam prea ușor lucrurile : e drept că la început, femeia fusese cam îngrijorată, dar aflînd că Brizjalov făcea parte din alt minister, se liniști.

— Ar trebui totuși să te duci la el, să te souzi, îl sfătui ea. Altfel ar putea crede că nu știi să te porți !

— Tocmai aici e buba ! De scuzat, m-am scuzat eu chiar atunci, dar a avut o atitudine tare ciudată... Nu mi-a spus nici un cuvînt ca lumea. E drept că nici n-am avut timp să stau mai pe-ndelete de vorbă cu el.

A doua zi, Cerveakov își îmbracă uniforma nouă, se tunse și se înfățișă la Brizjalov ca să se explice... Intrînd în salonul de primire al demnitarului, dădu de o mulțime de petiționari și în mijlocul lor îl zări pe consilier, care și începuse să primească cererile. După ce stătu de vorbă cu unul și cu altul, consilierul își îndreptă privirea și asupra lui Cerveakov.

— Dacă vă aduceți aminte, excelență, începu acesta, aseară la „Arcadia” am strănătat și... v-am stropit fără să vreau... vă rog să mă ier...

— Fleacuri... se poate să faci atîta caz ?! Dumneata ce dorești ? se adresă consilierul următorului.

„Nu vrea să vorbească cu mine, își spuse Cerveakov, pă-lind. Înseamnă că e supărat... Nu, nu pot să las lucrurile așa... Trebuie să-i explic...”

Cînd consilierul încheie convorbirea cu cel din urmă petiționar și se îndreptă spre cabinetul său, Cerveakov se luă după el și bolborosi :

— Excelență ! Dacă îndrăznesc s-o tulbur pe excelența-voastră, este tocmai dintr-un sentiment de căință, puteți fi sigur !... N-am făcut-o dinadins, cred că vă dați și dumneavoastră seama !

Consilierul se uită la el cu un aer chinuit și dădu din mîna a lehamite.

— Domnule, am impresia că dumitale îți arde de glumă ! spuse el și se făcu nevăzut îndărătul ușii.

„Care glumă ? își spuse Cerveakov. Unde vede el glumă ? E cogeamite consilier de stat și nu poate să înțeleagă atîta lucru ! Dacă-i așa, n-am să-i mai cer iertare ! Dracu să-l ia de încrezut ! Am să-i scriu o scrisoare, dar de venit nu mai vin pe la el nici mort ! Zău că nu mai vin !”

Așa se gîdea Cerveakov, îndreptîndu-se spre casă. Nu-i scrise însă consilierului nici o scrisoare, fiindcă, deși își stoarse creierii, nu izbuti cu nici un chip să aștearnă pe hîrtie ceea ce ar fi vrut să spună. A doua zi se văzu deci nevoit să se ducă din nou, în persoană, la consilier, ca să-i explice totul.

— Nu pentru a-mi îngădui o glumă, cum ați binevoit a spune, am venit ieri să tulbur liniștea excelenței-voastre, începu el să bolborosească, văzînd privirea nedumerită a consilierului. Voiam numai să-mi cer iertare pentru faptul că v-am stropit cînd am strănătat. Nici prin gînd nu mi-ar fi

trecut să glumesc. Cum aş îndrăzni să glumesc ? Dacă am glumi, ar însemna că nu avem nici un sentiment de respect față de persoanele cu vază...

— Ieși afară !!! zbieră deodată consilierul, făcându-se stacojiu la față și tremurînd din tot trupul.

— Cum ? întrebă Cerveakov în șoaptă, aproape leșinat de spaimă.

— Ieși afară !!! urlă din nou consilierul, bătînd din picior.

Cerveakov simți că în măruntaiele lui plesnește ceva. Fără să mai vadă și să mai audă nimic, se trase îndărăt spre ușă, coborî năucit în stradă și o porni pe jos, abia putînd să-și mai miște picioarele. Ajuns în neștire acasă, se întinse pe divan fără să-și scoată uniforma și... muri.

Grasul și slabul

DOI PRIETENI se întâlneau la o gară de pe calea ferată Nikolaevskaia. Unul era rotofei, celălalt, slab. Cel gras tocmai luase masa la restaurantul gării și buzele, încă unsuroase, îi luceau ca niște vișine coapte. Mirosea a vin de Xeres și a „*Fleurs d'oranger*“. Slabul abia coborâse din vagon și era încărcat cu geamantane, boccele și cutii de carton. Mirosea a șuncă și a zaț de cafea. În spatele lui venea nevastă-sa, o femeie firavă, cu bărbia ascuțită, și fiul său, elev de liceu, un băiat înalt, cu o pleoapă puțin lăsată pe un ochi.

— Porfiri! strigă rotofeiu, zărindu-l pe cel slab. Tu ești? Dragul meu! Nu ne-am văzut de un car de ani!

— Doamne! se minună acesta. Mișă! Prietenul meu din copilărie! Ce cauți aici?

Prietenii se îmbrățișară și se măsurară unul pe altul cu ochii umezi. Amândoi erau buimăciți, încântați.

— Dragul meu! Începu cel slab, după ce se mai îmbrățișară o dată. Nu mă așteptam de loc! Ce surpriză! Ia să

te văd mai bine! Ai rămas tot așa de frumos cum erai, tot atît de îngrijit și de fercheș. Doamne, Dumnezeu! Ei, cum o duci? Ești bogat? Ești înșurat? Eu, precum vezi, m-am înșurat... Asta-i nevastă-mea, Luiza, născută Wanzenbach... e luterană... Iar ăsta e fiul meu, Nafanail, elev în clasa a treia. Nafanea, domnul e prietenul meu din copilărie! Am fost colegi de liceu!

Nafanail stătu o clipă pe gînduri, apoi își scoase șapca.

— Am fost colegi de liceu! repetă slabul. Îți aduci aminte, Mișa, cîm ne porecliseră băieții? Pe tine, Herostrat¹, fiindcă arseseși cu țigara o carte a liceului, iar pe mine Efi-alte², fiindcă îmi plăcea să torn... Ha-ha-ha! Păcatele tine-reții...! Nu te teme, Nafanea! Vino mai aproape... Și asta e nevastă-mea, născută Wanzenbach... luterană...

După o clipă de gîndire, Nafanail se ascunse după tîl său.

— Ei, dar tu cum o duci, dragul meu prieten? Întrebă rotofeiul, privindu-și încîntat fostul coleg. Ai o slujbă undeva? Ai un post bun?

— Dă, dragul meu, am o slujbă. Sînt de doi ani asesor de colegiu, am și ordinul Stanislav. Leafa e cam mică... dar ce să-i faci! Nevastă-mea dă lecții de muzică, eu fac în orele libere tabachere de lemn. Tabachere foarte bune! Le vînd cu o rublă bucata. Dacă cineva ia zece bucăți sau mai multe, fac reducere. Ne descurcăm, de bine, de rău. Am lucrat înainte la un minister, și acum sînt mutat aici, ca șef de birou... Am să fac serviciul aci. Dar tu? Nu cumva ai și ajuns consilier de stat? Ai?

— Nu, dragul meu, caută ceva mai sus, răspunse grasul. Sînt consilier secret... Sînt și decorat. Am două stele.

Slabul păli deodată și încremeni, apoi fața i se lăți într-un zîmbet pînă la urechi. Ai fi zis că toate trăsăturile începuseră să i se topească. Trupul i se sfriji, se gîrbovi, și parcă i se făcu și mai puțintel... Geamantanele, boccelele și cutiile de carton se sfrijiră, se zbîrciră și ele... Bărbia lungă

¹ *Herostrat*, numele unui locuitor din Efes care a incendiat în 356 î.e.n. templul zeiței Artemis din acest oraș, cu scopul de a-și cîștiga glorie eternă.

² *Efi-alte* (sec. V î.e.n.), trădător grec în timpul luptei de la Termopile.

a nevestei sale se lungi și mai mult ; Nafanail luă poziția de drept și își încheie toți nasturii tunicii...

— Eu, excelență... sînt încîntat ! Un prieten din copilărie, ca să zic așa, să ajungă la o situație atît de înaltă ! Hi-hi-hi !

— Ia lasă prostiile ! se încruntă grasul. Ce înseamnă tonul ăsta ? Sîntem doar prieteni din copilărie ; ce rost are respectul ăsta față de grad ?

— Vai de mine... Se poate ?... continuă să rîdă stînjedit slabul, împuținîndu-se și mai mult. Atenția binevoitoare a excelenței-voastre... e ca un fel de vlagă dătătoare de viață... Excelență, acesta e fiul meu, Nafanail... Soția mea Luiza e luterană întrucîtva...

Grasul voi să spună ceva, dar fața celui slab căpătă o expresie atît de servilă și respectuoasă, încît consilierului secrét i se făcu greață. Își întoarse capul într-o parte și îi întinse slabului mîna de rămas bun.

Slabul îi strînse respectuos trei degete și, frîngîndu-și trupul într-o plecăciune adîncă, rîse subțire, ca un chinez : „Hi-hi-hi“. Nevastă-sa zîmbi și ea. Nafanail făcu o temenea și scăpă șapca din mînă. Tustrei erau extrem de impresionați și măguliți.

Chirurgia

UN SPITAL al zemstvei. În lipsa doctorului, plecat să se însoare, bolnavii sînt primiți de felcerul Kuriatin, un grăsun de vreo patruzeci de ani, cu un veston de mătase ponosit și pantaloni de flanelă jerpeliți. Are înfățișarea omului mulțumit, pătruns de simțul datoriei. În mîna stîngă, între degetul arătător și cel mijlociu, ține o țigară de foi, care răspîndește un miros urît.

În sala de așteptare intră dascălul Vonmiglasov, un bătrîn înalt, vînjos, cu o rasă cafenie, încins cu un brîu lat de piele. La ochiul drept are albeață și îl ține pe jumătate închis, iar pe nas are un neg care de departe aduce cu o mușcă. Cîteva clipe, dascălul caută cu privirea o icoană, dar, negăsind așa ceva, își face semnul crucii în fața unei damigene cu fenol, după care scoate dintr-o batistă roșie o prescură și o întinde cu o plecăciune felcerului.

— A-a-a... respectele mele ! spune acesta, căscînd. Cu ce ocazie pe la noi ?

— În primul rînd, îţi urez o duminică plăcută, Serghei Kuzmici... Chiar la domnia-ta veneam... Adevăr grăieşte psaltirea : „Băutura mea am amestecat-o cu lacrimi !” M-am aşezat deunăzi cu bătrîna mea la ceai şi — ce să-ţi spun ? — nici jeluirile, nici picăturile, nimic, nimic nu m-a ajutat ! Îmi venea să mor, nu alta... Cum luam o înghiţitură de ceai, simţeam că mă apucă leşinul ! Şi să nu crezi că numai mă-seaua mă durea : tot obrazul îmi zvîcnea înfiorător ! De ureche, nici nu mai vorbesc, parcă mi se înfipsese în ea, să-mi fie cu iertare, un cui, sau cine ştie ce altă drăcovenie ! Şi mă-mpungea, mă-mpungea ! „Încărcatu-mi-am sufletul cu păcate ruşinoase şi în trîndăvie trăitu-mi-am traiul...” M-a pedepsit Dumnezeu pentru păcatele mele, Serghei Kuzmici ! După liturghie, părintele m-a muştrat : „Te-ai făcut fonf şi sîştit, Efim ! Nu se înţelege nimic din ceea ce cîntî.” Dar judecă şi dumneata, Serghei Kuzmici, mai poate fi vorba de cîntat, cînd nici nu pot să deschid gura, de umflată ce mi-e, şi cînd n-am închis ochii toată noaptea...

— Mda... Ia loc, te rog... Deschide gura !

Vonmiglasov se aşază şi deschide gura.

Kuriatin se încrunţă, se uită în gura pacientului, şi printre dinţii îngălbeniţi de vreme şi de tutun zăreşte o măsea blagoslovită cu o carie cît toate zilele.

— Părintele diacon m-a învăţat să-i pun mereu votcă cu hrean, da' tot degeaba. Glikeria Anisimovna, Dumnezeu să-i dea sănătate, mi-a dat o aţă de la Muntele Athos, ca s-o port la încheietura mîinii, şi mi-a spus să-mi clătesc gura cu lapte cald ; aţa mi-am pus-o, cît despre lapte, mărturisesc că n-am îndrăznit : sînt om cu frica lui Dumnezeu, sîntem în post...

— Astea-s superstiţii... (Pauză.) Efim Miheici, măseaua trebuie scoasă !

— Apăi, cum zici dumneata c-o fi mai bine, Serghei Kuzmici. Că de aceea ai învăţat, ca să te pricepi la treaba asta, ca să ştii ce trebuie scos şi ce nu, ce poate fi lecuit cu picături sau cu altceva... De aceea sînteţi puşi aici, binefăcătorilor, Dumnezeu să vă dea sănătate... Iar noi să ne rugăm pentru voi zi şi noapte... pînă la sfîrşitul vieţii...

— E o nimica toată... face felcerul pe modestul, apropiindu-se de dulăpior şi scotocind printre instrumente. Chirurgia e un fleac... Îţi trebuie numai obişnuinţă şi mîină si-

gură... încolo!.. e o nimica toată... Mai zilele trecute a venit aici, ca și dumneata, moșierul Alexandr Ivanîci Eghipetski... Tot pentru o măsea... E om tare învățat, mă întreba de toate, voia să știe despre toate cum și ce. Mi-a strîns mîna, mi-a vorbit respectuos... A stat șapte ani la Petersburg, pe toți profesorii i-a cunoscut... Mult am mai discutat amîndoi... Și el s-a rugat de mine : „Scoate-mi-o, Serghei Kuzmici !“ „De ce să n-o scot dacă se poate scoate ?“ Numai că, vezi dumneata, la treaba asta trebuie să te pîrghiești, altfel nu merge... Sînt măsele și măsele : una o scoți cu cleștele, alta cu pîrghia, alta cu cheia... Fiecare e cu socoteala ei.

Felcerul ia în mînă pîrghia, se uită cîteva clipe la ea nehotărît, apoi o pune la loc și ia cleștele.

— Acum deschide gura cît poți de mare... spune el, apropiindu-se de dascăl. Las' că îi venim noi acuși de hac... E o nimica toată... Crestăm puțin gingia... facem o tracțiune pe direcția axului vertical... și gata... (face o incizie în gingie) și gata...

— Sînteți binefăcătorii noștri... Noi, proștii, nu înțelegem nimic, dar pe voi v-a luminat Dumnezeu...

— Nu mai vorbi cu gura deschisă... Măseaua asta e ușor de tras ; cîteodată se întîmplă să fie numai cioturi... Aici e o nimica toată... (Prinde măseaua cu cleștele.) Stai, nu te mișca... Stai liniștit... Acuși... (Începe să tragă.) Principalul este s-o apuci cît mai de jos (continuă să tragă)... ca să nu i se rupă coroana...

— Doamne, Dumnezeule... Maică precistă... A-a-a...

— Stai, stai cuminte... Nu mă apuca de braț ! Lasă mîinile jos ! (Trage din nou.) Nu mai e mult... Acuși, acuși... Să nu crezi că-i treabă ușoară...

— Dumnezeule... mare... sfinții părinți ! Văle-e-u... Smucește-o, smucește-o odată ! Cît ai să tragi de ea ?

— Asta-i treabă serioasă... chirurgia... Nu se poate dintr-o dată... Așa, așa...

Vonmigasov, cu ochii cît cepele, ridică genunchii pînă la piept, își închircește într-una degetele și gîfăie... Pe fața lui stacojie se ivesc broboane de sudoare, ochii i se umplu de lacrimi. Kuriatin, aplecat peste gura dascălului, suflă zgomotos, se mută mereu de pe un picior pe celălalt, și trage, trage... Trec cîteva clipe chinuitoare și... cleștele alunecă de

pe măsea. Dascălul sare în picioare, bagă degetele în gură, pipăie și descoperă măseaua tot la locul ei.

— Ai tras-o, ai ? spune el cu glas plîngăreț și în același timp batjocoritor. Trage-te-ar dracii pe lumea cealaltă ! Apăi mulțumesc ! Dacă nu te pricepi să scoți o măsea, nu te apuca ! Văd negru înaintea ochilor...

— Dacă nu-ți ții mîinile acasă ! se supără felcerul. Eu trăgeam și tu mă tot împingeai și spuneai fel de fel de prostii... Tîmpitule !

— Tîmpit ești tu !

— Ce crezi, bădărane, că așa se scoate o măsea ? Cît ai bate din palme ? Poftim, încearcă tu ! Habar n-ai de nimic ! Nu știi decît să te cațări în clopotniță și să tragi clopotele !... Auzi dumneata : „Nu te pricepi ! Nu te pricepi !” S-a găsit cine să mă învețe ! I-am scos măseaua domnului Alexandr Ivanici Eghipetski și n-a spus nici pîs... E un om mai ceva ca tine, da' și-a ținut mîinile acasă... Stai jos ! Stai jos, cînd ții spun !

— Nu mai pot... Lasă-mă să-mi trag sufletul... Of ! (Se așază pe scaun.) Numai să nu tragi de ea cu încetul : smucește-o, și gata ! Auzi, să nu tragi, să smucești... Dintr-o dată !

— Nu te mai apuca să înveți pe un învățat ! Doamne, ce lume incultă ! Dacă stai mai mult timp cu oameni ca ăștia, poți să înnebunești ! Deschide gura... (Apucă măseaua cu cleștele.) Chirurgia nu-i un fleac, măi frate... E altceva decît să bolmojești rugăciuni în strană... (Începe să tragă.) Nu te mișca... Măseaua e bătrîină, se vede că are rădăcini adînci... (Trage.) Nu te mișca... Așa... așa... Stai liniștit... Ei, ei... (Se aude un pîrîit.) Vezi ! Știam eu !

Tîmp de un minut Vonmiglasov șade nemișcat, de parcă l-ar fi lovit cineva în moalele capului. E amețit... Privește îndobitocit în gol, și sudoarea îi șiruie pe fața albă ca varul.

— Trebuia să iau pîrghia... mormăie felcerul. Ei, comedie !

Venindu-și în fire, dascălul bagă degetele în gură și, în locul măselei, găsește doi colți ascuțiți.

— Afurisitule !... geme el. V-ați oploșit aici spre nenorocirea noastră, irozilor !

— Bine-ți mai stă să înjuri... mormăie felcerul, punînd cleștele la loc în dulăpior. Necioplitul... Pesemne că nu te-au bătut îndeajuns cît ai fost seminarist... Domnul Alexandr Ivanovici Eghipetski a stat vreo șapte ani la Petersburg... Asta zic și eu cultură... numai hainele de pe el fac o sută de ruble... Și uite că n-a înjurat... Pe cînd tu... faci pe grozavul ! Lasă, nu-i nimic, n-ai să crăpi !

Dascălul își ia prescura de pe masă și pleacă acasă, cu mîna la falcă.

Cameleonul

COMISARUL de poliție Ociumelov trece prin piață în manta nouă și cu o legăturică în mână. În urma lui, un vardist roșcovan duce sub braț un ciurel plin cu agrișe confiscate. Împrejur, tăcere adâncă. În piață, nici țipenie... Ușile dughenilor și cîrciumilor stau căscate, ca niște guri flămînde, și se uită jalnic la cele orînduite de Dumnezeu. În fața lor nu se vede nici măcar un cerșetor.

— Care va să zică muști, blestematule ! aude dintr-o dată comisarul. Puneți mîna pe el, fraților ! Astăzi nu mai e slobod să muști. Ține-l ! Aha !

Se aude un chelălăit strident. Ociumelov se uită înspre partea de unde vine tă răboiul și vede o javră dînd buzna în trei picioare pe poarta depozitului de cherestea al lui Piciughin și uitîndu-se speriată înapoi. În urma ei aleargă un individ cu vesta descheiată peste o cămașă de stambă cu piepții scrobiți. Deodată face un salt înainte, ca și cum s-ar

arunca înot, cade la pământ și prinde cîinele de picioarele dinapoi. Se aude iar un chelălăit și strigătul : „Puneți mîna pe el !”

Capete somnoroase răsar în pragul dughenilor și, cît ai clipi din ochi, în fața depozitului de cherestea lumea, ieșită ca din pământ, se strînge ciopor.

— Trebuie că-i o dezordine, înălțimea-voastră, spune vardistul.

Ociumelov face la stînga și se îndreaptă către grup. Cetățeanul cu vesta descheiată stă în fața porții depozitului și, ținînd mîna dreaptă ridicată, arată mulțimii un deget care-i sîngerează. Pe fața sa de om beat parcă ar sta scris : „Am să te jupoi de viu, ticălosule !” Pîna și degetul lui arată ca un semn al victoriei.

Ociumelov recunoaște în el pe meșterul bijutier Hriukin. În mijlocul cercului de gură-cască, tremurînd din tot trupul, cu labele dinainte rășchirate, stă autorul tărăboiului : un pui de ogar alb, cu o pată gălbuie pe spate și cu botul ascuțit. Ochii lui umezi sînt triști și înspăimîntați.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Ociumelov, croindu-și drum prin mulțimea de gură-cască. De ce v-ați strîns aici ? Ce-i cu degetul tău ? Cine a țipat ?

— Îmi vedeam de treabă, înălțimea-voastră, începe Hriukin să se tînguie, tușind cu pumnul la gură. Mă duceam să mă înțeleg pentru niște lemne cu Mitri Mitrici, cînd, haț, așa, nitam-nisam, ticălosul ăsta mă apucă de deget ! Să-mi fie cu iertare, dar eu sînt un om care muncește... meseria mea e gingașă. Trebuie să mi se dea despăgubiri, fiindcă s-ar putea să stau o săptămîină fără să mă pot folosi de deget. Eu nu știu, înălțimea-voastră, să fie scris în vreo lege că trebuie să pătimești din pricina lighioanelor. Dacă-i vorba ca fiecare să înceapă să muște, păi atunci la ce să mai trăiască omul pe pământ ?

— Hm ! Bine... rostește cu asprime Ociumelov, tușind și ridicînd din sprîncene. Bine... Al cui e cîinele ? Las' că v-arăt eu ! O să vă-nvăț eu minte să vă mai lăsați cîinii să umble haihui pe străzi ! E timpul să ne ocupăm de domnii ăștia care nu vor să respecte regulamentele ! Cînd ticălosul o să fie pus la amendă, o să știe ce-i aia un cîine și alte animale vagabonde ! Il învăț eu ! Eldîrin, poruncește el vardistului, află al cui e cîinele și dresază proces-verbal. Iar

javra să fie ucisă. Fără zăbavă ! Cu siguranță că e turbată... Al cui e ciinele, vă-ntreb ?

— Îmi pare, își dă cineva cu părerea, că-i al lui don ghenereal Jigalov.

— Al domnului general Jigalov ?! Hm, Eldîrin, scoate-mi mantaua... Grozav de cald e azi ! Mă tem c-o să-i tragă iar o ploaie... Hm... Nu pot eu să pricep, se întoarce Ociumelov spre Hriukin, cum de a putut cățelușul ăsta să te muște ? Cum să te apuce tocmai de deget ? Vezi cât e de mic, iar tu ești gogeamite găligan ! Cu siguranță că ți-ai spintecat degetul în vreun cui și după aia ți-a venit ideea să scoți măcar un profit. Las' că ne cunoaștem noi... marfa ! Vă știu eu, diavolilor !

— I-a dat cu țigara pe la bot ca să facă haz, și de, ciinele l-a mușcat. Ce, era prost ? ăsta se ține veșnic de șotii, înălțimea-voastră.

— Minți, chiorule ! M-ai văzut tu pe mine ? Atunci de ce minți ? Înălțimea-sa e om deștept, știe cine minte și cine vorbește cinstit ca în fața lui Dumnezeu... Dacă-i vorba pe așa, apoi să hotărască judecătorul care din noi minte. Are legea și acolo stă scris despre toate... Astăzi sîntem toți egali... Și dacă vreți să știți, am și eu un frate jandarm !

— Gura !

— Nu, nu poate să fie ciinele lui don ghenereal ! Își dă cu părerea vardistul, după o matură chibzuială. Don ghenereal n-are cîini din ăștia. Nu ține decît propelicari...

— Ești sigur ?

— Sigur, nălțimea-voastră !

— Chiar așa ! Domnul general are cîini de preț, de rasă, pe cînd javra asta nu face nici două parale ! N-are nici blană ca lumea, nici nu-i arătos... o jigodie ticăloasă ! Ar ține domnul general un cîine ca ăsta ?... Unde vă sînt mințile ? Dacă un cîine ca ăsta s-ar ivi pe stradă la Petersburg sau la Moscova, știți ce s-ar întîmpla ? Cît ai clipi din ochi ar fi curățat ! Fără să se mai sinchisească nimeni de ce stă scris la lege ! Tu, Hriukin, ai fost mușcat, nu trebuie să lași lucrurile așa... Trebuie să-i învățăm minte. Nu mai merge...

— De, mai știi ? S-ar putea să fie totuși al lui don ghenereal ! cugetă vardistul cu glas tare. Ce, e scris pe botul javrei că nu-i a lui ? Am văzut deunăzi unul cam la fel la el în curte...

— Păi sigur, își dă un altul cu părerea, e al generalului...

— Hm... pune-mi mantaua, frate Eldîrin. Vîntu-i cam subțire... M-a luat cu frig... Ia cîinele, dă fuga cu el pînă la don general și întreabă dacă-i al dumnealui. Spune că l-am găsit prin piață și că i l-am trimis. Și să nu-l mai lase așa slobod pe stradă... Poate să fie un cîine scump, și dacă orice măgar îi vîră o țigară sub nas, îi strică mirosul. Cîinele este un animal gingaș. Și tu, zevzecule, lasă mîna jos! Ce tot vîri degetul ăla caraghios în nasul lumii? Singur ți-ai făcut-o!...

— Uite, bucătarul lui don ghegeneral. Să-l întrebăm pe el. Hei, Prohor, ia fă-te-ncoa, nene! Ia vezi, cîinele ăsta e al vostru?

— Ei, na-ți-o! Cum să fie! N-am avut niciodată un cîine ca ăsta!

— Ce să mai stăm să ne pierdem vremea! E un cîine vagabond! Ce mai tura-vura... Dacă-am zis că-i vagabond, apăi e vagabond! Trebuie curățat, și gata!

— Cum o să fie cîinele nostru! continuă Prohor, bucătarul. E al fratelui lui don ghegeneral, cel care a sosit mai deunăzi. Conașului nostru nu-i plac ogarii, dar fratele dînsului se dă în vînt după ei...

— Cum, a venit fratele domnului general? întreabă Oci-melov și fața i se luminează de un zîmbet înduioșat. Doamne sfinte! A venit Vladimir Ivanîci, și eu nu știam. A venit să-l vadă pe domnul general?

— Da, să-l vadă.

— Îa te uită! I s-a făcut dor de frate-su... Și eu nu știam nimic! Care va să zică e cățelușul lui! Ei, da' ce bine îmi pare!... Ia-l cu tine... E frumușel cîinele... Și deștept foc... I-a înșfăcat de deget pe ăla de colo... Ha-ha-ha... Cuțu-cuțu, de ce tremuri așa? Mîrîie, tîlharul... Drăguțul de el...

Prohor cheamă cîinele și pleacă cu el. Cei de față încep să-l ia pe Hriukin peste picior.

— Mai încapi tu o dată pe mîna mea! îl amenință Oci-melov.

Și, înfășurîndu-se în manta, își vede mai departe de drum prin piață.

Nuntă cu general

Povestire

CONTRAAMIRALUL în retragere Revunov-Karaulov, un bătrîn mărunţel şi smochinit, se întorcea într-o zi de la piaţă, ţinînd de urechi o ştiucă vie. În urma lui venea bucătăreasa Uliana, care ducea la subsuoară o legătură de morcovi şi un pachet de foi de tutun, pe care respectabilul amiral le folosea „împotriva moliilor, a ploşniţelor, a libărcilor şi a celorlalte infuzorii ce trăiesc pe trupul omului şi în locuinţa acestuia“.

— Unchiule ! Filipp ErmilŃci ! auzi el tocmai cînd cotea spre străduţa lui. Chiar de la dumneata viu. Am bătut un ceas la uşă ! Ce bine că ne-am întîlnit !

Contraamiralul ridică ochii şi văzu în faţa lui pe nepotul său, tînărul Andriuşa Niunin, funcŃionar la societatea de asigurare „Moftul“.

— Am o mare rugămintे, urmă nepotul, strîngînd mîna bătrînelului şi prinzînd pe loc un puternic miros de peşte... Hai să ne aşezăm pe o bancă, unchiule... Aşa-a... Uite despre

ce e vorba... Astăzi se cunună un bun prieten de-al meu, un oarecare Liubimski... un băiat minunat... Dar mai lasă jos știuca, unchiule ! Ai să-ți mușdărești mantaua !

— Nu-i nimica... E o spurcăciune de pește, nu face doi bani, dar are niște icre... o grozăvie ! Îi spinteci burta, scoți icrele, le amesteci, știi, cu pesmet pisat, cu ceapă, cu piper, și — să-ți lingi buzele, nu alta !

— Cum îți spuneam, e o bomboană de băiat. Lucrează la Muntele de pietate, evaluează obiectele... Dar să nu crezi cumva că-i un coate-goale sau un terchea-berchea... În ziua de azi cucoanele din lumea bună fac serviciu la Muntele de pietate... Te asigur că familia lui... tatăl, mama și toți ceilalți... sînt oameni minunați, cumsecade, cu frica lui Dumnezeu... Într-un cuvînt, e o adevărată familie de ruși, patriarhală, de care ai să rămîi încîntat... Liubimski se însoară din dragoste, cu o orfană... Oameni tare de treabă !... N-ai putea, dragă unchiule, să le faci cinstea să poștești și dumneata diseară la ei la ospățul de nuntă ?

— Bine, dar... nici... nu-i cunosc ! Cum să mă duc așa ?

— N-are 'a face ! Doar nu te duci la niște baroni sau la niște conți ! sînt oameni simpli, nu țin la etichetă... Adevărat suflet rusesc : totdeauna bucuroși de oaspeți, fie cunoscuți, fie necunoscuți. Și apoi vezi... ce mai una alta... îți spun deschis : e o familie patriarhală, cu fel de fel de prejudecăți, de ciudățenii... O să ți se pară caraghios... dar grozav ar vrea ca la nuntă să aibă și un general ! Recunosc că e o vanitate ieftină, o prejudecată, dar... dar de ce să nu le faci această plăcere nevinovată ? Cu atît mai mult că nici dumneata n-ai să te plictisești la ei... Au pregătit anume pentru dumneata o sticlă de vin de Tîmliansk și o cutie de homari... Și apoi, fie vorba între noi, mai ai și dumneata prilejul să strălucești. Acum gradul ți se irosește de pomană, e ca și cum n-ar fi, și nimeni nu simte că ai un asemenea rang, pe cînd acolo ai să-l poți pune în valoare ! Zău așa !

— Dar o fi oare de demnitatea mea să mă duc, Andriuşa ? întrebă contraamiralul, privind îngîndurat la 'o birjă. Să mă mai gîndesc...

— Mi se pare ciudat ! Ce să te mai gîndești atîta ? Vino, și gata ! Cît despre teama dumitale că nu s-ar cădea să mergi, drept să-ți spun, mă și jighești... Crezi oare că aş fi în stare să-mi duc unchiul undeva unde nu s-ar cuveni să se ducă ?

— Poate... Dacă zici tu...

— Prin urmăre, am să trec diseară să te iau... Cam pe la unsprezece; cît mai tîrziu, ca să nimerim tocmai la cină... să fie aristocratic...

La ora unsprezece, Niunin veni să-l ia pe unchiul său. Revunov-Karaulov își îmbracă uniforma și pantalonii cu lam-pas de aur, își puse decorațiile, și plecară. Ospățul de nuntă începuse cînd lacheul, tocmît de la un birt, îi scotea amira-lului mantaua lui cu glugă, iar doamna Liubimskaia, mama mirelui, venită să-l întîmpine în vestibul, îl cerceta printre gene.

— E chiar general? întrebă ea în șoaptă pe Andriușa, care-și scotea paltonul... Îmi pare foarte bine, excelență... „Dar ce puțin arătós e... ce trecut... Hm... Nici tu semeție în înfățișare, nici tu epoletă... Hm, ce să-i faci, n-avem în-cotro!” Poftim, excelență! „Slavă Domnului că cel puțin are decorații multe...”

Contraamiralul își înălță bărbia proaspăt rasă, își drese glasul și intră în saloh. Aici i se înfățișă un tablou în stare să dea gata și inima cea mai împietrită. În salon era întinsă o masă lungă încărcată cu tot felul de gustări și sticle... la loc de cinste ședea mirele, Liubimski, în frac și mănuși albe. Pe chipul lui asudat plutea un zîmbet. Era vădit că nu-l încîntau auit bunătățile ce se aflau în fața lui, cît gîndul la plăcutele perspective care-l așteptau. Lîngă el ședea mireasa cu ochii plînși și cu o expresie de inocență personificată. Con-traamiralul înțelese îndată că-i o fată tare cuminte. Toate celelalte locuri erau ocupate de mușafiri de ambele sexe.

— Contraamiralul Revunov-Karaulov! strigă Andriușa.

Mușafirii priviră pe sub sprîncene la noii veniți, își șterseră de îndată buzele și se ridicară respectuos de pe scaune.

— Dați-mi voie să fac prezentările, excelență! Tînărul căsătorit Epaminond Sávici Liubimski cu soția... Ivan Iva-novici Iat, funcționar la telegraf... Harlampi Spiridonci Dîmba, cofetar, de naționalitate greacă... Feodor Iakovlevici Napoleonov și... așa mai departe... Luați loc, excelență!

Contraamiralul se înclină, se așeză și trase numai decît spre el farfuria cu scrumbii.

— Cum l-ai prezentat? întrebă gazda în șoaptă pe An-driușa, aruncînd priviri bănuitoare și îngrijorate spre musa-

firul cu vază... Te-am rugat să-mi aduci un general, și nu pe acest... cum îi zice... *contra... contra...*

— Contraamiral... Văd că nu te pricepi la grade, Nastasia Timofeevna ! După cum în ierarhia civilă un consilier de stat activ corespunde, după tabelul rangurilor, cu un general-maior, tot astfel contraamiralul corespunde cu un consilier de stat... Numai resorturile diferă, în fond însă e același lucru... Ce mi-i unul, ce mi-i altul !

— Da, da... Întări Napoleonov. Așa-i...

Gazdei îi mai veni inima la loc ; puse în fața contraamiralului sticla de vin de Tîmliansk.

— Serviți-vă, excelență ! Dar scuzați-ne, vă rog... Dumneavoastră sînteți obișnuiți cu delicatessuri, pe cînd la noi e mai modest !

— Da-a... Începu contraamiralul, după o tăcere prelungă. Pe timpuri lumea trăia modest și era mulțumită... Chiar și eu, cu tot rangul meu, duc o viață modestă...

— Sînteți de mult la pensie, excelență ?

— Din 1865... Pe timpuri totul era modest... Dar... Amiralul se opri o clipă ca să tragă aer în piept și zări un tînar aspirant de marină, așezat chiar în fața lui.

— Dumneata ești în... marina militară ? îl întrebă el.

— Da, să trăiți, excelență !...

— Aha... așa... Îmi închipui că acum totul s-a schimbat, e altfel decît pe vremea mea... Toți sînteți răsfățați, crescuți în puf... Dar oricum, slujba de marinar a fost întotdeauna grea... Nu poți compara marina cu o prăpădită de infanterie, sau chiar cu cavaleria... Infanteria n-are nimic intelectual. Orice țaran se descurcă în ea... Pe cînd la noi, tinere, nu-i același lucru ! La noi e bătaie de cap, nu glumă ! Orice cuvînt, chiar cel mai neînsemnat, are, ca să spun așa, un sens al lui... hm... tainic... Bunăoară : „Gabieri, pe sarturi la trincă, arborele mare !” Ce-nseamnă asta ? Înseamnă că în clipa aceea oamenii orînduiți la manevra zburătorului trebuie să se găsească neapărat la posturi. Sau, de pildă, comanda : „Gabieri, sus zburătorul !” Tîlcul acestei comenzi e altul... He-he... Precizie ca la matematică ! Uite, dacă navighezi cu vîntul în provă și trebuie... și trebuie să întinzi zburătorii și rîndunicile, dai comanda : „Gabieri, pe sarturi, la zburători și rîndunici !” Și în timp ce pe vergi se întind velele, jos se fixează școtele și fungile...

— În sănătatea onorabililor oaspeți! rosti cu glas tare mirele.

— Da-a, îl întrerupse contraamiralul, ridicându-se în picioare și ciocnind paharul. Multe comenzi mai sînt... S-o luăm bunăoară, pe asta... stai să-mi aduc aminte... „Întinde școtele zburătorilor și rîndunicilor, și fungile!” Bine-e... Dar ce înseamnă această comandă și care îi e rostul? Foarte simplu! Se întind școtele zburătorilor și rîndunicilor, și se trag fungile... Toate deodată! În același timp se egalează școtele rîndunicii și fungile ei, brațele se slăbesc sau se strîng, după necesitate, iar cînd școtele s-au întins, brațele se întind, și vergile se desfac, după direcția vîntului...

— Unchiule, îi șopti Andriușa, stăpînul casei te roagă să vorbești și de altceva. Nu pricepe nimeni nimic și oaspeții se plictisesc...

— Stai un pic... sînt bucuros că l-am întîlnit pe tînărul acesta... Tînere! Am dorit întotdeauna și... doresc... Doresc din suflet! Să dea Dumnezeu... Mă bucur... da... Dacă nava navighează în voltă cu vînt din provă cu toate velele și trebuie să virezi nava ca să prindă vînt de pupă, ce comandă dai? Ei? Dai următoarea comandă: „Marinari, la posturile de manevră, a face voltă sub vînt!” Ehehei!...

— Ajunge, unchiule! îi șopti iarăși Andriușa.

Dar unchiul nu se lăsa. Striga o comandă după alta și lămurea fiecare strigăt al său răgușit cu un lung comentariu. Ospățul era pe sfîrșite, dar din pricina lui nu se rostise încă nici un toast ca lumea, nici o cuvîntare. Ivan Ivanovici Iat, căruia de mult îi stătea pe limbă un discurs înflorit, începu să se frămînte neliniștit pe scaun, să se încrunte și să vorbească în șoaptă cu vecinii. Într-un rînd, cînd amiralul se înecă la desert cu vin de Țimlîansk și fu apucat de un acces de tuse, Ivan Ivanovici profită de pauză, sări în picioare și începu:

— Ziua de azi, ca să zic așa... Hm... cînd ne-am adunat pentru a-l sărbători pe iubitul nostru...

— Da-a... îl întrerupse amiralul. Și toate astea trebuie să le ții minte! „Întindeți școtele la vela trîncă, arborele mare și...”

— Sîntem niște bieți oameni neștiutori, excelență, spuse gazda, și nu pricepem o boabă din toate astea. Spuneți-ne mai bine ceva despre...

— Nu înțelegeți fiindcă-s... termeni tehnici ! Desigur ! Dar tânărul acesta mă înțelege... Da ! M-a făcut să-mi aduc aminte de tinerețe... Și e plăcut, tinere ! Navighezi pe mare, uiți de toate grijile și... Ochii amiralului se umeziră și urmă cu glas tremurător : De pildă — stai să-mi aduc aminte : „Brațele trincii și randei, la tribord, contrabrațele, la babord !” Amiralul își șterse ochii, scoase un sughit de plîns și continuă : „Slăbiți școtele trincii și flocului... la tribord !” Navă girează spre vînt și, în cele din urmă, velele încep să se umfle... Plî-i-îng... Dar sînt fericit...

— General, general, da' nu știți să vă purtați ! se aprinse gazda. Sînteți un om bătrîn și-ar trebui să vă fie rușine ! Nu v-am dat bani ca să vă faceți de cap !

— Care bani ?! holbă ochii contraamiralul.

— Lasă că știți care bani... Nu v-a dat Andrei Ilici douăzeci și cinci de ruble ? Iar dumneata, Andrei Ilici, nu te-ai purtat frumos ! Nu te-am rugat să angajezi unu ca ăsta...

Moșneagul se uită la Andriușa, care se făcuse roșu ca racul, apoi la gazdă, și înțelesese totul. „Prejudecata” familiei patriarhale, despre care îi vorbise nepotul, i se înfățișă în toată josnicia ei... Cît ai clipi din ochi se trezi din amețeala băuturii... Se ridică de la masă, se duse în vestibul cu pașii lui mărunței, se îmbracă și plecă.

De atunci nu s-a mai dus la nici o nuntă.

Ultima mohicană

INTR-O dimineață frumoasă de primăvară, eu și căpitanul de cavalerie în retragere Dokukin, care mă poftise la el la moșie, ședeam în niște jilțuri de pe vremea bunicii și ne uitam alene pe fereastră. Ne plictiseam cumplit.

— Măi, măi, măi ! mormăi Dokukin. Mi-e atât de urât, că m-aș bucura și de venirea portărelului !

„Ce să fac ? Să mă culc ?” mă gândeam eu.

Mai stăturăm mult, foarte mult timp astfel, tot gândindu-ne cum să ne omorâm plictisul, când, deodată, prin geamurile de mult nespălate, ce băteau în toate culorile curcubeului, băgarăm de seamă că în orînduile universului se petrecea o mică schimbare : cocoșul, cocoțat lângă poartă pe un morman de frunze veștede și care ridica ba un picior, ba altul (ar fi vrut pesemne să le ridice pe amîndouă deodată), tresări pe neașteptate și sări cît colo, ca mușcat de șarpe.

— Vine cineva... zîmbi Dokukin. Măcar de ne-ar aduce dracu niște musafiri ! Tot ar fi un pic mai vesel...

Cocoșul nu se înșelase. În poartă apăru mai întîi un cap de cal cu un arc mare verde pe hulube, apoi calul întreg și, în cele din urmă, o brișcă greoaie de culoare închisă, cu aripi mari și urîte, ca ale unui cărăbuș gata să-și ia zborul. Brișca intră în curte, cîrmi greoi la stînga și se îndreptă, horducînd și hodorogînd, spre grajd. În brișcă se aflau două făpturi omenești : una era o femeie, cealaltă, mai mărunță, un bărbat.

— La dracu... mormăi Dokukin, privindu-mă cu ochi speriați și scărpinîndu-se după ceafă. Uite cum îi pică omului beleaua pe cap. Nu degeaba am visat eu azi-noapte o sobă.

— Dar ce-i ? Cine a venit ?

— Surioara mea cu bărbatu-său, lua-i-ar dracu !...

Dokukin se sculă în picioare și făcu nervos cîțiva pași prin odaie.

— Parcă mă ia cu frig, uite aici, în dreptul inimii, zău așa... mormăi el. E mare păcat să nu-ți iubești sora, dar, mă crezi ? Mi-ar fi mai ușor să mă pomenesc în plin codru față în față cu un haiduc decît să dau ochii cu ea ! Ce-ar fi să ne ascundem ? Pun pe Timoșka să le spună că m-am dus la adunarea zemstvei.

Dokukin începu să-l strige în gura mare pe Timoșka. Dar era prea tîrziu. Peste cîteva clipe, în vestibul se și auziră şușoteli : un glas femeiesc de bas și un glăscior bărbătesc de tenor își vorbeau pe înfundate.

— Potrivește-mi volanul de jos ! spunea glăsul femeiesc de bas. Iar ți-ai pus alți pantaloni decît cei care trebuia !

— Pantalonii albaștri i-ai dat unchiului Vasili Antipîci, iar pe cei peștriți mi-ai poruncit să-i ascund pînă la iarnă, se dezvinovățea glăsciorul de tenor. Dorești să-ți duc șalul, sau să-l las aci ?

În cele din urmă, ușa se deschise și în odaie intră o doamnă de vreo patruzeci de ani, înaltă, trupeșă, cu o rochie de mătase albastră. Pe chipul ei ușor pistriuat, cu obraji rumeni, era întipărită atîta prostescă înfumurare, încît am înțeles îndată de ce n-o poate suferi Dokukin. În urma doamnei trupeșe, venea cu pași mărunți un omuleț pirpiriu, îngust în umeri, cu obraji rași, cu un năsuc roșu. Purta o

haină pestriță, pantaloni largi și o jiletcă de catifea. Pe jiletcă se bălăbănea un lăntișor de aur, semănînd mai mult a lanț de candelă. În îmbrăcămîntea lui, în mișcări, în năsuc, în tot trupul lui stîngaci se simțea teamă, umilință și slugărnicie... Doamna intră și, ca și cum nu ne-ar fi văzut, se îndreptă spre icoane și începu să se închine.

— Închină-te și tu! se întoarse ea către bărbatul ei.

Omulețul cu năsuc roșu tresări și începu să-și facă semnul crucii.

— Bună ziua, soro! spuse Dokukin oftînd, după ce doamna își isprăvi rugăciunea.

Doamna zîmbi cu gravitate și își întinse buzele spre Dokukin.

Omulețul se apropie și el să-și sărute cumnatul.

— Dați-mi voie să vă prezint. Sora mea, Olimpiada Egorovna Hlîfkina... Bărbatul ei, Dosifei Andreici. Dumnealui e un bun prieten al meu...

— Îmi pare bine, spuse prelung Olimpiada Egorovna, fără să-mi întindă mîna. Foarte bine...

Ne așezară și tăcură cîteva clipe.

— Cred că nu te așteptai la musafiri, frățioare? începu Olimpiada Egorovna, adresîndu-se lui Dokukin. Nici eu nu intenționez să vii să te văd, dar mă duc la mareșalul nobilimii, așa că m-am oprit în trecere pe la tine...

— Și de ce te duci la mareșal? întrebă Dokukin.

— De ce? Să mă plîng de dumnealui! spuse doamna, arătînd cu capul spre bărbatul ei.

Dosifei Andreici lăsă ochii în jos, strînse picioarele sub scaun și tuși rușinat în pumn.

— Și de ce vrei să te plîngi de el?

Olimpiada Egorovna oftă.

— Ce să fac, frățioare? Își uită rangul, spuse ea. M-am plîns și ție, și părinților lui, l-am dus la părintele Grigori să-i facă morală, am luat și eu fel de fel de măsuri, dar fără nici un rezultat. De voie, de nevoie, sînt silită să mă adresez domnului mareșal...

— Dar ce a făcut?

— N-a făcut nimic, dar își uită rangul! E drept că de băut — nu bea, e smerit, respectuos, dar la ce bun toate astea dacă își uită rangul! Uită-te la el cum stă de gîrbovit

pe scaun, de parcă ar fi un milog sau un târgoveț ! Așa șed boierii ? Stai frumos ! N-auzi ?

Dosifei Andreici lungi gâtul, ridică bărbia în sus, încercînd în felul ăsta să stea cum se cuvine, și aruncă pe sub sprîncene o privire speriată nevastei sale, așa cum privesc copiii mici cînd se simt vinovați. Văzînd că discuția ia o întorsătură intimă, de familie, mă ridicai ca să ies din odaie. Doamna Hlîkina îmi pricepu însă gîndul.

— Nu-i nimic, rămîi ! mă opri ea. Tineretului îi este de folos să audă astfel de lucruri. Cu toate că nu sîntem prea învățați, cunoaștem viața mai bine ca voi ! Dea Domnul să trăiți cum am trăit noi... O să rămînem la masă la tine, frățioare, de vreme ce lucrurile s-au brodit așa, se întoarse doamna Hlîkina spre fratele ei. Dar mă tem că aveți astăzi mîncare de fruct. Te pomenești că ai și uitat că azi e miercuri... Doamna oftă. Așa că poruncește să ne pregătească mîncare de post. Tu faci ce vrei, frățioare, dar noi de fruct nu mîncăm !

Dokukin îl strigă pe Timoșka și porunci un prînz de post.

— După ce luăm masa, mergem la mîrteșal... continuă doamna Hlîkina. Am să-l rog din suflet să ia cuvenite măsuri. E de datoria lui să vegheze ca boierii să n-o ia razna...

— Dar ce-a făcut Dosifei ? întrebă Dokukin.

— Parcă nu știi ! se încruntă doamna Hlîkina. La drept vorbind, ție puțin îți pasă... Fiindcă și tu îți cam uiți rangul... Uite, să-l întrebăm pe dumnealui, ce părere are... Tinerere, mi se adresează ea, găsești că-i bine ca un nobil să întrețină relații cu tot felul de nespălați ?

— Depinde cu cine... mă cam încurcai eu.

— Bunăoară cu negustorul Gusev. Pe acest Gusev nu-l las să se apropie nici măcar de pragul meu, dar Dosifei joacă dame cu el, se duce să ia gustări la el acasă... Sau, treabă-i asta, să meargă la vînătoare cu secretarul primăriei ? Despre ce poate să stea de vorbă cu un secretar ? Dacă vrei să știi dumneata, secretarul n-ar trebui nici măcar să crîcnească în fața lui, darmite să stea la taclale !

— N-am eu destulă voință... șopti Dosifei Andreici.

— Las' că-ți arăt eu voință ! îl amenință nevasta, bătînd mînios cu inelul în speteaza scaunului. N-am să-ți permit să-mi faci neamul de rușine ! Cu toate că-mi ești bărbat,

am să te fac de rîs ! Trebuie să înțelegi ! Eu te-am făcut om ! Neamul Hlîkinilor e un neam scăpătat, domnule, și dacă eu, născută Dokukina, l-am luat de bărbat, trebuie să prețuiască acest lucru, să-l simtă ! Și dacă vrei să știi, domnule, mă costă scump bărbatul ăsta al meu ! Bani grei am dat ca să-l bag în slujbă ! Ia întreabă-l ! Dacă vrei să știi, numai examenul lui pentru primul grad m-a costat trei sute de ruble ! Și pentru ce mă zbat ? Crezi că pentru tine, prostănacule, mă zbat eu așa ? Aș, de unde !... Țiu la prestigiul neamului meu ! Dacă nu era vorba de prestigiul familiei, de mult te-aș fi expediat la bucătărie, dacă vrei să știi !

Sărmanul Dosifei Andreici asculta, tăcea și nu făcea decît să se ghemuiască mai mult pe scaun, nu știu de ce — de frică sau de rușine ?! Nici în timpul mesei nu l-a lăsat în pace neîndurătoarea sa consoartă. Nu l-a slăbit din ochi o clipă.

— Pune-ți sare în supă ! Cum ții lingura ? Dă salatierea mai la o parte, că ai să-ți bagi mîneca în ea ! Nu clipi din ochi !

Iar Dosifei Andreici mîncea grăbit și se făcea tot mai mic sub privirea ei, ca un iepure de casă sub privirea unui boa constrictor. Ca și nevastă-sa, mîncea mîncăruri de post și arunca priviri pline de jînd spre chifteluțele noastre.

— Fă-ți rugăciunea ! îi spuse nevastă-sa după prînz. Mulțumește frățiorului !

Cînd se sfîrși masa, doamna Hlîkina se duse în iatac să se odihnească. După plecarea ei, Dokukin se apucă de păr și începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Nenorocit om mai ești, frățioare ! îi spuse el lui Dosifei, suflînd din greu. N-am stat decît un ceas cu ea și mă simt istovit ! Ce trebuie să fie pe capul tău, care stai cu ea zi și noapte... Of ! Ești un mucenic, un biet mucenic ! Un prunc de la Bethlehem, omorît de Irod !

Dosifei începu să clipească des și spuse :

— E aspră, asta-i adevărat, dar trebuie să mă rog Domnului zi și noapte pentru dumneaei, fiindcă din parte-i nu văd decît dragoste și binefaceri.

— Ești un om pierdut ! și Dokukin făcu un gest de deznădejde cu mîna. Și cînd te gîndești că, pe timpuri, țineai

cuvîntări pe la întruniri, ba chiar ai inventat un tip nou de semănătoare ! Te-a dat gata, scorpia ! O-o-f !

— Dosifei ! se auzi glasul profund de bas al neveste-si. Unde ești ? Vino să mă aperi de muște.

Dosifei Andreici tresări și dădu fuga în vârful picioarelor în iatac...

— Ptiu ! scuipă Dokukin în urma lui.

Majurul Prișibeev

— PLUTONIER-MAJOR Prișibeev ! Ești învinuit că, în ziua de 3 septembrie anul curent, ai comis delictul de ultraj cu loviri împotriva uriadnicului Jighin, vătafului de plasă Alcapov, vătășelului Efimov, martorilor Ivanov și Gavrilov și a încă șase țărani. Primii trei au fost ultragiați de dumneata în exercițiul funcțiunii. Ți recunoști vina ?

Majurul Prișibeev, cu o mutră smochinită, hapsină, ia poziție de drepti și răspunde cu glas răgușit, stăpînit, rostind apăsător fiecare cuvînt, ca și cum ar comanda :

— Înălțimea-voastră, domnule judecător de pace ! După toate articolele legii, reiese precum că orice împrejurare trebuie arătată cu reciprocitate. Nu eu sînt vinovatul, ci toți ceilalți. Toată daravera a pornit de la un mort decedat, Dumnezeu să-l odihnească. În ziua de trei am ieșit și eu la plimbare cu nevastă-mea, Anfisa ; mergeam liniștit, frumos, cînd, deodată, ce văd : o adunătură de oameni de tot soiul se îmbulzea lîngă malul apei. „În baza cărui drept suveran s-a

strîns aici poporul ? am întrebat eu. Și pentru ce ? Stă oare scris undeva, în vreo lege, că oamenii au voie să se adune buluc ? Împrăștiati-vă !“ le-am strigat și am început să-i îmbrîncesc, ca să se împrăștie pe la casele lor. Am poruncit și vătășelului să-i ia la goană...

— Dă-mi voie, dumneata nu ești nici uriadnic, nici primar. Așa că nu e treaba dumitale să împrăștii mulțimea.

— Nu e ! Sigur că nu e ! se aud strigăte din toate colțurile sălii. Nu mai putem trăi de răul lui, înălțimea-voastră ! De cincisprezece ani pățimim ! De cînd s-a întors în sat, ne vine să ne luăm lumea în cap. Sufletul ni l-a scos !

— Așa e, înălțimea-voastră ! întărește primarul, citat ca martor. Tot satul se plînge. Nu mai e de trăit din pricina lui. Fie că ieșim cu icoanele, fie că e vreo nuntă, fie că e altceva, mereu e cu gura pe noi, mereu face gălăgie și vrea să rînduiască totul. Pe copii îi urechează, pe femei le socrește, să nu cumva să calce pe alături... Deunăzi, ce credeți că a făcut ? A umblat din casă-n casă și le-a poruncit oamenilor să nu mai cînte și să nu mai țină luminile aprinse. Și îi tot dădea zor că în nici o lege nu stă scris că oamenii au voie să cînte.

— Stai, ai tot timpul să depui ca martor, îl întrerupe judecătorul de pace pe vorbitor. Deocamdată să-l auzim pe Prișibeev. Continuă, Prișibeev !

— Am înțeles, să trăiți ! hîrlie majurul. Înălțimea-voastră binevoiți a spune că nu-i de datoria mea să împrăștii mulțimea... Bine... dar dacă-i neorînduială ? Care va să zică, se poate îngădui poporului să-și facă de cap ? Unde scrie în lege să lași poporul liber ? Eu unul nu pot să îngădui așa ceva. Dacă nu-i împrăștii și nu mă țin de capul lor, cine s-o facă ? Nimeni nu pricepe ce-i adevărata ordine, înălțimea-voastră ! Și, ca să vorbim drept, în tot satul numai eu știu să mă port cu oamenii de rînd. Eu le înțeleg pe toate, înălțimea-voastră. Eu nu sînt mujic, ci plutonier-major de inten-dență în retragere, serviciul mi l-am făcut în Varșovia, la statul major, și, după ce mi-am terminat milităria, am intrat la pompieri. Binevoiți a lua cunoștință. De la pompieri am plecat din cauză de boală și am fost doi ani de zile portar la gimnaziul clasic de băieți... Așadar, cunosc rînduielile. Mujicul e om simplu, nu înțelege nimic și trebuie să asculte, fiindcă-i spre binele lui. Să luăm, bunăoară, daravera asta...

Am dat la o parte mulțimea și am văzut pe malul gârlei, întins pe nisip, cadavrul înecat al unui om decedat. „Pentru care motiv zace mortul aici? am întrebat eu. Rînduială-i asta? Uriadnicul ce păzește? De ce nu raportezi superiorilor? zic. Poate că decedatul s-a înecat singur, dar poate că aici miroase a Siberie. Poate că e vorba de un omor penal...” Dar uriadnicul Jighin nici nu m-a luat în seamă: trăgea înainte din țigară. „Ce se bagă asta? a întrebat el. De unde a răsărit aici? Parcă fără el n-am ști ce avem de făcut!” „Se vede treaba că nu știi, dobitocule, i-am răspuns, dacă stai aici și caști gura!” „Păi încă de ieri am raportat zapciului”. „De ce zapciului? l-am întrebat eu. Potrivit cărui articol din codul de legi? Crezi că atunci cînd e vorba de înecați, de spînzurați sau de alte cazuri de același soi, zapciul poate face ceva? Asta-i caz penal, civil... Trebuie, zic, să dai de veste cît mai curînd domnului judecător de instrucție și celorlalți judecători. Și mai-nainte de orice, trebuie întocmit un proces-verbal, pe care să-l trimiți domnului judecător de pace.” Da' el, adică uriadnicul, asculta și rîdea. Rîdeau și mujicii. Toți rîdeau, înălțimea-voastră. Pot să depun jurămint că așa a fost. Rîdea și asta de aici, și ăla de colo, rîdea și Jighin. „Ce tot rînjiți?” i-am întrebat eu. Iar uriadnicul mi-a răspuns: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace”. Cînd am auzit cuvintele astea, m-au trecut sudorile. Ai spus sau n-ai spus așa, uriadnicule? se adresează Prișibeev lui Jighin.

— Am spus.

— Toți te-au auzit. Ai spus-o în auzul prostimii: „Cazurile astea nu-s de *compitența* judecătorului de pace”. Toată lumea a auzit că ai zis așa. Cum vă spuneam, înălțimea-voastră, m-au trecut sudorile, m-am înspăimîntat. „Mai zi o dată, fir-ai să fii, așa și pe dincolo, nătărăule!” i-am strigat eu. Și el a rostit iar aceleași cuvinte... M-am repezit la el. „Cum poți să vorbești așa despre domnul judecător de pace? Ești uriadnic și vorbești împotriva stăpînirii? Ai? Știi tu că domnul judecător de pace, dacă vrea, poate să te trimită la jandarmeria guberniei, pentru purtarea ta suspectă? Știi unde poate să-ți facă vînt domnul judecător de pace pentru asemenea vorbe politice?” Vătaful de plasă s-a amestecat atunci și el: „Judecătorul de pace nu poate hotărî nimic în afară de ceea ce-l privește. Numai pricinile mărunte sînt de *com-*

pitența lui." Întocmai așa a spus și toată lumea l-a auzit... „Cum îndrăznești să înjosești stăpînirea ? i-am zis eu. Să nu te joci cu mine, că o pățești.” Pe vremuri, la Varșovia, sau cînd eram portar la gimnaziul de băieți, cum auzeam pe cineva rostind vorbe nesăbuite, mă uitam în stradă și de zăream vreun vardist, îl chemam : „Ia fă-te, nene, încoa”, și îi raportam totul. Dar în sat la noi, cui să raportez ?... Am simțit că mi se urcă sîngele la cap. Mă durea în suflet să văd atîta samavolnicie și nesupunere. Am ridicat mîna și... l-am plesnit. Bineînțeles, nu l-am lovit prea tare, doar așa, ușurel, cum se cuvine, ca să nu mai îndrăznească altă dată să rostească asemenea cuvinte despre înălțimea-voastră... Uriadnicul a luat partea vătăfului. Atunci i-am ars și lui una... Și ne-am încăierat... Ce e drept, m-am cam înfierbîntat, înălțimea-voastră, dar ce să-i faci, fără nițică bătaie nu se poate. Cine nu bate un prost, își încarcă sufletul cu un păcat. Mai ales dacă e cazul... dacă e vorba de dezordine...

— Dă-mi voie ! Are cine să împiedice dezordinea. Pentru asta există uriadnic, primar, vătășel...

— Uriadnicul nu le poate vedea pe toate, și apoi el nici nu pricepe ceea ce pricep eu...

— Dar înțelege odată că nu e treaba dumitale !

— Cum ? Adică de ce să nu fie a mea ? Asta-i bună ! Oamenii își fac de cap și eu să-i las ? Să le cînt în strună ? Vedeți și dumneavoastră : vi se plîng că nu le îngădui să cînte... Dar la ce folosesc cîntecele lor ? În loc să se țină de vreo treabă, ei cîntă... Ba au mai luat și năravul să stea seara cu lumina aprinsă. În loc să se culce, stau la taifas și se veselesc. Am notat totul !

— Ce ai notat ?

— Cine stă cu lumina aprinsă.

Prîșibeev scoate din buzunar o hîrtiuță soioasă, își pune ochelarii pe nas și începe să citească :

— Țăranii care stau seara cu lumina aprinsă : Ivan Prohorov, Savva Mikiforov, Piotr Petrov. Văduva lui Șustrov, soldatul, trăiește în nelegitimă desfrînare cu Semion Kislov. Ignat Sverceok face farmece, iar nevastă-sa, Mavra, e vrăjitoare : se duce noaptea să mulgă vaci străine.

— Ajunge ! rostește judecătorul și începe să ia depozițiile martorilor.

Majurul Prișibeev își ridică ochelarii pe frunte și privește cu uimire la judecătorul de pace, care se vede cât de colo că nu-i ține parte. Ochii holbați ai majurului se aprind, nasul i se face stacojiu. Se uită la judecător, apoi la martori, și nu poate înțelege de loc de ce magistratul este atât de enervat și de ce din toate colțurile sălii se aud când șoapte pline de năduf, când râsete înăbușite. Nu înțelege nici sentința : o lună de închisoare !

— Pentru ce ?! exclamă el, desfăcînd brațele într-un gest de nedumerire. Potrivit cărei legi ?

Un singur lucru i se pare limpede : lumea s-a schimbat și nu mai e chip de trăit. Încep să-l copleșească fel de fel de gânduri întunecate, amare. Ieșind însă din sală, dă cu ochii de mujicii care, adunați grămadă, vorbesc cu aprindere. Atunci, dintr-o obișnuință pe care nu o mai poate stăpîni, ia poziția de drepti și strigă cu glas răgușit :

— Împrăștiați-vă ! Nu stați grămadă ! Duceți-vă la casele voastre !

TATA, mama și mătușa Nadia nu sînt acasă. Au plecat la un botez, la ofițerul cel bătrîn care umblă mereu cu un căluș sur. Așteptîndu-i să se întoarcă, Grișa, Ania, Aleoșa, Sonia și Andrei, băiatul bucătăresei, stau în sufragerie în jurul mesei și joacă loto. La drept vorbind, ar cam fi timpul să se culce. Dar parcă poți să adormi pînă nu afli de la mama cum arăta copilașul la botez și ce mîncaseră la cină ? Masa, luminată de o lampă atîrnată de tavan, e pestriț de numere, de coji de nucă, de hîrtiuțe și pătrățele de sticlă. În fața fiecărui jucător sînt cîte două cartoane și cîte o grămăjoară de pătrățele pentru acoperit numerele. În mijlocul mesei sclipește o farfurioară albă, cu cinci monede de cîte o copeică. Lîngă farfurioară, un măr mușcat, un foarfece și farfuria în care copiii ar fi trebuit să pună, după cum fusese porunca, cojile de nucă. Copiii joacă pe bani. Miza : o copeică. Condiția : dacă vreunul

trișează, să fie imediat scos din joc. În sufragerie nu e nimeni decât jucătorii. Dădaca, Agafia Ivanovna, e jos la bucătărie, unde-i arată bucătăresei să croiască nu știu ce, iar Vasea, fratele lor mai mare, elev în clasa a V-a, stă întins pe divanul din salon și se plictisește.

Copiii joacă pățimaș. Cel mai ahtiat, după cum i se și vede pe față, e Grișa, un băiețel de nouă ani, tuns chilug, cu obrajii bucălați și cu buzele groase, ca la negri. E în clasa pregătitoare, de aceea e socotit băiat mare și cel mai deștept. Nu joacă decât pentru bani. Ehei, de când ar dormi el dacă n-ar fi copeicile din farfurioară! Ochișorii căprui îi fug, neliniștiți și bănuitori, pe cartoanele partenerilor săi. Teama că ar putea să nu câștige, invidia și calculele, de care e plin capul lui tuns chilug, nu-i îngăduie să stea liniștit și să se concentreze. Se învîrte ca pe ace. Când câștigă, înșfacă banii cu lăcomie și-i vîră numai-decît în buzunar. Sora lui, Ania, o fetiță de vreo opt ani, cu bărbia ascuțită și cu ochi inteligenți și sclipitori, se teme și ea ca să nu-i ia alții înaintea. Rînd pe rînd se înroșește și se îngălbenește, urmărind cu atenție jucătorii. N-o interesează banii. Pentru ea, câștigul e chestie de amor propriu. Sonia, cealaltă soră, fetița de șase ani cu părul cîrlionțat și cu obrajii rumeni, cum n-au decât copiii foarte sănătoși, păpușile scumpe și fetițele din pozele de pe bomboniere, joacă loto de dragul jocului. Toată fața ei e numai încîntare: oricine ar câștiga, ea rîde în hohote, bate din palme și se bucură. Aleoșa, dolofan și rotund ca o minge, gîfîie, smorcăie pe nas și stă cu ochii zgîlți la cartoane. La el nu e vorba nici de lăcomie, nici de amor propriu. Dacă nu-l alungă de la masă și nu-l trimite la culcare, se mulțumește cu atît. Ca înfățișare, ai zice că-i un băiat tare potolit, în realitate însă e o mică bestie. Nu s-a așezat la joc atît de dragul jocului, cît al conflictelor inevitabile în asemenea împrejurare. Îi face nespusă plăcere să-i vadă pe ceilalți luîndu-se la ceartă și încăierîndu-se. De mult are nevoie să tragă o fugă pînă undeva, dar nu se ridică de la masă nici o clipă, de frică să nu i se fure, în lipsă, pătrățelele și copeicile. Cum nu cunoaște decât cifrele pînă la zece și pe cele cu zero la sfîrșit, Ania acoperă numerele în locul lui. Cel de al cîncilea jucător, Andrei, băiatul bucătăresei — oacheș, bolnăvicios, cu că-

mașă de stambă și cu cruciuliță de aramă la gât — stă nemîșcat și se uită vișător la numere. Nu-i pasă nici de cîștig și nici de succesul celorlalți, deoarece e adîncit pe de-a-ntregul în aritmetica jocului: Doamne, ce de-a mai cifre sînt pe lumea asta ! Cum de nu se încurcă ?

Copiii strigă numerele pe rînd, afară de Sonia și de Aleoșa. Avînd în vedere monotonia numerelor, jucătorii le-au dat, cu timpul, tot soiul de nume și de porecle caraghioase. Așa, lui șapte îi zic „cociorva“, lui unsprezece — „bețișoarele“, lui șaptezeci și șapte — „Semion Semionîci“, lui nouăzeci — „bunicul“ și așa mai departe. Jocul merge înainte, vioi.

— Treizeci și doi ! strigă Grișa, scoțînd din căciula lui taică-său butoiașii galbeni de lemn. Șaptesprezece ! Cociorva ! Douăzeci și opt, grîul ni s-a copt !

Ania vede că Andrei l-a scăpat pe douăzeci și opt. Altă dată i-ar fi atras atenția. Acum însă, cînd în farfurioară, alături de copeică stă și amorul ei propriu, tace mîlc.

— Douăzeci și trei ! urmează Grișa, Semion Semionîci ! Nouă !

— Uite-un șvab, uite-un șvab ! strigă Sonia arătînd un gîndac care aleargă pe masă. Vai !

— Nu-l ucide, zice Aleoșa, cu voce groasă. Poate că are copii...

Sonia petrece cu ochii șvabul și se gîndește la copiii lui : ce mititei trebuie să fie șvăbuții !

— Patruzeci și trei ! Unu ! urmează Grișa, suferind crunt la gîndul că Ania are două rînduri completate. Șase !...

— Gata ! Am cîștigat partida ! strigă Sonia și, alintîndu-se, își dă ochii peste cap rîzînd cu hohote.

Fețele celorlalți se lungesc.

— Să verificăm ! zice Grișa, uitîndu-se cu ură la Sonia.

În virtutea dreptului celui mai mare și mai deștept, Grișa are cuvîntul hotărîtor. Ce vrea el, aceea se face. Jucătorii cercetează îndelung și cu de-amănuntul cartoanele fetei și, spre adîncă lor părere de rău, se dovedește că Sonia n-a făcut nici o șmecherie. Începe partida următoare.

— Vai, ce-am văzut ieri ! zice Ania, ca pentru ea singură. Filipp Filippîci și-a întors nu știu cum pleoapele de

i s-au făcut ochii roșii, roșii... Ca la necuratul, ceva de speriat !

— L-am văzut și eu, întărește Grișa. Opt ! Dar la noi la școală este un băiat care poate să miște din urechi... Douăzeci și șapte !

Andrei ridică ochii la Grișa, se gîndește puțin și zice :

— Și eu pot să mișc din urechi...

— Ia să vedem !

Andrei își strîmbă ochii, gura și degetele, și i se pare că mișcă și din urechi. Rîd cu toții.

— Nu-i om de treabă Filipp Filippîci ăsta, oftează Sonia. Ieri a intrat în odaie la noi și eu eram numai în cămășuță... Vai, ce rușine mi-a fost !

— Gata ! strigă deodată Grișa înșfăcînd banii din farfurioară. Am cîștigat partida ! Controlați dacă vreți !

Băiatul bucătăresei ridică ochii și pălește.

— Atunci, eu nu mai pot juca... zice el în șoaptă.

— De ce ?

— Pentru că... pentru că nu mai am bani.

— Fără bani nu se poate ! hotărăște Grișa.

Ca să se încredințeze, Andrei se mai scotocește o dată prin buzunare. Dar nu găsește decît firimituri de pîine și un capăt de creion. Gura i se strîmbă și începe să clipească des din ochi. E gata să plîngă...

— Lasă că pun eu pentru tine ! zice Sonia, care nu poate suporta privirea lui chinuită. Numai vezi să mi-i dai înapoi la sfîrșit !

Se pun iarăși mizele și jocul merge înainte.

— Mi se pare că trag clopotele undeva, zice Ania, făcînd ochii mari.

Toți lasă jocul și se uită cu gurile căscate la fereastra întunecată. Dincolo de geam, în bezna nopții, pîlpîie reflexul lămpii.

— Ți s-a părut.

— Numai la cimitir trag clopotele noaptea... zice Andrei.

— Și de ce trag ?

— Ca să nu se furișeze tîlharii în biserică... Fiindcă tîlharii se sperie cînd aud clopotele.

— Dar ce să caute tîlharii în biserică ? întreabă Sonia.

— Apoi se știe : ca să ucidă paznicii !

Un minut de tăcere. Copiii se uită unul la altul, tresar, apoi își reiau jocul. De data aceasta câștigă Andrei.

— Ai făcut coțcării ! zice Aleoșa ca din senin, cu glasul lui gros.

— Minți, n-am făcut nici o coțcărie !

Andrei se îngălbenește, buzele îi tremură și-i trîntește lui Aleoșa una peste cap. Aleoșa holbează ochii cu ură, sare în picioare, pune un genunchi pe masă și, la rîndul lui, îi arde una lui Andrei peste obraz ! Își mai trag câte o palmă, pe urmă încep să urle amîndoi. Sonia, care nu poate suferi asemenea grozăvii, începe să plîngă și ea. Și sufrageria răsună de urlete pe toate tonurile. Dar să nu credeți cumva că jocul se sparge din pricina asta ! Nu trec nici cinci minute și iată-i din nou rîzînd și vorbind liniștit. Obrajii li-s plînși, dar asta nu-i împiedică să zîmbească. Aleoșa e chiar fericit : a avut loc și un conflict !

În sufragerie intră Vasea, elev în clasa a V-a. E somnoros și are aerul unui om dezamăgit.

„E revoltător ! se gîndește el, uitîndu-se la Grișa care-și pipăie buzunarul și-și zăgănește copeicile. Cum se poate să se dea bani pe mîna copiilor ? Și cum de li se permite să joace jocuri de noroc ? Strașnică pedagogie, n-am ce zice... E revoltător !“

Copiii însă joacă cu atîta plăcere, încît îi vine și lui poftă să se așeze lîngă ei și să-și încerce norocul.

— Stați că vin și eu să joc cu voi, zice el.

— Pune repede o copeică !

— Îndată, face Vasea, scotocindu-se prin buzunare. Copeică n-am, dar am o rublă. Uite, pun o rublă.

— Nu, nu, nu... pune o copeică !

— Proști mai sînteți ! Doar rubla e mai mare decît copeica ! le explică liceanul. Cine câștigă, îmi dă restul.

— Nu, te rog ! Du-te !

Elevul de clasa a V-a ridică din umeri și se duce la bucătărie să ceară mărunțiș de la servitori. Dar cei de acolo n-au nici o copeică.

— Schimbă-mi tu, îl roagă el pe Grișa, după ce se întoarce de la bucătărie. Îți dau ceva pe deasupra pentru schimb. Nu vrei ? Atunci, dă-mi zece copeici și ia-ți rubla.

Grișa se uită la Vasea bănuitor : oare n-o fi vrînd să-l tragă pe sfoară, să-l înșele ?...

— Nu vreau, răspunde el, ținîndu-și mîna peste buzunar.

Vasea își pierde răbdarea. Începe să-i batjocorească pe jucători, făcîndu-i neghiobi și zevzeci.

— Vasea, pun eu miza pentru tine ! zice Sonia. Așază-te. Liceanul se așază și-și ia două cartoane. Ania începe să strige numerele.

— Stați că mi-a căzut o copeică ! țipă deodată Grișa, cu glas disperat. Stați puțin !

Copiii coboară lampa și se vîră sub masă, să caute copeica. Dau cu mîna prin coji de nucă, prin scuipați, se ciocnesc în cap, dar copeica nu-i nicăieri. Încep iarăși să bîjbîie pe jos și o caută așa pînă cînd Vasea smucește lampa dîn mîna lui Grișa și o așază la locul ei. Grișa rămîne să caute singur, pe întuneric.

În cele din urmă copeica s-a găsit. Copiii se așază din nou la masă și vor să reia jocul.

— Sonia a adormit ! îi vestește Aleoșa.

Cu capul cîrlionțat culcat pe brațe, Sonia doarme dusă, de parcă s-ar fi culcat de cel puțin o oră. A ațipit fără să vrea, cît timp ceilalți căutau copeica.

— Du-te și te culcă pe patul mamei ! îi zice Ania, ajutînd-o să plece din sufragerie. Haide, du-te !

O însoțesc cu toții, buluc, și peste cinci minute patul mamei prezintă un tablou cît se poate de interesant : Sonia doarme. Lîngă ea sforăie Aleoșa. Culcați cu capul pe picioarele lor, au adormit și Grișa, și Ania. Tot acolo, ca să le țină tovărășie, s-a cuibărit și Andrei, băiatul bucătăresei.

Iar în jurul lor stau, risipite, copeicile care nu mai au nici un preț pînă la partida următoare. Noapte bună !

Vanka

ÎN NOAPTEA de ajun, Vanka Jukov, un băiat de nouă ani, dat, cu trei luni în urmă, să-și facă ucenicia la cizmarul Aleahin, nu se mai culcă. După ce stăpînii și calfele pleacă la utrenie, Vanka scoase din dulapul cizmarului un șip cu cerneală și un condei cu penița ruginită, își așează apoi în față o foaie de hîrtie mototolită și începu să scrie. Dar înainte de a încondeia prima literă, băiatul își aruncă de cîteva ori privirea speriată spre ușă și spre ferestre, după aceea se uită cu coada ochiului la icoana înnegrită, la dreapta și la stînga căreia se înșirau rafturile cu calapoade, și oftă adînc. Își așezase hîrtia pe bancă, iar el se lăsase în genunchi în fața ei.

„Dragă bunelule Konstantin MakarŃci ! scria Vanka. Uite, Ńți scriu o scrisoare. Te felicit cu sărbătorile Crăciunului și doresc să-Ńi dea Domnul Dumnezeu tot ce dorești. Că eu nu mai am nici tătucă, nici mămucă, numai pe tine te mai am.”

Vanka își întoarse privirea spre geamul întunecat în care se răsfrîngea flacăra pîlpîindă a lumînării, și-l văzu deslușit în minte pe bunicul Konstantin Makarîci, paznic de noapte la boierul Jivariov : un bătrînel de vreo șaizeci și cinci de ani, mărunțel, slăbănog, dar neobișnuit de vioi și de sprinten, cu fața veșnic zîmbitoare și cu ochi ca de om beat. Ziua doarme în bucătăria slugilor sau se ține de glume cu bucătăresele, iar noaptea, înfodolit în cojocul lui larg, se învîrte în jurul conacului și bate toaca. În urma lui, cu capetele în pămînt, merg bătrîna Kaștanka și cățelul Viun¹, botezat așa din pricina părului negru și a trupului lung ca de nevăstuică. Viun e un cîine cum nu se poate mai respectuos și mai prietenos. Se gudură deopotrivă și pe lîngă cei ai casei, și pe lîngă străini, totuși nu se bucură de încrederea nimănui ; sub aparența respectului și a prieteniei, ascunde cea mai neagră perfidie. Nimeni nu se pricepe mai bine ca Viun să te înhațe de picior, cînd nici nu te aștepți, să se strecoare în pivniță sau să fure cîte o găină de la mujici. De cîte ori nu l-au cotohogit de picioarele dindărăt, de vreo două ori erau cît pe ce să-l și spînzure ! Și nu trece săptămîină fără să mănînce cîte o bătaie soră cu moartea, dar totdeauna își vine în fire.

De bună seamă că acum bunelul stă la poartă, se uită clipind la ferestrele viu luminate ale bisericii din sat și, tropăind din pîslari, glumește cu argățimea. Toaca îi atîrnă pe curea. Moșneagul dă din mîini, își îndeasă capul între umeri de frig și, chicotind bătrînește, ciupește cînd pe jupîneasă, cînd pe bucătăreasă.

— Ce-ar fi să mai tragem oleacă de tutun ? zice el întinzînd muierilor tabachera.

Muierile trag tabac și strănută. Bunicul nu mai poate de bucurie, izbucnește în hohote de rîs și strigă :

— Hei, destul, că vi se lipește de nas !

După aceea le-o vîră sub bot și cîinilor. Kaștanka strănută, își scutură botul și, supărată, se trage la o parte. Viun însă, din respect, nu strănută, ci numai dă din coadă. Vremea e minunată, văzduhul liniștit, străveziu și înghețat. E noapte fără lună, totuși se vede satul întreg, cu acope-

¹ Tipar.

rișurile albe și cu șuvițele de fum ce se înalță din hogașuri. Se văd și copacii argințați de promoroacă, și nămeții. Tot cerul e numai stele. Și stelele clipeșc, vesele, iar Calea Laptelui e așa de strălucitoare, de parcă ar fi spălat-o cineva anume și ar fi frecat-o cu zăpadă pentru sărbători...

Vanka oftă, își muie penița în cerneală și scrisese mai departe :

„Da' aseară, bunelule, m-am ales cu o scărămăneală. Stăpînul m-a înșfăcat de păr și, scoțîndu-mă în ogradă, m-a croit strașnic cu cureaua, și asta pentru că m-a furat somnul cînd legănam copilul dumnealor în copaie. Iar mai zilele trecute, stăpîna m-a pus să curăț o scrumbie și eu m-am apucat s-o curăț de la coadă. Și atunci dumneaci a luat scrumbia și a început să mă plesnească peste bot cu capul scrumbiei. Calfele își bat joc de mine, mă trimit la cîrciumă să le cumpăr votcă și mă pun să fur castraveți de la stăpîn, iar stăpînul mă bate cu ce-i vine la îndemînă. Cît despre mîncare, nu-mi dau mai nimic : dimineța pîine goală, la prînz cașă și seara iar pîine goală. De ceai sau de ciorbă nici pomeneală, cu așa ceva se îndoapă numai stăpînii. De dormit, dorm în tindă, iar cînd scîncește copilul nu mai dorm de loc, că trebuie să-l legăm... Dragă bunelule, fă-ți pomană și ia-mă de aici ! Du-mă acasă în sat, că nu mai pot, răbda... Mă ploconesc înaintea ta pînă la pămînt și am să mă rog de sănătatea ta cît oi trăi, numai ia-mă de aici, că de nu, să știi că eu mă prăpădesc...”

Buzele lui Vanka începură să-i tremure și, suspinînd de plîns înăbușit, își șterse ochii cu pumnul murdar.

„Am să toc tutun pentru tine, scrisese el mai departe, și am să mă închin mereu lui Dumnezeu, iar dacă oi greși cumva, snopește-mă în bătăi. Și să nu-ți faci griji că rămîn fără slujbă, că am să mă rog de administrator să mă primească să-i văcsuiesc cizmele, sau mă bag ajutor de văcar, în locul lui Fedka. Bunelule drag, nu-i chip să mai rabd, tare mă chinuiesc ! M-am gîndit s-o șterg de aici, s-o iau pe jos pînă în sat, dar n-am cizme și m-am temut de frig... Iar pentru binele ăsta, cînd oi crește eu mare, am să te hrănesc și n-am să las pe nimeni să te obijduiască. Iar cînd ai să mori, am să mă rog pentru odihna sufletului tău întocmai ca pentru mămuca mea Pelagheia.

Iar Moscova să știi că e un oraș mare. Toate casele
îs case boierești și sînt și cai mulți. Oi însă nu sînt, iar
cîinii de pe aici nu-s răi. Băieții nu umblă cu steaua și
nici în strănă nu-i lasă să cînte. Într-o zi am văzut în
fereastra unei dugheni niște cîrlige de undiță. Se vindeau
cu sfoară cu tot și erau pentru toate soiurile de pești și
foarte trainice. Am văzut unul care ar fi ținut chiar și
un somn de un pud! Și am mai văzut dugheni cu fel
de fel de puști, cam de acele ale boierului nostru. Eu
gîndesc că trebuie să coste măcar o sută de ruble una...
Iar la măcelării găsești și cocoși sălbatici, și ierunci, și
iepur, numai că vînzătorii nu spun unde i-au împușcat.

Dragă bunelule, cînd or fi să facă boierii pom de
Crăciun cu daruri, ia și pentru mine o nucă poleită și
pune-o bine în cufărașul ăl verde. Cere-i-o duducai Olga
Ignatievna, spune-i că e pentru Vanka."

Băiatul oftă din greu și-și aținti din nou privirea asupra
ferestrei. Își aduse aminte că bunelul era cel care se ducea
în fiecare an în pădure să aducă bradul pentru boieri,
și că-l lua și pe el. Ce vremuri erau pe-atunci! Bunicul
icnea, icnea și gerul și, auzindu-i, icnea și Vanka. Înainte
de a se apuca să taie bradul, bunelul își fuma luleaua,
trăgea tacticos tabac pe nas și făcea glume pe seama lui
Vaniușka, rebegit de frig... Brazii tineri și încărcăți cu
promoroacă stăteau nemișcați, așteptînd parcă să vadă pe
care din ei o să cadă năpasta. Deodată, un iepure trecea în
goană, ca o săgeată, peste nămeți... Bunelul nu se putea
stăpîni să nu strige :

— Ține-l, ține-l... Oho-ho, împielîțatule berc!

După ce taia bradul, bunelul îl ducea la curte și boierii
începeau să-l împodobească... Și cel mai mult punea mîna
la treaba asta duduca Olga Ignatievna, la care Vanka ținea
ca la ochii din cap. Pe vremea cînd trăia mama lui, Pela-
gheia, care era fată în casă la boieri, Olga Ignatievna îi
dădea lui Vanka acadele, ba, neavînd ce face, l-a învă-
țat să citească, să scrie, să numere pînă la o sută și chiar
să joace cadril! După ce a murit Pelagheia, orfanul Vanka
a fost expediat la bunicul lui, în bucătăria slugilor, iar
de acolo la Moscova, la cizmarul Aleahin...

"Vino, bunelule dragă, urmă Vanka, te rog din suflet,
vino și ia-mă de aici! Îndură-te de mine, orfanul, că toți

mă bat și rabd de foame, și așa mi-e de urît, că nici nu pot să-ți spun și plîng într-una. Iar mai zilele trecute stăpînul m-a pocnit așa de tare cu calapodul peste cap, de am căzut jos și abia am putut să-mi vin în fire. Vai și amar de viața mea, că-i mai rea decît a unui cîine!... Și-i mai trimit plecăciuni și Alionei, și lui Egorka cel chior, și vizitiului, numai că armonica să n-o dea nimănui. Rămîn nepotul tău Ivan Jukov și să vii, dragă bunelule!”

Vanka împături foaia în patru și o vîrî în plicul pe care-l cumpărase în ajun cu o copeică... După ce se gîndi puțin, muie penița în cerneală și scrise adresa :

Bunelului, în sat la noi.

Apoi se mai scărpină în cap, se mai gîndi și adăugă : „Lui Konstantin Makarîci”. În sfîrșit, fericit că apucase a-și scrie scrisoarea în liniște, Vanka își înhăță căciula și, fără să-și mai ia cojocelul pe umeri, numai în cămașă, ieși repede în stradă...

Vînzătorii de la măcelărie, pe care îi întrebaseră în ajun, îi spusese că scrisorile se vîră în cutiile poștale, de unde le iau și le duc în toată țara troicile poștei, mîinate de surugii beți, în clinchet de zurgălăi. Vanka o ținu tot într-o fugă pînă la cea mai apropiată cutie poștală și vîrî în deschizătură neprețuita scrisoare...

Peste o oră, legănat de dulci speranțe, Vanka dormea dus... În visul lui vedea un cuptor. Pe cuptor stătea bunelul, cu picioarele goale atîrnate, și le citea bucătăreselor scrisoarea... Iar pe lîngă cuptor, Viun se tot învîrtea și dădea din coadă...

O ființă fără apărare

CU TOATĂ podagra ce-l chinuise cumplit noaptea și cu toate că scîrțîia acum din încheieturi, Kistunov s-a dus totuși de dimineată la slujbă și a început, la ora cuvenită, primirea publicului și a clienților băncii. Arăta obosit, vlăguit, și abia vorbea, ca unul care trage să moară.

— Dumneata ce dorești? întrebă el pe o cucoană îmbrăcată cu o haină lungă, de modă străveche și care, din spate, aducea cu un gîndac mare de bălegar.

— Să vedeți, excelență, începu femeia să turuie, bărbatul meu, asesorul de colegiu Șciukin, a fost bolnav vreme de cinci luni. Și cît a zăcut, să avem iertare de vorba asta, cît și-a văzut de sănătate, cei de la slujbă l-au dat afară nitam-nisam, fără nici o pricină. Și cînd m-am dus, excelența-voastră, să-i ridic leafa, i-au oprit 24 de ruble și 36 de copeici. „Și pentru ce, mă rog?” i-am întrebat eu! „Pentru că a luat din casa de ajutor și au girat alții pentru dînsul!” Parcă a putut să

ia fără să mă întrebe pe mine?! Asta-i cu neputință, excelență! Și pentru ce o asemenea năpastă pe capul meu? Sînt o femeie săracă, mă țin doar cu ce agonisesc de pe urma chirișilor... Sînt o ființă slabă, fără apărare... Toți mă năpăstuesc, nimeni nu-mi spune o vorbă bună...

Și, zicînd așa, femeia clipi des din ochi și prinse a cotrobaî prin haină, după batistă. Kistunov îi luă cererea și se apucă s-o citească.

— Dă-mi voie, cum vine asta? spuse el ridicînd din umeri. Nu pricep nimic! Se vede că ai nimerit din greșeală la noi. Cererea dumitale n-are nici o legătură cu întreprinderea noastră. Fă bunătatea și du-te cu ea la instituția unde a lucrat bărbatul dumitale.

— Ehehei, taică! Am fost cu ea în cinci locuri și nicăieri n-au vrut să mi-o primească! îi răspunse Șciukina. Mi-am pierdut capul de atîta alergătură! Dumnezeu să-i dea sănătate ginerelui meu, Boris Matveici, că numai el m-a îndreptat la domnia-voastră. „Du-te, zice, mamă, la domnul Kistunov, că-i om cu greutate și poate să-ți facă orice!” Ajutați-mă, excelența-voastră!

— Noi, cucoană, nu putem face nimic pentru dumneata... Înțelege-mă: bărbatul dumitale, după cîte pricep eu, era slujbaș la o instituție medico-militară, pe cînd la noi aici e o întreprindere particulară, comercială, e o bancă! E foarte simplu de înțeles!

Kistunov mai ridică o dată din umeri, plictisit, și se întoarse spre un domn în haină militară și umflat la falcă.

— Excelență! făcu Șciukina cu o voce jalnică și cîntătoare. Am țidulă de la doctor cum că bărbatul meu a fost bolnav cu adevărat! Binevoiți s-o vedeți!

— Foarte bine! Te cred! spuse Kistunov scos din fire. Dar îți mai spun o dată că asta nu ne privește! Ce ciudat, zău! Îmi vine să și rîd! Să nu știe bărbatul dumitale unde să se ducă?!

— El, excelență, nu știe niciodată nimic! O ține într-una cu: „Nu-i treaba ta, lasă-mă-n pace!” și gata! Dar a cui treabă o fi? Cine-i ține pe toți, hai? Eu!

Kistunov se-ntoarse iar spre Șciukina și începu să-i lămurească deosebirea dintre o instituție medico-militară și o bancă particulară. Femeia îl ascultă cu multă luare-aminte, dădu din cap în semn că a priceput și zise:

— Da, da, da... Înțeleg, taică ! Dacă așa stau lucrurile, excelența-voastră să poruncească să mi se dea măcar 15 ruble. Mă învoiesc să-i iau și cu țîrîlita !

— Uf ! făcu Kistunov, dîndu-și capul pe spate. Cu dumneata nu-i chip să se-nțeleagă omul ! Pricepe odată, femeia lui Dumnezeu, că jalba pe care ne-o aduci nouă aici e tot atît de nelalocul ei, ca o cerere de despărțenie, de pildă, dusă la o spițerie sau acolo unde se marchează obiectele de valoare. Zici că bărbatul dumitale n-a primit toți banii cîți i se cuve-neau ? Se poate, dar noi n-avem nici o vină !

— Excelență, nu mă lăsați, o să mă rog veșnic pentru dumneavoastră ! Fie-vă milă de o orfană ! spuse Șciukina și începu să plîngă. Sînt o femeie slabă, fără apărare !... Și nu mai pot, zău, de cîte am pe cap ! Pricini cu chiriașii, alergă-tură pentru bărbatu-meu, grijile gospodăriei ! Și... colac peste pupază vreau să mă împărtășesc săptămîna asta, și ginere-meu e fără slujbă... Crezi că beau și că mănînc ? Aș, vorba vine ! Abia mă țin pe picioare... Toată noaptea n-am închis ochii !

Kistunov simți că începe să aibă palpitații. Cu fața cris-pată, duse mîna la inimă și se apucă iar s-o lămurească pe Șciukina, dar vocea i se frînse...

— Nu zău, iartă-mă, dar mi-e cu neputință să mai vor-besc cu dumneata, zise el și dădu din mîna a lehamite. Mă apucă și amețeala ! Și pe noi ne ții din lucru, și dumneata fți pierzi vremea de pomană ! Uf !... Alexei Nikolaici, spuse el unuia dintre slujbașii săi, vin' de-o lămurește dumneata pe doamna Șciukina !

Apoi Kistunov vorbi pe rînd cu toți ceilalți clienți, se duse în biroul său, iscăli și acolo vreo zece hîrtii, iar Alexei Nikolaici tot fși mai bătea capul cu Șciukina. Din odaia lui de lucru, Kistunov auzi vreme îndelungată două glasuri : unul gros, potolit și monoton, al lui Alexei Nikolaici, altul chițait și înecat în lacrimi, al Șciukinei.

— Sînt o femeie slabă, fără apărare, bolnavă, zicea Șciukina. Așa, dacă te uiți la mine, zici că-s voinică, dar dacă stai să cercetezi mai de aproape, nu găsești un locșor zdravăn în trupul meu ! Abia mă țin pe picioare și n-am nici poftă de mîncare... Crede-mă zău, pînă și cafeaua pe care am băut-o astăzi n-avea parcă nici un gust !

Iar Alexei Nikolaici fși tot lămurea care-i deosebirea din-tre cele două instituții și drumul întortocheat pe care-l fac

hîrutiile oficiale. Curînd însă, obosi și dînsul, iar locul i-l luă contabilul.

— Ce muiere scîrboasă ! Își zicea Kistunov scos din fire, pocnîndu-și nervos degetele și sorbind mereu din cana cu apă. E o tîmpită, o încuiată ! Și mie mi-a scos sufletul, și pe ei o să-i înnebunească ! Uf ! Cum îmi bate inima !...

Peste o jumătate de oră apăsă pe sonerie și numaidecît veni Alexei Nikolaici.

— Ei, ce se mai aude pe la voi ? îl întrebă, cu o voce sfîrșită, Kistunov.

— Nu putem s-o lămurim, și pace, Piotr Alexandrîci ! Ne-am istovit de tot ! Noi fi spunem una, iar dînsa tot cu ce știe o ține !...

— Eu... eu nu mai pot să-i aud glasul !... Mă îmbolnăvește... nu mai pot, și gata !...

— Să chemăm portarul, Piotr Alexandrîci, ca s-o scoată afară.

— Nu, nu ! făcu speriat Kistunov. O să înceapă să țipe și știi doar cîte locuințe sînt în casa asta ! Cine știe ce dracu o să mai creadă chiriașii despre noi... Încearcă, drăguțule, vezi, poate o faci să-nțeleagă...

Peste o clipă se auzi iar zumzetul lui Alexei Nikolaici. Mai trecu un sfert de ceas și-n locul vocii lui groase, bîzii tenorul răsunător al contabilului.

— Ne-mai-pomenit de afurisită ! turba Kistunov, și umerii lui săltau des, scuturați de un tremur nervos. Și-i proastă ca noaptea, naiba s-o ia ! Mi se pare că iar m-apucă podagra !... Și iar mă doare capul de-mi crapă...

Iar în odaia vecină, Alexei Nikolaici, scos din fire, ciocăni înții cu degetul în masă, apoi în fruntea lui.

— Într-un cuvînt, ai pe umeri în loc de cap, uite, asta...

— Ia-o mai încet ! se supără bătrîna. Poți să-i faci așa neveste-ti... Necioplitul ! Ține-ți mîinile acasă !

Și, privind-o cu răutate, crîncen, de parcă ar fi vrut s-o înghită, Alexei Nikolaici spuse încet, cu voce sugrumată :

— Afară !

— Cu-u-um îndrăznești ? țipă deodată Șciukina cu glas pițigăiat. Sînt o femeie slabă, fără apărare ! Nu-ți dau voie. Soțul meu e asesor de colegiu. Necioplitul ! Dacă m-oi duce la Dimitri Karlici, avocatul, n-o să rămîna nici urmă de

tine ! Trei chiriași am băgat la pușcărie, iar tu, pentru vorbele tale de mîrlan, o să-mi ceri în genunchi iertare ! O să ajung pînă la generalul vostru ! Excelență, excelență !

— Afară, scorpie ! șuieră Alexei Nikolaici.

Kistunov deschise ușa și privi în odaie.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el cu glas plîngăreț.

În mijlocul încăperii stătea Șciukina, roșie ca un rac fiert, rotindu-și ochii și împungînd aerul cu degetele. Slujbașii băncii stăteau și ei în picioare, pe lîngă pereți, roșii de istoviți ce erau, și-și aruncau căutături aiurite.

— Excelență ! se repezi Șciukina, de cum îl văzu pe Kistunov. Asta de-aici, da, da, dumnealui... chiar dînsul... (zicea ea arătîndu-l pe Alexei Nikolaici) a ciocănit cu deștul în capul lui, apoi în masă... Domnia-ta i-ai poruncit să vadă ce-i cu jalba mea, iar dînsul mă ia peste picior ! Sînt o femeie slabă, fără apărare... Bărbatu-meu e asesor de colegiu, iar eu îs fată de maior !

— Bine, cucoană, gemu Kistunov. Las'că lămuresc eu totul... O să iau măsuri... Dar pleacă... Altă dată...

— Dar cînd o să-i primesc, excelență ? Că banii îmi trebuie chiar azi !

Kistunov își trecu mîna tremurătoare peste frunte, oftă și începu iar povestea :

— Cucoană, ți-am mai spus o dată ! Aici e bancă, întreprindere particulară, comercială.. Ce vrei de la noi ? Da' înțelege odată că ne ții de la treabă !

Șciukina îl ascultă pînă la sfîrșit, apoi oftă a încuvîințare.

— Da, da... Numai că o rog pe excelența-voastră să facă bunătatea... iar eu o să mă rog veșnic pentru dumnea-voastră ! Ocrotiți-mă, fiți tată bun pentru mine ! Dacă do-vada ceea de la doctor n-ajunge, pot să aduc și una de la poliție... Porunciți să mi se dea banii...

Kistunov simți că-i joacă toate pe dinaintea ochilor. Își goli plămîinii de aer și se lăsa istovit pe scaun.

— Cît ai de primit ? întrebă dînsul cu glas istovit.

— 24 de ruble și 36 de copeici.

Kistunov scoase punga din buzunar, luă din ea o hîrtie de 25 de ruble și i-o întinse Șciukinei :

— Ia-o și... pleacă !

Șciukina înfășură banii în batistă, îi puse bine și, zbir-cindu-și fața într-un zîmbet dulceag, delicat și chiar jucăuș, întreabă :

— Dar nu s-ar putea, excelență, ca bărbatul meu să-și capete iar slujba ?

— Eu plec acasă... sînt bolnav, răspunse Kistunov cu voce stinsă. Am bătăi de inimă !...

După plecarea lui Kistunov, Alexei Nikolaici îl trimise pe Nikita după valeriană, din care luară toți cîte douăzeci de picături și se apucară iar de treabă. Iar Șciukina mai rămase vreo două ceasuri în antreu, de vorbă cu portarul, tot așteptînd să se întoarcă Kistunov.

Ba mai veni și a doua zi.

Fugarul

A FOST o poveste lungă. Mai întâi, Pașka a mers cu maică-sa pe ploaie, cînd peste cîmpiile cosite, cînd pe poteci de pădure, unde frunzele îngălbenite i se lipeau de cizme, și a mers așa, a mers, pînă s-a crăpat de ziuă. După aceea, au stat vreo două ceasuri într-o sală întunecoasă, așteptînd să li se deschidă ușa. În sală nu era chiar așa de umed și de frig ca afară, dar cînd răbufnea vîntul, ajungeau și acolo stropi de ploaie. După ce sala s-a umplut încetul cu încetul de lume, Pașka, înghesuit, și-a lipit obrazul de un cojoc care mirosea cumplit a pește sărat, și a ațipit. Dar iată că zăvorul a țăcănit, ușa s-a dat de perete și Pașka, împreună cu maică-sa, au intrat în odaia de primire. Și acolo au trebuit să aștepte mult. Toți bolnavii ședeau nemișcați pe bănci și tăceau. Pașka îi măsura cu ochii și tăcea și el, cu toate că vedea multe lucruri ciudate și vrednice de rîs. Doar o singură dată, cînd în sală intră, sărind într-un picior, un flăcău, lui

Pașka îi veni gust să sară și el. O împinse cu cotul pe maică-sa, pufni de râs în mîncă și-i zise :

— Mamă, ia te uită, parcă-i un vrăbiov !

— Taci, puiule, taci ! făcu mama.

În ferestruică se ivi capul somnoros al felcerului.

— Treceți de vă înscrieți ! strigă el, gros.

Toată lumea, printre care și flăcăul care sărea într-un picior, se repezi la ferestruică. Felcerul îl întrebă pe fiecare cum îl cheamă, ce vîrstă are, unde stă, de cînd e bolnav și așa mai departe. Din răspunsurile mamei, Pașka află că pe el nu-l chema Pașka, ci Pavel Galaktionov, că avea șapte ani, că nu știa carte și că era bolnav încă de la Paști.

Curînd, după ce fusese înscris, trebui să se ridice în picioare pentru cîteva clipe, atunci cînd prin odaia de primire trecu doctorul în șorț alb, încins pe deasupra cu un prosop. Cînd ajunse în dreptul flăcăului care țopăia, doctorul ridică din umeri și-i zise, cu glas subțire și cîntător :

— Măi, da' prost mai ești ! Ei, spune și tu dacă nu ești prost ! Ți-am poruncit să vii luni și tu vii vineri. După mine, puteai să nu mai vii de loc, dar nu înțelegi, dobito-cule, că ai să-ți pierzi piciorul ?

Flăcăul făcu o mutră atît de jalnică, de parcă se pre-gătea să ceară de pomană. Clipi din ochi și zise :

— Fiți așa de bun, Ivan Mikolaici !

— Ce tot îi dai cu Ivan Mikolaici ! îl îngîină doctorul. Ți-am spus să vii luni, trebuia să mă ascuți. Ești un prost, asta-i....

Începură consultațiile. Doctorul stătea în odăița lui și striga bolnavii pe rînd. Din odaie se auzeau țipete ascuțite, plînsese de copii și strigătele mînioase ale doctorului :

— Ei, ce-mi urli ? Doar nu te tai ! Stai liniștit !

Veni și rîndul lui Pașka.

— Pavel Galaktionov ! strigă doctorul.

Mama înlemni, ca și cum nu s-ar fi așteptat să-l strige pe fecioru-său, și, luîndu-l pe Pașka de mîină, intră cu el în odăiță. Doctorul stătea în fața mesei și, distrat, bătea cu un ciocănel într-o carte groasă.

— Ce te doare ? întrebă el fără să se uite la cei care intraseră.

— Băiatul are o bubă la cot, taică, răspunse mama și înfățișarea ei arăta limpede că era grozav de amărită din pricina bubei lui Pașka.

— Dezbracă-l!

Gîfîind, Pașka își desfăcu basmaua de la gît, apoi își șterse nasul cu mîneca și, fără grabă, începu să-și scoată cojocul.

— Hai, femeie, că doar n-ai venit în vizită! se răsti doctorul furios. Ce o tot lungești atîta? Doar nu ești numai tu aici!

Pașka se dezbracă repede de cojocel, îl aruncă la pămînt și, ajutat de maică-sa, își scoase cămașa... Doctorul se uită la el cu o căutătura leneșă și-l bătu cu palma peste burta goală.

— Da' strașnică burticică ți-a mai crescut, frate Pașka! zise el și oftă. Ei, ia să văd cotul.

Pașka trase cu ochiul la ligheanul plin cu apă și cu vată înșîngerată, se uită apoi la șorțul doctorului și începu să plîngă.

— Me-e! îl îngîină doctorul. Un flăcău bun de înșurat, și urlă! Mai mare rușinea!

Silindu-se să nu plîngă, Pașka se uită la mamă-sa și în ochii lui se citea o rugăminte: „Vezi să nu te-apuci cumva să spui acasă că am plîns la spital!”

Doctorul îi cercetă cotul, îl apăsă cu degetele, oftă, plescăi din buze și-l mai apăsă o dată.

— N-are cine să te bată, femeie! zile el. De ce nu mi l-ai adus mai demult? Brațul e ca și pierdut! Nu văzuși, proasto, că-i ajunsese la încheietură?!...

— Dumneavoastră știți mai bine, taică... oftă femeia.

— Taică!... Ai lăsat să putrezească brațul băiatului și acumă fi dai înaintea cu „taică”! Ce muncitor poate să iasă din el fără o mîină? Ai să fii nevoită să-l dădăcești o viață întreagă. Ia să-ți fi ieșit ție un coș pe nas, că numaidecît dă-deai fuga la spital! Dar pe băiat l-ai ținut o jumătate de an cu puroi... Toate sînteți la fel!

Doctorul își aprinse o țigară. În timp ce fuma, nu-i mai tăcea gura: o certa pe femeie, dădea din cap în tactul melodiei pe care o cînta în gînd și se gîndea la altceva. Pașka stătea gol în fața lui, îl asculta și îi urmărea cu ochii fumul

țigării. Dar cînd țigara se stinse, doctorul tresări și urmă cu un ton mai jos :

— Uite ce este, femeie. Alifule și picăturile nu-i mai pot ajuta. Trebuie să-l lași la spital.

— De ce să nu-l las, taică, dacă trebuie ?

— O să-i facem operație. Așa că rămîi, Pașka, zise doctorul, bătîndu-l peste umăr. Mama n-are decît să plece, rămînem noi amîndoi, frate. Aici la mine e bine, e strașnic de bine ! Uite, după ce isprăvim cu treburile, mergem să prindem scatii, pe urmă am să-ți arăt o vulpe. După aceea, ne ducem amîndoi în tîrg, să facem vizite. Ce zici, Pașka ? Vrei ? Iar mîine vine mama și te ia ! Ce zici ?

Pașka se uită întrebător la mamă-sa.

— Rămîi, puiule, zise ea.

— Rămîne, rămîne ! strigă încîntat doctorul. Nici nu mai încape vorbă ! Am să-i arăt o vulpe adevărată. Și avem să mergem amîndoi la iarmaroc, să cumpărăm acadele ! Maria Denisovna, du-l sus !

Doctorul era, peșemne, un om vesel și prietenos, și se bucura că o să aibă un tovarăș, cu care să-și petreacă timpul. Pașka ar fi vrut să-i facă gustul, cu atît mai mult cu cît nu fusese niciodată la iarmaroc, și apoi i-ar fi plăcut și lui să vadă o vulpe adevărată. Dar cum să rămîină fără mama ? După ce se gîndi puțin, se hotărî să-l roage pe doctor s-o lase și pe mamă-sa în spital. Însă nici n-apucă să deschidă gura, că felcerița îl și luă sus, pe scară. În timp ce urca, se uita în jurul lui cu gura căscată. Și scara, și podelele, și tocurile ușilor — uriașe, drepte și strălucitoare — erau vopsite într-o minunată culoare galbenă și răspîndeau un miros plăcut, de ulei. Peste tot atîrnau lămpi, pe jos erau întinse preșuri, iar din pereți ieșeau la iveală robinete de alamă. Dar mai mult decît toate, lui Pașka îi plăcu patul în care îl așezară și pătura păroasă, cenușie. Pipăi pernele și pătura, cercetă cu ochii salonul și-și zise că, fără îndoială, doctorul trăiește strașnic de bine.

Salonul nu era mare, avea numai trei paturi. Unul era gol, pe al doilea stătea Pașka, iar pe al treilea un bătrîn cu căutătura acră, care tușea tot timpul și scuipa într-o cană. De pe patul lui Pașka se vedea prin ușa deschisă o parte din alt salon, cu două paturi : pe unul dormea un bărbat slab, foarte palid, cu o pungă de cauciuc pe frunte,

iar pe celălalt şedea un mujic cu braţele desfăcute. Era legat la cap şi semăna grozav a babă.

După ce-l instală pe Paşka, felceriţa ieşi, dar se întoarse curînd cu braţul plin de bulendre.

— Astea-s pentru tine, zise ea. Îmbracă-te.

Paşka îşi lepădă hainele şi, foarte fericit, începu să se îmbrace cu cele noi. După ce-şi puse cămaşa, pantalonii şi halatul cenuşiu, se cercetă satisfăcut şi se gîndi că n-ar strica să dea, aşa cum era, o raită prin sat. Îşi închipuia cum îl trimite mama la grădina de zarzavat de pe malul rîului, să rupă foi de varză pentru purcel, cum îl înconjoară pe drum băieţii şi fetele şi cum se uită, cu jînd, la halatul lui.

În salon intră o îngrijitoare aducînd două castronaşe de cositor, linguri şi două bucăţi de pîine. Aşeză un castronaş dinaintea bătrînului şi altul dinaintea lui Paşka.

— Mănîncă ! fi zise ea.

Paşka se uită în castronaş şi văzu o ciorbă grasă, iar în ciorbă o bucată de carne. Şi iarăşi se gîndi că doctorul o duce bine şi că nu e chiar atît de rău, cum părea la început. Sorbi îndelung din ciorbă, lingînd lingura după fiecare sorbitură, apoi, cînd în castronaş nu mai rămase decît carnea, trase cu coada ochiului la bătrîn, pizmuindu-l că mai avea ce sorbi. Oftă şi se apucă să mănînce carnea, căutînd să facă aşa fel, încît să-i ţină cît mai mult. Dar degeaba : curînd dispăru şi carnea. Nu-i rămăsese decît o bucată de pîine. Nu-i tocmai plăcut să mănînce pîine goală, dar n-avea încotro şi, după ce se gîndi puţin, Paşka dădu gata şi restul de pîine. Chiar atunci intră îngrijitoarea cu alte castronaşe. De data asta aducea friptură cu cartofi.

— Ei, da' unde ţi-e pîinea ? îl întrebă ea.

În loc de răspuns, Paşka îşi umflă obrajii şi răsuflă adînc.

— De ce ai mîncat-o ? îl dojeni îngrijitoarea. Acum, cu ce ai să-ţi mănînce friptura ?

Femeia ieşi şi se întoarse cu altă bucată de pîine. Paşka nu mîncase friptură de cînd era el, şi acum, gustînd-o, găsi că era straşnic de bună. Friptura dispăru repede şi-i rămase iarăşi o bucată de pîine, mai mare însă decît cea de după ciorbă. Terminînd masa, bătrînul îşi ascunse în sertar

pîinea care-i rămăsese. Pașka încercă să facă la fel, dar, după ce se gîndi, o mîncă pe a lui.

Sătul acum, Pașka plecă să se plimbe. În salonul vecin, pe lîngă cei pe care îi văzuse prin ușa, mai erau încă patru bolnavi. Dintre aceștia, numai unul îi atrase atenția. Era un mujic înalt, peste măsură de slab, cu fața posomorită și păroasă; stătea pe marginea patului și își legăna capul într-una, ca limba unei pendule, agitîndu-și mîna dreaptă. Pașka nu-și putu lua multă vreme ochii de la el. La început, legănarea aceea regulată, în chip de limbă de pendulă, i se păru ciudată, făcută anume ca să stîrnească risul tuturor. Dar cînd se uită mai bine la fața lui, îl trecură fiorii și înțelese că omul acela era foarte rău bolnav. Trecu apoi în alt salon, unde văzu doi mujici cu obrazul de un roșu-întunecat, de parcă erau mînjiți cu lut. Amîndoi stăteau nemișcați în paturi și fețele lor ciudate, cărora cu greu le-ai fi putut desluși trăsăturile, îi făceau să pară doi idoli.

— Mătușică, de ce-s ăștia așa? o întrebă Pașka pe îngrijitoare.

— Îs bolnavi de vărsat, băiete.

După ce se întoarse în salonul lui, Pașka se așeză pe pat și începu să-l aștepte pe doctor, ca să se ducă amîndoi la prins scatii, sau la iarmaroc. Dar doctorul nu venea. În ușa salonului vecin se arătă pentru cîteva clipe felcerul. Se aplecă asupra bolnavului, care avea o pungă de gheață pe cap, și strigă:

— Mihailo!

Mihailo pesemne dormea, că nu se mișcă. Felcerul dădu din mîină și plecă. În așteptarea doctorului, Pașka începu să-și cerceteze vecinul. Bătrînul tușea fără încetare și scuipa în cană. Avea o tuse prelungă și hîrîitoare. Lui Pașka îi plăcea că atunci cînd bătrînul tușea și trăgea aer în piept, înăuntru lui se auzea ceva fluierînd și cîntînd pe mai multe glasuri.

— Moșule, ce fluieră la tine așa? îl întrebă Pașka.

Bătrînul nu răspunse nimic. Pașka așteptă puțin, apoi îl întrebă din nou:

— Moșule, unde-i vulpea?

— Care vulpe?

— Aia vie.

— Unde să fie? În pădure!

Trecu așa mult timp, și doctorul tot nu se arăta. Îngrijitoarea aduse ceaiul și-l certă că nu-și păstrase pline pentru seară. Mai veni o dată felcerul și încercă să-l trezească pe Mihailo. Dincolo de ferestre începea să se întunece, în saloane se aprinseră lămpile, și doctorul tot nu venea. Era prea târziu ca să te mai duci la iarmaroc, sau să prinzi scatii. Pașka se întinse pe pat și se lăsă dus pe gânduri. Își aduse aminte de acadelele pe care i le făgăduise doctorul, de fața și de glasul mamei, de întunericul din izba lor, de cuptor, de bunica Egorovna, cea care bombăne tot timpul... și deodată îl năpădiră jalea și dorul. Dar, amintindu-și că a doua zi avea să vină mama să-l ia acasă, zîmbi și închise ochii.

Îl trezi un foșnet. În salonul vecin se auzeau pași și șoapte. La lumina slabă a lămpițelor de noapte și a candelelor, lângă patul lui Mihailo se mișcau trei umbre.

— Să-l scoatem cu pat cu tot, sau fără? Întrebă una din ele.

— Fără. Patul nu încape pe ușă. Ce i-o fi venit să moară la o vreme așa de nepotrivită? Primească-l Domnul în împărăția sa...

Atunci, unul apucă mortul de umeri, altul de picioare, ridicându-l. Brațele lui Mihailo și poalele halatului spînzurau în aer. Al treilea, mujicul acela care semăna a babă, își făcu cruce și, cîteșitrei, bocănind și călcînd pe halatul mortului, ieșiră cu el din salon.

Din pieptul bătrînului, care dormea, răzbăteau fluierături și cîntece pe mai multe glasuri. Pașka ascultă, apoi se uită la ferestrele întunecate și, îngrozit, sări din pat.

— Mamă!... gemu el cu glas gros.

Și, fără să aștepte vreun răspuns, se repezi în salonul vecin. Lumina candelii și a lămpiței de noapte abia izbutea să risipească întunericul din odaie. Tulburați de moartea lui Mihailo, bolnavii sedeau pe paturile lor și așa cum erau, cu părul vîlvoi, amestecați cu umbrele, arătau mai lați în umeri, mai înalți și păreau că cresc din ce în ce mai uriași. Pe patul din fund, unde era mai întuneric, stătea mujicul cel care dădea din cap și din mînă.

Fără să mai aleagă ușile, Pașka se năpusti în salonul bolnavilor de vărsat, de acolo în coridor și din coridor, ca o furtună, într-o încăpere mare unde stăteau, culcate pe

paturi sau în capul oaselor, arătări cu părul lung și cu chipuri de babe. După ce străbătu secția de femei, Pașka se pomeni din nou în coridor, văzu balustrada cunoscută și coborî în goană scările. Recunosc, jos, sala de primire unde așteptase în dimineața aceea și începu să caute ușa care dădea afară.

Zăvorul țacăni, vîntul rece îl izbi în obraz și, poticnindu-se, Pașka ieși în curte, alergînd. Nu mai avea decît un singur gînd: să fugă, să fugă! Nu cunoștea drumul, dar era încredințat că dacă o să fugă așa, o să se trezească negreșit acasă, lîngă mama. Noaptea era întunecată, însă dincolo de nori se vedea strălucind luna. După ce coborî de pe cerdac, Pașka alergă drept înainte, ocoli șopronul și dădu peste un pîlc de tufișuri desfrunzite. Stătu puțin la gînduri, apoi o luă la goană îndărăt spre spital, îl înconjură, și iarăși se opri nehotărît: în spatele clădirii se deslușeau, albe, cruci de morminte.

— Mămu-că!... strigă Pașka, rupînd-o la fugă înapoi.

Alergînd pe lîngă niște case întunecate și posomorîte, văzu o fereastră luminată.

În întuneric, pata aceea aprinsă și roșie părea înfricoșătoare, dar Pașka, înnebunit de spaimă și neștiind încotro să mai apuce, o luă într-acolo. Lîngă fereastră erau scările unui cerdac și o ușa cu o tăbliță albă. Pașka urcă în goană, se uită la fereastră și, deodată, o bucurie nesfîrșită îi tăie răsufllarea: la masă, citind o carte, stătea doctorul cel vesel și prietenos. Rîzînd fericit, Pașka întinse mîinile spre chipul cunoscut. Ar fi vrut să strige, dar o putere tainică îl sugrumă și-l lovi peste picioare. Se clătină și se prăbuși în neșimțire pe trepte.

Cînd își veni în fire, se luminase de ziuă și glasul acela cunoscut, care îi făgăduise în ajun și iarmaroc, și scatii, și vulpe, îl dojenea:

— Măi Pașka, măi, da' prost mai ești! Spune și tu dacă nu ești prost! Ești bun de bătut, numai că n-are cine să te bată!

Kaştanka

Povestire

1. Năravuri proaste

O CĂȚELUȘĂ tînăra și roșcată — corcitură de șoricar cu potaie de rînd — cu un bot drept ca de vulpe, alerga încoace și încolo pe trotuar, uitîndu-se neliniștită în toate părțile. Din cînd în cînd se oprea, scheuna și, ridicîndu-și pe rînd labele înghețate, încerca să înțeleagă cum se făcuse de s-a rătăcit.

Își aducea bine aminte cum își petrecuse ziua și cum nimerise, pînă la urmă, pe trotuarul acela necunoscut.

Iată cum începuse ziua : stăpînul ei, tîmplarul Luka Alexandrici, își pusese căciula, luase subsuoară un obiect de lemn, învelit într-o basma roșie, și o strigase :

— Hai, Kaştanka !

Auzindu-și numele, corcitura de șoricar cu potaie de rînd ieșise de sub masă, unde dormea pe talaș, se întinsese cu plăcere și o luase la trap după stăpîn. Clienții lui Luka Alexandrici stăteau foarte departe, așa că, pînă să ajungă

la fiecare în parte, tîmplarul era nevoit să intre prin cîrciumi, ca să mai prindă putere. Kaștanka își aducea aminte că pe drum se purtase din cale-afară de necuviincios : de bucurie că o luase la plimbare, sărea, se repezea lătrînd după tramvaiele cu cai și intra prin curți fugărind căteii. Tîmplarul, care o scăpa mereu din ochi, se oprea și se răstrea la ea cu necaz. O dată, peste măsură de înfuriat, o înșfăcase de una din urechile ei de vulpe și o zgîlțise bine de cîteva ori, strigîndu-i răspicat :

— Mîn-ca-te-ar ciu-ma, ja-vră !

După ce a umblat pe la clienți, Luka Alexandrîci s-a abătut o clipă pe la soră-sa, unde a luat ceva în gură și a băut un pic ; de la soră-sa s-a dus la un cunoscut de-al lui, legător de cărți, de la legător la cîrciumă, de la cîrciumă la un cumătru, și tot așa înainte. Într-un cuvînt, cînd s-a pomenit Kaștanka pe trotuarul acela necunoscut, se însera, iar tîmplarul era beat turtă. Dădea din mîini, ofta din adîncul bojocilor și bombănea :

— Întru păcat zămislitu-m-a muma mea ! Eh, păcatele mele, păcatele mele ! Iaca, acum umblăm pe străzi și ne uităm la felinare, dar cînd om crăpa, în focul gheenei o să ardem...

Sau, înduișat, o striga pe Kaștanka și-i spunea :

— Ascultă, Kaștanka, tu ești o gînganie și atîta tot ! Față de om, ești așa cum ar fi dulgherul față de tîmplar.

Dar tocmai cînd îi vorbea așa, se auzi deodată o fanfară. Kaștanka întoarse capul și văzu venind pe stradă, drept spre ea, un regiment. Cum nu putea să sufere fanfara, pentru că o scotea din fire, începu să se agite și să urle. Spre marea ei nedumerire, în loc să se sperie și el, să scheaune și să latre, tîmplarul a zîmbit cu toată gura, și-a luat poziția de drept și și-a ridicat mîna la cozoroc. Văzînd că stăpînul nu protestează, Kaștanka a început să urle și mai amarnic și, nemaîștiind pe ce lume se află, a trecut în goană pe trotuarul celălalt.

Cînd și-a venit în fire, fanfara nu se mai auzea și regimentul dispăruse. Speriată, s-a întors repede, îndreptîndu-se spre locul unde-și lăsase stăpînul. Dar — vai ! — tîmplarul nu mai era acolo. Atunci s-a repezit înainte, pe urmă înapoi, a mai traversat o dată strada, dar tîmplarul

parcă intrase în pământ... Kaștanka a început să adulmece trotuarul, crezînd că o să-și găsească stăpînul după urme, dar cu puțin înainte trecuse pe acolo un ticălos cu galoși noi și toate mirosurile străzii se amestecară cu duhoarea de cauciuc, așa că nu mai era chip să deslușești nimic.

În timp ce Kaștanka alerga de colo pînă colo, să-și găsească stăpînul, se întunecase. De o parte și de alta a străzii se aprinseseră felinarele, iar la ferestrele caselor scilipeau lumini. Ningeă cu fulgi mari și înfoiați, care înălbeau caldarîmul, spinările cailor și căciulile birjarilor. Și cu cît vîzduhul se întuneca mai mult, cu atît mai albe păreau toate. Pe lîngă Kaștanka treceau mereu, în sus și în jos, clienți necunoscuți, care o împiedicau să vadă și o loveau cu picioarele. (Pentru Kaștanka oamenii se împărțeau în două categorii inegale : stăpîni și clienți. Între unii și alții era o mare deosebire : cei dinții aveau dreptul s-o bată, în timp ce pe ceilalți ea avea dreptul să-i apuce de picior.) Clienții treceau grăbiți, fără să-î dea nici o atenție.

Cînd se întunecă de-a binelea, Kaștanka simți cum o cuprinde deznădejdea și frica. Se ghemui la intrarea unei case și începu să scîncească jalnic. Ostenise umblînd toată ziua cu Luka Alexandrici, urechile și labele îi înghețaseră și, pe deasupra, mai era și cumplit de flămîndă. Nu mîncase mai nimic. Doar de două ori luase în gură cîte ceva : linsese un pic de pap la legătorul de cărți, apoi, lîngă teigheaua unei cîrciumi, găsisse o pieleță de salam. Atîta tot. Dacă ar fi fost om, fără îndoială că și-ar fi spus :

„Nu, asta nu mai este viață ! Mai bine mă împușc !“

II. Străinul misterios

Însă Kaștanka nu se gîndea la nimic și scîncea mereu. Zăpada moale și înfoiată îi acoperise cu totul spinarea și capul și, istovită cum era, cățelușa căzușe într-o somnolență adîncă. Dar deodată ușa de la intrare scîrțîi și o izbi în coastă. Sări în picioare. În prag se ivise un bărbat din categoria clienților. Deoarece Kaștanka schelălăia și i se încurca

printre picioare, ar fi fost greu să n-o observe. Omul se aplecă spre ea și o întrebă :

— Ce-î cu tine, cățelușă ? Te-am lovit ? Biata de tine, biata de tine !... Haide, nu te supăra, nu te supăra... Iartă-mă !

Kaștanka se uită la străin printre fulgii de zăpadă care-i îngreuiau genele și văzu înaintea ei un omuleț scund și rotofei, cu fața rotundă și rasă, cu joben pe cap și cu șuba deschisă.

— De ce scîncești ? urmă el, scuturîndu-i cu degetul zăpada de pe spinare. Unde ți-i stăpînul ? Nu cumva te-ai rătăcit ? Biata cățelușă ! Ce să ne facem acum, hai ?

Simțind în glasul străinului o notă de căldură și de duioșie, Kaștanka îi linse mîna, scîncind și mai jalnic.

— După cum văd, ești frumușică, dar și caraghioasă, nu știu cum ! Parcă ești o vulpe ! zise străinul. Ei, n-am încotro, trebuie să te iau cu mine ! Cine știe, poate că o să fii bună la ceva... Hai să mergem !

Străinul plescăi din buze și-i făcu semn cu mîna, ceea ce nu putea să însemne decît : „Haide !” Și Kaștanka se luă după el.

Nu trecuse nici o jumătate de oră și cățelușă stătea pe podea, într-o odaie mare și luminoasă și, cu capul aplecat într-o parte, se uita rugător și cu interes la străinul care-și lua masa și care, mîncînd, îi arunca și ei cîte ceva. Îi dădu, întîi, o felie de pîine și o coajă verde de brînză, apoi o bucătică de carne, o jumătate de pateu și cîteva oase de găină. Dar, flămîndă cum era, Kaștanka le înghiți pe toate așa de repede, încît nici nu apucase să le simtă gustul. Și cu cît mîncă mai mult, cu atît îi era mai foame.

— După cît văd, prost te-au mai hrănit stăpînii tăi ! zise străinul, privind-o cu cîtă lăcomie înghițea bucățile nemestecate. Și ce sfrijită ești ! Numai pielea și oasele...

Cu toate că mîncase mult, Kaștanka tot nu se sătura. Căzuse doar într-un fel de toropeală. După ce termină masa, se tolăni în mijlocul odăii, își întinse picioarele și, simțind un fel de mîleșală dulce revărsîndu-i-se în tot trupul, începu să dea din coadă fericită. În timp ce stăpînul ei cel nou, răsturnat într-un fotoliu, își fuma țigara de foi, Kaștanka, dînd mereu din coadă, se gîndea : oare unde-i mai bine ? Aici, la străinul ăsta, sau la tîm-

plar? Lucrurile din casa asta sînt urîte și sărăcăcioase: afară de fotolii, de divan, de lampă și covoare, străinul nu mai are nimic altceva și odaia parcă-i pustie, pe cînd casa tîmplarului era ticsită de lucruri: o masă, o tejghea, movile întregi de talaș, apoi rindele, dălți și ferăstraie, o colivie cu un scatiu, o albie... La străin nu miroase a nimic, pe cînd la tîmplar plutea totdeauna un fel de ceață, și în toată casa mirosea a clei, a lac și a talaș. Și ce frumos mirosea! În schimb, în altă privință, e mult mai bine la străin: fîi dă de mîncare pînă nu mai poți și mai ales — de ce să nu recunoaștem? — se poartă frumos; cît a stat în fața mesei și l-a privit rugător, niciodată n-a lovit-o, n-a bătut din picioare la ea și nu i-a strigat: „Ieși afară, afurisit!”

După ce-și fumă țigara de foi, stăpînul cel nou ieși, întorcîndu-se peste cîteva olipe cu o salteluță în mînă.

— Ei, cățelușo, ia vino încoace! îi zise, așezînd salteluța într-un colț lîngă divan. Culcă-te colea și trage-i un pui de somn!

Apoi stinse lumina și plecă. Kaștanka se întinse pe salteluță și închise ochii. Din stradă se auzi un lătrat. Cățelușa ar fi vrut să-i răspundă, dar se simți deodată năpădită de tristețe. Își aduse aminte de Luka Alexandrici, de băiatul lui, Fediușka, de colțisorul ei drag de sub tejghea... Își aduse aminte de serile lungi de iarnă, cînd tîmplarul geluia cîte ceva sau citea ziarul în gura mare, iar Fediușka se hîrjonea cu ea... De obicei, o apuca de labele de dinapoi, o trăgea de sub tejghea și începea să-i facă tot felul de giumbușlucuri, de vedea stele verzi și o dureau toate mădularele. Uneori o puneă să meargă în două labe, sau se juca de-a „clopotul”, adică o trăgea de coadă cît putea, ca să schelălăie și să latre, sau îi dădea să tragă tabac pe nas... Dar cea mai chinuitoare năzdrăvănie a lui Fediușka era următoarea: băiețelul lega o bucățică de carne cu o sfoară, i-o dădea s-o înghită și pe urmă i-o trăgea înapoi din stomac și se prăpădea de rîs... Și ou cît amintirile Kaștankăi erau mai limpezi, cu atît scîncea mai tare și mai jalnic.

Dar curînd oboseala și căldura îi risipiră gîndurile triste... Adormi. În vis, văzu alergînd o mulțime de cîini. Printre alții, trecu în goană un pudel bătrîn și lătos, pe care-l zărise pe stradă chiar în ziua aceea: avea albeață pe un ochi

și în jurul nasului îi spînzurau smocuri de păr. Fediuška, cu o daltă în mînă, se luă după el, dar dintr-o dată și Fediuška se făcu lăptos, începu să latre cu veselie și se apropie de Kaștanka. Se mirosiră prietenește și o zbughiră amîndoi în stradă...

III. O nouă și foarte plăcută cunoștință

Cînd Kaștanka se trezi, era lumină de-a binelea și din stradă răzbătea un zgomot cum nu se aude decît ziua. În odaie nu era nimeni. Kaștanka se întinse, căscă și începu să umble de colo pînă colo, mînioasă și ursuză. Mirosi prin unghere, mirosi mobila din casă, apoi aruncă o privire în sală, dar nu descoperi nimic de seamă. Afară de ușa care dădea spre sală, mai era una. După ce se gîndi puțin, Kaștanka începu s-o zgîrie cu amîndouă labele, o deschise și intră în odaia de alături. Acolo, în pat, învelit cu o pătură, dormea un client, în care îl recunoscuse pe străinul de aseară.

— Mrrr... începu ea, dar aducîndu-și aminte de masa din ajun, dădu din coadă și începu să adulmece.

Mirosind hainele și cizmele străinului, găsi că duhneau grozav a cal. În dormitor mai era o ușă, tot închisă, care dădea nu știu unde. Începu s-o zgîrie și pe aceea, apoi o apăsă cu pieptul, o deschise și în aceeași clipă simți un miros ciudat, cît se poate de suspect. Presimțind că o să dea cu ochii de cineva care n-o să-i facă prea multă plăcere, mîrîind și uitîndu-se mereu îndărăt, Kaștanka pătrunse într-o odăiță cu tapete murdare. Dar se trase înapoi, speriată : în fața ei răsărise ca din pămînt ceva înspăimîntător. Cu gîtul întins pe podea și cu aripile desfăcute, un gînsac cenușiu venea spre ea, sîsîind. Ceva mai încolo, pe o salteluță, stătea tolănit un motan alb. Cînd o văzu pe Kaștanka, sări în picioare, își arcui spinarea, își ridică coada drept în sus, își zbîrli cojocul și începu să scuipe. Cățelușa se înfricoșă de-a binelea, dar, căutînd să-și ascundă spaima, lătră și se repezi la motan... Motanul își arcui și mai mult spinarea,

mai scui pă o dată, apoi îi cîrpi o labă peste cap. Kaștanka sări îndărăt, se lăsă pe cîteșipatru labele și, întinzînd botul spre motan, începu să latre ascuțit. În vremea asta, gînsacul se apropie de ea pe la spate, tiptil, și-i trase un cioc zdravăn în spinare. Kaștanka sări ca arsă și se aruncă asupra gînsacului...

— Ce înseamnă asta ? se auzi un glas furios și în odaie intră străinul, în halat și cu o țigară de foi între dinți. Ce înseamnă asta ? La loc !

Se apropie de motan, îi dădu un bobîrnac peste spinarea arcuită și se răsti la el :

— Ce înseamnă asta, Feodor Timofeici ? V-ați luat la bătaie ? Porc bătrîn ce ești ! Du-te și te culcă !

Întorcîndu-se apoi către gînsac, strigă :

— Ivan Ivanfci, treci la locul tău !

Ascultător, motanul se culcă pe salteluța lui și închise ochii. Judecînd după expresia botișorului și a mustăților, îi părea rău că se înfierbîntase și sărise la bătaie. Supărata, Kaștanka scînci, iar gînsacul își întinse gîtul și începu a spune ceva, repede și cu aprindere, ce e drept, răspicat, dar fără să se înțeleagă nimic din gura lui.

— Bine, bine ! făcu stăpînul căscînd. Trebuie să trăiești în pace și prietenie. Apropiîndu-se apoi de Kaștanka, o mîngîie și-i vorbi : Iar tu, roscato, nu te teme... Aici o să ai de a face numai cu persoane cumsecade, n-o să te obijduiască nimeni. Dar stai puțin, cum să-ți zicem ? Trebuie să-ți căutăm un nume, frate, altfel nu se poate !

Se gîndi puțin, apoi hotărî :

— Știi una ?... O să-ți zicem „Mătușa“... Înțelegi ? „Mătușa“ !

După ce-i repetă de mai multe ori numele, stăpînul ieși din odăiță. Kaștanka se așeză și începu să se uite cu luare-aminte în jurul ei. Cotoiul stătea culcat pe salteluța lui și se făcea că doarme. Gînsacul, cu gîtul întins și jucînd pe loc, turuia înainte din gură, repede și cu aprindere. Era, pesemne, un gînsac grozav de deștept. După fiecare cuvîntare kilometrică, se trăgea un pas îndărăt, uimit, cu aerul că era cît se poate de încîntat de sine... Kaștanka îl ascultă, îi răspunse cu un mîrîit, apoi se apucă să adulmece prin colțurile odăii. Într-un ungher descoperi o copăiță cu boabe de mazăre și cu coji de pîine de secară muiate. Gustă din

mazăre, dar nu-i plăcu ; gustă din pîine și începu să înfulece. Gînsacul nu se arăta supărat că o cățelușă străină îi fură mîncarea. Dimpotrivă, începu a turui din gură cu și mai multă aprindere și, ca să-i dea o dovadă de încredere, se apropie de copăiță și ciuguli și el cîteva boabe de mazăre.

IV. Tot felul de minunății

Ceva mai tîrziu, străinul se întoarse aducînd un obiect ciudat, care semăna cu o ramă de poartă. De stînghia de sus a acestei rame de lemn, cioplită grosolan, atîrna un clopoțel și era legat un pistol. Atît de limba clopoțelului, cît și de cocoșul pistolului spînzura cîte o sforică. Străinul așează rama în mijlocul odăii și începu să lege și să dezlege nu știu ce. În sfîrșit, se uită la gînsac și strigă :

— Ivan Ivanîci, ia poftim încoace !

Gînsacul se apropie și se opri în fața lui, așteptînd.

— Așa... făcu străinul. Ia s-o luăm de la început. Mai întîi ploconește-te și fă o reverență. Haide, mai repede !

Ivan Ivanîci întinse gîtul, se aplecă înainte, la dreapta și la stînga, apoi se lăsă pe o labă, în chip de reverență.

— Așa, bravo... Ia, închipuiește-ți acum că ai murit.

Gînsacul se răsturnă pe spate, cu labele în sus. După ce mai făcu cîteva gîmbușlucuri de felul acesta, străinul se apucă deodată cu mîinile de cap, își luă un aer de om înspăimîntat și începu să strige :

— Ajutor ! Foc ! Săriți că ardem !

Ivan Ivanîci se repezi la ramă, apucă în cioc o sforică și începu să tragă clopoțelul.

Omul se arătă foarte mulțumit de el, îl mîngîie pe gît și-i zise :

— Bravo, Ivan Ivanîci ! Închipuiește-ți acum că ești giuvaergiu, că faci negustorie cu aur și pietre scumpe și că, venind la prăvălie, dai peste niște hoți. Ce faci într-o împrejurare ca asta ?

Gînsacul prinse cu ciocul cealaltă sforică, trase și, în aceeași clipă, răsună o împușcătură asurzitoare. Cățelușei îi

plăcuse grozav și sunetul clopoțelului, dar împușcătura o entuziasmă, pur și simplu. De bucurie, începu să latre și să alerge în jurul ramei.

— Treci la loc, Mătușă, strigă la ea străinul, și taci din gură !

Exercițiile lui Ivan Ivanîci nu se sfîrșiră cu împușcătura. Un ceas întreg îl puse străinul să alerge la „coardă” : el plesnea din bici, iar gînsacul trebuia să fugă în jurul lui, să sară peste obstacole, să treacă printr-un cerc și să se cabreze, adică să se așeze pe coadă și să dea din labe. Kaștanka nu-și mai lua ochii de la Ivan Ivanîci, urla de bucurie, ba de cîteva ori se luă în goană după gînsac, lătrînd cît o ținea gura. Cînd obosi și el, și gînsacul, străinul își șterse sudoarea de pe frunte și strigă :

— Maria, poștește-o încoace pe Havronia Ivanovna !

Peste cîteva clipe se auzi un grohăit... Kaștanka începu să mîrîie, își luă un aer semeț, dar, pentru orice întîmplare, se trase mai aproape de străin. Ușa se deschise, o bătrînică se ivi în prag și, după ce spuse nu știu ce, vîrî în odaie o scroafă neagră și urîtă. Fără să țină seama de mîrîitul cățelușei, scroafa își înălță rîtul și începu să grohăie cu veselie. Era, pesemne, grozav de bucuroasă că-l vede pe stăpînu-său, pe motan și pe Ivan Ivanîci. După felul cum se apropie de motan și-l înghionti ușurel cu rîtul în burtă, după felul cum îi vorbi gînsacului, după mișcările ei, după glasul și chiar și după felul cum îi tremura codița, se vedea bine că era o ființă cît se poate de prietenoasă. Kaștanka își dădu seama numaidecît că n-avea nici un rost să mîrîie și să latre la o persoană ca asta.

Stăpînul împinse rama la o parte și strigă :

— Feodor Timofeici, ia poftim încoace !

Motanul se ridică, se întinse leneș și în silă, ca și cum i-ar fi făcut un mare har, se apropie de scroafă.

— Începem cu piramida egipteană, hotărî stăpînul.

Le explică întîi nu știu ce, mult timp, apoi comandă : Unu... doi... trei !... La „trei”, gînsacul își desfăcu aripile și sări pe scroafă. După ce se așeză de nădejde pe spinarea ei țepoasă, cumpănindu-se din gît, Feodor Timofeici se apropie alene și, fără vlagă, cu un aer de totală nepăsare, ca și cum și-ar fi disprețuit propria artă, socotînd-o ca pe o nimica toată, sări și el pe spinarea scroafei,

apoi, fără nici un chef, își făcu vînt pe spatele gînsacului, făcînd „sluj“. În felul acesta se obținu ceea ce străinul numea „piramida egipteană“. Kaștanka începu a schelălăi, entuziasmată, dar chiar în clipa aceea motanul cel bătrîn căscă și, pierzîndu-și echilibrul, se rostogoli jos. Ivan Ivanîci se clătînă, apoi căzu și el. Străinul începu să strige, să dea din mîini, și iarăși să le explice nu știu ce. După ce își bătu capul încă vreun ceas cu piramida, stăpînul cel neobosit îl învătă pe Ivan Ivanîci să călărească pe motan, apoi încercă să-l învețe pe cotoi să fumeze, și încă multe altele.

Cînd se termină dresajul, străinul își șterse fruntea de sudoare și ieși din odaie. Feodor Timofeici scuipe cu scîrbă, se culcă pe saltețuța lui și închise ochii, Ivan Ivanîci se îndreptă spre copăiță, iar pe scroafă o scoase bătrîna afară. Datorită acestor impresii noi, ziua trecu pe nesimțite pentru Kaștanka, iar seara străinul o mută, cu saltețuța cu tot, în odăița ceea cu tapete murdare, unde își petrecu noaptea în tovărășia gînsacului și a lui Feodor Timofeici.

U. Talent ! Talent !

Trecu așa o lună.

Kaștanka se deprinsese cu mîncarea bună, pe care o primea în fiecare seară, ca și cu numele cel nou, „Mătușă“. Se deprinsese și cu străinul, și cu noii ei tovarăși de odaie. Totul mergea ca pe roate.

Fiecare zi începea la fel. De obicei, cel dintîi se trezea Ivan Ivanîci. După ce se scula, se apropia de Mătușă sau de motan, își încovoia gîtul și se pornea să peroreze cu aprindere și convingător, dar, ca de obicei, ți-era cu neputință să înțelegi ce voia să spună. Alteori își înălța capul, îndrugînd monoloage fără sfîrșit. În cele dintîi zile ale cunoștinței lor, Kaștanka își închipuia că Ivan Ivanîci vorbea mult, pentru că era grozav de deștept. Dar în curînd pierdu orice stimă pentru el. Și acum, cînd gînsacul se apropia, gîgîindu-și discursurile nesfîrșite, cățelușuța nu mai dădea din coadă, ci îl privea ca pe un palavragiu plictisitor, care nu

lăsă oamenii să doarmă și, fără multă vorbă, îi răspundea cu un mîrîit.

În ceea ce-l privea pe Feodor Timofeici, acesta era un domn cu totul deosebit. Cînd se trezea, nu spunea nimic, nu se clintea din loc și nici măcar nu deschidea ochii. De altminteri, ar fi fost bucuros să nu se trezească niciodată, deoarece viața nu-i făcea nici o plăcere — cel puțin așa avea aerul. Nu-l interesa nimic, era indiferent și nesimțitor față de tot ce-l înconjură, ba, mai mult, disprețuia totul, pînă și mesele bune, la sfîrșitul cărora scuipa totdeauna cu scîrbă.

Cît despre Kaștanka, după ce se trezea, dădea o raită prin odăi și începea să adulmece prin toate colțurile. Numai ea și motanul aveau voie să umble prin casă, gînsacului nu i se îngăduia să treacă pragul odăiței cu tapete murdare, iar Havronia Ivanovna stătea undeva, în curte, într-un șopron mic, și nu se arăta decît la orele de dresaj. Stăpînul se scula tîrziu și, după ce-și bea ceaiul, se apuca imediat de giumbușlucurile lui. În fiecare zi aducea în odăiță rama, biciul și cercurile, și în fiecare zi se repetau aproape aceleași exerciții, care țineau cam trei sau patru ore. De aceea Feodor Timofeici arăta uneori așa de obosit, încît se clătina de parcă era beat, Ivan Ivanîci își căsca plîsul și răsufla din greu, iar stăpînul se făcea roșu ca racul și nu mai ajungea să-și șteargă sudoarea de pe frunte.

Datorită exercițiilor și meselor bune, zilele erau cît se poate de interesante, în schimb serile se scurgeau plictisitor. De obicei, stăpînul pleca nu știu unde, luînd cu el gînsacul și cotoiul. După ce rămînea singură, Mătușa se culca pe salteluță și începea să tînjească... Tristetea o cuprindea pe nesimțite și i se furișa în suflet cu încetul, așa cum se furișează în odaie, cu încetul, întunericul nopții. Mai întîi, îi pierdea orice chef de lătrat, de mîncare, de alergat prin odăi și chiar de privit în jurul ei. După aceea îi răsăreau în minte două fapte nedeșluite, care aduceau parcă a dulăi, parcă a oameni — două fețe dragi și apropiate, dar tulburi. De cîte ori îi fulgerau pe dinaintea ochilor, Mătușa dădea din coadă, avînd impresia că-i văzuse cîndva și că-i fuseseră dragi... Iar cînd adormea, simțea că o învăluie, venind dinspre fapăturile acelea, un miros de clei, de talaș și de lac...

Tocmai cînd se deprinsese mai bine cu noua ei viață și cînd dintr-o javră costelivă și prăpădită, se făcuse o cățelușă grăsuță și frumoasă, într-o zi, înainte de a începe exercițiile, stăpînul o mîngîie și-i zise :

— A sosit timpul să ne apucăm de treabă, Mătușă. Destul ai trîndăvit. Vreau să fac din tine o artistă... Ce zici, vrei s-o faci pe artista ?

Și începu s-o învețe tot felul de năzdrăvănii. La prima lecție învăță să se țină și să meargă pe labele de dinapoi, lucru care îi plăcu grozav de mult. La următoarea, să sară în două labe ca să prindă bucățica de zahăr pe care profesorul i-o ținea sus, deasupra capului. La lecțiile următoare învăță să joace, să alerge „la coardă“, să urle în tactul muzicii, să tragă clopotul și să pocnească din pistol, iar peste o lună putea să-l înlocuiască pe Feodor Timofeici la „piramida egipteană“. Era foarte silitoare și părea încîntată de succesele ei. Mai ales alergatul cu limba scoasă „la coardă“, săriturile prin cerc și călăritul pe bătrînul Feodor Timofeici, îi făceau o deosebită plăcere. Fiecare figură izbutită o încheia cu un lătrat sonor și fericit, iar profesorul își freca mîinile mirat și, fericit la rîndul lui, îi spunea :

— Talent ! Talent ! Adevărat talent ! O să ai succes, nu mai încape nici o îndoială !

Și Mătușa se deprinsese atît de mult cu vorba aceasta, încît, de cîte ori stăpînul zicea „talent“, sărea în picioare și i se uita în ochi, ca și cum așa ar fi chemat-o.

VI. O noapte zbuciumată

Într-o noapte, Mătușa visă un vis de cîine. Se făcea că un portar se luase după ea cu măturoiul. Și, de frică, se trezi.

În odăiță era liniște, întuneric și o căldură înăbușitoare. O pișcau puricii. De felul ei, Mătușa nu se temea de întuneric, acum însă, cine știe de ce, o cuprinsese frica și-i veni să latre. În odaia de alături stăpînul oftă adînc, după aceea se auzi scroafa grohăind în șopronul ei, apoi se făcu iarăși

liniște. Când te gîndești la mîncare, parcă te simți mai bine. De aceea, Mătușa începu să se gîndească la piciorul de găină, pe care-l furase de cu ziuă de la Feodor Timofeici și-l ascunsese în salon, între dulap și perete, într-un loc cu mult praf și păienjenis. N-ar fi fost rău să se ducă să vadă dacă piciorul mai era acolo sau nu. Te pomenești că-l găsisse stăpînul și i-l mîncase... Dar înainte de a se face ziua, n-ai voie să ieși din odăiță. Așa e regula. Mătușa închise ochii, doar o adormi mai repede. Știa din experiență că, cu cît adormi mai repede, cu atît mai repede se face dimineață. Dar chiar în clipa aceea nu departe de ea se auzi un strigăt ciudat, care o făcu să tresară și să se ridice în picioare. Cel care strigase era Ivan Ivanîci, dar acum nu mai era vorba de obișnuita lui trîncăneală plină de convingere, ci de un țipăt sălbatic, ascuțit și nefiresc, ceva ca scîrțitul unei porți care se deschide... Și cum nu putea să vadă prin întuneric, nici să-și dea seama ce se întîmplase, Mătușa se sperie și mai tare și începu să mîrîie :

— Mrrr...

Trecu cîtva timp, cam atît cît ți-ar trebui să rozi un os mai măricel, dar strigătul nu se mai repetă. Încetul cu încetul, Mătușa se liniști și ațipi. În vis văzu doi dulăi mari și negri, cu smocuri de păr de anul trecut pe coaste și pe șolduri. Mîncau cu lăcomie, dintr-un hîrdău mare, niște lă-turi din care se înălța un abur alb, răspîndind un miros îmbietor. Din cînd în cînd se uitau la Mătușa, își arătau colții și mîrîiau : „Degeaba, ție n-o să-ți dăm !” Dar iată că un mujic îmbrăcat cu cojoc ieși alergînd din casă și-i luă la goană cu biciul. Atunci Mătușa se apropie de hîrdău și începu să înfulece. Însă, cum ieși mujicul pe poartă, cei doi dulăi negri se repeziră la ea urlînd și în clipa aceea auzi din nou același țipăt ascuțit.

— Ga ! Ga-ga-ga ! striga Ivan Ivanîci.

Mătușa se trezi, sări în picioare și, fără să se coboare de pe salteluță, începu să urle. I se părea că altcineva țipase, un străin, nu Ivan Ivanîci. Tocmai atunci, cine știe de ce, scroafa grohăi și ea în șopronul ei.

Dar iată că se auzi tîrșlit de papuci și în odaie intră stăpînul, în halat și cu o lumînare în mînă. Lumina tremurătoare se urcă pe tapetele murdare, apoi pe tavan, alun-

gînd întunericul. Mătuşa văzu că în odăiţă nu era nici un străin. Ivan Ivanîci zăcea pe podea. Nu dormea. Stătea cu aripile desfăcute şi cu ciocul căscat şi părea grozav de obosit şi de însetat. Nici bătrînul Feodor Timofeici nu dormea. Fără îndoială că şi pe el îl trezise ţipătul acela.

— Ce-i cu tine, Ivan Ivanîci ? Întrebă stăpînul pe gînsac. De ce te vaiete ? Eşti bolnav ?

Gînsacul tăcea. Stăpînul îi puse mîna pe gît, îl mîngîie pe spate şi-i zise :

— Ciudată fiinţă mai eşti ! Nici tu nu dormi, şi nici pe alţii nu-i laşi să doarmă.

După ce ieşi stăpînul din odaie, luînd cu el şi lumînarea, se făcu iarăşi întuneric. Pe Mătuşa o prinse frica. Gînsacul nu mai ţipa, dar ei i se părea că cineva străin era acolo, în beznă. Şi lucrul cel mai înspăimîntător era că nu puteai să-i faci nimic, nici măcar să-l muşti, deoarece nu era chip să-l vezi, neavînd formă. Atunci îi trecu prin minte, fără să ştie de ce, că în noaptea aceea trebuia să se întîmple ceva peste măsură de rău. Nici Feodor Timofeici nu era liniştit. Mătuşa îl auzea cum se foieşte pe salteluţa lui, cum cascadează şi scutură din cap.

Undeva, pe stradă, cineva bătu într-o poartă şi scroafa începu să grohăie în şopronul ei. Mătuşa scheună, îşi întinse labele de dinainte şi-şi culcă botul pe ele. În ciocănitul din poartă, în grohăitul scroafei care cine ştie de ce nu dormea, în întunericul şi în liniştea din odaie, ca şi în gemetele lui Ivan Ivanîci, căţeluşa presimţea apropierea aceluia lucru înspăimîntător şi dureros. I se părea că în toate pătrunsesse neliniştea şi spaima. Şi de ce, oare ? Cine să fie străinul cel nevăzut ? Chiar lîngă Mătuşa, licăriră abia, doar o clipă, două scînteii verzi. Era Feodor Timofeici care, pentru întîia oară de cînd se cunoşteau, se apropiase de ea. Ce căuta ? Mătuşa îl linse pe labă şi, fără să-l întrebe de ce venise, începu să urle încetişor, pe felurite tonuri.

— Ga ! ţipă din nou Ivan Ivanîci. Ga-ga-ga !

Şi iarăşi se deschise uşa şi în odaie intră stăpînul cu lumînarea. Gînsacul stătea ca şi adineaori, cu ciocul căscat şi cu aripile desfăcute. Îşi ţinea ochii închişi.

— Ivan Ivanîci ! îl strigă stăpînul.

Gînsacul nu se mişcă. Stăpînul se așeză pe podea în fața lui. Îl privi în tăcere cîteva clipe, apoi urmă :

— Ivan Ivanîci ! Ce înseamnă asta ? Nu cumva ai de gând să mori ? Aha, stai, abia acum îmi amintesc, abia acum ! strigă el deznădăjduit, luîndu-se cu mîinile de cap. Ştiu ce e ! Ştiu ce e ! Te-a călcat azi un cal ! Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule !

Mătuşa nu înţelegea vorbele stăpînului, dar după faţa lui ghici că şi el se aştepta la un lucru înspăimîntător. Îşi întinse botul spre fereastra neagră, prin care i se părea că se uită cineva străin şi începu să urle.

— Moare Ivan Ivanîci al nostru, Mătuşă ! zise stăpînul, împreunîndu-şi mîinile deznădăjduit. Da, moare ! În odaîta voastră a intrat moartea. Ce ne facem ?

Palid şi tulburat, stăpînul o luă încet spre odaia lui de dormit, oftînd şi clătînd din cap. Mătuşa se temu să rămîină pe întuneric şi se luă după el. Omul se lăsă pe marginea patului şi repetă de cîteva ori :

— Doamne, ce-i de făcut ?

Mătuşa se învîrtea pe lîngă picioarele lui şi, neputîndu-şi da seama de ce era tristă şi de ce erau cu toţii atît de tulburaţi, dar căutînd totuşi să se lămurească, îi urmărea fiecare mişcare. Pînă şi Feodor Timofeici, care rareori îşi părăsea salteluşa lui, veni în dormitorul stăpînului şi începu să i se frece de picioare. Scutura mereu din cap, ca şi cum ar fi vrut să-şi împrăştie gîndurile care-l apăsau şi se uita mereu sub pat, bănuitor.

Stăpînul luă o farfurioară, o umplu cu apă din cana de pe lavoar şi se întoarse din nou la gînsac.

— Bea puţină apă, Ivan Ivanîci ! îl îmbie cu duioşie, punîndu-i farfurioara dinainte. Bea, drăguţule !

Însă Ivan Ivanîci nici nu se mişcă şi nici nu-şi deschise ochii. Atunci stăpînul îl aplecă şi-i vîrî pliscul în apă. Dar gînsacul nu bău, îşi desfăcu doar şi mai tare aripile şi rămase aşa, cu capul căzut în farfurioară.

— Gata, nu mai e nimic de făcut ! oftă stăpînul. S-a sfîrşit ! S-a dus Ivan Ivanîci al nostru !

Şi pe obrajii lui se rostogoliră picături strălucitoare, ca acelea care curg pe geamuri, cînd plouă. Fără să înţeleagă ce se întîmplase, Mătuşa şi Feodor Timofeici se ghemuiră la picioarele stăpînului şi se uitară îngroziţi la gînsac.

— Sărmane Ivan Ivanîci ! suspină stăpînul, îndurerat. Şi eu care-mi pusesem în gînd să te iau la primăvară cu

mine la țară, să ne plimbăm pe iarbă verde ! Bunul și dragul meu tovarăș, te-ai dus ! Ce-o să mă fac eu fără tine ?

Mătușii i se părea că și pe ea o așteaptă aceeași soartă, că într-o bună zi, tot așa, din senin, o să închidă și ea ochii, o să-și întindă labele, o să încremenească rînjind, și toată lumea o să se uite la ea cu groază... Se vede că aceleași gânduri treceau și prin capul lui Feodor Timofeici : nicio-dată cotoiul cel bătrîn nu fusese atît de abătut și de morhorît ca atunci.

În vremea asta începuse să se crape de ziuă, și în odăiță nu se mai simțea prezența celui străin nevăzut, care o speriască așa de cumplit pe Mătușa. Cînd se lumină de-a binelea, intră portarul, apucă gînsacul de labe și-l duse nu știu unde. Iar mai tîrziu veni bătrîna și scoase afară copăița.

Mătușa trecu în salon și se uită după dulap. Stăpînul nu mîncase piciorul de găină, care era tot acolo unde îl pusese, în praf și păienjeniș. Dar cățelușa se simțea tristă și plictisită și-i venea să plîngă. Nici măcar nu mirosi piciorul, se vîrî sub divan, se întinse și începu să scîncească încetișor, cu glas subțire :

— Hî-hî-hî...

VII. Un debut neizbutit

Într-o seară, stăpînul intră în odăița cu tapetele murdare și, frecîndu-și mîinile, zise :

— Așa-a !...

Vru să mai spună ceva, dar nu spuse nimic și ieși. Mătușa, care în timpul exercițiilor îi cercetase cu luare-aminte expresia feței și intonațiile glasului, își dădu seama că stăpînul era emoționat, neliniștit, ba chiar supărat. Puțin mai tîrziu, se întoarse și zise :

— Astăzi o să-i iau cu mine pe Mătușa și pe Feodor Timofeici. Să știi, Mătușă, că astă seară o să-l înlocuiești pe răposatul Ivan Ivanici la piramidă. La naiba ! Nimic nu-i gata, nimic nu-i pregătit, avem prea puține repetiții ! Ne facem de rîs ! Dăm reprezentăția peste cap !

Vorbind așa, plecă din nou, dar peste câteva clipe se întoarse îmbrăcat cu șuba și cu jobenul pe cap. Se apropie de motan, îl apucă de labelle de dinainte și, ridicându-l în sus, îl vîrî la piept, sub șubă, ceea ce nu păru a-l tulbura de loc pe Feodor Timofeici, care nu se osteni măcar să-și deschidă ochii. Pesemne că-i era totuna : ori să stea culcat, ori să-l apuce de picioare și să-l ridice în sus, să zacă tolănit pe salteluță, ori să doarmă la pieptul stăpînului, sub șubă...

— Să mergem, Mătușă ! zise stăpînul.

Fără să înțeleagă nimic, cățelușa dădu din coadă și-l urmă. Peste câteva clipe stătea în sanie, ghemuită la picioarele stăpînului și ascultîndu-l cum bombănea mereu, zgribulindu-se de frig și de emoție :

— O să ne facem de rîs ! O să dăm reprezentația peste cap !

Sania se opri în fața unei case mari și ciudate, care semăna cu un castron de supă întors cu fundul în sus. Peronul lung din fața celor trei uși de sticlă era luminat de o duzină de felinare care te orbeau. Ușile se deschideau cu zgomot și, ca niște guri uriașe, înghițeau oamenii care se îngrămădeau la intrare. Și erau acolo oameni mulți, adeseori se opreau în fața peronului și cai, dar cîini nu se vedeau de loc.

Stăpînul o luă pe Mătușă în brațe și o vîrî la piept, sub șubă, unde stătea și Feodor Timofeici. Acolo era întuneric și cam înghesuială, dar cald. O clipă licăriră două scînteii verzi : atins de labelle reci și aspre ale vecinei, motanul deschisese ochii. Mătușă îl linse pe ureche. Apoi, căutînd să se așeze mai bine, începu să se foiască, îl împinse pe Feodor Timofeici cu labelle înghețate și, din nebăgare de seamă, își scoase capul afară. Dar în aceeași clipă mîrîi furioasă și se trase îndărăt sub șubă. I se păruse că vede o încăpere uriașă, rău luminată și plină de tot soiul de dihănii. De după despărțiturile și gratiile înșirate pe cele două laturi ale odăii se deslușeau boturi înspăimîntătoare : boturi de cai, boturi cu coarne, sau cu urechi lungi, iar unul, grozav de mare și butucănos, își purta coada în locul nasului, și din gură îi ieșeau două oase goale, foarte lungi.

Apăsător de labele Mătușii, cotoiul miorlăi răgușit, dar chiar în clipa aceea șuba se desfăcu și stăpînul strigă : „Hop !” Feodor Timofeici și Mătușa săriră jos. Erau acum într-o odăiță cu pereții cenușii de scînduri, unde, afară de o măsuță cu oglindă, un scaun și cîteva zdrențe atîrnate prin unghere, nu mai era nimic, iar în loc de lampă sau luminare ardea o luminiță sclipitoare în chip de evantai, prinsă într-un tub bătut în perete. Feodor Timofeici își netezi cojocul pe care i-l mototolise Mătușa, apoi se vîrî sub scaun și se întinse. Tot tulburat, stăpînul începu să se dezbrace, frecîndu-și, din cînd în cînd, mîinile... Se dezbracă, întocmai așa cum făcea acasă cînd se pregătea să se vîre în pat, sub pătură, adică își scoase tot de pe el, afară de rufărie. După aceea se așeză pe scaun și, uitîndu-se în oglindă, se apucă să facă ceva nemaipomenit : mai întîi, își așeză pe cap o perucă cu cărare la mijloc și cu două vîrtejuri ca două coarne, după aceea își murdări fața cu ceva alb și, peste vopseaua albă, își desenă sprîncene și mustați, ba își dădu și cu roșu pe obraz. Și năzdrăvăniile lui nu se opriră aici. După ce-și vopsi fața și gîtul, începu să se îmbrace cu niște haine atît de ciudate și de caraghioase, cum nu mai văzuse Mătușa niciodată pînă atunci, nici prin casele oamenilor, nici pe stradă. Închipuiți-vă o pereche de pantaloni largi, grozav de largi, dintr-o stambă cu flori mari, ca aceea din care își fac de obicei tîrgoveții perdele și îmbrăcăminte de mobilă. Pantalonii se încingeau tocmai sub-suoară, un crac era de stambă cafenie, celălalt de un galben țipător. După ce se vîrî în ei, stăpînul îmbracă o hainuță tot de stambă, cu guler mare, încrețit, și cu o stea de aur pe spate, apoi își trase ciorapi de culori diferite și se încălță cu ghetete verzi...

Mătușa văzu negru înaintea ochilor și simți ceva, ca o apăsare pe suflet. Făptura din fața ei, cu obrazul alb și vîrită într-un fel de sac, păstra ceva din stăpîn : și mirosul, și glasul păreau ale lui. Dar erau clipe cînd pe Mătușa o chinuia îndoiala, și atunci îi venea s-o ia razna, lătrînd. Locul acela necunoscut, lumina în chip de evantai, mirosurile, schimbarea neașteptată a stăpînului — toate îi strecurau în suflet o frică nelămurită și presimțirea că soarta i-a hărăzit să dea peste ceva care s-o înspăimînte de moarte, de pildă peste botul acela uriaș, cu coadă în loc de nas.

Și, pe deasupra, undeva, departe, cînta o fanfară nesuferită, iar în răstimpuri se mai auzea și cîte un muget nedeslușit. Un singur lucru o liniștea : nepăsarea lui Feodor Timofeici. Motanul moțăia liniștit, și nu deschidea ochii nici chiar cînd se mișca scaunul sub care stătea.

La un moment dat, un bărbat în frac și cu vestă albă își vîrî capul pe ușă și zise :

— Acum e numărul lui *miss* Arabela. După ea, vine rîndul dumatiale.

Stăpînul nu-i răspunse nimic. Scoase de sub masă un geamantănaș, se așeză și începu să aștepte. Se vedea după buze și după mîini că era tulburat. Mătușa auzea cum îi tremura răsufierea.

— *Mister* George, poștiți ! strigă cineva din dosul ușii.

Stăpînul se ridică în picioare, își făcu de trei ori cruce, apoi luă motanul de sub scaun și-l băgă în geamantan.

— Vino încoa, Mătușă ! zise el încet.

Nedumerită, cățelușa se apropie de mîinile lui. Stăpînul o sărută pe cap și o așeză lîngă Feodor Timofeici. Deodată, se făcu întuneric... Mătușa începu să se zbată, să-l calce în picioare pe motan și să zgîrie pereții geamantanului. De spaimă, nu putea să scoată un sunet, iar geamantanul se legăna ca pe valuri și sălta...

— Hop și eu ! strigă tare stăpînul. Hop și eu !

După aceste vorbe, Mătușa simți că geamantanul s-a lovit de ceva tare și nu se mai leagănă. Apoi un muget asurzitor și adînc îi lovi auzul : parcă băteau pe cineva cu biciul, iar acel cineva nu putea fi decît dihania cea cu coadă în loc de nas. Mugea și hohotea atît de cumplit, încît zăngăneau pînă și încuietorile geamantanului. Ca răspuns la mugetul dihăniei, se auzi rîsul pătrunzător și ascuțit al stăpînului, așa cum nu rîdea niciodată acasă.

— Ha ! striga stăpînul, încercînd să întreacă mugetul. Onorat public ! Chiar acum am sosit de la gară ! Mi-a răposat bunica și mi-a lăsat o moștenire ! Geamantanul ăsta e grozav de greu, trebuie să fie plin cu aur... Ha ! Te pomenești c-o fi vreun milion ?... Ia să-l deschidem și să ne uităm...

Încuietorile țacăniră, și o lumină puternică o izbi pe Mătușa drept în ochi. Ieși din geamantan și, asurzită de

muget, începu să alerge cât o țineau picioarele în jurul stăpînului, lătrînd din răsuputeri.

— Ia te uită ! strigă stăpînul. Unchiu-meu Feodor Timofeici ! Și scumpa mea mătușă !... Rudele mele cele iubite, lua-le-ar dracul !

Zicînd așa, se trînti cu burta pe nisip, înșfăcă motanul și cățelușa și-i strînse la piept. În timp ce o îmbrățișa, Mătușa se uită repede în jur la lumea în care o aruncase soarta și, uimită de măreția ei, încremeni o clipă de încîntare. Apoi se smulse din îmbrățișarea stăpînului și, sub năvala impresiilor, începu să se învîrtă pe loc, ca un titirez. Lumea nouă în care pătrunsese era uriașă, scăldată într-o lumină orbitoare ; ori încotro te uitai, peste tot, din pămînt și pînă-n bagdadie, nu vedeai decît fețe ome-nești, fețe și numai fețe. Nimic altceva.

— Ia loc te rog, Mătușică ! strigă stăpînul.

Aducîndu-și aminte ce trebuia să facă, Mătușa sări pe scaun și se așeză. Se uită la stăpîn și văzu că ochii lui priveau grav și blînd, ca totdeauna, numai fața și mai ales buzele și dinții i se strîmbaseră într-un rînjel larg, încremenit. Rîdea în hohote, sărea și scutura din umeri, prefăcîndu-se că e grozav de bucuros de prezența acelor mii de fețe. Cățelușa îi luă veselia în serios și, simțind cu întreaga ei ființă că miile de fețe stăteau cu privirile ațintite asupra ei, își ridică botișorul de vulpe și începu să urle de fericire.

— Dumneata, Mătușică, să stai acolo, îi zise stăpînul, că eu și cu unchiu-meu o să-i tragem un cazacioc.

Feodor Timofeici stătea și se uita cu nepăsare în jur, așteptînd să-i vină rîndul la giumbușlucuri. Jucă apoi, dar fără viață, cu un aer plictisit și morocănos. Se vedea după mișcările lui, după coadă și mustați, că disprețuia din adîncul sufletului și publicul, și lumina orbitoare, și pe stăpîn, și pe el însuși... Cînd termină jocul, căscă și se așeză jos.

— Ei, Mătușică, pentru început, să cîntăm ceva, i se adresă iarăși stăpînul. După aceea o să jucăm și noi. E bine așa ?

Scoase din buzunar un fluier și începu să cînte. Cățelușa, care nu putea suferi muzica, se frămîntă cu neliniște pe scaun și începu să urle. Din toate părțile se porniră strigăte și aplauze. Stăpînul se înclină, apoi, după ce se făcu liniște, își urmă cîntecul... Tocmai lua o notă

foarte înaltă, cînd deodată, de undeva de sus, din mijlocul mulțimii, se auzi un strigăt de mirare :

— Tătuca ! zicea un glas de copil. Asta-i Kaștanka noastră !

— Da, e Kaștanka ! Întări un glas subțire și tremurat, de bețiv. E Kaștanka, Fediușka ! Să mă bată Dumnezeu, dacă nu-i Kaștanka !

Cineva de la galerie fluieră și două glasuri, unul de copil și altul de bărbat, începură să strige în gura mare :

— Kaștanka ! Kaștanka !

Mătușa tresări și se uită spre partea de unde veneau strigătele. Două fețe omenești : una păroasă, cu rînjete de bețiv, și alta rotundă, rumenă și mirată, o izbiră în ochi, așa cum o izbise puțin mai înainte lumina orbitoare... Și dintr-o dată le recunosc. Căzu de pe scaun, începu să se zbată pe nisip, apoi sări în picioare și, cu un scheunat de fericire, se repezi spre fețele acelea. Se stîrni un zgomot asurzitor, străbătut de fluierături și de țipetele ascuțite ale copilului.

— Kaștanka ! Kaștanka !

Mătușa sări peste balustradă, apoi peste umărul nu știu cui, și nimeri într-o lojă. Ca să ajungă la balconul următor, trebuia să sară peste un perete înalt de scînduri. Își făcu vînt, dar nu izbuti să ajungă, ci lunecă pe perete în jos. După aceea trecu din brațe în brațe, linse obrazuri și mîini și, așa, își făcu drum în sus, pînă ajunse în sfîrșit la galerie.

După o jumătate de oră, Kaștanka mergea pe stradă, în urma oamenilor care miroseau a clei și a lac. Luka Alexandrici se cam clătina și, instinctiv, ca un om cu experiență, făcea tot chipul să se țină cît mai departe de șanț.

— Mă bălăcesc în mocirla păcatelor, ca în pîntecele... bombănea el. Iar tu, Kaștanka, ești... ești un semn de întrebare. Față de om, ești așa cum ar fi dulgherul față de tîmplar...

Alături de bătrîn păsea Fediușka, cu șapca lui taică-său pe cap. Kaștanka se uita la spinările celor doi, i se părea

că merge de cine știe cînd în urma lor, și era fericită că viața ei nu se întrerupsese nici o clipă.

Își aduse aminte de odăița cu tapete murdare, de gînsac și de Feodor Timofeici, de mesele bune, de exercițiile pe care le făcea, de circ... Dar toate acestea îi păreau acum ca un vis fără sfîrșit, ca un vis încurcat, apăsător...

Stepa

Povestea unei călătorii

I

INTR-O zi de iulie, la revărsatul zorilor, o brișcă jerpelită fără arcuri ieși din orașul N. — capitala unui județ din gubernia Z. — și o luă hodorogind pe drumul cel mare. Era una din acele briști preistorice, cu care nu mai călătoresc astăzi în Rusia decât misiții, negustorii de vite și preoții săraci. La cea mai mică hurducătură scîrțîia și gemea din toate încheieturile, iar căldarea legată de osia din spate îi ținea isonul, zdrăngănind. Larma asurzitoare pe care o făcea, ca și zdrențele de piele care atîrnau jalnic de pe scheletul ei jupuit erau de ajuns ca să-ți dai seama cît era de veche și că ar fi fost numai bună de zvîrlit la gunoi.

În brișcă se aflau doi localnici din N. : negustorul Ivan Ivanici Kuzmiciov, cu obrazul ras, cu ochelari și cu pălărie de pai, ceea ce-l făcea să semene mai mult a funcționar decît a negustor, și părintele Hristofor Sirîiski, parohul bise-

ricii Sf. Nicolae, un bătrînel mic de stat, cu plete lungi, îmbrăcat într-un caftan de pînză cenușie, încins cu un brîu brodat multicolor și, pe cap, cu pălărie tare, lată în boruri. Negustorul era adîncit în gînduri și, din cînd în cînd, scutura din cap să nu ațipească. Expresia lui obișnuită, aspră, de om de afaceri, se lupta cu înduioșarea omului care abia adineaori își luase rămas bun de la ai săi, cîstind, așa cum se cuvine, despărțirea. În schimb, părintele privea uimit, cu ochii lui mici și umezi, și zîmbetul larg, care i se așternuse pe față, părea că-i cuprinde pînă și borurile pălăriei. Era stacojiu la obraz de parcă înghețase de frig. Ivan Ivanîci și părintele Hristofor se duceau să vîndă niște lînă. Înainte de a se despărți de cei de acasă, mîncaseră cîte o porție zdravănă de papanași cu smîntînă și, cu toate că abia se luminase de zi, dăduseră de dușcă și cîteva păhărele... De aceea, amîndoi erau foarte bine dispuși.

Afară de cei doi pe care i-am descris, și de Deniska vizitiul, care biciuia de zor perechea de murgi iuți, în brișcă mai era un călător: un băiețaș de vreo nouă ani, cu fața pîrlită de soare și scăldată în lacrimi — Egorușka, nepotul lui Kuzmiciov. Cu încuviințarea unchiului și cu binecuvîntarea părintelui Hristofor, se ducea să se înscrie la liceu. Mama băiatului, Olga Ivanovna, văduva unui modest funcționar cu gradul de secretar de colegiu, soră dreaptă cu Ivan Ivanîci, femeie a căreia-i plăceau oamenii cu carte și societatea aleasă, se rugase de frate-său ca acum, cînd se ducea cu lîna la vînzare, să-l ia și pe Egorușka și să-l dea la liceu. Și iată-l, stînd pe capră alături de Deniska și ținîndu-se de cotul lui, ca să nu cadă, sărind în sus la hopuri ca ceainicul pe samovar, fără să înțeleagă unde se duce și pentru ce. Din pricina iuțelii cu care alerga brișca, rubașca roșie i se umfla la spate, iar pălăriuța nou-nouță, cu pană de păun, îi luneca mereu pe ceafă. Se socotea ființa cea mai nenorocită de pe lume și mereu îi venea să plîngă.

Cînd brișca trecu prin fața închisorii, Egorușka se uită la sentinelele care pășeau alene pe sub zidul înalt și alb, la ferestruicile zăbrelite, la crucea strălucind deasupra acoperișului, și-și aduse aminte că săptămîna trecută, de ziua Maicii Domnului, se dusese cu mamă-sa la hramul bisericii de la închisoare, iar și mai demult, de Paști, fusese cu Deniska și cu Ludmila, bucătăreasa, să ducă celor închiși

cozonaci, ouă, plăcinte și friptură. Pușcăriașii le mulțumiseră făcându-și cruce, iar unul din ei îi dăruise o pereche de butoni, pe care-i meșterise singur din staniol.

Băiatul se uita cu drag la locurile cunoscute, dar afurisita de brișcă alerga mereu lăsându-le toate în urmă. După închisoare se iviră, ca să rămână apoi departe îndărătul lor, șoproanele afumate și negre ale fierărilor și cimitirul verde și plăcut, împrejmuț cu zid de piatră. Peste zid, înotînd în verdeața vișinilor, se deslușeau monumente și cruci albe care, de departe, păreau pete vesele de lumină. Egorușka își aduse aminte că primăvara, cînd înfloresc copacii, petele acelea albe sînt una cu vișinii bătuți de floare, ca o mare albă, iar cînd se coc vișinile, crucile și monumentele par stropite cu mărgele roșii ca sîngele. Acolo, undeva, la umbra vișinilor, dorm și ziua, și noaptea tatăl lui Egorușka și bunica Zinaida Danilovna. Cînd a murit bunica, au culcat-o într-un sicriu lung și îngust, iar pe ochi, care nu voiau să se închidă, i-au pus cîte-un pitac. Pînă-n ultima zi, bunica era vioaie și-i aducea lui Egorușka din piață covrigi proaspeți, presărați cu mac. Și iată că acum doarme, doarme...

Dincolo de cimitir se ridica fumul negru și gros de la cărămidării. Ieșea în rotocoale mari de sub șoproanele mici și scunde, de stuf, și se înălța leneș în văzduh. Deasupra cărămidăriilor și a cimitirului, cerul era plumburiu, și umbrele nesfîrșite ale rotocoalelor de fum se tîrau pe cîmpia de peste drum. Pe lîngă șoproane, învăluiți în fum, umblau încoace și încolo oameni și cai plini de colb roșcat...

O dată cu cărămidăriile, orașul se sfîrșea, și dincolo de ele începea cîmpia. Egorușka își mai aruncă privirea, pentru cea din urmă oară, asupra orașului, își lipi obrazul de cotul lui Deniska și lacrimi amare începură să-i picure din ochi...

— Tot n-ai mai isprăvit cu plînsul, miorlăitule? îi zise Kuzmiciov. Iar te scîncești, alintătură! Dacă nu vrei să mergi, din partea mea n-ai decît să nu mergi. Nu te ia nimeni cu șila!

— Lasă, Egor, nu te teme, frate, că nu-i nimic... mormăi repede părintele Hristofor. Nu-i nimic, frate... Roagă-te lui Dumnezeu... Doar nu te duci la rău, te duci la bine. Învă-

țătura, cum se spune, înseamnă lumină, iar neștiința întuneric... Adevăr grăiesc ție.

— Vrei să te întorci acasă? îl întrebă Kuzmiciov pe băiat...

— V...v... vreau... îi răspunse Egoruška printre lacrimi.

— Atunci întoarce-te. După mine, degeaba te și duci, că tot n-ai să faci nici o scofală!

— Nu-i nimica, frate, lasă că nu-i nimic... îi dădea înaintea părintele Hristofor. Roagă-te lui Dumnezeu să te ajute. Iaca, și Lomonosov când a plecat la învățătură, a mers la drum cu niște negustori de pește. Și vezi că a ajuns vestit în toată Europa. Învăătura pe care ți-o însușești cu credință dă roade plăcute lui Dumnezeu. Cum spune rugăciunea? „Întru slava Ziditorului, întru mângâierea părinților noștri, întru binele Bisericii și al patriei...” Asta-i!

— Binele ăsta nu-i pentru toată lumea la fel... zise Kuzmiciov, aprinzându-și o țigară ieftină de foi. Că unii învață cîte douăzeci de ani, și tot degeaba!

— Se mai întîmplă și așa.

— Unora, învăătura le priește, pe alții mai rău îi zăpăcește de cap. Soră-mea-i femeie nepricepută, ține morțiș să fie în rînd cu nobilii, să scoată din Egorka un învățat, și nu vrea să înțeleagă că eu, cu negustoria mea, aș putea să-l fac fericit pentru toată viața. De ce-ți spun eu asta: că dacă s-ar umple lumea de învățați și de nobili, n-ar mai avea cine să facă negoț și să semene pîine. Și am muri cu toții de foame!

— În schimb, dacă toată lumea ar face negoț și ar semăna pîine, n-ar mai avea cine să învețe carte.

Și, socotind că spusese rău vorbe cu greutate și înțelepte, își luă un aer grav și tușiră, amîndoi odată. Deniska vizitiul, care ascultase tot ce vorbiseră ei, dar nu pricepuse nimic, clătină din cap și, săltîndu-se pe capră, dădu bici murgilor. Tăcură cu toții.

În vremea asta, înaintea ochilor călătorilor începuse să se aștearnă o cîmpie întinsă, fără sfîrșit. Întretăiată într-o parte de un șir de dealuri. Îngrămădindu-se și uitîndu-se unul pe deasupra celuilalt, dealurile se uneau într-un podiș, care se întindea pe dreapta drumului pînă la orizont, pierzîndu-se în depărtările sinilii; puteai să mergi mult și bine, fără să-ți dai seama unde începea și unde se sfîrșea

podişul... Soarele se ivi din spate, dincolo de oraş şi, domol, fără grabă, se apucă de treburile lui. Mai întâi, aşternu peste şes o fişie lată, de un gaiben-auriu, petrecînd-o pe lîngă un şir de gorgane, apoi pe lîngă o moară de vînt care semăna, de departe, cu un omuleţ care ar da din mîini, şi făcînd-o să alunece pînă în fundul zării, acolo unde cerul se întîlnea cu pămîntul. Peste cîteva clipe, o fişie la fel se aprinse ceva mai aproape, tîrîndu-se spre dreapta şi învăluind dealurile. Fără veste, ceva cald mîngîie spinarea lui Egoruşka. O rază se furişă din spate, sări peste brişcă şi peste cai, alergă în întîmpinarea celorlalte şi, dintr-o dată, stepa întinsă şi fără sfîrşit, aruncînd vălurile dimineţii, zîmbi şi străluci sub rouă.

Secara secerată, buruienile, laptele-cucului, cînepa sălbatică, tot ce arşiţa înnegrise, îngălbenise şi aproape uscase, spălate acum de rouă şi mîngîiate de soare, înviau, gata parcă să înflorească din nou. Deasupra drumului chirighiţele zburau cu strigăte vesele, în iarbă ţiştarii se chemau unii pe alţii, iar undeva departe, spre stînga, se tînguiau nağîţii. Speriat de zdrăngănitul briştii, un stol de potîrnichi se înalţă din mirişte şi, sfîrşind, se avîntă spre coline. Greierii, lăcustele verzi şi cele negre, scripcarii şi coropişniţele, începură să-şi depene în iarbă melopeea lor ţîrîitoare şi monotonă.

Dar nu trecu mult şi roua se zvîntă, văzduhul încremeni, şi stepa, înşelată în nădejtile ei, îşi relua înfăţişarea mohorîtă de iulie. Iarba îşi lăsa capul la pămînt, viaţa parcă se opri. Dealurile arse, de un verde-cafeniu, liliachii în depărtare, cu tonurile lor şterse, ca de umbră: cîmpia cu zărilor încetoşate şi cerul răsturnat peste ea — înfricoşător de adînc şi de străveziu în stepă, unde nu sînt nici păduri, nici dealuri înalte — totul era nemărginit şi plin de nostalgie...

Zăduf şi plictiseală! Brişca aleargă, dar Egoruşka nu vede decît unul şi acelaşi lucru: cerul, şesul, dealurile... Concertul din iarbă a amuţit şi el. Chirighiţele au plecat, potîrnichile s-au făcut nevăzute. Stoluri de ciori, neavînd ce face, se rotesc pe deasupra ierbii veştede. Şi cum seamănă leit una cu alta, fac să pară stepa şi mai monotonă.

Un uliu trece în zbor aproape de fața pământului, bă-
tînd lin din aripi. Deodată se oprește în văzduh, ca și cum
ar medita asupra plictiselii vieții, apoi bate iarăși din aripi,
avîntîndu-se ca o săgeată pe deasupra stepei. Te întrebi,
nedumerit : de ce o fi zburînd și ce-o fi căutînd?... În de-
părtare, moara de vînt își învîrte mereu brațele...

Din cînd în cînd, parcă anume ca să mai rupă mono-
tonia, albește printre buruieni o tidvă sau un bolovan, răsare
o clipă o piatră cenușie cioplită, se ivește o salcie uscată
cu o gaiță în vîrf, sau le taie calea cîte-un țîștar... Și iarăși
buruieni, coline, ciori...

Dar, slavă Domnului, iată pe drum un car cu snopi.
În vîrfurile carului stă întinsă o fată. Somnoroasă, moleșită
de căldură, își ridică leneș capul și se uită la drumeți.
Deniska rămîne cu ochii la ea, murgii întind boturile spre
snopi, și brișca, scîrțîind din încheieturi, se sărută cu carul,
în timp ce spicele țepoase trec ca o măturică peste pălăria
tare a părintelui Hristofor.

— Ho că dai peste oameni, grăsunu ! strigă Deniska.
Ia te uită la ea cît e de umflată la obraz, de parcă au
pișcat-o bondarii !

Fata zîmbește somnoros, mișcă încet din buze și se culcă
din nou... Deodată, pe colină se ivește un plop singuratic.
Cine l-o fi sădit și ce caută acolo, numai Dumnezeu știe.
Nu-ți vine să-ți mai iei ochii de la tulpina lui înaltă și
subțire, de la veșmîntul lui verde. O fi fericit plopul cel
mîndru ? Vara arșită, iarna ger și viscol, toamna nopți
însălmîntătoare și negre, fără lună, cînd n-auzi decît urletul
furios al vîntului. Dar mai cu seamă să fii toată viața
singur, singurel !... De la plop, din vîrfurile colinei și pînă în
drum, se aștern, ca un covor auriu, lanuri de grîu. Pe deal
grîul e cosit și adunat în clăi, dar în vale abia acum se
cosește... Șase oameni, unul lîngă altul, își avîntă coasele
care sclipesc vesel în aer și fac toate o dată : „Vjj, vjj !“
După felul cum se mișcă femeile care leagă snopii, după
chipurile coșătorilor și după sclipirea coaselor, poți să-ți dai
seama că arșita dogorăște cumplit. Un dulău negru se repede
cu limba scoasă la brișcă, fără îndoială cu gîndul să latre.
Dar, ajuns la jumătatea drumului, se oprește și se uită
nepăsător la Deniska, cu toate că omul îl amenință cu
biciul : prea e cald ca să mai latre ! Una din femei se

îndreaptă din mijloc și, sprijinindu-și cu mâinile șalele înțepinite, petrece cu ochii rubașca roșie a lui Egorușka. I-o fi plăcînd culoarea ei aprinsă, sau și-o fi adus aminte de copii? Cine știe... Dar rămîne încă multă vreme încremenită, uitîndu-se lung în urma briștii...

Iată că au trecut și de lanurile de grîu. Și iarăși încep să le treacă pe dinaintea ochilor cîmpia arsă de soare, dealurile îngălbenite, cerul încins de căldură. Și iarăși zboară uliul, lin, deasupra pămîntului. Ca și înainte, moara își învîrte brațele în depărtare, semănînd, ca și înainte, cu un omuleț care ar da din mâini. La drept vorbind, de la o vreme, ți se și urăște să te tot uiți într-acolo și ți se pare că moara fuge de brișcă și că n-ai să mai ajungi niciodată pînă la ea.

Părintele Hristofor și Kuzmiciov tăceau. Deniska își îndemna murgii, sfichiindu-i din cînd în cînd cu biciul, iar Egorușka se uita cu nepăsare în jurul lui. Nu mai plîngea. Arșița și monotonia stepei îl dăduseră gata. I se părea că e o veșnicie de cînd îl hurducă brișca și că soarele fi dogorăște spinarea de cine știe cînd. Nu făcuseră încă nici zece verste, și el se și gîndea: „Ar cam fi vremea să facem un popas, să ne mai odihnim!” De pe fața unchiului său duioșia dispăruse încetul cu încetul și nu lăsase în urmă decît o expresie de preocupare, de asprime, care dădea obrazului ras, ciolănos și cu ochelari — mai ales acum, cînd nasul și tîmplele fi erau pline de praf — un aer inchizitorial, neînduplecat. În schimb, părintele Hristofor nu mai contenea să se minuneze de lumea lui Dumnezeu și să surdă. Se gîndea în tăcere la ceva frumos și vesel, și un surîs blajin și plin de voie bună i se întipărise pe față. Ai fi zis că, din pricina căldurii dogoritoare, gîndul acela frumos și vesel fi încremenise în minte...

— Ce zici, Deniska, mai ajungem noi din urmă astăzi căruțele noastre? Întrebă Kuzmiciov.

Deniska se uită la cer, săltă puțin pe capră, dădu bici cailor și abia după aceea fi răspunse:

— Dacă o vrea Dumnezeu, le-om ajunge înainte de a se înnopta.

Deodată se auzi un lătrat de ciini. Vreo șase dulăi mari, ciobănești, ieșiră ca din pămînt, de parcă stătuseră pînă atunci la pîndă, și se aruncară înaintea briștii, urlînd asurzitor.

Furioși, cu ochii roșii și cu capetele zburlete înconjură brișca, îmbrîncindu-se cu ciudă, și începură să latre răgușit. Păreau gata să rupă în bucăți și caii, și brișca, și oamenii din ea, atît de aprigă era ura lor... Lui Deniska îi plăcea să stîrnească dulăii, ca să-i ardă apoi cu biciul. De aceea, bucuros de întîmplare, se aplecă și, cu răutate, îl arse pe unul cu sfichiul. Dulăii se îndîrjiră și mai amarnic, caii luară vînt. Abia ținîndu-se pe capră, Egorușka se uita la ochii și la colții cîinilor și-și dădea seama că, dacă s-ar întîmpla să cadă, l-ar rupe pe loc. Dar nu-i era frică. Se uita la cîini cu răutate, ca și Deniska, și-i era ciudă că n-are și el un bici.

Brișca ajunsese din urmă o turmă de oi.

— Oprește! strigă Kuzmiciov. Ține caii! Prrr...

Deniska se lăsă cu tot trupul pe spate și trase hăturile. Brișca se opri.

— Vino încoace! strigă Kuzmiciov către cioban. Și po-tolește-ți cîinii, lua-i-ar naiba!

Ciobanul, un bătrîn zdrențăros și desculț, cu căciulă pe cap, cu o desagă murdară atîrnată la sold și, în mîină, cu un toiag lung, cu cîrjă la capăt — un exemplar de păstor în-tr-adevăr biblic — își potoli cîinii și, scoțîndu-și căciula, se apropie de brișcă. Un alt exemplar, tot atît de biblic, stătea nemișcat de cealaltă parte a turmei și se uita cu nepăsare la drumeți.

— A cui e turma? întrebă Kuzmiciov.

— A lui Varlamov, răspunse ciobanul ou glas tunător.

— A lui Varlamov, repetă și ciobanul care stătea de cealaltă parte a turmei.

— Nu știi, Varlamov a trecut ieri pe aici?

— Nu, el n-a trecut... N-a trecut decît vechilul lui.

— Mîină, băiete!

Brișca plecă mai departe, iar ciobanii, cu dulăii cei răi, rămaseră în urmă. Egorușka se uita fără nici un chef înainte, la depărtările liliachii, și i se părea că moara, ale căreia aripi se învîrteau mereu, începea să se apropie. Creștea mai mare, tot mai mare, pînă se făcu mare de tot, de i se deslușeau bine cele două aripi: una din ele era veche și peticită, cealaltă nouă, cioplită de curînd, cu lemnul proaspăt sclipind în bătaia soarelui.

Brișca mergea drept înainte, iar moara părea că o ia la stînga. Și pe măsură ce înaintau, moara se trăgea tot mai la stînga, însă fără să piară din ochii lor.

— Frumoasă moară i-a durat Boltva lui fecioru-său ! zise Deniska.

— Da' nu-i văd gospodăria.

— E peste vale.

În curînd se arată și gospodăria lui Boltva. Moara însă nu rămînea în urmă, nu se depărta : se uita la Egorușka cu aripa ei strălucitoare și se învîrtea mereu. Drept ca o vrăjitoare !

II

Pe la amiază brișca o luă la dreapta, merse o bucată de drum la pas, apoi se opri. Egorușka auzi un murmur blînd și simți lunecîndu-i peste obraz o adiere moale și răcoroasă. Dintr-un delușor durat din pietre uriașe și pocite țîșnea un firicel de apă scurgîndu-se printr-o tulpină de soc, înfiptă între pietre de un trecător milostiv. Apa cădea de-a dreptul pe pămînt și, șopotind domol, o lua repede încotrova, la stînga, veselă, străvezie, sclipind în bătaia soarelui și închipuindu-și, fără îndoială, că era un șuvoi năvalnic și puternic. Nu departe de delușor, pîrîiașul se lăcea într-o hăltoacă. Soarele fierbinte și pămîntul încins îl sorbeau cu sete, luîndu-i toată vlaga. Dar puțin mai la vale se unea, pesemne, cu alt pîrîiaș, deoarece la vreo sută de pași de acolo, de-a lungul apei se vedea, înverzind, rogoz des și bogat, din care, la apropierea briștii, zvîcniră țipînd trei becaține.

Drumeții se opriă lîngă pîrîiaș, să se odihnească și să dea de mîncare la cai. Kuzmiciov, părintele Hristofor și Egorușka se așezară pe o bucată de pîslă, întinsă la umbra săracă a briștii și a cailor deshămați, și începură să mănînce. După ce părintele Hristofor își potoli setea și mîncă un ou răscopt, gîndul cel frumos și vesel, pe care căldura dogoritoare i-l ferecase în minte, ceru să iasă la lumină. Părintele se uită cu bunăvoință la Egorușka, mestecă ce avea de mestecat și începu :

— Și eu am umblat la învățătură, frate. Domnul a sădit în mine, încă din cea mai fragedă copilărie, înțelepciune și dreaptă judecată, așa că, fără să mă laud, când eram ca tine îi fericream pe părinți și pe dascăli cu deșteptăciunea mea. Nici n-aveam cincisprezece ani, când vorbeam și făceam stihuri în latinește, tot atât de ușor ca și în rusește. Odată, pe când purtam cîrja preasfințitului Hristofor episcopul — mi-aduc aminte ca acum : era ziua preacredinciosului împărat Alexandr Pavlovici Blagoslovitul — în timp ce preasfințitul își scotea odăjdiile în altar, după liturghie, iată că se uită la mine cu blîndețe și mă întreabă : „*Puer bone, quam appellaris ?*”¹ Eu îi răspund : „*Christophorus sum*”. Iar el : „*Ergo connominati summus*” adică, avem același nume... După aceea m-a întrebat tot pe latinește : „Al cui ești ?” I-am răspuns și eu tot pe latinește că sînt feciorul diaconului Siriiski din satul Lebedinskoe. Auzind răspunsurile mele deslușite și pline de grabă, episcopul m-a binecuvîntat și mi-a spus așa : „Scrie tatălui tău că o să am grijă de el, și că nici pe tine n-o să te uit”. Protoiereii și preoții, care se găseau în altar, au rămas și ei grozav de mirați cînd ne-au auzit vorbind în limba latinească și fiecare din ei și-a arătat mulțămirea și m-a lăudat. Nici nu-mi mijise mustața, frate, cînd citeam latinește, grecește și franțuzește. Cunoșteam filozofia, matematica, istoria și toate celelalte învățături. Dumnezeu mă înzestrase cu o ținare de minte, de se minuna lumea. Era de ajuns să citesc un lucru o dată sau de două ori, ca să știu pe de rost tot ce citisem. Dascălii și binefăcătorii mei erau uimiți și-și ziceau că din mine o să iasă un mare învățat, o făclie a bisericii. De altfel, și eu îmi pusesem în minte să mă duc la Kiev, să învăț mai departe, însă părinții n-au vrut să-mi dea binecuvîntarea lor. „Cum adică, zicea tata, vrei să înveți carte toată viața ? Dar cu noi cînd ai să mai stai ?” Dacă am văzut eu așa, m-am lăsat de învățătură și mi-am luat o parohie. Se înțelege că n-am ajuns mare învățat, în schimb am ascultat de părinți, le-am mîngîiat bătrînețele și i-am îngropat cu cinste... După cum spune și Sfînta Scriptură : ascultarea e mai presus ca postul și rugăciunea !

— Nu-i așa că ai uitat tot ce-ai învățat ? îl întrebă Kuzmiciov.

¹ Copil bun, cum te cheamă (în lb. lat. în original.)

— Cum era să nu uit ? Doar, mulțămesc lui Dumnezeu, am trecut de șaptezeci de ani ! Din filozofie și din retorică îmi mai aduc aminte câte ceva, dar limbile și matematica le-am uitat de tot.

Părintele Hristofor închise ochii pe jumătate, se gândi puțin și zise, cu glas scăzut :

— Ce este ființa ? Ființa este ceva desăvârșit, care nu mai are nevoie de nimic întru împlinirea ei.

Apoi clătină din cap și rîse înduioșat.

— Hrană spirituală ! urmă el. Așa și este : materia hrănește trupul, iar hrana spirituală, sufletul !

— Învățătură în sus, învățătură în jos ! oftă Kuzmiciov. Mai bine gîndește-te că dacă nu-l ajungem din urmă pe Varlamov, atunci chiar o să ne fie de învățătură !

— Omul doar nu-i ac, îl găsim noi ! Și pe urmă, de la o vreme numai pe meleagurile noastre se învîrte.

Pe deasupra rogozului trecură în zbor cele trei becaține, și în țipetele lor ascuțite se simțea neliniștea și necazul că fuseseră alungate din apropierea pîrîiașului. Căii mîncău fără grabă, sforăind în răstimpuri, iar Deniska se tot învîrtea pe lîngă ei. Făcînd tot chipul să pară că prea puțin îi păsa de castraveții, de plăcintele și ouăle cu care se ospătau stăpînii, flăcăul se apucă să vîneze tăunii și muștele, care năvăliseră pe pîntecele și pe spinările cailor. Icnind ciudat, din gît, cu o răutate triumfătoare, își plesnea victimele cu sînge rece, iar cînd nu izbutea să le ucidă, mîrșia în ciudat, urmărind cu ochii gîngăniile fericite, care scăpaseră din ghearele morții.

— Unde ești, Deniska ? Hai de mănîncă și tu ceva ! îl strigă Kuzmiciov, oftînd din adîncul bojocilor, semn că se săturase.

Deniska se apropie cu sfială de bucata de pîslă întinsă la pămînt, își alese cinci castraveți mari și bătrîni, ziși „galbenei” (nu îndrăzni să pună mîna pe cei mai mărunți și tineri), luă două ouă răscoapte, cu coaja crăpată și neagră de spuză, apoi, nehotărît, ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i dea cineva peste mîna, atinse cu degetul o plăcintă.

— Haide, ia-o ! îl încurajă Kuzmiciov.

Deniska luă plăcinta, se duse ceva mai încolo și se așeză cu spatele spre brișcă. Și peste o clipă începu să mestece cu atîta zgomot, încît pînă și căii își întoarseră capetele și se uitară la el, bănuitori.

După ce sfinși de mîncat, Kuzmiciov scoase din brișcă un săculeț și-i spuse lui Egorușka :

— Eu mă culc, da' tu bagă de seamă să nu-mi fure careva săculețul de sub cap !

Părintele Hristofor își scoase briul, caftanul și antereul. Cînd se uită la el, Egorușka rămase mirat : nu-și închipuise niciodată că și preoții poartă pantaloni. Iar părintele Hristofor avea o pereche de pantaloni de doc, vîrîți în cizme înalte și un surtuc de alpaca, îngust și scurt. Privindu-l, Egorușka se gîndi că în hainele acelea, nepotrivite cu harul lui de preot, părintele Hristofor, cu barba și cu pletele cele lungi, semăna mai curînd cu Robinson Crusoe. După ce se dezbrăcără, părintele Hristofor și Kuzmiciov se întinseră la umbră sub brișcă, față în față, și închiseră ochii. Iar Deniska, sfinșind de mîncat, se lungi cu burta la soare, închizîndu-și și el ochii.

— Ia seama să nu ne fure careva caii ! îi spuse el lui Egorușka, și adormi într-o clipă.

Se lăsă o tăcere adîncă. Nu se auzeau decît sforăiturile celor adormiți și caii care ronțăiau și suflau cu zgomot pe nări. Ceva mai încolo suspina un nagîț și din cînd în cînd răsuna tipătul ascuțit al celor trei becaține, care mai dădeau cîte o raită pe deasupra, să vadă dacă nu plecaseră cumva oaspeții cei nepoștiți. Pîrîiașul șopotea și el domol, dar toate aceste zgomote nu izbuteau să tulbure liniștea și să trezească văzduhul amorțit. Dimpotrivă, păreau că îmbie natura la somn.

Gîfîind de căldura, parcă mai nesuferită acum, după ce mîncase, Egorușka alergă pînă la rogoz și se uită de jur împrejur. Dar nu văzu decît tot ce văzuse și înainte de amiază : cîmpia, dealurile, cerul și zărilor liliachii. Atîta doar, că acum colinele erau mai aproape, iar moara nu se mai zărea : rămăsese undeva, cu mult în urmă. În spatele delușorului de piatră, din care izvora pîrîiașul, se înălța un deal, mai neted și mai întins, pe povîrnișul căruia se cuibărise un cătun mic, alcătuit numai din cinci sau șase izbe. În jurul căsuțelor nu se vedeau nici oameni, nici copaci, nici umbră, ca și cum cătunul s-ar fi uscat, înăbușit în aerul fierbinte. Neavînd ce face, Egorușka prinse din iarbă un scripcar, își duse la ureche pumnul în care îl ținea și-l ascultă cîtva timp cum țîrîia din scripca lui. Cînd i se urî cu cîntecul scripcarului, se luă după un stol de fluturi galbeni, care se duceau

spre rogoz să se adape și, fără să-și dea seama, se pomeni din nou lângă brișcă. Unchiu-său și părintele Hristofor dormeau duși. Fără îndoială că aveau să doarmă așa încă două sau trei ceasuri, cât s-or odihni caili... Cum să-și omoare el timpul pînă atunci și unde să se vîre ca să scape de căldură? Grea treabă... Fără voie, Egorușka puse gura sub firisorul de apă care ourcea din tulpina de soc. Gura îi îngheță și simți pe limbă gustul buruienii. La început bău cu sete, pe urmă în silă, pînă cînd frigul îi pătrunse în tot trupul și începu să-i curgă apă pe rubașcă. Apoi se apropie de brișcă și se uită la cei care dormeau. Fața unchiului purta întipărită aceeași expresie aspră și preocupată. Îndrăgostit pînă la nebunie de meserie, chiar cînd dormea sau era la biserică, ascultînd „Heruvimii”, Kuzmiciov tot la afacerile lui se gîndea și nu le uita nici o clipă. Fără îndoială că și acum visa tot baloturi de lînă, căruțe, prețuri, îl visa pe Varlamov... În timp ce părintele Hristofor, om blajin și glumeț, care lua lucrurile în ușor, nu se lăsa prins niciodată în lațul vreunei negustorii care să-i înlănțuie sufletul ca un șarpe boa. În nenumăratele treburi negustorești, de care se apucase în viață, nu-l atrăsese atît afacerea propriu-zisă, cât bătaia de cap și faptul de a intra în legături cu oamenii, cu care orice negustorie te silește să ai de-a face. Tot așa și în călătoria pe care o făcea acum nu-l interesau atît lîna, Varlamov și prețurile, cât drumul lung, taifasurile din timpul mersului, somnul sub brișcă și mesele la ore neregulate... Jucînd după fața lui, el îl visa fără îndoială pe preasfințitul Hristofor și discuțiile lor latinești, o visa pe preoteasă, visa papanasi cu smîntînă și multe alte lucruri pe care n-ar fi putut să le viseze Kuzmiciov.

În timp ce se uita la cei care dormeau, Egorușka auzi deodată, venind din depărtare, un cîntec ușor ca o șoaptă. Cînta o femeie, dar unde anume, în care parte, ar fi fost greu să-și dea seama. Cîntecul tăragănat și trist, ca un plîns abia auzit, părea că vine cînd din dreapta, cînd din stînga, cînd de sus și cînd de sub pămînt, de parcă un duh nevăzut ar fi zburat, cîntînd, pe deasupra stepei. Egorușka se uită în toate părțile, fără să înțeleagă de unde venea cîntecul acela ciudat. După ce ascultă mai cu luare-aminte, începu să i se pară că nu cînta decît iarba: secătuită, pe jumătate moartă, ai fi zis că încerca să încredințeze pe nu știu cine,

cu șoapta ei melodioasă și fără cuvinte, că soarele a pîrlit-o pe nedrept, că ea nu avea nici o vină, că era încă tînră și dornică de viață și că ar fi putut să fie încă frumoasă, dacă n-ar fi venit arșița și seceta. Parcă-și cerea iertare, cu toate că nu se simțea vinovată cu nimic, jurîndu-se că trecea prin chinuri îngrozitoare și că era atît de amărită, încît i se făcea milă de ea însăși...

După ce ascultă cîțva timp, lui Egorușka începu să i se pară că din pricina cîntecului aceluia trist și tărăgănat, aerul se făcea tot mai înăbușitor și mai încremenit, tot mai fierbinte... Ca să nu mai audă nimic, o luă la fugă spre rogoz, încercînd să cînte și el și să tropăie cît mai tare din picioare. Ajungînd acolo, se uită în jurul lui și se dumeri cine cînta : lîngă izba din marginea drumului stătea o femeie, îmbrăcată numai cu cămașă scurtă, de sub care îi ieșeau la iveală picioarele lungi și uscate, ca de cocostîrc. Femeia cernea nu știu ce prin sită. Un praf alb se lăsa domol peste povîrniș. Nu mai încăpea nici o îndoială acum că ea cînta. La cîțiva pași mai încolo stătea încremenit un băiețel, în cămășuță și cu capul gol. Ai fi zis că era vrăjit de cîntecul femeii. Fără să se clintească din loc, se uita undeva, în vale, poate chiar la rubașca roșie a lui Egorușka.

Cîntecul amuți. Egorușka o luă domol înapoi spre brișcă și, neavînd ce face, începu să se joace cu firicelul de apă.

Dar cîntecul tărăgănat se auzi din nou. Cînta aceeași femeie cu picioare lungi, din cătunul de peste deal. Și pe Egorușka îl cuprinse iarăși plictiseala. Lăsa în plata Domnului tulpina de soc și se uită spre vîrfurile dealului. Și văzu ceva atît de neașteptat, încît chiar se cam sperie un pic. Deasupra lui, sus, pe unul din bolovanii mari și colțuroși, stătea un băiețel rotofei, numai în cămășuță, cu o burtică țuguiață și cu picioare subțiri : era băiețelul pe care-l văzuse cu puțin înainte lîngă femeie. Se uita cu gura căscată, fără să clipească, cu frică și cu mirare prostească la rubașca roșie a lui Egorușka și la brișcă, de parcă avea înaintea lui nu știu ce vedenii de pe altă lume. Stacojiul cămășii îi plăcea și-l ispătea, iar brișca și oamenii adormiți dedesubt îi stîrneau curiozitatea. Poate că, atras de culoarea cea frumoasă și împins de curiozitate, coborîse din cătun la vale, fără să-și dea seama, și acum era speriat de propria lui îndrăzneală. Egorușka se uită lung la băiețelul care, la rîndul lui, se uita

la el. Tăceau amîndoi, și nici unuia nu-i era tocmai la îndemînă. După cîtva timp, Egoruška îl întrebă pe celălalt :

— Cum te cheamă ?

Băiețelul își umflă și mai tare obrazii, se lipi cu spatele de piatră, își holbă ochii și răspunse, gros și răgușit :

— Tit !

Nici unul, nici celălalt nu mai spuseră nimic. După ce se măsurară cîteva clipe în tăcere, misteriosul Tit, fără să-și ia ochii de la Egoruška, ridică un picior, căută cu călcîiul un punct de sprijin și se urcă pe bolovan. Apoi, trăgîndu-se de-a-ndaratelea și uitîndu-se țintă la Egoruška, de parcă s-ar fi temut să nu-l atace pe la spate, se urcă pe alt bolovan, după aceea pe altul, și tot așa pînă se făcu nevăzut dincolo de culmea delușorului.

După ce-l petrecu cu ochii, Egoruška își cuprinse genunchii cu brațele și-și lăsă capul în piept... Razele dogoritoare ale soarelui îi frigeau ceafa, gîtul și spinarea. Cîntecul tînguitor cînd se stîngea, cînd răzbea din nou prin aerul încins și neclintit, pîrîiașul șoptea monoton, caii ronțăiau... Iar timpul se tîra nesfîrșit de încet, de parcă se oprise și încremenise și el. Ai fi zis că de dimineață și pînă acum trecuse un veac... Oare nu cumva asta era voia lui Dumnezeu, ca el, Egoruška, împreună cu brișca și caii să încremenească în văzduhul fierbinte, asemenea dealurilor, și să rămînă pe veșnicie în locul acela ?

Egoruška își ridică fruntea și se uită drept înainte, cu ochii înceteșoși. Zărilor liliachii, care pînă atunci rămăseseră nemișcate, începură să tremure și, împreună cu cerul, să se tragă mai în fund, tîrînd cu ele iarba arsă și rogozul... O putere necunoscută îl luă pe Egoruška și-l purtă, cu o repeziciune amețitoare, pe urma zărilor liliachii. Și o dată cu el, porniră în iureș și arșița cea dogoritoare, și cîntecul cel tînguitor. Băiatul își lăsă din nou capul în piept și închise ochii.

Cel dintîi se trezi Deniska. Îl pișcase nu știu ce, pentru că sări în picioare, se scărpină amarnic la umăr și bombăni :

— I're-ai tu afurisită să fii ! Lua-te-ar naiba să te ia !

Apoi se apropie de izvor, își potoli setea și-și răcori mult timp obrazii. Bălăceala aceea și plescăitul apei îl treziră pe Egoruška din amorțeală. Băiatul se uită la fața udă a vi-

zitiului, plină de stropi și de pistrui mari, care o făceau să pară de marmură, și întrebă :

— Plecăm degrabă ?

Deniska se uită la soare, să vadă cât se ridicase de sus, și răspunse :

— Așa cred !

Își șterse fața cu poala cămășii, apoi, luându-și un aer foarte serios, începu să sară într-un picior.

— Ia să vedem, zise, care din doi ajunge mai repede la rogozul de colo, sărind într-un picior ?

Cu toate că era moleșit de căldură și de somn, Egorușka se luă pe urma lui, sărind și el. Deniska avea aproape douăzeci de ani, era vizitiu de cine știe când, se gîndea la înșurătoare, și rămăsese copilăros. Îi plăcea nespus de mult să înalțe zmeie, să fugărească porumbeii, să joace arșice, să se ia la întrecere alergînd și să se amestece în jocurile și în certurile copiilor. Era destul să plece stăpîinii de acasă sau să se culce, pentru ca Deniska să se apuce de tot felul de năzdrăvănii, să sară într-un picior sau să arunce cu pietre. Un om în toată firea, văzîndu-l cu cîtă plăcere se zbenguia cu copiii, greu s-ar fi putut stăpîni să nu zică : „Ce l-o fi apucat pe găliganul asta ?...” Dar copiii nu se mirau de loc că vizitiul cel cît un munte se amesteca în jocurile lor : „Joace-se cît o vrea, numai să nu se bată !” Tot așa, nici cățelilor nu li se pare ciudat cînd vreun dulău mare și bun se zbenguie laolaltă cu ei.

Deniska îl întrecu pe Egorușka și se arătă cît se poate de încîntat. Făcu șiret cu ochiul și, ca să-i dovedească băiatului că era în stare să sară într-un picior oricît, îi propuse să alerge împreună pînă la drum și de acolo înapoi, fără oprire, pînă la brișcă. Însă Egorușka nu mai primi : obosise, abia mai sufla.

Deodată, Deniska își luă o mutră grozav de serioasă, cum nu-și lua nici atunci cînd îl certa Kuzmiciov sau cînd se repezea la el cu bățul. Ascultă cu luare-aminte, apoi se lăsă încetîșor într-un genunchi. Chipul lui arăta și asprime, dar și frică, întocmai ca atunci cînd îți spune cineva o poveste de groază. După aceea își aținti privirea într-un punct, ridică încet mîna făcută căuș și, trîntindu-se cu burta la pămînt, își repezi palma în iarbă.

— Gata ! strigă el biruitor, cu glasul răgușit de emoție, și, ridicându-se, vîrî sub nasul lui Egorușka un cosaș mare.

Închipuindu-și că-i fac plăcere, Egorușka și Deniska începură să mîngîie cu degetul spinarea lată și verde a cosașului și-i pipăiră mustățile. Deniska prinse apoi o muscă grasă, cu burta plină de sînge de cal, și i-o dădu cosașului care, fără sfială, ca și cum îl cunoștea pe Deniska de cine știe cînd, își puse în mișcare mandibulele lungi, asemeni unei viziere de coif, și mîncă pîntecele muștei. După aceea îi dădură drumul. În clipa următoare, căptușeala trandafirie a aripioarelor lui sclipi în bătaia soarelui, apoi gîngania se lăsă în iarbă și începu să țîrîie. În urmă, îi dădură drumul și muștei care își întinse aripile și, așa fără pîntece cum era, o luă în zbor spre cai.

De sub brișcă se auzi un suspin adînc. Se trezise Kuzmiciov. Își ridică repede capul și-și pironi ochii nelineștiți în depărtările sinilii. După felul cum își trecuse căutătura indiferentă pe deasupra lui Egorușka și a lui Deniska, se vedea bine că, deși abia se trezise din somn, gîndurile lui erau la lîna și la Varlamov.

— Părinte Hristofor, ia scoală-te, că-i vremea ! Începu el, îngrijorat. Ai dormit destul. Mă tem că am pus-o de mămăligă cu treburile noastre ! Deniska, înhamă caii...

Părintele Hristofor se trezi cu același zîmbet cu care adormise. Somnul îi mototolise obrazul, care părea acum închircit. După ce se spală și se îmbracă, scoase fără grabă din buzunar o psaltire mică și soioasă și, întorcîndu-se cu fața spre răsărit, începu să citească în șoaptă și să-și facă cruce.

— Părinte ! zise Kuzmiciov cu dojană în glas. E timpul să plecăm, caii stau înhămați, și dumneata, pe cinstea mea...

— Îndată, îndată... mormăi părintele Hristofor. Trebuie să-mi citesc catismele... Azi încă nu le-am citit.

— Catismele le poți citi și mai pe urmă.

— Ivan Ivanfci, la mine fiecare zi își are rînduiala ei... Altfel nu se poate !

— Nu se supără Dumnezeu numai pentru atîta lucru !

Dar părintele Hristofor rămase încă aproape un sfert de oră neclintit, cu fața întoarsă spre răsărit, mișcînd din buze. Kuzmiciov se frămînta pe loc, ridica din umeri nerăb-

dător și-i arunca priviri pline de ură. Ceea ce-l scotea mai cu seamă din sărite era că, după fiecare „Slavă Ție“, părintele Hristofor trăgea adânc aerul în piept, își făcea repede cruce și zicea de trei ori, tare, ca să se închine și ceilalți :

— Aleluia, aleluia, slavă Ție, Dumnezeuule !

În sfârșit, părintele zîmbi, își înalță ochii la cer și, vîrîndu-și psaltirea în buzunar, zise :

— *Fini !*

După cîteva clipe, brișca se porni la drum. Prin fața călătorilor se perindau aceleași priveliști ca și înainte de prînz, de-ai fi zis că o luaseră îndărăt. Dealurile se pierdeau în depărtările liliachii, de nu puteai să vezi unde se sfîrșeau, iar în urmă rămîneau aceleași buruieni, aceleași pietre și aceleași miriști. Aceleași ciori și aceiași ulii cu aripi puternice se învîrteau alene pe deasupra stepei. Văzduhul încins și liniștit părea mai încremenit încă, și toată natura era cufundată într-o tăcere ca de mormînt... Nici o adiere, nici un zgomot proaspăt și viu, și nici un nor pe nicăieri...

Dar iată că soarele începu să coboare spre afîntit. Stepă, dealurile și văzduhul nu mai puteau suporta apăsarea și chinul și, pierzîndu-și răbdarea, încercau să-și scuture jugul. Pe neașteptate, se ivi de după dealuri un nor învolburat, cenușiu și tivit cu argint. Schimbă o privire cu stepa ca și cum ar fi vrut să-i spună : „Uite eu sînt gata“ — și se încruntă. Deodată, în aerul stătut, plesni ceva. Vîjîind și suierînd, vîntul se aruncă asupra stepei. Un foșnet de răscoală se rostogoli prin iarbă și prin bălăriile rămase de anul trecut, iar de-a lungul drumului se înălțară vîrtejuri de praf, care, ducînd ou ele paie, libelule și pene, o luară în iureș peste șes, adunîndu-se în coloane uriașe și negre și întunecînd soarele. De-a lungul și de-a latul stepei, ciulinii alergau, sărînd și poticnindu-se. Unul, prins în vîrtej, se răsuci ca o pasăre, se ridică spre cer și, ajungînd doar un simplu punct negru, dispăru în înălțime. În urma lui plecă încă unul, apoi încă unul, și Egorușka văzu doi din ei ciocnindu-se în înălțimile albastre, apoi încheștîndu-se, ca la trîntă dreaptă.

Un spîrcaci se ridica în zbor, chiar din marginea drumului. Așa cum dădea din aripi și din coadă, părea, în bătaia soarelui, unul din acei peștișori de tinichea, pe care-i folosesc pescarii drept momeală, sau un fluture de baltă, ale cărui aripi, cînd zboară peste fața apei, se confundă cu antenele,

de parcă i-ar fi crescut mustăcioare și în față, și la spate, și pe de lături... Tremurînd în văzduh ca o gînganie și jucîndu-și culorile în soare, spîrcaciul se ridică drept în sus, dar, speriat de norul de praf, o luă brusc într-o parte, sclipind încă multă vreme în lumina soarelui...

Tulburat și buimăcit de furtună, pesemne, țîșni din iarbă un cristei. Zbură cu vîntul în spate, nu împotriva lui ca celelalte păsări, și din pricina asta penele i se zbîrliseră de părea cît o găină, ceea ce-i dădea un aer fioros și impunător. Numai ciorile, îmbătrînite în stepă și deprinse cu toanele ei, pluteau liniștite pe deasupra ierbii, sau, fără să-și bată capul cu ceea ce se petrecea în jurul lor, scormoneau nepăsătoare pămîntul tare cu pliscurile lor groase.

Undeva, dincolo de dealuri, se auzi tunînd și îndată se simți o adiere de răcoare. Deniska fluieră vesel și dădu bici cailor. Ținîndu-și pălăriile, părintele Hristofor și Kuzmiciov își îndreptară privirile spre dealuri... Ce bine ar fi să tragă o ploaie!

Încă puțin, și stepa ar fi ieșit biruitoare. Dar o putere nevăzută, copleșitoare, încătușă vîntul și văzduhul, potoli praful, și liniștea se așternu iarăși, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Norul se ascunse, dealurile arse se încruntară, văzduhul încremeni supus, și numai nagîții, tulburați, se tînguiau undeva, blestemîndu-și soarta...

Apoi se făcu seară.

III

Din umbra înserării se desprinsă o casă mare, cu etaj, cu acoperiș de tablă ruginită și cu ferestrele întunecate. I se zicea han, deși nu avea în jurul ei nici grajduri, nici șoproane. Stătea singură în mijlocul stepei, fără să fie măcar împrejmuită. Doar puțin mai la o parte se deslușea o livadă de vișini, prăpădită, înconjurată cu gard de nuiete, iar sub ferestre cîteva tulpini de floarea-soarelui își aplecau capetele grele, adormite. În livadă cîrția o morișcă, pusă acolo anume

ca să sperie iepurii. Încolo, nu se auzea și nu se vedea nimic. În jurul casei nu mai era altceva decât stepa.

Nici nu apucase brișca să oprească în fața cerdacului că din casă se și auziră două glasuri bucuroase, unul de bărbat și altul de femeie. Apoi ușa scîrțîi din țîțîni și, aproape în aceeași clipă, lîngă brișcă se ivi o făptură deșirată și slăbănoagă, care dădu din mîini, fluturîndu-și pulpanele hainei. Era stăpînul hanului, Moisei Moiseici, un bărbat între două vîrste, cu fața gălbejită și cu barba mare și frumoasă, neagră cum e tușul. Purta o redingotă ponosită, care-i spînzura pe umerii înguști, ca atîrnată într-un cui, și de cîte ori plesnea din palme, de bucurie sau de spaimă, pulpanele ei fluturau ca două aripi. Afară de redingotă, Moisei Moiseici, hangiu!, mai purta și o pereche de pantaloni albi și largi, și o vestă de catifea, cu floricele roșcate ca niște ploșnițe uriașe.

Recunoscînd drumetii, Moisei Moiseici rămase o clipă încremenit de bucurie, apoi își împreună mîinile și suspină. Pulpanele redingotei începură să fluture, spinarea i se îndoi ca un arc și un zîmbet îi strîmbă obrazul palid, de parcă apariția briștii nu ar fi prilejuit numai o plăcere, ci și o fericire adîncă, aproape ca o durere.

— Doamne, Dumnezeu! începu el cu glas subțirel și cîntat. Respira greu și se învîrtea pe loc, împiedicîndu-și oaspeții să coboare din brișcă. Ce zi mare pentru mine, ce zi fericită! Doamne, oare ce trebuie să fac? Ivan Ivanfci! Părintele Hristofor! Și ia te uită ce cuconăș frumușel șade pe capră, așa să mă bată Dumnezeu! Ei, Doamne, dar ce-i cu mine? Stau colea și nu-mi poftesc oaspeții în casă! Poftiți vă rog, poftiți, faceți-mi onoarea! Lăsați, lăsați, duc eu bagajele... Doamne, Dumnezeu!

După ce cotrobăi prin brișcă și-i ajută pe oaspeți să coboare, Moisei Moiseici se întoarse fără veste și strigă, cu un glas atît de sălbatic și de sugrumat, de parcă se îneca și cerea ajutor :

— Solomon! Solomon!

— Solomon! Solomon! repetă în casă, ca un ecou, un glas de femeie.

Ușa scîrțîi din nou și în prag se ivi un evreu tînr, mic de statură, roșcat, cu nasul mare ca un plisc de pasăre și cu chelie în creștetul capului cu păr aspru și creț. Avea pe el o hăinuță bearcă grozav de jerpelită, cu pulpane rotunjite

și cu mîneci soute, și o pereche de pantaloni tot scurți, ceea ce-l făcea și pe el să pară scurt și ciuntit, ca un fel de găină jumulită. Acesta era Solomon, fratele lui Moisei Moiseici. Fără să-i salute pe oaspeți, zîmbind doar ciudat, Solomon se apropie în tăcere de brișcă.

— A venit Ivan Ivanici și părintele Hristofor ! îl vesti Moisei Moiseici, cu un glas de parcă se temea că n-o să fie crezut. *Oi, vei, asta-i curată minune să ne pice la casă niște oameni de treabă !* Hai, ce stai ? Ia bagajele, Solomon ! Pof-țiți, dragii mei oaspeți !

Puțin mai tîrziu, Kuzmiciov, părintele Hristofor și Ego-rușka stăteau într-o încăpere mare, întunecoasă și goală, la o masă veche de stejar. Masa părea stingheră, deoarece, afară de ea, în odaie nu mai era decît o canapea lată, cu mușamaua găurită și trei scaune, cărora nu oricine ar fi îndrăznit să le zică așa. Păreau mai curînd trei jalnice caricaturi de scaune : îmbrăcate într-o mușama care de mult își trăise traiul, spătarele lor erau atît de nefiresc lăsate pe spate, încît aduceau mai mult cu niște sâniute de copii. Cine ar putea înțelege ce o fi fost în mintea tîmplarului necunoscut care îndoise așa de tare spătarele ? Îți venea să crezi că le înco-voiasse vreun atlet care trecuse pe acolo, ca să-și arate puterea și că, încercînd să le îndrepte, le îndoise și mai rău. Odaia era mohorîtă, cu pereții cenușii, cu tavanul și cornișele în-negrite de fum și cu podeaua plină de crăpături și de găuri misterioase, de-ți venea să crezi că le făcuse același atlet, cu tocul. Într-un cuvînt, aveai impresia că dacă s-ar aprinde zece lămpi, în odaie ar fi tot atît de întuneric. Pe pereți, ca și la ferestre, nu se vedea nimic care să semene a podoabă. Adică, nu : pe un perete atîrna o ramă de lemn, afumată și ea, cu un brevet purtînd stema imperială, iar pe altul, o ramă la fel, cu o gravură sub care stătea scris : „Nepăsarea oamenilor“. Dar nu puteai să înțelegi față de cine își arătau oamenii nepăsarea lor, atît era de înnegrită de vreme și atît de neînumărate erau urmele pe care le lăsaseră muștele pe ea. În încăpere stăruia un aer închis și acru. Chiar și după ce își instalase oaspeții în odaie, Moisei Moiseici făcea mereu temenele, își împreuna mîinile, se frîngea din șale și scotea strigăte de bucurie. I se părea lui că trebuie neapărat să le facă toate astea, ca să se arate cît mai politicoș și mai prietenos față de noii sosiți.

— Când au trecut pe aici căruțele noastre ? îl întreabă Kuzmiciov.

— Apoi o parte au trecut dis-de-dimineață, iar o parte au poposit aici la amiază și au plecat spre seară.

— Așa... Dar Varlamov n-a trecut și el ?

— Nu, Ivan Ivanîci. Numai Grigori Egorîci, vechiul lui, a trecut ieri dimineață. Zicea că stăpînu-său a plecat la molocan¹.

— Bun... Asta înseamnă că o să ajungem repede căruțele din urmă, și după aceea o să ne repezim și noi pînă la molocan.

— Pentru Dumnezeu, Ivan Ivanîci ! făcu Moisei Moiseici speriat, împreunîndu-și mîinile. Cum o să plecați noaptea ? Stați să mîncăți și vă odihniți la noi, iar mîine dimineață, dacă o vrea Dumnezeu, o să plecați și o să ajungeți din urmă pe cine vă poștește inima !

— N-avem timp, n-avem timp... Nu te supăra, Moisei Moiseici, altă dată poate, dar acum n-avem timp. Stăm un sfert de ceas și plecăm. De dormit, o să dormim la molocan.

— Numai un sfert de ceas ! țipă Moisei Moiseici pițigăiat. Dar, pentru Dumnezeu, Ivan Ivanîci ! O să mă siliți să vă ascund pălăriile și să pun lacăt pe ușă ! Măcar să luați ceva în gură și să beți un ceai.

— N-avem timp pentru ospățuri ! îi răspunse Kuzmiciov.

Moisei Moiseici își lăsă capul pe umăr, își îndoi genunchii, întinse înainte mîinile cu palmele desfăcute, ca și cum voia să se apere de lovituri, și începu să se roage cu un zîmbet mioros și chinuit :

— Ivan Ivanîci ! Părinte Hristofoare ! Fiți buni și luați măcar un ceai ! Sînt eu un om chiar atît de păcătos, încît nă nu puteți lua un ceai la mine ? Ivan Ivanîci !

— Un ceai am putea lua, oftă împăciuitor părintele Hristofor. Asta nu poate să ne întîrzie cine știe cît.

— Bine, fie ! se învoi și Kuzmiciov.

¹ *Molocani*, sectă religioasă, apărută în Rusia prin secolul al XVIII-lea. Propovăduia „perfecționarea morală” și nu recunoștea ritualul bisericesc.

Moisei Moiseici tresări, slobozi un țipăt de bucurie și scuturându-se, de parcă chiar atunci ar fi ieșit din apă rece și ar fi dat de căldură, se repezi la ușă și strigă, cu același glas sălbatic și sugrumat cu care îl strigase adineaori pe Solomon :

— Roza ! Roza ! Trimite samovarul !

Peste câteva clipe ușa se deschise și în odaie intră Solomon, cu o tavă mare în mîni. În timp ce așeza tava pe masă, se uita cu un zîmbet batjocoritor și ciudat, undeva, într-o parte. Acum, la lumina lămpii, puteai să vezi lămurit zîmbetul acela, care părea că răsfrînge diferite sentimente, dar mai cu seamă disprețul fățiș. Ai fi zis că se gîndea la ceva foarte hazliu, dar că în același timp ura și disprețuia pe cineva, că se bucura în taină de nu știu ce și că aștepta momentul prielnic să înțepe pe cineva cu ironia lui, ca să izbucnească apoi în hohote de rîs. Și nasul lui nesfîrșit de lung, și buzele lui groase, și ochii vicleni și bulbucați, toate păreau că abia se țin să nu izbucnească în rîs. Kuzmiciov se uită la el, zîmbi și-l întrebă :

— Ascultă, Solomon, de ce n-ai venit și vara asta la noi la iarmaroc, s-o faci pe ovreiul ?

Cu vreo doi ani în urmă — asta o ținea bine minte și Egoruşka — într-una din barăcile iarmarocului din orașelul N., Solomon avusese mare succes, povestind scene din viața evreilor. Solomon parcă nici nu auzi întrebarea, nu răspunde nimic și ieși din odaie, dar se întoarse imediat aducînd samovarul.

După ce-și termină treburile prin jurul mesei, se trase mai la o parte, își încrucișă brațele pe piept, își scoase un picior înainte și-și aținti privirea batjocoritoare asupra părintelui Hristofor. În atitudinea lui provocatoare, plină de trufie și dispreț, era în același timp ceva și nespus de jalnic, dar și vrednic de rîs, deoarece cu cît căuta să pară mai impunător, cu atît te izbeau mai mult pantalonii lui scurți, hăinuța bearcă, nasul lung de caricatură și întreaga lui înfățișare de găină jumulișă.

Moisei Moiseici își aduse din odaia de alături un scăunăș și se așeză la oarecare distanță de masă.

— Poftă bună ! Mîncăți, vă rog ! Începu el, așa, ca să le țină oaspeților de urît. Mîncăți sănătoși ! Sînteți scumpi la vedere, tare scumpi. Iaca, pe părintele Hristofor nu l-am

mai văzut de cinci ani. Dar oare de ce nu vrea nimeni să-mi spună al cui e cuconasu' ăsta, frumușelul ? Întrebă el uitându-se cu duioșie la Egoruška.

— E băiatul sorei mele, Olga Ivanovna, îi răspunse Kuzmiciov.

— Și unde merge, mă rog ?

— La învățătură. Îl dăm la liceu.

Din politețe, Moisei Moiseici își arată mirarea, dînd din cap cu înțeles.

— Asta-i foarte frumos ! zise el, amenințînd cu degetul samovarul. Asta-i foarte frumos ! După ce ai să mîntui mata liceul, ai să ajungi așa un domn mare, încît toți avem să stăm cu căciula în mîină în fața dumitale. Și ai să fii așa un bărbat deștept și bogat și ai să cauți să ajungi departe, și mămica matale are să se bucure... Da, asta-i foarte frumos !

Tăcu o clipă, își trecu palmele peste genunchi și urmă pe jumătate glumeț, pe jumătate respectuos :

— Să nu vă fie cu supărare, părinte Hristofor, dar am de gînd să trimit o jalbă la arhiereu, să mă plîng că luați pîinea de la gura negustorilor. Da, am să iau o coală de hîrtie cu timbru și am să scriu așa, că părintele Hristofor n-are bani destui și de aceea s-a apucat să facă negustorie cu lînă...

— Închipuiește-ți că mi-a abătut și mie, la bătrînețe, să mă apuc de negustorie... îi răspunse părintele Hristofor și începu să rîdă. Din tagma popilor, am trecut în tagma negustorilor. În loc să stau liniștit acasă și să mă închin lui Dumnezeu, alerg pe drumuri ca un faraon în carul lui... Ce vrei, deșertăciunea omenească !...

— În schimb, aveți să vă umpleți de bani !

— Ți-ai găsit ! N-am să mă aleg cu nimic. Marfa nu e a mea, e a ginerelui meu Mihaîlo.

— Atunci de ce nu merge el s-o vîndă ?

— Uite-așa !... Încă nu i s-a uscat cașul la gură. De cumpărat s-a priceput să cumpere lîna, dar de vîndut n-a fost în stare s-o vîndă. E prea tînăr. Și-a băgat toți banii în marfă, a vrut să se îmbogățească și să facă pe grozavul ! A încercat el s-o vîndă, a umblat încoace, a umblat încolo, dar nu i-a dat nimeni nici măcar prețul cu care-a luat-o. Un an întreg s-a zbatut băiatul și în cele din urmă a venit la mine :

„Tătuță, zice, vinde-mi dumneata lîna, fă-mi acest bine, că eu nu mă pricep de loc la treburi de astea !“ Uite-așa. Cum dă de greu, cum fuge la tata. Altfel însă, poate și fără el. Cînd i s-a năzărit să cumpere lîna, nu m-a întreat, dar cum a dat de bucluc, fuga la mine. Și parcă eu aș putea să fac ceva, dacă n-ar fi Ivan Ivanîci ? Eh, mare bătaie de cap cu copiii ăștia !

— Mie-mi spuneți ! oftă Moisei Moiseici. Îți scot peri albi, nu alta ! Iaca, eu am șase. Pe unul trebuie să-l înveți carte, pe altul să-l cauți, că-i bolnav, pe celălalt să-l porți în brațe... Iar cînd cresc mari, apoi îți dau și mai multă bătaie de cap. Și asta nu-i de azi ori de ieri, că și în vremurile biblice tot așa era. Cît au fost mai mici copiii lui Iacov, Iacov a plîns, iar cînd au crescut mari, a plîns și mai amarnic.

— Așa-i... încuviință părintele Hristofor, uitîndu-se pe gînduri la paharul de ceai. Eu unul n-am de ce mă plînge. Am ajuns la capătul zilelor mele și să dea Dumnezeu la fiecare o viață ca a mea... Mi-am măritat fetele cu oameni cumsecade, pe băieți i-am îndrumat pe calea cea bună, se cheamă că mi-am făcut datoria. Acuma-s slobod, pot să mă duc unde poftesc. Trăiesc bătrînește, în bună înțelegere cu preoteasa, mîntînc, beau, dorm, mă bucur de nepoți și mă rog lui Dumnezeu. Mai mult decît atît nu-mi trebuie. Mă simt ca în sînul lui Avraam și nu-mi pasă de nimeni. De cînd mă știu, necazuri n-am avut și dacă, să zicem, m-ar întreba acum țarul : „Ce nevoie ai ? Ce-ți dorește inima ?“ Eu i-aș răspunde : „N-am nevoie de nimic ! Am tot ce-mi trebuie și slavă Domnului, toate îmi merg în plîm.“ În tot tîrgul nu-i om mai fericit ca mine. Atîta doar, că am multe păcate. Cu toate că, la drept vorbind, numai Dumnezeu e fără de păcat. Nu-i așa ?

— Așa-i, fără îndoială !

— Acuma, se înțelege, dinți nu mai am de loc și mă dor, de bătrînețe, cînd șalele, cînd una, cînd alta... mă mai chinuiește și astma și celelalte... Bolesc cam des, mi s-a șubrezit cheresteaua. Ce vrei, am în urma mea o viață de om, asta nu-i glumă ! Am trecut de șaptezeci de ani. Și pe urmă vorba ceea, parcă omul trebuie musai să ajungă la o sută de ani bătuți pe multe ?

Deodată părintele Hristofor își aduse aminte de ceva, izbucni de râs în pahar și se înecă. Politicos, Moisei Moiseici începu și el să rîdă și să tușească.

— Să vedeți poznă! Începu părintele Hristofor, dînd din mîină. Într-o zi, vine la noi feciorul meu cel mai mare, Gavriilo, care-i doctor de zemstvă în gubernia Cernigov... Bun... „Uite ce-i, zic eu, am astmă, am și asta, și ceilaltă... Ești doctor, ia vezi ce-i cu taică-tău!“ M-a dezbrăcat îndată, m-a ciocănit, m-a ascultat, m-a sucit și la urmă mi-a spus: „Dumneata, tată, ar trebui să faci un tratament cu aer comprimat“.

Părintele Hristofor izbucni într-un râs cu sughituri și rise pînă-i dădură lacrimile. Apoi se ridică și urmă:

— Eu i-am răspuns: „Ia mai dă-l încolo de aer comprimat!“ și iarăși izbucni în hohote, dînd din mîini. Dă-l încolo de aer comprimat!

Moisei Moiseici se ridică și el și, ținîndu-se cu mîinile de pîntece, se porni să rîdă subțirel, de parcă schelălăia o javră.

— Dă-l încolo de aer comprimat! repetă în hohote părintele Hristofor.

Moisei Moiseici o luă cu două tonuri mai sus și rise așa de nebunește, încît abia se mai ținea pe picioare.

— Mor, Doamne!... suspina el printre sughituri. Lăsați-mă să-mi trag sufletul... M-ați făcut să mor de râs...

Rîdea și vorbea, dar în același timp arunca priviri înfricoșate și bănuitoare spre Solomon, care rămăsese în aceeași poziție, zîmbind. Judecînd după ochii și după zîmbetul lui, Solomon arăta a fi plin de ură și dispreț, dar ura și disprețul se potriveau așa de puțin cu înfățișarea lui de găină jumulită, încît Egoruşka se gîndi că tînărul își luase dinadins aerul acela provocator și încruntat, ca s-o facă pe măscăriciul și să înveselească pe scumpii săi oaspeți.

După ce bău în tăcere vreo șase pahare de ceai, Kuzmiciov curăți locul de pe masă din fața lui, luă săculețul pe care și-l pusese sub cap cît dormise lîngă brișcă, îi dezlegă sfoara de la gură și-l răsturnă. Pe masă se împrăștiară pachete de bumăști.

— Părinte Hristofoare, cît mai stăm aici, hai să ne numărăm banii, zise negustorul.

Văzînd atîta bănet, Moisei Moiseici se simţi stingherit şi, ridicîndu-se, ca un om bine crescut care nu ţine să afle tainele altora, ieşi din odaie în vîrfurile picioarelor, bălăbănîndu-şi braţele. Solomon însă nu se clinti din loc.

— Cîte hîrtii sînt în pachetele de cîte-o rublă ? Întrebă părintele Hristofor.

— Cincizeci... În cele de trei ruble, cîte nouăzeci. Bumaştile de douăzeci şi cinci şi de o sută sînt în pachete de cîte-o mie de ruble. Numără dumneata şapte mii opt sute pentru Varlamov, că eu număr pentru Gusevici. Bagă de seamă să nu greşeşti...

Egoruşka nu văzuse de cînd era pe lume o grămadă de bani ca aceea de pe masă. Trebuie să fi fost grozav de mulţi, pentru că pachetul de şapte mii opt sute de ruble, pe care părintele Hristofor îl puse la o parte pentru Varlamov, părea mic de tot alături de toată grămada aceea. În altă împrejurare, atîta bănet poate că l-ar fi speriat şi l-ar fi făcut să se întrebe cîţi covrigi, cîţi cozonaci şi cîte plăcinte cu mac şi-ar putea cumpăra cu ei. Însă acum se uita cu nepăsare la vrafurile de hîrtii de pe masă, strîmbînd din nas la mirosul scîrbos de mere putrede şi de gaz pe care-l răs-pîndeau. Drumul şi hurducăturile briştii îl dăduseră gata, şi oboseala îl îmbia la somn. Capul îi cădea pe piept, ochii i se lipeau şi gîndurile i se încîlceau. Dacă i s-ar fi îngăduit, bucuros şi-ar fi culcat capul pe masă, ar fi închis ochii, să nu mai vadă lampa şi degetele care umblau prin grămada de bani, şi şi-ar fi lăsat gîndurile adormite şi moleşite să se încurce de-a binelea. Făcea în tot chipul să nu adoarmă, şi lumina lămpii, paharele cu ceai şi degetele care numărau banii se înmulţeau, samovarul se clătina, iar mirosul de mere putrede era şi mai pătrunzător, şi mai scîrbos.

— Of, banii, banii ! oftă părintele Hristofor, zîmbind. Mare pacoste cu ei ! În vremea asta, nici vorbă că Mihailo al meu doarme dus şi visează că-i aduc o grămadă de bani, cît asta de mare.

— Mihailo Timofeici al dumitale nu se pricepe de loc la afaceri, zise Kuzmiciov cu glasul pe jumătate. S-a apucat de treburi care nu-s de nasul lui. În schimb, dumneata ai şi pricepere, şi judecată. De aceea, cum ţi-am mai spus, vinde-mi mie lîna şi întoarce-te liniştit acasă. Îţi dau cîte cincizeci de

copeici pe deasupra, și asta numai din respect față de sfinția-ta.

— Nu pot, Ivan Ivanici, oftă părintele Hristofor. Îți mulțumesc pentru bunătate... Bineînțeles că, dacă ar fi după mine, n-aș pregeta o clipă. Dar știi bine că marfa nu-i a mea...

Moisei Moiseici intră în vârful picioarelor. Încercînd, din delicatețe, să nu se uite la grămada de bani, se apropie pe furiș de Egorușka și-l trase de rubașcă.

— Hai cu mine, cuconașule, îi șopti el. Am să-ți arăt un urs. Vai, ce urs rău și fioros !

Pe jumătate adormit, Egorușka se ridică de la masă și, abia tîrîndu-și picioarele, se luă după Moisei Moiseici, să vadă ursul. Intrară într-o odăiță, în care, înainte de a vedea ceva, i se tăie răsufierea de mirosul acru și stătut, mult mai greu decît în odaia cea mare și care, fără îndoială, de acolo se împrăstia în toată casa. O jumătate din odăiță era prinsă de un pat mare acoperit cu o plapumă soioasă, iar cealaltă de un scrin și grămezi de boarfe de tot felul, de la fuste scrobite pînă la pantalonși cu bretele. Pe scrin ardea o luminare de seu.

În locul ursului promis, Egorușka văzu o evreică mătăhăloasă, nemişcată de grasă, cu părul despletit, într-o rochie de barchet roșu cu picățele negre. Abia avea unde să se întoarcă în locul strîmt dintre pat și scrin și gema lung, de parcă o dureau măselele. Cînd îl văzu pe Egorușka, femeia își luă o mutră plîngăreată, gemu din nou și, înainte ca băiatul să se fi putut dumeri, îi duse la gură o bucată de pîine unsă cu miere.

— Mănîncă, puiule, mănîncă ! îi zise ea. Dacă nu-i mama lîngă mata, n-are cine să-ți dea să mănînci. Hai, mănîncă !

Egorușka începu să mănînce, cu toate că, după acadelele și plăcintele cu mac pe care le mîncea în fiecare zi acasă, nu găsea că mierea aceea, amestecată cu ceară și cu aripioare de albine, e cine știe ce bunătate. În timp ce mîncea, Moisei Moiseici și nevastă-sa se uitau la el și oftau.

— Unde mergi mata, puiule ? îl întrebă femeia.

— La liceu, îi răspunse Egorușka.

— Cîți copii are mama dumitale ?

— Nu mă are decît pe mine.

— Of !... suspină femeia ridicându-și ochii la cer. Săraca mamă, săraca mamă ! Are să-ți ducă dorul și are să plîngă. Iaca, la anul îl dăm și noi la învățătură pe Naum al nostru. Of !

— Of, Naum, Naum ! oftă și Moisei Moiseici, iar pielea de pe obrazul palid începu să-i tremure. Cînd mă gîndesc cît fi de bolnav !

Plapuma soioasă începu să se miște și de sub ea se ivi un cap de copil cu părul creț, pe un gît foarte subțire. Doi ochi negri sclipiră și se opriră, plini de curiozitate, asupra lui Egorușka. Moisei Moiseici și nevastă-sa, fără să înceteze de a ofta, se apropiară de scrin și începură să se sfătuiască pe evreiește. Moisei Moiseici vorbea în șoaptă, cu glas gros, și din evreiasca lui nu se auzea decît un neîntrerupt „hal-hal-hal-hal...” în timp ce nevastă-sa îi răspundea cu un piuit subțire, de curcă, ceva ca un „tu-tu-tu-tu...” În timp ce părinții se sfătuiau așa, de sub plapuma cea soioasă se mai ivi un căpșor creț, pe un gît tot atît de subțire, apoi al treilea, apoi al patrulea... Dacă Egorușka ar fi fost înzestrat cu mai multă imaginație, și-ar fi putut închipui că sub plapumă zăcea o hidră cu o sută de capete.

— Hal-hal-hal-hal... îi dădea înainte Moisei Moiseici.

— Tu-tu-tu-tu... îi răspundea nevastă-sa.

După ce terminară sfatul, femeia se aplecă spre scrin oftînd adînc, desfăcu o cîrpă verde și scoase din ea o turtă dulce mare, în chip de inimă.

— Ia, puiule, zise ea, întinzîndu-i lui Egorușka turta dulce. Că de, acumă nu-i mama lîngă mata și n-are cine să-ți facă și matală o bucurie...

Egorușka vîrî turta dulce în buzunar și se trase de-a-n-daratele spre ușă. Nu se mai simțea în stare să respire aerul acela acru și închis, în care trăiau gazdele. După ce se întoarse în odaia cea mare, se cuibări pe divan și se lăsă în voia gîndurilor.

Chiar atunci Kuzmiciov terminase numărătoarea banilor și-i îndesa la loc în săculețul cel murdar, cu atîta nepăsare și lipsă de respect, de parcă nu erau bani, ci niște biete hîrtii, bune de aruncat la coș.

Părintele Hristofor vorbea cu Solomon.

— Ei, cum îți merg treburile, înțeleptule Solomon ? îl întrebă, căscînd și făcîndu-și semnul crucii peste gură.

— Despre care treburi mă întrebați? îi răspunse Solomon tot cu o întrebare, săgetându-l cu o privire veninoasă. ca și cum părintele ar fi vrut să aducă vorba de o crimă.

— Așa, în general... Ce mai faci?

— Ce fac? repetă Solomon întrebarea și ridică din umeri. Fac și eu ce face toată lumea... Iaca, după cum vedeți, sînt lacheu. Eu îs lacheul fratelui meu, fratele meu e lacheul călătorilor, călătorii îs lacheii lui Varlamov, și dacă eu aș avea vreo zece milioane, Varlamov ar fi lacheul meu!

— Și pentru ce ar fi lacheul tău?

— Pentru ce? Pentru că nu este pe lume boier sau milionar care, pentru o copeică mai mult, să nu lingă mîna unui păcătos de ovrei. Acuma nu-s decît un ovrei păcătos și calic, la care toată lumea se uită ca la un cîine. Dar ia să am eu bani, să vezi cum s-ar ploconi Varlamov în fața mea, așa cum se ploconește Moisei în fața dumneavoastră.

Părintele Hristofor și Kuzmiciov se uitară unul la altul. Nici unul din ei nu prinsese înțelesul vorbelor lui Solomon. Kuzmiciov îi aruncă o privire aspră și înghețată, apoi îl întrebă:

— Cum poți tu să te crezi deopotrivă cu unul ca Varlamov, măi prostule?

— Nu-s eu chiar așa de prost, ca să mă cred deopotrivă cu Varlamov, răspunse Solomon, măsurîndu-i pe cei doi cu o privire batjocoritoare. Cu toate că Varlamov e rus, în sufletul lui e tot un ovrei păcătos; pentru el viața nu înseamnă decît bani și iar bani. Pe cînd eu mi-am ars bănișorii în sobă. Nu-mi trebuie nici bani, nici pămînt, nici oi, și nu vreau să tremure oamenii de frică în fața mea și să-și scoată căciula, cînd mă văd trecînd. Asta înseamnă că eu îs mai deștept decît Varlamov al dumneavoastră și că semăn mai mult a om.

Mai tîrziu, prin somnul care-l doborîse, Egorușka îl auzi pe Solomon vorbind despre evrei, repede, cu glas hîrîit și răgușit, încărcat de ura care-l înăbușea. La început vorbi corect rusește, apoi luă accentul exagerat al acelor care spun anecdote din viața evreilor, așa cum făcuse pe vremuri, la iarmaroc.

— Stai oileacă... îl întrerupse părintele Hristofor. Dacă nu-ți place credința ta, n-ai decît s-o schimbi. Dar e păcat

să rîzi de ea : cel ce-și bate joc de credința lui, e cel mai de prejos dintre oameni.

— Dumneavoastră nu înțelegeți nimic ! îi tăie vorba, grosolan, Solomon. Ce spun eu, și ce înțelegeți dumneavoastră !...

— Iaca, se vede cît de colo că ești om fără judecată, oftă părintele Hristofor. Eu te învăț de bine, așa cum mă taie capul, și tu te superi. Te iau cu binișorul, ca un bătrîn ce sînt, și tu sari cu gura la mine, ca un curcan : bla-bla-bla ! Sucit om mai ești, pe cîntea mea...

Chiar în clipa aceea intră Moisei Moiseici. Îi învălui într-o privire neliniștită, întîi pe Solomon, apoi pe oaspeți, și pielea de pe obraji începu iarăși să-i tremure nervos. Egoruşka scutură din cap și se uită în jurul lui. O clipă, zări fața lui Solomon, chiar cînd stătea întoarsă pe trei sferturi către el și cînd umbra nasului lung îi tăia în două obrazul stîng. Zîmbetul batjocoritor, umbra nasului, ochii aprinși cu scîlpîri de dispreț, aerul provocator și toată înfățișarea lui de pasăre jumulită, care parcă se dubla și juca înaintea ochilor băiatului, îl făceau să semene mai curînd cu diavolul, așa cum ți se arată uneori în vis, decît cu un măscărici.

— Moisei Moiseici, îmi vine a crede că în frățiorul dumitale, Domnul să-l aibă în pază, sălăsluiește necuratul ! zise părintele Hristofor zîmbind. N-ar fi rău să-i găsești vreun rost, ori să-l însori... Parcă nici nu-i om, Doamne ferește...

Kuzmiciov stătea încruntat și furios. Moisei Moiseici se uită din nou, neliniștit și iscoditor, întîi la frate-său, apoi la oaspeți.

— Ieși afară ! se răsti el, aspru, la Solomon. Ieși afară !

Și mai adăugă nu știu ce pe evreiește. Solomon izbucni într-un rîs întretăiat și ieși.

— Dar ce s-a întîmplat, mă rog ? îl întrebă Moisei Moiseici, speriat, pe părintele Hristofor.

— A cam întrecut măsura, îi răspunse Kuzmiciov. E obraznic și încrezut.

— Mi-am închipuit eu ! făcu Moisei Moiseici înspăimîntat, împreunîndu-și mîinile. Doamne, Dumnezeuule ! Doamne, Dumnezeuule ! se tîngui el, aproape în șoaptă. Dar iertați-l, vă rog, și nu vă supărați. Doamne, Dumnezeuule ! Doamne, Dumnezeuule ! Așa un om ca el nici n-am mai văzut ! Mi-e

frate drept, dar, afară de necazuri, nimica n-am avut de la el. Ce vreți, îi...

Și Moisei Moiseici își învîrți degetul în dreptul frunții, apoi urmă :

— Nu-i în toate mințile, asta-i... e un om pierdut. Drept să vă spun, nu știu ce să mă mai fac cu el. Nu ține la nici... Își bate joc de toată lumea, vorbește numai prostii și caută să înțepe pe fiecare. N-aveți să mă credeți, dar într-un rînd a venit la noi Varlamov, și Solomon i-a spus în fața așa niște vorbe urite, că omul, nici una, nici două, ne-a ars cîte-un bici și mie, și lui... Ei, da' de ce și mie ? Eu cu ce i-am greșit ? Dacă i-a luat Dumnezeu mințile, înseamnă că așa a fost voia lui, da' eu ce vină am ?

Trecuseră cam zece minute, și Moisei Moiseici tot mai ofta și tot se mai tînguia cu glas domol :

— Nu doarme noaptea, se gîndește, se gîndește și iar se gîndește. Și numai Dumnezeu știe la ce s-o fi gîndind. Dacă te apropii atunci de el, se supără și începe să rîdă. Nici la mine nu ține... Și nu vrea să aibă nimic. Cînd a murit tata, ne-a lăsat la fiecare cîte șase mii de ruble. Eu mi-am cumpărat hanul, m-am însurat și am făcut copii, iar el și-a vîrît banii în sobă și le-a dat foc. Păcat, mare păcat ! De ce trebuia să-i ardă ? Dacă nu-i trebuiau banii, n-avea decît să mi-i dea mie. Da' de ce să-i ardă ?

Deodată ușa scîrții și podeaua se cutremură sub pașii cuiva. Egorușka simți o adiere ușoară de vînt și i se păru că o pasare mare și neagră a trecut fălfîind din aripi chiar prin dreptul lui. Deschise ochii... Unchiul stătea lîngă divan, cu săculețul în brațe, gata de plecare. Părintele Hristofor, ținîndu-și pălăria cu borurile late într-o mîină, saluta pe cineva, dar nu cu zîmbetul lui obișnuit, blînd și duios, ci cu un aer plin de respect, nefiresc, care nu-l prindea de loc. Iar Moisei Moiseici făcea niște temenele arît de adînci, de-ai fi gîndit că trupul i se frînsese în trei și că omul încerca în tot chipul să nu se desfacă în bucăți. Numai Solomon stătea nepăsător într-un colț și zîmbea mereu cu dispreț, ținîndu-și mîinile încrucișate pe piept.

— S-avem iertare, luminăția-voastră, la noi nu-i chiar așa de curat, se tînguia Moisei Moiseici, zîmbind chinuit și micos, fără să-i mai ia în seamă nici pe Kuzmiciov și nici pe părintele Hristofor, dar legănîndu-și mereu trupul,

de frică să nu i se risipească în bucăți. Nu sîntem decît niște oameni simpli, luminăția-voastră !

Egoruška se frecă la ochi. Într-adevăr, în mijlocul odăii stătea o „luminăție“, întruchipată într-o femeie tînără și foarte frumoasă, plinuță, cu rochie neagră și cu pălărie de pai pe cap. De cum o văzu, înainte chiar de a-i desluși bine trăsăturile, lui Egoruška îi veni în minte plopul cel înalt și singuratic, pe care-l văzuse în dimineața aceea pe culmea dealului.

— Varlamov n-a fost azi pe aici ? Întrebă străina.

— Nu, luminăția-voastră ! îi răspunse Moisei Moiseici.

— Dacă îl vezi mîine, roagă-l să treacă pe la mine.

Deodată, cu totul pe neașteptate, Egoruška văzu, doar la doi centimetri de el, o pereche de sprîncene negre și catifelate, doi ochi mari, căprui și un obraz neted cu gropițe, din care, ca razele de soare, se împrăștia peste toată fața un surîs strălucitor. În același timp, simți cum îl învăluie un parfum care îl îmbăta.

— Ce băiețel frumos ! zise străina. Al cui e ?... Kazimir Mihailovici, ia uite ce copil drăguț ! O, dar doarme ! Dolo-fanule, frumușelule !

Și străina îl sărută apăsător pe amîndoi obraji. Băiatul zîmbi și, închipuindu-și că visează, închise ochii. Ușa scîrțîi din nou și se auziră pași grăbiți : cineva intră, apoi ieși.

— Egoruška ! Egoruška ! se auziră șoptind două glasuri groase. Scoală, că plecăm.

Nu știu cine — Deniska parcă — îl ridică în picioare și-l luă de mîină. Cînd să plece, deschise puțin ochii și se mai uită o dată la cucoana cea frumoasă în rochie neagră, care-l sărutase. Stătea în mijlocul odăii și se uita la el cum pleacă, zîmbindu-i și dînd din cap cu prietenie. Aproape de ușă zări un bărbat frumos, oacheș și bine legat, cu gambetă și cu jambiere de piele. După toate semnele, era tovarășul de drum al străinei celei frumoase.

— Prr ! se auzi în curte.

Afară, în fața ușii, Egoruška văzu o caleașcă scumpă nou-nouță, la care erau înhămați doi cai negri. Pe capră stătea un vizitiu în livrea, cu un bici lung în mîină. Numai Solomon ieși să-i petreacă la plecare. Fața lui era schimonosită : abia se pînea să nu izbucnească în hohote. Dacă te uitai

la ochii lui, vedeai că arde de nerăbdare să-i vadă plecați, ca să poată rîde de ei în voie.

— Asta-i contesa Dranițkaia, șopti părintele Hristofor, urcîndu-se în brișcă.

— Da, contesa Dranițkaia, repetă Kuzmiciov, tot în șoaptă.

Se vede că impresia lăsată de sosirea contesei fusese foarte puternică, deoarece pînă și Deniska vorbea în șoaptă, și nu se hotărî să strige și să dea bici cailor decît după ce brișca făcuse cam un sfert de verstă, și cînd, departe în urmă, acolo unde era hanul, nu se mai vedea decît o luminiță șovăitoare.

IV

Cine era, la urma urmei, acel misterios și mult căutat Varlamov, despre care se vorbea așa de mult, pe care Solomon îl disprețuia, dar de care pînă și contesa cea frumoasă avea nevoie? Stînd pe capră alături de Deniska și încă somnoroș, Egorușka se gîndea la el. Nu-l văzuse niciodată, dar auzind atît de des pomenindu-i-se numele, și-l închipuise de multe ori în mintea lui. Știa că Varlamov are cîteva zeci de mii de deseatine de pămînt, aproape o sută de mii de oi și foarte mulți bani. Despre viața și ocupațiile lui, Egorușka știa doar că „se învîrtea mereu pe meleagurile acelea” și că toată lumea alerga după el.

Și despre contesa Dranițkaia auzise de multe ori vorbindu-se în casă. Și ea avea cîteva zeci de mii de deseatine de pămînt, oi multe, o crescătorie de cai și bani cu nemiluita. Dar nu „se învîrtea” prin ținut, își ducea viața la conacul ei bogat despre care și cunoștințele, și Ivan Ivanici, care fusese de mai multe ori la contesă cu treburi, povesteau fel de fel de minunății. Se spunea, de pildă, că în salonul cel mare, unde erau atîrnate pe pereți portretele tuturor regilor Poloniei, se afla și o pendulă uriașă, în chip de stîncă. Pe stîncă stătea în picioare un cal de aur cu ochi de briliante, iar călărețul, de aur și el, își arunca sabia la dreapta și la stînga, de cîte ori bătea pendula. Se mai spunea că, o dată sau de

două ori pe an, contesa dădea un bal, la care invita toată nobilimea și toate notabilitățile din gubernie. Varlamov era invitat și el. Invitații beau ceai din samovare de argint, mîncău mîncăruri alese (li se dădea, de pildă, zmeură și fragi la Crăciun) și dansau în sunetele unei orchestre, care cînta fără întrerupere toată ziua și toată noaptea...

„Tare-i frumoasă!” își zicea Egorușka, aducîndu-și aminte de chipul și de zîmbetul ei.

Se vede că și Kuzmiciov tot la contesă se gîndea, deoa-rece, după ce brișca făcu vreo două verste, zise :

— Ștrașnic o mai jumulește de parale Kazimir Mihailici ăsta ! Acum trei ani, cînd am cumpărat lîină de la ea — cred că-ți mai aduci aminte — a ciupit de la afacerea aceea vreo trei mii de ruble.

— La ce alta te poți aștepta de la un leah ! răspunse părintele Hristofor.

— Și ea habar n-are ! Vorba ceea, tînră și proastă. Trăiește cu capul în nori !

Fără să știe de ce, Egorușka nu voia să se gîndească decît la Varlamov și la contesă, dar mai ales la contesă. Mîntea lui încețoșată de somn alunga toate celelalte gînduri și nu oprea decît imaginile neasemuite și fantastice, care au avanta-jul că vin singure, fără nici o osteneală, și e de ajuns să scuturi ușurel din cap, ca să se destrame și să dispară fără urmă. De altfel, nimic din tot ce se perinda pe dinaintea ochi-lor lui împăienjeniți nu-l înclina la gînduri obișnuite. La dreapta, se înșirau dealuri întunecate, care păreau că ascund după ele ceva tainic și înfricoșător ; la stînga, tot cerul de deasupra zării părea o mare de vîlvătăi purpurii, și ar fi fost greu să-ți dai seama dacă ardea undeva vreun foc uriaș, sau dacă se pregătea să răsară luna. Depărtările se vedeau limpede ca ziua, dar coloritul lor liliachiu și delicat, umbrit încet-încet de întunericul înserării, pierise, și acum toată stepa era ascunsă în beznă, întocmai ca odraslele lui Moisei Moiseici sub pămîmă.

În serile și în nopțile de iulie, țipătul potîmichilor și al cristeilor nu se mai aude, privighetorile nu mai cîntă prin văile pădurilor și mireasma florilor nu te mai învăluie, dar stepa e tot frumoasă și plină de viață. E destul să apună soarele și întunericul să învăluie pămîntul, ca să uiți de plictiseala zilei și să uiți de toate. Stepa respiră cu voie

bună, din adîncul pieptului. Ca și cum în beznă, iarba nu și-ar da seama că e bătrînă, din sînul ei se înalță un zvon tînar și plin de bucurie, care ziua nu se aude. Trosnete, şuierături și țîrîturi — bașii, baritonii și tenorii stepei — toate se amestecă într-un zumzet monoton și neîntrerupt, în mijlocul căruia e așa de dulce să te lași furat de amintiri și de tristețe... Zvonul acela monoton te adoarme ca un cîntec de leagăn, căruța te duce tot înainte, și nici nu-ți dai seama cînd te doboară somnul. Dar iată că, de undeva, se aude țipătul neliniștit și întretăiat al unei păsări care stă de veghe, sau suspinul prelung al alteia, care visează, un fel de „a-a !” de mirare aducînd cu un glas omenesc. Și somnul greu își închide ochii. Uneori treci pe lîngă o vîlcea năpădită de tufişuri și auzi : „Spliu, spliu, spliu” — strigătul păsării căreia băstinașii stepei îi zic „spliuh”, sau hohotele de rîs și de plîns isteric ale vreunei bufnițe. Pe cine cheamă păsările acestea, și cine le aude în largul stepei ? Asta numai Dumnezeu o știe. Chemarea lor e plină de tristețe și de dor... Miroase a fîn, a buruieni uscate și a flori tîrzii, cu mireasmă pătrunzătoare, gîngășă și dulce.

Prin pîcla nopții se vede tot, însă-i greu să deslușești culorile și contururile : toate par altfel de cum sînt. Mergi cît mergi, și deodată vezi răsărind în fața ta, chiar la marginea drumului, o arătare aducînd cu un călugăr : stă neclintită, de parcă așteaptă ceva și ține nu știu ce în mîină... N-o fi vreun hoț ? Vedenia se apropie, crește, iat-o în dreptul briștii — și abia atunci își dai seama că nu e om, ci un tufiş singularic sau o piatră uriașă. Asemenea umbre încremenite, care par că așteaptă pe cineva, le vezi cocoțate pe dealuri, ascunzîndu-se îndărătul gorganelor sau răsărind dintre bălării, toate seamănă a făpturi omenești și-ți strecoară bănuiala în suflet.

Dar îndată ce răsare luna, noaptea pălește și se întunecă. Pîcla dispare ca prin farmec, aerul se face străveziu, proaspăt și cald, și ochiul deslușește totul în jur, pînă și tulpinile buruienilor din marginea drumului. Tîdvele și pietrele se văd pînă cine știe unde. Vedeniile tulburătoare, cu înfățișare de călugări, par și mai posomorîte, și mai întunecate pe pînza luminoasă a nopții. Tot mai des se aude în mijlocul zvonului monoton suspinul acela prelung și mirat, sau strigătul vreunei păsări, care nu doarme sau visează, tulburînd văzduhul

Încremenit. Umbre mari alunecă pe deasupra stepei, ca norii pe cer, iar dacă te uiți mult, mult, în depărtările nelămurite, imagini ciudate de ceață se înalță și se așază unele peste altele... Și parcă te trec fiorii. Dar dacă arunci o privire spre cerul de un verde-șters, presărat cu stele și fără o scamă de nor, fără o pată, începi să înțelegi de ce văzduhul cald e neclintit și de ce natura stă la pîndă, temîndu-se parcă să se miște : nu vrea să piardă nici o clipă din viață. De cerul adînc și necuprins nu-ți poți da seama cu adevărat decît pe mare sau în stepă, în nopțile cu lună. Abia atunci vezi cît e de înspăimîntător, de minunat și de mîngietor, cum te privește blînd și te îmbie, iar mîngîierea lui te amețește.

Mergi așa un ceas, mergi două... Întîlnești cîte-un gorgan străvechi și mut, sau cîte-o stană de piatră, înălțată acolo cine știe de cine și cine știe cînd. Deodată, o pasăre de noapte trece în zbor lin deasupra pămîntului. Și, încetul cu încetul, încep să-ți învie în minte legendele stepei, poveștile auzite de la oamenii pe care i-ai întîlnit în drum și basmele dădacei, fiică a stepei și ea, precum și tot ce ai văzut cu ochii tăi și ți-a încîntat sufletul. Și atunci, în țîrșitul greierilor, în vedeniile și în gorganele misterioase, în cerul albastru, în lumina rece a lunii, în zborul păsării de noapte — într-un cuvînt în tot ce cuprinzi cu ochiul și cu urechea, începi să bănuiești triumful frumuseții și al tinereții. Simți cum îți sporesc puterile și te cuprinde o sete pătimașă de viață. Frumusețea neasemuită și aspră a patriei își află răsunet în sufletul tău, și parcă ai vrea să zbori și tu pe deasupra stepei, ca pasărea de noapte. Totuși, în acel triumf al frumuseții și în belșugul acela de fericire se simte o încordare și o tristețe, ca și cum stepa și-ar da seama că e nesfîrșit de singură și că bogățiile și minunățiile ei, care ar putea inspira poezii, se pierd fără folos pentru oameni, de nimeni cîntate și nimănui trebuitoare. Iar prin freamătul ei vesel răzbate o rugă tînguitoare și deznădăjduită : dați-mi un cîntăreț, dați-mi un cîntăreț !

- Prr ! Bună seara, Pantelei ! Toate bune ?
- Slavă Domnului, Ivan Ivanici !
- Nu l-ați văzut pe Varlamov, băieți ?
- Nu, nu l-am văzut.

Egoruşka se trezi şi deschise ochii. Brişca se oprise. Pe partea dreaptă a drumului se înşira pînă departe un convoi de căruţe, pe lîngă care umblau încoace şi încolo oameni. În-cărcate cu baloturi mari de lînă, căruţele păreau foarte înalte şi umflate, iar caii mici şi cu picioarele scurte.

— Atunci, noi ne ducem la molocan ! zise Kuzmiciov cu glas puternic. Ovreiul ne-a spus că Varlamov o să doarmă noaptea asta acolo. Aşa că mergeţi cu bine, fraţilor !. Dumnezeu să vă aibă în pază !

— Cu bine, Ivan Ivanîci ! răspunseră mai multe glasuri.

— Ce-ar fi, băieţi, adăugă repede Kuzmiciov, să-l luaţi cu voi pe Egoruşka ? De ce să-l purtăm degeaba cu noi ? Pantelei, ia-l în căruţă la tine şi culcă-l pe un balot, să meargă şi el trei-trei, trei-trei... Vă ajungem noi din urmă. Hai, Egor, du-te !

Egoruşka se coborî de pe capră. Mai multe braţe îl luară şi-l ridicară în sus. Se trezi pe ceva larg şi moale, uşor umz-zit de rouă. I se părea acum că cerul e mai aproape de el, iar pămîntul mai departe.

— Hei, uite paltonul ! strigă Deniska de undeva, din adînc.

Aruncate de jos, paltonul şi bocceluţa căzură lîngă Egoruşka. Nevînd să se mai gîndească la nimic, băiatul îşi puse repede bocceluţa sub cap, se înveli cu paltonul, îşi întinse picioarele şi zgribulindu-se de frig — balotul era plin de rouă — începu să rîdă fericit.

„De-acuma pot să dorm, pot să dorm, pot să dorm !...“ se gîndea el.

— Băgaţi de seamă, diavolilor, să nu-mi necăjiţi băiatul ! se auzi din nou, de jos, glasul lui Deniska.

— Mergaţi cu bine, fraţilor ! Dumnezeu să vă aibă în pază ! strigă Kuzmiciov. Mă bizui pe voi !

— Poţi să fii liniştit, Ivan Ivanîci !

Deniska îndemnă caii şi brişca porni hurducîndu-se, dar nu pe drumul mare, ci de-a dreptul prin stepă. Cîteva clipe se făcu linişte, ca şi cum convoiul de căruţe aţipise. Se auzea doar, pierzîndu-se încet în depărtare, zăngănitul căldării legate la spatele briştii. Dar iată că din capatul convoiului se auzi un strigăt :

— Hei, Kiriuha, dă-i drumul !

Căruța din față scîrții, după ea alta, apoi alta... Egoruşka simți căruța pe care era culcat, legănîndu-se, apoi scîrțîind și ea : convoiul pornise. Băiatul apucă mai de nădejde frînghia cu care era legat balotul, mai rîse o dată de plăcere, își așeză bine turta dulce în buzunar și adormi, așa cum dormea în pat, la el acasă...

Cînd se trezi, răsărea soarele. Un gorgan îl ascundea însă, dar, grăbit să-și arunce lumina asupra universului, el își împrăstie razele în toate părțile cu dărnicie, poleind zările cu aur. Lui Egoruşka i se păru că soarele nu era la locul lui, deoarece ieri îi răsări în spate, iar astăzi mult mai la stînga... De altfel, nici priveliștea nu semăna cu cea de ieri. Dealurile dispăruseră și, încotro te uitai, se întindea la nesfîrșit o cîmpie roșcată și mohorîtă. Doar ici și colo se mai înălțau gorgane mici, iar în văzduh se învîrteau încă ciourile de ieri. Drept în față, în depărtare, se zăreau clopotnițele și izbele albe ale unui sat. Fiind zi de duminică, ucrainenii erau pe-acasă, coceau pîine și-și pregăteau fiertura. Asta se ghicea ușor după fumul care se înălța din toate hodgeagurile și plutea peste sat, o pînză albicioasă și străvezie. Între izbe și în spatele bisericii se vedea albăstrind un rîu, iar dincolo de rîu, depărtările învăluite în ceață. Însă nimic nu semăna mai puțin cu tot ce văzuse ieri, ca drumul. O fișie ca de cenușă, neînchipuit de largă și de impunătoare, se întindea de-a lungul stepei, bătătorită și plină de praf ca toate drumurile, dar lată de zeci de stînjeni. Această lărgime neobișnuită îl surprinse pe Egoruşka, și în același timp îl făcu să se gîndească la povești. Cine putea să meargă pe un drum ca acela ? Cine avea nevoie de atîta lărgime ? Era ciudat, era de neînțeles. Ai crede că în Rusia mai trăiau încă uriași cu pasul de-un stînjen, ca Ilia Muromet sau Solovei-Tilharul, și că nici caii lor uriași nu pieriseră. Măsurînd drumul cu ochii, Egoruşka își închipui șase care cu roți înalte, ca acelea din cartea de religie, gonind alături, unul lîngă altul. Cu roțile uriașe, trase de cîte șase cai sălbatici, ca turbați, stîrnind nori de praf pînă la cer, carele erau mîinate de oameni cum nu poți vedea decît în vis sau în basme. Și ce bine s-ar potrivi aceste plăsmuiri ale minții lui, dacă ele ar exista într-adevăr, cu stepa și cu drumul acela !

În dreapta drumului, pe toată lungimea lui, se înșirau stîlpi de telegraf susținînd două fire. Urmărindu-i, îi ve-

deai cum se fac tot mai mici, cum dispar în sat, în spatele izbelor și în verdeață, apoi răsar din nou în depărtarea liliachie, ca niște bețișoare subțiri, sau ca niște creioane înfipite în pământ. Pe sîrme se legănau șoimi, ulii și ciori, uitîndu-se cu nepăsare la șirul de căruțe care trecea pe drum.

Întins deasupra căruței din urmă, Egoruška vedea tot convoiul. Erau aproape douăzeci de căruțe cu cîte un căruțaș la fiecare trei. Pe lîngă căruța, în care era Egoruška, mergea un bătrîn cu barba cărunță, tot atît de pimpiriu și de mărunțel ca și părintele Hristofor, dar cu fața arsă de soare, aspră și îngîndurată. Poate că bătrînul nu era nici aspru și nici îngîndurat, însă pleoapele roșii și nasul lung și ascuțit dădeau feței lui o înfățișare aspră și rece, cum au mai cu seamă oamenii deprinși să se gîndească numai la lucruri grave și să fie totdeauna singuri. Purta, ca și părintele Hristofor, o pălărie cu boruri largi, dar nu boierească, ci o biată pălărie de pîslă cafenie, avînd mai curînd forma unui con retezat decît a unui cilindru. Umbla desculț. Dintr-un obicei căpătat pesemne în iernile grele, cînd de-atîtea ori înghețase pășind pe lîngă căruța, se plesnea mereu cu palmele peste coapse și tropăia din picioare. Văzîndu-l pe Egoruška treaz, se uită la el și-l întrebă, zgribulîndu-se ca de frig :

— Ei, te-ai trezit, flăcăușule ? Ești feciorul lui Ivan Ivanfci ?

— Nu, i-s nepot...

— Aha, va să zică, este nepotul lui Ivan Ivanfci... Iaca, eu mi-am scos cizmele și merg desculț. Îs beteag de picioare, mi-au degerat, și fără cizme mi-e mai ușor... Da, mi-e mai ușor, flăcăușule... Fără cizme, zic... Cum s-ar spune, fi ești nepot ? Bun om, ce-i drept, e drept... Să-i dea Dumnezeu sănătate !... Ce-i drept, e drept... Vorbesc de Ivan Ivanfci... Acum s-a dus la molocan... Miluiește-ne pe noi, Dumnezeu !

Bătrînul vorbea întretăiat, cu opriri, aproape fără să deschidă gura, de parcă era cine știe ce ger. Pronunța cu greu labialele, bîlbîindu-se, ca și cum îi înghețaseră buzele. Cît vorbi cu Egoruška, nu zîmbi măcar o singură dată. Părea să fie un om ursuz.

Mai încolo, lîngă cea de a treia căruța, mergea cu biciul în mînă un bărbat într-un suman lung, roșcat, cu

șapcă și cu cizme cu carîmbii încrețiți ca armonicile. Nu era bătrîn, avea doar vreo patruzeci de ani. Cînd își întoarse capul, Egoruška îi văzu fața lungă și roșie, cu barbă rară, de țap și cu un neg mare, ca un burete, sub ochiul drept. Afară de negul acela urît, omul mai avea încă o ciudățenie care te izbea de la început: își ținea biciul în mîna stîngă, iar cu dreapta făcea așa, de parcă dirija un cor nevăzut. Din cînd în cînd își punea biciul subsuoară și atunci dirija cu amîndouă mîinile, bombănind nu știu ce pe sub mustăți.

Căruțașul următor era deșirat și țeapăn, cu umerii lăsați în jos și cu spinarea ca o scîndură. Se ținea drept, de parcă mărșăluia în front sau parcă înghițise o prăjină. Nu-și bălăbănea mîinile, lăsîndu-le să-i atîrne ca două bețe, și pășea ca și cum era de lemn, ca soldații-jucărie, abia îndoiindu-și genunchii și căutînd să facă pași cît mai mari. În timp ce bătrînul și căruțașul cel cu negul ca un burete făceau doi pași, el nu făcea decît unul și de aceea părea că merge mai încet decît ceilalți și rămîne mereu în urmă. Era legat la obraz cu o cîrpă, iar pe cap avea un fel de tichie de călugăr. Purta o rubașcă ucraineană numai zdrențe, șalvari albaștri, lungi, și opinci.

Pe cei care mergeau mai către capul convoiului Egoruška nu-i mai putu vedea bine. Se întinse pe burtă, făcu o găurice în balot și, neavînd ce face, începu să răsucească fire de lînă. Bătrînul, care mergea pe lîngă căruța, se dovedi mai puțin aspru și grav de cum îl arăta chipul. Își dăduse drumul la gură și acum nu se mai putea opri.

— Și unde te duci? îl întrebă el, tropăind din picioare.

— La învățătură, îi răspunse Egoruška.

— La învățătură? Aha... Ei, să-ți ajute Maica Domnului. Va să zică, așa. E bine să ai o minte, da' dacă ai două, e și mai bine. Unuia îi dă Dumnezeu numai una, altuia două, iar altuia îi dă și trei... Altuia îi dă și trei, să știi... Una cu care l-a făcut maică-sa, alta pe care o capătă de la învățătură, și alta de la viața cea bună. Și tare-i bine, frățioare, de acela care are trei minți: că și de trăit trăiește ușor, și de murit moare ușor. De murit, zic... Că doar, cu toții sîntem muritori... Moșneagul se

scărpină pe frunte, își ridică spre Egorușka ochii înroșiți și urmă : Și Maxim Nikolaici, boierul de la Slaveano-serbsk, și-a trimis anul trecut feciorul la învățătură. Nu știu cum o fi scoțind-o la capăt cu cartea, însă-i băiat bun. Să le dea Dumnezeu sănătate, că-s boieri de treabă ! Și cum îți spun, l-au dat la învățătură... La Slaveano-serbsk nu-i o școală din care să ieși mare cărturar. Așa o școală nu-i acolo... Da' târgul e frumos, nimic de zis... Este școală, da-i de cele obișnuite, pentru oamenii de rînd, că din cele în care să te faci tobă de carte nu se pomeneste... N-avem, de ce să nu spunem adevărul adevărat ! Cum te cheamă ?

— Egorușka.

— Egorfi, cum s-ar zice... Marele mucenic Ehorghie Biruitorul, cu praznicul la douăzeci și trei aprilie... Eu port numele Sfîntului Pantelei... Pantelei Zaharov Holodov... Că Holodovi ne zice. De felul meu îs din Tim, poate că ai auzit, din gubernia Kursk. Frații mei s-au făcut tîrvogeți și au fiecare cîte un meșteșug la oraș, da' eu am rămas mujic... Am rămas mujic. Acum vreo șapte ani, m-am repezit pe-acolo, adică pe-acasă... Am fost și în sat, și la târg... la Tim, cum s-ar zice. Pe atunci, slavă Domnului, trăiau toți și erau sănătoși... Acuma, numai știu, poate-o fi murit vreunul... Nu-i vorbă, le-a venit și vremea, că toți îs bătrîni, unii chiar mai bătrîni ca mine. Moartea n-are de ce să ne sperie, numai, se înțelege, să nu mori nepocăit. Nimica nu-i mai rău decît să mori nepocăit ! O asemenea moarte e întru bucuria satanei. Iar dacă vrei să mori pocăit, ca să nu fii oprit să intri în împărăția cerurilor, apoi trebuie să te rogi sfintei mucenice Varvara. Ea e cea care pune cuvînt pe lîngă Cel-de-sus. Numai ea și nimeni altul... Așa a fost rînduit de Dumnezeu, fiecare să aibă cuvînt și să i se roage întru iertarea păcatelor...

Pantelei vorbea mereu, fără să-i pese dacă Egorușka îl ascultă sau ba. Vorbea istovit, mai mult mormăind în barbă, monoton, fără să ridice sau să coboare glasul, și izbuti să-i spună multe în timp puțin. Vorbea dezlînat, fără nici o legătură și tot lucruri care nu-l priveau pe Egorușka. Poate că vorbea numai așa, ca să-și cumpănească gîndurile cu glas, după o noapte de tăcere, și să se încre-

dințeze că toate erau la locul lor. După ce sfinși cu pocăința, aduse iarăși vorba de Maxim Nikolaievici al lui, din Slaveanoserbsk :

— Și, cum spuneam, și-a dat flăcăul la învățătură... Da vezi, l-a dat...

În clipa aceea, unul dintre căruțașii care mergeau cu mult înainte, în capul convoiului, se repezi fără veste spre marginea drumului și începu să lovească cu biciul în pământ. Era un bărbat voinic, de cel mult treizeci de ani, înalt și lat în umeri, cu părul bălai și creț. Plesnea de sănătate. Judecînd după zvicnirile umerilor și după setea cu care repezea biciul, se vedea bine că lovește o vietate. Alt căruțaș, scund și bine legat, cu barba neagră și deasă, în vestă și cu rubașca scoasă peste pantaloni, alergă și el într-acolo și, aproape înecîndu-se într-un rîs întretăiat de tuse, strigă cu glas gros :

— I-raților, Dîmov a ucis o viperă ! Pe cinstea mea !

Sînt oameni căroră le poți cîntări într-o clipă mintea după glasul și după rîsul lor. Omul cel cu barbă neagră era unul dintre acești fericiți : din glasul și din rîsul lui ieșea la iveală o nemaipomenită prostie. Sfinșind ce avea de făcut cu biciul, Dîmov cel bălai ridică de la pământ, cu codirișca, ceva ca o frînghie, aruncînd-o spre căruțe.

— Asta nu-i viperă, ăsta-i șarpe de casă, strigă cineva.

Omul cel cu fața oblojită, călcînd de parcă avea picioare de lemn, se apropie cu pași largi de șarpele din drum. se uită la el, apoi își încrucișă brațele subțiri ca două bețe.

— Ocnașule ! urlă el cu glas înăbușit și plîngător. De ce l-ai zdrobit ? Ce rău ți-a făcut, afurisitule ? Nu vezi că ai ucis un șarpe de casă ? Ce-ai zice să-ți faci și ție cineva una ca asta ?

— Ce e drept, e drept, nu se cade să ucizi un șarpe de casă... mormăi Pantelei, liniștit. Nu se cade... Doar nu-i năpîrcă. Arată el ca o tîrîtoare, da-i o jivină blîndă, nu face nici un rău. Și trebuie să știi că el, șarpele de casă, va să zică, ține la om...

Lui Dîmov și omului cu barba neagră le era rușine, pesemne, deoarece începură să ridă tare și, fără să răs-pundă la ocările celorlalți, se îndreptară încet spre căru-

țele lor. Când cea din urmă căruță ajunsese în dreptul locului unde zăcea șarpele, omul cu fața oblojită, care stătea tot acolo, se întoarse către Pantelei și-l întrebă cu glas plîngător :

— Spune și dumneata, moșule, de ce-a ucis șarpele de casă ?

Abia acum văzu Egoruška că omul avea ochii mici și stinși, iar fața lui pămîntie și bolnăvicioasă părea stinsă și ea. Bărbia îi era umflată și roșie, aproape stacojie.

— Te întreb, moșule, de ce l-a ucis ? repetă el, pornind în pas cu Pantelei.

— E un prost, avea pesemne mîncărime la palme, de aceea l-a ucis ! îi răspunse bătrînul. Și doar nu se cade să ucizi un șarpe de casă... Ce e drept, e drept... Numai că Dîmov al nostru e cam într-o ureche, asta se știe, și cînd îl apucă, ar ucide orice-i iese în cale. Nu-i vorbă, că nici Kiriuha nu-i mai breaz. În loc să sară în apărarea șarpelui, el îi tot dădea cu hi-hi-hi și ho-ho-ho... Dar tu nu trebuie să te superi, Vasea... De ce să te superi ? L-au ucis, și basta, Dumnezeu cu ei... Dîmov e un smintit, iar Kiriuha un dobitoc... Nu-i nimic... Oameni proști, oameni fără judecată, Dumnezeu cu ei. Iaca, Emilian n-ar ucide niciodată ceva ce nu se cade. Adevărat, niciodată... Fiindcă-i om cu carte, pe cînd aceia îs niște proști... Emelian, asta-i știut... nu s-ar atinge.

Auzindu-și numele, căruțașul cel cu suman roșcat și cu negul ca un burete, care părea că dirijează mereu un cor nevăzut, se opri din mers și, așteptîndu-i pe Pantelei și pe Vasea să-i ajungă din urmă, porni alături de ei.

— Despre ce vorbești ? întrebă el cu glas răgușit și înfundat.

— Iaca, Vasea s-a supărat, îi răspunse Pantelei. Și-i spun și eu, ca să-l împac, fel de fel de vorbe... Of, picioarele mele cele betege și degerate ! Of !... Tocmai acum v-a apucat, în zi de sfință duminică, ziua Domnului !

— Te dor din pricină că umbli mult, îi zise Vasea.

— Nu, flăcăule, nu... Asta nu-i din pricina umblatului. Dimpotrivă, cînd umblu parcă mi-e mai îndemînă, da' cînd mă culc și mă încălzesc, apoi e prăpăd ! Mi-e mai îndemînă cînd umblu...

Emilian cel cu sumanul roșcat se vîrî între Pantelei și Vasea și ridică mîna, de parcă ceilalți doi erau gata să

Înceapă a cînta. După ce-și legăna mîna de cîteva ori prin aer, o lăasă în jos, gemînd cu deznădejde :

— Eh, s-a dus glasul meu ! oftă el. S-a dus, vai de păcatele mele ! Toată noaptea și toată dimineata mi-a umblat prin minte cîntarea „Doamne miluiește”, întreita cîntare, pe care am cîntat-o la cununia lui Marinovski. Uite, o am colea în minte, îmi stă pe limbă... gata-gata să-i dau drumul ! Și nu pot. Nu mai am glas !

Tăcu cîteva clipe, chinuit de un gînd, apoi urmă :

— Cîncisprezece ani am cîntat în cor. În toată uzina de la Lugansk nimeni n-avea glas ca al meu. Dar de cînd m-a pus necuratul de m-am scaldat în Doneț — iaca, îs trei ani de atunci — nu mai pot lua o notă. Am răcit la gît. Iar fără glas, sînt ca un muncitor fără brațe.

— Asta așa-i ! Încuviință Pantelei.

— Ce mai încoace-încolo, sînt un om pierdut, și basta !

Deodată Vasea îl zări pe Egorușka. Ochii i se umeziră și i se făcură și mai mici.

— Cum s-ar zice, merge și cuconașul cu noi ! strigă el, acoperindu-și nasul cu mîneca, de parcă-i era rușine. Ia te uita ce căruțaș grozav avem ! Haide, rămîi cu noi, să umbli cu căruțele și să cari lîină !

Gîndul că un cuconaș ca acela ar putea să ajungă căruțaș, i se păru, fără îndoială, neașteptat și plin de haz, deoarece începu să ridă în gura mare, brodînd înainte pe aceeași temă. Emilian ridică și el ochii spre Egorușka, în treacăt însă și cu nepăsare. Era cufundat în gîndurile lui, și dacă n-ar fi fost Vasea, nici nu l-ar fi luat în seamă pe băiat. În mai puțin de cinci minute începu din nou să dea din mîna, căutînd să-i facă pe tovarășii lui de drum să se pătrundă de frumusețea acelui „Doamne miluiește”, care se cîntă la cununii și de care își aduse aminte în noaptea aceea. Apoi își vîrî biciul subsuoară și începu să dea din amîndouă mîinile.

La o verstă de sat, convoiul de căruțe se opri lîngă o fîntînă cu cumpănă. Kiriuha cel cu barba neagră dădu drumul ciuturii, apoi se lungi cu burta pe colacul fîntînii și-și vîrî în gaura întunecată capul zburlit, umerii și o parte din trunchi, așa fel, încît Egorușka nu-i mai vedea decît picioarele scurte, care abia mai atingeau pămîntul.

Zărimdu-și chipul răsfrînt în apa din adînc, Kiriuha se bucură grozav și izbucni într-un rîs prostesc și gros, la care ecoul fîntînii se grăbi să-i răspundă pe același ton. Cînd se ridică, fața și gîtul lui erau roșii ca para focului. Cel dintîi se repezi la ciutura cu apă Dîmov. Înghițea și rîdea. Din cînd în cînd își scotea capul din ciatură și-i spunea ceva de haz lui Kiriuha. Cînd termină de băut, se întoarse și aruncă în gura mare, de răsună toată stepa, cîteva vorbe de rușine, vreo cinci. Egoruška nu știa ce înseamnă acele vorbe, dar știa că-s murdare. Știa cîtă scîrbă le făceau vorbele acelea părinților și cunoscuților, și chiar și lui, fără să înțeleagă de ce. Se deprinsese să creadă că numai bețivii și scandalagii se bucură de dreptul de a le striga în gura mare. Își aminti cum ucisese Dîmov șarpele de casă și, ascultînd mai cu luare-aminte rîsul lui, simți deodată o pornire dușmănoasă împotriva omului aceluia. Ca un făcut, chiar în acea clipă Dîmov îl zări pe Egoruška coborînd din căruță și îndreptîndu-se spre fîntînă. Căruțașul izbucni în rîs și strigă :

— Ia uitați-vă, fraților, moș, Pantelei a născut azi-noapte un băiat !

Kiriuha se înecă de rîs. După el, mai rîse nu știu cine. Egoruška se înroși tot și se gîndi că Dîmov trebuie să fie, fără îndoială, un om grozav de rău.

Așa cum stătea, cu capul gol și cu cămașa descheiată la piept, cu părul bălai și cîrlionțat, Dîmov părea frumos și neobișnuit de puternic. Fiecare mișcare pe care o făcea scotea la iveală pe omul bun de glumă, pe voinicul conștient de forța lui. Stătea cu mîinile în șolduri și-și învîrtea umerii, vorbea și rîdea mai tare decît toți și-ți făcea impresia că se pregătește să ridice cu o singură mîină o greutate atît de mare încît să sperie pe toată lumea. Privirea lui veselă și batjocoritoare se strecura cînd de-a lungul drumului, cînd la șirul de căruțe, cînd la cer, fără să se oprească nicăieri. Ai fi zis că, neavînd ce face, căuta ori încă o vietate s-o ucidă, ori să-și bată joc de cineva. Se vedea bine că nu se temea de nimeni, că era gata să facă orice i-ar fi trăsnet prin cap și că nu-i păsa de ce gîndește Egoruška despre el... Iar băiatul, care nu-i putea suferi nici fața frumoasă, nici părul roșcat și nici puterea lui, îl

asculta cum rîde, scîrbit și înfricoșat, chinuindu-și mintea să născocească o vorbă de ocară cît mai usturătoare și să se răzbune.

Pantelei se apropie și el de fîntînă. Scoase din buzunar un păhăruș verde, de candelă, îl șterse cu o cîrpă, luă apă din ciutură și bău. Mai luă o dată, apoi înveli păhărușul în cîrpă și-l virî la loc în buzunar.

— De ce bei din candelă, moșule ? îl întrebă Egorușka, mirat.

— Unul bea din ciutură, altul din candelă, îi răspunse bătrînul în doi peri. Fiecare cum poștește... Iaca, tu bei din ciutură. Să fii sănătos...

— Porumbița mea, frumoasa mea, începu deodată Vasea cu glas mîngîietor și trist. Porumbița mea !

Ochii lui priveau departe, dar acum erau umezi și surîzători, iar fața lui avea aceeași expresie de mai adineauri, cînd se uitase la Egorușka.

— Cu cine vorbești ? îl întrebă Kiriuha.

— Uite colo o vulpe... stă răsturnată pe spate și se joacă întocmai ca un cățel.

Toți se uitară în depărtare, căutînd să vadă vulpea, dar n-o găsiră nicăieri. Numai Vasea o vedea, cu ochisorii lui cenușii și stinși, și nu mai putea de bucurie. Privirea fi era surprinzător de ageră, așa cum avea să se încredințeze și Egorușka mai tîrziu, și ochii neobișnuit de pătrunzători. Pentru el, stepa mohorîtă și pustie era totdeauna plină de mișcare și de viață. Era destul să-și ațintească privirea în depărtare, ca să vadă o vulpe, un iepure, o dropie sau orice altă sălbăticiune, din cele care se feresc de oameni. Nu e mare lucru să vezi un iepure rupînd-o la fugă, sau o dropie zburînd. Oricine a umblat prin stepă, a avut prilejul să surprindă asemenea priveliști. Dar nu-i e dat oricui să vadă sălbăticiunile în viața lor de toate zilele, cînd nu aleargă, nu' se ascund și nu se uită cu spaimă în toate părțile. Iar Vasea vedea și cum se joacă vulpile, și cum își spală iepurii botul cu lăbuțele, și cum își netezesc dropiile penele, și cum își aleg „ținta" spîrcacii. Datorită vederii lui atît de ascuțite, Vasea cunoștea și altă lume decît aceea pe care o cunosc ceilalți oameni, o lume a lui,

la care alții nu puteau ajunge și fără îndoială neînchipuit de frumoasă, deoarece de câte ori o privea părea atât de fermecat, încât ar fi fost greu să nu-l pizmuiești.

Cînd convoiul se puse din nou în mișcare, în clopotnița bisericii trăgeau clopoțele de liturghie.

V

Căruțele poposiră pe malul râului, puțin mai la o parte de sat. Soarele dogorea ca și în ajun, văzduhul părea încremenit și trist. Pe mal se înălțau cîteva sălcii, dar umbra lor cădea peste apă, nu pe pămînt, pierzîndu-se fără folos, iar sub căruțe era zăpușeală și ți se ura. Apa, albastră ca cerul răsfrînt în valurile ei, te atrăgea ca o chemare pătimașă.

Căruțașul Stiopka, pe care Egorușka nu-l băgase de seamă pînă atunci, un ucrainean de vreo optsprezece ani, cu rubașcă lungă și descinsă, cu șalvari largi, care fluturau în mers ca două steaguri, se dezbracă cu grabă, coborî malul prăpăstios și se aruncă în apă. Se cufundă întii de vreo trei ori, apoi pluti pe spate închizîndu-și ochii de plăcere. Pe față i se întipări un zîmbet încruntat, de parcă-l gîdila cineva, făcîndu-l în același timp să și rîdă, dar să și sufere.

Pe o zi de arșiță ca aceea, cînd n-ai unde să te adăpostești de căldură și de zăduf, plescăitul apei și respirația întretăiată și zgomotoasă a cuiwa care se scaldă îți mîngîie auzul, ca un cîntec frumos. Imitîndu-l pe Stiopka, Dîmov și Kiriuha se dezbrăcară și ei și, bucurîndu-se dinainte de plăcerea care-i aștepta, se aruncară unul după altul în apă, rîzînd și tipînd. Și râul cel cuminte și liniștit se umplu de plescăit și de strigăte de veselie. Kiriuha tușea, rîdea și țipa, de parcă încerca cineva să-l înecă, în timp ce Dîmov se ținea după el, căutînd să-l prindă de picior.

— Prinde-l, mă !... striga el. Ține-l bine !

Kiriuha se prăpădea de rîs, nu mai putea de plăcere și totuși fața lui păstra aceeași expresie ca și pe mal : timpă și zăpăcită, de-ai fi zis că se apropiase cineva de el pe la spate și-l pocnise cu maiul în cap. Egorușka se dezbracă și el, dar nu coborî malul, ci își făcu vînt și se

aruncă de sus, de la un stînjén și jumătate. Descriind un arc prin văzduh, căzu în apă, se cufundă, dar nu-i dădu de fund : o putere tainică, rece și plăcută, îl prinse și-l ridică la suprafață. Băiatul scoase capul din apă, suflînd cu putere și făcînd clăbuci la gură, și-și deschise ochii. Soarele se oglindea în apa rîului chiar acolo, lîngă el. În primele clipe începură să-i joace pe dinaintea ochilor scînteii orbitoare, apoi curcubeie și pete întunecate. Se grăbi să se cufunde din nou, deschise ochii sub apă și văzu ceva tulbure și verzui, ca un cer de noapte cu lună. Aceeași putere nu-l lăsă nici acum să atingă fundul și să se bucure de răcoare, ci îl săltă iarăși în sus. Cînd ajunse în fața apei, răsufală așa de adînc, încît simți răcoarea pătrunzîndu-i nu numai în piept, dar și în stomac. După aceea, ca să se bucure cît mai mult de apă, începu să facă tot ce-i trăsnea prin minte : să stea culcat pe spate, lăsîndu-se în voia valurilor, să se zbeanguie, să se de-a tumba, să înoate pe burtă, pe-o coastă, pe spate, în picioare, pînă obosi. Celălalt mal, năpădit de stuf, părea auriu în bătaia soarelui. Spicele bogate și înflorite se aplecau deasupra apei. Într-un loc, stuful se legăna cînd la dreapta, cînd la stînga, trosnind și lăsîndu-și vîrfurile în jos, de parcă saluta pe cineva : Stiopka și Kiriuha erau acolo, căutînd raci.

— Un rac ! Uitați-vă, fraților, am prins un rac ! strigă Kiriuha triumfător, arătînd într-adevăr un rac.

Egoruška înotă spre stufăriș, se cufundă și începu să scurme în jurul rădăcinilor. Scotocind prin mîlul lipicios, simți sub degete ceva ascuțit și scîrbos. Poate să fi fost un rac, dar în aceeași clipă cineva îl apucă de picior și-l trase în sus. Încîndu-se și tușind, Egoruška deschise ochii și văzu în fața lui obrazul ud și strîmbat de rîs al lui Dîmov poznașul. Flăcăul sufla din greu și, judecînd după felul cum se uita la el, ar fi vrut să ducă jocul mai departe. Îl ținea zdravăn de picior și ridicase mîna să-l apuce de gît. Dar Egoruška se smuci cu silă din mîinile lui, de parcă-i era frică să nu-l înece, și-i strigă în obraz :

— Prostule ! Cînd te-oi plesni o dată peste bot !

Dar pârîndu-i-se că ceea ce-i spusese nu era de ajuns ca să-i arate cît îl ura, se mai gîndi puțin și adăugă :

— Ticălos ce ești ! Porc de cîine !

Însă Dîmov nici nu-l luă în seamă, de parcă nu se întîmplase nimic, și se îndreptă înot spre Kiriuha, strigînd :

— Știți ceva, băieți ? Hai să prindem pește !

— N-ar fi rău ! Încuviință Kiriuha. Trebuie să fie mult pește pe-aici...

— Stiopka, dă o fugă pînă în sat și cere de la vreun mujic un voloc.

— N-o să-mi dea nimeni.

— Ba o să-ți dea ! Roagă-te de oameni, spune-le să-și facă pomană cu noi, că sîntem niște bieți drumeți.

— Apoi așa și este !

Stiopka ieși din apă, se îmbracă la repezeală și, cu capul gol, filfiindu-și șalvarii, o luă în goană spre sat. După întîmplarea cu Dîmov, Egoruška nu mai avea nici un chef să înoate. Ieși din rîu și începu să se îmbrace. Pantelei și Vasea stăteau pe creasta malului poviîrnit, cu picioarele atîrnate, și se uitau la cei care se scăldau. Emeľian intrase și el în apă, dar numai pînă la genunchi. Gol pușcă, se oprise chiar lîngă mal, ținîndu-se cu o mîină de ierburi, să nu cadă, iar cu cealaltă frecîndu-se pe trup. Și așa cum stătea, încovoiat, cu omoplații ieșiți în afară, cu negul cel mare sub ochi și înspăimîntat fără îndoială de valuri, părea într-adevăr vrednic de rîs. Fața îi era gravă și aspră, și se uita la apă cu mînie, de parcă era gata să-i ceară socoteală că, atunci cînd se scăldase în Doneț, îl făcuse să răcească și-i luase glasul.

— Și tu, de ce nu te scalzi ? îl întrebă Egoruška pe Vasea.

— Uite-așa... Nu-mi place... îi răspunse Vasea.

— Și de ce ești umflat la falcă ?

— Mă doare... Eu, cuconășule, am fost muncitor la o fabrică de chibrituri... Doctorul zice că de-acolo mi se trage boala, de mi se umflă falca. Zice că aerul din fabrică e otrăvit. Apoi, afară de mine, li s-au mai umflat falcile încă la trei băieți, ba unuia chiar i-au putrezit de-a binelea...

Stiopka se întoarse curînd cu un voloc. Dîmov și Kiriuha se învinetiseră și răgușiseră de mult ce stătuseră în apă. Totuși se apucară bucuroși de pescuit. La început, se îndreptară spre stufăriș, unde rîul era mai adînc. Acolo, apa fi ajungea lui Dîmov pînă la bărbie, iar lui Kiriuha,

care era mai scurt, pînă deasupra capului, așa că mereu înghițea la apă și făcea clăbuci. Cît despre Dîmov, aluneca pe rădăcini, cădea și se încurca în voloc. Se zbenguiau amîndoi și făceau atîta gălăgie, încît păreau mai curînd că se joacă decît că pescuiesc.

— Aici e prea adîncă apa, gîffia Kiriuha. Nu prindem nimic.

— Nu smuci, diavole! striga Dîmov, încercînd să dea volocului o înclinare potrivită. Ține-l zdravăn cu mîinile!

— N-o să prindeți nimic acolo! răcnea Pantelei de pe mal. Speriați peștii degeaba, proștilor! Luați-o mai la stînga, unde apa nu-i așa de adîncă!

Pe neașteptate, se văzu sclipind deasupra volocului un pește mărișor. Toți scoaseră un strigăt de mirare, iar Dîmov, peste măsură de înciudat, izbi apa cu pumnul în locul unde se cufundase peștele.

— Ei, drăcia dracului! strigă Pantelei bățînd din picioare. Au scăpat un biban. A șters-o dihania!

Dîmov și Kiriuha o luară încetișor spre stînga și, ajungînd într-un loc mai puțin adînc, începură să pescuiască temeinic. Erau cam la trei sute de metri depărtare de locul unde poposiseră căruțele. De pe mal, îi vedeai cum se osteneau, în tăcere și abia mișcîndu-și picioarele, să tragă volocul cît mai la fund și mai către stuf, cum loveau cu pumnii în apă și scuturau stuful, foșnindu-l ca să sperie peștii și să-i mîne spre voloc. De la stufăriș o luau spre celălalt mal, scoteau volocul, apoi, înciudați, porneau iarăși îndărăt, ridicîndu-și genunchii cît mai sus. Vorbeau unul cu altul, dar nu se auzea ce-și spun. Soarele le frigea spinările, muștele îi pișcau și trupurile lor, din vinete ce fuseseră, se făcuseră stacojii. În urma lor venea Stiopka, purtînd în mîna o căldare și ținîndu-și cu dinții poalele cămășii suflecate pînă la subsuoară. De cîte ori aveau noroc să prindă cîte ceva, Stiopka ridica mîna în care ținea peștele, îl făcea să sclipească în bătaia soarelui și striga:

— Ia uitați-vă ce mai biban! Pînă acum avem cinci ca ăsta!

După ce scoteau volocul, Dîmov, Kiriuha și Stiopka scotoceau cîtva timp în mîlul care intrase în ochiurile lui, mai puneau cîte ceva în căldare, mai aruncau nu știu ce,

iar uneori își treceau unul altuia vreo vietate prinsă în voloc, se uitau curioși la ea, apoi o azvârleau...

— Ce-ați găsit ? îi întrebau cei de pe mal.

Stiopka răspundea ceva, dar era greu să înțelegi ce anume. Peste cîtva timp ieși din apă și, ținînd căldarea cu amîndouă mîinile, alergă spre căruțe, uitînd să-și mai lase cămașa în jos.

— E plină ! strigă el, suflînd din greu. Dați-mi alta.

Egoruška se uită în căldare. Era plină pînă sus. Un pui de știucă își scoase din apă botul lung și slut, iar în jurul lui forfoteau raci și pești mărunti. Băiatul vîrî mîna pînă la fund și amestecă apa. Știuca dispăru printre raci, iar în locul ei ieșiră la iveală un biban și un lin. Vasea se uită și el în căldare. Ochii i se umeziră, iar fața îi căpătă aceeași expresie duioasă, pe care o avusese atunci cînd zărise vulpea. Vîrî mîna în căldare, duse ceva la gură și începu să mestece. Îl auziră ronțăind.

— Fraților, strigă cu mirare Stiopka, fraților, Vaska mănîncă un ghigoț de viu ! Ptiu !

— E un porcușor, nu un ghigoț ! îi răspunse Vasea liniștit, mestecînd înaintea.

Peste puțin scoase din gură o codiță de pește, se uită la ea cu duioșie, apoi o vîrî iarăși în gură. În timp ce mesteca și ronțăia, lui Egoruška i se păru că nu mai are înaintea lui o faptură omenească. Falca umflată, ochii stinși, căutătura neînchipuit de ageră, codița aceea de pește și plăcerea cu care își mesteca porcușorul, îl făceau pe Vasea să semene mai mult a animal.

Lui Egoruška îi fu scîrbă să mai stea lîngă el. De altfel, pescuitul se sfîrșise. Băiatul făcu ocolul căruțelor, rămase o clipă pe gînduri, apoi, de plictiseală, se îndreptă spre sat.

Nu mult după aceea stătea în biserică, și, cu fruntea lipită de spinarea cuiva care mirosea a cînepă, asculta cum cînta corul în strană. Liturghia era pe sfîrșite. Egoruška nu se pricepea la cîntările bisericesti, de aceea nu-i trezeau nici un interes. După ce ascultă cîtva timp, începu să caște și să cerceteze cefele și spinările celor din față. Una din cefe, roșie și încă udă de apă, era a lui Emelian — o recunoscuse. Purta părul retezat în chip de paranteză și mult mai scurt decît se obișnuiește, tîmplele îi erau și ele tunse mărunț,

iar urechile roșii, care semănau cu două frunze de brusture, aveau aerul că nu se simt la locul lor. Uitându-se la ceafa și la urechile lui Emelian, Egorușka se gândi, Dumnezeu știe de ce, că omul acela trebuie să fie grozav de nenorocit. Își aminti cum dădea din mâini dirijând un cor închipuit, își aminti glasul lui răgușit și înfățișarea speriată pe care o avea în timp ce se scâldea. I se făcu milă de el și simți nevoia să-i spună o vorbă bună.

— Sînt și eu pe-aici! îi șopti, trăgîndu-l de mîneacă.

Cei care au cîntat cîndva în vreun cor, fie că erau tenori sau bași, mai ales dacă au mai și dirijat corul, se deprind să se poarte aspru și fără prietenie cu băieții. Obiceiul acesta nu-i părăsește nici chiar atunci cînd nu mai cîntă în cor. Întorcîndu-și capul spre Egorușka, Emelian îl privi încruntat și-i spuse:

— Stai cuminte în biserică!

Atunci Egorușka se strecură înainte, mai aproape de iconostas. Descoperi acolo doi oameni care ieșeau din comun: în partea dreaptă, în fața tuturor, stăteau pe un covor un domn și o doamnă. La spatele lor erau două scaune. Domnul, îmbrăcat în haine de *soie écrue* bine călcate, stătea țeapăn ca un ostaș care dă onorul, scoțîndu-și înainte bărbia rasă, albăstruie. Totul în domnul acela dovedea o deosebită demnitate: și gulerul înalt, și bărbia albăstruie, și chelia mică, ba chiar și bastonul pe care-l ținea în mînă. De atîta demnitate i se înțepenise gîtul, iar bărbia îl trăgea în sus cu atîta putere, încît te așteptai din clipă în clipă să-i vezi capul desprinzîndu-se de grumaz și luîndu-și zborul. Iar doamna, grasă și trecută, cu un șal alb de mătase pe umeri, își ținea capul aplecat pe un umăr și se uita în jurul ei, cu aerul unui om care a făcut cuiva un serviciu și e gata să-i spună: „O, nu vă deranjați să-mi mulțumiți! Nu țin de loc la asta...” Iar la dreapta și la stînga covorului stăteau, ca un zid, mujicii...

Egorușka se apropie de iconostas și începu să sărute icoanele. În fața fiecăreia bătea, fără grabă, cîte o metanie adîncă, se uita îndărăt la popor, apoi se ridica în picioare și săruta icoana. Îi făcea o deosebită plăcere să atingă cu fruntea podeaua rece. Cînd paracliserul ieși din altar cu o mucarniță lungă, să stingă lumînările, Egorușka se ridică repede, se apropie de el și-l întrebă:

— S-a împărțit anafura ?

— Nu este, nu este... bombăni paracliserul, ursuz. Nu mai...

Liturgia se terminase. Egoruška ieși încet din biserică și o luă spre piața satului. Văzuse pînă acum atîtea sate și piețe și atîția mujici, încît nu-l mai interesa nimic din tot ce se ivea înaintea ochilor. Neavînd ce face, și ca să-și mai omoare vremea, intră într-o dugheană, de ușa căreia era atîrnată o bucată de stambă lată, roșie. Dugheana mare și întunecoasă era împărțită în două : într-o parte se vindeau pînzeturi și de-ale băcăniei, în cealaltă erau cîteva butoaie cu dohot și hamuri spînzurate de tavan. Mirosea plăcut a dohot și a piele. Podeaua de lut fusese stropită de curînd. Și se vede treaba că o stropise un om cu imaginația bogată, un liber-cugetător, deoarece toată era numai desene și semne cabalistice. În spatele tejghelei, cu burta sprijinită de pupitrul care-i slujea drept casa, stătea negustorul : gras, cu fața lată și cu barba tăiată rotund. Își bea ceaiul sugînd dintr-o bucățică de zahăr și după fiecare sorbitură dădea drumul la cîte-un oftat adînc. Chipul lui arăta o desăvîrșită nepăsare, însă fiecare oftat avea aerul că spune : „Stai puțin, că-ți arăt eu ție !”

— Dă-mi de o copeică semințe ! ceru Egoruška.

Negustorul își ridică sprîncenele, ieși de după tejghea și turnă în buzunarul băiatului semințe de floarea-soarelui, cu un borcănaș de la pomadă care-i servea de măsură. Lui Egoruška nu-i mai venea să plece de acolo. Cercetă mult timp lăzile cu turtă dulce, se gîndi puțin, apoi întrebă, arătînd spre turtele mici, zise de Veazma, care, de vechi ce erau, prinseseră parcă un fel de rugină :

— Cum dați turtele astea ?

— Două la copeică.

Egoruška scoase din buzunar turta dulce, pe care o primise în ajun de la evreică, și întrebă iarăși :

— Da' una ca asta cîte parale face ?

Negustorul luă turta dulce în mînă, se uită la ea din toate părțile, apoi ridică o sprînceană :

— Una ca asta ?... repetă el întrebarea.

Ridică și cealaltă sprînceană, se gîndi o clipă și răspunse :

— Trei copeici perechea...

Se făcu liniște.

— Al cui ești ? se interesă negustorul, turnîndu-și ceai în pahar dintr-un ceainic de aramă.

— Îs nepotul lui Ivan Ivanîci.

— Apoi, sînt fel de fel de Ivan Ivanîci, oftă negustorul. După aceea se uită spre ușă, pe deasupra capului lui Egorușka, tăcu o clipă și-l întrebă :

— Bei un ceai ?

— Dacă vrei... se învoi Egorușka cu oarecare rezervă, cu toate că-i era grozav de poftă să bea un ceai, căci nu luase nimic dimineața.

Negustorul îi turnă un pahar și i-l întinse, împreună cu o bucatică de zahăr din care mușcase și el. Egorușka se așează pe un scăunăș și începu să-și bea ceaiul. Ar fi vrut să-l mai întrebe pe negustor cît costă un funt de migdale zaharisite, dar abia deschise gura, că și intră un mușteriu. Negustorul își împinse paharul cu ceai mai încolo și ieși să-l întîmpine. Îl duse în partea de prăvălie unde mirosea a dohot și stătu mult cu el de vorbă. Mușteriu, un om grozav de în-căpățînat, și pe cît se pare viclean, dădea mereu din cap că, adică, nu-i convine, trăgîndu-se de-a-ndaratele spre ușă. În cele din urmă, negustorul îl înduplecă și începu să-i toarne ovăz într-un sac mare.

— Ce, ăsta-i ovăz ? făcu mușteriu cu glas plîngător. Asta-i pleavă, nu ovăz, să rîdă și curcile... Nu, nu iau, mă duc la Bondarenko !

Cînd se întoarse Egorușka la rîu, pe mal se aprinsese un foc potrivit, mai mult fum decît foc. Căruțașii își găteau prînzul. Stiopka stătea în mijlocul fumului și cu o lingură mare și știrbă mesteca într-un ceaun. Ceva mai încolo, cu ochii înroșiți de fum, Kiriuha și Vasea curățau peștele. În fața lor zăcea volocul plin de mîl și de ierburi, în care stră-luceau peștii și foiau racii.

Emelian, care abia se întorsese de la biserică, stătea alături de Pantelei, dădea din mîină și, cu glas răgușit, cînta încetișor : „Pe tine te lăudăm, Doamne...” Dîmov se învîrtea pe lîngă cai.

Terminînd de curățat peștii, Kiriuha și Vasea le dădură drumul, o dată cu racii vii, în căldare, îi spălară, apoi îi răsturnară în apa clocotită din ceaun.

— Să pun și slănină ? întrebă Stiopka, adunînd cu lingura spuma de pe ceaun.

— Pentru ce ? Peștele își are grăsimea lui, îi răspunse Kiriuha.

Înainte de a lua ceaunul de pe foc, Stiopka aruncă în apă trei pumni de mei și o lingură de sare. După aceea gustă, plescăi din buze, linse lingura și icni mulțumit, ceea ce însemna că fiertura era gata.

Toți, afară de Pantelei, se așezară în jurul ceaunului și începură să lucreze cu lingurile.

— Ia dați-i și băiatului o lingură ! zise Pantelei, cu asprime. Că i-o fi foame și lui !

— Mîncarea noastră e mîncare de mujici !... oftă Kiriuha.

— Lasă că și bucatele mujicilor or să-i priască, numai să aibă poftă de mîncare !

Egorușka primi o lingură și începu să mănînce. Dar nu se așeză, ci rămase în picioare lîngă ceaunul în care se uita ca într-o groapă. Fiertura răspîndea miros tare de pește. Printre firele de mei întîlneau și solzi, iar racii nu-i puteai prinde cu lingura, așa că oamenii îi scoteau din ceaun de-a dreptul cu degetele. Vasea, încalte, nu se sfia de fel și-și vîra în ceaun nu numai mîinile, dar și mîncările hainei. Totuși, lui Egorușka fiertura i se păru tare gustoasă și-i amintea supă de raci pe care o făcea mama acasă, în zilele de post. Pantelei stătea mai la o parte și mîncă pîine goală.

— Da' dumneata de ce nu mănînci, moșule ? îl întrebă Emelian.

— Mie nu-mi plac racii... Dă-i încolo ! făcu bătrînul, întorcîndu-se cu scîrbă.

În timp ce mîncau, oamenii vorbeau ba de una, ba de alta. Din ce-și spuneau, Egorușka înțelese că noile lui cunoștințe, cu toate că se deosebeau în ce privește vîrsta și caracterul, aveau totuși ceva comun, ceva care-i făcea să semene unul cu altul. Toți păreau că au avut un trecut luminos și un prezent întunecat, toți vorbeau cu aprindere despre trecutul lor și aproape cu dispreț de prezent. Rusului îi plac mai mult amintirile decît viața însăși. Asta Egorușka încă n-o știa și, înainte de sfîrșitul mesei, era adînc încredințat că în jurul ceaunului stăteau numai oameni pe care soarta îi nedreptățise și-i umilise. Pantelei povestea cum altă-

dată, cînd nu era încă drum de fier, umbla cu căruțele la Moscova și la Nijni-Novgorod și cîștiga atîta bănet, încît nu știa ce să mai facă cu el. Și ce negustori erau pe vremea aceea, și ce pește! Și toate ieftine... Acuma, drumurile de căraușie sîs scurte, negustorii mai zgîrciți, norodul mai sărac, pîinea mai scumpă. Într-un cuvînt, nimic nu mai este așa cum a fost. Emelian spunea că altădată, pe vremea cînd era la uzina din Lugansk și cînta în cor, avea un glas neîntrecut și citea notele ca pe apă, în timp ce acum nu-i decît un mujic de rînd, trăind din mila lui frate-său, care-l trimite la căraușie cu caii lui, oprindu-i pentru asta jumătate din cîștig. Vasea muncise cîndva la o fabrică de chibrituri, iar Kiriuha fusese vizitiu la un boier cumsecade, și nu găseai în tot ținu-tul altul care să mîne o troică mai bine decît el! Dîmov era feciorul unui mujic cuprins, trăia și petrecea după pofta inimii și nu știa ce e necazul. Dar abia trecuse de douăzeci de ani cînd taică-său, om aspru și autoritar, căutînd să-l deprindă cu munca, de frică să nu ajungă un răsfățat dacă rămîne acasă, a început să-l trimită în căraușie, ca pe un mujic care n-ar avea o palmă de pămînt la viața lui. Numai Stiopka tăcea. Dar pe fața lui spîină puteai să citești că și el o dusesese altădată mult mai bine ca acum.

Aducîndu-și aminte de tată-său, Dîmov lăasă mîncarea și se posomorî. Se uită încruntat la tovarășii lui, apoi își opri privirea asupra lui Egorușka.

— Scoate-ți căciula, păgînule! se răsti la el. Cum se poate să mînfîci cu căciula pe cap? Și cică ești boier!

Egorușka își scoase pălăria fără să zică o vorbă, dar nu mai simți gustul mîncării. Și nici nu auzi măcar cînd Pantelei și Vasea îi luară apărarea. O mînie grea i se aprinse în piept împotriva zurbagiului și se hotărî să se răzbune, cu orice preț.

După ce mîncară, căruțașii se îndreptară spre harabalele lor și se culcară la umbră.

— Moșule, spune, plecăm curînd? îl întrebă Egorușka pe Pantelei.

— Avem să plecăm cînd o vrea Dumnezeu... Acuma nu-i de plecat, că-i prea mare zăpușeala... Doamne, Dumnezeu, facă-se voia ta... Maică Precistă... Hai, voinicule, culcă-te și tu!

Nu trecu mult și de sub căruțe se porniră sforăieli cumplite. Egoruška ar fi vrut să se mai întoarcă în sat, dar după ce se gândi o clipă, căscă și se întinse și el alături de bătrîn.

VI

Convoiul rămase toată ziua acolo, lîngă rîu, și nu se urni din loc decît la asfințitul soarelui.

Egoruška se culcă din nou pe balot, carul se legăna și scîrțîia alene, Pantelei mergea pe lîngă căruță și, ca și înainte, tropăia din picioare, se plesnea cu palmele peste coapse și vorbea singur. Ca și ziua trecută, văzduhul era plin de simfonia stepei.

Culcat pe spate, cu mîinile sub cap, Egoruška se uita la cer. Văzu cum se aprinse, apoi cum se stinse amurgul. Îngerii păzitori, care-și întinseseră peste zare aripile lor de aur, se pregăteau acum să se culce. Ziua se sfîrșise cu bine, noaptea se arăta liniștită și senină, așa că puteau să stea fără grijă la ei acasă, în cer... Băiatul văzu cum se întuneca încet, încet văzduhul, văzu cum se lăsa negura, pe nesimțite, peste pămînt și cum se aprindeau stelele, sus, una după alta.

Dacă te uiți mult la cerul cel adînc, fără să-ți iei ochii de la el, ți se furișează și în gînd și în suflet simțămîntul unei singurătăți fără sfîrșit. Ți se pare că ești neînchipuit de singur, și tot ce pînă atunci ți se părea apropiat și drag începe să-ți fie străin și-și pierde orice valoare. Stelele, care de mii de ani se uită din înălțimi, și pînă și cerul plin de taine, și negura — toate atît de indiferente față de scurta viață omenească, îți apasă sufletul cu tăcerea lor, atunci cînd rămîi singur cu ele și încerci să le pătrunzi înțelesul... Gîndul singurătății care ne așteaptă pe fiecare în mormînt pune stăpînire pe tine, și viața ți se pare fără nădejde, înfricoșătoare...

Egoruška își aduse aminte de bunica lui, care dormea acuma în cimitir, sub vișini. O văzu întinsă în sicriu, cu pitacii de aramă pe ochi, își aduse aminte cum au pus oamenii capacul peste sicriu și cum l-au coborît în groapă, apoi zgomotul înăbușit al bulgărilor de pămînt izbindu-se

de capac... Și-o închipui în sicriul strîmt și întunecos, părăsită de toți, neputincioasă. I se păru că o vede trezindu-se și, neînțelegînd unde se află, începînd să bată cu pumnii în capac și să strige după ajutor și, în cele din urmă, istovită de spaimă, murind a doua oară. Și-o închipui pe mamă-sa moartă, apoi pe părintele Hristofor, pe contesa Dranițkaia, pe Solomon... Dar cu toate silințele lui, nu izbuti să se vadă pe el însuși mort, într-un mormînt întunecos, departe de casă, părăsit de toți, lipsit de orice ajutor. Nu putea să-și închipuie că e cu putință să-i vină și lui rîndul și i se părea că el n-o să moară niciodată...

Iar bătrînul Pantelei, căruia de mult ar fi trebuit să-i vină rîndul, mergea pe lîngă căruța și-și depăna gîndurile, cu glas.

— Ce să spun... cumsecade boieri... mormăia el înainte. Și-au dat feciorul la învățătură, dar cum o scoate-o el la capăt, asta încă nu se știe... Cum spuneam, la Slaveanoserbsk nu-i nici o școală din care să ieși cine știe ce mare cărturar... Dacă nu-i, nu-i, ce să mai vorbim... Da' băiatul fi bun, nimica de zis... Cînd o crește mare, are să-l ajute pe taică-său. Tu, Egori, ești mititel acuma, da' cînd ai să fii om în toată firea, ai să ții și tu pe tată-tău și pe mamă-ta. Că așa-i rînduit de Dumnezeu. Cîntește pe tatăl și pe mama ta... Și eu am avut copii, numai că au ars... O dată cu ei mi-a ars și nevasta... Așa-i cum îți spun : mi s-a aprins casa în noaptea de Bobotează... Eu nu eram acolo, eram plecat la Oriol. Da, la Oriol... Maria a fugit afară, dar și-a adus aminte că înăuntru dormeau copiii și s-a întors în goană înapoi. Și a ars și ea cu ei... Da, așa... A doua zi nu le-am mai găsit decît oscioarele.

Pe la miezul nopții, căruțașii și Egorușka stăteau iarăși roată în jurul unui foc. Pînă să se aprindă ca lumea bu-ruienile, Kiriuha și Vasea plecaseră să aducă apă dintr-o vîlcea. Și cu toate că se făcuseră nevăzuți în beznă, glasurile lor și zăngănitul căldărilor se auzea mereu, semn că vîlceaua nu era departe. Lumina focului așternea pe pămînt o pată uriașă și tremurătoare și, cu toate că era o noapte cu lună, dincolo de pata aceea roșie totul se cufunda într-un întuneric de nepătruns. Flăcările îi orbeau pe căruțași, așa că nu vedeau decît o mică parte din drum. În întuneric, căruțele încărcate cu baloturi și caii păreau coline mari, cu liniile ne-

lămurite. La douăzeci de pași de foc, la marginea drumului, se înălța pe un mormînt o cruce de lemn lăsată într-o rînă. Înainte de a se aprinde focul, cînd se vedea pînă departe, Egoruška observase și de cealaltă parte a drumului încă o cruce, tot atît de veche și de prăvălită.

După ce se întoarseră cu apa, Kiriuha și Vasea umplură ceaunul și-l așezară deasupra focului. Stiopka își luă locul în fum, lîngă ceaun și, în mînă cu lingura cea știrbă, se uita pe gînduri la apă, așteptînd să dea în clocot. Pantelei și Emelian stăteau unul lîngă altul, în tăcere, gîndindu-se Dumnezeu știe la ce. Întins pe burtă și cu capul sprijinit în pumni, Dîmov se uita la foc. Umbra lui Stiopka juca peste el, și fața lui frumoasă era cînd întunecată de umbră, cînd luminată de flăcări... Kiriuha și Vasea strîngeau de pe cîmp buruieni și uscături. Cu mîinile în buzunare, Egoruška se așezase lîngă Pantelei, uitîndu-se cum se mistuiau buruienile în foc.

Toți se odihneau, fiecare cu gîndurile lui. Din cînd în cînd, trăgeau cu ochiul la crucea peste care dănuiau pete roșii. Un mormînt singuratic are în el ceva nespus de trist și nespus de poetic, ceva care te predispune la visare... Parcă-i auzi tăcerea, și în tăcerea aceea simți cum freamătă sufletul necunoscutului care zace sub cruce. Cum s-o fi simțind el în stepă? Nu l-o fi chinuînd dorul, în nopțile cu lună? În apropierea mormîntului, stepa pare tristă, abătută și îngîndurată, iarba mîhnită, și pînă și greierii țîrîie mai cu sfială parcă... Și nu e trecător al cărui gînd să nu se oprească la sufletul singuratic și să nu-și întoarcă mereu capul spre cruce, pînă rămîne departe în urmă, înghițită de negură...

— Moșule, ce e cu crucea asta? Întrebă Egoruška.

Pantelei se uită întîi la cruce, pe urmă la Dîmov:

— Mikola, n-o fi ăsta locul unde i-au ucis cosașii ceia pe negustori?

Dîmov se ridică alene într-un cot, aruncă o căutătură către drum și răspunse:

— Ba chiar ăsta-i...

Se făcu tăcere. Kiriuha luă un mănunchi de iarbă uscată, îl răsuci și-l vîrî sub ceaun. Focul izbucni în vîlvătai mari, fumul negru îl învălui pe Stiopka, iar umbra crucii, răzbătînd prin întuneric, se întinse pe drum de-a lungul carelor.

— Da, aici i-au ucis... urmă Dîmov în silă. Erau doi negustori, tatăl și feciorul, se duceau să vîndă icoane. Și au

poposit, nu departe de aici, la hanul pe care-l ține acum Ignat Fomin. Bătrînul, care băuse mai mult decît se cuvenea, a început să se laude că are bani mulți la el. E lucru știut că negustorii îs oameni lăudăroși, să ferească Dumnezeu cît îs de lăudăroși... Nu-i rabdă inima să nu facă pe grozavii față de unii ca noi. Și se întîmplase ca tot atunci să tragă la han și niște cosăși. Se înțelege că l-au auzit pe negustor lăudîndu-se și le-a încolțit în minte gîndul cel rău.

— Doamne, Dumnezeule... Maică preacurată!... oftă Pantelei.

— A doua zi, cînd s-a crăpat de ziuă, urmă Dîmov, negustorii erau gata de plecare. Atunci cosășii s-au apropiat de ei și au intrat în vorbă: „Noi am zice să mergem împreună, înălțimea-voastră. Una că te mai iei cînd ești cu mai mulți, da' e și mai sigur, că locurile-s cam pustii...” Ca să nu li se spargă icoanele, negustorii mergeau la pas. Asta și așteptau cosășii...

Dîmov se ridică în genunchi și se întinse.

— Da, făcu el căscînd, la început toate au mers bine. Numai, cînd au ajuns aici, cosășii au tăbărit asupra negustorilor și au început a-i căsăpi cu coasele... Feciorul negustorului, care era voinic, a smuls o coasă din mîna unuia și unde s-a pornit să dea, și în dreapta, și în stînga... Se înțelege că pînă la urmă tot i-au răpus ceilalți, că erau opt. N-a rămas bucățită neciopîrțită din trupul negustorilor! După ce și-au dus pînă la capăt nelegiuirea, cosășii au tîrit mîrții din drum, pe bătrîn într-o parte și pe fecioru-său în cealaltă. Mai era o cruce dincolo, drept în fața ăștia... Nu știu dacă mai este și acuma... De-aici nu se vede.

— Este, răspunse Kiriuha.

— Se zice că nici n-au găsit cine știe ce bani la ei.

— Adevărat, puțini, întări Pantelei. Vreo sută de ruble.

— După aceea, trei dintre hoți au murit și ei: îi tăiasse zdravăn negustorul cel tînăr... Și-au prăpădit tot sîngele și au murit... Unuia îi retezase o mîna, și oamenii zic că a fugit așa, fără mîna, vreo patru verste. L-au găsit tocmai lîngă Kurikovo, stînd pe un mușuroi, cu capul pe genunchi, de parcă se gîndea. Cînd s-au uitat mai bine la el, își dăduse sufletul, murise...

— L-au dibuit după urmele de sînge... adăugă Pantelei.

Toți întoarseră capul spre cruce. Și iarăși se făcu liniște. De undeva, din vîlcea pesemne, se auzi țipătul tînguitor al unei păsări de noapte : „Spliu ! spliu ! spliu !...”

— Mulți oameni răi sînt pe lumea asta ! făcu Emelian.

— Mulți, mulți ! Întări Pantelei, trăgîndu-se mai aproape de foc. Văzîndu-l, ai fi zis că-l prinsese frica. Mulți, urmă el în șoaptă. Ce să spun, am văzut destui oameni de ăștia în viața mea... oameni răi, va să zică... Am întîlnit și mulți oameni sfinți și drepti, da' păcătoși am văzut atîția, că nici nu i-aș putea număra... Mîntuiește-ne pre noi și ne miluiește, Maică Precistă !... Îmi aduc aminte că odată, să tot fie vreo treizeci de ani de atunci, poate chiar mai mult, duceam cu căruța pe un negustor din Morșansk. Negustorul era un om cumsecade, chipeș, și avea bani mulți la el... negustorul, va să zică... Era tare cumsecade... Și cum vă spun, am mers noi cît am mers, pînă ne-am oprit peste noapte la un han. În Rusia, hanurile nu-s ca pe-aiici. Acolo, acoperișul hanului se întinde peste toată curtea, ca la ogrăzile de vite sau șurile cele mari de pe la conacele bine gospodărite. Atîta doar că șurile îs poate oleacă mai înalte... Și cum vă spuneam, am poposit noi la hanul acela, negustorul în odaie și eu la grajd pe lîngă cai, precum se și cuvine. Așa... Mi-am făcut eu rugăciunea și pe urmă, ce m-am gîndit ? Hai să trag o raită prin ogradă, înainte de a mă culca. Era o noapte întunecoasă de nu vedeai la doi pași. Merg eu așa, cam cît ar fi de aici pînă la căruțe, și deodată numai ce văd o luminiță. Ce-o mai fi și asta ? zic. După socoteala mea, hangiii se culcaseră demult, și pe urmă, afară de mine și de negustor, alți călători nu mai erau la han... Atunci, de unde lumina aceea ?... Și am intrat la bănuială... M-am dat mai aproape... mai aproape de lumină, cum s-ar zice... Și ce să vezi ! Miluiește-ne, Dumnezeu, și mîntuiește-ne Maică Precistă ! La o palmă de la pămînt era o ferestruică cu gratii... În zidul hanului, adică... M-am trîntit la pămînt și m-am uitat înăuntru. Și cum m-am uitat, mi-a și înghețat sîngele în vine...

Kiriuha vîrî în foc un șomoioag de buruieni, căutînd să nu facă zgomot. Cînd trosnetul și pîrîitul buruienilor se potoli, bătrînul urmă :

— Da, m-am uitat și am văzut un beci mare și întunecos, de te-apuca groaza... Pe un butoi ardea un felinar mititel. Și în mijlocul beciului, vreo zece oameni cu rubăști roșii și

cu mâncările suflecate ascuțeau niște cuțite uite-așa de lungi... „Ehei, m-am gândit, cum s-ar zice, am nimerit într-o vizuină de tâlhari... Ce-i de făcut?” Am alergat la negustor, l-am trezit încet din somn și i-am spus: „Nu te speria, jupîne, da’-i vai de noi... Am nimerit într-o vizuină de tâlhari”. Negustorul s-a schimbat la față. „Ei, zice, ce ne facem, Pantelei? Am bani mulți la mine și nici măcar nu-s ai mei, sînt ai unor orfani. Mie, unuia, nu mi-e frică de moarte, cum o vrea Dumnezeu... Da’ tare n-aș vrea să se prăpădească bănișorii bieților orfani...” Ce puteam face? Porțile erau încuiate, nu era chip să ieși nici cu căruța, nici pe jos... Să fi fost gard, l-am fi sărit. Da’ cum v-am spus, ograda era acoperită!... Atunci i-am spus negustorului așa: „Să nu-ți fie frică, jupîne, roagă-te celui de sus, poate că s-o îndura de orfani. Dumneata rămîi aici și fă-te că nu știi nimic. Te pomenești că mi-o da mie ceva prin minte...” Așa... M-am rugat eu lui Dumnezeu, și ce credeți? Mi-a luminat mintea... M-am urcat pe tarantas și încetișor, să nu mă simtă nimeni, am început să smulg paiele din acoperiș. După ce am făcut o gaură bună, am ieșit afară. Afară, va să zică. Așa... De pe acoperiș am sărit jos și am rupt-o la fugă pe drum, de gîndeam că-mi sare inima din piept! Și-am alergat, am alergat, pînă nu m-au mai ținut picioarele de oboseală... Am făcut așa, într-o întinsoare, poate vreo cinci verste, poate și mai mult... Și deodată, slavă Ție Doamne, văd un sat. M-am repezit la cea dintîi casă și am început să bat în geam. „Pravoslavnicilor, am strigat, uite așa și așa, nu lăsați să se prăpădească un suflet creștin!...” Am trezit tot satul... Au sărit mai mulți oameni și au mers cu mine, care cu o frînghie, care cu un ciomag, care cu o furcă... Am spart porțile hanului și am năvălit buluc în beci. În vremea asta, tâlharii isprăviseră de ascuțit cuțitele și se pregăteau să-l căsăpească pe negustor. Oamenii au pus mîna pe ei, i-au legat burduf și i-au dus în fața nacealnicilor... De bucurie, jupînul le-a dat trei hîrtuți de cîte o sută de ruble, iar mie mi-a dat cinci galbeni și mi-a trecut și numele în pomelnic... Se vorbește că în beciul acela s-au găsit o mulțime de oseminte omenești. Oseminte omenești, care va să zică... Tîlharii jefuiau drumeții, îi ucideau și pe urmă îi îngropau, să nu rămîna nici urmă din ei... Mai tîrziu și-au primit pedeapsa de la călăul din Morșansk.

După ce-și termină povestea, Pantelei îi învăluie cu privirea pe cei care-l ascultau. Toți tăceau și se uitau la el. Apa din ceaun dădu în clocot și Stiopka o spumi.

— Gata slămina ? îl întrebă Kiriuha în șoaptă.

— Acuși... Mai așteaptă puțin.

Fără să-și ia ochii de la Pantelei, de parcă se temea să nu înceapă cumva vreo poveste în lipsa lui, Stiopka alergă până la căruțe, de unde, după câteva clipe, se întoarse cu o strachină de lemn și se apucă să frece slămina în ea.

— Altă dată, începu din nou Pantelei, tot în șoaptă și tot fără să clipească, mergeam cu căruța cu alt negustor. Il chema Piotr Grigorici, țin minte ca acum. Era un om bun... negustorul va să zică... Ca și atunci, am tras la un han... El în odăiță, eu pe lângă cai... Hangiții, bărbatul și nevasta, păreau oameni cumsecade și prietenoși, argații de asemenea păreau a fi la locul lor. Cu toate astea, fraților, nu puteam să închid ochii de loc, aveam eu așa, o neliniște în inimă... o neliniște și pace ! Porțile erau deschise, lume multă peste tot, dar mie-mi era frică, nu mă simțeam în apele mele. Tre-cuse de miezul nopții, toată lumea dormea de cine știe când, acuși trebuia să ne sculăm, și numai eu stăteam lungit în căruță și holbam ochii în întuneric, ca o bufniță ! Deodată, fraților, numai ce aud : lip, lip, lip... Cineva se furișă... Mă uit și văd o femeie numai în cămașă și desculță... „Ce-i cu tine, sufletele ?” o întreb. Tremura toată și fața-i era albă ca varul... „Scoală iute, om bun ce ești ! E primejdie mare... Stăpînii mei au gînduri rele... Vor să-l ucidă pe jupîn. I-am auzit cu urechile mele cum șușoteau...” Va să zică, nu degeaba mi-era inima neliniștită, mi-am zis. „Da' tu cine ești ?” o întreb. „Eu îs bucătăreasa lor...” Așa... Atunci m-am dat eu jos din căruță și m-am dus la jupînul meu. L-am trezit din somn și i-am spus : „Uite ce-i, Piotr Grigorici, aici nu se petrec lucruri tocmai curate... Lasă că ai să dormi altă dată, acumă îmbracă-te și s-o ștergem cît mai e vreme, ca să scăpăm cu obraz curat...” Dar nici n-a apucat omul să se îmbrace, cînd iaca, ușa s-a deschis și ce să vezi ? Miluiește-ne, Maică Precistă și ne păzește... Au intrat în odaie hangiul, hangița și încă vreo trei argați... Se înțeleșeseră, va să zică, și cu argații... Negustorul avea bani mulți la el, și ce și-au zis ? Ia hai să-i împărțim... Toți cinci țineau în mînă cîte un cuțit lung... Cîte un cuțit lung, va să zică... Hangiul a

Încuiat ușa cu cheia și a spus : „Hai, drumetilor, închina-ți-vă ! Da' să știți că dacă începeți a striga, apoi n-o să mai aveți cînd vă ruga înainte de moarte !” Cine să mai strige ?! Că, de frică, ne înțepenise și gîtlejul, cum să mai strigi ?... Jupînul meu a izbucnit în plîns : „Pravoslavnicilor, le-a zis, văd că aveți de gînd să mă ucideți și să-mi luați bănișorii. Apoi, n-oi fi eu cel dintîi, nici cel de pe urmă. Mulți negustori de-ai noștri au fost căsăpiți prin hanuri. Însă, frați creștini, de ce să ucideți și căruțașul ? De ce să pătimească și el din pricina banilor mei ?” Și pune-a atîta suflet în vorbele astea, de parcă te pătrundeau... Da' hangiul de colo : „Uite ce-i, zise, dacă l-am lăsa pe el în viață, ar fi cel dintîi care ne-ar pîrî ! Pentru noi e totuna, ori ucidem unul, ori ucidem doi. Vorba ceea : un păcat ori șapte, tot un drac ! Așa că, ce mai încoace-încolo, mai bine rugați-vă lui Dumnezeu !” Ne-am pus amîndoi în genunchi, unul lîngă altul și am început a plînge și a ne închina. Jupînul își pomenea copiii, eu eram încă tînăr și-mi era dragă viața... Ne închinam cu ochii țintă la icoane, cu atîta durere ne închinam că, iaca, și acum îmi dau lacrimile... Atunci hangița—muieră, ce să-i faci ? — se uită la noi și zice : „Oameni buni, să nu ne blestemați pe lumea cealaltă și să nu vă înfățișați cu jalbă înaintea lui Dumnezeu, ca să ne pedepsească. Noi nu facem fapta asta decît pentru că sîntem oameni nevoiași”. Noi ne-am mai rugat cît ne-am mai rugat, am mai plîns cît am mai plîns, și iaca, Dumnezeu ne-a auzit ! I s-a făcut milă de noi va să zică... Tocmai cînd îl apucase hangiul pe negustor de barbă, ca să-i taie beregata, numai ce am auzit bătînd în ferăstruică... Ne-am lăsat cu toții la pămînt, iar hangiului i s-au muiat mîinile... Și iar s-au auzit bătăi în ferăstruică, apoi un glas strigînd : „Piotr Grigorici, aici ești ? Gătește-te de drum, că trebuie să plecăm ! Văzînd că a venit cineva după jupînul meu, hangii s-au speriat cumplit și au rupt-o la fugă... Iar noi am ieșit repede în ogradă, am înhămat caii și pe-aici ne-a fost drumul...

— Și cine a bătut în ferăstruică ? întrebă Dîmov.

— În ferăstruică ?... Vreun înger sau vreun sfînt, pe-semne, trimis de bunul Dumnezeu. Că altul n-avea cine... Cînd am ieșit noi din ogradă, nu era țipenie de om pe drum. Mîna lui Dumnezeu, va să zică...

Pantelei mai spuse și alte povești, toate cu tâlhari și cu „cuțite lungi“. Se vedea cît de colo că erau născociri. Cine știe, poate că le auzise și el de la alții, sau poate că le scor-nise singur cîndva, demult... Și, cu timpul, tocindu-i-se ține-rea de minte, se amestecaseră cu întîmplările trăite, fără ca el să-și mai dea seama care din ele era adevărată și care nă-scocită. Se poate și așa, și așa. Însă, ceea ce era ciudat, e că și în noaptea aceea, și în tot lungul drumului, de cîte ori po-vestea cîte ceva, Pantelei alegea cu deosebită plăcere întîm-plări născocite, fără să vorbească niciodată despre acelea prin care trecuse într-adevăr în viața lui. Oricum ar fi fost, Egorușka îl credea cuvînt cu cuvînt, încredințat că tot ce spunea bătrînul era adevărat. Dar mai tîrziu, cînd își adu-cea aminte de Pantelei, i se părea lucru neînțeles că un om ca el, care cutreierase toată Rusia, care văzuse atît de multe și știa atîtea, căruia îi arseseră de vii și copiii, și nevasta, își nesocotea viața bogată în întîmplări și, de cîte ori se găsea în jurul unui foc, ori tăcea, ori povestea lucruri care nu se petrecuseră niciodată.

În timp ce mînceau, nimeni nu scoase o vorbă. Fiecare se gîndea la cele ce auzise mai înainte. Viața e și cumplită, dar și frumoasă, și de aceea, oricît de înfricoșătoare ar fi o întîmplare povestită în Rusia, oricît ar înflori-o povestitorul cu viziuni de tâlhari, cu cuțite lungi sau cu minuni dumnezeiești, ea va aminti fără îndoială celor care o ascultă cîte o întîmplare petrecută aievea, și doar vreunul cu mintea lu-minată de învățătură de s-o uita la el cu neîncredere, însă fără să sufle nici acela o vorbă. Crucea de lîngă drum, balo-turile negre, întinderile nesfîrșite și soarta tuturor celor adu-nați în jurul focului erau atît de înfricoșătoare și de nease-muite, încît tot ce ar fi fost nefiresc fie într-o poveste în-chipuită, fie într-una adevărată, pălea, făcînd-o una cu viața.

Mînceau cu toții de-a dreptul din ceaun, numai Pantelei stătea mai la o parte, sorbindu-și fiertura dintr-o strachină de lemn. Nici lingura lui nu era la fel cu a celorlalți : era de chiparos și avea o cruciuliță la coadă. Uitîndu-se la ea, Ego-rușka își aduse aminte de păhăruțul de candelă cu care Pan-telei băuse apă, și-l întrebă încet pe Striopka :

— De ce stă moșul așa, la o parte ?

— El e de credință veche, îi răspunseră în șoaptă Stiopka și Vasea, căutînd unul la altul cu înțeles, de parcă era vorba de cine știe ce meteahnă sau nărav ascuns.

Tăceau cu toții, adînciți în gînduri. După niște povești atît de înfricoșătoare, nimeni nu mai avea chef să vorbească de nimicuri. Deodată, în mijlocul acelei tăceri, Vasea se îndreptă din mijloc și, ațintindu-și în beznă ochii stinși, trase cu urechea.

— Ce este ? îl întrebă Dîmov.

— Vine cineva, îi răspunse Vasea.

— Unde-i ?

— Uite-l colo ! De-abia se zărește...

Dar în partea unde se uita Vasea, nu se vedea nimic decît întuneric. Toți ascultară cu luare-aminte — degeaba :
*nu auziră nici un pas de om.

— Pe drum ? întrebă iarăși Dîmov.

— Nu, peste cîmp... Vine încoace, spre noi.

Cîteva clipe trecură în tăcere.

— Cine știe, poate că negustorul care-i îngropat aici s-o fi plimbînd prin stepă, zise Dîmov.

Toți se uitară cu coada ochiului la cruce, apoi unul la altul și deodată izbucniră în rîs : le era rușine de spaima lor.

— De ce să se plimbe ? făcu Pantelei. Numai morții pe care nu vrea să-i primească pămîntul umblă așa, noaptea. Cu cei doi negustori e altă poveste... Ei și-au primit cununa de mucenici...

Dar deodată se auziră pași. Cineva se apropia repede.

— Duce ceva cu el, zise Vasea.

Nu trecu mult și începu să se audă iarba foșnind și buruenile trosnind sub picioarele celui care se apropia. Dar din pricina focului nu se vedea nimic. În sfîrșit, pașii se auziră aproape de tot, cineva tuși, lumina pîlpîitoare a focului se trase în lături parcă, pînza le căzu de pe ochi, și înaintea cărușailor se ivi un om.

Fie că flăcările izbucniseră mai cu putere în clipa aceea, fie că toți voiau să vadă mai întîi fața străinului, nu știu cum se făcu, dar de la prima aruncătură de ochi îi izbi zîmbetul lui, și nicidecum înfățișarea sau îmbrăcămintea : un zîmbet neînchipuit de bun, deschis și blînd, ca al unui copil trezit din somn, unul din acele zîmbete molipsitoare, căroră ți-ar veni greu să nu le răspunzi tot cu un zîmbet. Cînd se

uitară mai bine, văzură că necunoscutul era un bărbat de vreo treizeci de ani, urât și fără nimic deosebit : un ucrainean deșirat, cu nasul lung, cu brațele și picioarele lungi. De altfel, toate erau lungi la el, numai gâtul îl avea scurt, atât de scurt, încât omul părea adus de spate. Purta o cămașă albă și curată, cu guler înflorat, șalvari tot albi și cizme noi. Pe lângă căruțași, arăta chiar fercheș. Ținea în brațe ceva mare și alb, ciudat la prima aruncătură de ochi, iar de după umăr îi ieșea la iveală țeava unei puști de vânătoare, lungă și ea.

Întâind din întuneric în cercul de lumină, străinul se opri ca încremenit, și rămase câteva clipe cu ochii la căruțași, ca și cum ar fi vrut să le spună : „Ia uitați-vă la mine ce frumos zîmbesc !” Apoi se apropie de foc, zîmbi și mai deschis, și le spuse :

— Poftă bună, fraților !

— Poftește cu noi la masă ! îi răspunse Pantelei pentru toți.

Necunoscutul lăsă lângă foc povara din brațe — era o dropie împușcată — și le mai ură încă o dată poftă bună.

Căruțașii se apropiară de dropie și începură s-o cerceteze.

— Frumoasă pasăre ! Cu ce ai împușcat-o ? întrebă Dîmov.

— Cu alice de iepuri. Cu cele de rațe n-o poți atinge, că dropia nu te lasă să te apropii... Nu vreți s-o cumpărați, fraților ? V-o las cu douăzeci de copeici.

— Dar ce să facem cu ea ? Că nu-i bună decât friptă, fiartă e tare ca talpa, îți rupi dinții într-însa...

— Eh, păcat ! Dacă aș duce-o la boieri, la conac, aș lua pe ea cincizeci de copeici. Dar îi departe, la vreo cincisprezece verste...

Omul se așează, își coborî pușca de pe umăr și o lăsă lângă el. Avea o înfățișare somnoroasă și galeșă și zîmbea mereu, clipind din ochi de dogoarea focului și gîndindu-se, pesemne, la un lucru foarte plăcut. Îi dădura și lui o lingură și omul începu să mănînce.

— Da' tu cine ești ? îl întrebă Dîmov.

Necunoscutul nu-l auzi, nu-i răspunse și nici măcar nu se uită la el. Omul acela zîmbitor părea că nu simte gustul mîncării : mesteca alene, în neștire, ducînd lingura la gură cînd prea plină, cînd aproape goală. Nu era beat, dar parcă-i umbla prin cap un fel de aiureală.

— Te-am întrebat cine ești ? repetă Dîmov.

— Eu ? tresări necunoscutul. Konstantin Zvonîk din Rovnoie. La vreo patru sute verste de aici.

Și vrînd să arate, chiar de la început, că nu era mujic de rînd, ci un om mai răsărit, Konstantin se grăbi să adauge:

— Avem prisacă și creștem porci.

— Stai la părinți, ori ai gospodăria ta ?

— Nu, am gospodăria mea. Am plecat de acasă. M-am însurat chiar luna trecută, îndată după Sînpetru. Acuma îs însurat... Iaca, îs optsprezece zile de cînd m-am cununat.

— Bună treabă ! zise Pantelei. Mare lucru e o femeie la casa omului ! Te-a blagoslovit Dumnezeu...

— Are acasă muiere tînără și el umblă haihui noaptea prin stepă ! rîse Kiriuha. Sucit om !

Ca și cum l-ar fi înțepat cineva acolo unde-l ustura mai tare, Konstantin tresări, se făcu roșu ca para focului și începu să rîdă :

— Ei, Doamne iartă-mă, da' nevastă-mea nu-i acasă, zise el scoțîndu-și grăbit lingura din gură și învăluindu-i pe toți într-o privire mirată și fericită. Nu-i acasă ! S-a dus pentru două zile la maică-sa. S-a dus, vă spun cinstit, și dacă am rămas singur, se cheamă că-s ca și neînsurat...

Konstantin dădu din mînă, apoi scutură din cap. Ar fi vrut să se lase iarăși în voia gîndurilor lui, dar fericirea care-i lumina fața nu-i îngăduia. Se așeză mai bine, ca și cum nu-i era la îndemînă așa cum stătea, apoi începu să rîdă și iarăși dădu din mînă. Se sfia să mărturisească unor străini gîndurile care-i umpleau inima de bucurie, dar în același timp nu-și putea stăpîni dorința de a-i face și pe ei părtași la fericirea lui.

— S-a dus la Demidovo, la maică-sa ! urmă el, înroșindu-se și mutîndu-și pușca din loc. Se întoarce mîine... Așa mi-a spus, că mîine pe la prînz e acasă.

— Și ți-e urît fără ea, hai ? îl întreabă Dîmov.

— Cum să nu-mi fie, Doamne iartă-mă ? Doar de-abia ne-am luat ! Și, acum a plecat... Ce-i drept, e cam iute din fire, să mă bată Dumnezeu. Încolo însă, e o femeie bună și frumoasă, tot timpul rîde și cîntă. Da' fi iute, iute foc ! Cînd e de față, îmi pierd cumpătul, cînd nu-i, parcă-mi lipsește ceva : umblu haihui prin stepă ca un bezmetic. De la amiază hoinăresc așa, de-mi vine să strig după ajutor...

Konstantin se frecă la ochi, se uită la flăcări și începu să rîdă.

— Înseamnă că ți-e dragă... zise Pantelei.

— Așa-i de bună, așa de frumoasă, repetă Konstantin fără să-l asculte. E o gospodină fără pereche, și așa de deșteaptă și de cuminte, cum nu mai găsești alta în toată gubernia printre oamenii de rînd! Acuma-i dusă de-acasă... Dar și ei i-e dor, de asta-s sigur! Îmi cunosc eu coțofana! Mi-a spus că mîine pînă-n prînz e acasă... Ei, da' să vedeți! aproape că striga Konstantin, ridicînd deodată glasul și așezîndu-se mai bine. Acum mă iubește și-mi duce dorul, înșă la început nici nu voia să audă să mă ia de bărbat!

— Hai, mîncă! îl îndemnă Kiriuha.

— Nici nu voia să audă de una ca asta! repetă Konstantin, fără să-l asculte. Trei ani la șir m-am ținut de capul ei! De cum am văzut-o la iarmarocul din Kalacik, m-am îndrăgostit de ea ca un nebun, de-mi venea să mă spînzur, nu alta! Numai că eu stăteam la Rovnoie, și ea la Demidovo, la douăzeci și cinci de verste unul de altul. I-am trimis pețitorii, da' ea o ținea pe-a ei: „Nu vreau”. Uite-așa, coțofana!... Am încercat eu în toate chipurile, i-am dat o pereche de cercei, i-am dat turtă dulce, o jumătate de pud de miere — degeaba: „Nu vreau”, ăsta-i era răspunsul. Măi, drăcia dracului, ce să fac? Acum, dacă stăm și judecăm drept, apoi nici eu nu prea sînt de nasul ei. Ea e tînără, chipeșă, iute ca spirtul, pe cînd eu îs bătrîn, am aproape treizeci de ani, și-s frumos ca dracu: cu barbă de țap, și cu obrazul numai bube... Ce să mai vorbim, nu i-s pe potrivă și pace! Atîta doar că-s din neam de oameni cuprinși... de altfel și neamul ei, Vahramenko, e înstărit. Are trei perechi de boi, și doi argați. Și cum să spun, fraților, m-am îndrăgostit lulea, mai-mai să-mi prăpădesc mințile... Nu puteam să dorm, nu puteam să mînc, și-mi umblau prin cap tot felul de gînduri. Mă rog, eram așa de buimăcit, de să ferească Dumnezeu! Eu nu mai puteam de dragul ei, iar ea tocmai la Demidovo!... Atunci, ce credeți că făceam? Să mă bată Cel-de-sus dacă vă mint! Mă duceam pe jos, de trei ori pe săptămîină, numai așa, s-o văd cîteva clipe. Nu mai munceam de loc, îmi pierdusem mințile, și gata! Aș fi fost în stare să mă tocmesc argat la Demidovo, numai să fiu mai aproape de ea. Cum v-am spus, îmi pierdusem mințile! Mama che-

mase o babă să mă descînte, iar tata de cîteva ori era cît pe ce să mă omoare în bătai ! Trei ani m-am perpelit așa, pînă ce într-o bună zi, m-am hotărît : mă duc la tîrg, lua-o-ar naiba de muiere, și mă tocmesc vizitiu !... Ce să fac, pe-semne că nu mi-a fost scris s-o iau, și basta ! Mă duc de Paști la Demidovo, s-o mai văd o dată, și pe urmă gata...

Konstantin își lăsă capul pe spate și se porni să rîdă măruntel și cu atîta veselie, cum nu rîde omul decît cînd îi trage cuiva o păcăleală zdravănă.

— Cînd să intru în sat, numai ce o văd pe malul rîului cu mai mulți flăcăi, urmă el. Mi s-a urcat sîngele la cap... Am chemat-o mai la o parte și vreme de un ceas i-am tot spus cîte-n lună și-n stele... Și să vedeți comedie, s-a îndrăgostit fata de mine ! Trei ani de zile nici n-a vrut să mă vadă în ochi, și pentru cîteva vorbe, acolo, m-a și îndrăgit !...

— Și ce vorbe i-ai spus ? îl întrebă Dîmov.

— Ce vorbe ? Parcă le mai țin minte ?!... Atunci îmi curgeau pe nerăsuflăte, ca apa de la izvor : glu-glu-glu ! Iar astăzi n-aș fi în stare să spun măcar una singură... Și iaca m-a luat. Acum s-a dus la maică-sa, coșofana, și eu hoinăresc prin stepă. Nu pot să stau acasă, n-am astîmpăr !

Mișcîndu-se stîngaci, Konstantin își scoase picioarele de sub el, se întinse la pămînt și-și sprijini capul în pumni. Dar îndată se ridică, apoi iarăși se așeză. Oamenii înțelesesă că aveau în fața lor pe cel mai îndrăgostit dintre îndrăgostiți, pe cel mai fericit dintre fericiți. În fiecare mișcare a lui, în zîmbet, în priviri, se ghicea o fericire aproape dureroasă. Omul nu-și mai găsea locul, nu știa cum să se mai așeze și ce să mai facă, pînă într-atît îl stăpînea gîndul dragostei lui. Însă după ce-și deschise inima în fața acestor străini, se simți parcă mai ușurat. Rămase liniștit lîngă foc și, cu ochii ațintiți în flăcări, se lăsă în voia visurilor.

Uitîndu-se la omul acela atît de fericit, căruțașii se întristară. Începu să le fie și lor dor de fericire. Căzură cu toții pe gînduri. Dîmov se ridică și, călcînd domol, făcu înconjurul focului. După mers, după felul cum își mișca umerii, se vedea că sufletul îi era chinuit de dor. Rămase o clipă pe gînduri, se mai uită o dată la Konstantin, apoi se așeză din nou la locul lui.

În vremea asta focul începuse să se potolească. Flăcările nu mai jucau, iar pata cea roșie, pe care jericatul o arunca în

beznă, se micșorase și se întunecase... Și cu cât scădea focul, cu atât noaptea părea mai luminoasă. La lumina lunii, ochiul deslușea limpede și drumul în toată lățimea lui, și baloturile, și hulubele căruțelor, și caii care mîncau liniștiți. Se zărea chiar și crucea cealaltă, de peste drum...

Dîmov își sprijini capul în palmă și începu să cînte încet, un cîntec de dor. Konstantin zîmbi somnoros și-i ținu isonul cu glas subțirel. Cîntară cîtva timp, apoi tăcură... Emelian tresări, începu să dea din mîini, să-și miște degetele, și se rugă :

— Fraților, hai să cîntăm un cîntec bisericesc !

Și ochii i se umplură de lacrimi.

— Fraților, mai zise o dată, ducîndu-și mîna la inimă. Hai să cîntăm un cîntec bisericesc !

— Eu, unul, nu mă pricep, răspunse Konstantin.

Nici ceilalți nu se învoiră. Atunci Emelian încercă să cînte singur. Bătînd măsura cu mîinile și cu capul, deschise gura. Dar din gîtlejul lui nu ieși decît un fel de șuier răgușit și stins. Cînta înainte, cu mîinile, cu capul, cu ochii, ba și cu negul lui cel mare cît un burete. Cînta cu patimă și cu durere. Și cu cât își umfla mai tare pieptul, ca să scoată din el măcar o singură notă, cu atât șuierul îi era mai stins...

Lui Egorușka, ca și tuturor celorlalți, începu să i se urască. Se îndreptă spre căruță, se căpără sus și se întinse pe balot. Cu ochii ațintiți la cer, se gîndea la fericitul Konstantin și la femeia lui. Oare de ce se însoară oamenii ? De ce mai sînt pe lumea asta și femei ?... Întrebări nedeslușite i se îngrămădeau în minte. Își zicea că un bărbat trebuie să se fi simțind grozav de bine, cînd are în apropierea lui o femeie frumoasă, veselă și darnică în mîngîieri. Își aduse deodată aminte de contesa Dranițkaia, și se gîndi ce plăcut ar fi să-ți trăiești viața alături de o femeie ca ea, și că ar lua-o bucuros de nevastă, bineînțeles dacă nu i-ar fi rușine. I se păru că-i vede sprîncenele și ochii, caleașca și pendula aceea cu călărețul de aur... Noaptea liniștită și caldă îl învăluia, șoptindu-i la ureche vorbe blînde, și lui i se părea că femeia aceea frumoasă se apleacă spre el, îl privește zîmbind și vrea să-l sărute...

Acum, din foc nu mai rămăseseră decît doi ochi roșii, care se micșorau din ce în ce. Căruțașii și Konstantin stăteau nemișcați în jurul lui, iar umbrele lor întunecate parcă se

înmulțiseră. Acum se deslușeau bine amîndouă crucile și unde, foarte departe, tot pe drumul mare, se mai zărea încă un foc. Fără îndoială că alți drumeți își pregăteau și ei mîncarea.

— *Maica noastră Rosia este capul lumii întregi!*... începu să cînte Kiriuha, cu glas sălbatic, dar se înecă și tăcu. Ecoul stepei îi repetă vorbele, ducîndu-le în depărtări, de parcă însăși prostia trecea cu roțile ei grele peste întinderile fără de sfîrșit.

— E vremea s-o luăm din loc! strigă Pantelei. Sus, băieți!

În timp ce oamenii înhămau caii, Konstantin se tot învîrtea pe lîngă căruțe, ridicîndu-și mereu nevasta în slavă.

— Mergeți cu bine, fraților! strigă el, cînd convoiul se puse în mișcare. Acum mă duc la celălalt foc, că nu pot avea astîmpăr...

Și dispăru repede în întunericul nopții, însă căruțașii îi mai auziră cîțva timp pașii, îndreptîndu-se spre locul unde scîlpea cealaltă lumină: se ducea să le mai spună și altora cît era el de fericit...

Cînd se trezi Egorușka, abia se crăpa de ziuă. Soarele însă nu răsărise. Convoiul de căruțe se opri pe loc. Un om cu șapcă albă pe cap, cu haine cenușii dintr-o stofă ieftină, stătea călare pe un armăsar căzăcesc și vorbea cu Dîmov și cu Kiriuha, lîngă căruța din față. În depărtare, cam la vreo două verste de convoi, se zăreau, albe, cîteva hambare lungi și scunde și cîteva căsuțe cu acoperișul de țiglă. În jurul lor nu erau nici curți, nici copaci.

— Moșule, ce sat e ăsta? întrebă Egorușka.

— E un cătun armenesc, flăcăule, îi răspunse Pantelei. Acolo stau armeni. Tare de treabă oameni, armenii, va să zică...

Omul cu haine cenușii sfîrși ce avea de vorbit cu Dîmov și Kiriuha și, întorcînd scurt calul, se uită spre cătun.

— Ia te uită, treabă-i asta?! oftă Pantelei, zgribulindu-se în răcoarea dimineții și uitîndu-se și el într-acolo. A mînat un om pînă în cătun să-i aducă o hîrtie și nu mai vine... Ce-ar fi să-l trimitem pe Stiopka?

— Moșule, cine-i omul ăsta? întrebă Egorușka.

— ăsta-i Varlamov.

Sfinte Dumnezeu! Egoruşka se ridică repede, se așază în genunchi și își aținti ochii la șapca cea albă. Rămăsese nedumerit, aflînd că omulețul acela în haine cenușii, cu cizme mari și călare pe un căluț urît, omul, care stătea de vorbă cu mujicii la un ceas cînd oamenii cumsecade dorm încă, era misteriosul Varlamov, pe care toți îl căutau fără să-l poată găsi niciodată, care se învîrtea veșnic pe meleagurile astea, și avea mult mai mulți bani decît contesa Dramițkaia...

— E om bun, ce mai vorbă!... urmă Pantelei, uitîndu-se spre cătun. Să-i dea Dumnezeu sănătate, că-i un stăpîn cumsecade... Varlamov, Semion Alexandrici, va să zică... Oamenii ca el duc pămîntul pe umeri, frățioare! Așa-i cum îți spun... Nici n-apucă cocoșii să cînte, și el e în picioare... Altul ar ședea tolănit în pat sau și-ar petrece vremea stînd la taifas cu oaspeții, pe cînd el, cît îi ziulica de mare, aleargă prin stepă... Veșnic bate drumurile... Asta nu scapă din mînă nici un prilej de cîștig! Ehe!... Într-un cuvînt, om ca el mai rar!...

Varlamov spunea ceva, fără să-și ia ochii de la sătuc, iar armăsarul juca în picioare cu neastîmpăr.

— Semion Alexandrici! strigă Pantelei, scoțîndu-și pălăria. Îngăduiți-mi să-l trimit pe Stiopka! Emelian, spune-i lui Stiopka să se ducă.

Dar iată că la marginea cătunului se ivi, în sfîrșit, un călăreț. Aplecat tare într-o parte și învîrtindu-și biciușca deasupra capului, de-ai fi zis că se pregătea să-și arate îndemînarea de călăreț și să-i sperie pe toți cu îndrăzneala lui, se îndreptă, zburînd, spre căruțe.

— Trebuie să fie vreun vataf de-al lui, zise Pantelei. Are vreo sută de vatafi, poate și mai mulți.

Ajungînd în dreptul căruței din fruntea convoiului, călărețul opri calul și, scoțîndu-și căciula, îi întinse lui Varlamov o condiuță. Varlamov scoase din ea cîteva hîrtii, le citi și strigă :

— Dar unde-î bilețelul lui Ivanciuk ?

Călărețul luă înapoi condicuța, cercetă hîrțiile și ridică din umeri, apoi încercă să spună ceva : poate că se dezvinovătea și cerea voie să se mai repeedă o dată pînă la cătun.

Calul lui Varlamov începu să se frămînte, de parcă stăpînu-său s-ar fi făcut mai greu. Varlamov se frămînta și el :

— Piei din ochii mei ! strigă cu năduf, repezindu-se cu cravașa la călăreț.

Apoi întoarse calul și o luă la pas de-a lungul șirului de căruțe, adîncit în cercetarea hîrtilor din conducătoare. Cînd ajunsese lîngă ultima căruță, Egorușka se aplecă, să-l vadă mai bine. Varlamov trecuse de mult de vîrsta tinereții. Fața lui, lungită de o bărbuță căruntă, față simplă și arsă de soare, cu adevărat rusească, era roșie, întretesută cu vinișoare vinete și umedă de rouă. Purta întipărită aceeași preocupare aspră de om de afaceri, ca și Ivan Ivanfci, aceeași dorință nebună de cîștig. Cu toate acestea, ce deosebire izbitoare între el și Ivan Ivanfci ! Pe fața unchiului, pe lîngă preocuparea și asprimea omului de afaceri, mai stăruia și îngrijorarea, și frica de fiecare clipă, că n-o să-l găsească pe Varlamov, că o să scape momentul favorabil și că n-o să mai capete prețul dorit. Nimic din toate aceste scăderi de om mărunt, de om care atîrnă de alții, nu se vedea nici pe față, nici în întreaga făptură a lui Varlamov. El însuși hotăra prețurile, prin urmare nu căuta pe nimeni și nu atîrna de nimeni. Deși avea o înfățișare obișnuită, simțea în toate, pînă și în felul cum își ținea cravașa, pe omul conștient de puterea lui, pe stăpînul stepei.

Trecu pe lîngă Egorușka fără să se uite la el. Doar armăsarul binevoi să-i arate oarecare atenție, privindu-l cu ochii lui mari și tîmpi, nepăsători ca și ai lui stăpînu-său. Pantelei îl salută pe Varlamov, care fără să-și ridice ochii de pe hîrțile lui îi zise, îndulcindu-l pe r :

— Bună ziua, băthîne !

Felul cum strigase Varlamov la călăreț și faptul că-l amenințase cu cravașa, lăsaseră o impresie apăsătoare în sufletele căruțașilor. Toți se întunecaseră la obraz. Descumpănit de mînia stăpînului aprig și puternic, călărețul rămăsese încremenit, cu capul gol, lîngă căruța din fruntea convoiului. Scăpase frîul din mînă și stătea mut, de parcă nu-i venea a crede că ziua începuse așa de rău pentru el.

— Aprig om, bătrînul... mormăi Pantelei. Nevoie mare ! Altminteri om bun... N-ar obijdui pe nimeni fără vină, fe-rească Dumnezeu ! Altminteri...

După ce-și cercetă hîrțile, Varlamov își vîrî conducța în buzunar. Atunci, ca și cum i-ar fi ghicit gîndul, armăsarul se opinti și, fără să mai aștepte îndemnul stăpînului, o luă în trap întins pe drumul mare de stepă.

VII

Ca și noaptea trecută, căruțașii se opriră să se odihnească și să-și pregătească fiertura. De data aceasta, în aer plutea un fel de apăsare și era zăduf : oricîtă apă beau oamenii, tot nu-și puteau astîmpăra setea. Luna răsărise roșie și mohorîtă, de parcă era bolnavă, stelele erau și ele mohorîte, întunericul era mai adînc și depărtările mai tulburi. Ai fi zis că natura întreagă presimțea ceva și tînjea în așteptare.

În jurul focului nu mai era voie bună ca noaptea trecută și nimeni nu mai spunea povești. Oamenii păreau plictisiți și vorbeau alene, în silă parcă. Pantelei ofta tot timpul, se plîngea că-l dor picioarele și aducea mereu vorba de moartea cea fără pocăință.

Întins cu burta la pămînt, Dîmov tăcea mestecînd un fir de iarbă. Fața lui își luase o înfățișare rea, de oboseală și în același timp de scîrbă, ca și cum firul de iarbă ar fi mirosit urît... Vasea se plîngea că-l durea falca și pretindea că acesta-i semn că o să se strice vremea. Emelian nu mai dădea din mîini, stătea încremenit și se uita în foc, încruntat. Egorușka simțea și el un fel de apăsare. Drumul la pas îl oboșise și-l durea capul de căldura pe care o îndurase în tot timpul zilei.

Cînd a fost gata fiertura, Dîmov, care nu era în apele lui, începu să se lege de ceilalți căruțași.

— Ce mi te-ai lătit aici ca o ploșniță, tu, cel cu negul ? Te-ai și înființat cu lingura, hai ? se răsti el, uitîndu-se urît la Emelian. Mîncăule ! Totdeauna ești cel dintîi la ceaun ! Crezi că dacă ai fost cîntăreț, ești mare boier ? Am văzut eu mulți cîntăreți ca tine, cerînd de pomană la drumul mare.

— Ce te legi de mine, omule ! Întrebă Emelian, întorcîndu-se spre el furios.

— Pentru că te bagi înaintea tuturor... la ceaune. Ia nu te mai crede lucru mare !

— Ești un prost, asta-i ! șuieră Emelian răgușit.

Știind bine cum se terminau de obicei aceste certuri, Pantelei și Vasea încercară să-l facă pe Dîmov să înțeleagă că nu se cuvine să-i caute omului pricină pe degeaba.

— Zice că-i cîntăreț... nu se lăsa zurbagiul, rînjind cu dispreț. Așa poate să cînte oricine. N-are decît să se așeze în pridvorul bisericii și să înceapă a se milogi : „Faceți-vă milă și pomană, pentru numele lui Hristos !” Eh !...

Emelian nu-i răspunse. Tăcerea lui îl întărită și mai mult pe Dîmov. Se uită și mai urît la fostul cîntăreț, și urmă :

— Nu vreau să-mi pun mintea cu tine, că altfel te-aș învăța eu să-mi umbli cu nasul pe sus !...

— Ce tot te legi de mine, Mazepa ! Își ieși din fire Emelian. Ți-am făcut eu ceva ?

— Cum ai spus ? se răsti Dîmov îndreptîndu-se din mijloc, cu ochii injectați. Cum ai spus ? Eu, Mazepa ? Eu ? Atunci, na-ți : du-te de-o caută !

Și smulgînd lingura din mîna lui Emelian, o azvîrli cît colo. Kiriuha, Vasea și Stiopka săriră în picioare și se repeziră s-o caute, iar Emelian, uluit, aruncă o căutătură rugătoare spre Pantelei. Obrazul i se făcu dintr-o dată mic și i se încreți, apoi fostul cîntăreț începu a clipi din ochi și izbucni în plîns, ca un copil.

De la început Egoruşka nu-l putea înghiți pe Dîmov. Acum i se părea că aerul era dintr-o dată înăbușitor și că flăcările îi ardeau obraji. Ar fi vrut să fugă la căruțe, să se scufunde în întuneric, dar ochii răi și scîrbiți ai zurbagiului îl atrăgeau. Din tot sufletul ar fi vrut să-i spună ceva, ceva care să-l usture cît mai amarnic. Și atunci, apropiindu-se de el îi strigă gîfîind :

— Ești cel mai ticălos dintre toți ! Nu te pot suferi !

După niște vorbe ca acestea ar fi trebuit să fugă la căruțe, dar nu se putu urni din loc și-i dădu înainte :

— Pe lumea cealaltă ai să arzi în focul gheenei ! Am să te spun lui Ivan Ivanîci ! N-ai nici un drept să-ți bagi joc de Emelian !

— Ia uitați-vă la el ! rîse Dîmov. Un purceluș cu caș la gură vrea să-mi dea mie sfaturi !... Da' dacă ți-oi rupe urechile, ce-ai să zici ?

Egorușka simți că se înăbușă : niciodată nu i se întîmplase așa ceva. Fără veste începu să tremure din tot trupul, să bată din picioare și să urle :

— Băteți-l ! Băteți-l !

Dar ochii i se umplură de lacrimi, se rușină și, fără să mai stea la gînduri, fugi clătînîndu-se spre căruțe. Nu văzu ce impresie făcuseră pipetele lui. Culcat pe balot, plîngea dînd din mîini și din picioare și îngăimînd :

— Mamă ! Mamă !

Totul i se părea acum sălbatic și înspăimîntător : și oamenii aceia, și umbrele din jurul focului, și baloturile negre, și fulgerele ce scăpărau într-una în depărtare. Era îngrozit și, în deznădejdea lui, se întreba prin ce întîmplare nimerise pe locurile acestea necunoscute, în mijlocul unor mușici așa de răi. Pe unde or fi acum unchiul, părintele Hristofor și Deniska ? De ce întîrzie atîta ? Nu cumva or fi uitat de el ? Gîndul că l-au uitat și l-au lăsat în voia soartei îl înfioră și-l cuprinse o spaimă atît de cumplită, încît de cîteva ori îi veni să sară din căruță și s-o ia la goană îndărăt, acasă. Și nu se răzgîndi decît cînd își aduse aminte de crucile înnegrite și triste pe lîngă care trebuia să treacă, și de fulgerele care scăpărau în depărtare... Nu se simțea mai ușurat decît atunci cînd striga în șoaptă : „Mamă, mamă !...“

Dar nici căruțașilor nu le era tocmai la îndemînă. După ce Egorușka fugi de lîngă foc, oamenii tăcură o vreme, apoi cu glasul scăzut și înfricoșat, începură să vorbească despre ceva care se apropia și de care ar fi fost bine să se pună la adăpost, plecînd cît mai repede de acolo... Mîncară în fugă, stinseră focul și se apucară în tăcere să înhame caii. După graba și după vorbele lor întretăiate, se vedea bine că presimțeau apropierea unei primejdii.

Înainte de a porni la drum, Dîmov se apropie de Pantelei și-l întrebă în șoaptă :

— Cum îi zice ?

— Egori... îi răspunse Pantelei.

Dîmov puse un picior pe butucul roții, se prinse de frînghia cu care era legat balotul și se aburcă sus. Egorușka îi

zări capul cîrlionțat. Fața palidă, obosită și gravă, nu mai păstra nici urmă de răutate.

— Egor ! șopti Dîmov. Hai, bate-mă !

Egorușca se uită la el nedumerit. În clipa aceea un fulger străbătu cerul.

— Nu-ți fie frică, bate-mă ! repetă Dîmov.

Și fără să mai aștepte să-l bată Egorușka sau să-i spună ceva, sări jos oftînd :

— Mi-e lehamite de toate !

Apoi, mișcîndu-și greoi umerii, o luă agale, în mers le-gănat, de-a lungul șirului de căruțe. Mai zise o dată, cu glas pe jumătate jalnic, pe jumătate înciudat :

— Mi-e lehamite de toate ! Doamne, Dumnezeu ! Iar cînd ajunse în dreptul lui Emelian, îi spuse : Nu te supăra pe mine, Emelea, așa-i viața noastră, viață amărită, viață de cîine !

Un fulger despică cerul spre dreapta și, ca și cum s-ar fi răsfrînt într-o oglindă, sclipi numai decît și în altă parte.

— Ține, Egori ! strigă Pantelei, aruncîndu-i jos un obiect mare și negru.

— Ce-i asta ? întrebă Egorușka.

— O rogojină ! Dacă plouă, să te învelești cu ea.

Egorușka se ridică în capul oaselor și se uită împrejur. Zarea se înnegrea văzînd cu ochii și lumina palidă licărea acum tot mai des, clipind parcă din pleoape. Întinericul se lăsa spre dreapta, de parcă-l trăgea într-acolo nu știu ce greutate.

— Moșule, vine furtuna ? întrebă Egorușka.

— Of, săracele mele picioare degerate ! se tînguia înaintea Pantelei, bătînd din tălpi. Nu-l auzise.

La stînga, nu știu cine frecă un chibrit pe cer, și în aceeași clipă o dungă palidă și fosforescentă sclipi și se stinse. Apoi, undeva, foarte departe, cineva începu să alerge pe un acoperiș de tablă : era desculț pesemne, deoarece tabla bubui înăbușit.

— Vine ploaie mare ! strigă Kiriuha.

Un fulger scăpără în dreapta, atît de strălucitor, încît lumină și o bucată bună din stepă, și locul unde cerul senin se întîlnea cu bezna. Un nor înspăimîntător se apropia încet. De marginea lui atîrnau zdrențe mari și negre. Alte zdrențe la fel se îngrămădeau una peste alta și la dreapta, și la

stînga lui. Zdrențele și flendurile acelea îi dădeau o înfățișare beată și nerușinată. Deodată tunetul bubui mai puternic și mai apropiat. Egorușka își făcu cruce și se îmbracă repede cu paltonul.

— Mi-e lehamite de toate ! se auzi strigătul lui Dîmov spre capul convoiului, și după glas îți puteai da seama că era din nou furios. Mi-e lehamite de toate !

Pe neașteptate se stîrni un vînt atît de puternic, încît era cît pe ce să smulgă legăturica și rogojina din mîinile lui Egorușka. Rogojina se zbătea și se răsucea în toate chipurile, cînd izbind balotul, cînd plesnind băiatul peste obraz. Șuierînd, vîntul se năpusti asupra stepei, ridică vîrtejuri nebune și făcu ierburile să vuiască atît de asurzitor, încît nu se mai auzea nici tunetul, nici scîrțîitul roților. Ai fi zis că vine dinspre norul cel negru, aducînd cu el învolburări de praf și miros de ploaie și de pămînt ud. Lumina lunii se încețoșă, mai murdară parcă, iar stelele se încruntară și mai tare. Pe marginea drumului, norii de praf și umbrele lor alergau grăbite undeva, îndărăt. Fără îndoială că în clipa aceea, învîrtîndu-se nebunește, vîrtejurile măturau de pe pămînt praful, ierburile uscate și penele, înălțîndu-le pînă la cer. Ciulinii stepei ajungeau pînă sub norul cel mare și negru, și fără îndoială că și lor le era frică ! Curînd însă, prin praful care îți umplea ochii, nu se mai văzu nimic decît sclipirea fulgerelor.

Închipuindu-și că ploaia o să înceapă numaidecît, Egorușka se lăsă în genunchi și se înveli cu rogojina.

— Pantelei !... strigă cineva dinspre căruțele din față. A... a... va !

— Nu se aude nimic ! răspunse Pantelei tare și prelung.

— A... a... va ! Area... a !

Tunetul bubui mînios, se rostogoli pe cer de la dreapta la stînga, apoi se întoarse îndărăt, și se stinse lîngă căruțele din față.

— Sfînt, sfînt, sfînt, Domnul Savaot ! șopti Egorușka făcîndu-și cruce. Plin e cerul și pămîntul de mărirea ta !

Cerul negru își căscă gura și slobozi un șuvoi de foc alb. În clipa următoare, se auzi bubuind tunetul. Dar abia se potolise, că alt fulger scăpără, atît de prelung, încît Egorușka văzu prin rogojină drumul pînă cine știe unde, îi văzu pe toți căruțașii și desluși pînă și vesta lui Kiriuha. Zdrențele

negre de pe partea stîngă a norului se ridicau tot mai sus, iar una din ele, mătăhăloasă și greoaie, aducînd cu o labă cu degetele răsfirate, se întindea spre lună. Egoruška închise ochii, hotărît să nu-i mai deschidă, ca și cum n-ar vedea și n-ar auzi nimic, pînă ce s-o sfîrși totul.

Dar, Dumnezeu știe de ce, ploaia întîrzia. Crezînd că norul s-a îndepărtat, Egoruška își scoase capul de sub rogojină. Era un întuneric de spaimă. Nu-l mai văzu acum nici pe Pantelei, nu mai văzu nici balotul și nici chiar pe el însuși. Își aruncă ochii înspre partea unde mai adineaori se vedea luna, dar și acolo stăruia aceeași beznă ca și în jurul căruței. Iar fulgerele, tot mai albe, erau așa de orbitoare, că te dureau ochii.

— Pantelei ! strigă Egoruška.

Nu-i răspunse nimeni. Vîntul mai încercă o dată să-i smulgă rogojina, apoi fugi undeva, departe. Se auzi un zgomot domol și lin. O picătură mare și rece căzu pe genunchii lui Egoruška, alta i se prelinse pe mînă. Văzînd că genunchii nu-i erau acoperiți, încercă să-și potrivească mai bine rogojina, cînd deodată auzi o răpăială pe drum, apoi pe hule și pe balot. Începea ploaia. Rogojina și ploaia se înțeleseseră îndată de minune și se porniră să trîncănească repede, vesel și supărător totodată, întocmai ca două coțofene.

Egoruška stătea în genunchi sau, mai bine zis, pe călcîie. Cînd ploaia începu a ciocăni în rogojină, el se aplecă să-și învelească genunchii, care i se și udaseră. Izbuti să și-i acopere, în schimb, după alte cîteva clipe, simți o umezeală supărătoare ceva mai jos de spate și pe pulpe. Se întoarse la poziția de mai înainte, lăsîndu-și genunchii afară, în ploaie și chibzuind cum ar face să se învelească, pe întuneric, cu rogojina. Dar mîinile îi erau ude, apa i se prelingea pe mîneci și pe după guler, iar umerii îi înghețaseră. Atunci se hotărî să nu mai facă nimic, să stea nemișcat și să aștepte pînă se va sfîrși totul.

— Sfînt, sfînt, sfînt...șopti el.

Deodată, sus, deasupra capului, cerul se despică cu un trosnet cumplit și asurzitor. Egoruška se făcu mic și își ținu răsufarea, așteptînd să-i cadă pe cap și pe spinare țandările cerului. Fără să vrea deschise ochii și văzu cum pe degetele lui, pe mînecele îmbibate de ploaie, pe șuvițele de apă care se scurgeau pe rogojină, pe balot și jos, pe pămînt, scăpără

și sclipi de vreo cinci ori la șir o lumină orbitoare. Răsună apoi o nouă bubuitură tot atât de puternică și de cumplită. Cerul nu mai vuia acum prelung ci trosnea scurt, sec, ca lemnul uscat.

„Bum... bum-bum-bum ! ” bubuia cu putere tunetul, rostogolindu-se și poticnindu-se în văzduh, ca apoi să se prăvălească, cu un trosnet furios și scurt, undeva, în apropierea căruțelor din față, sau departe în urmă.

Pînă atunci, fulgerele fuseseră înspăimîntătoare, însă acum, însoțite de niște tunete ca acestea, erau de-a dreptul sinistre. Lumina lor orbitoare pătrundea ca vrăjită prin pleoapele închise și făcea să-ți înghețe tot trupul. Cum să stai, ca să nu le mai vezi ? Egorușka se hotărî să se întoarcă cu fața în cealaltă parte. Cu băgare de seamă, de parcă se temea să nu-l vadă cineva, se lăsă în patru labe și, pipăind cu palmele balotul ud și lunecos, se întoarse.

„Bum ! bum-bum ! ” îi trecu ceva pe deasupra capului, căzu sub căruță și se sparse : „Rrra ! ”

Ochii băiatului se deschiseră iar fără voia lui, și el văzu că acum îl pîndea o altă primejdie : în urma căruței veneau trei uriași cu sulite lungi în mînă. Fulgerul sclipi în vîrfurile ascuțite ale sulitelor și lumină ca ziua făpturile uriașilor. Erau trei bărbați de statură nemaipomenită, cu fețele acoperite, cu capetele plecate și cu pasul greoi. Păreau trîști, posomorîți și adînciți în gînduri. Poate că mergeau în urma căruțelor fără gîndul de a face cuiva vreun rău, dar era destul să-i vezi în apropiere, ca să te apuce groaza.

Egorușka se întoarse din nou cu fața înainte și tremurînd din tot trupul, strigă :

— Pantelei ! Moșule !...

„Bum ! bum ! bum ! ” îi răspunse cerul.

Băiatul deschise ochii să vadă dacă uriașii mai erau pe lîngă căruțe. Un fulger sclipi în două locuri deodată și lumină drumul pînă în depărtare, toate căruțele convoiului și pe toți căruțașii. Pe drum alergau șuvoaie de apă și jucau clăbuci. Pantelei mergea pe lîngă căruță. Pălăria înaltă și umerii îi erau acoperiți cu o rogojină mică. Fața lui nu arăta nici frică și nici tulburare, de parcă era asurzit de tunete și orbit de fulgere.

— Moșule, uriașii ! strigă Egorușka plîngînd.

Dar bătrînul nu-l auzi. Ceva mai încolo mergea Emelian. Acoperit din cap pînă-n picioare cu o rogojină mare, avea acum forma unui triunghi. Vasea, care nu avea cu ce să se apere de ploaie, păsea țanțoș ca totdeauna, ridicîndu-și picioarele sus fără să-și îndoiaie genunchii. Cînd scăpărau fulgerele, aveai impresia că șirul de căruțe stătea pe loc, că toți căruțașii încremeniseră și că piciorul lui Vasea rămăsese înțepenit în aer. Egorușka îl mai strigă o dată pe bătrîn. Neprimind nici un răspuns, se așează pe balot și rămase nemișcat. Pierduse orice nădejde că ploaia o să se mai oprească vreodată. Era încredințat că trăsnetul o să-l ucidă din clipă în clipă, că or să i se deschidă ochii fără voie și că o să-i vadă iarăși pe uriașii cei înspăimîntători. Nu-și mai făcea cruce, nu-l mai striga pe Pantelei și nici nu se mai gîndea la mai-că-sa. Simțea doar cum îi înțepenește trupul de frig și de frică la gîndul că furtuna n-o să se mai oprească niciodată.

Dar fără veste auzi glasuri.

— Egorghi, nu cumva ai adormit ? striga Pantelei de jos. Haide, coboară ! O fi asurzit, săracul...

— Grozavă furtună, zicea un glas gros necunoscut, icnind de parcă dădea de dușcă un pahar mare de votcă.

Egorușka deschise ochii. Jos, lîngă căruță, stăteau Pantelei, Emelian în chip de triunghi și cei trei uriași. Uriașii păreau acum mult mai mici, iar cînd Egorușka se uită mai bine la ei, văzu că nu erau decît trei bieți mujici, care duceau pe umăr furci de fier și nicidecum sulite. Printre Pantelei și Emelian cel triumphiular se zărea fereastra luminată a unei căsuțe scunde. Prin urmare, convoiul se oprise într-un sat. Egorușka aruncă rogojina de pe el, își luă legătura și coborî repede din căruță. Acum, cînd auzea în jurul lui glasuri omenești și se vedea, la cîtiva pași, o fereastră luminată, nu-i mai era frică, deși tunetul bubuia ca și pînă atunci, iar fulgerele brăzdau cerul fără încetare.

— Grozavă furtună, nimic de zis... bombănea Pantelei. Slavă Domnului... Mi-a cam muiat picioarele, dar nu-i nimic... Te-ai dat jos, Egorghi ? Hai, intră în casă... Nu-i nimic, or să treacă ele toate...

— Sfînt, sfînt, sfînt... cînta Emelian cu glas tărăgănat și răgușit. Hotărît lucru că a trăsnet pe undeva... Sînteți de prim părțile astea ? îi întrebă el pe cei trei uriași.

— Nu, sîntem din Glinovo... Glinovceni, cum s-ar zice. Muncim pe moșia boierilor Plater.

— Treierați ?

— Facem de toate. Deocamdată trebuie să secerăm grîul. Da' știu că a turnat ! De mult nu s-a pomenit o furtună ca asta...

Egorușka intră în izbă. Îl întîmpină o bătrînă slabă și cocoșată, cu bărbia ascuțită. Avea în mînă o luminare de seu și-și ținea ochii pe jumătate închiși. Ofta mereu, prelung.

— Grozavă furtună ne-a trimis Cel-de-sus ! Îngăimă bătrîna. Ai noștri au rămas peste noapte în stepă. Ce s-or fi făcut, săracii, pe o ploaie ca asta... Dezbracă-te, cuconașule, dezbracă-te...

Tremurînd de frig și mișcîndu-se în silă, Egorușka își scoase paltonul ud, apoi își depărtă picioarele și brațele de trup și rămase o vreme așa, ca înțepenit. Orice mișcare, cît de ușoară, îi stîrnea o senzație neplăcută de frig și de umezeală. Mînecile și tot spatele cămășii îi erau ude, pantalonii i se lipiseră de picioare, iar din păr îi picura într-una apă...

— De ce stai așa rășchirat, voinicușule ? Întrebă bătrîna. Stai colea jos.

Cu picioarele depărtate, Egorușka se apropie de masă și se așază pe laviță, lîngă un cap de om. Capul se mișcă, slobozi pe nas o șuviță de aer, mestecă în sec, apoi se potoli. De la cap, de-a lungul laviței se deslușea o mogîldeață învelită într-un cojoc : era o femeie care dormea.

Bătrîna ieși din casă, oftînd, dar se întoarse îndată cu un harbuz și cu un pepene galben.

— Mănîncă, cuconașule ! N-am altceva să-ți dau... zise ea căscînd. Apoi scotoci în sertarul mesei și scoase de acolo un cuțit lung și bine ascuțit, ca acela cu care tîlharii spintecă negustorii pe la hanuri. Mănîncă, cuconașule !...

Tremurînd ca de friguri, Egorușka mîncă o felie de pepene galben cu o bucată de pline neagră, apoi o felie de harbuz, după care se simți și mai înfrigurat.

— Ai noștri au mas în stepă... oftă bătrîna în timp ce băiatul mîncă. Și afară e mînia lui Dumnezeu... Ar trebui să aprind luminarea la icoane, da' nu știu unde-a pus-o Stepanida. Mănîncă, sufleteleule, mănîncă !...

Bătrîna căscă și, ducîndu-și mîna dreaptă la spate, își scărpină umărul stîng.

— Trebuie să fie ceasurile două, zise ea. Acuși vine vremea de sculare. Și ai noștri care au mas în stepă... Or fi uzi learcă...

— Bunicuțo, se rugă Egorușka, mi-e somn.

— Culcă-te, cuconașule, culcă-te... oftă bătrîna căscînd. Doamne, Isuse Hristoase! Dormeam, și deodată mi se păru că bate cineva. Mă trezesc și mă uit. Cînd colo, Dumnezeu ne trimisese furtuna... Am vrut să aprind lumînarea, dar n-am găsit-o.

Vorbînd înainte singură, femeia adună boarfele de pe laviță — așternutul ei, pesemne — coborî două cojoace din cui de lîngă cuptor și începu să-i facă lui Egorușka culcuș.

— Ia te uită că nu mai contenește furtuna! bombănea ea. Ferească Dumnezeu, să nu se aprindă pe undeva. Și ai noștri care au rămas pe noapte în stepă... Culcă-te, cuconașule, culcă-te... Domnul nostru Isus Hristos să te aibă în pază, nepoțele... Pepenele ți-l las aici, poate că mai mănînci cînd te scoli.

Oftaturile și căscatul bătrînei, respirația regulată a femeii care dormea pe laviță, întunericul din odaie și zgomotul ploii de dincolo de fereastră, toate îmbiau la somn. Egorușka se rușină să se dezbrace în fața bătrînei. Își scoase numai cizmele și se culcă, învelindu-se cu unul din cojoace.

— S-a culcat băiatul? auzi peste cîteva clipe glasul lui Pantelei, în șoaptă.

— S-a culcat, îi răspunse bătrîna, tot în șoaptă. Mare-i pedeapsa lui Dumnezeu! Tună, tună și nu-i nici un semn că are de gînd să contenească...

— Lasă că acuși trece... mormăi Pantelei, așezîndu-se. S-a mai potolit... Flăcării noștri s-au împrăștiat pe la casele oamenilor, n-au rămas decît doi pe lîngă cai... Băieții noștri, va să zică... Altfel nu-i chip... Ne-ar fura caii... Mai stau puțin și pe urmă mă duc să-i schimb... Altfel nu-i chip, te pomenești că ni-i fură.

Pantelei și bătrîna se așezară unul lîngă altul la picioarele lui Egorușka și începură să se sfătuiască în șoaptă, întreprîndu-se ca să suspine și să caște. Egorușka însă nu putea să se încălzească de loc, cu tot jocul greu și călduros cu care se învelise. Dîrdîia din tot trupul, mîinile și picioarele

îi tremurau, iar măruntaiele i se strîngeau ghemii... Se dezbracă sub cojoc, dar nici asta nu-i ajută. Îl scuturau frigurile din ce în ce mai tare.

Pantelei plecă să schimbe oamenii. Cînd se întoarse, Egoruşka tot nu dormea şi tremura din tot trupul. Părea că-i strînge ceva şi capul şi pieptul, că-l apasă, şi nu ştia ce anume : şoaptele bătrînilor sau mirosul greu al cojocului de oaie. Harbuzul şi pepenele galben îi lăsaseră în gură un gust supărător de cocleală. Şi, pe deasupra, îl mai pişcau şi purecii.

— Moşule, mi-e frig ! scînci el, dar nu-şi mai recunosc glasul.

— Dormi, nepoşele, dormi ! oftă bătrîna.

Tit se apropie de pat cu picioruşele lui subţiri şi începu să dea din mîini, apoi dintr-o dată cresc pînă în tavan şi se prefăcu într-o moară de vînt. Părintele Hristofor — dar nu aşa cum era în brişcă, ci îmbrăcat în odăjdii şi cu sfeştocul în mînă — înconjură moara şi o stropi cu aghiazmă, iar moara nu se mai învîrte. Dîndu-şi seama că aiurează Egoruşka deschise ochii.

— Moşule ! strigă el. Dă-mi puţină apă !

Nu-i răspunse nimeni. Egoruşka simţi că se înăbuşă şi că nu mai putea să stea culcat. Se sculă, se îmbracă şi ieşi din casă. Se luminase de ziuă. Cerul era mohorît, dar nu mai ploua. Tremurînd şi zgribulindu-se în paltonul lui ud, Egoruşka trecu prin curtea plină de noroi, ascultînd liniştea care stăpînea pretutindeni. Se pomeni în faţa unui grajd mic, cu acoperiş de stuf şi cu uşa pe jumătate deschisă. Se uită înăuntru, intră şi se așeză într-un ungher întunecos, pe un morman de tizic.

Gîndurile i se învălmăşeau în capul greu, limba îi era uscată şi în gură simţea acelaşi gust scîrbos de cocleală. Începu să-şi cerceteze pălăria, îi îndreptă pana de păun şi-şi aduse aminte cum se dusesese, cu mama, s-o cumpere. Vîrî apoi o mînă în buzunar şi scoase de acolo un bulgăraş de chit, cafeniu şi lipicios. Cum de ajunsese chitul acela în buzunarul lui ? Se gîndi, îl duse la nas... Mirosea a miere. În sfîrşit, îşi aduse aminte : era turta dulce pe care i-o dăduse evreica, hangîta. Cum se muia săraca !

După aceea, Egoruşka îşi cercetă paltonul cenuşiu, cu nasturi mari de os, croit în chip de surtuc. Cum era nou

și costase bani mulți, mama ținea paltonul atârnat în dormitor, lângă rochiile ei, nu în sală, iar Egorușka n-avea voie să-l îmbrace decât în zilele de sărbătoare. Uitându-se la el, îl cuprinsese mila: își zise că atât el cât și paltonul fuseseră lăsați în voia soartei și că nu le era dat să se mai întoarcă acasă. Și începu să plângă cu lacrimi atât de amare, încât era cât pe ce să cadă de pe mormanul de tizic.

Un dulău mare și alb, ud learcă de ploaie, cu smocuri de lână pe bot, ca niște papiote, intră în grajd și se uită cu mirare la Egorușka. Se întreba, fără îndoială, ce trebuia să facă: să latre ori nu? Hotărînd că ar fi mai bine să nu latre, se apropie încetișor de băiat, înfulecă chitul și plecă.

— Sint ale lui Varlamov! strigă cineva din uliță.

După ce plinse pînă se sătură, Egorușka ieși din grajd și, ocolind o băltoacă, o luă încetișor spre uliță. Convoiul de căruțe se opri în fața porții. Uzi pînă la piele, cu picioarele goale încărcate de noroi, moleșiți și somnoroși ca muștele de toamnă, cărușaii se învîrteau pe lângă cai sau stăteau pe hulube. Egorușka se uită la ei și se gîndi: „Tare-i rău și tare-i greu să fii țaran“. Și apropiindu-se de Pantelei, se așeză alături de el pe huluba căruței.

— Moșule, tare mi-e frig! zise, tremurînd din tot trupul și vîrîndu-și mîinile în mînci.

— Nu-i nimica, mai avem numai puțintel și ajungem! îi răspunse Pantelei căscînd. Nu-i nimica, las' că ai să te încălzești acuși.

Convoiul plecă de dimineață, pe răcoare. Egorușka stătea culcat pe balot și dîrdîia de frig, cu toate că soarele răsărise în vremea asta, uscînd și hainele lui, și balotul, și pămîntul. Îndată ce închise ochii, îl văzu din nou pe Tit și văzu și moara. Îi era greață și simțea o greutate în tot trupul. Se silea să-și gonească vedeniile, dar abia dispăreau, și Dîmov se repezea la el urlînd, cu ochii înroșiți de mînie și cu pumnii ridicați. Alteori, îl auzea tînguindu-se: „Mi-e lehamite de toate!“ Apoi i se părea că-l vede pe Varlamov trecînd călare pe armăsarul lui căzăcesc, sau pe Konstantin cu zîmbetul lui fericit și cu dropia în brațe. Și toți oamenii aceștia, greoi și plictisitori, îi erau nespus de urîți.

La un moment dat — asta se întîmpla spre seară — băiatul își ridică puțin capul și ceru de băut. Căruțele se opriră

În mijlocul unui pod mare aruncat peste un rîu lat. Dede-subt, prin pînza unei dîre de fum, se vedea plutind pe apă un vapor care remorca un șlep. Iar pe malul celălalt se înălța un deal, al cărui povîrniș era presărat cu case și biserici. La poalele dealului, de-a lungul unui șir de vagoane, alerga o locomotivă.

Egorușka nu văzuse încă nici vapoare, nici locomotive, nici rîuri așa de late. Uitîndu-se acum la ele, nici nu se sperie și nici nu rămase mirat. Mai mult încă, pe fața lui nu se vedea nici umbră de curiozitate. Nu simțea decît că-i era greață. Se întinse repede cu fața în jos, se trase către marginea balotului și vărsă. Văzîndu-l, Pantelei tuși și clătină din cap.

— Iaca, s-a îmbolnăvit băiatul nostru ! făcu el. Trebuie să fi răcit la burtă... băiatul, va să zică... Și încă pe locuri străine... Nu, asta nu-i treabă bună !

VIII

Convoiul de căruțe poposi la un han mare din apropierea portului, unde trăgeau de obicei negustorii. În timp ce coborau din căruță, Egorușka auzi un glas cunoscut. Cineva îl ajuta să se dea jos și-i spunea :

— Noi am sosit de-aseară... V-am așteptat azi toată ziua. Am fi vrut să vă ajungem din urmă, dar ne-a fost peste mîină și a trebuit s-o luăm pe alt drum. Ia te uită cum ți-ai mototolit paltonașul ! Să vezi ce-o să te mai certe unchiu-tău !

Egorușka se uită la fața celui care vorbea, pistruiată ca marmura, și-și dădu seama că era Deniska.

— Unchiu-tău și părintele Hristofor sînt în odaie la ei, urmă Deniska. Beau ceai. Hai cu mine !

Și-l duse la o casă mare, cu etaj, neagră și mohorîită, care semăna cu spitalul din N. După ce trecură printr-o sală, apoi pe niște scări întunecoase și printr-un coridor lung și strîmt, Egorușka și Deniska intrară într-o odăiță unde, într-adevăr, Ivan Ivanici și părintele Hristofor stăteau la o mă-

suță și-și beau ceaiul. Văzîndu-l pe Egorușka, cei doi bătrîni îl întîmpinară și mirați, dar și bucuroși, în același timp.

— Aha, Ego! Nikolaici!... zise părintele Hristofor, cu glas cîntat. Domnul Lomonosov al nostru!

— Poftiți, cinstiți boieri! făcu Kuzmiciov. Poftiți, mă rog, poftiți!

Egorușka își scoase paltonul, sărută mai întîi mîna unchiului său, apoi pe a părintelui Hristofor și se așeză la masă.

— Ei, cum ai călătorit, *puer bone*? sări la el cu întrebările părintele Hristofor, turnîndu-i un ceai. Avea pe față același zîmbet larg, ca întotdeauna. Ți s-a urît de atîta drum, nici vorbă. Să te ferească Dumnezeu să umbli cu carul cu boi ori cu convoiul de căruțe! Mergi, mergi, și, Doamne, iartă-mă, nu vezi înaintea ta decît stepa, aceeași stepă monotonă, plictisitoare și nesfîrșită... Asta numai călătorie nu-i, e adevărat chin, nu alta! Da' de ce nu-ți bei ceaiul? Haide, bea. În timp ce tu mergeai cu convoiul trei-trei, trei-trei, noi ne-am isprăvit treburile. Și, mulțămim lui Dumnezeu, le-am isprăvit bine, cum nu se poate mai bine, dea Domnul tot așa la toată lumea! Am vîndut lui Cerepahin toată lîna și am avut cîștig bun, bun de tot...

Îndată ce-și regăsi pe ai lui, Egorușka simți o nevoie nestăpînită să se jeluiască. Nu asculta ce-i spunea părintele Hristofor, ci se gîndea de ce anume să se plîngă și cu ce să înceapă. Dar glasul părintelui, care acum i se părea supărător și aspru, îl împiedica să-și adune gîndurile și-l tulbura. Nu trecuseră nici cinci minute de cînd se așezase, și se ridică de la masă, se îndreptă spre divan și se culcă.

— Ia te uită! se minună părintele Hristofor. Nu-ți bei ceaiul?

Gîndindu-se mereu de ce ar putea să se plîngă, Egorușka își sprijini fruntea de speteaza divanului și, fără veste, izbucni în plîns.

— Ia te uită! repetă părintele Hristofor, ridicîndu-se și apropiindu-se de divan. Ce-i cu tine, Gheorghi? De ce plîngi?

— Îs... îs bolnav! Îngăimă Egorușka.

— Bolnav? se tulbură părintele. Iaca, asta nu-i bine, frate... Cum te-ai îmbolnăvit tocmai acum, pe drum? Doamne, frățioare, cum se poate una ca asta?...

Își lăsă mîna pe fruntea băiatului și-i pipăi obraji.

— Da, îți arde capul... Se vede treaba că ai răcit, ori poate ai mâncat ceva care nu ți-a priit... Roagă-te lui Dumnezeu să te ajute !

— Ar trebui să-i dăm o chinină... făcu Ivan Ivanîci, tulburat.

— Ba eu zic să-i dăm să mănînce ceva fierbinte... Gheorghi, vrei o farfurie de supă ? Hai ?

— Nu... nu vreau... răspunse Egoruşka.

— Nu cumva te scutură frigurile ?

— M-au scuturat înainte... acuma... acuma mi-e tare cald şi mă doare tot trupul...

Ivan Ivanîci se apropie de divan, puse şi el mîna pe fruntea băiatului, tuşi îngrijorat şi se întoarse la masă.

— Uite ce-i, dezbracă-te şi culcă-te să dormi, îl sfătui părintele Hristofor. Trebuie să tragi un somn zdravăn.

Îl ajută să se dezbrace, îi dădu o pernă şi-l înveli cu o plapomă iar peste plapomă mai puse şi paltonul lui Ivan Ivanîci. După aceea, se îndepărtă în vîrfurile picioarelor şi se așeză din nou la masă. Egoruşka închise ochii, şi într-o clipă i se păru că nu mai este în odaia de la han, ci undeva, pe drumul mare, în apropierea focului. Emeliam dădea din mîini, iar Dîmov, cu burta la pămînt, se uita batjocoritor la el, cu ochii lui întreșeuți cu vinișoare roșii.

— Bateți-l ! Bateți-l ! strigă Egoruşka.

— Aiurează... zise părintele Hristofor în șoaptă.

— Altă belea ! oftă Ivan Ivanîci.

— Trebuie să-l frecăm cu untdelemn şi cu oțet. Poate că o da Dumnezeu şi s-o face sănătos pînă mîine.

Ca să scape de vedenii, Egoruşka deschise ochii şi rămase cu ei ațintiți la lumina lămpii. Părintele Hristofor şi Ivan Ivanîci își băuseră ceaiul şi acum vorbeau nu știu ce în șoaptă. Preotul zîmbea fericit : nu putea să uite, pesemne, că luase bani buni pe lînă. La drept vorbind, nu se bucura atît de cîştig, cît de gîndul că, ajungînd acasă, o să-și adune în jurul lui tot neamul cel numeros, o să clipească șiret din ochi şi o să izbucnească în rîs. La început o să-i păcălească, spunîndu-le că a vîndut lîna cu pierdere, dar pe urmă o să-i întindă lui ginere-său Mihailo portofelul doldora de bani şi o să-i spună : „Na, ține ! Iaca așa se fac afacerile !” Kuzmiciov însă părea nemulțumit. Fața lui păstra același aer rece şi preocupat.

— Ehe, dacă aş fi ştiut că Cerepahin o să ne dea asemenea preţ, zicea el cu glas scăzut, nu i-aş fi vîndut lui Makarov, încă de acasă, cele trei sute de puduri ! Tare mi-e ciudă ! Da' cine putea să ştie că în vremea asta s-au urcat preţurile ?

Un argat cu rubaşcă albă aprinse candela din faţa icoanei din colţ şi ridică samovarul de pe masă. Părintele Hristofor îi şopti ceva la ureche. Omul îşi luă un aer misterios de conspirator — cu alte cuvinte : lasă, că ştiu eu ce trebuie să fac ! — şi ieşi din odaie. Apoi se întoarse şi vîrî sub divan un vas. Ivan Ivanici îşi aşternu pe jos, căscă de cîteva ori, îşi făcu rugăciunea fără chef şi se culcă.

— Mîine am de gînd să mă duc la catedrală... zise părintele Hristofor. Îl cunosc pe marele eclisiarh. Ar trebui să mă duc după liturghie şi la preasfinţitul, dar aud că-i bolnav în pat.

Apoi căscă şi stinse lampa. Odaia nu mai era luminată acum decît de candelă.

— Am auzit că nu primeşte, urmă părintele Hristofor, dezbrăcîndu-se. Ce pot să fac ? Am să plec fără să-l văd...

Îşi scoase anteriorul, şi lui Egoruşka i se păru iarăşi că-l are în faţă pe Robinson Crusoe. Iar Robinson amestecă ceva într-o fafurie, se apropie de Egoruşka şi-i şopti :

— Dormi, Lomonosov ? Scoală-te, să te frec cu puţin untdelemn şi cu oţet. Are să-ţi facă bine. Da' nu uita şi roagă-te şi lui Dumnezeu...

Egoruşka se ridică repede din pat. Părintele Hristofor îi scoase cămaşa şi începu să-l frece pe piept. Sufla din greu şi se strîmba urît, ca şi cum el era cel gîdilă.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh... şoptea părintele. Întoarce-te acum cu spatele în sus !... Aşa... Mîine ai să fii sănătos tun, numai vezi, de azi încolo, să nu mai păcătuieşti... Ia te uită, arzi ca focul. Nu cumva v-a prins furtuna pe drum ?

— Ba ne-a prins.

— Ei, poftim ! Apoi cum era să nu te îmbolnăveşti ? În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh... Cum era să nu te îmbolnăveşti ?

După ce-l frecă foarte bine, părintele Hristofor îl ajută să-şi pună cămaşa, îl înveli, făcu peste el semnul crucii şi se depărtă. Peste puţin Egoruşka îl văzu cum se închină. Se

vede că bătrînul ştia tare multe rugăciuni pe de rost, deoarece rămase mult timp în faţa icoanei, rugîndu-se în şoaptă. După ce termină, făcu cîte o cruce spre ferestre, spre uşă, spre Egoruşka şi spre Ivan Ivanîci, apoi se culcă fără pernă, învelindu-se cu anteriorul. În coridor, pendula bătu de zece ori. Egoruşka socoti cîte ceasuri mai erau pînă la ziuă, îşi sprijini, amărît, fruntea de spătarul divanului şi nu mai încercă să se scuture de visele lui tulburi şi apăsătoare. Dar dimineaţa sosi mult mai curînd decît socotise el.

I se părea că nu stătuse cine ştie cît culcat, cu fruntea sprijinită de spătarul divanului. Dar cînd deschise ochii, raze piezişe de soare pătrundeau pe cele două ferestre ale odăiţei, întinzîndu-se pe podea. Nici părintele Hristofor, nici Ivan Ivanîci nu mai erau acolo. Odăiţa era dereticată, prietenoasă, plină de lumină şi mireasma a părintele Hristofor, care împrăştia întotdeauna mireasmă de chiparos şi de albăstrele uscate (acasă la el, obişnuia să pună la icoane albăstrele în loc de busuioc). Egoruşka se uită la pernă, la razele piezişe de soare, la cizmele lui, bine lustruite acum, care aşteptau lîngă canapea, şi începu să rîdă. I se părea ciudat că nu mai era culcat pe balot, că în jurul lui totul era uscat şi că tavanul nu era străbătut de fulgere şi tunete. Sări de pe divan şi începu să se îmbrace. Se simţea nespus de bine. Din boala de ieri nu-i mai rămăsese decît o uşoară slăbiciune în picioare şi în ceafă. Asta însemna că unulemnul şi oţetul îi făcuseră bine. Îşi aduse aminte de vapor, de locomotivă şi de rîul cel lat, de toate cîte le văzuse aseară ca prin ceaţă, şi se grăbi cu îmbrăcatul, ca să tragă o raită prin port, să le vadă pe toate mai bine. Tocmai se spălase şi-şi trăgea pe el rubaşca cea roşie, cînd auzi cheia întorcîndu-se în broască şi în prag se ivi părintele Hristofor, cu păiăria lui tare, cu boruri late, cu cîrjă şi cu sutană de mătase cafenie peste caftanul de pînză. Zîmbind cu voce bună (cînd se întorc de la biserică bătrînii au totdeauna un aer fericit), puse pe masă o prescură şi un pachet, îngîină o rugăciune, apoi zise.

— Domnul primească! Ei, cum o duci cu sănătatea?

— Acum mi-e bine! fi răspunse Egoruşka, sărutîndu-i mîna.

— Slavă Domnului... Am fost la liturghie... M-am dus să-l văd pe marele eclisiarh, o cunoştinţă veche. M-a poftit acasă la el, să iau un ceai, dar nu m-am dus, că nu-mi place

să umblu de dimineață pe la ușile oamenilor. Dumnezeu să-i aibă în pază !

Își scoase anteriul, își mîngîie barba, apoi desfăcu pachetul tacticos. Egorușka văzu o cutie de tinichea cu icre moi, o bucată de batog și o franzelă.

— Am trecut prin fața unei pescării și uite ce-am cumpărat, zise părintele Hristofor. În zi de lucru nu se cuvine să faci risipă, dar mi-am zis că avem acasă un bolnav, așa că o să ni se ierte păcatul. Îs icre bune, de nisetru...

Argatul cel cu rubașca albă aduse samovarul și o tavă cu farfurii și tacîmuri.

— Mănîncă, îl îndemnă părintele Hristofor, întinzînd icre pe o felie de pîine, și dîndu-i-o lui Egorușka. Mănîncă și du-te de te plimbă, că pe urmă ai să te duci la școală. Și vezi de ia aminte : să înveți bine, cu sîrguință, ca să-ți fie de folos. Ceea ce trebuie să știi pe de rost, învață pe de rost, iar ceea ce trebuie să spui cu vorbele tale, adică să scoți înțelesul, spune cu vorbele tale. Caută de-ți însușește toate științele. Pentru că, vezi, unul cunoaște foarte bine matematica și habar n-are cine a fost Piotr Moghila ¹. Altul știe cine a fost Piotr Moghila, dar nu-i în stare să spună nimic despre lună. Tu să înveți așa fel, ca să știi de toate. Învață latina, franceza, germana... apoi, bineînțeles, geografia, istoria, teologia, filozofia, matematica... Și cînd ai să le deprinzi pe toate, are să-ți vină ușor și în viață, orice cale ai să apuci. Atîta ai de făcut : să înveți și să-ți umpli sufletul de lumină, că pe urmă are grijă Dumnezeu să-ți arate ce să te faci : doctor, judecător, inginer...

Părintele Hristofor luă o bucățică de pîine, o unse cu icre, și-o vîrî în gură și urmă :

— Apostolul Pavel spune : „Nu vă lăsați duși întru ră-tăcire de fel de fel de învățături nesăbuite“. Se înțelege, dacă te ții de vrăjitorii și de farmece, ori dacă te-apuci să chemi duhuri de pe lumea cealaltă, cum făcea Saul, ori dacă-ți însușești învățături de pe urma cărorora nu tragi nici un folos, nici tu, nici ceilalți, atunci mai bine să te lași pă-

¹ *Piotr Moghila (1596—1647) (Petru Movilă, fiul domnitorului moldovean Simion Movilă) mitropolit al Kievului, care a luptat împotriva expansiunii catolice în Ucraina.*

gubaș de învățătură. Trebuie să înveți numai ceea ce a fost binecuvîntat de Domnul Dumnezeu. Ia aminte... Sfinții apostoli vorbeau toate limbile, învătă și tu toate limbile. Vasili cel Mare învătă matematica și filozofia, învătă-le și tu. Sfîntul Nestor scria istoria, învătă și scrie și tu istorie. Într-un cuvînt, urmează pilda sfinților...

Părintele Hristofor sorbi o înghițitură de ceai din farfuriară, își șterse mustățile și clătină din cap.

— Așa !... făcu el, apoi urmă : Iaca, eu am învățat după moda veche și nici vorbă că am uitat multe din cele învățate, și cu toate astea mă port altfel decît mulți alții. Nici nu se poate compara. De pildă, cînd se întîmplă să mă aflu într-o societate mai numeroasă, la vreo masă, sau la vreo adunare, nu pierd niciodată prilejul să strecor două-trei vorbe latinești, sau cîte ceva din istorie sau din filozofie, lucru care bucură și pe cei care te ascultă, și pe tine însuți... Sau uneori, cînd se întrunește sesiunea în orașul nostru și trebuie să luăm jurămîntul, ceilalți preoți se dau la o parte, pe cînd eu mă simt la largul meu alături de judecători, de procurori și de avocați. Vorbesc cu ei ca un om învățat, bem ceaiul împreună, rîdem, îi întreb de una, de alta... și simt că asta le face plăcere. Asta-i frăție... Știința e lumină, neștiința întuneric. De aceea, învătă ! Știu, e greu. În vremurile noastre învățătura cere multe parale... Maică-ta e văduvă, trăiește din pensie... cu toate astea...

Părintele Hristofor aruncă o privire temătoare spre ușă, apoi urmă în șoaptă :

— Are să te mai ajute și Ivan Ivanîci. Nu te lasă el. Copii n-are, așa că are să-ți poarte de grijă. Fii pe pace.

După aceea își luă o înfățișare gravă și zise, coborînd glasul :

— Numai ia aminte, Gheorghi, să te ferească Dumnezeu să uiți de maică-ta și de Ivan Ivanîci ! „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta“, așa glăsuiește una din porunci, iar Ivan Ivanîci e binefăcătorul tău și-ți ține loc de tată. Dacă ai să ajungi om învățat și — ferească Dumnezeu — ai să disprețuiești pe cei din jur și are să-ți fie rușine să stai alături de ei, numai pentru că sînt mai puțin deștepți decît tine, atunci vai și amar de capul tău !

Părintele Hristofor își ridică mîna în sus și repetă cu glas pițigăiat :

— Da, vai și amar de capul tău !

Părintele se cam înfierbîntase sau, cum se spune, își cam luase vînt. N-ar mai fi isprăvit nici pînă la amiază, dacă nu s-ar fi deschis ușa și n-ar fi intrat Ivan Ivanîci. Unchiul le dădu un bună ziua scurt, se așeză la masă și începu să-și bea ceaiul grăbit.

— În sfîrșit, mi-am încheiat toate socotelile, zise el. Am putea să ne întoarcem acasă, dar mai am de furcă cu Egor. Trebuie să-i găsesc un adăpost. Soră-mea mi-a spus că are pe aici o prietenă, una Nastasia Petrovna. Poate că o vrea să-l ia în gazdă.

Scotoci în portofel, scoase de acolo un plic mototolit și citi :

— „Nastasiei Petrovna Toskunova, strada Malaia Nijneaia. Casă proprie“. Trebuie să mă duc s-o caut. Altă bătaie de cap !

După ce-și bău ceaiul, Ivan Ivanîci plecă de la han cu Egorușka.

— Altă bătaie de cap ! bodogănea bătrînul. Te-ai ținut de mine ca scaiul, bată-te Dumnezeu să te bată ! Vouă vă arde de învățătură și de noblețe, și eu trebuie să trag ponoasele !...

Cînd trecură ei prin curtea hanului, căruțele și căruțasioi nu mai erau acolo, plecaseră încă din zori în port. În fundul curții se vedea faimoasa brișcă, lîngă care murgii stăteau și mînceau ovăz.

„Rămli cu bine, brișcă ! se gîndi Egorușka.

Merseră mai întîi, urcînd mereu, de-a lungul unui bulevard nesfîrșit, trecură apoi printr-o piață mare, unde Ivan Ivanîci întrebă pe un vardist în ce parte se află strada Malaia Nijneaia.

— Oho ! făcu vardistul zîmbind. E departe, tocmai spre imaș.

Pe drum le ieșiră în cale mai multe birje. Dar Ivan Ivanîci nu-și îngăduia slăbiciunea de a se urca într-o birjă decît în cazuri cu totul excepționale, la zile mari. Merseră așa multă vreme, la început pe străzi pavate, pe urmă pe străzi care aveau trotuare, dar n-aveau pavaj, și în cele din urmă pe niște străzi care n-aveau nici pavaj, nici trotuare. Cînd ajunseră în sfîrșit, cu ajutorul limbii și al picioarelor, în Malaia Nijneaia, își scoaseră amîndoi pălăriile și începură

să-și șteargă de zor sudoarea de pe obraji roșii ca para focului.

— Mă rog dumitale, se adresează Ivan Ivanîci, unui bătrîn care stătea pe o bancă în fața unei porți. Nu știi unde-i casa Nastasiei Petrovna Toskunova ?

— Pe aici nu stă nici o Toskunova, răspunse bătrînul, iar după ce se gîndi o clipă, adăugă : Poate Timoșenko ?

— Nu, Toskunova...

— Nu vă fie cu supărare, dar pe strada noastră nu stă nici o Toskunova.

Ivan Ivanîci ridică din umeri și plecă mai departe.

— N-o căutați degeaba ! strigă în urma lui bătrînul. Dacă am spus că nu-i, apoi nu-i !

— Ascultă, mătușică, întrebă apoi Ivan Ivanîci pe o bătrînă care stătea în colțul străzii, la o tarabă, și vindea pere și semințe de floarea soarelui. Nu știi unde-i casa Nastasiei Petrovna Toskunova ?

Bătrîna îi aruncă o privire plină de nedumerire și se porni pe rîs.

— Da' parcă Nastasia Petrovna mai stă în casa ei ? D-apoi, Doamne iartă-mă, îs opt ani de cînd și-a măritat fata și i-a dat casa lui ginere-său. În casa ei stă el acum.

Iar ochii bătrînei păreau a spune : „Cum se poate, proștilor, să nu știți atîta lucru ?...”

— Și ea unde stă ? întrebă Ivan Ivanîci.

— Doamne, Dumnezeuule, se minună iarăși bătrîna, plescînd din palme, de cînd stă cu chirie ! De opt ani, de cînd și-a dat casa lui ginere-său. Vai de mine și de mine !

Se aștepta fără îndoială să-l vadă și pe Ivan Ivanîci minunîndu-se și strigînd : „Cum se poate una ca asta ?...” Dar el o întrebă foarte liniștit :

— Și unde stă acum ?

Precupeța își suflecă mînele și, arătînd cu brațul gol în lungul străzii, începu să strige cu glas ascuțit și spart :

— Apoi, luați-o drept înainte... După ce treceți de o casă roșie, se face la stînga o ulicioară. Apucați pe ulicioară și la a treia poartă o găsiți.

Ivan Ivanîci și Egoruşka ajunseră la casa cea roșie, o luară la stînga, pe ulicioară, și se opriră la a treia poartă de pe dreapta. Gardul, care se întindea de o parte și de alta, era tot atît de negru și de stricat ca și poarta. Partea

din dreapta se aplecase mult spre stradă și amenința să cadă, iar cea din stînga se lăsase către curte. Numai poarta se ținea dreaptă, de parcă nu se hotărîse încă în care parte să se aplece: înainte sau îndărăt. Ivan Ivanîci deschise porțița și dădură într-o curte mare, năpădită de ierburi și de scaieți. Cam la o sută de pași de poartă era o căsuță cu acoperiș roșu și obloane verzi. O femeie grasă, cu mînele suflecate și cu șorțul în briu, stătea în mijlocul curții, arunca grăunțe la păsări și striga, cu un glas tot atît de spart ca și al precupeței:

— Pui, pui, pui!

La spatele ei ședea un cîine roșcat, cu urechile ascuțite. Văzîndu-i pe străini, se repezi spre porțiță lătrînd cu glas de tenor (toți cîinii roșcați lătră cu glas de tenor).

— Pe cine căutați? strigă femeia, ferindu-și cu mîna ochii de soare.

— Bună ziua! strigă la rîndul lui Ivan Ivanîci, apărîndu-se cu bastonul de cîinele cel roșcat. Spune-mi, te rog, aici stă Nastasia Petrovna Toskunova?

— Aici. Da' ce treabă aveți cu ea?

Ivan Ivanîci și Egorușka se apropiară. Femeia îi cercetă, bănuitoare, și repetă:

— Ce treabă aveți cu ea?

— Nu cumva chiar dumneata ești Nastasia Petrovna?

— Ba chiar eu!

— Îmi pare foarte bine... Uite despre ce-i vorba: vechea dumitale prietenă, Olga Ivanovna Kniazeva, îți trimite multe plecăciuni. Acesta e băiatul ei. Iar eu îs Ivan Ivanîci, fratele Olgăi Ivanovna... Poate că-ți mai aduci aminte de mine, doar ești de la noi din N. Acolo te-ai născut și tot acolo te-ai măritat...

Urmară cîteva clipe de tăcere. Femeia cea grasă se uită buimăcită la Ivan Ivanîci, ca și cum nu-i venea să creadă ce-i spune. Apoi se înroși toată și-și împreună mîinile. Ovăzul din șorț se risipi, iar ochii femeii se umplură de lacrimi.

— Olga Ivanovna! strigă ea, cu răsufierea tăiată de emoție. Porumbița mea dragă! Dumnezeule, dar ce-i cu mine de-am încremenit aici, ca o proastă! Îngerășul meu!...

Și zicînd așa, îl îmbrățișă pe Egorușka, udîndu-i obrazii cu lacrimi, și se porni să plîngă și mai amarnic.

— Doamne, făcea frîngîndu-și mîinile, băiețelul Olecikăi ! Doamne, cît îs de fericită ! Cum mai seamănă cu maică-sa ! Leit maică-sa ! Ei, da' ce stăm în ogradă ? Poftiți în casă.

Plîngînd și vorbind înainte, o luă grăbit spre casă, gîfîind. Cei doi veneau în urma ei.

— Iertați-mă, dar încă n-am dereticat prin odăi, zise ea, poftindu-i într-un salonaș, neaerisit, plin de icoane și de glastre cu flori. Maică Precistă ! Vasilisa, vino măcar de deschide obloanele ! Îngerașule ! Frumușelule ! Și eu care nu știam că Olecika are un băiat așa de mare...

După ce gospodina se mai liniști și se obișnuie cu noii sosiți, Ivan Ivanfci îi spuse că ar dori să-i vorbească între patru ochi. Egorușka trecu în altă odaie. Acolo era o mașină de cusut, iar la fereastră atîrna o colivie cu un graur. Ca și salonașul, odaia era plină de icoane și de glastre cu flori. Lîngă mașina de cusut, stătea nemișcată o fetiță cu obraji arși de soare și bucălați, ca ai lui Tit, îmbrăcată cu o rochiță curată de stambă. Fetița se uita la Egorușka, fără să clipească și părea stingherită. Băiatul o cercetă și el din ochi, și, după cîteva clipe de tăcere, o întrebă :

— Cum te cheamă ?

Fetița își mișcă buzele, își luă un aer jalnic și răspunse încet :

— Atka...

Asta însemna Katka...

— Noi am dori să lăsăm băiatul la dumneata, zicea în șoaptă Ivan Ivanfci în salonaș, dacă ai fi bună să-l primești. Ți-am plăti cîte zece ruble pe lună. Băiatul e liniștit, nu-i răsăfatat...

— Știu eu ce să spun, Ivan Ivanfci ? oftă Nastasia Petrovna cu glas plîngător. Zece ruble îs bani buni, nimic de zis, dar mi-e frică să primesc un copil străin. Dacă se îmbolnăvește, sau mai știu eu ce i se întîmplă ?

Cînd îl chemară pe Egorușka în salonaș, Ivan Ivanfci stătea cu pălăria în mînă și-și lua rămas bun de la gazdă.

— Atunci, așa : rămîne la dumneata, zicea el. Cu bine ! Ai să stai aici, Egor, se întoarce apoi către nepot. Bagă de seamă să fii cuminte și s-o ascuți pe Nastasia Petrovna... Cu bine ! Mai trec eu pe-aici și mîine.

• Și plecă. Nastasia Petrovna îl mai îmbrățișă o dată pe Egorușka, îi mai spuse „îngerășule” și, cu ochii plini de lacrimi, începu să pună masa. Trei minute mai târziu, Egorușka stătea lângă gazda lui, și-i răspundea la întrebările ei nesfârșite, sorbind din ciorba grasă și fierbinte.

Cînd se înseră, Egorușka stătea la aceeași masă și, cu bărbia sprijinită în palme, o asculta pe Nastasia Petrovna. Cînd rîzînd, cînd plîngînd, femeia îi povestea despre viața și căsnicia ei, despre copii, despre tinerețea mamei lui... Un greier țîrîi după sobă și fițilul lămpii sfîrșia ușor. Nastasia Petrovna vorbea aproape în șoaptă și, de emoție, își scăpa mereu degetarul. Iar Katia, nepoțica ei, se băgase sub masă să-l caute, și de fiecare dată întîrzia, ca să se uite, pesemne, la picioarele băiatului. Egorușka asculta și se uita cu ochii împăienjeniți de somn la fața bătrînei, la negul ei cu păr, la urmele pe care i le lăsau lacrimile pe obraji... Și o tristețe nesfârșită, fără seamăn, i se furișa în suflet. Gazda îi pregăti patul pe un sipet și-i spuse că, dacă i-o fi foame, la noapte, să se ducă în sală unde, pe fereastră, o să găsească un pui fript acoperit cu o farfurie.

A doua zi dimineța, Ivan Ivanîci și părintele Hristofor veniră să-și ia rămas bun de la Egorușka. Bucuroasă, Nastasia Petrovna alergă să pună samovarul, dar Ivan Ivanîci, care era grozav de grăbit, o opri cu un gest.

— N-avem noi vreme de băut ceai acum! Trebuie să plecăm la drum, fără întîrziere.

Înainte de a pleca, se așezară cu toții și păstrară o clipă de tăcere. Nastasia Petrovna oftă adînc, și, cu ochii în lacrimi, se uită la icoane.

— Va să zică, așa, începu Ivan Ivanîci ridicîndu-se. Tu rămîi..

Expresia obișnuită, aspră și preocupată, îi dispăru de pe față. Se înroși și un zîmbet trist îi flutură pe buze.

— Silește-te și învață bine... Nu uita pe mamă-ta și ascultă pe Nastasia Petrovna... Dacă te ții de carte, Egor, apoi să știi că nici eu n-am să te las.

Și zicînd așa, Ivan Ivanîci își scoase portofelul din buzunar, se întoarse cu spatele spre Egorușka, căută mult prin măruntiș și găsind, în sfîrșit, o monedă de zece copeici, i-o întinse. Părintele Hristofor oftă și-l binecuvîntă, fără grabă, pe băiat.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh... Vezi de învăță, îi zise el. Dă-ți toată silința, frățioare... Dacă o fi să mor, să-ți aduci aminte de mine. Ține și din partea mea zece copeici...

Egorușka îi sărută mîna și începu să plîngă. Parcă-i spunea inima că n-avea să-l mai vadă niciodată.

— Nastasia Petrovna, am lăsat o cerere la liceu, zise Ivan Ivanîci cu glas stins, ca și cum în salonaș ar fi fost un mort. Să te duci cu băiatul la examen, în ziua de șapte august... Și acum, rămîneți cu bine ! Dumnezeu să vă aibă în pază. Să ne vedem sănătoși, Egorușka.

— Să fi luat măcar cîte un pahar de ceai, suspină Nastasia Petrovna.

Lui Egorușka lacrimile îi încețoșaseră ochii și nu-i văzu pe Ivan Ivanîci și pe părintele Hristofor, ieșind din casă. Se repezi la fereastră, dar ei nu mai erau în curte. Dinspre poartă, cu aerul cuiva care-și făcuse datoria pe deplin, se întoarse la trap cîinele cel roșcat : lătrase în urma străinilor. Fără să-și dea seama ce face, Egorușka o luă din loc și ieși în goană din casă. Cînd ajunse în poartă, Ivan Ivanîci și părintele Hristofor treceau pe după colțul străzii, unul legănîndu-și paltonul, celălalt cîrja. Și dintr-o dată, Egorușka simți că o dată cu acești oameni se risipea pentru totdeauna, ca un fum, toată viața lui de pînă atunci. Năpădit de gînduri triste, se lăsă pe banca de lîngă porțiță și întîmpină cu lacrimi amare viața nouă și necunoscută, care începea în clipa aceea pentru el...

Cum o să fie oare această viață ?

Zvăpăiata

I

LA NUNTA Olgăi Ivanovna veniseră toți prietenii și toți cunoscuții ei mai apropiați.

— Uitați-vă la el : nu-i așa că are ceva aparte ? le spunea ea, arătînd spre bărbatul ei, de parcă voia să găsească o justificare faptului că se măritase cu un om simplu, un om obișnuit, care nu se deosebea prin nimic de ceilalți.

Mirele, Osip Stepanîci Dîmov, era medic, cu gradul de consilier. Lucra la două spitale : la unul ca intern extra-bugetar, la celălalt ca prosector. În fiecare dimineată, de la nouă pînă la douăsprezece, primea bolnavii și își vedea de treburi în salonul lui, iar după douăsprezece se urca în tramvaiul cu cai și se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsii. Clientela lui particulară era foarte redusă. Cel mult dacă-i aducea vreo cinci sute de ruble pe an. Cam asta era tot. Ce s-ar fi putut spune despre el ? Pe cînd Olga Ivanovna, prietenii și cunoscuții ei mai apropiați nu

erau de loc oameni obișnuiți. Fiecare era cunoscut și oarecum renumit prin câte ceva — avea, ca să zicem așa, un nume și trecea drept celebru, iar dacă nu era chiar celebru, măcar promitea să fie. Printre ei se găsea un artist de la Teatrul de dramă și comedie, talent mare, consacrat de mult, bărbat elegant, inteligent și modest, care declama admirabil și dădea Olgăi Ivanovna lecții de dicție. Apoi un cântăreț de operă, unul grăsun și blajin, care căuta s-o convingă că ar fi ajuns o cântăreață celebră dacă se ținea serios de studiu și nu se lăsa pe tînjală, pe cînd așa, zicea, oftînd, se nenorocea singură. Mai erau și cîțiva pictori, în frunte cu Reabovski, peisagistul, pe care însă îl preocupa și pictura de interior, și de animale — un tînr de vreo 25 de ani, blond, foarte frumos, ale cărui expoziții aveau succes și care-și vînduse ultimul tablou cu cinci sute de ruble. Reabovski retușa „studiile” Olgăi Ivanovna, asigurînd-o că promite. Venea apoi un violoncelist, un virtuos în mîinile căruia violoncelul plîngea nu altceva și care susținea cu toată sinceritatea că dintre toate femeile pe care le cunoscuse numai Olga Ivanovna știa să-l acompanieze. Mai era și un literat, tînr, ce e drept, dar deja cunoscut, care scria povestiri, piese de teatru și nuvele. Și cine mai era? Da, mai era și Vasili Vasilici, un adevărat boier, proprietar de moșii, ilustrator și vinietist diletant, adînc cunoscător al eposului, al vechiului stil rusesc și al legendelor populare ruse. Desenele pe care le făcea pe hîrtie, pe porțelan și pe farfurii arse erau adevărate minuni. În mijlocul acestei societăți aristocratice, libere, răsfățate de soartă, delicate și, ce e drept, modeste, dar care își amintea de existența doctorilor numai la boală și pentru care numele lui Dîmov era tot atît de necunoscut ca și Sidorov sau Tarasov, în mijlocul acestei societăți Dîmov părea străin, de prisos și mărunț, deși era înalt și lat în umeri. Ai fi zis că fracul de pe el era de împrumut, iar bărbuța luată de la un vînzător de prăvălie. Dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus, fără îndoială, că bărbuța aceea îl făcea să semene cu Zola.

Artistul îi spunea Olgăi Ivanovna că în rochia de mireasă și cu părul ei cînepiu părea un copăcel subțirel de vișin, primăvara, cînd e încărcat cu flori albe și delicate.

— Nu, te rog, ascultă ! îl întrerupea Olga Ivanovna, apucîndu-l de mînă. Vrei poate să ştii cum s-a întîmplat, așa, pe neașteptate ? Ascultă, ascultă... Trebuie să-ți spun că tata lucra la același spital cu Dîmov. Cînd bietul bătrîn s-a îmbolnăvit, Dîmov a stat zile și nopți de-a rîndul la căpățîiul lui. Ce spirit de sacrificiu ! Ascultă, Reabovski... Ascultă și dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniți mai aproape. Ce spirit de sacrificiu, cîtă omenie ! Nici eu n-am închis ochii nopți în șir și am stat lîngă tata... Ei bine, atunci l-am dat gata pe voinicul nostru ! Dîmov s-a îndrăgostit lulea de mine. Cînd te gîndești, ce capricioasă e uneori soarta ! După moartea tatii, Dîmov venea din cînd în cînd pe la mine, uneori ne întîlneam pe stradă — și, într-o bună zi, mi-a cerut mîna... din senin... Am plîns toată noaptea și... m-am îndrăgostit și eu de el, nebunește. Și uite, așa am ajuns soția lui ! Dar spuneți, nu-i așa că e voinic și puternic ca un urs ? În clipa asta stă numai pe trei sferturi spre noi și e luminat prost, dar cînd s-o întoarce din față, să vă uitați la fruntea lui. Ce ai de spus de fruntea asta, Reabovski ?

— Vorbim despre tine, Dîmov ! îi strigă ea, bărbatului ei. Vino încoace. Întinde-i lui Reabovski mîna ta cinstită... Așa ! De azi înainte, să fiți prieteni.

Cu un zîmbet blînd și naiv, Dîmov îi întinse lui Reabovski mîna, zicînd :

— Îmi face o deosebită plăcere. Împreună cu mine a terminat facultatea un oarecare Reabovski. N-o fi rudă cu dumneata ?..

II

Olga Ivanovna avea 22 de ani, iar Dîmov 31, și după nuntă începu pentru ei o viață de vis. Olga Ivanovna își împodobi pereții salonului cu tablouri pictate de ea sau de alții, unele în rame, altele fără, iar între pian și fotolii își rezervă un colțisor frumos, gătindu-l cu umbreluțe chinezești, cu șevalete, cu bucăți de stofă de felurite culori,

cu pumnale, cu cîteva busturi minuscule și fotografii... Pereții sufrageriei îi umplu cu un adevărat tapet de litografii, anină ici și colo cîteva încălțări din curmei și seceri, rezemă într-un colț o coasă și o greblă, și căpătă, astfel, o sufragerie în stil rusec. Iar odaia de culcare, ca să aducă a peșteră, o drapă peste tot — și tavanul și pereții — cu stofă de culoare închisă, atîrnă deasupra paturilor un felinar venețian și așează lîngă ușa o statuie cu halebardă... Și toată lumea găsea că tinerii căsătoriți își făcuseră un cuib cît se poate de drăguț.

În fiecare zi, Olga Ivanovna avea același program: se dădea jos din pat pe la unsprezece și începea să cînte la pian sau, dacă era o zi luminoasă, să picteze. Apoi, pe la douăsprezece și ceva, pleca la croitoreasă. Cum nici ea și nici Dîmov nu aveau bani decît pentru strictul necesar, Olga Ivanovna și croitoreasa trebuiau să recurgă la tot felul de subterfugii ca să dea impresia că tînăra căsătorită avea mereu alte toalete, care de care mai elegante. De multe ori, dintr-o rochie veche și vopsită, sau din cîteva resturi de mătase, catifea, dantelă sau tul, care nu mai făceau nici două parale, ieșea ceva încîntător — un adevărat vis, nu rochie! De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea de obicei la vreo actriță cunoscută, să afle ultimele noutăți teatrale și în același timp să facă rost de vreun bilet pentru spectacolul de premieră sau pentru o reprezentație jubiliară. De la actriță trecea pe la atelierul vreunui pictor sau pe la vreo expoziție de pictură și de acolo pe la vreuna din celebritățile zilei, fie ca s-o invite la ea, fie să-i întoarcă vizita, sau, pur și simplu, să stea de vorbă. Și peste tot era primită cu plăcere și prietenie, și toată lumea căuta s-o asigure că era bună, că era drăguță și că avea un suflet rar... Cei pe care-i considera celebrități și oameni mari o primeau ca pe una dintr-a lor, ca pe o egală, și-i prevesteau într-un glas că, date fiind talentul, gustul și inteligența ei, o să ajungă fără îndoială ceva, dacă n-o să se risipească... Olga Ivanovna cînta din gură și la pian, picta, sculpta, juca în spectacole de amatori, și toate le făcea cu talent, nu așa de mîntuială! Fie că lucra lampioane pentru vreo serbare, fie că se gătea sau înnodea cuiva cravata, în toate punea grație, gust și o desăvîrșită îndemînare artistică. Dar nimic nu scotea mai bine în lumină talentul ei ca priceperea de a lega repede cunoștința cu oamenii ce-

leberi. Era destul să se facă cineva cunoscut cît de cît și să înceapă a se vorbi despre el, că Olga Ivanovna se și grăbea să-l cunoască, și tot în aceeași zi se împrietenea cu el și-l invita acasă. Pentru ea era o adevărată sărbătoare cînd făcea o nouă cunoștință: diviniza oamenii celebri, era mîndră de prietenia lor și-i visa în fiecare noapte. Umbla moartă după ei și nu se mai sătura niciodată de hazul lor. Cei vechi plecau și ea îi uita, în locul lor veneau alții, dar Olga Ivanovna se deprindea repede și cu aceștia, sau o dezamăgeau, și atunci începea să caute alții, îi găsea, îi uita, și iarăși o lua de la capăt. Și pentru ce?...

La patru și ceva lua dejunul cu bărbatul ei. Simplitatea, bunătatea și judecata lui sănătoasă o înduioșau și o entuziasmau. Sărca mereu de la locul ei, îi lua capul în brațe și-l acoperea de sărutări.

— Dîmov, tu ești un om inteligent și nobil, îi spunea, totuși ai un mare cusur: nu te interesează arta de loc. Tăgăduiești și muzica, și pictura.

— Pentru că nu le înțeleg, îi răspundea el cu blîndețe. Toată viața mea nu m-am ocupat decît de științele naturale și de medicină, așa că n-am avut cînd să-mi mai bat capul și cu arta.

— Bine, Dîmov, dar e îngrozitor!

— De ce? Prietenii tăi nu se pricep nici la științele naturale și nici la medicină, și totuși nu le scoți ochii cu asta. Fiecare cu specialitatea lui. Eu nu înțeleg muzica de operă și pictura, dar îmi zic așa: din moment ce atîția oameni inteligenți își consacră toată viața lor, iar alți oameni inteligenți plătesc bani grei pentru ele, înseamnă că-s necesare. Eu unul nu le înțeleg, dar a nu înțelege nu înseamnă a tăgădui.

— Dă-mi mîna ta cinstită, să ți-o strîng!

După dejun, Olga Ivanovna pleca pe la vizite, apoi la teatru sau la vreun concert și se întorcea acasă după miezul nopții. Și tot așa în fiecare zi.

Miercurea, Olga Ivanovna dădea serate acasă la ea. La aceste serate, amfitrioana și oaspeții nu jucau cărți, nu dansau, ci se distrau, producîndu-se fiecare în arta lui preferată. Actorul de la Teatrul de dramă și comedie declama, cîntărețul cînta, pictorii pictau în nenumăratele albumuri ale Olgai Ivanovna, violoncelistul concerta, iar stăpîna casei

declama, picta, sculpta, cînta și-i acompania pe ceilalți. În pauzele dintre declamații, muzică instrumentală și cînt, se discuta despre literatură, teatru și pictură. Femei nu veneau, deoarece, afară de actrițe și de croitoreasa ei, Olga Ivanovna le categorisese pe toate ca plictisitoare și banale. Nu trecea nici o seară fără ca stăpîna casei să nu tresară la fiecare zbîrniit de clopoțel și să nu spună cu un aer victorios : „El e !“ înțelegînd prin „el“ noua celebritate pe care o invitase. Dîmov nu venea la aceste petreceri și nimeni nu-și amintea măcar de existența lui. Doar, exact la unsprezece și jumătate, ușa care dădea spre sufragerie se deschidea și Dîmov se iveau în prag, cu zîmbetul lui blînd și bun, și zicea frecîndu-și mîinile :

— Domnilor, poftiți, vă rog să gustați cîte ceva.

Toată lumea trecea în sufragerie, și totdeauna pe masă se găseau aceleași bunătăți : o farfurie mare cu stridii, o bucată de șuncă sau un jîgo de vițel, sardele, brînză, icre, ciuperci, vodcă și două carafe cu vin.

— Dragul meu *maitre d'hôtel* ! striga Olga Ivanovna, bătînd din palme entuziasmată. Ești fermecător ! Domnilor, uitați-vă la fruntea lui. Dîmov, întoarce-te puțin de profil. Priviți : o față de tigru bengalez, dar cu o expresie blîndă și dulce ca un miel. O, dragule !

Oaspeții mînceau și, uitîndu-se la Dîmov, își ziceau : „Într-adevăr, bun băiat !“ Dar curînd uitau de el și continuau să vorbească despre teatru, despre muzică și pictură.

Tinerii căsătoriți erau fericiți și viața lor conjugală mergea ca pe roate. Numai săptămîna a treia din luna de miere le-a fost umbrită de un mare necaz : Dîmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat șase zile în pat și a fost nevoit să-și tundă pînă la piele părul negru și frumos. Olga Ivanovna l-a vegheat și a plîns, dar îndată ce a văzut că se simte mai bine, l-a legat la cap cu o basma albă și s-a apucat să-l picteze în chip de beduin, făcînd mare haz amîndoi. Însă n-au trecut nici trei zile de la vindecare, Dîmov își reluasese serviciul la spitalele lui, cînd li s-a întîmplat alt necaz.

— Nu-mi prea merge bine, mamă ! i-a spus el la masă Olgăi Ivanovna. Am făcut azi patru autopsii și chiar de la prima m-am tăiat la două degete. Dar n-am observat decît cînd am ajuns acasă.

Olga Ivanovna s-a speriat. El însă a zîmbit, asigurînd-o că nu era nimic grav și că de multe ori i se întîmpla să se taie la mînă în timpul autopsiilor.

— Mă pasionează, mamă, și atunci nu mai sînt atent...

Îngrijorată, Olga Ivanovna se aștepta la o septicemie și se închina noaptea lui Dumnezeu. Dar totul a trecut cu bine. Și iarăși a început pentru ea aceeași viață liniștită și fericită, fără griji și fără necazuri. Prezentul se arăta minunat, iar după el venea cu pași repezi primăvara, care-i zîmbea de pe acum din depărtare, promițîndu-i nenumărate bucurii. Și atunci, fericirea ei n-o să mai aibă sfîrșit ! Aprilie, mai și iunie o să le petreacă la vila lor de la țară, departe de oraș, unde o așteaptă plimbările, pictura, pescuitul și privighetorile. Apoi, din iulie și pînă în toamnă excursia pictorilor pe Volga, la care era invitată și ea, în calitate de membru permanent al societății. În acest scop își și făcuse două rochii de călătorie, din pînză de casă, își cumpărase vopsele, penele, pînze și o paletă nouă. Aproape în fiecare zi Reabovski venea să vadă ce progrese a făcut. Cînd îi arăta picturile, el își îndesa adînc minile în buzunare, își strîngea buzele, începea să fosăie pe nas și zicea :

— Da... Norul ăsta al dumitale e cam șarjat ; nu redă suficient reflexele luminii de seară. Planul din față e cam turtit și... cum să-ți spun?... nu se potrivește... Iar căsuța parcă s-a înecat cu ceva și urlă a jale... Colțul ăsta ar trebui să-l faci mai întunecat... Dar, în general, nu-i rău. Bravo !

Și cu cît vorbea mai neînțeles, cu atît Olga Ivanovna îl înțelegea mai bine.

III

De Rusalii, după-amiază, Dîmov cumpără bomboane și tot felul de gustări și plecă la nevastă-sa, la țară. N-o văzuse de două săptămîni și-i era dor de ea. Tot timpul cît stătuse în vagon și apoi cît umblase căutînd vila prin dumbrava întinsă, mort de foame și de oboseală, Dîmov

se gîndea cu plăcere la masa pe care avea s-o ia singur cu Olga Ivanovna și la somnul care-l aștepta după aceea. Și, urmărit de gîndul acesta, se uită vesel la pachetul în care avea icre, brînză și somon.

Cînd își găsi și-si recunoscă în sfîrșit vila, soarele apunea. Servitoarea, o bătrînă, îi spuse că doamna nu era acasă, dar că trebuie să sosească din moment în moment. Vila, foarte puțin arătoasă, cu tavanele scunde îmbrăcate în hîrtie de scris și cu podelele crăpate, n-avea decît trei odăi. În prima era un pat, în cealaltă, pe scaune și pe ferestre stăteau împrăștiate pînze, penele, hîrtie pătată de grăsime, pelerine și pălării bărbătești, iar în cea din urmă, Dîmov dădu peste trei bărbați necunoscuți. Doi dintre ei erau smoliți și purtau barbișon, iar al treilea, actor pesemne, era gras și se purta bărbierit. Pe masă sforăia un samovar.

— Ce doriți ? îl întrebă pe Dîmov actorul, vorbind gros și măsurîndu-l cu o privire neprietenoasă. O căutați pe Olga Ivanovna ? Așteptați o clipă, trebuie să sosească numaidecît.

Dîmov se lăsă pe un scaun și începu să aștepte... Unul dintre bărbații cei smoliți îl întrebă, privindu-l somnoros și fără viață și turnîndu-și ceai :

— Poate dorești și dumneata un pahar ?

Lui Dîmov îi era foame și sete, dar, ca să nu-și strice pofta de mîncare, refuză. Curînd se auziră pașii și rîsul cunoscut. După cîteva clipe ușa se deschise cu zgomot și în odaie năvăli Olga Ivanovna, purtînd pe cap o pălărie cu boruri largi și în mînă o trusă. În urma ei, ducîndu-i umbrela uriașă și scaunul pliant, venea Reabovski, vesel și cu chipul îmbujorat.

— Dîmov ! strigă Olga Ivanovna și se înroși toată de bucurie. Dîmov ! repetă ea, sprijinindu-și capul și mîinile amîndouă de pieptul lui. Tu ești ? De ce n-ai venit de-atîta timp ? De ce ? De ce ?

— Cînd era să vii, mamă ? Sînt toată vremea ocupat, iar cînd se întîmplă să fiu liber, parcă-i un făcut : nu se potrivește mersul trenurilor !

— Dacă ai ști ce bine-mi pare că te văd ! Te-am visat toată noaptea și mi-era frică să nu te fi îmbolnăvit cumva. Doamne, cît ești de drăguț, ce bine ai picat ! Ești salvatorul

meu ! Numai tu m-ai putea scoate din încurcătură ! Mîine avem aici o nuntă foarte originală, urmează ea, rîzînd și în-nodîndu-i cravata. Se însoară un tînăr telegrafist de la gară, un oarecare Cikeldeev. E un băiat frumos, deștept, și are în el ceva puternic, de urs... Ar fi bun de model pentru un tînăr variag. Noi, vileagiaturistii, îl simpatizăm și i-am dat cuvîntul de onoare că o să ne ducem la nunta lui... E un băiat sărac, timid, n-are pe nimeni, și bineînțeles că ar fi păcat să nu-i dovedim simpatia noastră. Cununia o să se officieze îndată după liturghie, pe urmă tot alaiul o s-o ia pe jos pînă la casa miresei... Imaginează-ți : dumbrava, cîntece de păsărele, pete de lumină pe iarbă, și noi, toți, pete de toate culorile pe fondul de un verde viu !... Nu-i așa că e original ? Ceva în stilul expresioniștilor francezi... Un lucru însă, Dîmov : cu ce mă duc eu la biserică ? urmă Olga Ivanovna, luîndu-și un aer nenorocit. Aici n-am absolut nimic ! Nici rochie, nici flori, nici mănuși... Trebuie să mă salvezi ! Dacă ai venit, înseamnă că însăși providența îți ordonă să mă salvezi ! Ascultă, dragul meu, ia cheile, te rog, întoarce-te acasă și scoate din garderob rochia mea cea roz. O știi, e atîrnată chiar în față... După aceea, du-te în cămară și, imediat în dreapta, jos, ai să găsești două cutii de carton. O deschizi pe cea de deasupra, dai întîi de niște tul, tul, tul, tul, și de felurite cîrpușoare, iar la fund ai să găsești florile. Scoate-le toate, dar cu bă-gare de seamă, drăguță, să nu le mototolești, că de ales, le aleg eu aici... Și nu uita să-mi cumperi mănuși !

— Bine, fi răspunse Dîmov. O să plec mîine dimineată și o să-ți trimit tot.

— Cum asta, mîine ? se miră Olga Ivanovna. Parcă ai timp mîine ? Primul tren pleacă de aici la 9 dimineata, iar cununia e la 11 ! Nu, drăguță, trebuie să pleci azi, neapărat azi. Iar dacă nu poți să vii mîine, trimite-mi lucrurile cu vreun comisionar. Haide, du-te... Acuși trebuie să so-sească personalul. Vezi să nu întîrziezi, dragule !

— Bine.

— Doamne, ce rău îmi pare că trebuie să te trimit înapoi ! strigă Olga Ivanovna și ochii i se umplură de lacrimi. Cine m-a pus, proastă ce-s să-mi dau cuvîntul telegrafistului ?...

Dîmov bău repede un pahar cu ceai, își vîrî în buzunar un covrig și, zîmbind blajin, plecă spre gară, în timp ce bărbații cei smoliți și actorul cel gras înfulecau icrele, brînza și somonul.

IV

Într-o noapte liniștită de iulie, cu lună, Olga Ivanovna stătea pe coverta vaporului și se uita cînd la apa Volgăi, cînd la malurile ei pitorești. Lîngă ea stătea Reabovski și-i spunea că umbrele întunecate de pe apă nu-s umbre, ci visuri, iar pentru că și undele fermecate, cu sclipirile lor fantastice, și cerul fără fund, și malurile triste și visătoare nu vorbesc decît despre deșertăciunea vieții și de existența unei lumi mai bune, fericite și veșnice, ar fi mai bine să uite de toate și să moară, să nu lase în urmă decît o amintire... Trecutul e banal, searbăd, zicea el, viitorul e meschin, iar noaptea aceea neasemuită, unică în viața lor, se va sfîrși curînd, făcîndu-se și ea una cu veșnicia... Și atunci, ce rost mai are viața?

Olga Ivanovna asculta și glasul lui Reabovski, și liniștea nopții, și i se părea că e nemuritoare, că va trăi mereu. Culoarea de peruză a apei, pe care n-o mai văzuse pînă atunci, cerul, malurile, umbrele negre și fericirea neînțeleasă care-i umplea sufletul, toate îi șopteau că o să ajungă o mare pictoriță și că undeva, dincolo de depărtări, dincolo de noaptea cu lună, în spațiul nemărginit, o așteaptă succesul, gloria, dragostea poporului... Cînd se uita mult în zare fără să clipească, se vedea în rochie albă, în jur mulțime de oameni, lumini orbitoare, acorduri triumfătoare de orchestră, strigăte de entuziasm și o ploaie de flori căzînd peste ea din toate părțile... Își zicea că bărbatul care stătea lîngă ea, sprijinit cu coatele de balustradă, era un om într-adevăr mare, ou geniu, un ales al lui Dumnezeu... Tot ce crease pînă acuma era minunat, nou și original. Iar ce va crea de aici înainte, cînd, o dată cu maturitatea, i se va desăvîrși talentul excepțional, va fi cu adevărat ui-

mitor și măreț, lucru care se vedea pe chipul lui, după felul lui de a se exprima și după atitudinea lui față de natură. Așa cum vorbea el despre umbre, despre tonurile amurgului și despre strălucirea lunii, într-un fel care nu era decât al lui, te făcea să simți fără voie farmecul cu care stăpînea natura. Pe lîngă asta, era un bărbat frumos și original, iar viața lui liberă, lipsită de orice constrîngere și străină de tot ce era banal, aducea cu viața unei păsări.

— Se face cam răcoare, zise Olga Ivanovna și se înfioră.

Rebovski o înveli cu pelerina lui și-i șopti cu tristețe :

— Mă simt cu totul în puterea dumatăle. Da, sînt robul dumatăle. De ce ești așa de fermecătoare în noaptea asta ?

Rebovski nu-și mai lua ochii de la Olga Ivanovna, iar ochii lui aveau sclipiri care te înspăimîntau. Îi era frică să se uite la el.

— Te iubesc ca un nebun... Îi șoptea, și îi simțea respirația pe obraz. Spune-mi un cuvînt, numai unul, și-s în stare să mor, să mă las de pictură... Îi șoptea, peste măsură de tulburat. Iubește-mă, iubește-mă...

— Nu mai vorbi așa, se rugă Olga Ivanovna, închizînd ochii. E înspăimîntător ! Și Dîmov ?...

— Ce am eu cu Dîmov ? Ce amestec are Dîmov în toate astea ? Ce-mi pasă mie de Dîmov ? Uite Volga, luna, frumusețe, dragoste, entuziasmul meu... Și nici un fel de Dîmov. Nu vreau să știu de nimeni și de nimic... Nu-mi pasă de trecut și nu-ți cer decât o singură clipă... numai una...

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Ar fi vrut să se gîndească la bărbatul ei, dar tot trecutul, nunta, Dîmov, seratele de fiecare miercuri i se păreau acum mărunte, meschine, neînsemnate, de prisos și nespuse de îndepărtate... Într-adevăr, ce avea ea cu Dîmov ? Ce amestec avea Dîmov în toate astea ? Ce-i păsa ei de Dîmov ? Și, pe urmă oare exista el cu adevărat, sau era numai un vis ?

„Lui Dîmov, om simplu, obișnuit, fericirea pe care a avut-o pînă acum i-e prea de ajuns, își zicea ea, acoperindu-și fața cu mîinile. N-au decât cei de acolo să mă osîndească, să mă anatimizeze... eu, însă, o să le fac în ciudă și o să cad, și basta !... Omul trebuie să încerce de toate în viață. Doamne, cît mi-e de frică, și totuși ce bine mă simt !”

— Ei, ce zici ? Ce zici ? murmura pictorul, îmbrățișînd-o și sărutîndu-i cu patimă mîinile, care încercau în zadar să-l îndepărteze. Mă iubești ? Da ? Da ?... Doamne, ce noapte ! Ce noapte minunată !

— O, da, ce noapte ! șopti ea, cu ochii în ochii care sclipeau de lacrimi.

Apoi se uită repede împrejur, îl îmbrățișă și-l sărută apăsător pe gură.

— Se apropie Kineșma ! răsună un glas de cealaltă parte a covertei.

Se auziră pași grei. Trecea chelnerul de la bufet.

— Ascultă ! îl strigă Olga Ivanovna, rîzînd și plîngînd în același timp de fericire. Adu-ne niște vin.

Palid de emoție, pictorul se lăsă pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna cu recunoștință și adorație, își acoperi ochii cu mîna și șopti, zîmbind gales :

— Sînt obosit...

Și-și sprijini fruntea de balustradă.

V

Ziua de două septembrie era liniștită și caldă, dar mohorîtă. Dis-de-dimineață, o ceață ușoară plutea pe Volga, iar după ora nouă începu să cadă o ploaie mărunță. Și nu se arăta nici un semn că ar avea de gînd să se însenineze. În timp ce-și beau ceaiul, Reabovski îi spunea Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai plictisitoare dintre arte, că el nu-i pictor, că numai proștii cred că are talent... Și, fără nici un motiv, luă deodată un cuțit, și-și ciopîrți cel mai bun studiu. După ceai, se așeză la fereastră și, ursuz, se uita la Volga. Iar Volga își pierduse strălucirea, părea acum tulbure, întunecată și rece. Totul, totul prevestea apropierea toamnei triste și mohorîte. Ai fi zis că însăși natura adunase de pe Volga toate podoabele ei : covoarele verzi, bogate, de pe maluri, sclipirile de diamant ale razelor răsfrînte în apă, siniliul transparent al depărtărilor, și le strînsese în cufere pînă la primăvara viitoare. Numai ciorile se roteau pe deasupra apei, stîrnind-o : „Goală ! Goală !...”

Reabovski le asculta croncănitul și gânduri sumbre îi treceau prin minte: că s-a răsuflat, că nu mai are talent, că pe lumea asta toate sînt convenționale, relative și fără rost, și că n-ar fi trebuit să se încurce cu femeia asta... Într-un cuvînt, nu era în apele lui și vedea totul în negru.

Olga Ivanovna ședea pe patul de după paravan și, răs-firîndu-și cu degetele părul frumos, cînepiu, se vedea cînd în salonaș, cînd în odaia de dormit, cînd în biroul bărbatului ei. Apoi închipuirea o purta pe la teatru, pe la croitoreasă și pe la prietenii ei celebri. Ce vor fi făcînd ei acum? Își mai amintesc oare de ea? A început sezonul și ar fi timpul să se gîndească la seratele ei de miercuri... Dar Dîmov? Drăguțul de el! Cu cîtă bunătate și duioșie de copil o ruga în scrisori să se întoarcă mai repede acasă! Îi trimitea în fiecare lună cîte 75 de ruble, iar cînd i-a scris ea că a luat cu împrumut de la pictori încă o sută de ruble, i le-a trimis și pe acelea... Ce suflet bun și nobil!... Excursia o obosise, începuse a se plictisi și ar fi vrut să scape mai curînd și de mujicii aceia, și de izul de umezeală al Volgăi, și de senzația de murdărie care n-o părăsise tot timpul cît stătuse prin casele țărănești, rătăcind din sat în sat... Dacă Reabovski nu și-ar fi dat cuvîntul față de ceilalți pictori că o să rămînă cu ei pînă la 20 septembrie, ar putea să plece chiar astăzi. Și ce bine ar fi!

— Doamne, Dumnezeu, gemu Reabovski, oare cînd o să iasă soarele? Mi-e imposibil să lucrez un peisaj în-sorit dacă n-am soare!...

— Bine, dar ai început un studiu cu cerul mohorît, zise Olga Ivanovna, ieșind de după paravan. Ți-aduci aminte? O pădure pe planul din dreapta, o cireadă de vaci și cîteva gîște pe cel din stînga. Ai putea să-l termini pe acela.

— Eh! se încruntă pictorul. Să-l termin! Îți închipui că-s atît de dobitoc, încît să nu știu ce trebuie să fac!

— Doamne, cît te-ai schimbat față de mine! oftă Olga Ivanovna.

— Bine, bine!

Un tremur trecu peste obrazul Olgăi Ivanovna. Se trase lîngă sobă și începu să plîngă.

— Numai lacrimile îmi mai lipseau! Sfîrșește odată! Eu am mii de motive să plîng, și uite, nu plîng.

— Mii de motive ? îngăimă Olga Ivanovna. Singurul motiv ar fi că te-ai plictisit de mine. Da, așa e ! urmă ea, izbucnind în hohote. Adevărul adevărat e că ți-e rușine de dragostea noastră. Nu știi ce să mai faci să nu observe pictorii legătura noastră, cu toate că așa ceva nu se poate ascunde. Și, pe urmă, te asigur că ei știu de mult...

— Olga, un singur lucru te rog, și pictorul își duse o mână la inimă, un singur lucru : nu mă mai chinui ! Atâta îți cer, nimic mai mult !

— Bine, însă jură-mi că tot mă mai iubești !

— O, dar asta-i adevărată tortură ! zise pictorul printre dinți, sărind ca ars. Până la urmă mă arunc în Volga, ori înnebunesc ! Lasă-mă în pace !

— Atunci ucide-mă, ucide-mă ! strigă Olga Ivanovna. Ucide-mă !

Și trecînd după paravan, izbucni din nou în hohote de plîns. Pe acoperișul de paie al izbei se auzi foșnetul ploii. Reabovski se luă cu mâinile de cap, măsură de cîteva ori odaia în lung și în lat, apoi cu un aer hotărît, de parcă voia să demonstreze ceva, își îndesă șapca pe cap, își petrecu pușca pe după umăr și ieși.

După plecarea lui, Olga Ivanovna rămase culcată și plînsese mult. La început se gîndi că ar fi bine să se otrăvească, s-o găsească Reabovski moartă cînd s-o întoarce. Dar gîndurile o purtară iarăși acasă, în biroul bărbatului ei. Se văzu stînd nemișcată lîngă Dîmov, bucurîndu-se de liniștea și de curățenia ei trupească, apoi seara, la teatru, ascultîndu-l pe Masini... Și-i veni un dor de viață civilizată, de larma orașului și de celebritățile ei, de i se strînsese inima. Ușa se deschise. În odaie intră gospodina și, fără grabă, se apucă să aprindă focul în sobă, ca să le gătească masa. Curînd încăperea se umplu de un miros de ars și aerul se făcu albastru de fum. După aceea începură să vină pictorii, cu cizmele pline de noroi și cu fețele ude de ploaie. Își cercetau studiile și, ca să se mîngîie, își ziceau că Volga, chiar și pe vreme rea, își are farmecul ei. Iar ceasul ieftin din perete bătea într-una : tic-tac, tic-tac... Muștele se adunaseră de frig în colțul din dreapta, lîngă icoane, și bîzîiau acolo, în timp ce pe sub laviță se auzea cum foșnesc șvabii prin mapele groase...

Reabovski se întoarce acasă abia cînd asfințea soarele. Își aruncă șapca pe masă și, așa cum era, palid, istovit și cu cizmele murdare, se lăsa pe laviță și închise ochii.

— Sînt obosit... zise el, ridicînd din sprîncene ca să-și deschidă ochii.

Alintîndu-se la el, să-i arate că-i trecuse supărarea, Olga Ivanovna se apropie, îl sărută în tăcere și-i trecu pieptenele prin părul bălai. Îi venise gust să-l pieptene.

— Ce-i ? întrebă el tresărind și deschizînd ochii, de parcă-l atinsese ceva rece. Ce-i ? Lasă-mă în pace, te rog.

O împinse cu mîinile și se trase mai încolo, iar ei i se păru că fața lui era plină de scîrbă și necaz. Tocmai atunci gazda se îndreptă încetișor spre Reabovski, aducîndu-i o farfurie cu ciorbă, pe care o ținea cu amîndouă mîinile. Fără să vrea, Olga Ivanovna o văzu cum își muiase degetele mari în zeamă, și deodată o cuprinse o scîrbă cumplită și de femeia aceea murdară, cu pîntecul strîns în șorț, și de ciorba pe care o înghițea cu lăcomie Reabovski, și de izbă, și pînă și de viața de acolo, care la început îi plăcuse prin simplitatea și harababura ei plină de pitoresc. Se simți dintr-o dată jignită și zise cu răceală :

— Trebuie să ne despărțim pentru cîtva timp... Astfel, am putea să ne certăm definitiv de-atîta plictiseală... Eu una m-am saturat. Plec chiar astăzi.

— Cu ce ? Călare pe băț ?

— Azi e joi, prin urmare la nouă și jumătate vine vaporul.

— Da, ai dreptate... Bine, pleacă, încuviință Reabovski cu blîndețe, ștergîndu-se la gură cu prosopul, în loc de șervet. Aici te plictisești și nici n-ai ce face, aș fi un mare egoist dacă te-aș opri... Da, pleacă... O să ne vedem după douăzeci ale lunii.

Olga Ivanovna începu să-și împacheteze lucrurile, și era atît de veselă și de fericită, încît se înroșise în obraz. Oare e adevărat, se întreba, că în curînd o să picteze în salon, o să doarmă în dormitor și o să mănînce pe o față de masă ? Îi trecuse ciuda și nu mai era supărată pe pictor.

— Vopselele și penelele ți le las, Reabușă, zise ea. Dacă-ți mai rămîn mi le aduci cînd vii... Și vezi să nu fii leneș și să te lași pradă melancoliei cît lipsesc eu. Să lucrezi. Știu eu că tu ești băiat bun, Reabușă !

La ora zece, Reabovski își luă rămas bun de la Olga Ivanovna acasă, să n-o sărute pe vapor de față cu ceilalți pictori, își zise ea, apoi o conduse la debarcader. Curînd acostă și vaporul și o luă cu el.

După două zile și jumătate de drum, Olga Ivanovna ajunsese acasă. Cu pălăria pe cap și în haină de ploaie, cu răsufarea tăiată de emoție, trecu în salon și de acolo în sufragerie. Dîmov stătea la masă, fără surtuc, cu vesta deschisă și-și ascuțea cuțitul de furculiță. În fața lui, pe farfurie, era o ieruncă friptă. În timp ce intra în casă, Olga Ivanovna era hotărîtă să nu mărturisească nimic bărbatului ei, convinsă că o să aibă și puterea, și priceperea necesară. Dar acum, cînd îi văzu zîmbetul larg, fericit și blînd, și ochii strălucitori de bucurie, înțelese că a-i ascunde adevărul ar fi tot atît de murdar, de scîrbos și de imposibil ca și a calomnia, a fura sau a ucide. Și într-o clipă se hotărî să-i spună tot ce i se întîmplase. După ce îl lăsă s-o sărute și s-o îmbrățișeze, căzu în genunchi în fața lui și-și acoperi fața cu mîinile.

— Ce este? Ce este, mamă? o întrebă el cu duioșie. Ți-a fost dor de casă, hai?

Ea își ridică obrazul înroșit de rușine și se uită la el cu o căutătură vinovată și rugătoare, dar frica și sfiala o împiedică să-i mărturisească adevărul.

— Nu-i nimic... îi răspunse. Mi-a venit, așa...

— Ia să stăm colea, zise el, ridicînd-o și așezînd-o lîngă el la masă. Uite-așa... Iei o bucățică de friptură? Trebuie să fii flămîndă, sărăcuța de tine!

Olga Ivanovna respira lacom aerul drag, mîncă friptură, iar Dîmov se uita la ea cu duioșie și rîdea, fericit.

VI

Dar se vede că pe la mijlocul iernii, Dîmov începu a hănuî că e înșelat. Ca și cînd el și nu ea ar fi avut ceva pe suflet, se ferea acum să i se uite în ochi, nu-i mai zîmbea cu voioșie cînd o întîlnea și, ca să fie cît mai puțin

singuri, îl aducea de multe ori la masă pe colegul lui, Korostelev, un omuleț mărunț, cu capul tuns chilug, cu fața boțită. Când vorbea cu Olga Ivanovna, își deschidea și-și încheia mereu nasturii de la surtuc, trăgându-se cu mîna dreaptă de mustața stîngă. În timpul mesei, cei doi doctori vorbeau de-ale lor. Spuneau, de pildă, că uneori, cînd diafragma e așezată prea sus, provoacă intermitențe cardiace, că în ultimul timp s-au constatat foarte multe cazuri de polinevrite, iar Dîmov povestea că, făcînd ieri autopsia cadavrului unui bolnav cu diagnosticul de „anemie pernicioasă”, găsise că în realitate era vorba de un cancer al pancreasului. Și părea că amîndoi discutau medicina numai ca să-i îngăduie Olgăi Ivanovna să tacă, cu alte cuvinte, să nu spună minciuni. După masă, Korostelev se așeza la pian, iar Dîmov ofta și-l ruga :

— Eh, frate, ce să mai vorbim ! Mai bine cîntă ceva trist...

Atunci, ridicîndu-și umerii și desfăcîndu-și larg degetele, Korostelev lua cîteva acorduri și, cu glas subțirel, începea să cînte :

*Arată-mi și mie un loc cît de mic,
Un colț doar, ce-o fi neștiut,
În care nu geme al nostru mujic...¹*

Iar Dîmov mai ofta o dată, își sprijinea capul în pumni și rămînea dus pe gînduri.

În vremea din urmă, Olga Ivanovna era peste măsură de imprudentă. Se scula de obicei foarte rău dispusă și primul ei gînd zbura la Reabovski ; își spunea că nu-l mai iubește și-i mulțumea lui Dumnezeu că s-a sfîrșit totul. Dar după ce își bea cafeaua, îi venea iarăși în minte același Reabovski și, gîndindu-se la el, își dădea seama că, la drept vorbind, Reabovski o îndepărtase de bărbatul ei, iar acum rămăsese și fără Reabovski, și fără bărbat ! Își amintea apoi de zvonul care circula printre cunoștințele lor cum că Reabovski pregătea pentru expoziție ceva extraordinar, o combinație de peisaj cu interior, ceva în genul

¹ Din poezia *Gînduri-naintea unei intrări principale* de Nekrasov ; în românește de Miron Radu Paraschivescu.

lui Polenov, și că toată lumea care trecuse pe la atelierul lui rămase entuziasmată. Bine, dar opera aceasta i-o datora ei, își zicea, și, în general, numai datorită ei făcuse aceste progrese remarcabile! Influența ei fusese atît de fericită și de substanțială, încît, dacă s-ar întîmpla să-l părăsească, Reabovski ar putea să și dispară. Își mai aminti apoi că ultima oară cînd venise la ea purta o haină cenușie cu dungi, că avea cravată nouă și că o întrebase, cu un zîmbet alintat: „Nu-i așa că-s frumos?” Și, într-adevăr, elegant, cu ochii albaștri și cu părul lung și buclat, era chiar frumos. (Sau poate că numai i se păruse?) Și ce drăguț se purtase cu ea!

Aducîndu-și aminte de toate acestea și cîntărindu-le, Olga Ivanovna se îmbrăca și, foarte emoționată, pleca la atelierul lui Reabovski. Îl găsea bine dispus și încîntat de tabloul cel nou, care într-adevăr, era extraordinar. Sărea într-un picior de bucurie, făcea tot felul de nebunii și, la întrebările ei serioase, răspundea cu glume. Tabloul cel nou îi provoca Olgăi Ivanovna un sentiment de ură și de gelozie. Dar, din politețe, păstra cîteva clipe de tăcere în fața șevalerului, apoi ofta ca înaintea unei icoane, și șoptea, cu glasul stins:

— Într-adevăr, niciodată n-ai realizat ceva mai frumos! Știi, parcă te înfiori cînd îl privești...

Începea apoi să-l implore s-o iubească, să n-o părăsească, să-i fie milă de ea, o biată nenorocită... Și în vremea asta plîngea, îi săruta mîinile, îi cerea să-i jure că o iubește și căuta să-l convingă că, fără influența ei sănătoasă, s-ar abate din drumul cel drept și ar dispărea. Și după ce se umilea și-i strica și lui buna dispoziție, pleca la croitoreasă sau la vreo actriță cunoscută să-i ceară un bilet de teatru.

Dacă se întîmpla să nu-l găsească la atelier, îi lăsa cîteva rînduri, în care jura că, dacă nu vine astăzi pe la ea, se otrăvește. De frică, Reabovski se ducea, ba mai rămînea și la dejun. Fără să se sfiască de Dîmov, îi spunea necuviințe, la care și ea îi răspundea tot cu necuviințe. Vedeau bine amîndoi că se încătușau unul pe altul, că erau tirani și dușmani, și asta îi înfuria. Și, furioși, nu-și mai dădeau seama că erau aproape indecenți și că pînă și Korostelev cel tuns chilug înțelegea totul. Îndată după masă, Reabovski își lua rămas bun în grabă și pleca.

— Unde te duci ? îl întreba în sală Olga Ivanovna, privindu-l cu ură.

Încruntându-se și închizându-și ochii pe jumătate, Reabovski îi arunca numele vreunei femei, cunoștință comună, și se vedea bine că-și bate joc de gelozia ei, căutând s-o exaspereze. Umilită, Olga Ivanovna se retrăgea în dormitor, se trîntea pe pat și izbucnea în hohote de plîns. Atunci Dîmov îl lăsa pe Korostelev singur în salon, venea în dormitor și, jenat și descumpănit, îi spunea încet :

— Nu mai plînge, mamă, că te-aude lumea... Parcă asta folosește la ceva ? Caută să fii mai discretă... Nu-i frumos să arăți că suferi... Ce să-i faci ? Mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Neștiind cum să-și mai potolească focul geloziei, din pricina căreia îi plesnea capul de durere, și nădăjduind că ar mai putea să dreagă cumva lucrurile, Olga Ivanovna se spăla, își pudra obrații plîși și pleca în goană la femeia cu pricina. Dar, negăsindu-l pe Reabovski acolo, se ducea la alta, pe urmă la alta... La început, îi era rușine de vizitele acestea făcute prin surprindere, dar curînd se obișnuiește și uneori, căutîndu-l pe Reabovski, i se întîmpla să treacă într-o singură după-amiază pe la toate cunoștințele. Și toate își dădeau seama despre ce era vorba.

Într-o zi îi spusese lui Reabovski, vorbind despre bărbatul ei :

— Omul ăsta mă strivește cu mărminia lui !

Cuvintele acestea îi plăcură atît de mult, încît de cîte ori se întîlnea cu pictorii, care știau de legătura ei cu Reabovski, aducea vorba despre bărbatul ei și spunea, făcînd cu mîna un gest hotărît :

— Omul ăsta mă strivește cu mărminia lui !

Viața își urma vechea ei rînduială, ca și anul trecut. În fiecare miercuri dădea obișnuitele serate. Actorul declama, pictorii pictau, violoncelistul cînta la violoncel, cîntărețul — din gură și, ca și înainte, la ora unsprezece și jumătate precis se deschidea ușa spre sufragerie și în prag se ivea Dîmov care spunea, zîmbind :

— Domnilor, poftiți, vă rog, să gustați cîte ceva...

Ca și înainte, Olga Ivanovna era veșnic în căutarea oamenilor celebri, îi descoperea, o dezamăgeau și căuta alții. Ca și înainte, ieșea în fiecare zi în oraș și se întorcea acasă

noaptea târziu. Însă Dîmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci stătea în biroul lui și lucra. Se culca acum pe la ora trei și se scula la opt.

Într-o seară, în timp ce Olga Ivanovna se îmbrăca să se ducă la teatru, cum stătea în fața oglinzii, Dîmov intră în dormitor în frac și cu cravată albă. Un zîmbet blînd îi flutura pe buze și, ca pe vremuri, se uita vesel în ochii nevastei lui. Fața îi strălucea de fericire.

— Știi, adineauri mi-am susținut teza de doctorat, o anunță, lăsîndu-se pe un scaun și netezindu-și genunchii cu palma.

— Chiar ai susținut-o? întrebă Olga Ivanovna.

— Și încă cum! îi răspunse el, rîzînd și întinzîndu-și gîtul să vadă în oglindă fața femeii care stătea tot cu spatele la el și-și potrivea părul. Și încă cum! repetă el. Știi, s-ar putea să mă facă conferențiar universitar și să mi se încredințeze catedra de patologie generală. Cam așa se pare...

După fața lui radioasă era vădit că dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtășit bucuria și succesul, el i-ar fi iertat și prezentul, și viitorul, și ar fi uitat totul. Dar ea nu știa ce înseamnă nici conferențiar universitar, nici patologie generală. Și afară de asta se temea să nu întîrzie de la teatru, așa că nu-i răspunse nimic.

Dîmov mai rămase puțin, apoi zîmbi cu un zîmbet vinovat și ieși.

VII

Ziua aceea a fost una dintre cele mai tulburi.

Dîmov nu se simțea bine, avea dureri mari de cap. Dimineata nu-și băuse ceaiul și nu se dusese la spital, ci stătuse tot timpul culcat pe divanul din birou. Ca de obicei, Olga Ivanovna plecase pe la douăsprezece și ceva la Reabovski, să-i arate studiul ei de natură moartă și să-l întrebe de ce nu venise la ea cu o zi înainte. Vedea bine că studiul ei era mizerabil, dar îl pictase numai ca să aibă un pretext să se ducă la el.

Olga Ivanovna intră fără să sune și, în timp ce-și scotea galoșii în săliță, i se păru că aude un pas ușor, depărtându-se în grabă, și un foșnet ca de rochie. Și, într-adevăr, când își aruncă repede ochii prin atelier, zări un colț de rochie cafenie fluturând o clipă și dispărând îndărătul unui tablou mare, acoperit, cu șevalet cu tot, cu o pânză neagră. Nu mai încăpea nici o îndoială că acolo se ascunsese o femeie. De câte ori nu-și găsisese ea adăpost îndărătul aceluiași tablou! Încurcat, Reabovski se prefăcu mirat de vizita ei, îi întinse amândouă mâinile și-i zise, zîmbind în silă :

— Așa !... Sînt încîntat că te văd ! Ce mai nou ?

Olgăi Ivanovna i se umplură ochii de lacrimi. Simțea un gol amar în suflet, dar îi era rușine, și pentru nimic în lume n-ar fi primit să vorbească de față cu o femeie străină, o rivală mincinoasă, care stătea acum îndărătul tabloului și, fără îndoială, rîdea satisfăcută.

— V-am adus un studiu... zise ea cu glas subțirel și sfios, și buzele începură să-i tremure. *Nature morte*.

— Aha... un studiu ?

Pictorul luă pînza și, cercetînd-o, trecu așa, ca din întâmplare, în odaia de alături.

Olga Ivanovna îl urmă, resemnată.

— *Nature morte*... primul sort, îngăimă el, căutînd rime, tort... cort... port...

În atelier se auziră pași grăbiți și foșnet de rochie. Asta însemna că „ea“ plecase. Olga Ivanovna ar fi vrut să țipe, să-i dea lui Reabovski cu ceva în cap și să plece și ea. Dar lacrimile o împiedicau să vadă și se simțea copleșită de rușine. În clipa aceea avea impresia că nu era decît o biată gînganie și nu Olga Ivanovna, pictorița.

— Sînt obosit... zise Reabovski galeș, uitîndu-se la studiu și scuturînd din cap ca să-și alunge somnul. E drăguț, incontestabil... dar azi studiu, anul trecut studiu, peste o lună tot studiu... Cum de nu te-ai plictisit ? În locul dumitale aș da dracului pictura și m-aș apuca serios de muzică sau de altceva. Dumneata ești muzicantă, nu pictoriță. Dacă ai ști cît sînt de obosit ! Mă duc să spun să ni se aducă ceaiul... Ce zici ?

Reabovski ieși din odaie și Olga Ivanovna îl auzi dînd porunci valetului. Ca să nu fie nevoită să-și ia rămas bîn și ca să evite orice explicație, dar mai ales ca să nu izbuc-

nească în hohote de plîns, trecu repede în săliță, își puse galoșii și, înainte de a se întoarce el, ieși în stradă. Acolo respiră ușurată și se simți liberată pentru totdeauna și de Reabovski, și de pictură, și de rușinea apăsătoare care o năpădise în atelier.

Fără să mai stea la gînduri, se duse la croitoreasă, apoi la Barnai, care sosise abia ieri, de la Barnai la magazinul de instrumente și note muzicale. Și tot timpul nu se gîndea decît la scrisoarea pe care avea s-o scrie lui Reabovski, o scrisoare plină de demnitate, rece și severă, și la călătoria pe care o s-o facă la primăvară sau la vară cu Dîmov în Crimeia, cînd o să se descătușeze pentru totdeauna de trecutul ei și o să înceapă o viață nouă.

După ce se întoarse acasă seara tîrziu, trecu de-a dreptul în salon și, fără să se dezbrace, se așeză să scrie scrisoarea. Reabovski îi spusese că nu e pictoriță. Drept răzbunare, o să-i scrie că și el e răsuflet, că n-o să dea nimic mai mult decît ceea ce a dat pînă acum, că în fiecare an pictează aceleași și aceleași tablouri și în fiecare zi repetă unul și același lucru. Voia să-i mai scrie cît de mult datorește el influenței ei sănătoase și că, dacă acum a început să calce strîmb, e numai din pricină că influența ei e paralizată de existența unor persoane îndoielnice, cum ar fi, de pildă, aceea care se ascunsese astăzi îndărătul tabloului...

— Mamă ! o strigă atunci Dîmov din birou, fără să deschidă ușa.

— Ce vrei ?

— Nu intra, mamă, apropie-te numai de ușă. Uite ce este... alaltăieri, la spital, m-am molipsit de difterie și acum... acum nu mă simt tocmai bine. Trimite repede după Koros-telev.

Olga Ivanovna obișnuia să-i spună bărbatului ei, ca de altfel tuturor bărbaților, pe numele de familie și nu pe cel de botez. Nu-i plăcea prenumele lui Dîmov, Osip, pentru că-i amintea de Osip al lui Gogol și de calamburul : „Osip, ohrip, Arhip osip”.¹ Dar acum îi strigă :

— Cum se poate, Osip ? !

¹ Joc de cuvinte, bazat pe apropierea fonetică dintre cele două nume, Osip și Arhip, și verbele *ohripnut* și *osipnut*, care amîndouă înseamnă a răguși.

— Trimite ! Nu mă simt bine... repetă el de după ușa. apoi îl auzi întorcându-se la divan și culcându-se. Trimite ! fi mai auzi o dată glasul stins.

„Cum se poate una ca asta ? Își zise Olga Ivanovna, înghetînd de spaimă. E în primejdie !”

Luă lumînarea în neștire și trecu în dormitor. Și acolo, chibzuind ce să facă, se văzu din întîmplare în oglindă. Imaginea ei — fața palidă și speriată, jacheta cu mînci bufante și rochia cu volănașe galbene la piept și cu linia dungilor de la fustă peste măsură de bizară — i se păru în același timp și groaznică, și respingătoare. Și deodată i se făcu milă de Dîmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de tinerețea lui și chiar de patul lui pustiu, în care nu se mai culcase de-atîta timp... Își aminti apoi zîmbetul lui blajin și resemnat, și lacrimi amare începură să-i curgă pe obraji. Se așeză și-i scrisese lui Korostev o scrisoare deznădăjduită. Era ora două după miezul nopții.

VIII

La șapte și ceva dimineța, cînd Olga Ivanovna ieși din dormitor cu capul buimac de nesomn, nepieptănată, urîtă și cu un aer de vinovăție pe față, trecu pe lîngă ea spre ieșire un bărbat cu barbă neagră, probabil doctorul. Mirosea a medicamente. Lîngă ușa care dădea în birou stătea Korostev, răsucindu-și cu mîna dreapta mustața stîngă.

— Iartă-mă, dar nu pot să te las la Dîmov, îi zise el, ursuz. S-ar putea să te molipsești. Și, pe urmă, nici nu mai are rost, și-a pierdut cunoștința. Aiurează.

— Are chiar difterie ? îl întrebă Olga Ivanovna în șoaptă.

— Cei care-l caută pe dracu cu lumînarea ar trebui, pur și simplu, dați în judecată ! bombăni Korostev, fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Știi cum s-a molipsit ? S-a apucat, marți, să aspire cu un tub membranele difterice din gîtul unui băiat bolnav ! De ce-o fi făcut-o ?... Mare prostie !... Așa, din țicneală...

— Și e în primejdie ? întrebă Olga Ivanovna

— Da, se zice că are o formă gravă. Ar trebuie să trimitem după Șrek.

Rînd pe rînd au venit : întâi un bărbat mărunț, roșcovan, cu nasul lung și cu accent evreiesc, apoi unul înalt, adus din spate și ciufulit, care semăna a protodiacon, după aceea unul tînăr, foarte gras, cu fața stacojie și cu ochelari. Erau medici care făceau de gardă la căpățiul confratelui lor. După ce își făcea orele de gardă, Korostelev nu pleca acasă, rămînea acolo, rătăcind ca o umbră prin toate încăperile. Cum fata din casă avea fel de fel de treburi — fie că pregătea ceaiul pentru medicii care stăteau de gardă, fie că o trimiteau la farmacie — n-avea cine să facă curat prin casă. Peste tot stăruia o liniște dezolantă.

Olga Ivanovna stătea în dormitor și se gîndea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu că-și înșelase bărbatul. Ființa aceea neînțeleasă, tăcută și resemnată, despersonalizată de propria ei blîndețe și lipsită de voință din pricina bunătații nemărginite, se chinuia acum undeva, pe un divan, și nu se plîngea de loc. Dacă s-ar fi plîns, fie și în delir, medicii de gardă ar fi aflat că de vină nu era numai difteria. Dar ar fi fost de ajuns să-l întrebe pe Korostelev, că el știa tot adevărul. Nu degeaba o urmărea cu niște ochi, de parcă ea ar fi fost criminalul principal, iar difteria numai un complice... Și Olga Ivanovna uită și seara cu lună plină de pe Volga, și declarațiile de dragoste, și zilele pline de poezie petrecute în izbă... Un singur lucru nu-l uită : că dintr-un simplu capriciu și din prea mult răsfăț, se murdărise toată, din cap pînă în picioare, cu ceva spurcat și vîscos, de care n-o să se mai poată spăla niciodată...

„Doamne, ce îngrozitor am mințit ! își zise ea, amintindu-și de dragostea plină de neliniște pe care o avusese cu Reabovski. Blestamate să fie clipele acelea !...”

La ora patru, Olga Ivanovna se așează la masă cu Korostelev. Doctorul nu mîncă nimic. Stătea încruntat și bea vin roșu. Nici Olga Ivanovna nu mîncă nimic. Se ruga în gînd lui Dumnezeu, făgăduindu-i că dacă Dîmov se vindecă, o să-l iubească iarăși și o să-i fie o soție credincioasă. Apoi, uitînd o clipă de toate, se uita la Korostelev și se întreba : „Oare e cu putință să nu te simți nenorocit cînd ești atît de banal, șters, necunoscut și, pe deasupra, lipsit de ma-

niere și cu o față atît de boțită?” Își zicea apoi că Dumnezeu o s-o pedepsească pe loc, nimicind-o, pentru că nu se dușese niciodată în birou la bărbatul ei, de frică să nu se molipsească. Într-un cuvînt, își simțea sufletul împovărat și trist, convinsă fiind că viața ei era distrusă și că n-o să se mai refacă niciodată.

Curînd după masă începu să se însereze. Cînd Olga Ivanovna intră în salon, Korostelev adormise pe sofa. Își pusese sub cap o periniță de mătase tivită cu fir auriu și acum sforăia : „Khi-pua, khi-pua...”

Doctorii care veneau să facă de gardă, ca și cei care plecau, nu luau în seamă neorînduiala din casă. De altfel, nimic nu le mai făcea nici o impresie, nici că un străin dormea în salon și sforăia, nici picturile de pe pereți, nici mobila extravagantă și nici măcar faptul că stăpîna casei umbla îmbrăcată neîngrijit și nepieptănată. La un moment dat, unul din ei începu să rîdă, nu știu de ce. Și rîsul lui sună atît de ciudat, descumpănit parcă, încît pe Olga Ivanovna o trecură fiorii.

Cînd trecu din nou prin salon, Korostelev nu mai dormea, stătea și fuma.

— A făcut difteria-cavității nazale, îi spuse el mai mult în șoaptă. Nici inima nu mai merge cum trebuie. Într-un cuvînt, urîtă treabă !

— Atunci să trimitem după Șrek, îl rugă Olga Ivanovna.

— A și fost. El a observat că difteria i-a cuprins și cavitatea nazală... Dar ce contează Șrek ! Nimic. El e Șrek, eu îs Korostelev, tot atîta-i !

Timpul trecea din cale-afară de greu. Olga Ivanovna se culcase îmbrăcată în patul nestrîns de dimineață și ațipise. Și în vis i se păru că toată casa, din podele pînă în tavan, era cuprinsă de o bucată uriașă de fier, și că ar fi fost destul să scoată cîeva fierul din casă, ca toată lumea să se simtă ușurată și fericită. Cînd se trezi, înțelese că fierul acela era boala lui Dîmov.

„*Nature morte*, port... Își zise, ațipind din nou. Sport... tort... Oare cu ce rimează Șrek ? Șrek, grec, vrek... krek. Dar unde or fi fiind prietenii mei ? Or fi aflat ei oare de nenorocirea noastră ? Doamne, mîntuiește-mă... și izbăvește-mă ! Șrek, grec...”

Și din nou visă fierul acela... Timpul trecea încet, iar pendula de la etajul de jos bătea des. Și mereu se auzea soneria: veneau doctorii. La un moment dat intră fata din casă cu o tavă cu un pahar gol și întrebă:

— Coniță, să vă fac patul?

Dar, neprimind nici un răspuns, ieși. Pendula bătu din nou la etajul de jos, apoi Olga Ivanovna visă ploaia de pe Volga. Și iarăși intră cineva în dormitor, un străin, pesemne. Olga Ivanovna sări din pat și recunoscă pe Korostelev.

— Cît e ceasul? întrebă ea.

— Aproape trei.

— Și cum merge?

— Cum să meargă! Am venit să-ți spun că se sfârșește...

Și izbucni în plîns. Apoi se așeză pe pat alături de ea și își șterse lacrimile cu mîneca hainei. Olga Ivanovna nu pricepu numaidecît, dar îngheță toată și începu să-și facă cruce încet.

— Se sfârșește... repetă el cu un glas subțirel, și iarăși începu să plîngă. Moare, pentru că s-a jertfit... Ce pierdere grea pentru știință! urmă cu amărăciune. Nici unul din noi nu ne-am putea asemui cu el. Era un om mare, excepțional! Și așa de talentat! Atîta nădejde ne puneam în el, noi toți! urmă frîgîndu-și mîinile. Doamne, Dumnezeule, să cauți cu lumînarea și nu găsești un savant ca el! Oska Dîmov, Oska Dîmov, ce-ai făcut? Doamne, Dumnezeule! În desperarea lui, Korostelev își acoperi fața cu mîinile și clătină din cap. Și ce forță morală! urmă, de parcă se înfuriase pe cineva. Ce suflet bun, curat și iubitor, vedeai prin el ca prin sticlă! A slujit știința și a murit din pricina ei. Și cum muncea, și ziua și noaptea, ca un taur... Dar nimeni nu-l cruța. Și tînărul savant, viitor profesor, trebuia să alerge pe la pacienți, iar noaptea să facă traduceri, ca să poată plăti... cîrpele astea blestemate! Korostelev se uită cu ură la Olga Ivanovna, apucă cearșaful de pe pat cu amîndouă mîinile și-l smulse furios, ca și cînd ar fi fost vinovat de ceva. Nici el nu s-a cruțat și nici alții nu l-au cruțat. Eh, ce să mai vorbim!

— Da, a fost un om rar! se auzi un glas gros din salon.

Olga Ivanovna își trecu prin minte cu toate amănunțele, de la început și pînă la sfîrșit, viața pe care o trăise alături de Dîmov. Și înțelese abia acum că Dîmov fusese un om rar, un om excepțional, iar în comparație cu cei pe care-i cunoștea ea, un om într-adevăr mare! Iar cînd își aduse aminte de felul cum se purtau cu el colegii lui, doctorii, și răposatul ei tată, înțelese că toți își dăduseră seama că Dîmov va ajunge o celebritate. Pereții, tavanul, lampa și covorul de pe jos începură să-i facă cu ochiul, în batjocură, de parcă voiau să-i spună: „Ți-a scăpat de sub nas!” Și fără veste Olga Ivanovna izbuoni în plîns, se repezi în salon, trecu pe lîngă un necunoscut și intră alergînd în biroul bărbatului ei. Dîmov zăcea pe divan, învelit în plapumă pînă la brîu. Era tras la față — înspăimîntător și avea o culoare galben-cenușie, cum n-o au oamenii vii. Și numai după frunte, după sprîncenele negre și după zîmbetul blajin îl mai puteai recunoaște. Olga Ivanovna îi pipăi grăbită pieptul, fruntea și mîinile. Pieptul îi era cald încă, dar fruntea și mîinile înspăimîntător de reci. Iar ochii lui întredeschiși se uitau la plapumă, nu la Olga Ivanovna.

— Dîmov! îl strigă ea, tare. Dîmov!

Ar fi vrut să-i mărturisească: da, păcătuiise, însă nu era totul pierdut. Viața lor mai putea, fi încă frumoasă și fericită, doar ei era un om rar, excepțional, un om mare, și pînă la sfîrșitul zilelor ea o să se uite la el ca la o icoană: cu smerenie și cu sfîntă adorație...

— Dîmov! îl strigă ea, scuturîndu-l de umăr. Nu-i venea să creadă că n-o să se mai trezească niciodată. Dîmov, te rog, Dîmov!...

În vremea asta, în salon, Korostelev îi spunea fetei din casă:

— Ce rost mai are să întrebî? Du-te la paznicul bisericii și roagă-l să-ți spună unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrîne. Ele or să-l spele, or să-l îmbrace și or să facă tot ce se cuvine.

I

ÎN CURTEA spitalului e un mic pavilion, înconjurat de o adevărată pădure de scaieți, urzici și cînepă sălbatică. Acoperișul i-e ruginit, hogeacul pe jumătate dărîmat, treptele scării putrede și năpădite de iarbă, iar din tencuială n-a mai rămas decît urma. Fațada dă spre spital iar spațele spre cîmp, de care îl desparte gardul cenușiu, cu țepi de cuie, al spitalului. Și ouiele acestea înfipite cu vârful în sus și gardul, și pavilionul însuși au aerul acela trist și blestemat, pe care-l capătă la noi numai clădirile care servesc de spitale și de închisori.

Dacă nu vă speriați de înțepăturile urzicilor, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion și să vedem ce se petrece înăuntru. După ce deschidem ușa din față, intrăm în sală. Aici, de-a lungul pereților și lângă sobă, se înalță grămezi întregi de boarfe spitalicești : saltele, halate vechi și rupte, pantaloni, cămăși cu dungulițe albastre și încălțăminte

ponosită. Vechiturile acestea, aruncate de-a valma unele peste altele, au început să putrezească și răspîndesc un miros înăbușitor.

Peste boarfele împuțite stă lungit, veșnic cu luleaua între dinți, paznicul Nikita, veteran cu galoanele îngălbenite de vreme. Fața i-e aspră și suptă, sprîncenele stufoase îl fac să semene cu un cîine ciobănesc de stepă și nasul i-e roș. E mic și uscățiv, dar vînjos, cu pumnii mari și cu o ținută impunătoare. Face parte din acei oameni naivi și așezați, conștiincioși și mărginiți, care pun mai presus de orice ordinea, și de aceea sînt convinși că bătaia e ruptă din rai. Și cînd bate Nikita, dă unde nîmerește: în obraz, în piept, în spate, încredințat că, altfel, n-ar mai fi ordine.

După aceea pătrundem într-un salon mare și larg, care, dacă nu socotim și sala, ocupă tot pavilionul. Pereții sînt vopsiți într-un albastru murdar și tavanul e afumat, ca într-un bordei fără hodgeac: nici vorbă că iarna soba scoate fum și bate la cap. Ferestrele sînt sluțite de gratiile înfipte pe dinăuntru. Podeaua negeluită e cenușie. Duhnește a varză acră, a lampă care filează, a ploșnițe și a amoniac. În primul moment după ce intri, ai impresia că ești într-o menajerie.

În salon sînt cîteva paturi înșurubate de podea. Pe unele stau, așezați sau culcați, oameni în halate albastre de spital și pe cap cu tradiționalele scufii. Sînt nebunii.

În total sînt cinci oameni, dintre care numai unul face parte din nobilime, iar ceilalți sînt tîrgoveți. Primul de lîngă ușă e înalt, slab, cu mustață roșcată și cu ochii însîngerăți de plîns. Stă cu capul în pumni și se uită țintă într-un singur punct. E trist mereu, dă din cap, oftează și zîmbește cu amărăciune, și ziua și noaptea. Nu se amestecă în vorbă decît foarte rar și, de obicei, nu răspunde la întrebări. Mănîncă și bea în neștire, cînd i se dă. După accesele chinuitoare de tuse, după trupul peste măsură de slăbit și roșeața din obraji, se vede bine că e ofticos.

Alături de el e un bătrîn mărunțel, vioi și neastîmpărat, cu bărbuța ascuțită și cu părul ca smoala și creț ca la negri. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta, sau stă turcește pe pat. Fluieră într-una, ca un scatiu, cîntă încetșor și chicotește. Veselia lui copîlărească și vioiciunea lui și le arată uneori și noaptea, cînd se scoală să-și facă

rugăciunea, adică se bate cu pumnii în piept și atinge ușa cu degetele. E jidovul Moisenka, zis și prostălăul. Și-a pierdut mințile acum vreo douăzeci de ani, când i-a ars atelierul de șepcărie.

Dintre toți pacienții salonului nr. 6, numai el are voie să iasă din pavilion, ba chiar și din curtea spitalului. De privilegiul acesta se bucură de mult, fiind considerat ca edecul spitalului și fiind un nebun liniștit și inofensiv, bufonul târgului, pe care lumea s-a deprins să-l vadă pe străzi, înconjurat totdeauna de o droaie de copii și de clini. În halat și în papuci, cu o scufie caraghioasă pe cap, uneori desculț, ba chiar și fără pantaloni, rătăcește din uliță în uliță, se oprește pe la porțile caselor sau în pragul prăvăliilor și cere de pomană. Ici i se dă cvas, dincolo o bucată de pîine, în altă parte o copeică, așa că se întoarce în pavilion și sătul, și bogat. Dar tot ce aduce îi ia Nikita. Și o face brutal, cu mînie, întorcîndu-i buzunarele pe dos și luîndu-l martor pe dumnezeu că n-o să-i mai dea voie jidovului în târg, deoarece nimic nu-i mai rău pe lumea asta ca dezordinea.

Moiseika e îndatoritor, îi place să le facă servicii celorlalți. Le dă apă, îi învelește cînd dorm, îi promite fiecăruia că o să-i aducă din târg o copeică sau o să-i facă o șapcă nouă și hrănește cu lingura pe vecinul din stînga, care e paralizat. Și toate acestea nu le face din bunătate sau din cine știe ce considerații umanitare, ci pentru că, fără să-și dea seama, îl imită pe vecinul lui din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitrici Gromov, un bărbat de vreo treizeci și trei de ani, din nobilime, fost portărel și secretar gubernial, are mania persecuției. De obicei, ori stă culcat, ghemuit cu genunchii la gură, ori umblă din colț în colț, ca și cum ar face mișcare. Dar foarte rar stă așezat. E într-o stare de veșnică agitație, de tulburare și de încordare, de parcă l-ar apăsa sentimentul unei așteptări nelămurite. La cel mai mic zgomot din sală sau strigăt din curte, își înalță capul și întinde urechea, ascultînd: oare nu cumva au venit să-l caute pe el? Și, în clipele acelea, fața lui arată și o mare neliniște, dar și scîrbă.

Îmi place fața lui lată, ciolănoasă, totdeauna palidă și nenorocită, dezvăluind un suflet chinuit de luptă și de îndelungată spaimă. Convulsiile lui sînt ciudate și bolnăvicioase,

dar liniile delicate, pe care i le-a săpat pe față o suferință adîncă și neprefăcută, dovedesc înțelepciune și inteligență, iar în ochi îi sclipește o lumină caldă și sănătoasă. Îmi place și felul lui de a fi : politicos, îndatoritor și nespus de delicat în raporturile cu toată lumea, afară de Nikita. Dacă scapă cineva un nasture sau o lingură, el sare grăbit din pat și le ridică. În fiecare zi, cînd se scoală, le spune celorlalți „bună dimineata“, iar seara, cînd se culcă „noapte bună“.

Pe lîngă convulsiile feței și starea de veșnică încordare, nebunia lui se mai arată și altfel. Uneori, seara, se înfășoară în halat și, tremurînd din tot trupul și clănțănind din dinți, începe să umble repede din colț în colț și printre paturi. S-ar părea că-l scutură frigurile. După felul cum se oprește din cînd în cînd și se uită la ceilalți, se vede bine că vrea să le spună ceva, ceva foarte important, dar închipuindu-și pesemne, că ei n-or să-l asculte sau n-or să-l înțeleagă, scutură din cap, nervos, și-și reia plimbarea. Însă, curînd, nevoia de a se destăinui învinge orice considerente și începe să vorbească, cu entuziasm și pasiune. Vorba lui e descusută și înfrigurată ca delirul, e violentă și nu tocmai ușor de înțeles. Cu toate acestea, și în cuvintele și în glasul lui vibrează ceva nespus de bun. În timp ce vorbește, îți dai seama de două lucruri în același timp și că e nebun, și că e om. Ar fi aproape imposibil să însemni pe hîrtie discursurile lui de nebun. Vorbește despre ticăloșia omenească, despre încălcarea adevărului, despre viața frumoasă care va fi cîndva pe pămînt, despre gratiile de fier de la ferestre, care-i amintesc în fiecare clipă de lipsa de omenie și de cruzimea asupritorilor. Într-un cuvînt, discursul lui pare un potpuriu, fără șir și fără înțeles, improvizat din cîntece vechi și totuși încă noi...

II

Cu vreo doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada principală a tîrgului locuia, în casă proprie, funcționarul Gromov, om cuprins și cu greutate. Avea doi băieți : Serghei și Ivan. Pe cînd era student în anul al patrulea, Ser-

ghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă și a murit. Moartea lui a fost, parcă, începutul unui șir întreg de nenorociri, care s-au abătut asupra familiei Gromov. La o săptămână după înmormântarea lui Serghei, bătrînul Gromov a fost dat în judecată pentru delapidare și falsuri în acte publice și, nu mult după aceea, a murit de tifos în infirmeria închisorii. Casa și tot ce era în casă s-a vîndut la mezat, așa că Ivan Dmitrici și mamă-sa au rămas pe drumuri.

Înainte, pe cînd trăia bătrînul, Ivan Dmitrici, student la Petersburg, primea cîte 60 sau 70 de ruble pe lună și nu știa ce înseamnă lipsa. Iar acum, deodată, s-a văzut nevoit să-și schimbe felul de viață: trebuia să dea, de dimineață și pînă seara, lecții prost plătite, să copieze acte și totuși să rabde de foame, deoarece tot ce cîștiga îi trimitea mamei lui, să aibă cu ce trăi. Dar Ivan Dmitrici n-a putut să suporte mult felul acesta de a trăi. Demoralizat și istovit, a lăsat baltă facultatea și s-a întors acasă. Acolo, în orașelul lui, a căpătat prin protecție un post de profesor la gimnaziul județean. Dar cum nu s-a putut înțelege cu colegii, și nici elevilor nu le-a fost pe plac, l-a părăsit curînd. În vremea asta i-a murit mama. Aproape șase luni a stat fără slujbă, mîncînd numai pîine cu apă, apoi a fost numit portărel la tribunal, post în care a rămas pînă în ziua cînd l-au dat afară, bolnav.

Niciodată Ivan Dmitrici n-a făcut impresia unui om sănătos, nici chiar în anii lui de studenție. Totdeauna era palid, slab, răcea ușor, mîncă puțin și dormea rău. Dacă bea un păhăruț de vin, amețea și-l apucau crize de nervi. Îi erau dragi oamenii, dar din pricina felului de a fi, supărăcios și bănuitor, nu se lega sufletește de nimeni și nu avea nici un prieten. Despre concetățenii lui vorbea cu dispreț, socotind că ignoranța lor grosolană era de-a dreptul rușinoasă și dezgustătoare. Cu glasul lui de tenor, vorbea tare și cu aprindere, cînd indignat și furios, cînd entuziasmat și admirativ, dar totdeauna deschis. Despre orice ai fi vorbit cu el, nu știu cum o întorcea că revenea mereu la aceeași temă: că atmosfera din tîrgușor era plictisitoare și te înăbușea, că oamenii nu aveau preocupări mai înalte, ci se mulțumeau să ducă o viață searbădă și absurdă, avînd ca variație doar persecuția, desfrîul cinic și fățarnicia. Că ticăloșii erau totdeauna sătui și bine îmbrăcați, în timp ce oamenii cinstiți se hrăneau doar

cu fărîmituri și că se simțea grozav nevoia unei școli, a unui ziar local cu tendințe cinstite, a unui teatru, a unor conferințe publice și a concentrării tuturor forțelor intelectuale. Conștiința societății trebuia să se trezească odată și să-și recunoască lacunele. Și atunci, se va înspăimînta singură. În felul lui de a judeca oamenii întrebuița culori tranșante, albul și negrul, fără să admită tonuri intermediare. Împărțea oamenii în cinstiți și ticăloși ; o categorie de mijloc nu exista pentru el. Despre femei și despre dragoste vorbea totdeauna cu patimă și cu entuziasm, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

Cu toată nervozitatea lui și cu toată severitatea părerilor lui, oamenii din orășel îl iubeau și, cînd vorbeau despre el, îi spuneau prietenește : „Vanea.“ Pe de o parte delicatețea înăscută, purtarea plăcută, cinstea și curățenia lui sufletească, pe de altă parte surtucul lui săracăcios, înfățișarea bolnăvicioasă și nenorocirile care se abătuseră asupra familiei lui trezeau în fiecare om un sentiment cald și trist, de duioșie. Apoi, era cult, cîșise mult și știa de toate, cel puțin asta era părerea cetățenilor, care-l socoteau o adevărată enciclopedie ambulantă.

Citea foarte mult. De multe ori puteai să-l vezi la club, răsucindu-și nervos bărbuța și răsfoind ziare și cărți. Și imediat îți dădeai seama că nu citea, ci devora. Probabil că obiceiul acesta era una din deprinderile lui bolnăvicioase, deoarece citea cu aceeași lăcomie orice îi cădea în mînă, chiar și ziare sau calendare vechi, din anii trecuți. Acasă la el nu citea decît culcat.

III

Într-o dimineață de toamnă, Ivan Dmitrici și-a ridicat gulerul paltonului și a plecat pe niște ulicioare dosnice, lipăind prin noroi, să caute un negustor de la care trebuia să încaseze o amendă. Era prost dispus, ca totdeauna dimineața. Pe drum a întîlnit doi arestați în lanțuri, pe care-i escortau patru ostași cu baioneta la armă. I se mai întîm-

plase și altă dată, ba chiar destul de des, să întâlnească arestați. Și totdeauna îi treziseră un sentiment de compătimire și de sfială. Dar de data aceasta a încercat ceva cu totul aparte, ceva destul de ciudat. I s-a părut, deodată, că și pe el l-ar putea fereca în lanțuri și duce prin noroi la închisoare. După ce a trecut pe la negustor, întorcându-se acasă, a întâlnit, în dreptul oficiului poștal, un inspector de poliție, care l-a salutat și a mers cu el o bucată de drum. Lucrul acesta i s-a părut cam suspect, deși îl cunoștea pe inspector. Acasă, nu s-a gândit toată ziua decât la arestații aceia și la ostașii înarmați, și o neînțeleasă neliniște sufletească l-a împiedicat să citească și să-și caute de treburi. Seara n-a aprins lumina, iar noaptea n-a închis ochii, gândindu-se mereu că și el ar putea fi arestat, pus în lanțuri și aruncat în închisoare. Nu se știa vinovat cu nimic și ar fi putut să jure că nici de aci înainte n-ar fi în stare să ucidă, să dea foc sau să fure. Dar parcă-i mare lucru să faci o crimă din imprudență, fără să-ți dai seama, și parcă nu poți fi victima vreunei calomnii, sau chiar a unei erori judiciare? Doar nu degeaba înțelepciunea de veacuri a poporului zice că de două lucruri e greu să scape omul: de sărăcie și de pușcărie. Iar o eroare judiciară, cu actuala procedură penală, nu e de loc exclusă, și asta nu e de mirare. Oamenii care, prin profesia lor, au de-a face cu suferințele altora, cu judecătorii, polițiștii sau medicii, cu timpul, datorită obișnuinței, se călesc pînă într-atîta, încît, chiar dacă ar vrea, nu pot să aibă față de clienții lor altă atitudine decât una formală. Din acest punct de vedere, ei nu se deosebesc cu nimic de mușicul care taie în fundul curții berbeci și viței, fără să-l impresioneze sîngele. Și în cazul acestei atitudini formale și lipsite de suflet față de oameni, judecătorul nu are nevoie decât de un singur lucru ca să-i răpească unui nevinovat toate drepturile civile și să-l condamne la ocnă: nu are nevoie decât de timp. De timpul necesar ca să îndeplinească unele formalități pentru care primește o leafă. După aceea, totul s-a sfîrșit. Încearcă să cauți dreptate și apărare într-un tîrgușor murdar ca ăsta, aruncat la două sute de verste de orice cale ferată! De altfel, e și ridicol să te gîndești la dreptate, cînd orice silnicie e socotită de către societate ca un lucru înțelept și foarte necesar și, dimpotrivă,

orice act de clemență, cum ar fi o sentință de achitare, trezește un sentiment de răzbunare nesatisfăcută !

A doua zi, dimineată, Ivan Dmitrici s-a dat jos din pat cu broboane de sudoare pe frunte. Însălmîntat, era convins că dintr-o clipă în alta ar putea să-l aresteze. Dacă gîndurile apăsătoare de ieri nu-l slăbesc, își zicea, înseamnă că au în ele un sîmbure de adevăr. Doar nu erau să-i vină în minte așa, din senin !

Prin fața ferestrelor lui a trecut, fără grabă, sergentul de stradă. Asta nu-i a bine... Iată, doi indivizi s-au oprit în tăcere în fața casei. Oare de ce nu-și spun nimic ?...

Și de atunci au început pentru Ivan Dmitrici zile și nopți chinuitoare. Toți oamenii care treceau prin fața ferestrelor sau intrau în curte i se păreau spioni sau detectivi. Pe la amiază, ca de obicei, trecea pe stradă ispravnicul, în trăsura lui cu doi cai. Venea de la moșia pe care o avea la marginea orașului și se ducea la poliție, dar lui Ivan Dmitrici i se părea că prea trecea repede și prea avea o înfățișare ciudată : nici vorbă că se grăbea să dea de veste că în oraș își făcuse apariția un criminal primejdios. De cîte ori suna careva sau bătea în poartă, Ivan Dmitrici tresărea. Dacă la gazda lui înțîlnea pe cineva necunoscut, îl prindea frica, iar cînd dădea cu ochii, pe stradă, de poliști sau de jandarmi, le zîmbea și fluiera, ca să aibă aerul că nu-i pasă de ei. Nu dormea nopți în șir, așteptînd să-l aresteze, dar se prefăcea că sforăie și geme prin somn, ca să creadă proprietăreasa că doarme dus. Dacă s-ar afla că nu doarme, ar zice că-l chinuiesc muștrările de conștiință — un concludent cap de acuzare ! Faptele ca și logica sănătoasă, îi arătau că toată spaima lui era nefondată, simplă psihoză, și că, dacă ar privi lucrurile mai larg, închisoarea n-ar trebui să-l înspăimînte, atîta timp cît conștiința lui e curată. Dar cu cît judeca mai cuminte și mai logic cu atît neliniștea lui sufletească sporea, devenea tot mai chinuitoare. I se întîmpla, ca în povestea cu pustnicul care, vrînd să-și ridice o chilioară într-o pădure sălbatică, a început să dea cu toporul, dar cu cît dădea mai amarnic cu atît pădurea se făcea mai deasă. Pînă la urmă, văzînd că raționamentul lui nu-i folosea la nimic, Ivan Dmitrici renunță la el și se lăsă pradă spaimii și deznădejdiei.

Din ziua aceea a început să trăiască tot mai izolat și să se ferească de oameni. Dacă pînă atunci îi era urîtă

slujba, acum îi ajunsese de-a dreptul nesuferită. Se temea să nu-i facă cineva o glumă proastă : să-i vire pe furis bani în buzunar și pe urmă să-l denunțe că a luat mită, sau să comită singur vreo greșală în scripte, egală cu o delapidare, sau să piardă bani străini... Și, ciudat, nicio-dată mintea lui nu fusese mai ascuțită și mai inventivă ca acum : nu trecea zi să nu-și scornească nenumărate și felurite motive de a-și vedea libertatea și onoarea grav amenințate. În schimb, interesul pentru lumea exterioară și pentru cărți îi slăbise mult, iar memoria începuse să-l părăsească.

Într-o zi — se desprimăvăraseră bine și se topise zăpada — în rîpa de lîngă cimitir s-au găsit două cadavre pe jumătate descompuse : o femeie bătrînă și un băiat, care prezentau urme de violență. În oraș nu se mai vorbea decît de cadavrele acelea și de ucigașii necunoscuți. Ca să nu creadă cumva că el ar fi ucigașul, Ivan Dmitrici rătăcea pe străzi zîmbind, iar cînd se întîlnea cu vreun cunoscut, întîi pălea, apoi se înroșea și începea să-și arate indignarea, afirmînd că nu există crimă mai abjectă decît să-i uciți pe cei slabi și lipsiți de apărare. Dar toată această prefăcătorie l-a obosit curînd și, după ce a mai chibzuit, a hotărît că, în situația lui, cel mai bun lucru ar fi să se ascundă în pivnița proprietăresei. A intrat în pivniță și a stat acolo o zi, o noapte și încă o zi. Dar l-a răzbit frigul și a doua zi, cînd s-a înserat, s-a strecurat pe furis, ca un hoț, în odaia lui. Pînă în zori nu s-a mișcat din mijlocul odăii, ascultînd... Dis-de-dimineață, înainte de a răsări soarele, au venit niște sobari. Ivan Dmitrici știa foarte bine că veniseră să dreagă soba din bucătărie, dar spaima îl făcea să creadă că erau polițiștii travestiți în sobari. A ieșit încetișor din casă și, îngrozit, fără pălărie și fără surtuc, a luat-o la goană de-a lungul străzii. O haită de cîini s-a ținut după el lătrînd, un mujic a strigat nu știu ce în urma lui, vîntul a început să-i șuiere pe la urechi, și lui Ivan Dmitrici i se părea că silnicia lumii întregi se dezlănțuise împotriva lui și-l urmărea...

L-au prins, l-au adus acasă și au trimis după medic. Doctorul Andrei Efimici, despre care vom vorbi mai tîrziu, i-a prescris comprese reci la cap și apă de migdale amare. La plecare, a clătinat din cap cu tristețe și i-a spus gazdei că n-o să mai revină, deoarece nu-i bine să împiedici oamenii

să-și iasă din minți. Și, cum n-avea cu ce să se întrețină și să-și caute de sănătate, peste puțin timp Ivan Dmitrici a fost dus la spital și internat în salonul de boli venerice. Însă nici acolo nu dormea nopțile, era nervos și-i tulbura pe ceilalți bolnavi. Atunci, din ordinul lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul nr. 6.

După un an, nimeni în oraș nu-și mai amintea de Ivan Dmitrici. Iar cărțile lui, aruncate claie peste grămadă în sania de sub șopronul proprietăresei, i le-au șterpelit băieții din mahala.

IV

Vecinul din stînga lui Ivan Dmitrici era, așa cum am mai spus, jidovul Moiseika, iar cel din dreapta un mujic gras, rotund ca un butoi, cu fața tîmpă și lipsită de orice expresie: un animal trîndav, lacom și murdar, care-și pierduse de mult facultatea de a gândi și de a simți. Toată făptura lui duhnea respingător.

Nikita, care făcea curat după el, îl bătea cumplit, pînă nu mai putea, fără să-și cruțe pumnii. Dar ceea ce era mai grozav nu era că-l bătea — cu bătaia se deprinde omul — ci faptul că animalul acela abrutizat nu reacționa la lovituri nici măcar cu un scîncet, cu un gest sau cu o clipire din ochi, ci numai se clătina, ca un butoi uriaș.

Al cincilea și cel din urmă oaspete al salonului nr. 6 era un tîrgoveț, fost sortator la oficiul poștal, un bărbat blond, mărunțel și slăbănog, cu obrazul blind, dar cam viclean. După ochii lui inteligenți și calmi, cu căutătura senină și veselă, părea un hîtru, care ascunde o taină mare, dulce inimii lui. Ținea mereu cîte ceva ascuns sub pernă sau sub saltea, dar nu arăta nimănui. Și asta nu de frică să nu i se fure sau să nu i se ia, ci de rușine. Din cînd în cînd, se ducea pînă la fereastră, se întorcea cu spatele spre ceilalți, își prindea ceva pe piept și, aplecîndu-și capul, se uita să vadă cum îi șade. Dacă te-ai fi apropiat atunci de el, s-ar

fi rușinat și și-ar fi smuls acel ceva de pe piept. Dar taina lui nu era greu de dezlegat.

— Felicită-mă! îi spunea el adesea lui Ivan Dmitrici. Știi, m-au propus pentru ordinul Sf. Stanislav clasa a doua, cu stea. Clasa a doua nu se conferă decât străinilor, dar pentru mine, cine știe de ce, vor să facă excepție. Zîmbea, ridicînd din umeri nedumerit. Îți spun drept că nu mă așteptam...

— Nu mă pricep la chestiile astea, îi răspundea Ivan Dmitrici, încruntat.

— Dar știi ce aș dori să capăt mai curînd sau mai tîrziu? urma fostul sortator, clipind cu viclenie din ochi. „Steaua polară” suedeză. Și o s-o capăt! Da, e o decorație pentru care face să te dai peste cap: o cruce albă cu o panglică neagră. Strașnic de frumoasă!

Fără îndoială că nicăieri viața nu e atît de monotună ca în salonul nr. 6. Dimineăța, bolnavii, afară de paralytic și de mușicul cel gras, se spală în sală, într-un hîrdău uriaș și se șterg cu poalele halatului. Apoi își beau ceaiul în cești de tablă, pe care le aduce Nikita din corpul de clădire principal. Fiecare are dreptul la o singură ceașcă. La prînz li se dă ciorbă de varză acră și un terci, iar seara terciul rămas de la prînz. Între mese, bolnavii stau culcați, dorm, se uită pe fereastră sau măsoară salonul în lung și lat. Și tot așa în fiecare zi. Pînă și fostul sortator de la poștă nu vorbește despre altceva decît despre decorațiile lui.

Fete noi se văd rar în salonul nr. 6. Doctorul nu mai primește de mult alți nebuni, iar amatori de a vizita ospiciile nu sînt mulți pe lumea asta. Doar o dată la două luni vine bărbierul, Semion Lazarfci. Nu mai spun cum îi tunde pe nebuni, cum îl ajută Nikita și ce spaimă îi cuprinde pe toți cînd îl văd intrînd, totdeauna beat și cu zîmbetul pe buze.

Afară de bărbier, nimeni nu se mai arată în salon și nebunii sînt condamnați să-l vadă, zi după zi, numai pe Nikita.

Totuși, de cîtva timp a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat, și anume că doctorul a început să facă vizite și în salonul nr. 6.

Ciudat zvon !

Doctorul Andrei Efimîci Reghin e un om admirabil în felul lui. Se zice că în tinerețe ar fi fost foarte credincios, că se pregătise chiar să se facă preot și că, după ce și-a terminat liceul, în 1863, ar fi vrut să se înscrie la teologie. Dar tatăl lui, medic chinurg, l-a luat în rîs și i-a spus că dacă se face popă nu-l mai recunoaște de fiu. Nu se știe cît adevăr era în toată povestea aceasta. Un lucru însă e sigur : însuși Andrei Efimîci a mărturisit, și nu numai o dată, că n-a simțit nici o vocație pentru medicină și, în general, pentru științele speciale.

În orice caz, după ce a terminat medicina nu s-a făcut preot, nu s-a arătat a fi cucernic și la începutul carierei lui de medic semăna tot atît de puțin a față bisericească, ca și acum.

Andrei Efimîci are un aspect țărănos, grosolan și greoi. Obrazul, barba, părul țepos și lins și trupul necioplit îl fac să semene cu un hangiu la drumul mare, mîncăcios, lacom și brutal. Fața i-e aspră, plină toată de vinișoare albastrii, ochii mici și nasul roșu. Fiind înalt și lat în umeri și mîinile și picioarele îi sînt mari ; dacă ți-ar rezezi un pumn, te-ar face praf. Cu toate acestea, calcă ușor și mersul i-e prudent, de parcă se tot furișează. Dacă te întâlnește într-un coridor îngust, totdeauna se oprește el înții să-ți facă loc, și tot el își cere iertare, cu glas dulce și subțire, nu gros, cum te-ai aștepta. Are pe gît o mică umflătură, care-l împiedică să poarte guler scrobit, așa că umblă cu cămăși moi, de pînză sau de stambă. Și, în general, nu se poartă îmbrăcat ca un doctor. Un costum ține la el cîte zece ani, orice haină nouă, pe care o cumpără de obicei de la vreo prăvălie ovreiască, pare tot atît de ponosită și de mototolită pe el ca și una veche. Cu același surtuc primește pacienții, mănîncă și face vizite, și asta nu din zgîrcenie, ci pentru că nu dă nici o atenție înfățișării sale.

Cînd a venit Andrei Efimîci în oraș să-și ia serviciul în primire, „așezămîntul de caritate“ era într-o stare înspăimîntătoare. În saloane, pe coridoare și chiar în curte, nu puteai să-ți tragi răsuflarea de duhoare. Personalul spitalului,

bărbați și femei cu copiii lor dormeau prin saloane, la un loc cu bolnavii. Se plîngeau că nu se mai poate trăi de gîndaci, de ploșnițe și de șoareci. La secția chirurgicală erizipelul nu se mai termina. În tot spitalul nu erau decît două scalpele și nici un termometru. În căzile de baie se țineau cartofii. Administratorul spitalului, lenjereasa și felcerul furau bolnavii. Cît despre predecesorul lui Andrei Efimîci, se povestea că vindea pe furis spirtul spitalului și că-și făcuse un adevărat harem din infirmiere și bolnave. Oamenii din tîrg cunoșteau cît se poate de bine aceste nereguli, ba unii le mai exagerau, dar în general le priveau cu nepăsare. Erau și alții care le justificau, zicînd că spitalul era doar pentru oamenii de rînd și pentru mujici, care n-aveau de ce se plînge, deoarece acasă la ei trăiau mult mai prost decît la spital și că doar nu era să le dea fazani! Alții găseau că numai orașul, fără ajutorul zemstvei, n-ar putea să întrețină în bune condiții un spital, așa că să mulțumim lui Dumnezeu că-l avem și pe asta, așa cum e. Pe de altă parte, tînăra generație a zemstvei nu se grăbea să deschidă alt spital în oraș sau în județ, sub cuvînt că orașul avea deja unul.

După ce a vizitat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că era o instituție imorală și cu totul dăunătoare sănătății locuitorilor. Cel mai cuminte lucru ar fi, și-a zis el, să trimită bolnavii acasă și să închidă spitalul. Dar s-a gîndit că, pentru a se lua această hotărîre, n-ar fi de ajuns numai părerea lui și, mai ales, că n-ar folosi la nimic dacă alungi ticăloșia fizică și morală dintr-un loc, ea se mută în altul. De aceea trebuie să aștepți pînă ce răul se stîrpește de la sine. Și, pe urmă, dacă oamenii și-au înjghebat un spital și-l rabdă așa cum este, înseamnă că au nevoie de el. Prejudecățile și toate murdăriile și ticăloșiile sînt necesare, deoarece cu timpul se prefac în ceva folositor, așa cum se prefac bălegarul în cernoziom. De altfel, nici nu se află pe lume lucru bun care, la începutul începutului, să nu fi avut și părțile lui rele.

După ce și-a luat postul în primire, Andrei Efimîci a rămas nepăsător față de dezordinea din spital. Le-a cerut doar oamenilor de serviciu și infirmierelor să nu mai doarmă prin saloane și a înzestrat spitalul cu două dulapuri cu instrumente chirurgicale. Dar administratorul, lenjereasa, felcerul și erizipelul au rămas la locul lor.

Andrei Efimîci iubea nespus de mult și dreapta judecată, și cinstea. Dar nu avea nici destulă energie și nici încredere în forța lui, ca să organizeze în preajma sa o viață întemeiată pe cinste și pe dreapta judecată. Nu se pricepea să poruncească, să stăruie într-o hotărîre pe care ar fi luat-o, sau să oprească pe cineva de a face cum voia el. Parcă s-a jurat să nu ridice glasul niciodată și să nu folosească niciodată modul imperativ. Îi venea greu să zică „dă-mi“ sau „adă-mi“. Cînd voia să-și bea ceaiul sau să mănînce, tușea timid și îi spunea bucătăresei: „Cum aș face să beau un ceai?“ Sau: „Cum aș face să mănînc ceva?“ Era peste puterile lui să-i spună administratorului să nu mai fure, să-l dea afară, sau să desființeze postul acela inutil, adevărată sinecură. Cînd încerca cineva să-l înșele, sau să-l lingusească, sau îi dădea să semneze conturi vădit măsluite, Andrei Efimîci se înroșea ca racul, de parcă el ar fi fost autorul falsului și, totuși, le semna. Cînd i se plîngeau bolnavii că rabdă de foame, sau că au ajuns batjocura infirmierelor, se rușina și îngăima, cu un aer vinovat:

— Bine, bine, lasă că cercetez eu mai tîrziu... Trebuie să fie vreo neînțelegere la mijloc...

La început, Andrei Efimîci muncea cu multă tragere de inimă. De dimineată și pînă la prînz primea bolnavii, opera ba uneori făcea și pe mamosu. Cucoanele spuneau despre el că e un medic foarte atent și mare meșter în a dibui bolile de femei și de copii. Cu timpul, însă, meseria lui de doctor, monotonă și hotărît inutilă, a început să-l plictisească. Primești într-o zi 30 de bolnavi, a doua zi — ce să vezi? — vin 35, a treia — 40, și tot așa, zi după zi, an după an. Nici mortalitatea nu scade și nici bolnavii nu încetează de a veni. Ca să dai un ajutor medical serios unui număr atît de mare de bolnavi într-un timp atît de scurt — de dimineată și pînă la prînz — e imposibil fizicește, așa că, fără să vrei, comiți o înșelătorie. În anul care s-a încheiat a consultat 12.000 de bolnavi, cu alte cuvinte a înșelat 12.000 de oameni. Și nici să spitalizezi pe toți cei grav bolnavi nu se poate, deoarece există reguli, dar lipsește știința. Iar dacă lași la o parte filozofia și încerci să te ții cu de-amănuntul de reguli, cum fac ceilalți medici, atunci ai nevoie, înainte de toate, de curățenie, de o bună ventilație, de hrană consistentă și de

ajutoare cinstite — nu de murdărie, de ciorbă cu varză acră stricată și de tîlhari.

Și, la urma urmei, de ce să nu lași omul să moară, dacă moartea e sfîrșitul firesc și legitim al fiecăruia din noi? Cine trage vreun folos din faptul că negustorul X sau funcționarul Y trăiește cinci sau zece ani mai mult? Iar dacă iei în considerație și celălalt punct de vedere, că scopul medicinei e să ușureze suferințele, atunci te întrebi, fără să vrei: de ce să le ușurezi? Mai întîi se zice că suferința îl duce pe om spre perfecțiune, și apoi, dacă omenirea o să se deprindă să-și aline într-adevăr suferințele cu haturi și cu picături, fără îndoială că o să se lepede de religie și de filozofie, în care nu găsește numai un scut împotriva tuturor mizeriilor, dar chiar și fericirea. Înainte de a muri, Pușkin a suferit chinuri înspăimîntătoare, iar bietul Heine a zăcut paralizat ani de zile. Atunci, de ce n-ar zăcea și un Andrei Efimîci sau o Matriona Savișna oarecare, a căror viață searbădă ar rămîne cu totul fără conținut, ca a unei amibe, dacă n-ar avea parte și de suferință?

Copleșit de asemenea gînduri, Andrei Efimîci o lăsa mai domol cu munca și nu se mai ducea chiar în fiecare zi la spital.

VI

Iată cum îi treceau zilele. De obicei, se scula pe la opt dimineata, se îmbrăca și își bea ceaiul. Apoi intra în birou și începea să citească, sau se ducea la spital. Acolo, într-un coridor îngust și mohorît, îl așteptau bolnavii veniți la consultație. Prin fața lor alergau grăbiți gardienii și infirmierele, bocănind cu cizmele pe podeaua de cărămidă, treceau în halate bolnavi sfîrșiți de suferință, și tot pe acolo se scoteau morții și oalele de noapte. Era curent, copiii scînceau. Andrei Efimîci știa că pentru bolnavii cu temperatură, pentru tuberculoși și, în general, pentru cei lesne impresionabili, mediul acela era cu totul nefavorabil. Dar ce putea el să facă? În camera de consultații îl întîmpina felcerul Serghei

Sergheici, un bărbat scurt și gras, cu obrazul puhav, totdeauna curat și bărbierit. Cu mișcări domoale și delicate, îmbrăcat cum era în haine noi și largi, aducea mai curînd cu un senator decît cu un felcer. Avea o clientelă particulară întinsă, purta cravată albă și se considera mai priceput decît doctorul, care nu făcea clientelă. Într-un colț al odăii de primire era așezată o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar alături, un analog cu o față albă. Pe pereți atîrnau portrete de arhierei, o vedere a mînăstirii Sveatogorsk și cununi de albăstrele uscate. Serghei Sergheici era credincios și ținea la practicile religioase și la obiectele sfinte. Icoana o cumpărase el, cu banii lui. În fiecare duminică, un bolnav pe care-l alegea citea un acatist, apoi însuși Serghei Sergheici trecea prin toate saloanele și le tămîia cu cădelnița.

Bolnavi erau mulți, iar timp puțin, de aceea consultația se mărginea la cîteva scurte întrebări, urmate de prescrierea vreunui medicament, cum ar fi alifia calmantă sau uleiul de ricin. Andrei Efimîci stătea pe scaun, cu capul sprijinit în pumn, rămînea pe gînduri și puneă întrebările automat. Serghei Sergheici stătea și el pe scaun, își freca mîinile și, din cînd în cînd, se amesteca în vorbă.

— Iacă, zăcem și îndurăm lipsuri, zicea el, pentru că nu ne rugăm destul dumnezeului celui milostiv... Asta-i !

În timpul cît consulta bolnavii, Andrei Efimîci nu făcea nici un fel de intervenție chirurgicală. De mult se dezobisnuise de operații și sîngele îl impresiona rău. Cînd trebuia să deschidă gura unui copil ca să i se uite în gît, și pacientul se pornea să țipe și să se apere cu mînuțele, lui Andrei Efimîci începeau să-i vuiască urechile, îl apuca amețeala și-i dădeau lacrimile. Atunci se grăbea să scrie rețeta și-i făcea semn femeii să-și ia copilul și să plece.

Nu trecea mult și Andrei Efimîci se plictisea de timiditatea și de nerozia bolnavilor, de prezența cucernicului Serghei Sergheici, de portretele de pe pereți și de propriile lui întrebări, mereu aceleași în cei douăzeci de ani și ceva de carieră. Acum, după ce consulta cinci sau șase bolnavi, pleca acasă, lăsîndu-i pe ceilalți pe seama felcerului.

Mulțumit că, slavă domnului, nu mai avea de mult clientelă particulară, și că nu-l mai supăra nimeni, îndată ce ajungea acasă, Andrei Efimîci se așeza la masa din birou și se apuca de citit. De obicei citea foarte mult și cu

deosebită plăcere. O jumătate din leafă o dădea pe cărți, și trei odăi din cele șase cite avea erau pline cu tomuri și cu reviste vechi. Mai mult ca oricare îi plăceau cărțile de istorie și de filozofie. Lucrări privitoare la specialitatea lui nu prea citea, afară de revista *Medicul*, la care era abonat și pe care o răsfoia totdeauna luînd-o de la coadă. Citea ceasuri întregi, fără să se întrerupă și fără să obosească. Și nu citea repede și pe apucate, ca Ivan Dmitrici pe vremuri, ci încet și cu atenție, revenind asupra părților care-i plăceau sau pe care nu le înțelegea. Avea totdeauna lîngă el un clondir cu votcă și un castravete sau un măr murat, puse de-a dreptul pe postavul biroului, nu pe farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-și ridice ochii de pe carte, își turna și bea cite un păhărel de votcă, apoi, și tot fără să se uite, căuta pe pipăite castravetele și mușca o bucăciță din el.

Cînd se făcea ora trei, se apropia încetișor de ușa bucatăriei, tușea și întreba :

— Dariuska, cum aș face să mănînc ceva ?...

După o masă destul de proastă și gătită fără multă bătaie de cap, Andrei Efimîci se plimba prin odăi cu brațele la piept, adîncit în gînduri. Pendula bătea ora patru, apoi cinci, și el măsura înainte odăile și se gîndea. Din cînd în cînd scîrțîia ușa de la bucatărie și în prag se ivea fața roșie și somnoroasă a Dariuskăi.

— Andrei Efimîci, oare n-ar fi timpul să vă aduc berea ? întreba ea, îngrijorată.

— Nu, încă nu, îi răspundea el. Mai aștept... mai aștept...

De obicei, spre seară, venea dirigintele poștei. Mihail Averianîci, singurul om din oraș a cărui societate nu-l plictisea. Mihail Averianîci fusese cîndva ofițer de cavalerie și moșier foarte bogat, dar scăpătase și, silit de sărăcie, intrase spre bătrînețe slujbaş la departamentul poștei. Avea aerul unui om sănătos și vioi, glasul puternic și plăcut, obrații încadrați de favoriți cărunți, impunători ; era foarte manierat, bun și sensibil, dar prea impulsiv. Dacă se întîmpla ca vreunul din cetățenii care veneau la poștă să protesteze sau să-l contrazică, sau numai să-și spună o părere, Mihail Averianîci se înroșea, începea să tremure din tot trupul și striga : „Să taci !“ așa fel, încît oficiul poștal avea de mult reputația unei instituții cu care e mai bine să

n-ai de-a face. Mihail Averianîci îl stima și-l iubea mult pe Andrei Efimîci pentru cultura lui întinsă și pentru noblețea lui sufletească. Pe ceilalți cetățeni ai târgului îi privea de sus, ca pe niște subalterni.

— Iată-mă ! zicea el, intrînd. Bună ziua, dragul meu ! Cred că te-ai cam plictisit de mine, nu-i așa ?

— Dimpotrivă, îmi face plăcere, îi răspundea doctorul. Sînt totdeauna fericit că te văd.

Prietenii se așezau pe divanul din birou și fumau cîțva timp în tăcere.

— Dariuska, oare cum am face noi să avem niște bere ? întreba Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau tot tăcînd, doctorul pe gînduri, Mihail Averianîci cu zîmbetul vesel al omului care are de povestit ceva grozav de interesant. Totdeauna cel care vorbea întîi era Andrei Efimîci.

— Mare păcat, începea el încet și domol, clătînînd din cap, dar fără să se uite în ochii prietenului (de altfel, niciodată nu se uita în ochii nimănui). Mare păcat, stimată Mihail Averianîci, că în târgul nostru n-avem oameni care să știe să întrețină și în același timp să guste o conversație inteligentă și interesantă. Pentru noi e o mare pierdere. Nici chiar intelectualitatea noastră nu e în stare să se ridice deasupra banalității. Și te asigur că nivelul ei cultural nu e cu nimic mai presus decît al păturii de jos.

— Foarte adevărat ! Sînt de aceeași părere cu dumneata.

— Doar știi și dumneata, urma doctorul încet, făcînd mereu pauze, că pe lumea asta totul e searbăd și fără importanță, afară de manifestările mărețe ale spiritului omenesc. Inteligența e aceea care determină net deosebirea dintre animal și om, care dovedește esența divină a acestuia din urmă și-i ține loc într-o oarecare măsură de nemurire, care, de altfel, nici nu există. Drept corolar al premiselor de mai sus, inteligența e singurul izvor al desfătării. Iar cum noi nu vedem și nu auzim în jurul nostru nici o manifestare a spiritului omenesc, înseamnă că sîntem lipsiți de orice desfătare. E drept că avem cărți, dar slova scrisă nu poate înlocui viul grai și contactul cu se-

menii. Dacă îmi permiți să fac o comparație nu tocmai reușită, cărțile sînt notele, iar viul grai muzica.

— Foarte adevărat !

Și iarăși se făcea tăcere. În vremea asta, Dariuska ieșea din bucătărie și, sprijinindu-și obrazul în pumn cu un aer de tristețe idioată, se oprea în prag să asculte ce vorbeau cei doi.

— Eh ! ofta Mihail Averianfci. Vrei inteligență la oamenii din ziua de azi !

Și începea să povestească ce viață frumoasă, interesantă și veselă era altădată, ce intelectuali luminați erau în Rusia și ce mult prețuiau ei cîntecul și prietenia. Dacă cereai bani împrumut de la cineva, ți-i dădea fără poliță, iar faptul de a nu întinde o mîină de ajutor unui prieten în suferință era considerat ca o adevărată rușine. Și ce călătorii, și ce aventuri, și ce bătăi !... Și ce camarazi, și ce femei ! D-apoi Caucazul, ce ținut nemaipomenit ! Iar nevasta unui comandant de batalion, o femeie ciudată, se îmbrăca în haine ofițerești și pleca în fiecare seară în munți, singură, fără însoțitor. Se vorbea că era în dragoste cu un cneaz caucazian.

— Maică Precistă !... ofta Dariuska.

— Și ce se mai bea ! Ce se mai mîncea ! Și ce liberali neînduplecați erau pe vremea aceea !

Andrei Efimfci îl asculta, dar nu-l auzea. Își sorbea berea, cu gîndul aiurea.

— Mi se întîmplă de multe ori să visez că discut cu oameni inteligenți, zicea el pe neașteptate, întrerupîndu-l pe Mihail Averianfci. Tatăl meu mi-a dat o instrucție foarte îngrijită, dar, influențat de ideile de-atunci, din vremea anilor 60, m-a silit să mă fac doctor. Dacă nu-l ascultam, cred că astăzi aș fi fost în mijlocul mișcării intelectuale, profesor la vreo facultate, poate. Bineînțeles că nici inteligența nu e veșnică, ci trecătoare, însă dumneata știi de ce mă atrage. Viața e o regretabilă capcană. Cînd omul care cugetă ajunge la maturitatea fizică și intelectuală, se simte fără să vrea ca într-o capcană, din care nu mai poate scăpa. Într-adevăr, datorită întîmplării e adus, fără voia lui, din neființă la viață... De ce ? Dacă vrea să afle rostul și scopul existenței, nimeni nu-i răspunde, iar dacă-i răspunde cineva, îi debitează absurdități. Dacă încearcă să bată, nu i

se deschide. Și, în cele din urmă, vine moartea — tot fără voia lui. După cum în închisoare condamnații, legați între ei prin nenorocirea comună, își simt sufletul mai ușurat cînd se văd laolaltă, tot așa și în viață oamenii înclinați spre analiză și sinteză nu observă capcana dacă se adună și-și petrec timpul schimbînd între ei idei libere și îndrăznețe. Din acest punct de vedere, inteligența e o voluptate fără pereche.

— Foarte adevărat ! încuviință Mihail Averianîci.

Fără să i se uite în ochi, încet și cu pauze, Andrei Efimîci vorbea înainte despre oamenii inteligenți și despre conversațiile lor, iar Mihail Averianîci îl asculta cu atenție, încuviințînd : „Foarte adevărat“.

— Cum, dumneata nu crezi în nemurirea sufletului ? îl întreba deodată dirigintele poștei.

— Nu, stimate Mihail Averianîci. Nu cred și n-am nici un motiv să cred.

— Îți mărturisesc că și eu mă cam îndoiesc, deși am impresia că n-o să mor niciodată. Îmi spun în gînd : ar cam fi vremea să te cari, moșule ! Dar un glas dulce îmi șoptește din adîncul sufletului : „Să nu crezi, n-ai să mori !...“

Pe la ora nouă și ceva, Mihail Averianîci se ridica și pleca. În timp ce-și îmbrăca șuba în sală, zicea oftînd :

— Și cînd te gîndești în ce pustietate ne-a aruncat soarta ! Partea proastă e că aici o să și murim. Eh !...

VII

După ce-și conducea prietenul, Andrei Efimîci se așeza iarăși la birou și iarăși începea să citească. Liniștea serii, apoi liniștea nopții nu era tulburată de nici un zgomot, și ai fi zis că însuși timpul se oprea și încremenea împreună cu el deasupra cărții și că, afară de carte și de lampa cu abajur verde, nu mai exista nimic. În fața inteligenței, chipul grosolan, de mujic, al doctorului se lumina de un zîmbet plin de duioșie și de entuziasm. Doamne, de

ce nu e omul nemuritor? se întreba el. La ce mai există centrele nervoase, circumvoluțiile cerebrale, văzul, auzul, geniul, dacă toate acestea sînt osîndite să se prefacă în țărînă, să se răcească o dată cu scoarța pămîntului și apoi, împreună cu el, să se învîrtă fără rost și fără sens în jurul soarelui, milioane și milioane de ani?... Ca să se răcească și pe urmă să se învîrtă, nu era de loc nevoie să-l scoată pe om din neființă, cu mintea lui atotcuprinzătoare, aproape dumnezeiască, și apoi, ca în batjocură, să-l prefacă în lut...

Transformarea materiei! Dar e curată lașitate să te mîngîi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconștiente care se petrec în natură sînt mai prejos chiar decît prostia omenească, deoarece în prostie există cel puțin conștiință și voință, pe cîtă vreme în aceste procese nu există absolut nimic. Numai lașul care își pierde cumpătul înaintea morții și se înfricoșează, numai el se poate mîngîia cu gîndul că trupul lui după moarte va trăi în iarbă, în piatră sau într-o broască... A te crede nemuritor pentru că vei intra în procesul de transformare a materiei e tot atît de absurd ca și cînd ai prezice un viitor strălucit cutiei de vioară, după ce vioara cea scumpă s-a făcut țandări și nu mai e bună de nimic.

Cînd bate pendula, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului și închide ochii, ca să se poată gîndi în voie. Sub impresia ideilor atrăgătoare din carte, aruncă o privire asupra propriului său trecut și asupra prezentului. Trecutul e trist, și cel mai bun lucru ar fi nici să nu te mai gîndești la el, iar prezentul e întocmai ca trecutul. Andrei Efimîci știe că în timp ce gîndurile lui zboară în jurul soarelui împreună cu pămîntul răcit, alături de locuința medicului, în corpul principal al spitalului, bolnavii se zbat în chinurile bolii, în mizerie și în murdărie. Poate că unii nu dorm și se războiesc cu păduchii, alții se îmbolnăvesc de erizipel sau gem din pricina pansamentului legat prea strîns. Dar poate că joacă cărți cu infirmierele și beau votcă... În cursul anului care a trecut, el a înșelat 12.000 de oameni, și asta numai pentru că toată rînduiala spitalului e clădită, ca și acum douăzeci de ani, pe hoție, pe certuri, pe intrigi, pe favoritism și șarlatanie murdară, făcînd din această instituție un așezămînt imoral și cît se poate de dăunător pentru sănătatea cetățenilor. Știe, de

asemenea, că în salonul nr. 6, îndărătul gratiilor, Nikita stîlceşte bolnavii în băţai şi că Moiscika umblă în fiecare zi prin oraş şi cerşeşte.

Pe de altă parte, Andrei Efimîci mai ştie, şi încă foarte bine, că în ultimii douăzeci şi cinci de ani medicina a făcut progrese uimitoare. Pe cînd era student i se părea că n-o să treacă mult şi medicina o să aibă soarta alchimiei şi a metafizicii. Acum însă, din tot ce citeşte, îşi dă seama de paşii uriaşi pe care-i face. Şi nu e numai mirat, ci de-a dreptul entuziasmat. Şi cu drept cuvînt: cîte descoperiri strălucite nu s-au făcut! O adevărată revoluţie! Datorită antisepsiei, se fac astăzi operaţii pe care marele Pirogov le socotea cu neputinţă chiar în viitor! Medicii de zemstvă au curajul să facă rezecţia articulaţiei genunchiului; dintr-o sută de laparatomii, numai una se întîmplă să fie mortală, iar litiaza e socotită un fleac, despre care nici nu se mai publică nimic. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredităţii, hipnotismului, descoperirile lui Pasteur şi Koch, igiena, cu rezultatele ei sprijinite pe statistici, dar medicina noastră rusă, practică de zemstvă? Psihiatria, cu actualele ei clasificări, cu metodele noi de a pune diagnosticul şi de a vindeca, este, în comparaţie cu ceea ce a fost, un adevărat Elbrus¹! Nebunii nu mai sînt trataţi cu duşuri reci şi nu mai sînt puşi în cămaşă de forţă. Dimpotrivă, toată lumea se poartă cu ei omeneşte şi chiar, după cum scriu revistele, li se organizează spectacole şi baluri. Andrei Efimîci îşi dă seama că mizeria din salonul nr. 6, avînd în vedere progresele medicinei, nu e cu putinţă decît într-un tîrguşor ca acesta, aruncat la două sute de verste depărtare de orice cale ferată, unde şi primarul şi consilierii sînt aproape analfabeţi şi îşi închipuie că medicul nu e decît un vrăjitor, în cuvîntul căruia trebuie să ai o încredere oarbă, chiar dacă ţi-ar turna plumb topit pe gît. Oriunde în altă parte, presa şi cetăţenii de mult ar fi făcut praf această mică Bastilie.

„Ei şi? se întrebă Andrei Efimîci, deschizînd ochii. Ce folos avem din toate acestea? Există şi antisepsie, îl avem şi pe Koch, şi pe Pasteur, dar în fond nu s-a schimbat nimic. Procentul de îmbolnăviri şi mortalitatea au rămas

¹ Cel mai înalt vîrf din munţii Caucaz.

aceleași. Nebunilor li se organizează baluri și spectacole, totuși nu sînt lăsați liberi. Prin urmare, toate-s vorbe goale, toate-s fleacuri și, de fapt, nu este nici o deosebire între spitalul meu și cea mai bună clinică vieneză.”

Totuși un sentiment de amărăciune și de invidie parcă îl împiedică să rămînă indiferent. Fără îndoială, totul e din pricina oboselii. Își lasă capul greu pe carte, își pune mîinile sub obraz ca să-i fie mai moale și își zice, în gînd :

„Sînt în serviciul unei instituții care nu face decît rău și primesc leafă de la oamenii pe care-i înșel. Prin urmare, sînt un om necinstit. La drept vorbind, eu nu reprezint nimic, nu-s decît o părticică dintr-un rău social indispensabil. Toți funcționarii din județ nu fac decît rău societății și primesc leafă de pomană... Prin urmare, nu eu sînt vinovat de necinstea mea, ci vremurile... Dacă m-aș fi născut cu două sute de ani mai tîrziu, aș fi fost altfel de om...”

Cînd pendula bate ora trei, Andrei Efimîci stinge lampa și se duce în dormitor. Dar nu-i este somn.

VIII

Cu vreo doi ani în urmă, consiliul zemstvei se arătase generos și hotărîse, pînă la deschiderea unui spital județean, să acorde spitalului orășenesc o sumă de trei sute de ruble pe an, sub formă de ajutor în vederea sporirii personalului medical. Drept urmare, medicul județean Evgheni Feodorîci Hobotov fusese angajat ca medic ajutor al lui Andrei Efimîci. Era un bărbat tînar — nu avea nici treizeci de ani — înalt, brun, cu pomeții largi și cu ochii mici, semn că strămoșii lui fuseseră de neam străin. Hobotov sosise în oraș fără un ban în buzunar, doar cu un geamantănaș și cu o femeie tînară și urîtă, pe care o dădea drept bucătăreasă. Femeia avea un copil la sîn. Evgheni Feodorîci purta șapcă și cizme înalte, și iarna, cojoc. Cum a venit, s-a împrietenit cu felcerul Serghei Sergheici și cu casierul. De ceilalți slujbași se ținea mai la distanță, spunînd, cine știe de ce, că erau aristocrați. În biblioteca

lui nu avea decât o singură carte : *Cele mai noi rețete ale clinicilor vieneze pe anul 1881*. Când trebuia să viziteze un bolnav, lua cu el și cărticica aceea. Seara se ducea la club și juca biliard ; jocul de cărți nu-i plăcea. În discuții întrebuița expresii ca : „ce mai harababură !“, „mantifolie cu oțet“, „încurcă ștele !“ și altele la fel.

La spital venea de două ori pe săptămână, făcea vizita bolnavilor din saloane și primea noi pacienți. Se indigna de lipsa oricărei antisepsii și era împotriva ventuzelor scarificate, dar nu lua nici o măsură de îndreptare, de frică să nu-l jignească pe Andrei Efimîci, pe care îl socotea drept un șarlatan bătrîn, îl bănuia că ar avea bani mulți, puși deoparte și, în taină, îl invidia. Ar fi fost bucuros să-i poată lua locul.

IX

Într-o seară de primăvară, pe la sfîrșitul lui martie, cînd zăpada se topise și în grădina spitalului cîntau graurii, Andrei Efimîci ieși să-l petreacă pînă la poartă pe dirigințele poștei. Tocmai atunci intra în curtea spitalului ovreiul Moiseika, întorcîndu-se de la cerșit. Era fără căciulă și cu picioarele goale în galoși, iar în mînă ținea un săcușor cu pomana căpătată.

— Dă-mi o copeică ! îi ceru el doctorului, zîmbind și tremurînd de frig.

Andrei Efimîci, care nu refuza pe nimeni niciodată, îi întinse un ban de zece copeici.

„Săracul, poate să răcească pe umezeala asta !“ își zise doctorul, uitîndu-se la picioarele goale ale lui Moiseika, cu gleznele subțiri și roșii.

Și, împins de un sentiment de milă, și în același timp de scîrbă, intră după evreu în pavilion, uitîndu-se cînd la chelia, cînd la gleznele lui. Văzîndu-l pe doctor, Nikita sări de pe grămada lui de boarfe și-și luă poziția militărească.

— Bună seara, Nikita, fi zise Andrei Efimîci cu blîndețe. Cum am face să dăm evreului ăstuia niște cizme ? Altfel poate să răcească...

— Am înțeles, înălțimea-voastră ! O să-i raporteze administratorului.

— Te rog. Vorbește cu el în numele meu. Spune-i că l-am rugat.

Ușa care dădea din sală în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, care stătea culcat, se ridică într-un cot și, cu o mutră speriată, începu să asculte vorbele străinului, în care îl recunoscă pe doctor. Furios, sări din pat și, roșu de mînie și cu ochii ieșiți din orbite, păși grăbit în mijlocul salonului.

— A venit doctorul, fraților ! strigă el, izbucnind în hohote de rîs. În sfîrșit ! Ura, prieteni, domnul doctor a binevoit să ne facă o vizită ! Spurcăciune blestemată ! urlă apoi și, cu o furie pe care nu i-o mai văzuseră pînă atunci pacienții salonului, bătu din picior. Ticălosul ăsta trebuie ucis ! Nu, nu-i destul să-l ucidem. Trebuie să-l înecăm în privată ! Asta-i !

Auzind asemenea vorbe, Andrei Efimîci își vîrî capul în odaie și-l întrebă, cu blîndețe :

— De ce ?

— De ce ? răcni Ivan Dmitrici, apropiindu-se amenințător și strîngîndu-și, nervos, halatul pe el. De ce, întrebă ? Pentru că ești un hoț ! șuieră apoi printre dinți, cu scîrbă, tîguindu-și buzele, de parcă se pregătea să-l scuipe. Ești un șarlatan ! Un călău !

— Liniștește-te, îl rugă Andrei Efimîci, zîmbind cu un aer vinovat. Te rog să mă crezi că n-am furat niciodată nimic. Cît despre celelalte învinuiri, am impresia că exagerezi. Văd că ești supărat foc pe mine. Dar liniștește-te, te rog, și, dacă poți, spune-mi fără înconjur : cu ce te-am supărat ?

— De ce mă ții aici ?

— Pentru că ești bolnav.

— Bine, să admitem că sînt bolnav. Dar zeci și sute de nebuni se plimbă nesupărați și asta pentru că ignoranța voastră nu e în stare să-i deosebească de cei sănătoși. Adică de ce nenorociții ăștia și cu mine trebuie să ne chinuim aici pentru toți, ca niște țapi ispășitori ? Din punct de vedere moral, dumneata, felcerul, administratorul și toată

șleahța voastră de ticăloși sînteți cu mult mai prejos ca oricare dintre noi. Și, atunci, mă întreb : de ce pe noi ne-au zăvorît aici, și pe voi nu ? Unde găsești vreo logică în asta ?

— Morala și logica n-au ce căuta aici. Totul depinde numai de întîmplare. Cel pe care au pus mîna stă după gratii. Cel pe care nu — se plimbă nesupărat. Asta e tot. Dacă eu sînt doctor, iar dumneata bolnav, asta n-are nici o legătură nici cu morala, nici cu logica. E o întîmplare ca oricare alta.

— Prostia asta eu n-o pricep... bombăni încet Ivan Dmitrici, așezîndu-se pe pat.

În vremea asta, Moiseika, pe care Nikita nu-l percheziționase de rușinea doctorului, își înșira pe pat felioarele de pîine, hîrtiuțele și oscioarele. Tremurînd înaintea de frig, începu să mormăie ceva pe ovreiește, tărăgănat. Își închiupia, desigur, că-și deschisese taraba.

— Lasă-mă să ies de aici ? se rugă Ivan Dmitrici, cu tremur în glas.

— Nu pot.

— De ce nu poți ? De ce ?

— Pentru că nu stă în puterea mea. Gîndește-te, ce ai folosi dacă ți-aș da drumul ? Din partea mea, poți să pleci oricînd, dar or să te prindă cetățenii sau poliția și or să te aducă înapoi.

— Da, așa-i, ai dreptate... bombăni Ivan Dmitrici, frecîndu-și fruntea. E îngrozitor ! Și atunci, ce să fac ? Ce ?

Lui Andrei Efimîci îi plăcu fața lui tînră și inteligentă, ca și glasul lui. Simți deodată nevoia să-i spună cîteva cuvinte de mîngîiere, să-l liniștească. Se așeză lîngă el pe pat, se gîndi puțin și-i zise :

— Mă întrebi ce să faci ?... Cel mai bun lucru, în situația dumitale, ar fi să fugi. Din păcate însă, asta nu ți-ar ajuta la nimic. Te-ar prinde... Cînd societatea a hotărît să se apere de criminali, de nebuni și, în general, de oamenii primejdioși — n-ai ce-i face ! Așa că nu-ți rămîne decît să te resemnezi și să te deprinzi cu gîndul că șederea dumitale aici e necesară.

— Dar nu folosește nimănui !

— O dată ce există închisori și ospicii, trebuie să stea cineva în ele ! Dacă nu dumneata, atunci eu, și dacă nu eu, atunci altcineva. Bineînțeles că într-un viitor îndepărtat,

cînd n-or să mai existe închisori și ospicii, atunci n-or să mai existe nici gratii la ferestre, nici halate. Și nu mă îndoiesc că, mai curînd sau mai tîrziu, o să vină și vremea aceea.

Ivan Dmitrici zîmbi ironic.

— Dumitale îți arde de glumă, zise, clipind din ochi. Unor oameni ca dumneata și ca ajutorul dumitale Nikita puțin le pasă de viitor. Totuși, te asigur, stimate domn, că vor veni și timpuri mai bune. Poate că nu știu să mă exprim, și n-ai decît să rîzi de mine dacă vrei, dar sînt sigur că or să strălucească zorile unei vieți noi, că o să triumfe dreptatea, și atunci... atunci o să fie sărbătoare și pe ulița noastră! Eu n-o să mai apuc zilele acelea, o să mor... dar or să le apuce strănepoții altora... Îi salut de pe acum din tot sufletul și mă bucur pentru ei! Înainte de Dumnezeu să vă ajute, prieteni! Ivan Dmitrici se ridică în picioare, întinse brațele spre fereastră și, cu ochii strălucitori, urmă cu adîncă emoție: De aici, de după gratiile acestea, vă binecuvîntez! Trăiască dreptatea! Ura! Da, mă bucur pentru voi...

— Nu văd nici un motiv de bucurie, zise Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici i se păruse teatral, și totuși îi plăcuse. N-or să mai existe pușcării și ospicii, iar dreptatea o să triumfe, cum ai binevoit să spui. Așa-i! Cu toate acestea, mersul vieții n-o să se schimbe, legile naturii or să rămîină aceleași. Oamenii vor zăcea, ca și acum, vor îmbătrîni și vor muri. Oricît de strălucitori vor fi zorii vieții noi, pînă la urmă tot or să te bage în sicriu și or să te-arunce în groapă!

— Dar nemurirea?

— Lasă fleacurile!

— Bine, dumneata nu crezi, dar eu cred. Un erou al lui Dostoievski sau Voltaire, nu mai știu bine, spune undeva că, dacă n-ar fi fost Dumnezeu, oamenii l-ar fi născocit. În orice caz, eu sînt adînc convins că, dacă nu există nemurire, mai curînd sau mai tîrziu mintea omenească o s-o inventeze!

— Frumos ai spus! zise Andrei Efimîci, zîbind cu plăcere. Minunat lucru e să poți crede! Cu o credință ca a dumitale, viața ți s-ar părea un paradis chiar dacă te-ar zidi într-un perete! Ai studiat pe undeva, nu-i așa?

— Da, am urmat o facultate, dar n-am terminat-o.

— Dumneata ești un om care gîndești, care le pătrunzi toate. În orice împrejurare îți poți găsi liniștea în dumneata însuși. Cugetarea liberă și ascuțită, care caută să pătrundă înțelesul vieții, ca și disprețul total față de frămîntarea stupidă a omenirii, iată două bunuri neprețuite, mai presus de care omul nu cunoaște altele. Și dumneata poți să te bucuri de ele chiar dacă ai trăi într-o pușcărie cu trei rînduri de gratii ! Diogene stătea într-un butoi, era însă mai fericit decît toți regii pămîntului.

— Diogene al dimitale era un mare gogoman, se încruntă Ivan Dmitrici. Ce-mi tot spui mie de Diogene și de înțelesul vieții ? se înfurie el deodată, sărind în picioare. Mie mi-e dragă viața, mi-e dragă la nebunie ! Sufăr de mania persecuției, sînt veșnic chinuit de o frică apăsătoare, și, totuși, sînt clipe cînd mă prinde setea de viață și atunci mă tem să nu-mi pierd mințile. Grozav vreau să trăiesc, grozav !

Și, tulburat, începu să se plimbe prin salon. Apoi urmă, coborînd glasul :

— Cînd mă las în voia visurilor, mi se întîmplă de multe ori să am halucinații. Mi se pare că vin la mine tot felul de oameni, aud glasuri, aud muzică, apoi parcă mă plimb prin pădure sau pe malul mării, și atunci mă apucă un dor nebun de forfotă, de frămîntare... Spune-mi, te rog, ce mai e nou ? Îl întrebă pe doctor. Ce se mai aude ?

— Vrei să știi ce se întîmplă în oraș, sau așa, în general ?

— Ei, spune-mi întîi veștile din oraș și pe urmă pe celelalte.

— Ce să-ți spun ? În oraș e o plictiseală înspăimîntătoare... N-ai cu cine să schimbi o vorbă. Aceeași oameni pe care-i știi. Ba nu, a sosit de curînd un medic nou, unul Hobotov, un bărbat tînăr.

— Știu, asta s-a întîmplat pe vremea cînd eram încă liber. E un bătăran, nu ?

— Da, un om incult. Un lucru mi se pare ciudat... După toate aparențele, în capitalele noastre viața intelectuală e în plină evoluție, n-ai zice că stagnează. Așa că ar trebui să existe și oameni adevărați. Ei bine, nu știu cum se face că ni se trimit niște exemplare care nu merită nici să te uiți la ele ! Ce să-ți spun, oropsit tîrg !

— Oropsit, așa-i ! oftă Ivan Dmitrici, apoi începu să rîdă. Și altceva ? Ce scriu ziarele, ce scriu revistele ?

În salon era întuneric. Doctorul se ridică și, în picioare, începu să-i spună ce scriau ziarele din străinătate și din Rusia și care erau noile curente de idei. Ivan Dmitrici îl asculta cu atenție și, din cînd în cînd, îi puneă cîte o întrebare. Dar, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva înspăimîntător, se apucă pe neașteptate cu mîinile de cap și se aruncă pe pat, cu spatele la doctor.

— Ce-i cu dumneata ? îl întrebă Andrei Efimîci.

— Gata, nu mai scoți o vorbă de la mine ! îi răspunse Ivan Dmitrici, cu grosolănie. Lasă-mă în pace !

— Dar de ce ?

— Ți-am spus o dată să mă lași în pace ! Ce naiba mai vrei ?

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă și ieși. În timp ce trecea prin sală, îi spuse lui Nikita :

— Cum am face să mai dereticăm puțin pe aici ? Al dracului mai duhnește !...

— Am înțeles, înălțimea-voastră !

„Tînră simpatice ! își zicea Andrei Efimîci, îndreptîndu-se spre locuința lui. De cînd sînt aici, cred că e cel dintîi om cu care se poate sta de vorbă. Judecă sănătos și-l interesează numai lucrurile serioase.“

Mai tîrziu, în timp ce citea ca de obicei, și chiar după ce se culcă, nu se gîndi decît la Ivan Dmitrici. A doua zi dimineață, îndată ce se trezi, își aminti că făcuse cunoștință în ajun cu un bărbat inteligent și interesant, și se hotărî să mai treacă pe la el, cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici zăcea culcat în aceeași poziție ca și aseară, ținîndu-se cu mîinile de cap. Nu i se vedea fața.

— Bună ziua, prietene, zise Andrei Efimîci. Nu dormi ?

— Mai întîi nu ți-s prieten, bombăni Ivan Dmitrici cu nasul în pernă, și al doilea, degeaba îți bați capul, că n-ai să scoți de la mine nici un cuvînt !

— Curios... îngână Andrei Efimîci, stingherit. Ieri am discutat amîndoi așa de liniștit, dar deodată te-ai supărat nu știu de ce și n-ai mai vrut să vorbești... Poate că am spus vreo vorbă nepotrivită, sau poate că părerile mele sînt în contradicție cu ale dumitale...

— Degeaba, că tot nu te cred, zise Ivan Dmitrici și, ridicîndu-se, se uită la doctor cu ironie, dar și cu neliniște. Avea ochii roșii. Te sfătuiesc să te duci și să spionezi pe alții. Cu mine nu-ți merge! Am înțeles eu încă de ieri cu ce gînduri mi-ai venit!

-- Ce ciudățenii îți mai trec prin minte! zîmbi doctorul. Prin urmare, îți închipui că-s un spion?

— Da, așa îmi închipui... Spion, sau doctor căruia i-am fost dat pe seamă să mă iscodească, nu-i același lucru?

— Doamne, iartă-mă că ți-o spun, dar anapoda mai ești!

Și, clătînd din cap cu dojană, doctorul se așează pe scăunașul de lîngă pat.

— Să admitem că ai dreptate, urmă el. Să admitem că vreau să-ți surprind vreo vorbă, ca să te dau înapoi pe mîna poliției. După asta, te arestează și pe urmă te judecă. Dar te întreb: oare la arest sau la închisoare ai să te simți mai prost decît aici? Și chiar dacă te-ar deporta, sau te-ar trimite la muncă silnică, nu cred că ai duce-o mai rău ca în salonul ăsta... Atunci, de ce să-ți fie frică?

Se vede că vorbele doctorului îl impresionaseră pe Ivan Dmitrici. Se ridică și se așează pe pat, mai liniștit.

Era ora patru trecute, cînd, de obicei, Andrei Efimîci se plimba prin odăi și Dariușka îl întreba dacă n-ar fi vremea să-i aducă berea. Afară era senin și liniște.

— Am ieșit să mă plimb puțin după masă, și, ce mi-am zis? Ia să trec și pe la dumneata, spuse doctorul. A venit primăvara..

— În ce lună sîntem? În martie, nu-i așa? întrebă Ivan Dmitrici.

— Da. Sfîrșitul lui martie.

- E noroi afară?

-- Nu prea. În grădină s-au și zbicit cărările.

— Acum ar fi plăcut să te sui într-o birjă și să faci o plimbare undeva, afară de oraș, zise Ivan Dmitrici, frecîndu-și ochii înroșiți, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

După aceea să te întorci acasă, într-o odaie caldă și primitoare, și... și un doctor cumsecade să-ți vindece durerile de cap... De mult n-am mai trăit și eu ca oamenii ! Aici e mizerabil ! Îngrozitor de mizerabil !

După tulburarea din ajun, părea obosit, istovit, și fără prea mult gust de vorbă. Îi tremurau degetele și se vedea după față că-l durea capul.

— Între odaia caldă și primitoare la carte te gîndești și salonul ăsta nu-i nici o deosebire, zise Andrei Efimîci. Liniștea și mulțumirea le aflăm în noi înșine, nu în afara noastră.

— Cum vine asta ?

— Omul de rînd așteaptă să-i vină binele sau răul din afară, adică de la o birjă sau de la odaia cea plăcută, pe cînd cel care cugetă — de la el însuși.

— Eu zic să te duci să predici filozofia asta în Grecia, unde e cald și miroase a portocale. Aici, nu-i priete clima. Cu cine am vorbit despre Diogene ? Nu cumva cu dumneata ?

— Ba chiar cu mine, ieri.

— Diogene n-avea nevoie de odaie caldă, pentru că Grecia e o țară plină de soare. Să tot stai culcat în poloboc și să mănînci măsline și mandarine ! Dar dacă ar fi trebuit să trăiască în Rusia, atunci, nu în decembrie, ci chiar în mai s-ar fi rugat să-l primească cineva în casă ! L-ar fi dat gata frigul...

— Nu. Frigul, ca orice durere de altfel, poți să nu-l simți. Marc Aureliu a spus : „Durerea nu e altceva decît reprezentarea vie a durerii. Încearcă prin puterea voinței tale să te lepezi de această reprezentare, alung-o, nu te mai plînge — și durerea o să dispară.” Și asta e perfect adevărat. Omul înțelept sau, mai simplu, omul care gîndește, care caută să pătrundă pînă în miezul lucrurilor, se deosebește de ceilalți muritori tocmai prin aceea că disprețuiește suferința : el e totdeauna mulțumit și nimic nu-l impresionează.

— Prin urmare, eu sînt un idiot că sufăr, că-s veșnic nemulțumit și că nu pot să rămîn nepăsător în fața ticăloșiei omenești !

— Foarte rău. Dacă ai căuta să aprofundezi lucrurile mai des, ți-ai da seama de nimicnicia fenomenelor din afară,

care ne tulbură atîta. Omul trebuie să năzuiască spre o înțelegere cît mai deplină a vieții. În asta cred că stă adevărata fericire.

— Înțelegerea cît mai deplină... se încruntă Ivan Dmitrici. Fenomene din afară, fenomene dinăuntru... Iartă-mă, dar așa ceva eu nu înțeleg. Eu știu una și bună, zise, ridicîndu-se în picioare și aruncînd spre doctor priviri furioase. Știu că dumnezeu m-a făcut din sînge cald și din nervi. Asta-i ! Și țesutul organic, dacă e viabil, trebuie să reacționeze la orice excitație. Și uite, eu reacționez ! La durere răspund cu lacrimi și cu lamentări, la ticăloșie — cu indignare și la monstruozitate — cu scîrbă. După mine, tocmai asta înseamnă viață. Cu cît un organism e mai inferior cu atît e mai puțin sensibil și cu atît reacționează mai slab la excitații. Și, dimpotrivă, cu cît e mai superior cu atît e mai receptiv și reacționează mai energic. Cum de nu le știi toate astea ? Ești doctor și nu cunoști lucruri atît de elementare ! Ca să disprețuiești suferința, ca să fii veșnic mulțumit și să privești totul cu nepăsare, trebuie să fii în halul ăstuia — și Ivan Dmitrici arătă spre mușicul cel gros, înecat în grăsime — sau să te călești atît de mult în suferință încît să ajungi nesimțitor, adică, cu alte cuvinte, să încetezi de a mai trăi. Iartă-mă, dar eu nu-s nici înțelept, nici filozof, încheie Ivan Dmitrici, enervat, și nici nu mă pricep în chestii de astea. De altfel, nici nu-s în stare să raționez.

— Dimpotrivă, raționezi admirabil.

— Stoicii, pe care-i parodiezi dumneata, au fost oameni extraordinari, dar învățătura lor a încremenit pe loc încă de acum două mii de ani, n-a mai făcut un pas înainte și nici n-o să mai facă, pentru că nu e practică și nu se potrivește cu viața. A avut trecere numai la o infimă minoritate, adică la oamenii care își petreceau viața cercetînd și buchisind tot felul de învățături, dar marea majoritate n-a înțeles-o. O învățătură care propovăduiește nepăsarea față de bogăție și de bunul trai și disprețul față de suferință și de moarte nu e de loc pe înțelesul marii majorități, pentru simplul motiv că cei mulți n-au cunoscut niciodată bogăția și n-au simțit plăcerea bunului trai, iar a disprețui suferința ar însemna, pentru ei, să disprețuiască însăși viața, deoarece făptura omenească nu-i decît senzații și sentimente : foame, frig, durere, lipsuri și frica hamletiană de

moarte... Din acestea e alcătuită viața omului. De aceea ai dreptul să-ți fie lehamite de ea, ai dreptul s-o urăști, dar n-ai dreptul s-o disprețuiești. Așa că, repet : învățătura stoicilor nu poate să aibă viitor. În schimb, după cum vezi și dumneata, de la începutul veacurilor și pînă astăzi nu progresează decît lupta, durerea, capacitatea de a reacționa la excitații... Fără veste, Ivan Dmitrici își pierdu șirul gîndurilor, se opri și începu să-și frece fruntea, înciudat. Voiam să spun ceva foarte important, dar m-am încurcat... zise el. Despre ce vorbeam ? A, da ! Voiam să-ți spun că un stoic oarecare s-a robit ca să-și răscumpere un prieten. După cum vezi, și stoicul a reacționat la excitații, deoarece pentru o faptă atît de generoasă, ca aceea de a te jertfi pentru aproapele tău, trebuie să ai un suflet mare, capabil de revoltă și compasiune. Stînd aici, în închisoarea asta, am uitat tot ce am învățat, altfel poate că îmi mai aduceam aminte de cîte ceva... Dar Hristos ? Și Hristos era sensibil la realitate, și el plîngea, zîmbea, se întrista, se înfuria și chiar se plictisea. Să nu crezi că răspundea cu zîmbet la suferință și că disprețuia moartea. Dimpotrivă, în grădina Ghetsemani a înălțat rugă către tatăl ceresc, cerîndu-i să treacă de la el paharul acela... Ivan Dmitrici începu să rîdă și se întinse iarăși pe pat. Să admitem că liniștea și mulțumirea omului nu vin din afară, ci sălășluiesc în el însuși, urmă. Să admitem, de asemenea, că sîntem datori să disprețuim suferința și să rămînem indiferenți față de toate vicisitudinile vieții. Dar te întreb : cu ce drept le propovăduiești dumneata toate acestea ? Ești un înțelept ? Un filozof ?

— Nu, nu sînt filozof, dar oricare dintre noi e dator să propovăduiască aceste idei, pentru că ele țin de înțelepciune.

— Totuși, aș vrea să știu de ce te consideri competent în probleme ca : înțelegerea vieții, disprețul față de suferință, și așa mai departe ? Ai suferit vreodată ? Ai vreo idee despre ce înseamnă suferința ? Îmi dai voie să te întreb : ai mâncat bătaie cînd erai copil ?

— Nu, părinții mei erau împotriva pedepselor corporale.

— Pe mine, însă, tata mă bătea cumplit. Tatăl meu a fost funcționar, un om aspru, ursuz, cu nasul mare și cu

gîtul uscat... Dar să vorbim despre dumneata. Toată viața nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, nimeni nu te-a speriat, nimeni nu te-a bătut, și ești sănătos tun. Ai crescut sub aripa protectoare a părintelui dumitale, studiile ți le-ai făcut pe cheltuiala lui, și, îndată ce le-ai terminat, ai și pus mîna pe o sinecură. Stai de mai bine de douăzeci de ani într-o casă gratuită, cu încălzit, luminat și servitori... Unde mai pui că te bucuri de dreptul de a munci cînd vrei și cît vrei, sau chiar de a nu munci de fel. Ești leneș și molfu din fire, de aceea cauți să-ți rînduiești viața așa fel, încît nimic să nu te deranjeze și să nu te urnească din loc. Toate treburile dumitale le-ai lăsat pe seama felcerului și a celorlalți șnapani, iar dumneata stai tîhnit la căldurică, strîngi bani la chîmir, citești cărți, îți delectezi mintea, filozofînd asupra diferitelor fleacuri de esență sublimă și (Ivan Dmitrici se uită la nasul roșu al doctorului)... și tragi zdravăn la măsă. Într-un cuvînt, habar n-ai ce înseamnă viața, iar realitatea o cunoști numai din teorii. Cît privește disprețul dumitale pentru suferință și indiferență față de vicisitudinile vieții, ele se datoresc unui fapt foarte simplu. Tot ce e legat de idei ca : deșertăciunea deșertăciunilor, influența fenomenelor din afară și dinăuntru, disprețul pentru viață, pentru suferință și moarte, înțelegerea vieții, adevărata fericire — toate acestea fac parte dintr-o filozofie ce-i convine de minune rusului care taie frunză la cîini. Dacă vezi, de pildă, că un mujic își bate nevasta, dumneata îți zici : de ce i-aș lua apărarea ? N-are decît s-o bată, mai curînd sau mai tîrziu tot or să moară și unul, și altul. Și apoi, cel care sare la bătaie se înjosește pe el, nu pe cel pe care-l bate. A bea e o prostie și e și urît. Dar, spui dumneata, ori bei, ori nu bei, tot nu scapi de moarte. Vine la dumneata o femeie cu dureri de masele. Ei, și ? zici dumneata. Durerea nu-i decît o reprezentare a durerii, și pe urmă, de boală nu scapă nimeni pe lumea asta și toți o să murim. Așa că du-te, femeie, și vezi-ți de treabă, nu mă împiedica să cuget și să-mi beau vodca... Un tînar îți cere un sfat : ce să facă și cum să trăiască. Oricare altul, înainte de a-i răspunde, s-ar gîndi. Dumneata însă ai răspunsul gata pregătit : caută să înțelegi viața, să năzuiești la adevărata fericire... Dar ce este „adevărata fericire” ? Întrebarea rămîne, firește, fără răspuns. Ne țineți aici după gratii, putrezim de vii, ne schingiuiți... Dum-

neata însă pretinzi că e foarte bine și cuminte să fie așa, că între salonul nostru și biroul dumitale cald și confortabil nu e nici o deosebire. Foarte comodă filozofie ! Nici nu te prăpădești muncind, nici nu-ți simți conștiința încărcată, ba chiar te consideri printre înțelepți... Să mă ierți, domnule, dar asta nu-i filozofie, nu-i cugetare, nu-i orizont larg. E pur și simplu trîndăvie, fachirism, amorțeală... Asta-i ! se înfurie iarăși Ivan Dmitrici. Disprețuiești suferința, dar ia să-ți strivesc un deget în ușa, să vezi cum ai urla !

— Poate că n-aș urla, îi răspunse Andrei Efimîci, zîmbind cu bunătate.

— Așa crezi dumneata ! Dar ia să te lovească damblaua, sau, să zicem, vreun dobitoc obraznic, abuzînd de situația și de gradul lui, să te insulte în public, iar dumneata să știi că n-o să i se întîmple nimic... Ei bine, poate numai atunci ai pricepe ce înseamnă a sfătui pe alții să caute înțelegerea deplină a vieții și adevărata fericire !

— Foarte original, răspunse Andrei Efimîci, zîmbind încîntat și frecîndu-și mîinile. Mă impresionează plăcut că pot să constat la dumneata tendința spre sinteză. Iar caracteristica pe care mi-ai făcut-o e pur și simplu strălucită. Îți mărturisesc, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneata. Și acum, după ce te-am ascultat, fii bun și ascultă-mă și dumneata pe mine...

XI

Discuția lor se mai prelungi încă vreun ceas și, pe cît se pare, lăasă o impresie adîncă asupra lui Andrei Efimîci. Acum, se ducea aproape în fiecare zi în salonul nr. 6. Se ducea și dimineața, și după-amiază, și de multe ori îl apuca noaptea stînd de vorbă cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici se ferea de el, bănuindu-l că ar avea intenții rele și arătîndu-i-se pe față dușmănos. Pe urmă se deprinse cu el și purtarea lui cam brutală se schimbă într-o atitudine ironică și îngăduitoare.

Curînd se răsîndi în spital zvonul că doctorul Andrei Efimîci a început să viziteze salonul nr. 6. Dar nimeni, nici

felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu se puteau dumiri ce caută el acolo, de ce stătea ceasuri întregi, despre ce vorbea și de ce nu prescria rețete bolnavilor din salonul nr.6. Purtarea lui părea ciudată. Acum, Mihail Averianci îl găsea tot mai rar acasă, ceea ce nu se întâmpla înainte, iar Dariuska nu pricepea de loc de ce doctorul nu-și mai bea berea la ora obișnuită, iar uneori întârzia chiar și de la masă.

Într-o zi, pe la sfârșitul lui iunie, doctorul Hobotov veni la Andrei Efimici cu o treabă oarecare. Dar, negăsindu-l acasă, se duse să-l caute prin curtea spitalului. Cineva îi spusese că doctorul cel bătrîn intrase în salonul nebunilor. Pătrunzînd în sală, Hobotov se opri și auzi următoarea discuție :

— Niciodată n-o să ajungem să vorbim aceeași limbă și n-o să mă poți converti la crezul dumitale ! striga Ivan Dmitrici, scos din fire. Dumneata nu cunoști realitatea, nu știi ce e suferința, te-ai îmbuibat ca o lipitoare din suferințele altora, pe cînd eu am suferit toată viața mea, de cînd am deschis ochii și pînă azi. De aceea, îți declar în față că mă consider cu mult superior și mai competent, și că nu primesc lecții de la unul ca dumneata !

— Nici n-am pretenția să te convertesc la crezul meu, îi răspundea Andrei Efimici, încet, cu vădită părere de rău că nu era înțeles. Nu-i vorba de asta, dragul meu. Nu-i vorba de faptul că dumneata ai suferit și eu nu. Suferințele și bucuriile sînt trecătoare, prin urmare să le lăsăm în plata domnului. Altceva aș fi vrut să înțelegi. Și anume, că amîndoi sîntem capabili să raționăm, că vedem unul în celălalt oameni capabili să raționeze și să judece, ceea ce ne face solidari, cu toată deosebirea de vederi dintre noi. Dacă ai ști, dragul meu, cît sînt de sătul de țicneala oamenilor, de stupizenia și de tîmpenia lor, și cît mă simt de fericit cînd stau de vorbă cu dumneata ! Pentru mine e o adevărată bucurie să te ascult. Ești un om inteligent și să discut cu dumneata e o desfătare pentru mine.

Hobotov crăpă puțin ușa și se uită în salon. Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, și doctorul Andrei Efimici stăteau alături pe pat. Nebunul se strîmba, tremura din tot trupul și se strîngea mereu în halatul lui, iar doctorul stătea nemișcat, cu capul în piept, aprins la față, trist și obosit. Hobo-

tov ridică din umeri, zîmbi și se uită cu înțeles la Nikita, care, la rîndul lui, ridică și el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni însoțit de felcer. Au stat amîndoi pe sală și au ascultat...

— Eu zic că moșul nostru s-a scrîntit de-a binelea zise Hobotov în timp ce ieșeau din pavilion.

— Iartă-ne, doamne, pre noi păcătoșii ! oftă cucernicul Serghei Sergheici, ocolind cu băgare de seamă băltoacele ca să nu-și stropească cizmele bine lustruite. Ca să spun drept, stimate Evgheni Feodorîci, de mult mă așteptam eu la una ca asta !

XII

În zilele următoare Andrei Efimîci începu să observe ceva ciudat în purtarea celor din jurul lui. Cînd îl întâlneau, oamenii de serviciu, infirmierele și bolnavii se uitau lung la el, apoi sușoteau între ei. Mașa, fetița administratorului, care-i era dragă și cu care-i făcea plăcere să se întâlnească în grădina spitalului, cînd se apropia acum de ea, zîmbind, și încerca s-o mîngîie, fugea de el. Pînă și dirigintele poștei, Mihail Averianîci nu-i mai răspundea ca de obicei „Foarte adevărat“, ci îngăima încurcat, dumnezeu știe de ce : „Da, da, da...“ uitîndu-se la el cu tristețe, îngîndurat parcă. Iar de la o vreme, începu să-l sfătuiască, din senin, să se lase de vodcă și de bere. Dar, ca om bine crescut ce era, nu i-o spunea chiar de-a dreptul, ci pe ocolite, povestindu-i cînd despre un comandant de batalion, un om minunat, cînd despre un preot militar, suflet ales și cinstit, care s-au îmbolnăvit din pricina băuturii. Dar cum s-au lăsat de vodcă, cum s-au vindecat. De două sau de trei ori veni la Andrei Efimîci acasă și Hobotov. Îl sfătui și el să se lase de băutură și, fără nici un motiv, îi recomandă să ia bromură.

În august, Andrei Efimîci primi o scrisoare din partea primarului, în care-l ruga să treacă pe la el pentru o chestiune foarte importantă. Cînd ajunsese la primărie, în ziua și la ora hotărîită, îi găsi acolo pe comandantul cercului de

recrutare, pe directorul gimnaziului județean, pe consilierul comunal, pe Hobotov și pe încă un domn, gras și blond, pe care i-l prezentară ca fiind doctor. Domnul acela, cu un nume polonez greu de rostit, stătea la o crescătorie de cai, la treizeci de verste depărtare, și nu venise la târg decât întâmplător.

— Avem aici un referat care e de resortul dumneavoastră, i se adresează consilierul comunal, după ce-și strînseseră mîna și se așezaseră cu toții în jurul mesei. Evgheni Feodorici pretinde că farmacia nu mai încape în corpul principal al spitalului și că ar trebui mutată într-unul din pavilioane. Bineînțeles, nu e lucru mare s-o mutăm, dar vezi că ar necesita unele reparații.

— Așa-i, fără reparații nu se poate, răspunse Andrei Efimici după ce se gîndi puțin. Dacă am amenaja pavilionul din colț pentru farmacie, cred că lucrările n-ar costa mai puțin de cinci sute de ruble. Sînt de părere că ar fi o cheltuială cu totul de prisos.

Trecură cîteva clipe de tăcere.

— De altfel, încă de acum zece ani am avut onoarea să vă raportez, urmă Andrei Efimici cu glasul stins, că spitalul nostru, așa cum se prezintă în momentul de față, este un lux care depășește mijloacele orașului. Și nu e de mirare. A fost zidit prin 1840, cînd târgul nostru avea alte venituri. După părerea mea, orașul cheltuiește mult prea mult cu construcții inutile și cu posturi de prisos. Cu banii aceștia, dar cu altă rînduială, s-ar putea întreține două spitale model.

— Atunci să încercăm să stabilim împreună alte rînduieli, îi răspunse cu entuziasm consilierul comunal.

— După cît îmi aduc aminte, am mai avut onoarea de a vă propune să treceți sectorul sanitar pe seama zemstvei.

— Hm... A încredința fondurile zemstvei, ar însemna să aruncăm banii pe gîrlă : i-ar fura ! Își dădu părerea doctorul cel blond, rîzînd.

— După obiceiul pămîntului ! încuvîință consilierul comunal și începu să rîdă și el.

Andrei Efimici aruncă doctorului celui blond o privire stinsă, lipsită de viață, și adăugă :

— Să nu exagerăm.

Și iarăși se făcu tăcere. Se servi ceaiul. Comandantul cercului de recrutare, care părea foarte stingherit, atinse peste masă mîna lui Andrei Efimîci și-i zise :

— Ne-ai uitat de tot, doctore. Dar ai o scuză : duci o viață de călugăr — nu joci cărți, femeile nu-ți plac, așa că te-ai plictisi cu noi...

Și începură să vorbească toți de viața monotonă și plictisitoare pe care e silit s-o trăiască un om civilizat în tîrgul acela. Nici tu teatru, nici tu muzică, iar la ultima serată dansantă de la club au fost vreo douăzeci de doamne și numai doi cavaleri ! Tineretul, în loc să danseze, dădea tîrcoale bufetului sau petrecea jucînd cărți. Fără să se uite la nimeni, Andrei Efimîci începu să vorbească, încet și rar, despre viața deșartă pe care o duc oamenii, cheltuindu-și energia, inima și mintea cu jocul de cărți și cu intrigile. Și ce păcat, ce mare păcat ! Oamenii nu se pricep, și nici nu vor să-și treacă timpul citind sau întreprinzînd discuții interesante, într-un cuvînt, nu se bucură de plăcerile pe care le poate oferi mintea. Și doar numai mintea e vrednică de interes și minunată, încolo totul e meschin și vulgar. Hobotov îl asculta cu atenție și deodată îl întrebă pe neașteptate :

— Andrei Efimîci, în cîte sîntem astăzi ?

După ce primi răspunsul, Hobotov și doctorul cel blond începură să-i pună tot felul de întrebări, ca la examen : ce zi din săptămîină era, cîte zile are anul, și dacă e adevărat că în salonul nr. 6 se află internat un mare profet.

La ultima întrebare, Andrei Efimîci răspunse înroșindu-se :

— Da, avem acolo un pacient, un tînr cît se poate de interesant.

Alte întrebări nu i s-au mai pus.

La plecare, în timp ce Andrei Efimîci își îmbrăca paltonul pe sală, comandantul cercului de recrutare își lăsa mîna pe umărul lui și-i spuse oftînd :

— Noi, bătrînii, ar trebui să ne cam gîndim la odihnă...

După ce ieși de la primărie, Andrei Efimîci înțelese că fusese chemat în fața unei comisii însărcinate cu constatarea facultăților lui mintale. Își aminti întrebările pe care i le pusese, se îmbujoră și pentru înția oară în viața lui în-

cerca un sentiment de adînc regret pentru ceea ce reprezintă medicina.

„Doamne, dumnezeule, își zicea, gîndindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori. Mai ieri au studiat psihiatria, au dat examene... Atunci cum se explică ignoranța lor rușinoasă ? Nu, habar n-au ce-i aceea psihiatrie !”

Și pentru înțîia oară în viață se simți jignit și furios.

În aceeași zi, spre seară, veni la el Mihail Averianîci. Fără nici o introducere, dirigintele poștei se apropie de el, îi luă amîndouă mîinile într-ale lui și începu, emoționat :

— Dragul meu, dovedește-mi că ești convins de simpatia mea pentru dumneata și că mă consideri prieten... Dragul meu ! și, fără să-l lase să spună o vorbă, urmă tulburat : Știi cît te prețuiesc pentru cultura dumitale și pentru noblețea sufletului dumitale. Ascultă-mă, drăguță, dumneata ești bolnav ! Anumite obligații medicale îți sîlesc pe doctori să-ți ascundă adevărul, dar eu ți-l spun deschis, ostășește. Iartă-mi sinceritatea, drăguță, dar lucrul acesta l-au observat de mult toți cei din jurul dumitale. Chiar mai adineauri m-am întîlnit cu Evgheni Feodorîci, doctorul, și mi-a spus că, în interesul sănătății dumitale, ai neapărat nevoie de odihnă și de distracție. Și, într-adevăr, cred că are perfectă dreptate ! Știi ce ? Peste cîteva zile îmi iau concediu și plec să respir aer curat. Vino cu mine, dovedește-mi că-mi ești prieten ! Haide, vino să ne mai aducem aminte de tinerețe !

— Dar eu mă simt cît se poate de bine ! răspunse Andrei Efimîci, după ce se gîndi puțin. Și, pe urmă, nici n-aș putea să plec. Dă-mi voie să-ți dovedesc în alt chip prietenia mea...

Gîndul de a pleca undeva, așa, fără nici un rost, fără cărți, fără Dariuska lui și fără bere, de a-și schimba dintr-o dată felul de viață, statornicit de douăzeci de ani, i se păru în primul moment barbar și nebunesc. Dar își aminti de scena petrecută la primărie, de jignirea adîncă pe care o simțise după aceea și drumul spre casă, și ideea de a părăsi pentru cîtva timp orașul, unde proștii îl socoteau nebun, începu să-i surîdă.

— Și unde ai vrea să pleci ? Întrebă el.

— La Moscova, la Petersburg, la Varșovia... La Varșovia am petrecut cinci ani, și pot să spun că au fost anii cei mai fericiți din viața mea. E un oraș minunat ! Hai să mergem împreună, dragul meu !

XIII

Peste mai puțin de o săptămână, Andrei Efimîci a fost avertizat de către forurile în drept că ar fi bine să treacă la odihnă, adică să-și dea demisia, ceea ce nu-i făcu nici o impresie. Iar după altă săptămână Mihail Averianîci și Andrei Efimîci, instalați în diligența poștei, se îndreptau spre gara cea mai apropiată. Vremea era răcoroasă, cerul albastru și senin, depărtările străvezii. Cele două sute de verste pînă la gară le făcură în două zile, cu două popasuri de noapte. La stațiile de poștă, cînd li se aducea ceaiul în pahare murdare, sau cînd se pierdea prea mult timp cu înhămatul cailor, Mihail Averianîci își ieșea din fire, se înroșea și începea să tremure și să țipe la servitori : „Tacă-ți gura ! Fără vorbă !” În schimb, pe drum, nu mai contenea povestind despre călătoriile lui prin Caucaz și prin Regatul Poloniei. Cîte aventuri, cîte amintiri ! Vorbea tare și, în timp ce vorbea, își lua un aer atît de nedumerit, de-ai fi putut crede că minte. Afară de asta, cînd vorbea îi răsufla drept în obraz și-i hohotea drept în ureche, ceea ce nu numai că-l enerva pe Andrei Efimîci, dar nici nu-i îngăduia să rămîna singur cu gîndurile lui.

În tren, ca să facă economie, călătoriră într-un vagon de clasa a treia pentru nefumători. Cel puțin o jumătate din tovarășii lor de drum erau oameni curăței. Mihail Averianîci făcu imediat cunoștință cu toată lumea și, mutîndu-se de pe o bancă pe alta, declara în gura mare că cea mai mare prostie pe care o poate face omul e să călătorească cu trenurile astea mizerabile. La fiecare pas, numai înșelătorie ! Cu totul altceva e cînd mergi călare : îi tragi un galop de o sută de verste pe zi într-o întinsoare — și să

vezi ce minunat și sănătos te simți după aceea ! Și seceta asta care nu ne mai slăbește ! De vină sînt cei care au secat bălțile de la Pinsk ! Și, în general, peste tot e un haos... Mihail Averianîci vorbea cu aprindere de răsuna vagonul și nu lăsa pe nimeni să mai deschidă gura. Pe Andrei Efimîci vorbăria aceea nesfîrșită, întreruptă doar de hohote răsunătoare și de gesturi largi, îl obosea grozav.

„Care din noi doi e nebun ? se întreba el, furios. Eu, care mă feresc să nu-i supăr cu nimic pe ceilalți, sau egoistul ăsta, care se crede cel mai inteligent și mai interesant dintre noi și nu lasă în pace pe nimeni ?”

Îndată ce ajunsese la Moscova, Mihail Averianîci își puse tunica militară fără epoleți și pantalonii cu vipușcă roșie. Ieșea pe stradă în manta de ofițer și cu chipiu, și toți soldații îl salutau. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că Mihail Averianîci pierduse toată boieria pe care o avusese cîndva în el, păstrînd din ea numai părțile rele. Ținea să fie servit chiar și cînd nu era nici o nevoie. Așa, de pildă, avea chibriturile pe masă, înaintea lui, se uita la ele, și totuși striga servitorul să-i aducă chibrituri. Nu se sfia să umble în fața fetei din casă numai în cămașă și izmene. Tuturor lacheilor, chiar și celor bătrîni, le spunea „tu“, iar cînd se supăra pe ei, îi onora cu epitetul de idiot sau dobitoc. „O fi el boierește să te porți așa, își zicea Andrei Efimîci, dar e din cale-afară de scîrbos !”

Cel dintîi lucru pe care-l făcu Mihail Averianîci la Moscova a fost să-și ducă prietenul la icoana făcătoare de minuni a maicii domnului din mînăstirea Iver. Acolo se rugă mult și fierbinte, cu lacrimi în ochi și bătut mătănii. Iar cînd își sfîrși rugăciunea, oftă adînc și zise :

— Chiar dacă nu crezi, tot te simți mai liniștit după ce te închini. Sărută și dumneata icoana.

Andrei Efimîci se rușină, totuși sărută icoana. Iar Mihail Averianîci își țuguie buzele, clătină din cap, și iarăși începu să se închine în șoaptă, și iarăși i se umplură ochii de lacrimi. După aceea se duseră la Kremlin și se uitară la tunul cel înalt și la clopotul cel mare, ba chiar puseră degetul pe ele. Admirară apoi priveliștea spre Zamoskvorecie, vizitară hramul lui Isus Hristos și muzeul Rumeanțev.

Masa o luară la Testov. Mihail Averianîci cercetă îndelung lista, apoi, netezindu-și favoriții, zise ca un gurmand deprins să se simtă la restaurant ca la el acasă :

— Ia să vedem ce bunătați ne dai azi, draguță !

XIV

De cînd ajunsese la Moscova, fie că se plimba, fie că cerceta cîte ceva, fie că mîncă sau bea, starea de spirit a doctorului rămînea aceeași : o furie neîmpăcată împotriva lui Mihail Averianîci. Ar fi vrut să se descotorosească de el, să fie singur, să se ascundă. Dar Mihail Averianîci se credea obligat să nu-l lase singur un pas, să-l distreze cît mai mult. Cînd nu mai avea ce vizita, îi ținea de urît cu flecăreala lui nesfîrșită. Andrei Efimîci a răbdat două zile, dar a treia i-a declarat că vrea să stea toată ziua în casă. Însă prietenul i-a răspuns că, în cazul acesta rămîne și el. „Într-adevăr, e bine să ne mai odihnim, că altfel ne lasă picioarele !” Andrei Efimîci s-a întins pe divan cu fața la perete, și-a încheștat dinții și a ascultat înainte perorațiile celui alt, care încerca să-l convingă că, mai curînd sau mai tîrziu, Franța va doborî Germania, că în Moscova erau foarte mulți pun-gași și că nu se putea aprecia rasa unui cal numai după în-fățișarea exterioară... Doctorului începea să-i bată inima și să-i vîjîie urechile, dar din delicatețe nu îndrăznea să-l roage să plece ori să tacă. Din fericire, Mihail Averianîci se plictisi în odaia de hotel și, după masă, ieși să se plimbe.

Rămînînd singur, Andrei Efimîci se lăsă în voia odihnei. Ce bine e să stai întins pe divan, nemișcat, și să știi că nu mai e nimeni în odaie ! Adevărata fericire n-o află omul decît în singurătate. Îngerul căzut l-a trădat pe dumnezeu numai pentru că a vrut să guste și el din fericirea singurătății, fericire pe care îngerii n-o cunosc. Andrei Efimîci ar fi dorit să se gîndească la tot ce văzuse și auzise în zilele din urmă, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieșea din minte.

„Și cînd te gîndești că și-a luat concediu și a venit cu mine numai din prietenie, din generozitate ! Își zicea el cu necaz. Dar nu cred că există ceva mai nesuferit decît

tutela unui prieten. Altfel, pare a fi om blînd, bun la inimă, totdeauna vesel — însă așa de plictisitor ! Nemaipomenit de plictisitor !... E drept, se întîmplă să dai uneori peste oameni din gura cărora să nu auzi decît vorbe înțelepte — și totuși să-ți dai seama că ai de-a face cu niște mărginiți.“

În zilele următoare Andrei Efimîci se prefăcu bolnav și nu mai ieși din odaie. Stătea tot timpul culcat pe divan, cu fața la perete, se simțea nenorocit cînd prietenul lui încerca să-l distreze, povestindu-i fel de fel de nimicuri, și nu se odihnea decît cînd rămînea singur. Nu putea să-și ierte greșeala de a fi plecat în această călătorie și-i era tot necaz pe Mihail Averianîci care, pe zi ce trecea, era tot mai vorbăreț și mai degajat. Nu putea cu nici un chip să-și îndrepte gîndurile spre lucruri mai serioase și mai înalte.

„Am început a simți roadele realității, despre care vorbea Ivan Dmitrici... își zise Andrei Efimîci, furios de propria lui meschinărie. Dar nu face să mă prăpădesc cu firca pentru asemenea nimicuri... Cînd o să ajung acasă, o să-mi reiau viața obișnuită.“

Și la Petersburg lucrurile se petrecură ca și la Moscova. Andrei Efimîci nu ieșea zile la șir din odaia lui de hotel : stătea tot timpul întins pe divan și nu se scula decît ca să bea bere.

Mihail Averianîci îl zorea mereu să plece la Varșovia.

— Dragul meu, dar ce să caut eu la Varșovia ? îl întreba Andrei Efimîci cu deznădejde. Du-te singur și pe mine lasă-mă să mă întorc acasă. Te rog !

— Absolut imposibil ! se împotriva Mihail Averianîci. Varșovia e un oraș încîntător. Acolo am petrecut eu cinci ani, cei mai frumoși din viața mea !

Andrei Efimîci n-avea destulă voință să facă ce voia și, călcîndu-și pe inimă, plecă împreună cu Mihail Averianîci la Varșovia. Dar nici acolo nu ieșea din odaie, stătea mereu întins pe divan, furios și pe el însuși, și pe prietenul lui, și pe lacheii care nici în ruptul capului nu voiau să te înțeleagă cînd le vorbeai rusește. Iar Mihail Averianîci, sănătos, vioi și vesel, ca de obicei, se plimba de dimineață și pînă seara prin oraș, căutînd să-și întîlnească vechile cunoștințe. De cîteva ori nici n-a dormit acasă, iar după o noapte petrecută nu știu unde, s-a întors în zori, într-un hal fără hal :

nervos, roșu la față și cu părul răvășit. A început să se plimbe din colț în colț, bombănind. După cîtva timp s-a oprit în loc și a zis :

— Onoarea înainte de toate ! Și iarăși a început să măsoare odaia. Pe urmă s-a apucat cu amîndouă mîinile de cap și a strigat cu glas tragic : Da, onoarea înainte de toate ! Blestemat fie ceasul cînd m-am hotărît să viu în Babilonul ăsta ! Dragul meu, a zis, întorcîndu-se spre doctor, sînt vrednic de disprețul dumitale : mi-am pierdut toți banii la cărți și am mai rămas și dator. Împrumută-mi cinci sute de ruble !

Andrei Efimîci a numărat cinci sute de ruble și i-a întins în tăcere. Încă roșu de rușine și de mînie, Mihail Averianîci a îngăimat nu știu ce jurămînt, de care nimeni n-avea nevoie, și-a pus șapca pe cap și a ieșit. Cînd s-a întors, după vreo două ore, s-a trîntit într-un fotoliu, a oftat și a zis :

— Onoarea e salvată ! Și acum, să plecăm, dragul meu ! Nu mai vreau să rămîn o clipă în orașul ăsta blestemat. Șarlatani ! Spioni austrieci !

Cînd cei doi prieteni s-au întors în orașul lor era prin noiembrie și străzile înotau în zăpadă. Locul de la spital al lui Andrei Efimîci îl ocupase doctorul Hobotov. Stătea încă în vechea lui locuință, așteptînd întoarcerea predecesorului, să-i libereze apartamentul de la spital. Femeia cea urîtă, pe care Hobotov o prezentase drept bucătăreasa lui, se și instalase în una din dependințe.

Prin oraș umblau acum alte zvonuri cu privire la cele ce se petreceau în spital. Se povestea că femeia cea urîtă se certase cu administratorul și că administratorul îi căzuse în genunchi, cerîndu-i iertare.

Îndată ce sosi, Andrei Efimîci trebui să-și caute casă.

— Dragă prietene, îi spuse dirigintele poștei cu sfială, iartă-mi o întrebare indiscretă : cîți bani mai ai ?

Andrei Efimîci își numără banii în tăcere și-i răspunse :

— Optzeci și șase de ruble.

— Nu, altceva voiam să știu, urmă Mihail Averianîci stingherit, fără să priceapă. Ce rezerve ai ?

— Doar ți-am spus : optzeci și șase de ruble... Asta-i toată averea mea.

Mihail Averianfci îl socotea pe doctor om cinstit și nobil, totuși era sigur că pusese deoparte măcar douăzeci de mii de ruble. Aflînd chiar din gura lui că era sărac lipit pămîntului și că nu avea din ce trăi, izbucni fără veste în plîns și își îmbrățișă prietenul.

XV

Andrei Efimîci se mută într-o căsuță cu trei ferestre, proprietatea tîrgoveței Belova. Casa n-avea decît trei odăi, fără a socoti bucătăria. Două din ele, cu ferestrele la stradă, le ocupă doctorul, iar cea de a treia și în bucătărie se instalară Dariuska și gazda cu cei trei copii ai ei. Mai venea uneori la dormit și amantul proprietăresei, un mujic. Veșnic beat, făcea atîta scandal noaptea, de băga în toți sperieții și pe copii, și pe Dariuska. Cum sosea, se așeza pe pat în bucătărie și începea să ceară votcă. Treziți din somn, copiii începeau să plîngă și, cum nu mai aveau loc din pricina bețivului, doctorul, mai mult din milă, îi lua la el și-i culca pe jos. Și asta îi făcea o nespusă plăcere.

Ca și înainte, Andrei Efimîci se scula la ora opt, iar după ce își bea ceaiul, începea să citească din cărțile și revistele vechi. Nu mai avea cu ce să-și cumpere cărți noi. De altfel, lectura nu-l mai pasiona chiar atît de mult și-l obosea : fie că nu-l mai interesau cărțile cele vechi, fie că își schimbase felul de viață. Ca să nu stea degeaba, începu să-și catalogheze cărțile, lipindu-le etichete pe cotor. Această ocupație mecanică și migăloasă nu numai că i se părea mai interesantă decît lectura, dar, lucru ciudat, parcă-i amorțea gîndurile. Nu se mai gîndea la nimic și timpul trecea repede. Pînă și curățatul cartofilor sau alesul boabelor de hrișcă, treburi pe care le făcea laolaltă cu Dariuska la bucătărie, i se păreau interesante. Sîmbăta și duminica se ducea la biserică. Rezemat de perete, asculta cîntările cu ochii închiși, se gîndea la părinții lui, la universitate, la religie... O liniște

tristă îi cuprindea atunci sufletul și, când ieșea din biserică, îi părea rău că slujba se sfârșise așa de repede.

De două ori se duse la spital, să-l vadă pe Ivan Dmitrici și să mai stea cu el de vorbă. Dar de amîndouă rîndurile îl găsi în toane rele. Îl rugă să-l lase în pace, deoarece era sătul pînă peste cap de discuții deșarte și nu cerea decît un singur lucru de la omenirea aceea ticăloasă și mizerabilă și anume: pentru toate suferințele lui să-i acorde privilegiul de a fi închis într-o celulă. Era cu puțință, oare, să i se refuze și această favoare? Cînd, la plecare, Andrei Efimîci și-a luat rămas bun de la el și i-a urat noapte bună, de amîndouă dățile Ivan Dmitrici s-a înfuriat și i-a răspuns:

— La dracu!

Și acum, Andrei Efimîci nu știa dacă să se mai ducă și a treia oară, sau nu. Și tare ar fi vrut să se mai ducă...

Înainte, îndată după dejun, Andrei Efimîci se plimba prin odăi și se gîndea, pe cînd acum, între dejun și ceaiul de seară, stătea culcat pe divan cu fața la perete, furat de gînduri meschine, de care nu putea să se scuture. Era furios că, după douăzeci de ani de slujbă, fusese concediat fără drept de pensie și că nu i se dăduse măcar ajutorul obișnuit. E drept că nu-și prea făcuse cîstit datoria. Dar pensie primesc toți funcționarii, fie c-au fost, fie că n-au fost cîștiți. De altfel, dreptatea din zilele noastre e așa fel rînduită, încît gradele, decorațiile și pensiile se dau pentru slujba în sine, oricare ar fi, și nu pentru merite și calități morale. Și atunci, cum erau să facă excepție tocmai pentru el? Nu mai avea nici un ban. Îi era rușine să treacă prin fața băcăniei și să se uite la negustoreasă; îi rămăsese dator 32 de ruble pentru bere. Și proprietăresei îi era dator. Dariuska vindea pe ascuns haine vechi și cărți și o ducea pe proprietăreasă cu minciuni, spunîndu-i că doctorul o să primească în curînd o mare sumă de bani.

Era furios pe el însuși că cheltuise cu călătoria o mie de ruble, singurii lui bani economisiți. Ce bine i-ar fi prins acum! Îi mai era necaz și pe lume, că nu-l lăsa în pace. Hobotov socotea că era de datoria lui să-și viziteze din cînd în cînd colegul, pe care îl credea bolnav. Lui Andrei Efimîci, însă, îi displăceau și obrajii bucălați ai doctorului, și tonul lui protector și grosolan, și cuvîntul „colega” cu care

i se adresa, și pînă și cizmele lui înalte. Dar ceea ce-l scîrbea mai mult era faptul că Hobotov se considera obligat să-l îngrijească, închipuindu-și că, de bună seamă, o să-l vindece. De cîte ori venea, fi aducea cîte o sticlută cu bromură și pilule de revert.

Și Mihail Averianîci socotea că era de datoria lui să-și viziteze prietenul și să-i țină de urît. De cîte ori venea, își lua un aer de prefăcută nepăsare, zîmbea în silă și începea să-l asigure că arăta minunat și că, slavă domnului, mergea spre vindecare. Dar din felul cum vorbea puteai să-ți dai seama că starea prietenului lui i se părea deznădăjduită. Încă nu-i plătise datoria de la Varșovia și-i era rușine. Nu se simțea în apele lui, de aceea se silea să rîdă tare și să spună tot lucruri de haz. Anecdotele și întîmplările pe care le povestea acum păreau nesfîrșite și erau chinuitoare nu numai pentru Andrei Efimîci, dar chiar și pentru el însuși.

Cînd venea dirigintele, Andrei Efimîci se culca pe divan cu fața la perete și-l asculta, strîngînd din dinți. Avea senzația că amărăciunea i se depune straturi-straturi pe suflet, iar după fiecare din vizitele prietenului său i se părea că i-a ajuns pînă la gît.

Ca să-și înăbușe sentimentele meschine, se grăbea să-și spună, că, mai curînd sau mai tîrziu, și el, și Hobotov, și Mihail Averianîci tot or să moară, oricum, fără să lase nimic în urma lor. Dacă ne-am închipui că peste un milion de ani un spirit ar trece din întîmplare pe lîngă pămînt, el n-ar vedea decît lut și stînci goale. Pentru că totul : și civilizația, și preceptele morale vor pieri, și nici măcar o tufă de brusture nu va mai crește pe ruinele pămîntului. Și atunci, ce importanță mai are că i-e rușine de băcăneasă, că Hobotov e o nulitate, că prietenia obositoare a lui Mihail Averianîci îl dă gata ? Toate-s fleacuri, toate-s nimicuri.

Dar gîndurile acestea nu-i mai foloseau acum la nimic. Nici nu apuca bine să-și imagineze cum ar fi globul pămîntesc peste un milion de ani, că de după o stîncă goală se și iveau Hobotov cu cizmele lui înalte, sau Mihail Averianîci cu rîsul lui silit, ba i se mai auzea și șoapta lui sfioasă : „Știi, drăguță, datoria ceea de la Varșovia... ți-o plătesc zilele astea... negreșit !”

Intr-o zi, Mihail Averianîci sosi imediat după prînz, cînd Andrei Efimîci apucase a se culca pe divan. Întîmplarea făcuse ca tot atunci să vină și Hobotov cu bromura lui. Andrei Efimîci se ridică cu greu și se așează pe divan, sprijinindu-se în mîini.

— Dar știi, dragul meu, că astăzi arăți mult mai bine ca ieri ! Începu Mihail Averianîci. Bravo ! Bravo dumitale !

— E și timpul să te vindeci, colega, adăugă Hobotov, căscînd. Cred că ți s-a urît și dumitale cu toată comedia asta !

— Lasă că ne facem noi bine ! se înveseli Mihail Averianîci. Mai trăim încă o sută de ani ! Nu-i așa ?

— Poate că nu chiar o sută, dar douăzeci, fără îndoială, îl mîngîie Hobotov. Nu-i nimic, colega, nu-i nimic, nu trebuie să te descurajezi... Alungă gîndurile negre.

— Ehe, o să mai arătăm noi ce putem ! rîse în hohote Mihail Averianîci, bătîndu-și prietenul peste genunchi. Mai arătăm noi, mai arătăm ! La vară, cu ajutorul lui Dumnezeu, plecăm în Caucaz și o să umblăm numai călare : hop, hop ! hop ! Iar la întoarcere, te pomenești că jucăm și la nuntă ! Și Mihail Averianîci făcu cu ochiul, șiret. Că o să te însurăm, draguță, o să te însurăm...

Andrei Efimîci simți deodată că straturile de amărăciune îi ajunseră pînă în gît și că inima era gata să-i sară din piept.

— Asta-i curată infamie ! strigă, ridicîndu-se repede și îndreptîndu-se spre fereastră ! Cum de nu vă dați seama că nu spuneți decît ticăloșii ?

Ar fi vrut să vorbească liniștit și cuviincios, dar deodată, fără să vrea, își strînse pumnii și îi ridică deasupra capului.

— Lăsați-mă în pace ! strigă cu glas străin, înroșindu-se și tremurînd din tot trupul. Ieșiți afară ! Afară amîndoi, afară !

Mihail Averianîci și Hobotov se ridicară în picioare, uitîndu-se la el întîi cu nedumerire, apoi cu spaimă.

— Ieșiți afară ! Amîndoi ! răcnea mereu Andrei Efimîci. Sînteți niște mîrginiți, niște idioți ! N-am nevoie nici de prie-

tenia dumitale, nici de doctoriile dumitale, tîmpitule ! Ticăloşie ! Nemernicie !

Descumpăniţi, Hobotov şi Mihail Averianîci se uitară unul la altul, apoi se traseră de-a-ndăratelea spre uşă şirecură în săliţă. Andrei Efimîci puse mîna pe sticluţa cu bromură şi o aruncă după ei. Sticluţa se sparse cu zgomot de uşorul uşii.

— Duceţi-vă dracului ! strigă el cu glas jalnic, alergînd după ei în săliţă. Dracului !

După plecarea oaspeţilor, tremurînd ca de friguri, Andrei Efimîci se culcă pe divan şi repetă încă mult timp :

— Nişte mărginiţi ! Nişte idioţi !...

Cînd se linişti, cel dintîi gînd i se îndreptă spre Mihail Averianîci. Bietul om, cît trebuie să fie de ruşinat şi de amărît ! Într-adevăr, se petrecuse un lucru înspăimîntător. Niciodată nu i se mai întîmplase aşa ceva. Unde era inteligenţa, unde era tactul lui ? Unde era înţelegerea vieţii şi nepăsarea lui filozofică ?...

N-a închis ochii toată noaptea, torturat de ruşine şi de remuşcări, iar dimineata, pe la ora zece, se duse la oficiul poştal şi-i ceru iertare lui Mihail Averianîci.

— Să nu ne mai gîndim la ce-a fost, zise Mihail Averianîci emoţionat şi-i strînse mîna cu putere, oftînd. Să-i sară ochii cui o să mai aducă vorba de asta ! Liubavkin ! strigă el deodată, dar aşa de tare, încît tresăriră toţi poştarii şi clienţii. Adă un scaun ! Iar tu, mai aşteaptă ! strigă el unei femei, care îşi întinsese mîna printre gratiile ghişeiului cu o scrisoare recomandată. Nu vezi că-s ocupat ? Să nu ne mai gîndim la ce a fost, urmă el domol, întorcîndu-se spre Andrei Efimîci. Stai, draguţă, stai te rog. Îşi mîngîie cîteva clipe genunchii, apoi urmă : Nici prin gînd nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala nu ţi-e frate, asta se ştie... Criza dumitale de ieri ne-a cam speriat, şi pe mine, şi pe doctor... şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale ? Cum se poate să te laşi aşa, în halul ăsta ? Iartă-mă că ţi-o spun deschis, prieteneşte, şi Mihail Averianîci coborî glasul : dumneata trăieşti în nişte condiţii mizerabile ! strîmtoare, murdărie, n-are cine să te îngrijească, n-ai cu ce să te cauţi... Dragul meu, doctorul şi cu mine te rugăm din tot sufletul să ascuţi şi de sfatul nostru şi să te

internezi în spital. Acolo ai de toate : și mâncare ca lumea, și îngrijire, și medic la dispoziție... Evgheni Feodorici, cu toate că, fie vorba între noi, e un bădăran, dar oricum, se pricepe în medicină, așa că poți să ai toată încrederea în el. Mi-a promis că o să se ocupe de dumneata...

Andrei Efimîci rămase adînc mișcat de sentimentele de dragoste ale dirigintelui și de lacrimile care-i străluciră odată pe obraji.

— Dar, dragul meu, nu-l crede ! îi răspunse în șoaptă ducîndu-și mîna la inimă. Nu-l crede ! E o minciună ! Toată boala mea se reduce la atîta : că în cei douăzeci de ani de cînd trăiesc în orașul ăsta, am dat de un singur om într-adevăr inteligent, dar care, din nenorocire, e nebun. Nu sufăr de nici o boală, dar am intrat într-un cerc vicios, din care pentru mine nu mai este scăpare. Însă mi-e perfect egal, sînt gata să fac orice.

— Internează-te în spital, dragul meu.

— Mi-e perfect egal, în spital sau în mormînt.

— Dă-mi cuvîntul, drăguță, că o să te supui în totul lui Evgheni Feodorici.

— Uite, dacă vrei, îți dau cuvîntul... Dar îți repet, dragul meu, că am intrat într-un cerc vicios. De aci încolo toate vor duce la pieirea mea, chiar și dragostea atît de sinceră a prietenilor mei. Îmi dau seama că-s condamnat și totuși am tăria s-o recunosc.

— Dragul meu, să știi că te faci sănătos !

— Ce tot spui ? îi întoarse vorba Andrei Efimîci, enervat. Cred că sînt puțini oameni care, la sfîrșitul zilelor lor, să nu treacă prin încercările prin care trec eu acum. Cînd o să ți se spună că ai ceva la rinichi sau că ți-e inima mărită, și o să începi a te îngriji, sau cînd or să te declare nebun sau criminal, într-un cuvînt, cînd oamenii or să-și îndrepte atenția asupra dumitale, să știi că ai intrat într-un cerc vicios din care nu mai e scăpare. Și cu cît ai să încerci să scapi cu atît ai să te împotmolești mai tare. Cel mai bun lucru e să capitulezi, pentru că nici o putere omenească sau supraomenească nu e în stare să te salveze... Cel puțin asta e impresia mea...

În vremea asta, în fața ghișeului se adunase destulă lume. Ca să nu-l împiedice pe dirigînte de la lucru, Andrei

Efimîci se ridică să-și ia rămas bun. Mihail Averianîci îi ceru încă o dată cuvîntul de onoare și-l petrecu pînă la ușa care dădea afară.

În aceeași zi, spre seară, Andrei Efimîci se pomeni pe neașteptate cu Hobotov, în cojoc și cu cizme înalte. Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, zise :

— Am venit să te rog ceva, colega. Dacă ești bun, hai cu mine la un consult. Ce zici, mergi ?

Închipuindu-și că Hobotov voia să-l scoată la plimbare, sau că într-adevăr căuta să-i dea prilejul de a cîștiga ceva, Andrei Efimîci se îmbracă și ieșiră împreună. Era bucuros că avea ocazia să-și îndrepte greșeala din ajun și să se împace cu Hobotov, și în adîncul sufletului îi era recunoscător că nu făcea nici o aluzie la întîmplarea de ieri, fără îndoială, ca să-l menajeze. De la un om atît de puțin civilizat, era greu să te aștepti la un gest atît de delicat.

— Dar unde-i bolnavul dumitale ? întrebă Andrei Efimîci.

— În spital. De mult tot voiam să ți-l arăt... E un caz deosebit de interesant.

Intrară în curte și, ocolind corpul principal al spitalului, se îndreptară spre pavilionul unde erau internați nebunii. Și, ciudat, Hobotov nu scotea o vorbă. Cînd pătrunseră în pavilion, Nikita, ca de obicei, sări în sus și-și luă poziția militărească.

— Unul dintre bolnavii de aici a făcut o complicație la plămîni, îi șopti Hobotov în clipa cînd intră cu Andrei Efimîci în salon. Așteaptă-mă aici, că vin îndată. Mă duc să-mi iau stetoscopul.

Și plecă.

XVII

Începuse să se însereze. Ivan Dmitrici zăcea întins în patul lui, cu fața înfundată în pernă. Paralicul, încremenit în capul oaselor, plîngea încetișor, mișcîndu-și buzele, iar

mușicul cel gros și fostul sortator dormeau. În salon era liniște.

Andrei Efimîci stătea pe patul lui Ivan Dmitrici și aștepta. Dar trecu o jumătate de oră și în locul lui Hobotov intră în salon Nikita, ținînd în brațe un halat, niște rufe și o pereche de papuci.

— Vă rog să vă îmbrăcați, înălțimea-voastră, zise el aproape în șoaptă. Pofțiți aici, ăsta-i patul dumneavoastră, adăugă, arătînd spre un pat gol, adus pesemne de curînd. Lăsați, nu-i nimic, o să dea Dumnezeu și o să vă vindecați...

Andrei Efimîci înțelese totul. Fără să spună un cuvînt, se mută pe patul pe care i-l arată Nikita și se așază. Dar, văzînd că Nikita stătea și aștepta, se dezbracă pînă la piele. Îi era rușine. După aceea se îmbracă în hainele de spital. Izmenele erau prea scurte, cămașa prea lungă, iar halatul duhnea a pește afumat.

— O să dea bunul Dumnezeu și o să vă vindecați! repetă Nikita.

Și, zicînd aceasta, luă în brațe hainele lui Andrei Efimîci și ieși, închizînd ușa după el.

„Totuna mi-e... se gîndi Andrei Efimîci, înfășurîndu-se rușinat în halat și dîndu-și seama că în noul lui echipament semăna grozav a ocaș. Totuna... Ce mi-e un frac, ce mi-e o tunică sau halatul ăsta?... Dar unde mi-e ceasul? Unde mi-e carnetelul de note din buzunarul din dreapta? Dar țigările? Unde mi-a dus Nikita hainele? Cine știe dacă o să mă mai îmbrac vreodată cu pantaloni, cu vestă și ghete? La început, toate acestea par ciudate și oarecum de neînțeles...” Andrei Efimîci părea încă convins că între casa tîrgoveței Belova și salonul nr. 6 nu era nici o deosebire și că toate cîte se întîmplau pe lumea asta nu erau decît nimicuri și deșertăciuni. Totuși, mîinile începură să-i tremure, picioarele să-i înghețe, iar gîndul că Ivan Dmitrici, cînd o să se trezească, o să-l vadă în halat făcea să i se zbîrlească părul de spaimă și de rușine. Se ridică, făcu cîțiva pași prin salon și iarăși se așază.

Rămase așa o jumătate de oră, o oră, pe urmă, începu să se plictisească. Oare e cu putință să stai aici o zi întregă, o săptămînă, ba chiar ani întregi, cum stau oamenii

aceștia ? Ce a făcut el, de pildă, de cînd a venit ? A stat cît a stat pe pat, pe urmă s-a plimbat prin salon și iarăși s-a așezat. Ar mai fi putut să se uite pe fereastră, apoi să se plimbe din nou din colț în colț. Da, și pe urmă ?... Să stai tot timpul ca o mumie, să te gîndești și atîta tot ?... Nu, așa ceva e aproape cu neputință !

Andrei Efimîci se întinse pe patul lui, dar numaidecît sări în picioare, își șterse cu mîneca sudoarea rece de pe frunte și simți că toată fața începe să-i miroasă a pește afumat. Și iarăși începu să măsoare odaia în lung și în lat...

— Trebuie să fie o neînțelegere la mijloc... își zise făcînd un gest de nedumerire. Trebuie să le cer o explicație, sînt sigur că nu e decît o neînțelegere...

În clipa aceea Ivan Dmitrici se trezi din somn. Se așeză pe pat, își sprijini capul în pumni, scuipă, apoi se uită alene la doctor. În primul moment păru a nu înțelege nimic. Dar nu trecu mult și fața lui căpătă un aer ironic și răutăcios.

— Aha, va să zică și pe dumneata te-au băgat aici, draguță ? Întrebă el răgușit, ca după somn, închizînd dintr-un ochi. Îmi pare foarte bine. Pînă acum dumneata ai supt sîngele oamenilor, dar de azi înainte or să sugă alții sîngele dumitale. Admirabil !

— Trebuie să fie o neînțelegere... îngăimă Andrei Efimîci, înfricoșat de vorbele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri și repetă : Cred că e o neînțelegere...

Ivan Dmitrici scuipă iarăși și se culcă.

— Blestemată viață ! oftă el. Și ceea ce e mai dureros și mai revoltător e că viața asta n-o să se încheie cu cine știe ce răsplată pentru suferințele pe care le-am îndurat, și nici cu vreo apoteoză, ca la operă, ci cu moartea. Or să vină cîțiva mujici, or să te-apuce de mîini și de picioare și or să te-arunce în subsol. Brr ! Ei, dar nu-i nimic... În schimb, pe lumea cealaltă, o să avem parte de fericire... Eu o să mă întorc aici în chip de stafie și o să-i bag în toți sperieții pe ticăloșii ăștia. O să le soot eu peri albi, n-avea grijă !

Chiar atunci se întoarse din oraș Moiseika și, văzîndu-l pe Andrei Efimîci, întinse mîna și-i ceru :

— Dă-mi o copeică !

Andrei Efimfci se apropie de fereastră și se uită spre câmp. Se întunecase. Din dreapta, de undeva, departe, răsărea luna purpurie și rece. Iar în fața lui, la cel mult o sută de stînjeni de gardul spitalului, se înălța o clădire albă, împrejmuată cu zid de piatră. Era închisoarea.

„Asta-i realitatea!” își zise Andrei Efimfci și simți că-l trec fiori de groază.

Înspăimîntătoare era și luna, și închisoarea, și cuiele înfipte ca niște țepi în vârful gardului, și vîlvățile depărtate ale unei fabrici. Cîeva oftă la spatele lui. Andrei Efimfci întoarse capul și văzu un om cu pieptul plin de stele și de decorații strălucitoare. Rîdea și clipea din ochi cu viclenie. Și nebunul acela i se păru de asemenea înspăimîntător...

Încercă să-și facă curaj, zicîndu-și că nici luna și nici închisoarea n-aveau nimic înspăimîntător în ele, că decorații poartă și oamenii cu mintea sănătoasă și că va veni timpul cînd totul va putrezi și se va prefăce în țărînă. Dar deodată se simți năpădit de deznădejde, se prinse cu amîndouă mîinile de gratii și le zgîlți din răspuseri. Dar gratiile nu se dădură învinse.

Apoi, ca să se apere de spaimă, se așeză pe patul lui Ivan Dmitrici.

— Mi-am pierdut curajul, dragul meu! suspina, tremurînd din tot trupul și ștergîndu-și sudoarea rece de pe frunte. Mi-am pierdut curajul!

— Încearcă să filozofezi, îi răspunse Ivan Dmitrici în bătaie de joc.

— Doamne, dumnezeule... Doamne, dumnezeule... Așa-i... Mi-ai spus o dată că în Rusia nu există filozofie, și totuși toată lumea filozofează, chiar oamenii de rînd. Însă, de pe urma filozofiei oamenilor de rînd nimeni nu are de suferit, zise Andrei Efimfci, cu un glas de parcă era gata să izbucnească în lacrimi, ca să-l înduioșeze pe Ivan Dmitrici. Atunci, ce rost are rîsul dumitale ironic și răutăcios? Și cum să nu filozofeze oamenii de rînd, dacă-s nemulțumiți? Unui om, făcut după chipul și asemănarea domnului inteligent, cult, mîndru, iubitor de libertate, nu-i rămîne altă ieșire decît să se ducă medic într-un orașel idiot și murdar și să nu mai

facă nimic altceva toată viața lui decât să pună ventuze, lipitori și cataplasme cu muștar. Ei, spune și dumneata dacă asta nu-i șarlatanie, miopie, ticăloșie! Doamne, doamne!

— Spui prostii. Dacă nu-ți place meseria de doctor, fă-te ministru!

— Nu, nu sîntem buni de nimic. Sîntem prea bicisnici, dragul meu, asta-i... Iaca, uită-te la mine: am fost nepăsător din fire, am avut o judecată sănătoasă și îndrăzneță, dar a fost de ajuns să mă zgîlție viața mai zdravăn, ca să-mi pierd curajul... să cad în prostrație.... Sîntem bicisnici, sîntem niște cîrpe, acolo... Nici dumneata nu ești mai breaz, dragul meu. E drept că ești inteligent, ai un suflet nobil, ai supt de la sînul mamei, o dată cu laptele, și cele mai bune însușiri... Dar ce folos! Nici n-ai apucat să pășești în viață, că te-ai și oboșit și te-ai îmbolnăvit... De aceea îți spun: sîntem bicisnici, bicisnici!

Dar afară de chinul pe care i-l dădea sentimentul de spaimă și de înjosire, Andrei Efimîci era stăpînit de o dorință nelămurită, care nu-l mai părăsea de cînd se înserase. Pînă la urmă, înțelese că avea gust de-o bere și de-o țigară.

— Eu ies o clipă, dragul meu, zise el. Mă duc să spun să ne facă focul... Nu mai pot... nu-s în stare...

Andrei Efimîci se îndreptă spre ușă și o deschise. Dar în aceeași clipă Nikita sări în picioare, tăindu-i drumul!

— Încotro? Nu se poate, nu se poate! strigă el. E timpul să vă culcați!

— Numai cîteva clipe, să iau puțin aer! răspunse Andrei Efimîci, năucit.

— Nu se poate, nu, e interzis! Doar știi și dumneata.

Și Nikita trînti ușa, sprijinind-o cu spinarea pe din afară.

— Dar parcă pierde cîeva ceva, dacă o să ies puțin de aici? Întrebă Andrei Efimîci, ridicînd din umeri. Nu înțeleg! Nikita, am nevoie să ies! repetă el și glasul îi tremura de emoție. Am nevoie, trebuie!

— Nu faceți dezordine, că nu-i bine, făcu Nikita sen-
tențios.

— Asta-i curat bătaie de joc! răcnii deodată Ivan Dmi-
trici, sărind în picioare. Cum își permite el să nu-ți dea
drumul? Cu ce drept ne țin aici? Dacă nu mă înșel, le-

gea spune categoric că nimeni nu poate fi închis fără judecată ! Asta-i curată silnicie !

— Da, curată silnicie ! repetă Andrei Efimîci, încurajat de răcnetele lui Ivan Dmitrici. Am nevoie să ies, trebuie să ies, și el n-are dreptul să mă oprească ! Deschide, cînd îți spun !

— N-auzi, dobitocule, idiotule ? urla Ivan Dmitrici, bătînd cu pumnii în ușa. Deschide, că de nu, sparg ușa, hingherule !

— Deschide ! strigă și Andrei Efimîci, tremurînd din tot trupul. Îți poruncesc, mă auzi ?

— Nu mai bate cîmpii de pomană ! îi răspunse Nikita din dosul ușii. Că tot degeaba-i !

— Bine, atunci du-te și cheamă-l pe Evgheni Feodorici. Spune-i că-l rog să poștească pînă aici... măcar o clipă.

— Lasă că vine el singur, mîine, fără să-l mai chem.

— N-o să ne mai dea drumul de aici în vecii vecilor ! se tînguia în vremea asta Ivan Dmitrici. Aici or să ne putrezească oasele ! Doamne, oare să fie adevărat că nu există infern pe lumea cealaltă și că ticăloșii aceștia n-or să-și primească pedeapsa ? Unde e dreptatea ? Deschide, netrebnicule, deschide că mă înăbuș ! strigă răgușit, opintindu-se cu toată puterea în ușa. O să-mi zdrobesc capul, ucigașilor !

Nikita deschise repede ușa, îl înșfăcă pe Andrei Efimîci cu amîndouă mîinile și, cu o lovitură de genunchi, îl dădu la o parte. Apoi își făcu vînt și-l pocni din răsputeri cu pumnul în obraz. O clipă, Andrei Efimîci avu impresia că un val uriaș, un val sărat l-a acoperit pînă peste cap și l-a tîrît pînă la pat. Într-adevăr, simți în gură un gust sărat. I se umpluse, pesemne, gura cu sînge... Începu să-și fluture brațele în aer, de parcă se pregătea să înoate, apoi se prinse cu o mîna de pat. În clipa aceea simți încă doi pumni în spinare.

Deodată, Ivan Dmitrici începu să țipe. Se vede că Nikita îl bătea acum pe el.

Se lăsă apoi o liniște adîncă. Lumina palidă a lunii se strecura printre gratii, așternînd pe podele o rețea de umbre, ca un grătar. Andrei Efimîci simțea cum îl cuprinde spaima. Se întinse pe pat și-și ținu răsufarea : aștepta, îngrozit, să-l mai lovească o dată. O durere ascuțită îi răscoli toate măruntaiele, de parcă-i vîrfise cineva

o seceră în trup și i-o răsucise de cîteva ori în coșul pieptului și în pîntece. De durere, își mușcă perna și-și strînse dinții. Și dintr-o dată, prin haosul din mintea lui își făcu deslușit un gînd înspăimîntător și neînduplecat: că, fără îndoială, o durere ca aceea au încercat ani de-a rîndul, zi după zi, toți nenorociții aceștia care acum, la lumina lunii, păreau doar niște umbre întunecate. Cum s-a făcut că, timp de peste douăzeci de ani, el n-a cunoscut și n-a încercat măcar să cunoască această tragedie? Dar dacă n-a știut și n-a cunoscut această durere înseamnă că n-are nici o vină, încerca el să se consoleze. Conștiința însă, crudă și necruțătoare ca și Nikita, făcea să-i înghețe sîngele din creștet pînă-n tălpi. Sări în picioare. Ar fi vrut să strige în gura mare, să alerge cît mai repede și să-l ucidă întîi pe Nikita, apoi pe Hobotov, pe administrator și pe felcer, iar pe urmă să-și facă seama și el. Dar din piept nu-i ieșea nici un sunet, iar picioarele nu-l mai ascultau. Simțind că se înăbușă, își sfîșie la piept halatul și cămașa și căzu pe pat, în nesimțire.

XIX

Cînd se trezi a doua zi dimineța, îi durea capul, îi vîjîiau urechile și simțea o sfîrșeală în tot trupul. Își aduse aminte cît de slab se dovedise în ajun, dar nu se rușină de asta. Fusesse laș, îi fusese frică pînă și de lună, și mărturisise pe față gînduri și sentimente, pe care nici nu și le bănuise pînă atunci, de pildă, părerea lui despre filozofia omului de rînd, veșnic nemulțumit. Dar acum îi era totuna...

Nu mai voia nici să mănînce, nici să bea. Stătea culcat, fără să se clintească din loc, și tăcea.

„Acum mi-e totuna, își zicea, cînd îi punea cineva vreo întrebare. Ce să-i mai răspund?... Mi-e tot una acum...”

După-amiază se prezentă Mihail Averianîci, aducîndu-i un pachetel cu ceai și un funt de marmeladă. Veni

și Dariuska, și rămase un ceas întreg la căpătîiul lui, privindu-l cu un aer de durere îndobitocită, iar la urmă veni și doctorul Hobotov. Aduse o sticlută cu bromură și-i porunci lui Nikita să afume cu ceva prin salon.

Spre seară, Andrei Efimîci își dădu sufletul, în urma unui atac de apoplexie. Mai întîi, începură să-l scuture frigurile, apoi i se făcu greață. O senzație scîrboasă, de ceva vîscos care, după cît i se părea, îi pătrunsesese în tot trupul, pînă în vîrfurile degetelor, și pornea de la stomac spre cap, revărsîndu-i-se în ochi și în urechi. I se făcu verde înaintea ochilor, și atunci înțelese că i se apropie sfîrșitul. Își aduse aminte că Ivan Dmitrici, Mihail Averianfci și milioane de alți oameni cred în nemurirea sufletului. Dar dacă o fi adevărat?... Însă el n-avea nevoie de nemurire și nu se opri asupra acestui gînd decît o clipă. O turmă de cerbi, neînchipuit de frumoși și de grațioși — citise așa ceva cu o zi înainte — trecu în goană pe dinaintea lui, apoi o femeie îi întinse o scrisoare recomandată... Mihail Averianfci șopti nu știu ce. După aceea totul dispăru, și Andrei Efimîci adormi pentru totdeauna.

Veniră apoi cîțiva mujici, îl apucară de mîini și de picioare și-l duseră în capelă. Noaptea aceea zăcu pe masă cu ochii deschiși, în bătaia lunii. Dimineața intră Serghei Sergheici, se închină cu smerenie în fața crucifixului și închise ochii fostului său șef.

Andrei Efimîci a fost îngropat a doua zi. La înmormîntare n-au venit decît Mihail Averianfci și Dariuska.

Profesorul de literatură

I

TROPAITUL copitelor răsună pe podeaua de bîrne. Din grajd fu scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap pînă în picioare, şi soră-sa Maika. Toţi erau cai minunaţi, de preţ. Bătrînul Şelestov puse el însuşi şaua pe Uriaş şi spuse fiicei sale Maşa :

— Hai, Maria Godefroy, încalecă !

Maşa Şelestova era cea mai tînăra din casă. Împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă, şi toţi îi spuneau Mania sau Maniusia ; iar de cînd trecuse prin oraş un circ la care se dusesse aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— Hop-la ! strigă ea, urcîndu-se pe Uriaş.

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin pe Contele Nulin, ofiţerii pe caii lor ; apoi, lung şi falnic, şirul călăreţilor, în care tunicile albe ale ofiţerilor contrastau cu ţinuta neagră a amazoanelor, ieşi la pas din curte.

Nikitin băgase de seamă atît la încălecare cît și acum pe stradă că Manusia nu se uită decît la dînsul. Îl cerceta cu oarecare îngrijorare, atît pe el cît și pe Conte Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătui ea, ține-l tot timpul în frîu. Nu-l lăsa să se sperie, se prefacă !

Fie că Uriășul era bun prieten cu Conte Nulin, fie dintr-o simplă întîmplare, dar și ieri și alaltăieri, Manusia călărise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea din ochi trupul ei mărunț, dar zvelt, pe care și-l ținea atît de drept pe calul alb și falnic, profilul ei fin, jobenul care nu o prindea de loc și o îmbătrînea ; o învăluia toată într-o privire plină de încîntare, de iubire, de extaz și, ascultînd-o fără să mai înțeleagă bine ce îi spune, se gîndea : „Îmi dau cuvîntul de onoare, jur pe bunul dumnezeu, că nu mă voi mai sfii și îi voi destăinui chiar azi totul !“

Se făcuse șase seara — ceas la care salcîmul și liliacul răspîndesc un miros atît de puternic, încît s-ar zice că văzduhul și copacii înșiși se îmbată de parfumul lor. În grădina publică a orașului cînta muzica militară. Căii loveau sonor caldarîmul, pretutindeni se auzeau rîsete, crîmpeie de conversație și zgomotul porților care se trînteau. Soldații de pe stradă salutau pe ofițeri, iar elevii de liceu, pe Nikitin, și era vădit că lumea care ieșise la plimbare și se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pîlcul de călăreți. Seara era caldă, nori albi, ușori pluteau alene pe cer, plopii și salcîmii așterneau pe caldarîm, pînă la balcoanele și ferestrele caselor cu etaj de pe partea cealaltă a străzii, umbre molatece, învăluitoare.

Călăreții ieșiră din oraș și porniră în trap pe șosea. Nu mai mirosea a salcîm și a liliac și nu se mai auzea muzica. În schimb, te îmbătau miresmele cîmpului, se vedeau lanurile verzi de secară și grîu, țipau țîstarii și ciripeau păsările. Cît vedeai cu ochii, întinderile erau verzi, tărcate ici-colo de fișiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stînga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un șir de meri înfloriți.

Trecură pe lîngă abator, apoi pe lîngă fabrica de bere și ajunseră din urmă muzicanții unei fanfare militare, care se grăbeau spre o grădină din afara orașului.

— Polianski are un cal foarte bun, nimic de zis ! spunea Manusia lui Nikitin, arătînd din ochi spre ofițerul care

mergea alături de Varia. Are însă un nărav — ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stîng — dă mereu din cap ; acum nu mai poate fi dezvățat de năravul ăsta. O să tot dea ușor din cap cît o să trăiască.

Manusia era o cunoscătoare de cai la fel de pasionată ca și tatăl ei. Suferea cînd vedea la cineva un cal bun și era bucuroasă cînd putea descoperi metehne la caili altoră. Nikitin, însă, nu se pricepea de loc și i se părea totuna dacă strunea calul cu frîul, ori cu zăbala, dacă mergea la trap sau în galop ; își dădea seama de un singur lucru : că ținuta lui pe cal e stîngace și țeapănă, și își spunea că ofițerii care știu atît de bine să stea în șa fără doar și poate că-i plac Manusiei mult mai mult decît el. Era gelos pe ei.

Trecînd prin fața grădinii publice de la marginea orașului, cineva propuse să se oprească și să bea sifon. Intrară toți călări. Prin frunzișul proaspăt, abia mijit al stejărilor, vedeai grădina ca-n palmă — cu băncile, măsuțele și scrîncioabele ei — iar printre ramurile copacilor cuiburile de ciori semănînd cu niște căciuli mari. Călăreții și amazonele coborîră din șa lîngă una din mese și cerură sifon. În jurul lor se strînseră cîțiva cunoscuți. Printre aceștia era și un medic militar, încălțat cu cizme, și dirijorul orchestrei, care își aștepta muzicanții. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă :

— Ați venit să vă petreceți vacanța la noi ?

— Nu. Locuiesc în oraș, răspunse Nikitin. Sînt profesor de liceu.

— Cum se poate ? se miră medicul. Atît de tînăr și profesor ?

— Atît de tînăr ? Slavă domnului, merg pe douăzeci și șapte de ani.

— Deși purtați mustăți și barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani. Ce tînăr păreți !

„Ce pacoste ! se gîndi Nikitin. Și ăsta m-a luat drept un mucos.“

Nu-i plăcea de loc cînd cineva îi vorbea de tinerețea lui, mai ales în fața femeilor sau a elevilor. De cum sosise în oraș și își luase catedra în primire, începuse să-și urască înfățișarea lui de băiețandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună școlarilor, domnii în vîrstă îi spuneau „tinere“,

iar femeile preferau să danseze cu el decît să-l asculte discutînd despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrîni dintr-o dată cu zece ani.

De la grădină, plecară mai departe spre ferma Șelestovilor, unde se opriră la poartă, o strigară pe Praskovia, soția îngrijitorului, și cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte; se uitară unii la alții, izbucniră în rîs și porniră înapoi spre oraș. În grădina unde băuseră sifon începuse să cînte muzica. Soarele coborîse dincolo de cimitir și în zare cerul ardea văpaie.

Manusia își apropiase din nou calul de cel al lui Nikitin. Tînarul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubește, dar se temea că îl vor auzi ofițerii și Varia, și de aceea tăcea. Manusia tăcea și ea, dar el își dădea seama de ce tăcea, de ce călărește alături, și era atît de fericit, încît pămîntul, cerul în flăcări, luminile orașului, silueta întunecată a fabricii de bere, totul se contopea în ochii lui în ceva neînchipuit de frumos și de mîngietor, și i se părea că Nulin al lui plutește în văzduh, avîntîndu-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul din capetele mesei ședea bătrînul Șelestov cu prietenii săi, magistrați, și potrivit obiceiului său, critica ceva sau pe cineva.

— Asta-i mojieie nu altceva! spunea el. Mojicie sadea! Da: mo-ji-cie!

De cînd Nikita se îndrăgostise de Manusia, totul îi plăcea la Șelestovi: și casa, și grădina, și ceaiul zilnic în grădină, și scaunele de trestie împletită, și bătrîna dădacă, chiar și cuvîntul acesta „mojieie“, pentru care bătrînul avea o deosebită slăbiciune. Nu se împăca doar cu mulțimea de cîini și de pisici ce forfoteau pretutindeni și cu turturelele egiptene care se tînguiau toată ziua în colivia mare de pe terasă. Erau atît de mulți cîini de curte și de casă, încît, deși venea de atîta vreme la Șelestovi, nu-i recunoștea decît pe doi din ei: pe Mușka și pe Som. Mușka era o cățelușă mică, cu părul rar, cu botul lăptos, rea și răsfățată. Îl ura pe Nikitin. Cum dădea cu ochii de el, își apleca într-o parte capul, își arăta colții și începea să mîrîie: „Rrr-nga, rrr-nga, rrr-nga“.

Apoi se așeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuțit, iar gazdele se grăbeau să intervină :

— Nu te teme, nu mușcă, e foarte blîndă.

Som era un dulău negru, cît un vițel, cu picioarele lungi și coada tare, țeapănă. În timpul cinei, ca și în timpul ceaiului se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei și ale musafirilor. Era un cîine blînd, bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi fiindcă avea obiceiul să-și pună botul pe genunchii mesenilor și să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovindu-l cu mînerul cuțitului în fruntea lui cea lată, dîndu-i bobîrnace peste bot, răsîndu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plîngă discret gazdelor. Dar nimic nu-i salva pantalonii de la pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceața, untul și pesmeții s-au bucurat de mult succes. Prima ceașcă au băut-o toți cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rînd de cești, limbile se dezlegară. Atît la ceai cît și la masă, discuția o începea întotdeauna Varia. Fiica cea mai mare a lui Șelestov împlinise douăzeci și trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decît Manusia, era socotită drept cea mai deșteaptă și mai cultă din familie, și avea o purtare serioasă, chiar severă, așa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise. Ca stăpînă a casei, fîși îngăduia să se arate musafirilor numai în foi și bluză, se adresa ofițerilor cu numele lor de familie, o considera pe Manusia tot o fetiță și vorbea cu ea pe tonul unei pedagogice. Deseori fîși spunea „fată bătrînă“, deci era convinsă că se va mărita.

Orice conversație, chiar și despre vreme, era neapărat transformată de ea în controversă. Avea o ciudată pasiune să te prindă cu o contrazicere, să se lege de orice vorbă, de cîte o frază spusă cu totul la întîmplare. Începeai să-i vorbești despre te miri ce, și numai ce o vedeai uitîndu-se țintă la tine și întrerupîndu-te : „Iartă-mă, iartă-mă, Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul !“

Alteori o vedeai dintr-o dată surfîzînd ironic și o auzai spunînd : „Bravo, văd că începi să adopți procedeele de teroare ale secției a III-a. Te felicit !“

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un calambur, murmura, ridicînd ușor din umeri: „Răsuflat!“ sau „Ieftin“, iar dacă cel ce făcuse gluma era ofițer, Varia strîmba disprețuitor din nas și exclama: „spirit de cazar-rmă!“ Acest „rr“ era atît de impunător, încît Mușka îi răspundea imediat de sub masă: „rrr-nga, rrr-nga“.

În seara aceea discuția promise de la examenele de sfîrșit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plîng că examenele sînt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb: cine e de vină? Se pare că s-a dat elevilor din clasa a VIII-a o teză cu subiectul „Pușkin ca psiholog“. În primul rînd: cum se pot da teme atît de grele? Iar în al doilea: ce fel de psiholog este Pușkin? Șcedrin sau Dostoievski înțeleg. Dar Pușkin? E un mare poet, și atîta tot!

— Șcedrin este una și Pușkin alta! răspunse Nikitin, posac.

— Știu, la dumneavoastră, la liceu, meritele lui Șcedrin nu sînt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Pușkin?

— Cum să nu fie psiholog? Iată, am să vă dau cîteva exemple.

Și Nikitin recită cîteva crîmpeie din *Evgheii Oneghin*, apoi din *Boris Godunov*.

— Nu văd în exemplele dumitale nici umbră de psihologie, răspunse cu un ușor oftat Varia. Pentru mine psiholog este acel ce descrie ascunzișurile sufletului omenesc, iar versurile pe care ni le-ai recitat sînt versuri admirabile, și atît!

— Știu eu ce fel de psihologie vrei dumneata! se supără Nikitin. Ți-ar plăcea să-mi reteze cineva cu un ferăstrău tocit un deget, și eu să urlu, cît mă țin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin și nu demonstrează în ce măsură Pușkin e psiholog!

Cînd Nikitin era scos din fire de o afirmație care i se părea o dovadă de mărginire sau de rutină, sărea de pe scaun, se apuca cu mîinile de cap și începea să se plimbe dintr-un colț într-altul, gemînd și suspinînd. Și acum se întîmplă la fel. Sări de pe scaun, se apucă cu mîinile de

păr și făcu ocolul mesei, tînguindu-se. Apoi se așeză mai la o parte.

Ofițerii îi veniră în ajutor ; căpitanul Polianski începu s-o asigure pe Varia că Pușkin este într-adevăr un psiholog, și, ca să-și întărească spusele, îi cită două versuri de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară și mai convingător :

— Dacă Pușkin nu ar fi fost un psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e o mojiție ! se auzi din celălalt capăt al mesei. Am și spus-o, de altfel, și guvernatorului : „Excelență, este o mojiție !”

— Nu mai discut ! strigă Nikitin. Ar însemna să nu mai sfîrșim niciodată. Basta ! Ei, dar mai du-te odată de aici, javră ! se răsti apoi la Som, care îi pusese iarăși botul și o labă pe genunchi. „Rrr-nga”, se auzi de sub scaun.

— Récunoaște că n-ai dreptate ! se încapățîină Varia.

Sosirea unor domnișoare, în vizită, curmă discuția. Trecură cu toții în salonul cel mare. Varia se așeză la pian și începu să cînte arii de dans. Se dansă mai întîi un vals și o polcă, apoi cadril, cu *grand-rond*, condusă prin toate încăperile de căpitanul Polianski. După aceea se dansă din nou vals.

În acest timp bătrînii ședeau în salon pe canapele și în jilțuri, fumau și se uitau la cei tineri. Printre ei se afla și Șebaldin, directorul Societății de credit urban. Amator pasionat de teatru și de literatură, fondase Cercul de muzică și artă dramatică din localitate și participa el însuși la spectacole, jucînd întotdeauna numai roluri de bătrîni valeți caraghioși, sau declamînd cu voce jalnică *Fecioara rătăcită*. Fusesse poreclit Mumia, fiindcă era înalt, uscat și vînos, și avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura lui cu ochii stinși, nemișcați. Pasiunea lui pentru teatru mersese pînă acolo încît își răsese mustățile și barba, ceea ce îi dădea și mai mult înfățișarea unei mumii.

Îndată după *grand-rond*, Șebaldin se apropie cu oarecare șovăială de Nikitin și, dregîndu-și glasul, îi spuse :

— Am avut plăcerea să fiu de față la ceai în timpul discuției. Împărtășesc cu totul părerea dumitale. Avem același fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit *Dramaturgia de la Hamburg* a lui Lessing ?

— Nu, n-am citit-o !

Şebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, îşi scutură mâinile, ca şi cum şi-ar fi fript degetele şi, fără să mai spună un cuvânt, se îndepărtă de tânărul profesor. Figura „mumiei“, întrebarea şi uimirea sa i se părură nespuse de caraghioase lui Nikitin. Totuşi se gândi : „Într-adevăr, e cam ruşinos : eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc.“

Înainte de cină se aşezară cu toţii, tineri şi bătrâni, să joace „soarta“. Se aduseră două pachete de cărţi de joc. Unul din ele fu împărţit jucătorilor. Celălalt fu pus pe masă.

— Cine are în mână cartea asta, spuse solemn bătrînul Şelestov, ridicînd în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela se va duce imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădacă.

Plăcerea aceasta îi fu hărăzită lui Şebaldin. Toţi îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor, unde, rîzînd şi bătînd din palme, îl siliră să sărute dădaca. Toţi rîdeau şi făceau gălăgie.

— Nu atît de pătimaş, strigă Şelestov, rîzînd cu lacrimi. Nu atît de pătimaş !

Nikitin trebui să spovedească pe toţi cei de faţă. Îl aşezară pe un scaun în mijlocul salonului şi îi puseră pe cap un şal mare. Cea dintîi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele ! începu Nikitin, privind în semi-întuneric profilul ei sever. Spuneţi-mi, domnişoară, de ce vă plimbaţi în fiecare zi cu Polianski ? Nu-n zadar, nu-n zadar, umblă ea cu un husar !

— E ieftin ! spuse Varia şi plecă.

Sub şal străluciră apoi doi ochi mari, nemişcaţi ; în întuneric se desenează profilul drag şi se răspîndi parfumul minunat atît de bine cunoscut, care îi amintea de odaia Manusiei.

— Maria Godefroy ! spuse el cu un ton atît de tandru, de dragăstos, încît nu-şi mai recunoscuse propria-i voce. Cu ce-ai păcătuît ?

Manusia îl privi printre gene şi îi arătă vîrful limbii, apoi izbucni în rîs şi fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigînd :

— La masă, la masă !

Şi toţi trecură în sufragerie.

În timpul cinei Varia se avîntase iarăși într-o discuție, de data aceasta, cu tatăl ei ; Polianski mîncă lacom, bea vin roșu și îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului, stătuse toată noaptea într-o baltă pînă la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici de vorbit, nici de fumat. Noaptea era rece și întunecoasă și bătea un vînt pătrunzător. Nikitin îl asculta și se uita pe furis la Manusia. Ea îl privea fără să clipească, nemișcată, ca și cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gînduri. Îngîndurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl și neliniștea.

„De ce se uită așa la mine ? se frămînta el. Lumea poate să bage de seamă. Doamne, cît e de tînără și de naivă !”

Pe la miezul nopții musafirii începură să plece. Cînd Nikitin ieși și el în curte, o fereastră se deschise la etaj și apărură Manusia.

— Serghei Vasilici ! strigă ea.

— Poruncește !

— Iată ce e, spuse Manusia, și se opri cu intenția vădită de a născoci chiar atunci ceva. Polianski ne-a făgăduit că va veni zilele acestea cu aparatul lui de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toții.

— Bine... voi veni bucuros.

Manusia dispăru, fereastra se închise, și îndată după aceea se auzi pianul.

„Ce casă ! se gîndea Nikitin, traversînd strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tînguie, și acelea doar fiindcă nu-și pot manifesta altfel bucuria !”

Dar nu numai la Șelestovi se ducea o viață atît de veselă. Nikitin nu făcuse nici două sute de pași, și dintr-o altă casă se auziră acorduri de pian. Puțin mai departe, în poarta unei curți, un țăran cînta din balalaică. Iar în grădina publică orchestra intona un potpouriu de cîntece rușesti.

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Șelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitșci, profesor de istorie și geografie. Acest Ippolit Ippolitșci era un om încă tînăr, cu nasul cîrn, cu o țacălie roșcovană pe chipul lui blajin, dar cam grosolan, care nu avea nimic de intelectual. Cînd Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectînd hărțile elevilor.

El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să știi să desenezi hărți, și la istorie, să cunoști datele cronologice. Stătea nopți întregi cu creionul albastru în mână, corectînd hărțile făcute de elevii și de elevele sale, sau alcătuiind tabele cronologice.

— Ce seară minunată ! spuse Nikitin, intrînd în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitici era de felul lui un om scump la vorbă. Sau tăcea, sau spunea lucruri de toți știute.

— Da, este o vreme minunată ! răspunse. Sîntem în mai, acuși vine vara. Iar vara nu este același lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă ; pe cîtă vreme vara e cald și fără foc în sobă. În nopțile de vară lași geamul deschis și e cald ; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble, și tot îngheți de frig.

Nikitin rămase lîngă masa acoperită cu hărți cîteva clipe, dar îndată se simți cuprins de plictiseală.

— Noapte bună ! spuse el căscînd. Eram gata să-ți povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar mi-am adus aminte că ești „geografie“. Dacă aș începe să-ți vorbesc de dragoste, m-ai întrerupe și m-ai întreba în ce an s-a dat bătălia de la Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile și cu peninsulele tale !

— De ce te superi ?

— Uite-așa, mi-e necaz !

Și, nemulțumit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale și că acum nu are cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul, se duse în biroul său și se-ntinse pe divan. În cameră era întuneric și liniște. Stînd culcat, cu privirea pierdută în nopte, Nikitin începu să se gîndească cum va fi cînd peste doi sau trei ani se va duce cu vreo treabă oarecare la Petersburg ; cum Manusia îl va petrece la gară și va plînge. La Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă, prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cît mai curînd. Îi va scrie și el o scrisoare, pe care o va începe așa : „Draga mea pisicuță...“

— Da, chiar așa : „Draga mea pisicuță !“ spuse el cu glas tare și începu să rîdă.

Nu stătea comod. Își încrucișă mîinile sub cap și-și rezemă piciorul stîng de spătarul divanului. Așa se simțea

mult mai bine. Albastrul din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cînte, încă somnoroși, cocoșii. Nikitin continua să se gîndească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieși Maniusia în întîmpinare la gară și, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gît. Sau mai bine nu : va fi mai șiret ; va veni noaptea tiptil, fără veste ; bucătăreasa îi va deschide ușa, apoi va intra în vîrfurile picioarelor în dormitor, se va dezbrăca fără zgomot și... buf !... în pat. Ea se va trezi și... doamne, ce bucurie !

Văzduhul se luminează. Odaia și fereastra dispăruseră dintr-o dată. Maniusia ședea pe scările fabricii de bere, pe lîngă care trecuseră mai înainte, și îi spunea ceva. Apoi îl luă de braț și intră cu el în grădina aceea din afară de oraș, unde revăzu stejarii și cuiburile de ciori semănînd cu niște căciuli. Unul din cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Șebaldin și îi strigă tare : „nu l-ai citit pe Lessing !”

Nikitin se cutremură din tot trupul și deschise ochii. În fața divanului stătea Ippolit Ippolitici, care își înnodea cravata cu capul dat pe spate.

— Scoală-te ! E timpul să mergem la școală. Nu e bine să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat ! Și, după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa a doua. Cînd, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari M. și Ș. Cu siguranță că însemnau Maria Șelestova.

„Au și mirosit pușlamalele ! gîndi Nikitin. Nimic nu le scapă !”

Ora a doua era de literatură, în clasa a cincea. Și aci era scris pe tablă : M. Ș. Iar la sfîrșitul lecției, cînd Nikitin ieși din clasă, în urma lui izbucni un strigăt ca la teatru, de la galerie :

— Ura-a-aa ! Trăiască Șelestova !

Fiindcă dormise îmbrăcat și nu se odihniise ca lumea, capul îi era greu și trupul ostenit, cuprins de un fel de moleșeală. Elevii, care așteptau din zi în zi să li se dea obișnuita vacanță dinaintea examenelor, nu învățau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci și se țineau de șotii. Nikitin se frămînta și el de aceeași nerăbdare, nu le lua în seamă năzbîtiile și se apropia mereu de fereastră. Privirea i se furișa spre

strada scăldată în soare, spre cerul albastru, transparent, de deasupra caselor ; urmărea zborul păsărelelor, apoi se pierdea peste acoperișuri și peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împânzite de pădurici albastrii și de fumul unui tren care alerga printre lanuri.

Pe stradă, pe sub umbra salcîmilor, trecură doi ofițeri în tunici albe de vară, învîrtind cravașa între degete. Hurui apoi o căruță cu niște evrei cu bărbi cărunte. Nepoțica directorului se plimba de mîină cu guvernanta ; după colț apărură Som, însoțit de două javre și urmat de Varia, într-o rochie simplă de culoare gri, cu ciorapi roșii, ținînd în mîină un număr din *Vestnik Evropi*. Se vede că fusese la biblioteca municipală.

Orele nu se mai terminau ! Abia pe la ceasul trei avea să scape de la liceu. Și nici atunci nu se putea duce acasă sau la Șelestovi. Trebuia să fie la Wolf, pentru o meditație. Acest Wolf, un evreu bogat, care trecuse la protestantism, nu-și dădea copiii la liceu, ci chema la el acasă profesorii, plătind cinci ruble ora.

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală !”

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă de o veșnicie. Ieși de acolo abia la cinci, și la șase trebui să se întoarcă la liceu la un consiliu pedagogic, pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a și a VI-a.

Cînd seara tîrziu se îndreptă în sfîrșit spre casa Șelestovilor, inima îi bătea puternic și fața îi ardea. Cu o săptămîină, cu o lună mai înainte, de cîte ori își pusese în gînd să-i vorbească Maniusiei, Nikitin pregătise un întreg discurs, cu introducere și încheiere. Acum, însă, nu avea nici o idee în cap. Totul se amestecase în mintea lui și nu știa decît atît : că astăzi îi va vorbi neapărat și că îi era peste putință să mai aștepte.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puțin, se gîndea el, și am să-i spun”.

În vestibul nu era nimeni ; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic : nici acolo nu întîlni pe nimeni. Se auzea, însă, sus la etaj, cum Varia discuta cu cineva și cum în odaia de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănțănea foarfecele.

În casă era o odăiță care purta trei denumiri : mică, de trecere și întunecoasă. În ea se afla un dulap mare, vechi, în care se țineau medicamentele, praf de pușcă și toate cele de trebuință pentru vânătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veșnic pisici, ducea la etaj. Odăița avea două uși : una dădea în odaia copiilor, cealaltă în salon. Când Nikitin intră acolo cu gândul să urce la etaj, ușa de la odaia copiilor se deschise brusc, apoi se trânti cu atîta putere, încît făcu să se cutremure și scara, și dulapul. și în cămăruță năvăli Manusia. Purta o rochie de culoare închisă, iar în mîna avea o bucată de stofă albastră ; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonț spre scară.

— Stai puțin ! o opri el. Bună seara, Godefroy, dă-mi voie să...

Respirația i se tăiase, i se făcuse un gol în cap. Cu o mîna o ținea de braț, și cu cealaltă de stofa albastră. Iar ea, surprinsă și parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecînd. Trebuie să-ți spun ceva... Atît numai că... aici nu e locul. Nu pot... nu sînt în stare... Înțelegi, Godefroy, nu pot... și asta...

Stofa albastră lunecă jos, și Nikitin o apucă pe Manusia și de mîna cealaltă. Ea se făcu palidă, mișcă buzele, se dădu înapoi și se trezi în colțul dintre perete și dulap.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare, șopti el, te asigur Manusia pe cuvînt de onoare că...

Ea își lăsă capul pe spate și el o sărută pe buze, iar ca sărutul să dureze cît mai mult, o ținu cu mîna de bărbie. Fără să știe cum, se treziră în colțul acela strîmt dintre dulap și scară, iar Manusia îi cuprinse gîtul cu brațele și își lipi capul de obrazul lui. Apoi amîndoi fugiră afară.

Grădina Șelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arțari și de tei bătrîni, și de un singur brad, tot restul era plantat numai cu pomi fructiferi : cireși, meri, peri, castani, măsline argintii... Erau și multe flori.

Nikitin și Manusia alergau tăcuți pe alei, rîdeau, își puneau din cînd în cînd întrebări scurte la care nu răspundeau ; un firicel de lună atîrna deasupra grădinii, și din iarba întunecată, abia poleită de lună, se înălțau lalele și stînjenei somnoroși, rugîndu-se parcă să le spună și lor cineva vorbe de dragoste.

Cînd Nikitin și Maniusia se întoarseră în casă, obișnuitul grup de ofițeri și domnișoare era în păr și se dansa mazurca. Din nou Polianski conduse prin toate încăperile cadrilul și se jucă „soarta”. Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia, rămînînd singură cu Nikitin, se lipi de el și îi spuse :

— Vorbește tu singur cu tata și cu Varia. Mie mi-e rușine.

Îndată după masă, vorbi cu bătrînul. După ce îl ascultă, Șelestov stătu puțin pe gînduri, apoi îi spuse :

— Îți sînt foarte recunoscător pentru cîntea pe care ne-o faci, mie și fiicei mele. Dar, dă-mi voie acum să vorbesc cu dumneata prietenește, ca de la bărbat la bărbat. Spune-mi te rog, ce ți-o fi venit să te însori așa devreme ? Numai țaranii au obiceiul ăsta, dar ei, mă rog, îs neciopliți ! Pe cînd dumneata ! Ce plăcere poate fi să-ți pui singur lanțuri de mîini și de picioare cînd ești atît de tînăr ?

— Dar nu sînt de loc tînăr ! se supără iarăși Nikitin. Merg pe douăzeci și șapte de ani.

— Tată, a venit veterinarul ! strigă Varia din odaia vecină. Și convorbirea fu întreruptă.

Cînd să plece, Varia, Maniusia și Polianski îl conduseră pînă acasă. Apropiindu-se de porțița de fier a curții sale, Varia îl întrebă :

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolitci nu se arată nicăieri ? Ar trebui să-l aduci pe la noi.

Cînd Nikitin intră în odaie, „misteriosul” Ippolit Ippolitci ședea pe pat și-și scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu ! îi strigă Nikitin, abia ținîndu-și răsufierea. Stai puțin !

Ippolit Ippolitci își trase înapoi pantalonii și întrebă alarmat :

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Mă însor...

Nikitin se așeză și el pe pat, alături de colegul său, și îl privi mirat, ca și cum s-ar fi mirat de el însuși :

— Închipuiește-ți că mă însor cu Maria Șelestova ! Chiar astă-seară i-am cerut mîna.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atît numai că e foarte tînără.

— Da, e adevărat ! Foarte tânără... oftă Nikitin și strânse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tânără !

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era așa și așa, iar la istorie, slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să știe de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său și vru să-i spună ceva prietenos și mângietor :

— De ce nu te însori și tu, dragul meu ? De ce n-ai lua-o, bunăoară, pe Varia, Ippolit Ippolitici ? Este o fată minunată, desăvârșită... Ce-i drept, îi cam place să despice firul în patru, dar în schimb are o inimă... Ce inimă ! Tocmai adineauri a întrebat de dumneata. Căsătorește-te cu ea, dragul meu... Ce zici ?

Nikitin știa foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cîrn și plicticos. De ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea ?

— Înșurătoarea este un pas serios ! spuse Ippolit Ippolitici, după ce reflectă adînc. Trebuie să judeci și să cîntărești totul bine. Altfel nu se poate. Prudența nu strică niciodată, dar mai ales la înșurătoare, cînd omul, încetînd de a mai fi burlac, începe o viață nouă.

Și se porni iarăși să înșire o serie de locuri comune. Nikitin îi ură noapte bună și trecu în camera lui. Se dezbracă numaidecît și se întinse în pat ca să se poată gîndi în liniște la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surîse și, dintr-o dată, își aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc ! își spuse el. Dar la urma urmei, de ce să-l citesc ? Să-l ia dracu !“

Copleșit de atîta fericire, adormi îndată și zîmbi în somn pînă dimineața. I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bîrne și că din grajd era scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriașul, alb din cap pînă în picioare, și soră-sa, Maika...

II

„În biserică era îmbulzeală și zumzet de glasuri ; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva, și protoiereul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la mul-

time și a spus aspru : «Nu vă foiți prin biserică și nu faceți zgomot ; stați liniștiți și rugați-vă. Trebuie să fim cu frica lui Dumnezeu !»

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei, căpitanul Polianski și locotenentul Gherent. Corul catedralei cînta admirabil. Sfîrșitul lumînărilor, strălucirea lor, toaletele, uniformele ofițerilor, privirile tuturor vesele și mulțumite, aerul serafic al Maniei, ambianța generală și cuvintele slujbei de cununie, toate mă mișcau pînă la lacrimi și în același timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gîndeam : cum a înflorit, ce frumos s-a orînduit în ultima vreme viața mea ! Acum doi ani eram încă student, trăiam într-una din locuințele ieftine pe Neglinnaia, fără bani, fără rude și — după cum mi se părea atunci — fără viitor. Iar acum iată-mă profesor de liceu într-una din cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat ; iată-mă, mai ales, iubit și răsfățat. Pentru mine s-a adunat toată această mulțime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujește protoiereul și își dau toată sîlînța cîntăreții ; și tot pentru mine ființa aceasta fermecătoare, unică pe lume, căreia în curînd îi voi putea spune «nevasta mea», este atît de tînără, de elegantă, de fericită ! Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întîlniri, de excursiile afară din oraș, de declarația mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atît de frumoasă în vara aceasta. Și fericirea ceea, pe care altădată o socoteam cu puțință numai în romane și în basme, iată că o trăim acum aieva, atît de intens, încît mi se pare că o pot atinge cu mîinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat, pe mine și pe Mania, exprimîndu-ne o bucurie sinceră, felicitîndu-ne și urîndu-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunîndu-i cu o voce hodorogită de bătrîn, dar atît de tare, încît s-a auzit în toată biserica : «Sper, draga mea, că și după nuntă ai să rămîi același boboc de trandafir ca și acum !»

Ofițerii, directorul liceului și toți profesorii au zîmbit politicoși și am simțit că pe buzele mele se schișase același surîs convențional, fățarnic. Ippolit Ippolitiuci, profesorul de geografie și de istorie, care se exprimă numai în truisme,

mi-a spus cu multă înșuflețire : «Pînă acum n-ai fost înșurat și ai fost singur. De acum ești înșurat și veți fi doi!».

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roșie, pe care am primit-o de zestre. Afară de această casă, Mania are douăzeci de mii ruble bani și o moșioară cam părăginită — Melitonovskaia, cu o ogradă plină cu tot felul de orătării, care se sălbătesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puțin pe divanul turcesc din noul meu birou și am aprins o țigară. Divanul era moale, confortabil, mă simțeam mai bine ca oricînd ; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat : «Ura», iar în vestibul o orchestră ca vai de lume cînta : «Mulți ani trăiască!» și fel de fel de alte fleacuri. Deodată ușa s-a deschis și Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mînă cu o expresie neobișnuită, încordată, parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar pe neașteptate a început să rîdă, apoi a izbucnit în hohote de plîns și cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braț și am încercat s-o liniștesc. «Nimeni nu poate să înțeleagă! suspina ea puțin mai tîrziu, stînd pe patul dădacă-i din camera cea mai retrasă a casei. Nimeni, nimeni, nimeni ! Doamne, nimeni nu poate să înțeleagă!»

Totuși, toți înțelegeau cît se poate de bine că era cu patru ani mai mare decît Mania, că rămăsese încă nemăritată, și că nu din invidie plîngea, ci din presimțirea tristă că îi trece timpul și că poate îi și trecuse. Cînd a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plînși și tare pudrată. Am văzut apoi cum căpitanul Polianski ținea în fața ei o cupă din care ea mîncă înghețată cu lingurița.

E șase dimineața. Am început să-mi scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, mereu aceeași, și totuși mereu alta. Credeam că voi umple pe puțin șase, șapte pagini, pe care apoi le voi citi Maniei, dar, ciudat, în amintirea mea totul s-a învălmășit, s-a contopit ca într-un vis. Nu-mi mai aduc aminte limpede decît episodul cu cumnată-mea, și am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este : sărmana Varia ! Dar frunzișul copacilor din grădină a început să freamăte, va ploua... Ciorile

croncănesc prelung și, nu știu de ce, Mania mea, care abia a adormit, are fața tristă.”

Nikitin închise jurnalul, și multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele de corigență și cele de admitere, iar după adormirea maicii domnului, cursurile. Pleca la școală dimineața, după ora opt, iar pe la nouă i se făcea dor de Mania, de noul lui cămin, și înțepea să se uite la ceas. În clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze și, pe când ceilalți scriau, el se așeza pe pervazul ferestrei cu ochii închiși și visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că se gândea la trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare, elevii citeau cu glas tare din Gogol sau proza lui Pușkin; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să somnoleze; oamenii, caii de călărie, copacii și câmpiile întinse i se perindau prin fața ochilor și el exclama într-un suspin, ca și cum s-ar fi extaziat de proza lui Gogol sau a lui Pușkin :

— Minunat !

În recreația cea mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un șervet alb ca zăpada, și el mînca încet, tacticos, pentru a-și prelungi desfătarea ; iar Ippolit Ippolitici, care de obicei își aducea o chiflă, se uita la el cu respect și invidie, și-i spunea, ca totdeauna, cite ceva răsuflet. Bunăoară : „Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi”.

De la liceu, Nikitin mergea la meditații, și cînd, în sfîrșit după ora cinci, se întorcea acasă, îl cuprindea o bucurie și o îngrijorare, de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gîfîind, o găsea pe Mania, o strîngea în brațe, o săruta, îi jura că o iubește și că nu poate trăi fără ea, o asigura că i-a fost un dor nebun și o întreba cu teamă dacă se simte bine și de ce e atît de serioasă. După aceea se așezau la masă, numai ei doi.

După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui și fuma, iar ea se așeza lîngă el și îi povestea cu glas scăzut o mie de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile și sărbătorile, cînd rămîneau acasă de dimineață pînă seara. În zilele acelea gusta din plin viața simplă, tihnită, dar neobișnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaț grija cu care Mania lui cuminte

și chibzuită își gospodărea și înfrumuseța cuibul, și uneori, dorind să-i arate că nu stă nici el cu mâinile în sân, se apuca de ceva cu totul nefolositor : bunăoară scotea din șopron șarabana și o cerceta cu luare-aminte pe toate părțile.

Cu laptele de la trei vaci, Mania înjghebase o adevărată lăptărie : pivnița și cămara erau pline de ulcioare cu lapte și străchini cu smântână. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea câteodată un pahar cu lapte. Ea se speria, fiindcă laptele și smântîna se păstrau numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în brațe, rîzînd, și-i spunea :

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit !

Alteori rîdea de spiritul ei de economie, cînd, de pildă, găsind în dulap cîte o rămășiță de cîrnat sau de brînză, tari ca piatra, Mania declara pe un ton grav :

— Asta o să mănînce slugile.

Nikitin îi spunea că o bucată atît de mică e bună doar pentru o capcană de șoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbații habar n-au de gospodărie și că pe servitori nu-i poți mulțumi cu nimic, chiar dacă le-ai da și cincizeci de ocale de gustări. Pînă la urmă el ceda și o îmbrățișa transportat. Tot ce era logic în cuvintele ei i se părea uimitor, neobișnuit ; iar ceea ce nu concorda cu convingerile lui era, după părerea lui, naiv și înduioșător.

Uneori avea chef să filozofeze și începea să vorbească despre lucruri abstracte. Mania îl asculta atentă, făcînd ochii mari.

— Sînt nesfîrșit de fericit cu tine, bucuria mea ! spunea el, jucîndu-se cu degetele mîinilor ei, sau despletindu-i coadele și împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea drept ceva picat din cer. Am credința că omul este făuritorul propriei sale fericiri, și acum eu culeg ceea ce singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie : această fericire am creat-o eu însumi și am tot dreptul să mă bucur de ea. Cunoști trecutul meu : singur, orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescență destul de tristă... Toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire...

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea : Ippolit Ippolitici se îmbolnăvi de erizipel și muri. În ultimele două zile, înainte de a-și da sfîrșitul, nu mai recunoștea pe ni-

meni și delira, dar chiar în delir spunea tot lucruri îndobște cunoscute :

— Volga se varsă în Marea Caspică... Căii mănâncă ovăz și fîn.

În ziua înmormîntării nu se ținură cursuri la liceu. Si-criul și capacul fură purtate de colegi și de elevi. Iar corul liceului cîntă tot drumul pînă la cimitir : „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte !“

La cortegiul funebru luară parte trei preoți, doi diaconi, tot liceul de băieți și corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzînd o înmormîntare atît de solemnă, trecătorii se opreau, își făceau semnul crucii și spuneau :

— Să dea Dumnezeu oricui să moară astfel !

Întors de la cimitir, Nikitin, mișcat, s-a așezat la biroul său și-a deschis jurnalul și a scris :

„Adineauri a fost coborît în mormînt Ippolit Ippolitici Rîjițki.

Pace cenușii tale, modest trudit !

Mania, Varia și toate femeile care au asistat la înmormîntare au plîns sincer, poate pentru că știau că pe omul acela șters, lipsit de orice farmec, nu l-a iubit nici o femeie. Aș fi vrut să spun la mormîntul camaradului meu un cuvînt din inimă, dar am fost înștiințat că treaba asta ar putea să-i displacă directorului, care nu l-a prea simpatizat.

Mi se pare că e prima zi de la căsătoria mea cînd îmi simt sufletul greu...”

În tot restul anului școlar nu s-a mai petrecut nici un eveniment deosebit.

Iarna a fost blîndă, fără geruri mari, cu zăpadă puțină ; în ajun de bobotează, bunăoară, toată noaptea vîntul s-a jeluît ca toamna, streșinile au curs, iar dimineța, la sfîrșirea apelor, poliția nu a lăsat pe nimeni să coboare pe rîu din pricină că gheața se umflase și se înnegrise. Dar cu toată vremea închisă a iernii, Nikitin era tot atît de fericit, ca și vara. La plăcerile lui se mai adăugase o distracție nouă : învățase să joace whist. Un singur lucru îl tulbura și îl supăra cîteodată, împiedicîndu-l să fie cu totul fericit ; pisicile și cîinii pe care îi primise de zestre. Dimineța, mai ales, domnea în casă un miros de menajerie, pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se în-

căierau cu cîinii, și se stîrnea o hărmălaie de nedescris. Mușka cea arțăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca și înainte, ea nu-l putea suferi pe Nikitin și mîrfa la el : „Rrr-nga, rrr-nga”.

Într-o seară din postul mare se întorcea acasă pe la miezul nopții, de la club, unde jucase cărți. Ploua, era înăuneric, noroi. Nikitin simțea în adîncul sufletului un fel de amărăciune și nu se putea dumeri care să-i fi fost pricina. Pierderea celor 12 ruble, sau tonul cu care unul din parteneri, cînd îl văzuse punînd pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e stup de bani, făcînd vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele 12 ruble și nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor. Totuși, nu era în apele lui. Nu mai regăsea în el nici graba și nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— Ptiu, ce-o fi cu mine ? ! exclamă el, oprindu-se lîngă un felinar.

Se gîndi deodată că nu-i părea rău de cele 12 ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunșiți. Dacă ar fi muncit, ar fi cunoscut prețul fiecărei copeici, și nu ar fi fost nepăsător la cîștig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel, își spusese el mai departe, o dobîndise tot atît de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost și el ca marea majoritate a oamenilor, copleșit de grija unei bucăți de pîine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existență, dacă l-ar fi durut spinarea și pieptul de muncă grea, masa cea zilnică, căminul cald și plăcut și căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, un farmec al vieții. Așa însă, toate acestea căpătau o semnificație stranie, nelămurită.

— Ptiu, ce-o fi cu mine ? ! repetă el, dîndu-și limpede seama că însuși faptul că îi putuseră trece prin minte asemenea gînduri era un semn rău.

Cînd ajunsese acasă, Mania dormea ; respira regulat și surîdea prin somn. S-ar fi zis că și somnul îi face plăcere.

Lîngă ea torcea pîsoiul alb, strîns ghem. Nikitin aprinse lumînarea. Apoi o țigară. Mania se trezi și bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mîncat prea multă dulceață! spuse ea, începînd să rîdă. Ai fost la ai noștri? Întrebă apoi, după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflate că Polianski, în care Varia își pusese în ultima vreme mari speranțe, primise ordin de mutare într-una din garnizoanele din apusul țării și începuse să facă în oraș vizitele de rămas bun; de aceea în casa Șelstovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania, așezîndu-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar i se citea pe față cît de greu îi vine, sărăcuța de ea! Nu-l pot suferi pe Polianski. E gras, greoi, și cînd merge sau dansează îi tremură obrazii. Nu, nu-mi place de loc! Totuși îl consideram cumsecade.

— Eu și acum îl consider un om cumsecade.

— Atunci de ce s-a purtat atît de urît cu Varia?

— De ce urît? Întrebă Nikitin, simțind în el o pornire împotriva pisoiului care se sculase și își întindea mîdularele. După cîte știu, nu i-a făcut nici o propunere de căsătorie și nu s-a angajat cu nimic.

— De ce venea atît de des la noi? Dacă nu ai intenția să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stînsese lumînarea și se culcă. Dar nu-i era somn și nici nu putea sta întins. Capul i se părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar pustiu, și în golul acesta pîndeau gînduri noi, ciudate, ca niște umbre amenințătoare. Își spunea că dincolo de lumina blîndă a candeliei, dincolo de fericirea tihnită și surîzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust, în care el și pisoiul alb duceau o viață atît de molcomă și de dulce, mai exista și o altă lume... Și, dintr-o dată, îl cuprinsese un dor nebun să se ducă în acea lume, să muncească și el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de pe o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere... Simțea c-ar vrea să fie mistuit de o pasiune nobilă, de o chemare, căreia să i se consacre pînă la uitare de sine, pînă la nepăsare față de fericirea personală, atît de monotona. În minte îi apărură pe neașteptate Șebaldin, care striga la el îngrozit:

— Nici măcar nu l-ai citit pe Lessing ! Ce mult ai rămas în urmă ! Doamne, cum ai decăzut !

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uită la gîtul, la umerii și la sînii ei plini, și-și aduse dintr-o dată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică : să rămînă întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir ! murmură el și începu să rîdă.

— R-rr-nga, rr-nga, îi răspunse de sub pat cățelușa somnoroasă.

O mînie tăioasă ca un pumnal rece i se răsuci în inimă ; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea și s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare, o întrebă el, stăpînindu-se, dacă eu veneam zilnic la voi în casă însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă ?

— Bineînțeles ! De altfel, îți dai seama și tu singur foarte bine.

— Frumos !

Și după o clipă repetă :

— Frumos !

Pentru a nu spune vorbe de prisos și pentru a-și potoli bătăile inimii, Nikitin se duse în birou și se culcă, întîi pe divan, fără pernă, apoi jos, pe covor.

„Prostii ! Încearca el să se liniștească. Ești profesor, muncеști pe un tărîm dintre cele mai nobile... Ce altceva mai vrei ? E absurd !”

Dar îndată tot el își răspunse că nu era de loc profesor, ci un funcționar tot atît de puțin înzestrat și lipsit de personalitate, ca și profesorul ceh de limba greacă ; că nu avusese niciodată o adevărată chemare pentru profesorat ; că nu cunoștea de loc pedagogia, care nu-l interesase cîtuiși de puțin ; că nu știa să se poarte cu copiii ; că rostul materiilor pe care le predă îi era necunoscut ; poate erau chiar fără de nici un folos. Răposatul Ippolit Ippolitici era om mărginit, de aceea și profesorii, și elevii știau bine ce puteau și ce nu puteau aștepta de la el ; Nikitin însă, întocmai ca și cehul, știa să-și ascundă mărginirea, să înșeleze cu îndemînare pe toată lumea și să dea impresia că, slavă domnului, totul merge cum nu se poate mai bine.

Gîndurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, își spunea că nu sînt decît prostii, pricinuite de nervii săi prea încordați, și că mîine va fi cel dintîi care va rîde de ele. Și, într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a rîde de această nervozitate nefirească, și se învinui că „e mai rău ca o muiere”. Totuși, în adîncul sufletului își dădea limpede seama că liniștea lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna și că în casa netencuită cu etaj nu va mai exista de acum încolo fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfîrșise, că iluziile secaseră și că începea o viață nouă, frămîntată, conștientă, care nu se împacă cu tihna și fericirea personală.

A doua zi, fiind duminică, se duse la biserica liceului și-l întîlni acolo pe director și pe colegi. I se părea că toți erau stăpîniți de o singură grijă: aceea de a ascunde mai adînc ignoranța lor și nemulțumirea lor de viață, și că la rîndul său, pentru a nu dezvălui propria sa neliniște, surîdea și el tot atît de convențional și de fățarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică, pașii îl purtară, la întîmplare, spre gară, unde văzu sosind și plecînd un marfar. Era fericit că era singur și că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă găsi pe tata-socru și pe Varia, care veniseră la masă. Varia avea ochii roșii de lacrimi și se plîngea că o doare capul, iar Șelestov mîncă fără măsură și, făcînd vădit aluzie la Polianski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nici o încredere și sînt atît de pușini gentlemeni.

— Este o mojiicie. Am să i-o spun de la obraz! O mojiicie, domnul meu!

Nikitin zîmbea politicoș și o ajuta pe Mania să servească musafirii, dar îndată după masă se duse și se în-cuie în birou.

Soarele strălucea vesel și își trimitea prin ferestrele mari razele fierbinți. Era abia 20 martie, dar afară, pe străzile orașului, trăsurile luaseră locul săniilor și grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă în alta Maniusia avea să deschidă ușa, să-i cuprindă gîtul cu brațul și, vestindu-i că s-a pus șaua pe cai, sau că s-a tras șarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o primăvară tot atît de minunată ca și cea de anul

trecut, făgăduind aceleași bucurii... Dar Nikitin se gîndea că ar fi bine să-și ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă undeva pe Neglinnaia... În odaia vecină se bea cafeaua și se vorbea despre căpitanul Polianski, dar el se silea să nu asculte și scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, Doamne?! Mă împresoară și mă cotopește banalitatea. Oameni plicticoși, meschini, străchini cu smîntînă, ulcioare cu lapte, gîndaci, femei mărginite... Nu există nimic pe lume mai înspăimîntător, mai înjositor și mai plicticos decît banalitatea! Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel înnebunesc...”

Ordinul Anna

I

DUPĂ oficierea cununiei, nu se servi nici cea mai simplă gustare. Noii căsătoriți băură cîte un pahar de șampanie, se schimbă de haine și pomiră la gară. Nici bal, nici masă mare de nuntă, nici muzică, nici dans. În schimb, se hotărîse o călătorie la mînăstire, la vreo două sute de verste depărtare. Cei mai mulți aprobară această idee fiindcă, ziceau ei, Modest Alexeici ocupa o funcție destul de importantă, nu mai era tînăr, și o nuntă cu tîmbălău ar fi putut să pară oarecum nepotrivită; de altfel, e plictisitor să asculți muzică la căsătoria unui funcționar de cincizeci și doi de ani cu o fată care abia a împlinit optsprezece. Se mai spunea că Modest Alexeici, om cu principii, proiectase călătoria la mînăstire tocmai pentru a o face să înțeleagă pe tînăra lui soție că pînă și în căsătorie el dă primul loc religiei și moralei.

Nuntașii veniseră la gară să petreacă pe noii căsătoriți. Colegii și rudele stăteau cu paharul în mînă, așteptînd să

pornească trenul ca să strige : ura ! Tatăl fetei, Piotr Leon-tici, cu fracul lui sărăcăcios de profesor și cu jobenul în cap, se și îmbătase și, foarte palid la față, se întindea în-tr-una spre fereastra vagonului, cu paharul în mână, strigînd cu glas rugător :

— Ania ! Ania ! Aniuta ! Numai un cuvînt.

În cele din urmă, Ania se aplecă la fereastră, și el îi șopti ceva, suflîndu-i în obraz duhoarea de vin ; îi șuiera la ureche niște vorbe neînțelese și o binecuvînta, făcîndu-i cruci pe față, pe piept și pe mîini, cu lacrimi în ochi și cu respirația sugrumată de emoție. Cei doi frați ai ei, Petea și Andriușa, liceeni amîndoi, îl trăgeau mereu de frac și îi șopteau rușinați :

— Lasă, tătuță... Haide, tătuță...

Cînd se urni trenul din loc, Ania îl văzu pe tatăl ei fugînd în urma vagonului, clătinîndu-se pe picioare și văr-sîndu-și vinul din pahar ; și abia atunci își dădu seama ce expresie blîndă, jalnică și vinovată avea, strigîndu-i : ura !

Noii căsătoriți rămaseră singuri. Modest Alexeici își roti privirea în compartiment, rîndui pachetele în plasele de sus și se așeză zîmbind pe banca din fața tinerei lui soții. Era un om de statură mijlocie, cam gras, puhav, prea bine hrănit, cu favoriți lungi și fără mustați ; bărbia rotundă și rasă, puternic conturată, semăna cu un călcîi. Te izbea în înfățișarea lui lipsa mustaților — locul acela gol și proaspăt bărbierit, care se contopea treptat cu cele două fălci grase, tremurătoare ca o piftie. Avea o ținută gravă, mișcări încete și gesturi potolite.

— Fără să vreau, îmi vine în minte o întîmplare, începu el deodată, cu zîmbetul pe buze. Se zice că acum cinci ani, cînd Kosorotov a primit ordinul Sf. Anna, gradul al doilea, și s-a dus să mulțumească guvernatorului, excelența-sa i-ar fi spus : „Va să zică, aveți acum trei Anne : una la butonieră și două de gît“. Trebuie să știi că acest Kosorotov avea o nevastă peste măsură de ușuratică și de capricioasă cu numele de Anna, care-l părăsise o bucată de vreme și care tocmai atunci se reîntoarse la bărbatul ei. Sper că atunci cînd voi primi și eu ordinul Anna de gradul doi, excelența-sa nu va avea motiv să-mi spună și mie asemenea vorbe.

Vorbind astfel, ochii mici îi zîmbeau, zîmbi și Ania, tremurînd la gîndul că în orice clipă omul acesta cu buze groase și umede ar putea s-o sărute, iar ea nu mai avea dreptul să-l respingă.

Mișcările domoale ale trupului său gras o speriau și-o dezgustau. Deodată, Modest Alexeici se ridică, își scoase fără grabă fracul, decorația de la gît, vesta și își puse un halat de casă.

— Uite așa, rosti el, așezîndu-se lîngă Ania.

Iar ea își aminti de clipele chinuitoare din timpul cununiei, cînd îi păruse că și preotul, și invitații, și toată lumea din biserică o priveau cu compătimire și se întrebau de ce o fată atît de tînără și de draguță se mărită cu un domn atît de bătrîn și de puțin atrăgător? Încă în dimineața aceea fusese încîntată că toate se orînduiseră așa de bine pentru ea, dar mai tîrziu, în timpul cununiei, și acum, în tren, se simțea vinovată, înșelată și ridicolă. S-a măritat cu un om bogat, dar ea n-are nici un ban. Rochia de nuntă și-a făcut-o pe datorie, iar astăzi în gară, cînd au venit tatăl și cu frații ei s-o petreacă, a înțeles după fețele lor că n-au nici o copeică în buzunar. Ce-o să mănînce în seara aceea? Dar mîine? I se părea că acum, fără ea, frații ei stau acasă flămînzi și la fel de îndurerăți cum au fost cu toții în prima seară după înmormîntarea mamei.

„Ah, cît de nenorocită sînt! gîndi ea. De ce sînt atît de nenorocită?”

Cu stîngăcia omului grav, care nu este deprins cu femeile, Modest Alexeici o cuprinse de talie și o bătui peste umăr, în timp ce ea se gîndea la bani și la mama ei moartă.

După moartea mamei sale, tatăl ei, Piotr Leontici, profesor de caligrafie și desen la liceu, a început să bea, și a intrat mizeria în casă; băieții nu mai aveau galoși, nici ghete, iar tatăl ei era mereu tras pe la judecăți... Apoi au venit portăreii să pună sechestrul pe mobilă... Ce rușine! Ania fu nevoită să îngrijească de un tată bețiv, să cîrpească ciorapii fraților ei, să se ducă în piață la tîrguit; iar cînd cineva îi lăuda frumusețea, prospețimea și grația, ei îi părea că toată lumea se uită la pălăria ei ieftină și la crăpăturile pantofilor astupate cu cerneală. Plîngea nopți de-a rîndul chinuită, urmărită de gîndul că mîine, poimîine, tatăl său va fi dat afară din liceu din pricina beției, că nu va putea

să îndure această decădere și va muri ca și mama ei. Niște doamne, cunoștințe de ale lor, se apucară să caute pentru Ania un bărbat bun. Și în scurtă vreme îl găsiră pe acest Modest Alexeici, care, dacă nu era tânăr, nici frumos, avea în schimb bani. Avea o sută de mii de ruble la bancă și o moșie în arendă. Îi spuseră Aniei că este un om cu principii, care se bucură de trecere la guvernator, și că i-ar fi ușor să capete de la acesta un cuvânt către directorul liceului sau chiar către episcop, ca să nu se atingă nimeni de Piotr Leontici...

Fără veste, pe cînd se gîndea la toate aceste amănunte, se auzi muzică la fereastră și larmă de glasuri. Trenul se opri la o haltă. Dincolo de peron, în mulțime, răsuna vesel o armonică și scîrția o vioară, iar dinspre plopii și mestecenii cei înalți, dinspre vilele risipite ici-colo, scaldate în lumina lunii, răzbăteau sunetele orchestrei militare; se vede că era o serată dansantă pe undeva. Localnicii și cei veniți din oraș să se bucure de vremea frumoasă și să respire aer curat se plimbau pe peron. Se afla printre ei și Artînov, proprietarul vilelor din mica localitate, mare bogătaş, un bărbat înalt, trupeș, negricios la față, cu ochii bulbucăți, semănînd cu un armean; era ciudat îmbrăcat, purta o cămașă deschisă la piept, niște cizme cu pînteni, iar pe umeri îi atîrna o pelerină neagră, care mătura pămîntul ca o trenă. Doi ogari, cu boturile ascuțite adulmecînd pe jos, îl urmau.

Deși lacrimile mai străluceau încă în ochii Aniei, ea nu se mai gîndea acum nici la mama ei, nici la bani, nici la ceremonia cununiei, ci flutura într-una din mîină spre liceenii și ofițerii cunoscuți, rîdea tare și spunea grăbită:

— Bună, ziua! Ce mai faceți?

Coborî apoi pe peron sub razele de lună și stătu astfel ca să fie văzută din cap pînă-n picioare, să-i poată admira toată lumea pălăria și rochia ei nouă atît de frumoasă.

— De ce ne-am oprit aici? Întreba ea.

— E o haltă, îi se răspunse, așteptăm trenul poștal.

Observînd că Artînov o privește, clipi din ochi cu cochetărie și începu să vorbească tare în franțuzește. Pentru că avea voce frumoasă, pentru că răsuna muzica și luna se ogîndea în heleșteu, pentru că Artînov, cunoscut Don

Juan, mare amator de aventuri, se uita la ea cu ochi lacomi și pentru că toată lumea de acolo era veselă, Ania se simți deodată cuprinsă de bucurie; iar când trenul se puse în mișcare și cei câțiva ofițeri cunoscuți o salutară cu mîna la cozoroc, ea începu să fredoneze polca pe care o cînta orchestra militară undeva departe, dincolo de copaci. Se întoarse în compartiment plină de speranțe, ca și cum la acea haltă ar fi încredințat-o cineva că, în ciuda oricăror aparențe, va fi fericită.

Noii căsătoriți petrecură două zile la mînăstire, apoi se înapoiară în oraș și se instalară într-o locuință a instituției. În timp ce Modest Alexeici se afla la slujbă, Ania cînta la pian, ori plîngea de plictiseală, ori sta întinsă pe canapea și citea romane sau răsfoia jurnale de modă. La masa de prînz, Modest Alexeici mîncă mult și vorbea despre politică, despre cine a mai fost numit în cutare post, cine a fost mutat și cine decorat; îi spunea că omul trebuie să muncească că viața de familie nu este o plăcere, ci o datorie, că banul trebuie cheltuit cu socoteală și că mai presus de orice el pune religia și morala. Și, strîngînd cuțitul în mînă, ca pe o spadă, rostea :

— Fiecare om trebuie să-și cunoască datoria !

Ania asculta, se înfricoșa și nu mai putea să mănînce nimic, încît de cele mai multe ori se ridica de la masă flămîndă. După masă, bărbatul ei se culca și sforăia tare, iar ea pleca la ai săi. De cîte ori venea, tatăl și frații ei o priveau ciudat, de parcă pînă la sosirea ei nu făcuseră altceva decît s-o condamne că s-a măritat pentru parale cu un om searbăd și plicticos, pe care nu-l iubește; rochia foșnitoare, brățările, înfățișarea ei de doamnă din societate îi intimidau și îi uimeau parcă; în preajma ei se fisticeau, nu găseau subiecte de conversație, deși o iubeau ca și altădată și nu se obișnuiseră încă să prînzească fără ea. De fiecare dată Ania se așeza la masă cu ei și mîncă ciorbă de varză, păsat și cartofi prăjiți în grăsimă de berbec miro-sind a luminare arsă de șeu.

Cu mîna tremurîndă, Piotr Leontici își turna votcă din carafă și o dădea pe gît lacom, surîbindu-se la fiecare înghițitură... Își umplea apoi al doilea pănărel, al treilea... Andriuşa și Petea, firavi, palizi, cu ochii mari apucau carafa și spuneau speriați...

— Lasă, tătuță... Ajunge, tătuță...

Ania se neliniștea și ea, și îl ruga fierbinte să nu mai bea ; atunci Piotr Leontici se făcea foc, bătea cu pumnul în masă și striga :

— Nu dau voie nimănui să mă dădăcească ! Mucoșilor ! Am să vă dau pe toți afară, auziți ?

Glasul lui era însă atât de slab și de blînd, încît nimeni nu se temea de el.

După masă, Piotr Leontici de obicei începea să se dichisească ; cu obrazul palid, cu bărbia zgîrîată de brici, își întindea gîtul slab în fața oglinzii și se gătea vreme îndelungată : se pieptăna, își răsucea mustățile negre, își înnodea cravata, se stropea cu parfum, apoi cînd termina în sfîrșit cu dichisitul, își punea mînușile și jobenul și se ducea la lecțiile lui particulare. Dacă se întîmpla să fie zi de sărbătoare rămînea acasă, picta sau cînta la armoniu, care scotea niște mugete îngrozitoare ; Piotr Leontici se străduia să stoarcă din el sunete mai plăcute, mai armonioase, acompaniindu-se din gură, și, fiindcă nu izbutea, se supăra pe băieți :

— Ticăloșii, nemernicii ! Mi-au stricat instrumentul !

În fiecare seară, soțul Aniei obișnuia să joace cărți cu colegii lui, care locuiau în apartamentele vecine din aceeași clădire a instituției. Soțiile lor, urite, îmbrăcate fără gust, vulgare, ca niște bucătărese, veneau întotdeauna să asiste la jocul de cărți, și atunci în casa Aniei începeau bîrfelile, tot atât de urite și lipsite de gust ca și acele doamne.

Uneori, Modest Alexeici se ducea cu Ania la teatru și în timpul antractelor se plimba cu ea la braț prin culoare și la foaier, fără s-o lase nici un pas de lîngă el. De cîte ori saluta pe cineva, îi șoptea Aniei : „Îl vezi, e consilier de stat cu trecere la guvernator“, sau : „Ăsta e bine situat... are casa lui“.

Cînd treceau pe lîngă bufet, Aniei i se făcea poftă de ceva dulce ; îi plăceau ciocolata și prăjiturile cu mere, dar n-avea bani la ea și se sfia să-i ceară soțului. El punea mîna pe cîte o pară, o pipăia șovăitor și întreba :

— Cît costă ?

— Douăzeci și cinci de copeici, i se răspundea.

— Oho ! făcea el și punea îndată para la loc ; dar, fiindu-i totuși rușine să plece de la bufet fără să ia nimic,

cerea o sticlă cu apă minerală și o dădea singur pe gît, pe nerăsuflăte, așa încît i se umpleau ochii de lacrimi ; în acele clipe, Ania simțea că-l urăște.

Altă dată, roșea pe neașteptate și îi spunea Aniei grăbit :

— Salut-o pe doamna asta !

— Dar n-o cunosc, se împotrivea ea.

— Ce-are a face. Este soția directorului administrației financiare. Salut-o, îți spun, șoptea el cu stăruință în glas, nu-ți cade capul !

Ania saluta și capul îi rămînea pe umeri, într-adevăr, numai că acele momente erau un chin pentru ea.

Făcea întotdeauna tot ce voia soțul și îi era ciudă pe ea însăși că s-a lăsat dusă de nas ca cea din urmă gîscuțiță. Îl luase doar pentru bani, și cu toate acestea avea mai puțin decît înainte de măritiş. Înainte tot îi mai dădea tăică-su cîte douăzeci de copeici, acum însă nu căpăta nici o lețcaie. Ca să ia pe furîș sau să ceară, nu putea, îi era frică de el, tremura în fața lui. I se părea că frica, pe care i-o inspira acest om, exista în sufletul ei de cine știe cînd. În copilărie, forța cea mai teribilă și mai impunătoare, care vine spre tine ca un nor întunecat sau ca o locomotivă amenințătoare, era în ochii ei directorul liceului ; o altă forță, la fel de cumplită era excelența-sa, despre care se vorbea adesea în casă și de care se temeau toți. Apoi existau alte forțe de proporții mai mici, cum ar fi profesorii din liceu, cu mustățile rase, severi și necruțători ; iar acum, era acest Modest Alexeici, omul cu principii, care pînă și la față semăna leit cu directorul liceului. În închipuirea Aniei toate aceste forțe se contopiseră într-una singură luînd înfățișarea unui urs alb, enorm și înspăimîntător, care urmărea pe oamenii slabi și vinovați, de felul tatălui ei ; din pricina asta ea nu îndrăznea să-și contrazică bărbatul, zîmbea forțat și simula mulțumirea de cîte ori o mîngîia într-un chip grosolan sau o pîngărea cu îmbrățișările lui de care avea groază.

O singură dată a îndrăznit Piotr Leontici să-i ceară ginerelui său cu împrumut o sumă de cincizeci de ruble ca să-și plătească o datorie ce nu suferea amîinare. Dar cîte n-a îndurat pentru asta !

— Fie, îți dau, i-a spus Modest Alexeici, după un timp de gândire, dar te previn că n-o să te mai ajut dacă nu te lași de băutură. E rușinos pentru un om care ocupă o slujbă la stat să aibă asemenea slăbiciune. Sînt nevoit să-ți atrag atenția că patima beției a dus mulți oameni capabili la pierzanie. Dacă ar fi știut să se stăpînească la vreme, cine știe, ar fi putut ajunge oameni de vază.

Urmă apoi un lung șir de fraze moralizatoare, împănate cu expresii de felul acestora : „pe măsură ce...”, „porcînd de la ipoteza că...”, „pe baza celor spuse, urmează că...”, iar bietul Piotr Leontici, chinuit de atîta umilință, simțea o aprigă dorință de a se îmbăta. La fel și cei doi băieți, care veneau de obicei în vizită la Ania cu ghetele rupte și cu pantalonii peticiți, erau nevoiți să asculte povețe.

— Fiecare om trebuie să-și cunoască datoria, le repeta Modest Alexeici.

Bani, însă, nu le dădea niciodată. În schimb, îi dăruia Aniei tot soiul de inele, de brățări și de broșe, spunînd că asemenea obiecte prind bine omului la zile negre. Și deseori îi descuia scrinul, să facă o revizie, să vadă dacă nu lipsește cumva vreo bijuterie.

II

Între timp, sosi iarna. Cu mult înainte de Crăciun, se anunțase în ziarul local că la data de 29 decembrie va avea loc la cercul nobilimii tradiționalul bal de iarnă. De atunci, în fiecare seară, după jocul de cărți, Modest Alexeici, foarte preocupat, vorbea în șoaptă cu nevestele colegilor săi, aruncînd spre Ania priviri îngrijorate, iar pe urmă, după plecarea lor, se plimba dintr-un colț într-altul al camerei, frămîntat de gânduri. În sfîrșit, într-una din seri, la o oră destul de înaintată, după ce se plimbase multă vreme prin odaie, se opri în fața Aniei și îi spuse :

— Trebuie să-ți faci o rochie de bal. Ai înțeles ? Dar, te rog, să te sfătuiești mai întîi cu Maria Grigorievna și cu Natalia Kuzminișna. Apoi îi dădu o sută de ruble. Ania luă

banii, dar își comandă rochia de bal fără să se sfătuiască cu nimeni; vorbește despre acest lucru numai cu taică-său și căuta să-și închipuie cum și-ar fi făcut-o mama ei. Răposata ei mamă se îmbrăca întotdeauna după ultima modă și se ocupa mult de Ania, pe care o gătea ca pe o păpușă; o învățase să vorbească franțuzește și să danseze fără cusur mazurca (pînă a nu se mărita ea fusese cinci ani guvernantă). Întotdeauna ca mama ei, Ania se pricepea să facă o rochie nouă dintr-una veche, să spele mânușile în benzină, să închirieze bijuterii și, ca și mama ei, știa să privească cu cochetărie, printre gene, să graseieze, să se așeze pe scaun cu grație, să scoată exclamații de admirație la momentul potrivit, să se uite trist și enigmatic. De la taică-său moștenise culoarea închisă a ochilor și a părului, nervozitatea și plăcerea de a se dichisi.

Cu o jumătate de ceas înainte de plecarea la bal, cînd Modest Alexeici intră în odaia Aniei, fără haină, să-și pună decorațiile în fața oglinzii, rămase extaziat de frumusețea ei, de prospețimea și de strălucirea rochiei vaporease; foarte satisfăcut, își mîngie favoriții și spuse:

— Ia te uită, cît e de frumoasă Aniuta mea! Cît e de frumoasă! repetă el și urmă cu glas solemn: Eu te-am făcut fericită, iar astăzi poți și tu să mă ferecești. Fă, te rog, cunoștință cu soția excelenței-sale; te rog mult, fă asta pentru mine. Ea m-ar ajuta să avansez în slujbă.

Plecară la bal. Iată și clădirea cercului nobilimii, iată intrarea somptuoasă, cu un portar în livrea. Iată garderoba plină de blănuri; lachei alergînd încolo și încoace, doamne în rochii decoltate, care își acoperă umerii cu evantaiul, să se apere de curent. Stăruie un miros de gaz aerian și parcă de cazarmă. Urcînd scara la brațul soțului ei, Ania auzi muzica, iar cînd se văzu toată, din cap pînă-n picioare, în oglinda imensă, scăldată în lumină, simți în inima ei trezindu-se dintr-o dată bucuria și acel presentiment de fericire pe care îl mai încercase cîndva, în mica haltă, într-o seară cu lună.

Pășea mîndră, sigură de ea, simțindu-se pentru prima oară doamnă și imitînd, fără să vrea, mersul și gesturile mamei sale. Și tot pentru prima oară în viața ei se simți bogată și liberă. Nici prezența soțului ei n-o mai stingherea, căci, de cum trecuse pragul, ea ghicise instinctiv că un soț

bătrîn la brațul ei n-o coboară de loc, ci, dimpotrivă, îi dă acel aer deosebit de femeie enigmatică, care place atât de mult bărbaților.

În salonul cel mare răsuna muzica și începuse dansul. Venind din locuința ei searbădă, Ania, orbită de risipa de lumină și de culori, asurzită de muzică și de larma din jur, își plimbă privirea prin salon și exclamă în sinea ei : „O, cât e de frumos !” Din prima clipă deosebi prin mulțimea de oameni pe toți cei pe care îi cunoștea, pe toți cei pe care îi mai întâlnise și înainte la serate ori în timpul plimbărilor ; erau acolo excelența-sa guvernatorul, Artînov și multe alte persoane cunoscute, ofițeri, profesori, avocați, funcționari, moșieri ; doamnele din înalta societate, gătite și foarte decoltate, frumoase sau urite, se și grăbiseră să-și ocupe locurile la chioșcurile și pavilioanele bazarului de binefacere, organizat în folosul săracilor. Un ofițer înalt, un adevărat uriaș, cu epoleți strălucitori pe umeri, cu care făcuse cunoștință odată, de mult, pe strada Staro-Kievskaia, pe când era încă elevă de liceu, dar al cărui nume îl uitase, rășări ca din pământ și o invită la vals. Zbură de lângă soțul ei și îi părea că plutește într-o corabie cu pînze pe furtună și că Modest Alexeici a rămas pe undeva departe, la țarm.

Dansă pătimaș și vals, și polcă, și cadril, trecînd de la un dansator la altul, amețită de muzică și de zgomot, vorbind cînd rusește, cînd franțuzește, graseind, rîzînd, nemai-gîndindu-se la soțul ei, la nimeni și la nimic. Avea mare succes la bărbați, era limpede și cât se poate de firesc ; cu răsuflarea întretăiată de atîtea emoții, își făcea vînt cu evantaiul și simțea că îi este sete.

Chiar în clipa aceea, taică-său, Piotr Leontici, cu fracul motorolit și mirosind a benzină, se apropie de ea, oferindu-i înghetată pe o farfurioară.

— Ce fermecătoare ești astă-seară ! rosti el, privind-o cu admirație. Niciodată n-am regretat atât de mult că te-ai grăbit să te măriți... Păcat ! Știu, ai făcut asta de dragul nostru, dar... Piotr Leontici își întrerupse vorba, vîrî mîinile tremurînde în buzunar, scoase un plic cu bani și adăugă : Uite, am primit astăzi pentru lecții, așa că pot să-i achit bărbatului tău tot ce-i datorez.

Ania nu răspunse nimic, și abia apucă să-i dea farfurioara golită, că și zbură de lângă el, răpită de un dansator.

Uitându-se peste umărul cavalerului, îl văzu pe taică-său cu mîna pe după talia unei doamne, lunecînd ușor pe parchet, în ritmul muzicii : „Cît e de drăguț cînd e treaz“, gîndi Ania.

La mazurcă, Ania fu invitată de același ofițer uriaș, cu care dansase la început ; ofițerul se mișca grav, greoi ca un buștean în uniformă, legămîndu-și încetîșor trupul și abia mișcînd din picioare ; n-avea poftă să danseze, iar ea strălucea în preajma lui de o frumusețe provocătoare, cu umerii ei goi ; ochii îi scînteiau, toate mișcările trupului său erau pătrunse de patima dansului, iar el rămînea nepăsător și îi întindea numai mîinile cu îngăduință, ca un rege.

— Bravo ! Bravo ! răsunară cîteva voci.

Dar, încetul cu încetul, uriașul ofițer se însufleși, deveni mai sprinten și, lăsîndu-se furat de farmecul ei, se avîntă tinerește la dans, pe cînd Ania își legăna doar umerii, privindu-l galeș. Ai fi zis că acum ea era regina, iar el, sclavul ei. În clipele acelea, Aniei i se părea că toată sala se uită la ei, că toți îi admiră și îi invidiază.

Abia apucă să-i mulțumească ofițerului pentru dans că lumea din jur se dădu la o parte, bărbații înlemniră cu mîinile în jos și cu gîturile ciudat întinse înaintea : excelența-sa însuși, pe al cărui frac străluceau două stele, venea spre Ania. Da, nu mai putea fi nici o îndoială, guvernatorul se îndrepta spre ea, căci o privea țintă și îi zîmbea dulce, mestecînd într-una din buze, așa cum obișnuia să facă ori de cîte ori vedea o femeie frumoasă.

— Sînt încîntat să vă cunosc, începu excelența-sa, încîntat... Dar, să știți că am să-l pun la arest pe soțul dumneavoastră, fiindcă a ascuns de noi pînă acum o asemenea comoară... Am venit cu o misiune din partea soției mele... Trebuie să ne ajutați... Mda, urmă el apoi fără legătură, s-ar cuveni să vi se acorde un premiu de frumusețe ca în America... Se spune că americancele... dar să ne grăbim, soția mea vă așteaptă cu nerăbdare.

O duse pînă în dreptul unuia dintre chioșcuri și o prezentă unei doamne bătrîne care avea partea de jos a feței atît de disproportionat dezvoltată, încît puteai crede că ține în gură un pietroi.

— Dă-ne o mână de ajutor, vorbi ea pe nas, cu o voce cîntată. Toate femeile frumoase lucrează la bazarul nostru, numai dumneata nu faci nimic. De ce nu vrei să ne ajuti?

Doamna în vîrstă plecă, iar Ania îi luă locul lîngă samovarul de argint înconjurat de cești. Pe loc, vînzarea se însufleți. Pentru o ceașcă de ceai, Ania nu primea mai puțin de o rublă; pe ofițerul uriaș îl făcu să bea trei cești la rînd. Veni apoi Artînov, bogătașul, cu ochii bulbucați și cu răsufllarea greoaie de astmatic; acum nu mai purta costumul ciudat cu care îl văzuse Ania în seara aceea de vară, ci frac, ca toți ceilalți. Fără să-și ia ochii de la Ania bău o cupă cu șampanie și plăti o sută de ruble; pe urmă mai bău un pahar de ceai, după care plăti încă o sută de ruble... toate acestea, fără să scoată un cuvînt din pricina astmei care-l supăra. Ania îmbia într-una lumea să cumpere și încasa banii, convinsă că zîmbetul și privirea ei nu pot face oamenilor decît o nemărginită plăcere. Începea să înțeleagă acum că ea a fost anume creată pentru viața asta zgomotoasă și veselă, cu muzică, cu dans și cu admiratori, iar vechea spaimă față de acea forță teribilă, gata să te strivească, îi păru caraghioasă; nu se mai temea de nimeni, îi părea numai rău că nu mai trăiește mamică-sa, ca să se bucure împreună cu ea de succesul ei.

Piotr Leontici, care, deși palid la față, se ținea încă destul de bine pe picioare, veni spre chioșc și ceru un păhărel cu coniac. Temîndu-se că va spune vreo vorbă nepotrivită, Ania roși (îi era acum rușine că are un tată sărac și atît de neînsemnat), dar el bău, zvîrli zece ruble din pachetelul cu bani și se depărtă cu un aer important, fără să spună un cuvînt. Îndată după aceea, Ania îl văzu dansînd cu o doamnă, în *grand rond*-ul cadrilului, de data asta se clătina de-a binelea și striga ceva, spre marea rușine a partenerei sale. Atunci Ania își aduse aminte că la un bal de acum trei ani el fusese în aceeași stare și avusese aceeași purtare, pînă cînd polițaiul îl trimisese acasă să se culce, iar în ziua următoare directorul îl amenințase c-o să-l dea afară din slujbă. Cît de nelalocul ei îi părea această amintire!

După ce samovarele de prin chioșcuri fură stinse, iar doamnele filantroape, obosite, dădură toți banii încasați din vînzare doamnei în vîrstă cu pietroiul în gură, Artînov o

luă pe Ania de braț și o conduse în sala unde se servea supeul pentru toți cei care își dăduseră concursul la bazarul de binefacere. Nu erau mai mult de douăzeci de persoane, dar masa fu foarte însofletească și veselă. Ridicînd paharul, excelența-sa spuse : „La această masă bogată se cuvine să bem pentru prosperitatea meselor pentru săraci — scopul bazarului nostru de astăzi“.

Generalul de brigadă propuse să se bea „în cinstea forței în fața căreia pînă și artileria se dă bătută“, și toți întinseră paharele să ciocnească cu doamnele. Fu într-adevăr vesel, cît se poate de vesel.

Cînd o conduseră pe Ania acasă, se lumina de ziuă, iar bucătăresele se duceau la piață după tîrguieli. Bine dispusă, ameteită de băutură, plină de impresii noi, ea se dezbracă, puse capul pe pernă și în aceeași clipă adormi.

La două după-amiază o trezi camerista din somn, anunțîndu-i că a sosit în vizită domnul Artînov. Ania se îmbracă în grabă și se duse în salon. Îndată după plecarea lui Artînov, veni excelența-sa să-i mulțumească pentru aportul adus la bazarul de binefacere. Îi sărută mîna, privind-o mîeros și mestecînd din buze ; apoi îi ceru permisiunea să o mai viziteze și plecă ; iar ea rămase în mijlocul salo-nului, uluită, încîntată de această schimbare neașteptată în viața ei, nevenindu-i să creadă că s-a putut face atît de repede. Tocmai în clipa aceea intră soțul său, Modest Alexeici ; avea aceeași mutră smerită, aceeași expresie dulceagă și slugarnică pe care se obișnuise să le vadă la el ori de cîte ori vorbea cu un om de vază, cu influență, și atunci ea, cu bucurie, cu dispreț, cu indignare, sigură că de acum înainte i se permite orice, îi spuse răs-picat, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Ieși afară, dobitocule !

Din dimineța aceea Ania nu mai avu nici o clipă liberă, fiind mereu poftită la picnicuri, la plimbări, la spectacole. Aproape nu era zi să nu se întoarcă acasă în zori ; nu se culca în patul ei, ci în salon, de-a dreptul pe covor, apoi istorisea tuturor, alintîndu-se, cum doarme între flori. Avea acum nevoie de mulți bani, dar nu se mai temea de Modest Alexeici ; cheltuia din banii lui ca și cum ar fi fost ai ei ; și nu-i cerea, nici nu se ruga de el, ci îi trimi-

tea numai nota sau un bilețel pe care scria atît : „Să i se dea aducătorului 200 de ruble“. Ori : „Să se achite pe loc 100 de ruble“.

O dată cu sosirea Paștilor, Modest Alexeici primi ordinul Anna, gradul al doilea. Cînd veni la guvernator să-i mulțumească, excelența-sa puse deoparte gazeta din care citea și se cufundă mai adînc în fotoliu.

— Va să zică aveți acum trei Anne, rosti el, privindu-și mîinile albe cu unghii trandafirii. Una la butonieră și două la gît.

Modest Alexeici se grăbi să-și pună două degete pe buze să nu izbucnească în rîs, apoi spuse :

— Acum rămîne să așteptăm să vină pe lume un mic Vladimir. Pot îndrăzni să rog pe excelența-voastră să-i fie naș ?

Făcea aluzie la o viitoare decorare a sa cu ordinul Sf. Vladimir, gradul al patrulea, și în timp ce vorbea se gîndea cum o să le povestească cunoscuților săi despre jocul lui de cuvinte atît de abil și de îndrăzneț ; vru să mai adauge ceva tot atît de reușit, dar excelența-sa îl salută ușor din cap, încheind audiența, și se cufundă din nou în cititul gazetei.

Ania se plimba mereu cu troica, mergea cu Artînov la vînătoare, juca în piesele de amatori, cina în oraș și din ce în ce mai rar se ducea să-i vadă pe ai săi, care se obișnuiseră acum să prînzească fără ea. Piotr Leontici bea mai mult decît înainte ; în casă nu era un ban, armoniul fusese de mult vîndut. Andriușa și Petea nu-l mai lăsau pe tatăl lor singur pe stradă și erau toată vremea cu ochii pe el, de grijă să nu cadă.

Deseori, la ceasul plimbărilor obișnuite de-a lungul străzii Staro-Kievskaja, o zăreau pe Ania trecînd în trăsură trasă de doi cai, cu unul lăturaș, și cu Artînov pe capră în locul vizitiului.

Atunci Piotr Leontici scotea jobenul gata să strige ceva, dar cei doi băieți îl apucau de braț și stăruiau cu glas rugător :

— Lasă, tătuță... Haide, tătuță...

Casa cu mezanin

Povestirea unui pictor

I

ASTA mi s-a întâmplat acum șase-șapte ani, când am locuit o bucată de vreme într-un județ din gubernia R., la conacul lui Belokurov, un moșier tânăr, care se scula cu noaptea-n cap, umbla în podiovcă, bea seara bere și mi se plîngea mereu, că nu găsește nicăieri înțelegere. El locuia într-un corp mic de casă din grădină, iar mie îmi dăduse un salon în casa cea mare, boierească, un salon imens, cu coloane, fără nici un fel de mobilă decît un divan lat pe care dormeam și o masă pe care făceam pasiențe. Aici, chiar și în zilele cele mai calme, vuia ceva în sobele mari, iar pe vreme de furtună cu fulgere și tunete toată casa tremura, părăind că se desface în bucăți; încremeneai de frică, mai ales noaptea, când cele zece ferestre le lumina deodată fulgerul.

Condamnat de soartă la o lene continuă, nu mă ocupam cu nimic. Priveam ore întregi pe fereastră, la cer, la păsări, la aleile parcului, citeam tot ce mi se aducea de la

poștă și dormeam. Cîteodată plecam să mă plimb și rătăceam pînă noaptea tîrziu pe coclauri.

O dată, întorcîndu-mă acasă, am nimerit din greșeală la un conac străin. Soarele apunea, iar pe secara înflorită se așternuseră umbrele înserării. Două șiruri dese de brazi bătrîni, foarte înalți, se ridicau ca două ziduri; formau o alee frumoasă și întunecată. Am sărit ușor peste gard și am pășit pe această alee, lunecînd pe acele de brad care acopereau pămîntul ca un așternut de un lat de palmă. Era liniște și întuneric, și numai undeva departe, sus, tremura o lumină aurie, reflectînd curcubeie în pînzele de păianjen. Mirosea tare și înăbușitor a brad. Am cotit apoi pe o alee lungă de tei. Și aici, aceeași vechime și paragină; frunzișul de anul trecut foșnea trist sub picioare și în ceața amurgului, printre copaci, se ascundeau umbre. Din dreapta, dintr-o livadă bătrînă, răzbea cîntecul stins al unui grangur, fără îndoială bătrîn și el. Am lăsat în urmă și teii, am trecut pe lîngă o casă albă, cu terasă și mezanin, și în fața mea s-a deschis deodată vederea curții boierești și a unui iaz mare, cu loc bun de scăldat lîngă un pîlc de sălcii verzi. Un sat se întindea pe malul dimpotrivă, cu o clopotniță lungă și subțire pe care ardea o cruce, răsfrîngînd razele soarelui în apus.

O clipă m-am simțit învăluit de farmecul unei senzații cunoscute, apropiate, ca și cum tabloul ce-l vedeam îl mai văzusem odată, demult, în copilărie.

Lîngă porțile albe de piatră care duceau în curte spre cîmp, lîngă aceste porți mari și vechi, străjuite de doi lei impunători, stăteau două fete. Una din ele, mai mare de ani, zveltă, palidă, foarte frumoasă, cu o claie de păr castaniu în cap și o gură mică și încăpățînată, avea o expresie severă pe chip și abia dacă m-a observat trecînd. Cealaltă, însă, încă foarte tînără — părea de cel mult 17—18 ani — tot subțirică și palidă, cu o gură mare și ochii, mari, m-a privit uimită, a spus ceva în englezește și s-a fisticit, iar mie mi se păru că și aceste două figuri îmi sînt cunoscute de mult. M-am înapoiat acasă cu senzația de a fi visat un vis frumos.

Curînd după aceea, pe cînd mă plimbam cu Belokurov în jurul casei, a intrat în curte, pe neașteptate, o trăsură cu arcuri în care se afla una din cele două fete. Era cea

mai mare de ani. Venise cu o listă de subscripție pentru sinistrații rămași de pe urma unui incendiu. Fără să ne privească, ea povesti foarte serios și amănunțit câte case au ars în satul Sianovo, câți bărbați, femei și copii au rămas fără adăpost, și ce anume are de gând să facă, în primul rînd, comitetul de ajutorare a sinistraților, printre membrii căruia se numără și ea. Ne-a dat lista s-o semnăm, a luat-o înapoi și s-a sculat numaidecît să plece.

— Ne-ai uitat cu totul, Piotr Petrovici, zise ea lui Belokurov, întinzîndu-i mîna. Mai vino pe la noi, și dacă *monsieur X* (îmi spuse numele) va dori să vadă cum trăiesc admiratorii talentului său, și veți veni împreună, mama și cu mine vom fi foarte fericite.

Mă înclinai.

După plecarea vizitatoarei, Piotr Petrovici începu să povestească. Tînăra aceasta, îmi spuse el, era de familie bună, o chema Lidia Volcianinova. Moșia unde locuia împreună cu mama și sora ei se numea Șelkovka, după numele satului de pe malul opus al iazului. Tatăl ei a ocupat pe vremuri un post însemnat la Moscova; a murit cu rangul de consilier. Deși dispuneau de o avere și de venituri foarte mari, familia Volcianinov trăia tot timpul la moșie, și iarna și vara; Lidia era învățătoare la școala din satul Șelkovka și primea 25 de ruble pe lună. Pentru propriile ei nevoi nu cheltuia decît acest salariu și era foarte mîndră că trăiește din banii cîștigați de ea.

— Interesantă familie, adăugă Belokurov, să mergem pe la ei într-o zi. Vor fi foarte bucuroși să te cunoască.

În după-amiaza unei zile de sărbătoare, ne-am adus aminte de Volcianinovi și am plecat la ei la Șelkovka. Și mama, și amîndouă fiicele erau acasă. Mama, Ekaterina Pavlovna, se vedea că fusese odinioară o femeie frumoasă; acum, însă, părea mult mai trecută față de anii ce-i avea, suferea de astm, era tristă și căuta să mă distreze cu discuții despre pictură. Aflînd de la fiica ei că poate voi veni și eu la Șelkovka, ea își reamintise îndată că a văzut două-trei peisaje de-ale mele la expozițiile din Moscova și mă întreba acum ce voisem să exprim prin ele. Lidia, sau Lida, cum i se spunea acasă, discuta mai mult cu Belokurov. Serioasă, fără să zîmbească, ea îl întreba de ce nu-și ia un

serviciu la zemstvă și de ce n-a participat pînă acum la nici o ședință organizată de zemstvă.

— Nu e bine, Piotr Petrovici, îl dojenea ea. Nu e bine. Ar trebui să vă fie rușine.

— Ai dreptate, Lida, așa e, aproba și mama. Nu e bine.

— Tot județul nostru se află în mîna lui Balaghin, continuă Lida, adresîndu-mi-se deodată mie. De cînd e președinte a împărțit toate posturile din județ la nepoții și ginerii săi, și acuma taie și spînzură. Trebuie să luptăm. Tineretul trebuie să formeze un partid puternic, dar vedeți și dumneavoastră cum e tineretul nostru. Rușine, Piotr Petrovici !

Cît timp s-a vorbit de zemstvă, sora mai mică, Jenia, a tăcut. Ea nu lua parte la discuțiile serioase, familia încă n-o socotea mare și toți o alintau strigînd-o Missius, deoarece în copilărie ea îi zicea astfel lui miss, guvernanta ei. Jenia m-a privit curioasă tot timpul, și cînd am luat în mînă albumul ca să mă uit la poze a început să-mi dea lămuriri : „Acesta e unchiul... Acesta e nașul...” mișcîndu-și degetelul pe fotografii, atingîndu-mă copilărește cu umărul, astfel că puteam să-i văd de aproape pieptul slăbuț, nedezeitat, umerii mici, părul împletit într-o coadă și trupul subțirel, strîns tare în talie cu cordonul.

Am jucat crochet și tenis, ne-am plimbat prin grădină, am băut ceai și apoi am cinat îndelung. După salonul meu imens și gol, cu coloane, o senzație stranie mă cuprindea în această casă mică și mai plăcută, în care nu vedeai pe pereți oleografii, și servitorii îți spuneau scurt „dumneavoastră”. Datorită prezenței Lidei și lui Missius, totul îmi părea tînar, curat, neprihănit. În timpul cinei Lida a discutat din nou cu Belokurov despre zemstvă, despre Balaghin și bibliotecile școlare. Era o fată vioaie, sinceră și cu convingeri personale — o ascultai cu interes, deși vorbea prea mult și prea tare — poate din pricina obișnuinței de a cuvînta de la catedră. În schimb Piotr Petrovici, care încă din timpul studenției avea mania de a transforma orice discuție în controversă, vorbea acum plictisitor, fără vlagă, înnădînd fraze lungi, cu dorința vădită de a face impresia unui om deștept și cu vederi înaintate. Gesticulînd, răsturnă cu mîneca hainei o sosieră ; pe fața de masă se formă o

pată întinsă, dar se părea că afară de mine nimeni n-a observat nimic.

Cînd ne întorceam acasă era liniște afară și întuneric.

— O educație bună nu te împiedică să verși sosul pe masă, dar te oprește să observi treaba asta atunci cînd o face altul, zise Belokurov oftînd. Da, e o familie minunată, de intelectuali. M-am rupt de lumea bună, da, m-am rupt ! Și tot din pricina treburilor, da ! Treburi, treburi !

Începu apoi să vorbească despre copleșitoarea muncă pe care ești nevoit s-o desfășori dacă vrei să ai o gospodărie model. Îl ascultam și mă gîndeam : „Ce om greoi și leneș mai e și ăsta ! Cînd spune ceva serios, întinde silabele e-e-e, iar de muncit, muncește la fel — încetinel, întîrziind mereu cu lucrul, depășind termenele.“ Nu mă mai puteam amăgi cu hărnicia lui, de cînd constatasem că pînă și scrisorile ce-i încredințam să le ducă la poștă le uita săptămîni întregi în buzunar.

— Dar ce-i mai greu, bombănea el, mergînd alături de mine, ceea ce te doare mai mult, este că muncești și nu găsești nicăieri înțelegere. Nici un pic de înțelegere !

II

Am început să mă duc pe la familia Volcianinov. Îmi plăcea să mă așez pe treapta de jos a scării ce ducea la terasă ; mă năpădeau gîndurile, mă rodea nemulțumirea de mine însumi ; îmi era milă de propria mea viață, care se depăna atît de repede și de searbăd, și mă tot gîndeam ce bine ar fi dacă aș putea să-mi smulg din piept inima care devenise atît de grea. Pe terasă se discuta, se auzeau foșnete de rochii, sau se răsfoia vreo carte. În curînd m-am obișnuit cu faptul că în timpul zilei Lida primea bolnavi, împărțea cărți și pleca adeseori în sat, fără pălărie, doar cu umbrela ; seara se discuta zgomotos în casă despre zemstvă și școală. De cîte ori începea vreo discuție, această fată zveltă, frumoasă, neînchipuit de severă, îmi spunea scurt cu gura ei, mică, fin conturată :

— Pe dumneata toate astea nu te interesează.

Nu-i eram simpatic. Nu mă iubea pentru că eram peisagist și nu pictam tablouri în care să arăt nevoile poporului; după părerea ei priveam indiferent tot ceea ce constituia pentru dînsa un crez. Îmi aminteam cum, colindînd odată pe malurile Baikalului, întîlnisem o călăreață, o fată buriată, cu cămașă și pantaloni de pînză albastră; am întrebat-o dacă n-ar vrea să-mi vîndă pipa ei și, în timp ce-i vorbeam, ea privea cu dispreț haina și mutra mea de european; după o clipă se sătură să mă privească și, scoțînd un țipăt ascuțit, porni în galop. Lida tot astfel disprețuia la mine ființa străină. Nu exterioriza prin nimic antipatia ce-mi purta, dar o simțeam lămurit și, stînd pe treapta de jos a scării, așîtat, îmi spuneam că a trata pe bolnavi fără a fi doctor nu înseamnă decît să-i înșeli și că este ușor să te ocupi de binefaceri cînd ai două mii de deșeate.

Sora ei, Missius, nu avea nici o preocupare, și petrecea zilele nefăcînd absolut nimic, întocmai ca mine. Se scula de dimineață, lua o carte și citea pe terasă, scufundată într-un fotoliu atît de adînc, că piciorușele ei abia atingeau pămîntul; alteori se ascundea cu cartea în alea de tei, sau pleca dincolo de poartă, pe cîmp. Citea zile întregi, devorînd lacom paginile cărții, și numai după privirea pe care i-o întîlneai uneori stinsă și puțin zăpăcită, și după paloarea ce i se așternea pe obraji puteai bănuî cît de mult îi obosea creierul atîta citit. Cînd veneam, roșea ușor văzîndu-mă, lăsa cartea și, privindu-mă drept în față cu ochii ei mari, îmi povestea cu vioiciune tot ce se mai întîmplase — bunăoară că în odaia servitorilor s-a aprins funinginea în coș, sau că un lucrător a prins în'iaz un pește mare. În zilele de lucru, Missius umbla de obicei într-o bluziță ușoară de culoare deschisă și o fustă albastră. Porneam împreună prin parc, culegeam vișine pentru dulceață, ne plimbam cu barca, și cînd ea sărea să apuce o vișină sau vîslea, prin mînecele largi i se vedeau brațele slăbuțe. Cîteodată schițam cîte un peisaj, iar ea stătea lîngă mine și privea încîntată.

Într-o duminică, spre sfîrșitul lui iulie, m-am dus la Volcianinovi dimineața, pe la orele zece. M-am plimbat prin parc, căutînd ciuperci albe, foarte numeroase în vara aceea, și

puneam semne pentru a culege apoi împreună cu prietena mea. Bătea un vînt cald. Le-am văzut pe Jenia și pe mama ei, amîndouă în rochii deschise, de sărbătoare, trecînd de la biserică spre casă ; fata își ținea cu mîna pălăria, să nu i-o ia vîntul. Apoi am auzit cum pe terasă se bea ceai.

Pentru mine, om fără griji, care căuta o motivare a lenei sale continui, aceste dimineți de sărbătoare de vară la conac deveniseră foarte atrăgătoare. Cînd grădina verde, încă umedă de rouă, strălucește sub razele soarelui și pare nespus de fericită, cînd lîngă casă plutește parfumul de iasomie și leandri, iar tineretul abia sosit de la biserică bea ceai în grădină și toți sînt veseli și frumos îmbrăcați, cînd știi că acești oameni sănătoși, sătui și frumoși nu vor face nimic cît e ziua de mare, simți că dorești ca toată viața să fie astfel. Și în duminica aceea gîndeam la fel, și mă plimbam în grădină bucuros să umblu așa, fără vreo treabă, fără vreun țel, toată ziua și toată vara.

Veni și Jenia cu un coșuleț. Expresia feței ei trăda că ea știuse sau presimțise că mă va găsi în grădină. Culegeam ciuperci, sporovăiam și, de cîte ori ea voia să mă întrebe ceva, îmi venea înainte ca să-mi vadă fața.

— Ieri, la noi în sat s-a petrecut o minune, povestea ea. Pelagheia cea schioapă a fost bolnavă un an întreg, și nici un doctor, nici un leac nu i-au ajutat cu nimic, iar ieri a venit o bătrînă care a descîntat-o și boala i-a trecut.

— Asta nu-i cine știe ce, i-am spus. Nu trebuie să cauți minuni numai lîngă bolnavi și bătrîne. Sănătatea nu este oare o minune ?

— Și nu ți-e teamă de lucruri de neînțeles ?

— Nu. Eu mă apropii cu tot curajul de fenomenele pe care nu le înțeleg și nu mă las subjugat de misterul lor. Socot că sînt mai presus de ele. Omul trebuie să fie conștient că e superior și leilor, și tigrilor, și stelelor ; el e mai presus de orice în natură, deasupra a tot ce e neînțeles și pare miraculos, altfel n-ar mai fi om, ci un șoarece, căruia îi e teamă și de umbra lui.

Jenia își închipuia că eu, ca artist, știu foarte multe lucruri și ceea ce nu știu pot ghici. Dorea s-o introduc și pe ea în domeniul eternului și al frumosului, în acea lume superioară în care, după credința ei, mă simțeam în elementul

meu, și vorbea astfel cu mine despre Dumnezeu, despre viața veșnică și minuni. Iar eu, care nici nu puteam admite gândul că ființa și imaginația mea vor dispărea pe veci după moarte, răspundeam : „Da, oamenii sînt nemuritori, da, ne așteaptă o viață veșnică“. Ea asculta, credea și nu cerea dovezi.

În drum spre casă, s-a oprit deodată și a spus :

— Lida noastră este o ființă minunată. Nu-i așa ? Eu o iubesc foarte mult, aș fi în stare oricînd să-mi dau viața pentru ea. Dar spune-mi, te rog, și Jenia mi-a atins mîna cu degetul, spune-mi, de ce nu te înțelegi cu ea ? De ce, vă evitați unul pe celălalt ?

— Pentru că ea n-are dreptate.

Jenia a dat din cap în semn că nu mă aprobă și ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Cît e de greu să înțelegi toate acestea ! a oftat ea.

Am găsit-o pe Lida, care abia venise de undeva, stînd în pragul casei, în bătaia soarelui, zveltă, frumoasă, cu o cravașă în mîină, dînd porunci unui argat. Grăbindu-se și vorbind tare, a primit două-trei bolnave, apoi, cu o mîină preocupată a început să umble prin camere, deschizînd cînd un dulap, cînd altul, și după asta s-a urcat la mezanin. La ora mesei toți au chemat-o și au căutat-o mult timp, dar ea a venit abia după ce sfinșiserăm de mîncat supa. Toate aceste întîmplări mărunte le țin minte perfect și-mi sînt dragi ; deși în ziua aceea nu s-a petrecut nimic deosebit, mi-o amintesc toată uimitor de clar. După masă, Jenia a citit cufundată în fotoliu, iar eu m-am așezat pe ultima treaptă a terasei. Tăceam. Cerul s-a acoperit de nori și o ploaie mărunță a început să picure. Era cald, vîntul se oprise de mult și se părea că ziua nu se va mai sfinși niciodată. Pe terasă a venit și Ekaterina Pavlovna, somnoroasă, cu evantai în mîină.

— Vai, mamă, i-a spus Jenia, sărutîndu-i mîna, nu-ți face bine să dormi ziua !

Ele amîndouă se adorau. Cînd una pleca în parc, cealaltă stătea pe terasă și, privind spre copaci, striga : „A-u-u, Jenia !“ sau : „Mămico, unde ești ?“ Își făceau rugăciunile împreună, aveau amîndouă aceleași păreri și se înțelegeau de minune, chiar atunci cînd tăceau. Și cu oamenii ele se

purtau la fel. Ekaterina Pavlovna se obișnuise și ea curînd cu mine ; îi plăcea și dacă nu veneam două-trei zile, trimitea să întrebe de nu sînt cumva bolnav. Îmi privea schițele cu aceeași încîntare ca și Missius și-mi povestea cu aceeași vioiciune și sinceritate toate evenimentele, ba îmi încredința adeseori din tainele casei.

Mama o adora pe fiica ei cea mare. Lida nu se alînta niciodată și vorbea numai despre lucruri serioase ; ea își trăia viața ei separată ; pentru mama și sora ei era o persoană tainică și sacrosanctă, așa cum este pentru mateloți amiralul, care stă mereu încuiat în cabina lui.

— Lida noastră este o ființă minunată ! spunea adeseori mama. Nu-i așa ?

Și în duminica aceea, pe cînd ploaia picura mărunț și rar, noi vorbeam tot despre Lida.

— E o ființă minunată ! și a adăugat cu o voce scăzută de conspirator, privind speriată în jurul ei : O fată ca ea nu găsești nici căutînd ziua cu lumînarea, deși, vorbind drept, am început să mă neliniștesc. Școală, farmacie, cărți — toate astea sînt foarte bune, dar să nu întrecă măsura. Are douăzeci și patru de ani, ar fi timpul să se gîndească și la ea. Tot cu cărți și cu leacuri, nu-ți dai seama cum trece viața... Trebuie să se mărite.

Jenia, palidă din cauza cititului, cu părul zburlit, a ridicat capul și a zis ca pentru sine, privind însă pe mama ei :

— Mămico, totul e în voia Domnului !

Și s-a cufundat din nou în citit.

A venit apoi și Belokurov cu podiovcă pe el, și dedesubt cu o cămașă brodată. Am jucat iarăși crochet și tenis, și pe urmă, cînd s-a lăsat seara, am cinat îndelung, și Lida a vorbit din nou de școli și de Balaghin, cel care ținea în mîna lui tot județul. Plecînd în acea seară de acolo duceam cu mine impresia unei zile lungi, lungi, de totală inactivitate, și convingerea tristă că totul pe lumea asta, oricît de îndelungat ar fi, are un sfîrșit. Pînă la poartă m-a condus Jenia și poate din pricină că petrecusem lîngă ea o zi întreagă, de dimineată pînă seara, am simțit că fără ea mi-e urît, că toată familia ei mi-e dragă și apropiată, și atunci, pentru prima dată în viața mea, am simțit nevoia să pictez.

— Spune-mi, Belokurov, de ce duci o viață atât de plicticoasă, de searbădă? l-am întrebat pe prietenul meu în drum spre casă. Viața mea este și ea plictisitoare, grea și monotonă, dar din pricină că eu sînt un artist, un om aparte, hărțuit din fragedă tinerețe de invidie, de nemulțumire de mine însumi, ros de neîncredere în tot ce fac; eu sînt sărac, un hoinar, dar dumneata care ești un om normal, sănătos, care ești moșier și boier, de ce trăiești atât de puțin interesant, de ce ieși atât de puțin de la viață? De ce, de pildă, nu te-ai îndrăgostit pînă acum de Lida sau de Jenia?

— Dumneata uiți că iubesc altă femeie, a răspuns Belokurov.

Era vorba de prietena lui, Liubov Ivanovna, cu care locuia împreună. O vedeam în fiecare zi pe această doamnă trupeșă, mîndră, semănînd cu o gîscă îndopată, cum se plimba prin grădină în costum național rusesc, cu mărgele și întotdeauna cu umbrelă, iar servitoarea o chema mereu ba la masă, ba la ceai. Cu vreo trei ani în urmă, ea închiriasse un corp de casă, voind să-și petreacă vara acolo și pe urmă a rămas să locuiască la Belokurov, poate pentru totdeauna. Era mai în vîrstă decît el cu vreo zece ani și-l ținea de scurt: ori de cîte ori pleca omul de acasă, trebuia să-i ceară voie. O auzeam adeseori plîngînd cu bocete groase, bărbătești; trimiteam atunci să i se spună că, dacă nu încetează, mă mut de acolo, și ea înceta.

Ajungînd acasă, Belokurov s-a așezat pe divan, îngîndurat și posomorît, iar eu am început să umblu prin salon, cu acea senzație de neliniște, plină de teamă, a unui îndrăgostit. Simțeam nevoia să vorbesc despre familia Volcianinov.

— Lida ar putea să iubească numai pe cineva care lucrează la zemstvă, pe unul care să fie absorbit ca și ea de spitale și școli, am spus eu. Dar pentru o asemenea fată, meriță nu numai să lucrezi la zemstvă, dar chiar să-ți tocești, ca în poveste, opincile de fier. Dar Missius? Ce minunată fată este Missius!

Belokurov, lungind silabele „e-e-e”, începu să vorbească despre boala secolului — pesimismul. Vorbea arțăgos, de parcă l-aș fi contrazis. Sute de verste de stepă pustie, monotonă și arsă de soare, nu te pot plictisi atât cît poate un

om care-ți stă pe cap și vorbește într-una și nu știi cînd va înceta.

— Nu-i vorba nici de pesimism, nici de optimism, m-am răstit enervat, ci de faptul că nouăzeci și nouă la sută dintre oameni nu au pic de minte !

Belokurov a înțeles că ținteam în el, s-a supărat și a plecat.

III

— La Maloziomovo a venit în vizită prințul și-ți transmite complimente, spuse Lida către mama-sa, întorcîndu-se acasă de undeva și scoțîndu-și mănușile. Ne-a adus la cunoștință unele lucruri interesante... A făgăduit să ridice din nou în consiliul gubernial problema punctului sanitar de la Maloziomovo, deși cred că sînt puține speranțe. Și, întorcîndu-se spre mine, adăugă :

— Iartă-mă, tot uit că pe dumneata asta nu te poate interesa.

Asta m-a enervat.

— Dar de ce nu mă poate interesa ? o întrebai, ridicînd din umeri. Dumneata nu ții să cunoști părerea mea, dar te asigur că această problemă mă interesează foarte mult.

— Da ?

— Da ! După părerea mea, punctul sanitar din Maloziomovo este absolut inutil.

Enervarea mea i se transmise și ei ; mă privi printre gene și întrebă :

— Dar ce este necesar ? Peisajele ?

— Și peisajele sînt inutile. Acolo nu este nevoie de nimic.

Sfîrșind de scos mănușile, Lida desfăcu ziarul adus atunci de la poștă ; peste o clipă, rosti cu vocea înadîns scăzută :

— Săptămîna trecută a murit în durerile nașterii Anna ; dacă ar fi fost prin apropiere un punct sanitar, femeia ar fi rămas în viață. Cred că domniile peisagiști ar trebui să aibă și ei o părere în această problemă.

— Te asigur că am în această problemă o părere foarte precisă, îi răspunsei, în timp ce Lida se ascunse după ziarul desfăcut, ca și cum nu voia să mă asculte. După părerea mea, punctele sanitare, școlile, bibliotecile și farmaciile nu servesc în condițiile actuale de trai decât la înrobirea poporului. Poporul e încătușat în lanțuri grele, iar voi nu numai că nu rupeți aceste lanțuri, dar le adăugați încă o verigă nouă, iată părerea mea.

Lida mă privi zîmbind ironic, iar eu continuai, căutînd să-mi urmez ideea principală.

— Prezintă importanță nu împrejurarea că Anna a murit născînd, ci faptul că aceste Anna, Maria și Pelagheia își îndoaie spinările, muncind din zori și pînă-n noapte, sînt bolnave din cauza muncii prea grele pe care o fac, tremură toată viața pentru copiii lor becnici și flămînzi, le e mereu teamă de boală și de moarte; toată viața lor se trudește să-și vindece bolile, se vestejesc înainte de vreme, îmbătrînesc și mor în murdărie și aer puturos. Copiii lor cînd cresc mai mari au parte de aceeași viață și așa trec sute de ani, și miliarde de oameni trăiesc mai rău decît animalele — pentru ce? Pentru o bucată de pîine. Viața acestor oameni e gîtită de o continuă teamă. Grozăvia situației lor stă în faptul că ei nu au răgazul necesar să se gîndească la viața lor sufletească, nu au timp să-și amintească că și ei sînt oameni; foamea, frigul, teama animalică, munca grea le-au închis ca niște avalanșe de zăpadă toate căile spre activitatea spirituală, spre ceea ce deosebește omul de animal și constituie singurul lucru pentru care merită să trăiești. Le veniți în ajutor cu spitale și școli, dar acestea nu-i eliberează din lanțuri, dimpotrivă, îi înrobesc mai rău, deoarece introduceți în viața lor noi prejudecăți, sporii astfel numărul cerințelor lor, fără să mai vorbim că pentru cataplasme și cărți ei trebuie să plătească la zemstvă și, prin urmare, să-și încovoie și mai mult spinările.

— Nu vreau să te contrazic, îmi răspunse Lida, lăsînd să-i cadă ziarul. Am mai auzit eu asta, îți voi spune numai un singur lucru: nu putem sta cu mîinile încrucișate. E adevărat că noi nu salvăm omenirea și poate că în multe privințe greșim, dar facem tot ce putem, și noi sîntem acei care avem dreptate. Cea mai înaltă și mai sfîntă misiune a omului civilizat este să-și slujească aproapele și noi în-

cercăm să-l slujim, așa cum putem. Dumitale nu-ți place munca noastră, dar de, nu poți face pe placul tuturor !

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, zise mama.

În prezența Lidei, ea își pierdea cumpătul și, ori de câte ori vorbea cu ea, o privea neliniștită, temându-se să nu spună ceva ce n-ar trebui ; n-o contrazicea niciodată, dimpotrivă, întotdeauna o aproba : „Ai dreptate, Lida, ai dreptate“.

— Școlile rurale, replicai îndată, cărțile, cu instrucțiuni și glume jalnice, precum și punctele sanitare nu pot micșora nici lipsa de cultură, nici mortalitatea, așa cum lumina din ferestrele voastre n-ar putea lumina acest parc imens. Voi nu le dați nimic acestor oameni și, amestecându-vă în viața lor, le creați doar cerințe noi și noi prilejuri de muncă.

— Ah, Doamne, Dumnezeu mare, dar trebuie doar să faci ceva ! mă înfruntă Lida cu ciudă, și după tonul ei se vedea bine că soțotește ideile mele vrednice de dispreț.

— Oamenii trebuie eliberați de munca fizică grea, stăruii eu. Trebuie ușurat jugul, să li se dea tuturor răgazul, să mai răsuflă puțin, să nu-și mai petreacă toată viața lângă cuptoare, albii de rușe și pe ogor, ci să aibă destulă vreme să se gândească și la suflet, la Dumnezeu, să-și poată manifesta și ei aptitudinile lor spirituale. Menirea fiecărui om este să aibă o activitate spirituală, să fie în căutarea permanentă a adevărului și a sensului vieții. Eliberați-i de munca lor brută, animalică, dați-le puțină să se simtă liberi și veți vedea atunci că toate cărțile și medicamentele voastre nu sînt decît o bătaie de joc. Dacă omul își dă seama de menirea lui, îl pot satisface numai religia, știința, arta, nicidecum fleacurile acelea.

— Să-i eliberăm de muncă ! zîmbi amar Lida. Dar se poate asta ?

— Da ! Luați asupra voastră o parte din munca lor. Dacă noi toți, locuitorii ai satelor și orașelor, toți, fără excepție, am conveni să ne împărțim între noi munca ce trebuie îndeplinită pentru satisfacerea cerințelor fizice ale tuturor, fiecăruia în parte i-ar reveni numai vreo două-trei ore de muncă zilnic. Închipuți-vă vremea cînd noi toți, bogați și săraci, vom munci numai trei ore pe zi, iar restul de timp vom fi liberi ; închipuți-vă de asemenea că, pentru a de-

pinde și mai puțin de trupul nostru și pentru a muhi și mai puțin, vom inventa mașini care să înlocuiască munca manuală și vom căuta apoi să ne reducem și cerințele la minimum. Că vom izbuti să ne călim trupurile noastre și pe ale copiilor noștri așa ca să nu ne mai fie teamă de foame și de frig, atunci n-ar mai tremura de grijă nici Anna, Maria și Pelagheia. Închipuiți-vă că nu avem spitale, că nu avem farmacii, nici fabrici de tutun, nici distilerii de spirt — cît timp liber ne-ar rămîne atunci! Și tot acest timp liber l-am putea consacra științei și artei. Așa cum fac țărani care își repară cu toții laolaltă, șoseaua, așa și noi am căuta toți laolaltă adevărul și sensul vieții; și sînt convinși că adevărul ni s-ar dezvălui foarte curînd, și omul ar scăpa în sfîrșit de continua și apăsătoare teamă de moarte, ar scăpa chiar și de moarte.

— Dar dumneata te contrazici, zise Lida, dumneata promenești mereu de știință, dar nu recunoști necesitatea ca toți oamenii să știe carte.

— Știința de carte, aceea care dă omului numai puțința de a citi firmele circiumilor și uneori, rar, și cărți, pe care, de altfel, nu le înțelege, o avem noi încă de pe timpul lui Riurik. Petrușka lui Gogol citește de mult, dar cu toate acestea, satul, așa cum a fost pe timpul lui Riurik, așa a rămas și pînă azi. Nu știința de carte ne trebuie, ci libertate pentru manifestarea aptitudinilor sufletești. Nu școli primare ne trebuie, ci universități.

— Dumneata nu recunoști ca fiind necesară nici medicina.

— Nu! Medicina ar fi necesară numai pentru studierea bolilor ca fenomene ale naturii, dar nu pentru tratarea lor. Dacă e vorba să lecuim, atunci nu boala, ci cauza bolii! Îndepărtați munca fizică — iată răul principal — și atunci nu vor mai fi nici boli. Eu nu recunosc știința care tratează boli, continuai înversunîndu-mă. Adevărata știință și adevărata artă nu tind spre țeluri vremelnice, ci spre cele veșnice și de ordin general, ele caută adevărul și sensul vieții, caută pe Dumnezeu, sufletul, iar atunci cînd le reducem la micile și meschinele nevoi de toate zilele, la farmacii și biblioteci, ele îngreuiază și mai mult viața. Doctori, farmaciști și juriști avem astăzi berechet, cei care știu să scrie și să citească s-au înmulțit și ei, dar nu avem mai de loc bio-

logi, matematicieni, filozofi și poeți. Toată gândirea, toată energia spirituală ne-au fost irosite pentru satisfacerea nevoilor vremelnice, mărunte. Savanții, scriitorii și artiștii muncesc, ce-i drept, din plin și prin buna lor voință viața devine din zi în zi mai comodă, dar și cerințele fizice cresc, în timp ce adevărul încă e departe, și omul continuă să rămână un animal, cel mai feroce și mai murdar din toate; pînă la urmă, vom ajunge acolo că majoritatea omenirii va degenera, își va pierde pentru totdeauna vitalitatea. În aceste condiții, pentru un artist viața nu are nici un sens, și cu cît e mai talentat, cu atît rolul lui devine mai nepotrivit și mai greu de înțeles, deoarece, la drept vorbind, el trebuie să muncească pentru amuzamentul unui animal, cum am mai spus, feroce și murdar, sprijinind prin munca lui orînduirea existentă. Eu, însă, nu vreau să muncesc și n-o să muncesc... Nu-mi trebuie nimic; din partea mea, pămîntul n-are decît să se prăbușească în gheenă!

— Missiуска, ieși din odaie! porunci Lida surorii sale, socotind pesemne cuvintele mele primejdioase pentru o fată atît de tînără.

Jenia privi cu tristețe spre Lida și spre mama ei, apoi ieși.

— Asemenea lucruri drăguțe le spune cineva de obicei cu scopul de a-și motiva nepăsarea, mi se adresează Lida. E mai ușor să nu recunoști folosul spitalelor și al școlilor decît să vindecii și să înveți.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate! aprobă mama.

— Dumneata ameninți că nu vei munci, continuă Lida. Probabil că-ți apreciezi munca la o valoare foarte înaltă. Să nu ne mai certăm, noi doi nu vom ajunge niciodată la un acord; pentru mine, cea mai umilă din farmaciile și bibliotecile de care ai vorbit cu atîta dispreț are o valoare neasemuit mai mare decît toate peisajele din lume, și, întorcîndu-se spre mama ei, spuse cu totul pe alt ton: Prințul a slăbit, s-a schimbat foarte mult de cînd a fost la noi. Doctorii îl trimit la Vichy.

Îi vorbea maică-si despre prinț numai ca să nu mai discute cu mine. Îi ardeau obrajii și, pentru a-și ascunde enervarea, se aplecă deasupra mesei ca o mioapă, prefăcîndu-se că citește ziarul. Prezența mea era neplăcută. Îmi luai rămas bun și plecai.

Afară domnea o liniște deplină ; satul de peste iaz dormea, nu se vedea nicăieri nici o lumină și doar în apa iazului se oglindeau palid câteva stele. Lângă poartă stătea nemișcată Jenia — mă aștepta să mă conducă.

— Toată lumea din sat doarme, spusei, aplecându-mă spre ea, căutînd să-i deslușesc trăsăturile în întuneric ; îi zării ochii întunecați și triști, așințiți asupra mea. Și cîrciumarul, și hoții de cai dorm liniștiți, urmai eu, în timp ce noi, oamenii cumsecade, ne certăm și ne facem rău unul altuia.

Era o noapte tristă de august — tristă pentru că în aer se simțea apropierea toamnei ; acoperită de un nor purpuriu, răsărea luna, luminînd slab drumul și ogoarele întunecate de arături de toamnă. Stelele cădeau des. Jenia mergea lângă mine, căutînd să nu privească spre cer, ca să nu vadă stelele căzătoare care o speriau.

— Mie mi se pare că ai dreptate, spuse ea, tremurînd din cauza aerului umed al nopții. Dacă oamenii, toți laolaltă, s-ar putea consacra activității spirituale, ei ar afla mai curînd totul.

— Sigur că da ! Noi sîntem ființe superioare și dacă ne-am da cu adevărat seama de forța geniului omenesc și am trăi numai pentru scopuri înalte, am deveni pînă la urmă ca însuși Dumnezeu. Dar la culmea asta n-o să ajungem niciodată — omenirea va degenera, va pieri și din tot geniul omenesc nu va rămîne nici urmă.

Ne îndepărtasem mult de poartă, cînd Jenia se opri și-mi strînse grăbită mîna.

— Noapte bună ! rosti ea, tremurînd ; umerii îi erau acoperiți doar de bluza subțire și ea se ghemuia toată de frig. Să vii și mîine.

Gîndul că voi rămîne singur, iritat, nemulțumit de mine și de oameni, mă îngrozi ; începui și eu să nu mai privesc stelele ce cădeau.

— Mai rămîi puțin, îi spusei fetei. Te rog.

O iubeam pe Jenia. Poate numai pentru că mă întîmpina și mă conducea și pentru că se uita la mine cu duioșie și admirație. Ce minunate îmi păreau fața ei palidă, gîtul

și brațele subțiri, toată făptura ei firavă, inactivitatea ei, patima ei pentru cărți. Dar mintea? Bănuiam că Jenia nu-i proastă și mă încînta orizontul larg al gîndului ei, poate pentru că judeca altfel decît severa și frumoasa Lida, care nu mă suferea. Eu îi plăceam Jeniei ca artist, îi cucerisem inima cu talentul meu și la rîndu-mi doream pătimaș să pictez numai pentru ea; mă gîndeam la ea ca la micuța mea regină, care va stăpîni odată, împreună cu mine, acești copaci, aceste cîmplinguri, neguri și zări, toată această îmbelșugată și fermecătoare natură, în sinul căreia mă simțeam pînă atunci îngrozitor de singur și de inutil.

— Mai rămîi puțin, mă rugai. Te implor!

Îmi scosei paltonul și-i acoperii umerii înfrigurați, dar ea, temîndu-se să nu pară caraghioasă și urîtă cu paltonul bărbătesc, izbucni în rîs și-l aruncă jos; atunci o luai în brațe și începui să-i sărut fața, umerii, brațele...

— Pe mîine! Îmi șopti dragăstos și încet, temîndu-se parcă să nu tulbure liniștea nopții, mă sărută și ea. Noi, acasă, nu avem taine una față de cealaltă, încît trebuie să spun acum totul mamei și sorei mele... Mi-e atît de teamă! Mama e bună, ea te iubește, dar Lida!

— Și fuși spre poartă.

— La revedere! Îmi strigă de departe.

Încă vreo două minute o mai auzii cum fugea. Nu simțeam nici o dorință să mă duc acasă și nici nu trebuia numai decît să mă duc. Stătui cîțva timp nehotărît în loc, apoi o luai încet înapoi, ca să mai privesc o dată casa în care locuia Jenia, casa dragă, bătrînă și naivă, care părea că mă privește cu ferestrele mezaninului și înțelege totul. Trecui pe lîngă terasă, mă așezai pe o bancă lîngă terenul de tenis, în umbra unui ulm bătrîn și începui să privesc de acolo casa, la ferestrele camerei de la mezanin, unde dormea Missius, izbucni o lumină puternică, apoi se răs-pîndi o lumină calmă, verde — lampa fusese acoperită cu un abajur. Umbre, începură să se miște jute prin cameră. Mă simțeam pătruns de duioșie, cu sufletul împăcat și mulțumit că am reușit să mă îndrăgostesc, să iubesc, dar mă înfiora totodată un ascuțit de teamă la gîndul că la cîțiva pași de mine, într-una din camerele acestei case, locuiește Lida, care nu mă iubește și poate chiar mă urăște. Stăteam

și așteptam sperînd că poate va ieși Jenia ; îmi ciuleam urechea și mi se părea că la mezanin se stă de vorbă.

Trecu astfel aproape o oră. Lumina verde se stinse, umbrele se mistuiră. Luna se ridicase sus, deasupra casei, luminînd grădina adormită și aleile. Glicinele și trandafirii din fața casei se vedeau lămurit, dar păreau toate de aceeași culoare. Se făcuse frig. Ieșii din grădină, îmi ridicai din drum paltonul și mă îndreptai încet spre casă.

Cînd a doua zi după prînz mă dusei la Volcianinovi, ușa cu geamuri de la intrare era larg deschisă. Mă așezai pe terasă, așteptînd ca în grădină, sau de după terenul de tenis, sau pe una din alei să apară Jenia, sau să aud vocea ei din casă. Intrai apoi în salon, în sufragerie. Nu era nimeni. Din sufragerie trecui printr-un coridor lung, spre antreu, apoi mă întorsei. În coridor erau cîteva uși și de după una din ele răsună vocea Lidei.

— Jupînul corb, pe creangă cocoțat... spunea ea tare și răspicat, dictînd se vede, ținea în clonț un boț de caș furat... Cine-i acolo ? strigă ea, auzindu-mi pașii.

— Eu sînt.

— A ! Iartă-mă, nu pot ieși acum, fac lecție cu Dașa.

— Ekaterina Pavlovna e în grădină ?

— Nu, a plecat cu sora mea astăzi de dimineată la o mătușă a noastră, în gubernia Penza. Pe iarnă se vor duce, așa e vorba, în străinătate... adăugă apoi după o scurtă tăcere. Jupînul corb, pe creangă cocoțat... Ai scris ?

Ieșii din antreu, fără să mă gîndesc la nimic ; stătui și privii de pe terasă iazul și satul, pe cînd din casă se auzea : „Un boț de caș furat... Ținea în clonț un boț de caș furat.“

Plecai de la conac luînd drumul pe care venisem aci întîia oară, numai că acum îl străbăteam în sensul contrar : din curte în grădină, apoi pe lîngă casă, apoi în aleea de tei... Aici mă ajunsese din urmă un băietan și-mi întinse un bilet : „I-am povestit totul sorei mele și ea îmi cere să mă despart de dumneata, citii eu. N-aș fi în stare s-o supăr cu neascultarea mea. Dumnezeu să-ți dea fericire. Iartă-mă. Dacă ai și cît de amar plîngem, eu și mama !“

Trecui în aleea întunecată de brazi, sării apoi gardul putred... Pe lanul pe care astă-vară înflorea secara și cîntau prepelile rățăceau acum vacile și cîțiva cai cu piedici la picioare. Ici și colo, pe deal, cîte o pată înverzită : semă-

nături de toamnă. Reveneam la realitate și mă rușinam de tot ce vorbisem la Volcianinovi, și din nou simții că mi-e urât să trăiesc. Sosind acasă, îmi strânsei bagajul și plecai la Petersburg.

N-am mai revăzut niciodată familia Volcianinov. De curând, aflându-mă în drum spre Crimeia, l-am întâlnit în tren pe Belokurov. Purta ca și mai înainte podiovcă și cămașă brodată, și când l-am întrebat de sănătate, mi-a răspuns: „Mulțumim dumneavoastră”. Am stat de vorbă. El își vînduse moșia și cumpăraseră alta mai mică, pe numele Liubovei Ivanovna. De Volcianinovi mi-a vorbit puțin. Lida, după spusele lui, locuia tot la Șelkovka și-i învăța pe copii la școală; treptat-treptat, izbutise să strîngă în jurul ei un cerc de simpatizanți, formînd astfel un grup puternic, și la ultimele alegeri „l-au dărîmat” pe Balaghin, cel care ținea în mîna tot județul. Despre Jenia, Belokurov mi-a spus numai atît că nu trăia la moșie; nu știa unde se află.

Am început să uit casa cu mezanin și doar cîteodată, cînd pictez sau citesc, mă fulgeră cîte-o amintire; uneori lumina verde din geam, alteori zgomotul pașilor mei în noapte, pe cînd mă întorceam îndrăgostit prin cîmp acasă, frecîndu-mi mîinile reci. Rar, numai în clipele cînd mă chinuiește singurătatea și mă doboară tristețea, amintirile mă împresoară în stoluri, tulburi și vagi, visez și încep să cred că și de mine își amintește cineva, că sînt așteptat, că ne vom întîlni într-o zi.

Missius, unde ești?

I

PE NIKOLAI Cikildeev, lacheu la hotelul „Bazarul slav” din Moscova, îl lovise boala pe neașteptate. Îi amorțeau picioarele, se împieticea în mers, și într-o zi, pe când străbătea sala, ducând o tavă cu jambon pe mazare, se împiedică și căzu. Fu nevoit să-și părăsească slujba. Puținul ce-l avea el și nevasta îl cheltui pe medicamente, pînă ce rămase lipsit de orice mijloace de trai. Îi era apoi și urît stînd fără treabă, și se gîndi că ar fi mai bine să plece acasă, la țară. Acasă îți vine mai ușor să boalești, apoi și viața e mai ieftină. Și nu e vorbă goală că „acasă și pereții te ajută”.

Sosi la Jukovo, satul său natal, în fapt de seară. Ori de cîte ori își amintise zilele copilăriei, Nikolai vedea în fața ochilor un cuib luminos, plăcut, încăpător, dar în seara aceea, intrînd în izbă, după atîția ani trecuți, se înfioră, atît era de întuneric înăuntru, murdar și strîmt. Olga și Sașa, soția și fiica lui, care veniseră cu el, se holbau mirate la cuptorul mare și murdar care umplea aproape ju-

mătate din încăpere, negru tot de funingine și de muște. Vai, ce de-a muște ! Cuptorul se aplecase într-o rînă, grinzile din pereți erau strîmbe și ele, și părea că întreaga casă stă gata să se năruie. În colțul de cinste, pe lîngă icoane, erau lipite etichete de la sticle și poze din ziare în loc de tablouri. Sărăcie, cruntă sărăcie ! Nimeni din cei mari nu se afla acasă, cu toții erau duși la seceriș. Pe cuptor stătea o fetiță de vreo opt ani, bălăioară, nespălată și nepăsătoare ; nici nu întoarse ochii spre cei intrați. Jos, o pisică albă își freca spinarea de muchea cuptorului.

— Pis, pis ! o chemă Sașa. Pis !

— Nu aude, zise fetița. A surzit.

— Da de ce ?

— Uite-așa, au bătut-o.

Nikolai și Olga înțeleseseră de la prima ochire ce viață fi așteaptă aici, dar tăcură mlc ; își lăsară legăturile jos într-un colț și ieșiră în tăcere pe uliță. Izba lor era a treia din capul satului și părea cea mai săracă, cea mai veche ; a doua nu era nici ea mult mai bună ; cea din capăt însă avea acoperiș de tablă, perdele la ferestre, gard bun și sta oarecum mai la o parte de celelalte. Acolo se afla cîrciuma. Izbele erau clădite numai pe o singură parte a uliței, și întregul sătuc, amuțit și pașnic, cu ulmi înalți, cu tufișuri de soc și scoruș ce năpădeau de prin curți, se înfățișa plăcut ochilor.

Dincolo de casele țărănești începea o pantă repede, povîrnită pieziș spre rîu ; din malul de lut ieșeau ici și colo bolovani mari de piatră. Pe lîngă acești bolovani se împleteau poteci și se vedeau gropi săpate de olari și, alături, grămezi de oale sparte, roșii sau cafenii, iar jos, la poalele pantei, se întindea lunca, lată și netedă, de un verde-aprins, cu iarba proaspăt cosită ; pășteau acolo cirezile satului. Rîul curgea la depărtare de o verstă de sat, șerpundu-și albia între maluri bogat înverzite, iar dincolo de rîu se întindea o altă luncă verde, cu alte cirezi și cu șiruri lungi de gîște albe, apoi, ca și pe partea aceasta, urma o pantă repede pînă sus, unde se înălța un alt sat, cu o biserică mare cu cinci clopotnițe ; ceva mai departe albea curtea boierească.

— Bine-i aici la voi ! zise Olga, închinîndu-se spre biserică, și cît loc, cît loc, doamne !

Chiar atunci începu să bată clopotul (era ajun de duminică). Două fetițe mici, care aburcau de jos o căldare cu apă, se întoarseră spre biserică, să asculte dangătele.

— Pe vremea asta la „Bazarul slav” se servește masa... rosti Nikolai, dus pe gânduri.

Stînd pe marginea râpei, el și Olga priveau cum apune soarele, priveau cerul, vrîstat cu dungi aurii și roșii ca purpura, cum se oglindea în apa râului, în ferestrele bisericii și în aerul liniștit și nespus de curat, așa cum nu-l află nicăieri la Moscova. Și cînd soarele scăpătă în zare, trecură cu mugete cirezile de vite, veniră și gîștele de pe malul celălalt, și apoi totul amuși, lumina slabă se destrămă în văzduh și întunericul nopții începu să coboare grăbit.

Acasă veniseră bătrînii, tatăl și mama lui Nikolai, slabi, gîrboviți, știrbi, amîndoi la fel de scunzi. Veniră și femeile — nurorile lor, Maria și Feokla, de la moșia de peste rîu unde munceau. Maria, nevasta lui Kiriak, fratele lui Nikolai, avea șase copii, iar Feokla măritată cu Denis, băiatul plecat la oaste, avea doi. Cînd Nikolai intră din nou în casă și văzu adunată toată liota, ghemul de trupuri mari și mici care se mișcau pe paturi, prin leagăne și prin toate colțurile, și cînd văzu cu cîtă lăcomie hăpăiau bătrînul și femeile pîinea neagră, muind-o în apă, își dădu seama că rău făcuse venind și el aci, bolnav, fără bani, ba și cu nevastă și copil — rău de tot !

— Dar fratele Kiriak unde-i ? întrebă el, după ce dădu bună ziua cu toții.

— E băgat la un negustor, ca paznic, răspunse tatăl, în pădure. Kiriak ar fi băiat bun, dar bea mult.

— Nu-i aducător ! vorbi și bătrîna cu glas plîngăreț. Oamenii noștri, vai de ei, în loc să aducă în casă, duc din casă ; Kiriak bea, unchiașul meu bea și el, ce să-i mai ascundem păcatele, a învățat bine drumul la cîrciumă. S-a mîniat pe noi Maica Domnului.

În cinstea musafirilor au pus să fiarbă samovarul. Ceaiul mirosea a pește, zahărul era ud și mușcat pe la colțuri, pe pîine și vase umblau gîndacii ; îți era scîrbă să bei, și ceea ce se vorbea era la fel de urîcios, numai despre sărăcie și boală. Nu băuseră nici cîte o cană de ceai cînd de afară se auzi un răcnet de om beat :

— Ma-arie !

— Pare-mi-se, vine Kiriak, mormăi bătrînul. Vorbeam de lup și lupu-i la poartă !

Toți tăcură. Peste cîteva clipe, aceeași voce, brutală și surdă ca de sub pămînt, ioni :

— Ma-arie !...

Nora mai vîrstnică păli, ghemuindu-se pe lîngă cuptor ; te mirai să vezi cum se întipărește pe fața acestei femei puternice, cu spete late, o expresie de teamă. Fiica ei, fetița care stătuse pe cuptor și părea atît de nepăsătoare, izbucni deodată într-un plîns zgomotos.

— Da tu ce urli, holeră ? țipă la ea Feokla ; aceasta era o femeie frumoasă, zdravăn clădită ca și Maria, cu umerii tot atît de voinici. Nu te teme, n-o omoară !

De la bătrînul său tată Nikolai află că Mariei îi este frică să locuiască în pădure cu Kiriak, și el, de fiecare dată cînd se îmbată, vine după ea, face scandal și o bate fără milă.

— Ma-a-rie ! răsună iarăși, chiar de după ușă.

— Apărați-mă, în numele lui Hristos, dragilor ! bolborosi Maria, suflînd greu, de parcă ar fi scufundat-o cineva în apă foarte rece. Apărați-mă, dragilor...

Toți copiii din casă începură să plîngă ; privindu-i, Sașa pufni și ea în plîns. Se auzi o tuse de bețivan și în casă intră un bărbat înalt, cu barbă neagră și căciulă pe cap. La lumina slabă a lămpii nu i se vedea fața și părea cu atît mai fioros. Era Kiriak. Se apropie de nevastă-sa, își făcu vînt și o lovi cu pumnul peste față ; femeia, amețită de lovitură, nici nu crîcni și se ghemui mai tare pe jos ; din nas începu să-i curgă sîngele.

— Ce rușine, ce rușine ! bombăni bătrînul, cățărîndu-se pe cuptor. Față de oaspeți ! Of, of, păcatele mele !

Bătrîna tăcea, mai gîrbovită parcă, și se gîndea la ceva. Feokla legăna copilul în albie... Dîndu-și seama că pare tuturor fioros, și mulțumit de asta, Kiriak o apucă pe Maria de mînă, și, mormăind ca ursul ca să sporească efectul, o tîrî spre ușă, dar îi văzu deodată pe oaspeți și se opri.

— Aha, ați venit... rînji el dînd drumul nevestei. Frățiorul cu *famelia*... Se închină la icoane, căscîndu-și larg

ochii beți și roșii, și dondăni înainte : A venit frățiorul cu *famelia* în casa părintească... de la Moscova adică, Moscova adică e primul oraș de reședință, maica orașelor... Iertați-mă...

Se așează pe laviță, lângă samovar, și se puse să bea ceai, sorbind zgomotos din farfurioară, în tăcerea tuturor din jur. Bău așa ca vreo zece pahare, apoi se lăsă moale pe laviță și începu să sforăie.

Se pregătiră toți de culcare. Nikolai, ca bolnav, fu lăsat să se culce cu bătrînul, sus pe cuptor. Sașa se lungi pe jos, iar Olga se duse cu celelalte două femei în magazie.

— I-i, porumbița mea, sușoti ea culcîndu-se în fin lângă Maria, lacrimile nu te-ajută cu nimic ! Rabdă, și gata ! În cartea sfîntă stă scris : „Și dacă te lovește cineva pe obrazul drept, să i-l întinzi și pe cel stîng...” I-i-i... porumbița mea !

Apoi, încet, cu glas cîntat, Olga începu să povestească despre Moscova, despre viața ei de pe cînd era fată în casă la camere mobilate.

— Da, la Moscova sînt case mari, de piatră, spunea ea, apoi biserici sînt multe-multe, de patruzeci de ori cîte patruzeci de ori, porumbița mea, iar în case stau numai boieri, și boierii sînt așa de frumoși, așa de educați !

Maria i-a mărturisit că nu numai la Moscova n-a fost, dar nici chiar în capitala județului său de baștină nu s-a dus ; ea era analfabetă, nu știa pe dinafară nici o rugăciune, nici măcar „Tatăl nostru”. Și Maria, și cealaltă noră, Feokla, care trăgea cu urechea la vorba lor, erau amîndouă tare înapoiate ; nici una din ele nu-și iubea bărbatul ; Maria se ferea de Kiriak și, cînd rămînea numai cu el, o apuca tremurul și-i venea amețeală din pricina mirosului tare de votcă și tutun. Iar Feokla, la întrebarea Olgăi dacă nu-i este urît fără bărbat, răspunse cu răutate :

— Dă-l încolo !...

Au mai vorbit puțin și au tăcut...

Era răcoare și lângă magazie țipa cît fl ținea gura un cocoș, împiedicîndu-le să doarmă. Cînd lumina albastră a dimineții începu să pătrundă prin crăpături, Feokla se ridică încet și ieși ; o auziră pe urmă cum fugea undeva, lipăind tare pe pămînt cu tălpile goale.

Olga se duse a doua zi la biserică și o luă cu ea și pe Maria. Coborau pe cărare spre luncă, vesele amîndouă. Olgăi îi plăceau zările largi, depărtate, iar Maria simțea în cumnata ei o ființă apropiată și bună. Răsărea soarele. Jos, deasupra luncii, se rotea în văzduh un erete; rîul curgea întunecat, și pe alocuri mai pluteau fîșii de negură, dar pe partea cealaltă, pe deal, geana de lumină se lățise și biserica strălucea aprins; în grădina boierească țipau din răputeri stăncuțele.

— Bătrîmul e cumsecade, spunea Maria, dar baba e rea, una, două, sare la bătaie! Pîinea ne-a ajuns numai pînă la lăsată secului, de atunci cumpărăm făină de la cîrciumă, iar ea se supără foc, spune că mîncăm prea mult.

— I-i, puicuțo, rabdă, și gata! Stă scris: „Veniți voi cei trudiți și obidiți...”

Olga vorbea rar, cu glasul cîntat, și mai avea și un mers iute și legănat ca de călugăriță. În fiecare zi deschidea Evanghelia și citea cu voce tare, gros, ca dascălii; nici ea nu înțelegea tot ce citea, dar o mișcau vorbele sfinte pînă la lacrimi, iar vechile cuvinte slavone le rostea cu o tulburare caldă în inimă. Credea în Dumnezeu, în Maica Domnului și în sfinți; știa că nu e voie să superi pe nimeni, nici pe oamenii de rînd, nici pe nemți, nici pe țigani sau pe evrei, că rău va fi de aceia care nu au milă de animale; era încredințată că așa stă scris în cărțile sfinte și de aceea, cînd rostea cuvinte din Scriptură, chiar și din acelea neînțelese, fața ei exprima înduioșare și se lumina toată.

— Tu de unde ești? o întrebă Maria.

— Sînt din Vladimir dar trăiesc la Moscova de mult, de cînd eram de opt anișori.

Se apropiaseră de rîu. Pe malul celălalt, jos lîngă apă, se dezbrăca o femeie.

— Asta-i Feokla noastră, o recunosc Maria, a fost peste rîu, la curtea boierului. La argați. Focoasă muiere! Dată dracului, ce mai vorbă!

Feokla, cu sprîncenele ei negre și părul despletit și cu trup de fată voinică, se aruncă de pe mal în rîu, izbind apa cu picioarele și împrăștiind valuri în toate părțile.

— Focoasă muiere ! repetă Maria.

Peste rîu erau aruncate punți șubrede de bîrne și sub ele, în apa limpede și curată, forfoteau o sumedenie de clenii cu fruntea lată. Pe tufișurile verzi aplecate spre apă sclipea roua. Soarele începu să încălzească, era o plăcere să mergi ! Ce dimineată minunată ! Și ce viață minunată s-ar putea trăi pe lumea aceasta dacă n-ar fi sărăcia, cumplita sărăcie de care nu poți să fugi și să scapi ! Și era de ajuns pentru Olga să arunce o singură privire îndărăt spre sat, ca să-și amintească limpede ziua de ieri, și tot farmecul clipei de față să dispară dintr-o dată.

Ajunseră la biserică. Maria se opri lîngă ușă ; nu îndrăzni să înainteze pînă în față. Nu îndrăzni nici să se așeze în strană, deși clopotul începu să cheme la slujbă credincioșii abia pe la ora nouă ; astfel, ea rămase tot timpul în picioare.

Pe cînd se citea din Evanghelie, poporul începu să se miște, făcînd loc familiei boierului : intrară două fete tinere, în rochii albe și pălării cu borul lăt și un băiețel gras și trandafiriu în costum de marină. Vederea lor o înduioșă pe Olga ; fu numaidecît sigură că boierii aceștia erau oameni învățați, frumoși și cumsecade. Maria însă îi privea pe sub sprîncene, posomorîtă și tristă, ca și cum n-ar fi intrat în biserică niște oameni, ci o ceată de căpcăuni care ar fi putut s-o strivească, dacă ea nu le-ar fi făcut loc.

Și de cîte ori dascălul dădea răspunsurile cu vocea lui de bas, ei i se părea că se aude strigată : „Ma-a-rie“, și tresărea speriată.

III

În sat se aflase de sosirea oaspeților, și după slujbă se adună în izbă o mulțime de lume. Veniră Leonicevii și Matveicevii, și Ilicevii să afle noutăți despre rudele lor din Moscova. Era obiceiul în Jukovo ca toți știutorii de carte să fie duși la Moscova și angajați acolo ca lachei sau băieți de serviciu (așa cum din satul de peste rîu se băgau la

brutării). Obiceiul acesta se statornicise de mult, din timpul iobăgiei, de cînd un iobag din Jukovo, un anume Luka Ivanîci, care ajunsese să țină bufetul la un club din Moscova, primea în serviciu numai consăteni, iar aceștia, după ce se întăreau pe locurile lor, își chemau fiecare rudele și le găseau posturi pe la cîrciumi și restaurante. Nikolai fusese trimis la Moscova de pe cînd avea numai unsprezece ani și plasat în serviciu de Ivan Makarîci, din familia Matveicevilor, care servea atunci la „Ermitaj”. Și, vorbind acum cu Matveicevii, Nikolai spunea împieptosindu-se :

— Ivan Makarîci este binefăcătorul meu ; mă rog lui Dumnezeu zi și noapte pentru sănătatea lui ; el m-a făcut om !

— Tăiculiță dragă, se tîngui o bătrînă înaltă, sora lui Ivan Makarîci, noi nu avem de mult vești de la el, suflețelul !

— Astă-iarnă a servit la Omon, așa știu, iar pentru sezonul cald auzisem că s-a tocmnit undeva la o grădină, afară din oraș... A îmbătrînit și el ! Altădată i se întîmpla să aducă pe timp de vară cîte zece ruble pe zi acasă, dar acum pește tot afacerile nu mai merg bine, nu mai merg, și se zbate bătrînul.

Babele, ca și femeile tinere se uitau la picioarele lui Nikolai, încălțate cu pîslari, la fața lui trasă, gălbejită, și oftau :

— Nu ești tu om aducător, Nikolai Osipovici, nu ești aducător ! Nu mai ai putere !

Toți o mîngîiau pe Sașa. Deși împlinise zece ani, nu părea să aibă mai mult de șapte, era micuță de statură și foarte slabă. Lîngă celelalte fete, arse de soare, tunse ciopîrțit și îmbrăcate în cămăși lungi, ieșite de soare, Sașa, albă, cu ochii mari de culoare închisă, cu panglicuță roșie în păr, părea caraghioasă, ca un mic animal prins în cîmp și adus în casă.

— Știe să citească ! o lăuda Olga, privindu-și cu duioșie fiica. Ia de citește, puile ! o îndemna ea, luînd dintr-un ungher Evanghelia. Ia de citește și drept-credincioșii au să te asculte.

Evanghelia era veche și grea, legată în piele, cu colțurile zdrelite, și cînd o răsfoiai se răspîndea un miros, de

parcă ar fi intrat în casă niște călugări... Sașa ridică sprâncenele și începu a citi tare, răspicat, cîntînd ușor :

— După plecarea magilor, iată îngerul Domnului se arată în vis lui Iosif, zicînd : scoală-te, ia pruncul și pe muma lui...

— Pruncul și pe muma lui, repetă Olga, roșie toată de emoție.

— Și fugi în Egipt... și stai acolo... pînă ce-ți voi spune...

La cuvintele „pînă ce“, Olga nu se mai putu stăpîni și începu să plîngă. Privind-o, se porni pe bocit și Maria, apoi și sora lui Ivan Makarici. Bătrînul începu să tușească și să se foiască pe loc ; voia să-i dăruiască nepoatei ceva bun, dar negăsind nimic, dădu doar din mîină. Cînd cititul se sfîrși, vecinii plecară pe la casele lor, foarte înduioșați și mulțumiți de Olga și Sașa.

Fiind zi de sărbătoare, familia rămase toată ziua acasă. Bătrîna, pe care și bărbatul ei, și nurorile, și nepoții o numeau „băbuca“, ținea să trebăluiască singură ; făcea focul în sobă, punea samovarul, ducea chiar și mîncarea la cîmp, iar pe urmă începea a bombăni minioasă că a obosit de atîta muncă ; tot timpul la masă urmărea să nu mănînce nici unul o fărîmă mai mult și, după asta, să nu stea nici o clipă fără treabă unchiașul și nurorile. Ba i se părea că gîstele cîrciumarului vin prin spatele casei în grădina de zarzavat, și atunci ieșea fuga din casă cu un băț lung în mîină și țipa cîte o jumătate de ceas lîngă varza ei zbîr-cită ca și ea însăși ; ba i se părea că cioara pîndește puii și alerga ocărînd spre cioară. Se supăra și ocăra astfel de dimineată pînă noaptea, și de multe ori făcea atîta gă-lăgie și țipa atît de tare, că pe uliță se opreau trecătorii.

Cu unchiașul ei se purta aspru, fără milă, și-l numea cînd trîntor, cînd hodorog. Bătrînul era un mujic slab de înger, pe care nu te puteai bizui, și dacă ea nu l-ar fi muștruluit tot timpul, n-ar mai fi lucrat poate de loc și și-ar fi petrecut viața stînd pe cuptor și trîncănind. El îi povesti îndelung fiului său Nikolai despre niște dușmani ce-i avea, se plînsese de niște nedreptăți pe care vecinii i le-ar fi făcînd zi de zi, și vorbea astfel, că ți-era urît să-l asculți.

— Da, spunea el cu mîimile-n șolduri. Da, la o săptămîină după înălțarea crucii, am vîndut fînul cu treizeci de

copeici pudul, de bunăvoie... Da... Bine... Și uite-așa, duc eu fiinul de dimineață, de bunăvoie, nu supăr pe nimeni, când colo, ce văd — ceasul rău — iese din cârciumă starostele, Antip Sedelnikov. „Unde duci fiinul, așa și pe dincolo ?“ și-mi arde una peste urechi.

Pe Kiriak îl durea îngrozitor capul din cauza beției din ajun și-i era rușine de frate-su.

— Uite ce pocinoguri face votca ! Of, măicuță, doamne ! bolborosea el, scuturându-și capul înjunghiat de dureri. Dumnezeuastră, frățioare și surioară, iertați-mă, în numele lui Hristos, că nici eu nu sînt bucuros.

Fiind zi de sărbătoare, au cumpărat de la cârciumă o scrumbie și din cap a gătit baba o mîncare cu sos. La amiază toți s-au așezat să bea ceai, și au tot băut, pînă ce au asudat ; după ce și-au umflat burțile cu ceai, au luat să mănînce capul gătit cu sos, toți dintr-o singură strachină. Scrumbia însă băbuca a ascuns-o.

Seara un olar a ars oale în rîpă. Jos, în lunca sătucului, s-a jucat hora și s-a cîntat din gură ; au cîntat și din armonică. Pe celălalt mal al rîului, ardea și în lunca de acolo un foc și cîntau tare fetele ; de departe cîntecul lor răsună mai armonios și mai dulce în auz. În cârciumă, și pe lîngă cârciumă, mujicii vorbeau zgomotos sau cîntau cu voci de bețivi, fiecare cum îl tăia capul, și înjurau atît de urît, încît Olga tresărea și spunea muștrător :

— Vai, Doamne !

Se îngrozea de atîtea sudălmi care răsunau una după alta și se mira că mai mult ca toți înjurau bătrînii, când pentru ei venise timpul să se gîndească la moarte. Și copiii, și fetele tinere ascultau însă vorbele murdare fără să le pese ; se vedea bine că erau obișnuiți să le audă din leagăn.

Trecuse de miezul nopții, focurile olarilor se stinseră și aici, și pe malul celălalt, dar jos, în luncă și-n cârciumă, tot se mai petrecea. Bătrînul și Kiriak, beți turtă amîndoi, ținîndu-se de mînă și împingîndu-se unul pe altul, se apropiară de magazia unde dormeau Maria și Olga.

— Las-o, căuta să-l întoarcă bătrînul, las-o... îi femeie cuminte... Păcat !...

— Ma-arie ! urlă Kiriak.

— Las-o... Faci mare păcat... Ji femeie bună.

Mai stătură puțin lângă magazie, apoi se întoarseră amândoi.

Mi-s dragi florile de cîmp...

intonă deodată bătrînul cu o voce subțirică de tenor, apoi scuipe, înjură urît și intră în casă.

IV

Bătrîna o pusese pe Sașa să stea de pază la grădina de zarzavat și-i poruncise să fie cu ochii în patru, ca nu cumva să intre gîștele. Era o zi caldă de august. Gîștele cîrciumarului ar fi putut veni prin spatele casei, dar deocamdată ele își vedeau de lucru ciugulind boabele de ovăz de pe lîngă cîrciumă, numai gînsacul ridica sus capul, vrînd parcă să vadă, nu cumva tabără baba cu bățul ; alte gîște ar fi putut veni de jos, dar acelea, uite-le, erau departe, dincolo de rîu, formînd un șir lung și alb pe luncă. Sașa păzi o bucată de vreme, apoi i se făcu urît și, văzînd că gîștele nu vin, se apropie de rîpă.

Văzu acolo pe fata cea mare a Mariei, Motka ; stătea nemișcată pe un bolovan mare și privea spre biserică. Maria născuse de treisprezece ori, dar rămăseseră în viață doar șase copii, numai fete — și nici un băiat. Cea mai mare dintre ele, Motka, avea opt ani. Desculță, îmbrăcată cu o cămașă lungă, stătea în bătaia soarelui care o ardea drept în creștet : dar ei nu-i păsa și stătea locului ca împietrită. Sașa se apropie și-i spuse, privind spre biserică.

— În biserică stă Dumnezeu. Oamenii aprind prin case lămpi și lumînări, iar la Dumnezeu ard candelile roșii, verzi și albastre, ca niște ochișori. Noaptea Dumnezeu umblă prin biserică și cu el vine și Maica Domnului și sfîntulețul Nikolai — tup, tup, tup... și paznicului îi e frică, tremură de frică ! I-i, drăguță, adăugă fata imitînd pe maică-sa, dar atunci cînd o să vină sffrșitul lumii toate bisericile au să zboare în cer.

— Cu clo-po-te-le ? Întrebă Motka cu vocea ei groasă, lungind fiecare silabă.

— Cu clopote cu tot ! Și la sfârșitul lumii cei buni se vor duce în rai, iar cei răi vor arde în focul veșnic și neștins, draga mea. Mamei mele și Mariei la fel Dumnezeu le va spune : „Voi n-ați supărat pe nimeni și pentru asta duceți-vă pe aici, la dreapta, în rai“. Iar lui Kiriak și băbucăi le va spune : „Iar voi treceți la stînga, în iad“. Și cine a mîncat de fruct în post, acela tot în foc va merge. Sașa privi în sus spre cer, ținînd ochii mari deschiși, și șopti : Uită-te în cer și nu clipi de loc, ai să vezi îngerii.

Motka începu și ea să privească țintă cerul și cîteva clipe trecură în tăcere.

— Vezi ? Întrebă încet Sașa.

— Nu se vede nimic, răspunse Motka, tot cu vocea de bas.

— Dar eu văd. Îngerași micuți zboară prin cer și dau mărunț, mărunț din aripi, ca niște țîntărași.

Motka stătu un timp pe gînduri, privind în pămînt, și întrebă :

— Da băbucă o să ardă ?

— O să ardă, draga mea.

De la bolovanul lor și pînă jos, în luncă, malul se povîrnea lin și neted acoperit de iarbă moale, de un verde-aprins, care te ispitea s-o atingi cu mîna sau să te culci pe ea. Sașa se culcă și se dădu de-a dura pînă jos. Motka, încruntîndu-se și umflîndu-și obrazii, se culcă și ea și se rostogoli repede, iar poalele cămășii i se ridicară pînă la umeri.

— Tare-mi vine să rîd ! zise Sașa fericită.

Amîndouă se urcară din nou sus, pentru a se rostogoli încă o dată, dar auziră strigăte ; glasul pițigăiat le era bine cunoscut. Au, ce grozăvie ! Băbucă, știrbă și cocoșată, cu smocurile ei scurte de păr cărunt în vînt, alunga cu un băț lung gîștele din grădina de zarzavat și țipa :

— Toată varza ați tocat-o, blestematelor, crăpare-ați de trei ori, afurisitelor, boalelor, nu poate trăi omul de răul vostru !

Zărind fetițele, aruncă bățul, luă de jos o varză și, apucînd-o pe Sașa de gît cu degetele-i tari și încovoiate, începu s-o bată. Sașa izbucni în plîns de durere și spaimă,

și atunci gîscanul, legănîndu-se de pe un picior pe altul și întinzîndu-și gîtul, se apropie de bătrînă și-i suieră ceva, iar cînd se întoarce la cîrd, gîstele-l întîmpină aprobativ : ga-ga-ga ! Apoi băbuca începu s-o bată pe Motka, și fetei i se ridică din nou cămașa. Disperată, plîngînd în gura mare, Sașa se îndreaptă spre casă, vrînd să se jeluie mamei ; după ea venea Motka, hohotind și ea tare și gros, fără să-și șteargă lacrimile, astfel că fața îi era udă learcă, de parcă și-ar fi muiat-o în apă.

— Doamne ! strigă Olga tresărind la intrarea fetițelor în izbă. Preasfîntă fecioară !

Sașa începu să povestească, dar în timpul acesta, cu țipete ascuțite și blesteme, intră și băbuca. Feokla se înfurie și ea ; în casă se stîrni gălăgie.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! o liniștea Olga, palidă și disperată, pe micuța Sașa, mîngîind-o pe creștet. E bunică-ta, e păcat să te minii pe ea. Nu-i nimic, copilică dragă.

Nikolai, istovit și scos din fire de atîtea țipete, de foame, de fum și putoare, el care ura și disprețuia sărăcia, căruia îi era rușine de tatăl și de mama lui față de soție și fiică, își coborî picioarele de pe cuptor și zise către mamă-sa, repezit, asprindu-și glasul plîngăreț :

— Dumneatale nu ți-e îngăduit s-o bați ! Nu ai nici un drept s-o bați !

— N-ai crăpat acolo pe cuptor, bolindu-te ! țipă la el Feokla cu răutate. V-a adus aici necuratu, trîntorilor !

Și Sașa și Motka, și toate fetițele cîte erau în casă se cățără pe cuptor, într-un colț, la spatele lui Nikolai, și ascultau de acolo, tăcute și speriate ; se auzea cum băteau inimioarele lor mici. Cînd într-o familie se află un bolnav, care boalește de mult și fără speranță de vindecare, vin unele clipe grele, cînd cei apropiați doresc în taină, în adîncul sufletelor, ca el să moară. Numai copiii se tem de moartea omului apropiat, ei se îngrozesc întotdeauna la gîndul morții. Și acum, oprindu-și respirația, fetițele priveau cu tristețe la Nikolai, se gîndeau că el va muri în curînd, le venea să plîngă și ar fi dorit să-i spună o vorbă bună și duioasă.

Iar el se lipea strîns de Olga, parcă ar fi căutat adăpost lîngă ea și-i spunea încet, cu vocea tremurată :

— Olga, draga mea, nu mai pot sta aici. Nu mai am putere. În numele sfântului Nikolai, în numele lui Hristos din ceruri, scrie-i sorei tale, Klavdia Abramovna, să vîndă sau să amaneteze tot ce are și să ne trimită bani, ca să plecăm de aici. Of, Doamne, urmă el disperat, barem cu un ochi să mai văd Moscova! Barem în vis să mi se arate măicuța Moscovă!

Cînd veni seara și în casă se lăsă întunericul, tristețea din casă crescuse într-atît, că-ți venea greu să și vorbești. Băbucă, supărată, muie în apă niște coji de pîine de secară și începu să le sugă, și le supse mult, un ceas întreg. Maria, după ce mulse afară vaca, intră cu donița de lapte și o puse pe laviță, apoi băbucă începu să toarne din doniță în ulcioare, făcînd asta încet, fără grabă, vădit mulțumită că acum, în postul adormirii Maicii Domnului, nimeni nu va mîncă lapte și-l va putea brînzii tot. Turnă numai puțin, un pic, într-o farfurioară, pentru copilul Feoklăi. Cînd băbucă și Maria plecară să ducă ulcioarele în beci, Motka se învioră deodată, se lăsă să lunece de pe cuptor, și, apropiindu-se de laviță pe care stătea cana de lemn cu coji de pîine, vărsă laptele din farfurioară peste coji.

Întorcîndu-se în casă, băbucă începu iar să-și sugă cojile, iar Sașa și Motka o priveau de pe cuptor, bucuroase că bunică s-a spurcat de post și va fi trimisă negreșit în iad. Mîngîindu-se cu gîndul acesta, s-au culcat să doarmă. Ațipind, Sașa i se năzărea Judecata cea de Apoi; vedea un cuptor mare, cam cît cuptorul olarului, și alături pe necuratul, cu niște coarne ca de vacă, negru din cap pînă-n picioare, gonind-o pe băbucă în foc cu un băț lung, ca acela cu care gonise ea peste zi gîștele.

V

În ziua Adormirii Maicii Domnului, pe la unsprezece noaptea, flăcării și fetele care petreceau în luncă începură deodată să țipe și fugiră într-o goană învîlmășită spre sat. Cei care se aflau sus, pe malul râpei, nu-și putură da seama de la început ce se petrece.

— Foc ! Foc ! răsună de jos un tipăt de groază. Ardem !

Cei ce stăteau sus se întoarseră cu fața spre sat și dinaintea ochilor li se înfățișă o priveriște îngrozitoare, neobișnuită. Pe una din casele mărginașe, din acoperișul ei de paie se ridica o coloană de foc, înaltă de un stînjén, care se învorbura și presăra în toate părțile snopi de scînteii, de parcă ar fi țîșnit foc dintr-o fîntînă arteziană. Curînd, tot acoperișul se învîlvoră într-o singură flacără vie ; se auzea cum trosnește focul.

Lumina lunii păli și satul întreg fu învăluit de o văpaie roșie, tremurătoare. Pe pămînt se mișcau umbre negre și mirosea a ars ; cei ce veneau alergînd de jos, din luncă, gîfîiau atît de tare, că nu puteau nici vorbi ; se înghionteau fugind, cădeau, iar din cauza luminii puternice care-i orbea, nu se mai recunoșteau între ei. Toți priveau îngroziți focul, și spaima lor creștea văzînd cum deasupra flăcărilor, prin fumul învîrtejit, zburau stoluri de porumbei, iar la cîrciumă, unde încă nu se afluase vestea, petrecerea continua și răsună armonica.

— Arde la unchiul Semion ! strigă cineva.

Maria alerga înnebunită în jurul casei, plîngînd și frîngîndu-și mîinile, cu toate că focul era departe, la capătul celălalt al satului. Ieși afară și Nikolai, cu pîslarii în picioare, apoi veniră în goană și copiii, numai în cămăși. Lîngă casa sotnicului cineva începu să bată darabana într-o plăcă de tuci. Bam, bam, bam... răsună în văzduh fără oprire, și la fiecare bătaie inimile tuturor se strîngeau dureros și-i apuca un tremur, ca de frig. Femeile bătrîne ieșiseră cu icoanele în brațe. De prin curți oamenii mînau în goană oile, vițeii și vacile, scoteau lăzi cu lucruri, blănurile de oaie și albiile. Un armăsar negru, pe care nu-l lăsau la herghelie pentru că zvîrlea din copite și rănea caii, scăpase din grajd și, bocănînd zgomotos pe pietre și nechezînd prelung, trecu în goană prin sat, dădu roata de două ori, apoi se opri lîngă o căruță și începu să arunce în ea cu picioarele.

Clopotele începură să bată la biserica de peste rîu.

Lîngă casa în flăcări se făcuse cald și era atîta lumină, încît se vedea lămurit pe pămînt fiecare fir de iarbă. Pe una din lăzile pe care avuseseră timp să le scoată din casă stătea Semion, un bărbat roșcovan, cu nasul mare, cu

o căciulă înfundată în cap pînă la urechi și cu haine de oraș ; soția lui se lungise pe pămînt cu fața în jos și ge-mea în neștire. Un moșneag de vreo optzeci de ani, micuț de statură, chel și cu o barbă mare părînd un pitic, care nu era din sat, dar, se vede, venise și el la foc, umbla de colo-colo, fără șapcă, ținînd o legăturică albă în mînă ; pe chelie i se oglindea jocul flăcărilor. Starostele, Antip Sedelnikov, smolit la față și cu părul negru ca de țigan, se apropie de casa învîlvorată cu toporul în mînă și-i sparse toate geamurile, unul după altul, fără ca nimeni să înțeleagă de ce, apoi se apucă să spargă pragul.

— Femeilor, aduceți apă ! strigă el. Dă-o încoace. Dă încoace tulumba-a ! Întoarce-te !

Mujicii, care cheuiseră pînă atunci la cîrciumă, tirau după ei tulumba de stins focul. Erau toți beți, se împiedicau, cădeau, în ochi le sclipeau lacrimi și toți aveau o în-fățișare jalnică, disperată.

— Fetelor, apă ! striga starostele, cherchelit și el. Miș-cați-vă, fetelor !

Fetele și femeile alergau în vale spre izvor și de acolo cărau pînă sus căldări și cefe pline ; după ce le deșertau în tulumbă, fugeau din nou jos. Olga, Maria, Sașa și Motka cărau cu toatele. Babele și băietanii pompau apa, furtunul sffrîia, iar starostele, îndreptîndu-l cînd asupra ușii, cînd în geamuri, oprea o clipă apa cu degetul, făcînd să sffrîie furtunul și mai tare.

— Să trăiești, Antipe ! se auzeau voci de aprobare. Așa, așa, dă-ți toată silința !

Iar Antip se băga în flăcări și urla de acolo :

— Pompează ! Puneți cu toții mîna, drept-credincioșilor, la o asemenea întîmplare nenorocită !

Bărbații stăteau alături grămadă și priveau la foc, fără să ajute la stins. Nici unul nu știa de ce să se apuce, nu se pricepea la nimic, iar de jur împrejur erau căpițe de grîu, de fîn, magazii și grămezi de uscături. Erau aici și Ki-riak, și bătrînul Osip, tatăl lui, amîndoi chercheliți. Dorind parcă să explice de ce stă cu mîinile încrucișate, bătrînul Osip spunea femeii întinse pe jos :

— Ce te mai zbați, cumătră, atîta ! Doar casa-i asigu-rată, ce mai vrei !

Și Semion povestea cînd unuia, cînd altuia cum a izbucnit focul.

— Uite, că moșneagul ăsta cu legăturica era de față. Pe vremuri a fost năimit la generalul Jukov... Bucătar la generalul nostru, fie-i țărîna ușoară ! Vine el așeară : „Dă-mi drumu în casă, zice, vreau să dorm la tine...” Ei, bineînțeles că am băut cîte un păhărel, ca tot creștinul... Muierea a început a se foi cu gînd să-l cîntească pe bătrîn cu un ceai, dar, ceasul cel rău, a lăsat samovarul în tindă și prin coșul lui focul s-a urcat drept în acoperiș, în paie și iacă, atîta i-a trebuit. Cît pe-aci să ardem și noi. Și căciula bătrînului a ars, păcatele mele !

În estimp, băteau într-una în placa de ruci și sunau clopotele la biserică. Olga, în plină lumină, privea cu răsuflarea tăiată la oile roșii și la porumbeii trandafirii care zburau prin fum și alerga cînd jos, cînd sus. I se părea că bătaia clopotelor i se înfige ca un spin în suflet, că focul nu se va stinge niciodată, că a pierdut-o pe undeva pe Sașa. Iar cînd în casă căzu cu mare hui acoperișul, fu sigură că va arde tot satul ; atunci își pierdu pe loc puterile, nu mai cără apă și se așeză pe marginea rîpei, punînd căldările lîngă ea. Alături și mai jos, ședeau și alte femei și boceau ca la mort.

Dar iată că de pe malul celălalt, de la conacul boieresc, se văzură venind în două căruțe argații ; aduceau cu ei o altă tulumă de stîns focul. Veni călare și un student foarte tînăr, cu tunică albă, descheiată. Argații începură să dea cu topoarele, așezară o scară lungă și cinci oameni deodată se cățară pe ea. În frunte urca studentul, roșu la față și țipînd răgușit porunci, de parcă stingerea unui foc era pentru el un lucru obișnuit. Casa fu desfăcută bîrnă cu bîrnă, ba desfăcură și grajdul de vite și stogul apropiat.

— Nu-i lăsa să strice tot, se auzi din mulțime un glas mînios. Nu-i lăsa !

Kiriak se îndreptă cu pas hotărît spre casa în flăcări, ca și cum ar fi vrut să împiedice dărîmarea ei, dar unul din argați îl întoarse înapoi și-l pocni peste ceafă. Se auziră rîsete, argatul lovi încă o dată, Kiriak căzu și fugi înapoi în patru labe.

De pe malul celălalt mai veniră apoi două fete tinere, frumoase, cu pălării, surorile studentului. Stăteau mai de-

parte și priveau la foc. Bîrnele aruncate care-ncotro nu mai ardeau, dar fumegau puternic ; studentul, manevrînd fur-tunul, îndrepta apa cînd pe aceste bîrne, cînd asupra muji-cilor privitori, cînd spre femeile care cărau apă.

— Jorj ! îi strigau muștrător surorile îngrijorate. Jorj !

Focul fu stins. Și numai cînd oamenii începură să se împrăstie, băgară de seamă că începea să se crape de ziuă ; toți păreau palizi și cu fețele trase, dar asta se întîmplă întotdeauna în ceața zorilor, cînd pe cer se sting ultimele stele. Împrăștiindu-se, bărbații rîdeau, vorbind de bucătarul generalului Jukov și de căciula lui care a ars ; erau porniți acum să ia totul în glumă, parcă le părea rău că s-a stins focul atît de repede.

— Dumneavoastră, boierule, ați stins foarte bine, îi spuse Olga studentului. Dacă ați veni la noi, la Moscova, acolo ați avea ce stinge, în fiecare zi izbucnește cîte un foc.

— Ce, dumneata ești din Moscova ? Întrebă una din cele două fete tinere.

— Chiar așa. Soțul meu a avut serviciu la „Bazarul slav”. Asta e fata mea, arată ea spre Sașa, care înghețase de frig și se lipea de dînsa. Tot din Moscova, da !

Domnișoarele i-au spus ceva în franțuzește studentului, care i-a dat apoi Sașei treizeci de copeici. Osip, unchiașul, văzuse totul și pe fața lui se aprinse deodată o lumină de nădejde.

— Mulțumim lui Dumnezeu că n-a fost vînt, înălțimea-voastră, spuse el studentului, altfel am fi ars cu toții într-un ceas. Înălțimea-voastră sînteți un boier bun, adăugă el sfios, coborînd vocea, și-i tare rece în zori, ar fi bine să ne putem încălzi... de-o jumătățică... din mila dumneavoastră.

Dar nu i se dădu nimic ; unchiașul tuși amărît și o luă spre casă. Olga, stînd pe marginea rîpei, privi cum cele două căruțe cu argați treceau rîul prin vad și cum boierii mergeau pe jos, prin luncă ; pe malul celălalt îi aștepta o trăsură. Intrînd în casă, ea începu să-i povestească soțului, încîntată :

— Da-s atît de buni ! Da atît de frumoși ! Iar domnișoarele, aidoma heruvimilor !

— Trăsni-i-ar să-i trăsnească ! blestemă somnoroasă Feokla.

Maria se socotea foarte nenorocită ; deseori își dorea moartea ; Feoklei însă, dimpotrivă, viața ce-o ducea îi era pe plac ; și sărăcia, și murdăria, și veșnicele înjurături. Mînca orice i s-ar fi dat, fără mofturi, dormea unde se nimerea ; lăturile le vărsa chiar lîngă ușă ; le vărsa și trecea apoi cu picioarele goale prin băltoacă. Din prima zi îi urîse pe Olga și Nikolai, tocmai pentru că lor nu le plăcea asemenea viață.

— Om vedea ce-o să mîncați pe iarnă aici, boieri moscoviți ! spunea ea cu răutate. Om vedea !

Într-o dimineață, asta s-a întîmplat pe la începutul lunii septembrie, Feokla aducea din vale două căldări cu apă ; era roșie de frig, sănătoasă, frumoasă ; cînd intra pe ușă, Maria și Olga ședeau la masă și beau ceai.

— Ceai cu zahăr ! rînji Feokla. Ce mai cucoane ! adăugă ea, punînd căldările jos. Au făcut modă nouă, să bea ceai în fiecare zi. Vezi să nu vă umflați de atîta ceai, urmă ea, privind cu ură la Olga. Ți-ai îngrășat la Moscova un bot cît toate zilele, bufleo !

Ridică cobilița și o lovi pe Olga peste umăr ; cele două cumnate abia putură îngîna, plesnindu-și palmele :

— Maică precistă !

Apoi Feokla plecă la rîu să spele rufele, și tot drumul înjura atît de tare, că se auzea pînă-n izbă.

Ziua se sfîrși și începu seara lungă de toamnă. În casă se depăna mătase, depăneau toți afară de Feokla care plecase peste rîu. Mătasea o luau de la fabrica din apropiere și, cu toate că muncea toată familia, se cîștiga puțin de tot — vreo douăzeci de copeici pe săptămînă.

— Pe vremea robiei era mai bine, povestea bătrînul, depănînd mătasea. Pe atunci și mîncarea, și munca, și somnul, totul era orînduit la timpul său. La prînz îți dădea borș și cașă, seara tot borș și cașă. Castraveți și varză, cît pofteai ! Îmbucai, după voie, cît îți dorea sufletul. Ce-i drept, erai ținut mai din scurt, fiecare își cunoștea lungul nasului.

Ardea o singură lampă mică ; pîlpîia slab și scotea fum. Cînd vreunul din casă trecea prin dreptul lămpii, umbra lui mare lăsa să se vadă în fereastră lumina puternică a lunii. Unchiașul Osip povestea încet, fără grabă, cum se trăia înainte de dezrobire și cum prin aceste locuri, unde viața astăzi este atît de plictisitoare și lipsită de toate, altădată se făceau vînători cu gonași și cu cîini, și cum atunci mujicilor li se dădea votcă, și cum plecau spre Moscova șiruri întregi de căruțe cu păsări tăiate pentru boierii cei tineri, cum țărani rîi erau pedepsiți cu biciul sau trimiși la moșia din Tver, și cum cei buni erau răsplătiți. Băbucă povesti și ea ceva. Ea ținea minte tot, pînă în cele mai mici amănunte. Povesti despre stăpîna ei, o femeie bună, cu frica lui Dumnezeu, al cărei soț era bețiv și muieratic, cum toate fetele stăpînei se măritaseră prost, vai de capul lor ; una a nimerit un bețiv, alta a luat un tîrgoveț, a treia a fost furată (însăși baba care era pe atunci fată tînărajă ajutase la această răpire), și toate trei au murit curînd de supărare, ca și mama lor. Aducîndu-și aminte de ele, băbucă lăcrimă puțin.

Deodată cineva bătu în geam și toți tresăriră.

— Tătucă Osip, dă-mi drumul să înnoptez la tălică !

Intră bătrînelul cel chel, bucătarul generalului Jukov, cel căruia îi arsesese căciula. Se așeză pe laviță, ascultă o bucată de vreme, apoi începu și el să-și amintească și să povestească diferite întîmplări. Stînd pe cuptor, cu picioarele atîrnate, Nikolai îl asculta și-l întreba mereu despre unele mîncăruri ce se găteau pe timpul boierilor. Pomeniră nume nemaiauzite de fripturi și de fel de fel de supe și sosuri, iar bucătarul, care ținea și el minte tot, numea tot feluri care astăzi nici nu se mai fac, bunăoară o zeamă ce se gătea din ochi de taur și se numea „Cînd te scoli de dimineață“.

— Dar pîrjoale Mareșal se găteau pe atunci ? întrebă Nikolai.

— Nu.

Nikolai dădu din cap a pagubă și zise :

— Ce știți voi, bucătari de trei parale !

Fetele stăteau și ele pe cuptor și priveau în jos fără să clipească ; păreau multe, ca un pîlc de heruvimi în nori. Le plăceau povestirile și, ascultînd, oftau, tresăreau și păleau

cînd de bucurie, cînd de teamă, iar cînd vorbea băbuca, care povestea mai frumos ca toți, ascultau cu răsuflarea oprită, temîndu-se să facă o mișcare.

Se culcară apoi în tăcere; bătrînii, tulburați de cele povestite, se gîndeau cît de frumoasă e tinerețea, și cum după ea, oricum ar fi fost, nu-ți rămîn decît amintiri, amintiri frumoase, luminoase și bune, apoi fi săgeta gîndul la moartea care nu mai era departe — cît de groaznică și de rece-i hîda! — nu, mai bine să nu te mai gîndești la ea! Lampa se stinse, și în întuneric cele două ferestre puternic luminate de lună, ca și liniștea nopții și scîrțîitul leagănului aminteau toate că viața a trecut și că n-o mai poți întoarce cu nici un chip. Abia adormi, și parcă simți cum cineva te apucă încet de umăr și-ți suflă în obraz; nu mai ai somn, trupul ți-e greu, amorțit, iar în cap îți vin doar gînduri de moarte. Te întorci pe partea cealaltă, parcă ai alunga vedenia rea, dar prin minte încep să-ți umble gînduri triste, de sărăcie, hrană; te gîndești că făina s-a scumpit și de la o vreme îți amintești din nou că viața trece și n-o mai poți întoarce...

— Of, of... Doamne! oftă bucătarul.

Cineva bătu încet, încetîșor în geam. Pesemne se întor-se Feokla. Olga se sculă căscînd; șoptind o rugăciune, deschise ușa, apoi trase și zăvorul în tindă. Dar nu intră nimeni, de afară răbufni doar o pală de aer rece și razele lunii luminară casa. Prin ușa deschisă se vedea și ulița pustie și liniștită, și luna care plutea pe cer.

— Cine-i? strigă Olga.

— Eu, se auzi răspunsul. Eu sînt.

Lîngă ușă, lipită de zid, stătea Feokla goală pușcă. Îre-mura de frig, dinții îi clănțăneau în gură, și în lumina albă a lunii părea foarte palidă, straniu de frumoasă. În strălucirea lunii, umbrele și luminile se despărteau pe trupul ei deosebit de distinct; se vedeau clar sprîncenele negre și pieptul alb, tînăr și frumos.

— Pe malul celălalt m-au dezbrăcat niște golani, mi-au dat drumul așa... îngăimă ea. Uite cum am venit, fără cămașă măcar, așa cum m-a făcut maica. Adu-mi să mă îm-brac cu ceva.

— Vino în casă, șopti Olga, începînd să tremure și ea de frig.

— Să nu mă vadă bătrînii cumva.

Și într-adevăr, băbuca și începuse să se sucească bombănind, iar unchiașul întrebă : „Cine-i acolo ?“ Olga îi aduse afară cămașa și fusta ei, Feokla se îmbracă, apoi, ferindu-se să nu izbească ușile, intrară amîndouă în casă.

— Tu erai, chele netedă ? bombăni supărată băbuca, ghicind că venise nora. Uf, fir-ai să fii, lunatico, nu mai crăpi odată !

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! îi șoptea Feoklei Olga, învelind-o. Nu-i nimic, draga mea.

Se făcu liniște din nou. În casă toți dormeau prost, pe fiecare-l chinuia cîte ceva : pe unchiaș — durerea din spate, pe babă — grijile și răutatea, pe Maria — frica, pe copii — rîia și foamea. Și în noaptea aceea somnul le era zbuciumat ; se răsuceau toți de pe o parte pe alta, vorbeau în somn, se sculau să bea apă.

Deodată Feokla începu să plîngă în gura mare, cu liote groase, dar se stăpîni numaidecît ; suspina numai, din ce în ce mai încet, pînă se opri de tot. Din cînd în cînd, de pe malul opus se auzea cum bate un ceas, dar ceasul bătea ciudat, întîi cinci lovituri, apoi trei.

— Of, Doamne ! ofta bucătarul.

Privind pe geam, era greu de spus dacă se crapă de ziuă sau tot luna luminează. Maria se ridică și ieși din casă ; se auzi îndată cum mulge vaca afară și-i spune : „Sta-ai !“ Ieși apoi și băbuca. În casă era încă întuneric, dar începeau să se zărească lucrurile.

Nikolai, care nu dormise toată noaptea, se dădu jos de pe cuptor. Își scoase din cufărașul său verde un frac, îl îmbracă și, apropiindu-se de fereastră, îi netezi mîneca, apoi ridică puțin coada fracului și zîmbi. După asta îl dezbracă cu grijă, îl păтури în cufăr și se culcă din nou.

Maria se întoarse și începu să ațîțe focul în sobă. Se vedea că nu-și revenise încă bine din buimăceala somnului și se trezea abia acum, în mers. Pesemne că visase ceva sau îi umblau prin cap povestirile de cu seară, căci începu să se întindă alene lîngă sobă și zise :

— Nu, tot mai bună e libertatea !

A venit boierul, așa îl numeau în sat pe zapciu. Când și pentru ce va veni se știa cu o săptămână înainte. În Jukovo nu erau decât patruzeci de gospodării, dar datoriile lor către stat și către zemstvă, mereu amânate, întreceau suma de două mii de ruble.

Zapciul se opri la cârciumă, bău acolo două pahare de ceai și porni apoi pe jos spre casa starostelui, unde îl aștepta afară ceata de datornici. Starostele, Antip Sedelnikov, cu toată tinerețea lui — avea doar câțiva ani peste treizeci — era sever și întotdeauna de partea autorității, deși, sărac fiind, își plătea și el neregulat dările. Se vedea că se simte bine ca staroste, îi plăcea senzația de putere, pe care, de altfel, nu știa să și-o manifeste decât prin severitate. La adunări era temut și ascultat. Se întâmpla ca pe uliță sau lângă cârciumă să-i cășuneze deodată pe vreun bețiv, atunci îi lega mînile la spate și-l închidea la arest ; o dată a închis-o chiar pe băbucă care, venind la adunare în locul lui Osip, începuse să înjure acolo în gura mare ; a ținut-o închisă o zi și o noapte. La oraș nu fusese nicio dată și nici cărți nu citise, dar culesese cine știe cum o seamă de cuvinte savante și-i plăcea să le folosească în vorbă ; țăranii îl respectau și pentru asta, deși nu înțelegeau întotdeauna ce spune.

Cînd Osip intră cu cărțulia lui de dări în casa starostelui, zapciul, un bătrîn slăbănog, cu favoriți lungi și cărunți, îmbrăcat cu o haină cenușie, ședea la masă, în colțul de cînst, și scria ceva. În casă era curat, pereții fuseseră împodobiți cu poze colorate, tăiate din ziare ; la locul cel mai vizibil, lângă icoane, era pus portretul lui Battenberg, un fost prinț bulgar. Tot la masă ședea și Antip Sedelnikov, cu mînile încrucișate.

— Acesta are o datorie de 119 ruble, rosti el, cînd veni rîndul lui Osip. Cum e drept că a dat o rublă înainte de sfintele sărbători, tot așa-i de drept că de atunci n-a mai dat nici o para.

Zapciul ridică ochii spre Osip :

— Păi, de ce asta, frăţioare ?

— Faceţi-vă milă şi pomană, înălţimea-voastră, începu Osip tulburat. Daţi-mi voie să vă spun, boierule, greu an, afurisit an ! „Osip, zice el, vinde fînul... Tu, zice, vinde-l.” Da de ce ? Am avut o sută de puduri de fîn pentru vânzare... L-au cosit muierile... Ei, m-am învoit... Totul s-a făcut, de bunăvoie...

Se plîngea de staroste şi se întorcea mereu spre ţărani, parcă i-ar fi pus martori ; faţa i se brobonă de sudoare şi se roşi, iar privirea i se făcu ascuţită şi rea.

— Nu înţeleg de ce-mi spui toate astea, zise zapciul. Eu te întreb pe tine, pe tine te întreb, de ce nu plăteşti dările ? Pentru toţi care nu plătiţi, eu trebuie să răspund ?

— Să mă omorîţi, că n-am de unde !

— Aceste cuvinte sînt fără *consicinţe*, înălţimea-voastră, zise starostele, dîndu-şi aere. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel*, dar binevoiţi să întrebaţi şi pe ceilalţi — cauza principală este votca. La băutură şi la tărboui îs buni, oameni fără nici o înţelegere !

Zapciul scrisese ceva şi-i spusese lui Osip tacticos, calm, ca şi cînd i-ar fi cerut un pahar cu apă :

— Ieşi afară !

Curînd după aceea plecă. Se sui tuşind în trăsurica lui ieftină, şi se vedea bine, după spinarea lui lungă şi slabă, că nu-şi mai amintea nici de Osip, nici de staroste, nici de datoriile celor din Jukovo, că se gîndea la cu totul altceva, care-l privea numai pe el. Nici nu se depărtase bine, că Antip Sedelnikov şi scosese din casa lui Cikildeev *samovarul* ; în urma lui venca băbucă ţipînd ascuţit, încordîndu-şi pieptul :

— Nu ţi-l dau, nu ţi-l dau, afurisitule !

Antip mergea repede, cu paşi mari, iar băbucă fugea mărunţ după el, abia trăgîndu-şi răsufarea, gata să cadă, gîrbovită şi furioasă ; basmaua îi alunecase pe umeri şi părul cărunţ, cu luciri verzui, i se zburlise de vînt. Deodată se opri, apoi, ca o adevărată răzvrătită, începu să se lovească cu pumnii în piept, bocindu-se deznădăjduită :

— Săriţi, oameni buni ! Pravoslavnicilor ! Toţi care credeţi în Dumnezeu ! M-au oropsit ! Dragii mei, ajutaţi-mă !

— Băbucă, băbucă, se răsti la ea starostele. n-ai de loc minte în capul tău !

Fără samovar se făcu și mai urît în casa Cikildeevilor. Era ceva înjositor în această lipsă, ca și cînd i s-ar fi răpit casei cinstea. Dacă ar fi luat starostele masa, lavițele și toate oalele, n-ar fi părut atît de pustiu în casă. Băbucă ocăra pe toți, Maria plîngea, și fetițele, privindu-și mama, plîngeau și ele. Unchiașul, simțindu-se vinovat, se pitea trist în vreun ungher și tăcea. Tăcea și Nikolai. Băbucă își iubea feciorul și-i era milă de el, dar în supărarea ei uită de milă și se năpusti asupra lui cu ocări și învinuiri, băgîndu-i pumnul sub ochi. Țipa că el este vinovat de toate, păi da, de ce trimitea atît de puțini bani cînd în scrisori se lăuda că la „Bazarul slav“ cîștigă cîte cincizeci de ruble pe lună ? De ce a venit aici, ba și cu familia ? Dacă moare, cu ce bani îl îngroapă ?... Și-ți era mai mare mila să te uiți la Nikolai, la Olga și la Sașa.

Bătrînul își drese glasul cu năduf, își luă căciula și se duse la staroste. Se înnopta. Antip Sedelnikov lipea ceva lîngă cuptor, umflîndu-și obrajii. În casă mirosea a fum. Copiii lui, slabi, nespălați, cu nimic mai arătoși ca aceia din familia Cikildeev, se jucau pe jos. Nevasta lui Antip, o femeie urîtă, pistruiată, cu burta mare, depăna mătase. O familie nenorocită și săracă în care numai Antip era chipeș și voinic. Pe o laviță stăteau la rînd cinci samovare. Bătrînul își făcu cruce la tabloul lui Battenberg și zise :

— Antip, fă-ți milă și pomană, dă-mi înapoi samovarul ! În numele Domnului te rog !

— Adu trei ruble și ți-l dau.

— N-am de unde !

Antip își umflă obrajii, și focul dudu, ogîndindu-se în samovare. Bătrînul își mai mototoli căciula un timp, apoi zise din nou :

— Dă-mi-l !

Oacheșul staroste părea acum negru de tot, semăna cu un vrăjitor. Se întoarse către Oșip și-i spuse repede și sever :

— Totul este în dependență de șeful zemstvei. La adunarea administrativă din data de douăzeci și șase, poți reclama motivul nemulțumirii tale, în scris sau verbal.

Osip nu înțelese nimic, dar se mulțumi cu atât și se duse acasă.

Peste vreo zece zile veni din nou zapciul, rămase în sat timp de o oră, apoi plecă din nou. În zilele acelea bătea tare vîntul și era ger. Rîul înghețase de mult, dar zăpada încă nu căzuse, și oamenii se chinuiau pe drumul desfundat. Într-o zi de sărbătoare, spre seară, veniră vecinii lui Osip să mai stea puțin la sfat. Vorbeau pe întuneric; fiind păcat să lucrezi, nu mai aprinseseră lampa. Noutățile erau destul de neplăcute. Din cîteva gospodării fuseseră luate pentru neplata dărilor cîteva găini și trimise la administrația plășii, unde muriseră, pentru că nimeni nu le-a dat toată ziua de mîncare; au luat și niște oi, și cum pe drum, în fiecare sat, le tot mutau legate dintr-o căruță în alta, una din oi a murit. Și acum se întrebau: cine e vinovatul?

— Zemstva! spunea Osip. Cine altul?

— Știut că zemstva!

Zemstva era învinuită de toate, și de neplata birurilor, și de asuprire, și de recolta proastă, deși nimeni din ei nu știa bine ce este zemstva. Se auzise atât, că niște mujici bogați, care aveau fabrici, prăvălii și hanuri proprii, fuseseră un timp consilieri la zemstvă, dar au rămas pînă la urmă nemulțumiți și au înjurat apoi zemstva acasă și prin cîrciumi.

Oamenii s-au mai tînguit apoi că Dumnezeu nu trimite zăpadă; trebuiau să aducă lemne de la pădure, dar pe hîrtoapele înghețate nu poți merge nici cu căruța, nici pe jos. Cu cincisprezece, douăzeci de ani mai înainte, oamenii din Jukovo vorbeau despre lucruri mult mai de seamă. Pe atunci fiecare bătrîn avea o înfățișare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă știa și aștepta ceva; băsmuiau despre acte cu pecete de aur, despre împărțiri noi de pămînt, despre comori, rosteau vorbe cu tîlc, greu de priceput... Acum însă locuitorii din Jukovo nu mai aveau nici o taină, toată viața lor era deschisă, ca-n palmă, în văzul tuturor, și puteai grăi numai de sărăcie, furație și că nu e zăpadă.

Au mai stat tăcuți, apoi din nou și-au amintit de găini și oi și au început să se întrebe iarăși cine e vinovat.

— Zemstva, repetă trist Osip. Cine altul?!...

Biserica parohială se afla la depărtare de șase verste, la Kosogorovo, dar oamenii se duceau acolo numai la nevoie, când aveau de slujit un botez, o nuntă sau un prohod; ca să se roage însă se duceau tot peste râu. De sărbători, dacă era vreme frumoasă, fetele se găteau și plecau grămadă la slujbă; era plăcut să le privești cum merg prin luncă în rochiile lor roșii, galbene și verzi. Când era vreme urită însă stăteau toți acasă. Împărtășania o primeau la biserica parohială. De la cei care nu avuseseră vreme în postul mare să se ducă atât de departe la împărtășanie, părintele lua câte 15 copeici atunci când venea cu sfeștania pe la casele oamenilor.

Bătrînul Osip nu credea în Dumnezeu și mai niciodată nu se gîndea la el; recunoștea totuși că este ceva ascuns, deasupra înțelegerii, dar își zicea că lucrurile acestea privesc doar pe muieri, și când se vorbea față de el despre religie sau minuni și i se puneau întrebări, răspundea fără chef, scărpinîndu-se în creștet:

— Da cine le știe!

Băbucă credea, dar într-un fel ciudat. În mintea ei totul se învălmășise; și când începea să se gîndească la păcate, moarte și izbăvirea sufletului, nevoile și grijile îi furau gîndul, și uita repede la ce se gîndise. Nu mai ținea minte nici o rugăciune; seara, înainte de culcare, se oprea în fața icoanelor și șoptea:

— Maica domnului din Kazan, maica domnului din Smolensk, maica domnului, sfîntă treime...

Maria și Feokla se închinau adesea și se împărtășeau în fiecare an, dar o făceau din obișnuință. Pe copii nimeni nu-i învăța să se roage, nu le vorbea de Dumnezeu, nu le lămură nimic, numai că în postul mare erau opriți să mănînce de fruct. În celelalte case se petrecea cam același lucru; puțini credeau, puțini înțelegeau ceva. Toți însă venerau sfînta scriptură, puneau mare preț pe ea, dar cărți nu aveau, sau nu aveau pe nimeni care să le citească și să le explice, de aceea, pe Olga, care citea cîteodată din evanghelie, o respectau și-i spuneau și ei, și Sașei „dumneavoastră“.

Olga pleca deseori în satele vecine de sărbătorile de hram, se ducea și în capitala de județ unde erau două mănăstiri și douăzeci și șapte de biserici. Când pornea în pelerinajele ei bisericesti, uita cu desăvârșire de ai săi, și numai când se întorcea acasă, făcea deodată uimitoarea descoperire că are un soț și o fetiță, și atunci spunea zîmbind, radiind de fericire :

— Mare-i mila lui Dumnezeu !

Cele ce se petreceau în sat îi păreau respingătoare, o îndurerau profund. De sfântul Ilie oamenii beau, de Adormirea Maicii Domnului beau, la înălțarea crucii de asemenea. De pocroave la Jukovo se ținea hram, și țăranii au băut trei zile încheiate ; după ce băuseră cincizeci de ruble din banii obștii, au umblat prin case să mai strângă bani pentru votcă. În prima zi, la Cikildeevi s-a tăiat un berbec și au mîncat din el dimineața, la prînz și seara ; au mîncat de s-au umflat, iar noaptea copiii se sculau să mai înfulece încă. Toate cele trei zile Kiriak a fost beat mort, și-a băut tot, pînă și căciula și cizmele, și a bătut-o atît de crunt pe Maria, că a trebuit să i se toarne apă în cap pînă s-o trezească din leșin. Pe urmă tuturor le-a fost rușine și lehamite.

La Jukovo a avut loc o dată o adevărată procesiune religioasă. Asta s-a petrecut într-o vară, în august, cînd prin întregul județ a fost purtată din sat în sat icoana făcătoare de minuni. În ziua cînd o așteptau să vină la Jukovo, timpul era liniștit și înmormorât. Încă din zori, fetele plecară să întîmpine icoana, îmbrăcate în rochii de sărbătoare în culori vii, dar au adus-o tocmai spre seară, cu procesiune și cîntări, pe cînd dincolo de rîu, la biserică, băteau clopotele. Norod mult, localnici și străini, umpluse șoseaua ; praf, zgomot, îngrămădeală... Iar unchiașul, băbuca, Kiriak și toți ceilalți întindeau mîinile spre icoană, o priveau lacom și blîugiau plîngînd :

— Apărătoarea noastră ! Maica ! Apărătoarea !

Tuturor parcă li se luminau mințile și înțelegeau că între cer și pămînt nu e un gol, că nu totul a fost cotropit de cei bogați și puternici, că se mai află o nădejde de scăpare din fața nedreptăților, a robiei, a cumplitei sărăcii și a rachiului răufăcător.

— Apărătoarea noastră, maica noastră ! plîngea în hohote Maria. Măicuțiță bună !

Dar slujba s-a sfârșit, icoana a fost dusă mai departe și totul a rămas ca mai înainte ; din cârciumă au început să răsunе din nou răcnetele bețivilor.

În sat doar mujicii bogați se temeau de moarte ; ei credeau prea puțin în Dumnezeu și în mîntuirea sufletului, dar de teama sfârșitului aprindeau lumînări și făceau slujbe. Cei săraci nu se temeau de moarte. Unchiașului și băbucăi li se spunea în față că au trăit destul, că ar fi timpul să moară, și ei nu se supărau. Tot așa, față de Nikolai nu se sfiau să-i spună Feoklei că atunci cînd soțul ei Denis va fi eliberat din armată și se va întoarce acasă, Nikolai va fi mort. Maria, mai mult ca toți, nu se temea de moarte, ba chiar o dorea și-i părea rău că nu mai vine, iar cînd îi murea vreun copil se simțea fericită.

Nu se temeau de moarte, în schimb se temeau amarnic de boli. Era destul un fleac de nimic — crampe la stomac, o fierbințeală ușoară — și băbucă se culca pe cuptor, se învelea și se pornea să geamă tare, neîntrerupt : „Mo-o-or !” Unchiașul dădea fuga la preot, și îndată o împărtășeau și o miruiau pe babă. Se vorbea des prin case de răceli, de limbrici, de gîndaci care umblă prin burtă și se urcă spre inimă. Mai mult ca de orice se temeau de răceală, de aceea chiar și vara se îmbrăcau gros și se încălzeau pe cuptor. Babei îi plăcea să se doftoricească, și mereu se ducea la spital, unde spunea că are numai cincizeci și opt de ani, nu șaptezeci, cît avea ; îi intrase în cap că doctorul, dacă va ști adevărata ei vîrstă, n-are s-o mai caute, îi va spune că e vremea să moară, că n-are s-o mai îngrijească ! Pleca de obicei la spital în zori de zi, cărînd după ea două, trei fete și se întorcea seara, flămîndă și înfuriată, aducînd o șticluță cu picături pentru dînsa și alifii pentru copii. O dată l-a luat cu ea și pe Nikolai, care pe urmă a băut două săptămîni niște picături și se lăuda că-i este mai bine.

Băbucă cunoștea pe toți doctorii, felcerii și vracii pe o întindere de treizeci de verste, și nici unul nu-i era pe plac. De pocroave, atunci cînd preotul merge din casă în casă cu crucea, diaconul i-a spus că în oraș, pe lîngă închisoare, stă un om bătrîn, fost felcer militar, care știe să lecuiască foarte bine, și o sfătui să se ducă la el. Băbucă îl ascultă. La prima zăpadă plecă la oraș și aduse cu ea un bătrînel bărbos, evreu botezat, purtînd caftan lung ; fața îi era brăz-

dată de vinișoare albastre ; în casă lucrau atunci cu ziua un croitor și doi băieți. Croitorul, bătrîn și cu ochelari mari, croia din vechituri o vestă, iar băieții coseau niște pîslari. Kiriak, care fusese dat afară din serviciu din pricina beției și robotea pe acasă, ședea lîngă croitor și repara hamul. În casă se făcuse prea cald cu atîția oameni și plutea un miros greu. Botezatul îl cercetă pe Nikolai și spuse că ar trebui să i se pună ventuze.

Puse chiar el ventuzele, pe cînd bătrînul croitor, Kiriak și fetele stăteau și priveau, și li se părea că văd cum iese din Nikolai boala. Nikolai privea și el cum ventuzele, lipite de piept, se umplu treptat cu sînge negru, și simțea că într-adevăr iese din el ceva și zîmbea mulțumit.

— Bine, foarte bine spunea croitorul. Să dea Dumnezeu să-ți ajute.

Botezatul îi puse douăsprezece ventuze, apoi încă douăsprezece, bău ceai și plecă. Nikolai începu să tremure ; fața i se trase și, cum spuneau în urmă femeile, i se strînsese ca un pumn, iar degetele i se învinețiră. Se înveli cu plapuma și cu sumanul, dar îi era din ce în ce mai frig. Spre seară se simți rău de tot ; ba cerea să-l pună pe jos, ba îl oprea pe croitor să fumeze, apoi se liniști sub suman, iar spre dimineață muri.

IX

Iarnă ! Iarnă lungă și grea !

Încă de la Crăciun li se isprăvise făina și trebuiau să cumpere de la cîrciumar. Kiriak, care tot fără slujbă era, făcea gălăgie seara, băgîndu-i în groază pe toți, iar dimineața se chinuia de dureri de cap și de rușine, de-ți era milă să-l privești. În grajd mugea tot timpul vaca flămîndă, rupîndu-i sufletul băbucăi și Mariei. Și, ca înadins, era un ger cumplit și viscolul ridica nămeți cît casa. Iarna se prelungea mult ; de Bunavestire bîntui un adevărat viscol de iarnă, iar în săptămîina mare se așternu alt rînd de omăt.

Dar, cu chiu, cu vai, s-a isprăvit și iarna. Primele zile de aprilie au fost calde, numai noaptea geruia, iarna tot nu

voia să se lase alungată, dar în cele din urmă o zi mai caldă a biruit-o, s-au pornit apele și au început să cînte păsările. Toată lunca și tufișurile de pe malul râului le-a înecat apa ; între Jukovo și malul dimpotrivă se întindea un lac imens pe care zburau ici și colo rațe sălbatice. Apusul primăvărat, ca o vîlvătaie de flăcări cu nori pufoși, oferea ochilor în fiecare seară un spectacol nou, nemaivăzut, neverosimil ; o priveliște din acelea pe care văzînd-o pictată într-un tablou nu-ți vine să crezi că asemenea culori și asemenea nor se pot alcătui pe cer în realitate.

Cocorii zburau iute-iute și țipau trist, parcă chemînd pe cineva după ei. Stînd pe marginea rîpei, Olga privea îndelung la apele revărsate, la soare, la biserica luminoasă, întinerită parcă ; lacrimile-i curgeau șiroaie și i se îneca răsufklarea în dorința de a pleca mai repede de acolo, oriunde, ori încotro va vedea cu ochii, fie și la capătul lumii. De altfel, era lucru hotărît că ea se va întoarce la Moscova să se angajeze fată în casă și o dată cu ea va merge și Kiriak, să intre ca paznic undeva, sau să-și ia alt serviciu. Ah, de-ar pleca mai repede !

Cînd pămîntul se mai zvîntă și diminețile se făcură calde, Olga și Sașa, gata de drum, amîndouă cu bocceluțe în spate și cu opinci în picioare, au plecat într-o zi, în zori. Maria a ieșit să le petreacă. Kiriak nu se simțea bine ; mai rămînea acasă încă o săptămînă. Olga se închină pentru ultima oară spre biserică, cu gîndul la bărbatul ei, dar nu plînse, doar fața i se zbîrci și se smochini ca la o bătrînă. În iarna aceea slăbise, se urîțise, părul îi albise pe la tîmple și în locul drăgălășeniei și zîmbetului plăcut de odinioară i se așternuse pe chip amintirea tristă și resemnată a suferințelor îndurate ; privirea îi era fixă, inexpressivă, de parcă ar fi fost surdă. Îi părea rău totuși să se despartă de satul acesta și de mujicii lui. Își aminti cum îl duceau pe Nikolai și cum la fiecare casă cereau cîte o slujbă, și cum toți plîngeau de mila ei. În timpul verii și al iernii ce trecuse au fost zile cînd i se părea că acești oameni trăiesc mai rău decît animalele și i se făcea frică de ei. Erau grosolani, murdari, necinstiți, bețivi, trăiau dușmănindu-se, în veșnică ceartă, pentru că nu se respectau, se temeau unul de altul și se bănuiau. Cine ține cîrciumă și îmbată poporul ? Mujicul. Cine cheltuiește și bea banii obștii, ai școlii și ai biseri-

cii ? Mujicul. Cine a furat de la vecini, a pus foc și a depus mărturie falsă la judecată pentru o sticlă de votcă ? Cine se ridică cel dintâi împotriva mujicilor, la adunările zemstvei ? Mujicul. Da, te apucă teama trăind printre ei, și totuși erau oameni, sufereau, plîngeau, și în viețile lor nu se întîmpla nimic ce n-ar putea găsi dezvinovățire : munca istovitoare, din pricina căreia noaptea te doare tot trupul, iernile grele, secerișul sărac, mizeria, zilele cînd aștepti un ajutor, dar el nu vine de nicăieri și nici n-ai de unde să-l aștepti. Acei care au ajuns mai bogați și mai puternici nu-ți pot ajuta cu nimic, pentru că sînt și ei grosolani, necinstiți, bețivi și înjură tot atît de urît. Cel mai mic funcționar sau vâtaf se poartă cu mujicii, de parcă ei ar fi niște haimanale și chiar conducătorilor obștii sau starostelui bisericesc îi spun „tu”, și cred că au tot dreptul să se poarte astfel. Și poate fi vorba oare de un ajutor sau de o pildă bună de la acei oameni hrăpăreți, lacomi de bani și leneși, care vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui și a-i băga pe toți în sperieți ? Olga își amintea ce înfățișare tristă și umilă aveau bătrînii astă-
iarnă în ziua cînd Kiriak a fost luat pe sus ca să fie pedepsit cu biciul. Ei îi era milă de toți oamenii aceia și, mergînd, se întorcea mereu să privească spre sat.

După ce le petrecu vreo trei verste, Maria își luă rămas bun, apoi îngenunche și începu să bocească, lipindu-și fața de pămînt :

— Iar eu rămîn singură, vai de căpușorul meu, vai de mine, nenorocita !

Și multă vreme a mai bocit așa, și mult timp încă Olga și Sașa au văzut-o cum sta în genunchi, cum se tot închina, cuprinzîndu-și apoi capul în mîini, și cum un cîrd de stîncuțe își fîlfliau aripile deasupra ei.

Soarele se ridică sus și razele deveniră fierbinți. Satul rămase departe în urmă. Era plăcut să mergi. Olga și Sașa uitară în curînd și de sat, și de Maria, erau vesele și tot ce vedeau le bucura. Își arătau una alteia ba un gorgan ciudat, ba stîlpii de telegraf, care se perindau în șir lung unul după altul, cu sîrmele vuind tainic, pierzîndu-se în zare fără să poți ști pînă unde merg ; ba o gospodărie singuratică, înecată în verdeață, de unde simțeau că adie o undă de răcoare și de mireasmă de flori de cînepă și care le făcea să creadă, fără să știe de ce, că acolo trăia o familie

fericită ; ba scheletul unui cal care albea stingher pe câmp. Și mierlele fluierau fără încetare, prepelițele se chemau una pe alta, iar glasul cîrsteiului semăna cu zgomotul pe care-l faci hîrșîind o scoabă de fier.

La 'amiază, Olga și Sașa intrară într-un sat mare. Pe șoseaua lată întîlniră pe bătrînul bucătar al generalului Jukov. Îi era pe semne cald : chelia lui roșie lucea asudată în soare. El și Olga s-au privit fără să se recunoască, apoi amîndoi și-au întors capul și, în aceeași clipă, s-au recunoscut ; fără să-și spună însă vreo vorbă, au plecat mai departe, fiecare în drumul lui. Olga se opri apoi lîngă o izbă care părea mai bogată și mai nouă, se închină în fața ferestrelor deschise și se rugă cu glas sonor, subțire și cîntat :

— Creștini drept-credincioși, faceți-vă milă și pomană, dați în numele Domnului ce vă lasă inima, pentru veșnica pomenire a părinților voștri și viața lor veșnică..

— Creștini drept-credincioși, cîntă mai subțire și Sașa, dați de pomană în numele Domnului cît vă lasă inima, pentru veșnica pomenire...

Omul în carapace

NIȘTE vînători, pe care-i apucase noaptea pe cîmp, se hotărîseră să mîie în șura starostelui Prokofi, aflată la marginea satului Mironosițkoe. Erau numai doi : medicul veterinar Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu și care nu i se potrivea de loc : Cimșa-Himalaiski, de aceea toată gubernia îi spunea pur și simplu Ivan Ivanîci ; locuia la o crescătorie de cai din apropierea orașului și plecase la vînătoare ca să mai respire și el puțin aer curat. Cît despre profesorul Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simțea pe meleagurile acelea ca la el acasă.

Nici unul din ei nu dormea. Ivan Ivanîci — un bătrîn înalt și uscățiv, cu mustăți lungi — se așezase pe prag și trăgea din lulea ; luna îi lumina fața din plin. Burkin se culcase în fîn, dar în șură era atît de întuneric, încît nici n-ai fi putut desluși unde anume se cuibărise.

Așteptînd să li se facă somn, stăteau la taifas. Vorbiră de una și de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă și destul de ageră la minte, care nu pășise niciodată afară din satul ei, nu văzuse nici oraș, nici cale ferată, iar în ultimii ani ședea de dimineată pînă seara cocoțată pe cuptor și nu mai ieșea din casă decît pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întîlnești pe lume mulți oameni, ursuzi din fire, care nu au decît un gînd: să se tragă în carapacea lor, ca racul singuratic sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere a vremurilor străvechi, cînd strămoșul omului nu era încă un animal sociabil și trăia singur în bîrlogul lui, sau, poate, pur și simplu, una din nenumăratele manifestări ale firii omenеști. Cine știe? Nu sînt naturalist și nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme; vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu constituie nimic excepțional. Nici nu e nevoie să cauți prea departe; uite, chiar în orașul nostru a murit acum două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl știa toată lumea ca pe un cal breaz, fiindcă ieșea întotdeauna, chiar și pe timpul cel mai frumos, cu galoși, cu umbrelă și cu palton. Umbrela și-o ținea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenușie, din piele de căprioară, iar cînd trebuia să-și ascută creionul, vedeai că și briceagul și-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că pînă și fața, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, și-o ținea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă, își băga vată în urechi și, cînd se urca într-o birjă, puneă să se ridice poclitul. Într-un cuvînt, în omul acesta se vădea o pornire continuă și nestăvilită de a se ascunde sub un înveliș, de a-și făuri o carapace, ca să zic așa, care să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de neconțință alarmă, și poate că de aceea și proslăvea mereu trecutul și lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-și justifica teama și sila față de prezent. Pînă și limbile antice, pe care le preda, reprezentau pentru el tot niște galoși și o umbrelă, care îl fereau de viața reală.

— Ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el, și fața i se umplea de încîntare; apoi, ca și

cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, închidea pe jumătate ochii, ridica un deget și rostea : *Antropos !*

Belikov își dădea toată silința să-și ascundă pînă și gîndurile într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decît circularele și articolele din ziar care interziceau ceva. Cînd o circulară îi oprea de pildă pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara, sau un articol de gazetă susținea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede și bine stabilit : e interzis, și basta ! În schimb, în orice autorizație, în orice învoire i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînțeles și greu de admis. Cînd autoritățile aprobau înființarea în oraș a unui cerc dramatic sau a unei săli de lectură, sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap și spunea încet :

— Ei da, firește, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rînduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele îl umpleau de mîhnire, chiar cînd lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noștri întîrzia la sfeștanie, dacă se răspîndeau zvonuri despre vreo ștrengărie oarecare făptuită de elevi sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara tîrziu, în tovarășia unui ofițer, Belikov se frămînta și, bineînțeles, spunea : „Să nu iasă vreun bucluc“. La consiliile profesoriale ne năucea, nu altceva, cu prudența lui de ipohondru și cu ideile lui închistate de om în carapace, repetînd, de pildă, că atît la liceul de băieți cît și la cel de fete, tineretul are purtări urite, că face prea mult zgomot în clasă — vai, să nu afle cumva șefii, vai, să nu iasă vreun bucluc — și că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov, și din clasa a patra, pe Egorov. Și ce crezi ? Cu oftaturile și cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe mutra lui mică și gîlbejită — știi, avea un cap mic, ca de dihor — ne exaspera pe toți. Nu se lăsa pînă nu ne dădeam bătuți ; scădeam nota la purtare lui Petrov și lui Egorov, îi băgam la arest și, în cele din urmă, îi eliminam pe amîndoi. Avea un obicei ciudat : să ne facă vizite acasă. Cînd venea la vreunul din noi, se așeza pe scaun și tăcea, ca și cum ne-ar fi iscodit. Stătea așa, aproape fără să scoată o vorbă, un ceas, două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreține

bunele raporturi cu colegii". Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite și lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Până și directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noștri erau cu toții oameni inteligenți, respectabili, crescuți în tradițiile lui Turgheniev și ale lui Șcedrin. Totuși, omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoși și cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da parcă numai liceul? Orașul întreg! Cucoanele nu mai organizau simbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temându-se să nu afle el; copiii se fereau să mănânce în fața lui mîncăruri de fruct și să joace cărți. Din pricina unor oameni de soiul lui Belikov în ultimii zece, cincisprezece ani, orașenii noștri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să scrie scrisori, să facă cunoștințe noi, să citească, să ajute pe săraci și să-i învețe carte...

Ivan Ivanîci își dresе glasul, voind să spună ceva, dar mai întîi își aprinse luleaua, privi la lună, și numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

— Da... Oamenii inteligenți, respectabili, îl citesc pe Șcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle și pe alții, și totuși și-au plecat capul, l-au răbdat... Asta e!

— Belikov locuia în aceeași casă cu mine, continuă Burkin, la același etaj, ușă-n ușă; ne vedeam des și știam ce fel de viață duce. Acasă era aceeași poveste; halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de opreliști și îngrădiri și aceleași vorbe: vai, să nu iasă vreun bucluc! Mîncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănînci de fruct nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ține posturile, astfel că mîncă șalău, gătit cu unt, mîncare care nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susține că ar fi de fruct. Nu ținea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe, și tocmise un bucătar pe un oarecare Afanasi, un moșneag de vreo șaiszeci de ani, bețiv și cam scrîntit, care fusese cîndva ordonanță și învățase, de bine de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lîngă ușă, cu brațele încrucișate, ofta adînc și mormăia mereu același lucru:

— Tare s-au mai înmulțit ăștia în ziua de azi!

Belikov avea un iatac mic, ca o cușcă, și pat cu polog. Cînd se culca, se învelea pînă peste cap; căldura era

înăbușitoare, vîntul lovea în ușile încuiate, vuia în sobă și dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieți...

Stînd așa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furișeze la el hoții, și toată noaptea era chinuit de visuri de groază, iar dimineața, cînd porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la față și se vedea limpede că liceul plin de oameni spre care se îndrepta îi umplea întreaga ființă de groază și scîrbă, și că acestui om singuratic din fire îi venea greu pînă și să meargă alături de mine.

— La noi în clasă e prea multă larmă, spunea el, ca și cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos !

Și închipuiește-ți că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace a fost la un pas de înșurătoare !

Ivan Ivanîci aruncă o privire spre sură și spuse :

— Glumești !

— De loc ; oricît de ciudat ți s-ar părea, era cît pe-acî să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie și geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tînăr, înalt, brun, cu niște mîini uriașe, și era de ajuns să-i vezi fața că să ghicești că are o voce groasă, de bas. Într-adevăr, glasul lui răsună ca dintr-un butoi : bu-bu-bu... Soră-sa nu mai era chiar așa tînără — să tot fi avut treizeci de ani, dar era înaltă, zveltă, cu sprîncene negre și obraji rumeni ; într-un cuvînt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, cînta într-una romănțe ucrainene și rîdea cu hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un rîs răsunător : ha-ha-ha ! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe frații Kovalenko în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, politicoși și plini de ei, care chiar la sărbătorirea unui coleg veneau numai din obligație, am văzut deodată născîndu-se parcă din spuma mării o nouă Afrodită : se plimba cu mîinile în șold, rîdea cu hohote, cînta și dansa... Ne-a cîntat cu mult sentiment *Bate vîntul*, apoi încă o romanță, și încă una, și ne-a vrăjit pe toți, chiar și pe Belikov, care s-a așezat lîngă ea și i-a spus cu un zîmbet dulce :

— Prin gingășia și sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană amintește de greaca antică.

Măguliță, Varenka i-a povestit cu multă duioșie și putere de convingere că are un mic conac în județul Gadiaci, că la acel conac locuiește mămica ei, și că acolo cresc niște pere, niște zămoși și niște lubenițe, o frumusețe ! Că ce-i la noi harbuz la ei e lubeniță, iar harbuzul lor e bostan toată ziua, că ucrainenii fac din pătlăgele vinete și roșii un borș așa de gustos, așa de gustos — o grozăvie !

Și cum o ascultam, ne-a venit dintr-o dată la toți același gând.

— Ce-ar fi să-i căsătorim ? mi-a șoptit nevasta directorului.

Nu știu de ce, ne-am adus cu toții aminte că Belikov al nostru nu era însurat, și, deodată, ni s-a părut ciudat că pînă atunci nu luasem în seamă, scăpasem cu totul din vedere un amănunt atît de important din viața lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă atît de însemnată ? Pînă atunci, acest lucru nu ne interesase de loc ; poate că nici nu conștăteam măcar că un om care ieșea pe timp oricît de frumos neapărat cu galoși și dormea sub polog ar putea să iubească.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... își precizase nevasta directorului gândul. Cred că l-ar lua.

Cîte nu se pun la cale la noi în provincie, din plictiseală, cîte lucruri inutile, absurde ! Și aceasta, fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simțit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov, pe care nimeni nu și-l putea închipui însurat ? Nevasta directorului, nevasta inspectorului și toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viață, s-au făcut chiar mai frumoase, ca și cum ar fi descoperit deodată un țel în viață. Cînd nevasta directorului mergea acum la teatru, o vedeam în loja ei pe Varenka, strălucind de fericire, cu un evantai cît o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca și cum ar fi fost scos de acasă cu cleștele. Cînd dădeam o serată, doamnele îmi cereau să-i poftesc neapărat pe Belikov și pe Varenka. Pe scurt, mașina se pusese în mișcare. Am aflat curînd că Varenka nu avea nimic îm-

potriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel; toată ziua se certau și se ocărau. Să-ți povestesc, bunăoară, o scenă: Kovalenko, o matahală de om, înalt zdravăn, cu cămașă brodată și cu un moț de păr ieșindu-i de sub șapcă, mergea pe stradă, ținând într-o mână un pachet cu cărți și în cealaltă o bită noduroasă. În spatele lui venea Varenka, ducând și ea niște cărți.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit! îl dojenea ea cu glas tare. Eu știu ce spun! Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Și eu îți spun că am citit! țipa Kovalenko, lovind cu bita în trotuar.

— Of, Doamne Dumnezeu, Mincik! De ce te superi? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îți spun că le-am citit! țipa și mai tare Kovalenko.

Acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era și ei lehamite de așa viață, fi era dor de un colț al ei; unde mai pui că se gîndea și la vîrstă; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar și cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre doamnele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămînă. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoință deosebită.

Dar Belikov? Îi făcea vizite lui Kovalenko, ca și nouă. Venea, se așeza pe scaun și așea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cînta *Bate vîntul*, îl privea gînditoare, cu ochii ei întunecați, sau se pornea deodată pe hohote de rîs: ha-ha-ha!

În dragoste, și mai ales în căsnicie sugestia joacă un rol de căpetenie. Toți — și colegii și cucoanele — începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viață; toți îl felicitau și-i spuneau cu un aer solemn că înșurătoarea este un pas serios... și tot soiul de alte banalități. Unde mai pui că Varenka era frumușică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea și un conac, dar mai ales era prima femeie care se purta cu el prietenește, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov își pierduse capul și se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoșii și umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

— Închipuiește-ți că lucrul acesta s-a dovedit cu neputință. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă; de cîte ori venea la mine îmi vorbea de ea, de viața de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios; toată ziua îl găseai la Kovalenko, dar felul de viață nu și-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărîrea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise și se ascunsese parcă și mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvișna îmi place, îmi spunea el cu un zîmbet sfios, strîmb, și știu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întîmplat cam prea dintr-o dată... Trebuie să mă mai gîndesc.

— Ce să te mai gîndești? îi răspundeam eu. Însoară-te, și gata!

— Nu, însurătoarea este un pas serios, mai întîi trebuie bine cîntărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă neliniștește mult, nu mai dorm noaptea de loc. Și mărturisesc că mă cam tem: și ea, și fratele ei au un fel cu totul neobișnuit de a gîndi; amîndoi raționează în mod foarte ciudat. Nu mai vorbesc de firea ei: e atît de aprigă! Te pomenești că după însurătoare dau de vreo belea.

Și azi așa, mîine așa, își tot întîrzia cererea în căsătorie, o amîna, spre marea nemulțumire a nevastei directorului și a tuturor cucoanelor noastre; nu mai sfîrșea cu cîntărirea îndatoririlor și răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind, poate, că așa se cade în situația lui, apoi venea la mine să vorbească despre viața de familie. Cred însă că, pînă la urmă, ar fi cerut-o și astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide și fără rost, cum se fac la noi cu miile din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *kolossal* *Skandal*. Trebuie să-ți spun că lui Kovalenko Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi și nu putea să-l sufere.

— Nu înțeleg, ne spunea el, dînd din umeri, nu înțeleg cum îl puteți înghiți pe delatorul ăsta, cu mutra lui scîrboasă! Și apoi, cum puteți trăi aici, domnilor? Atmosfera e înăbușitoare, otrăvită. Vă credeți pedagogi, profesori?

Nu sînteți decît niște birocrați ; liceul vostru nu e un templu al științei, ci o direcțiune a bunei-cuviințe ; miroase a acru, ca la un comisariat de poliție. Nu, fraților, nu mai zăbovesc decît puțină vreme printre voi ; plec, mă duc acasă, să prind raci și să-i învăț carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă privește, n-aveți decît să rămîneți aici cu Iuda al vostru pînă ce-o crăpa !

Alteori îl apuca rîsul și rîdea cu hohote, pînă la lacrimi, cu glasul lui cînd gros ca de bas, cînd subțire și ascuțit. După ce se mai potolea, mă întreba, făcînd un gest de nedumerire cu brațele :

— De ce tot vine pe capul meu ? Ce vrea ? Stă, tace și se uită.

Îl poreclise pe Belikov, „păianjenul la pîndă“. Bineînțeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenția surorii sale de a se mărita cu „păianjenul la pîndă“. Cînd într-o zi nevasta directorului i-a dat a înțelege că ar fi bine ca Varenka să-și facă un rost în viață, alături de un om atît de serios, atît de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat și a mîrșit :

— Nu-i treaba mea. N-are decît să se mărite cu cine o vrea, fie și o năpîrcă ; eu nu mă amestec în treburile altora.

Ascultă mai departe ! Un poznaș a făcut o caricatură : Belikov, cu galoși, pantaloni suflecați și umbrelă deschisă, la braț cu Varenka, iar jos era scris : „Antroposul amorezat“. Expresia era prînsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopți la rînd, deoarece toți profesorii liceului de băieți, ai liceului de fete și ai seminarului, precum și funcționarii au primit cîte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întîi mai, și noi toți, profesori și elevi, hotărîsem să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraș. Am ieșit din casă o dată cu Belikov ; era galben la față și mai întunecat ca oricînd.

— Ce oameni răi, plini de ură, sînt pe lumea asta ! mi-a spus el, și buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam așa pe stradă, ce crezi ? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, și ea tot pe bicicletă, roșie la față, obosită, dar veselă, bucuroasă.

— Noi o luăm înainte ! ne-a strigat ea. Vremea e atât de frumoasă, atât de frumoasă — o grozăvie !

Și pe aci le-a fost drumul la amîndoi. Din galben ce era, Belikov al meu s-a făcut alb și a rămas locului ca trăsnet.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta ? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înșală vederea ? Se cade oare ca profesorii de liceu și femeile să se plimbe cu bicicleta ?

— Și de ce nu ? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decît să se plimbe.

— Ce tot vorbești ! a strigat el, uimit de seninătatea mea. Se poate una ca asta ? !

Era atât de indignat, încît nici n-a mai vrut să meargă cu noi și s-a întors acasă.

A doua zi își freca într-una mîinile, nervos ; tresărea mereu și se cunoștea după față că nu-i în apele lui. A plecat chiar de la lecții, ceea ce i se întîmpla pentru întîia dată în viață. Nici de mîncat n-a mîncat. Spre seară s-a îmbrăcat cît mai gros, cu toate că era cald ca vara, și s-a dus la Kovalenko. Varenka nu era acasă ; nu l-a găsit decît pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntîndu-se ; avea ochii cîrpiți de somn — dormise după amiază și nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început :

— Am venit la dumneata să-mi ușurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfățișare ridicolă, pe mine și pe o altă persoană, care ne este apropiată amîndurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nici o vină în această întîmplare... N-am oferit nici un prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cît se poate de corect.

Kovalenko ședea morocănos și tăcea. Belikov a așteptat cîteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Și încă ceva voiam să-ți mai spun. Sînt de mult în învățămînt, iar dumneata abia îți începi apostolatul, așa că, în calitate de coleg mai bătrîn, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greșeli. Dumneata te plimbi cu bici-

cleta, și această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Și de ce ? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru, Mihail Savvici ? Nu se înțelege de la sine ? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta ? Nu le mai rămîne decît să umble cu capul în jos și cu picioarele în sus ! Și apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit ! Cînd am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă ! E ceva îngrozitor !

— Și, la urma urmei, dumneata ce dorești ?

— Nu doresc decît un singur lucru, să te previn, Mihail Savvici. Ești tînăr, ai înaintea dumitale tot viitorul ; trebuie să te porți foarte, foarte prudent, iar dumneata nu ții socotală de nimic, de nimic ! Porți cămăși brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai știu eu ce cărți, și acum văd că umbli și pe bicicletă. Vrei să afle directorul că dumneata și cu sora dumitale vă plimbați cu bicicleta, și să ajungă la cunoștința epitropului ?... La ce bun ?

— Faptul că eu și cu sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu privește pe nimeni ! i-a răspuns Kovalenko, făcîndu-se stacojiu. Iar dacă îndrăznește cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toți dracii.

Belikov a pălit și s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbești pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezența mea, te rog să nu-ți îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect față de autorități.

— Am spus eu ceva rău despre autorități ? l-a întrebat Kovalenko, privindu-l cu ură. Și, la urma urmelor, te potesc să mă lași în pace ! Sînt un om cinstit și nu vreau să stau de vorbă cu dumneata. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă. I se citea pe față groaza. Pentru prima dată în viața lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poți să spui ce vrei, a bolborosit el, ieșind din vestibul și oprindu-se în capul scării. Trebuie, însă, să te previn : s-ar putea să ne fi auzit cineva ; de aceea mă văd nevoit să raportez domnului director discuția noastră... în linii ge-

nerale, pentru ca această discuție să nu fie răstălmăcită și să nu iasă vreun bucluc. Sînt dator s-o fac.

— Să raportezi ? Du-te și raportează sănătos !

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vînt, și Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoșii. Cu toate că scara era înaltă și repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-și nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoțită de două doamne ; tustrele s-au oprit la intrare, contemplîndu-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-și rupă gîtul și amîndouă picioarele decît să ajungă de rîsul lumii ; acum, pățania lui avea să fie aflată de tot orașul, avea să ajungă pînă la urechile directorului și ale episcopului — vai, de n-ar ieși vreun bucluc ! Îl aștepta desigur o nouă caricatură și toate aveau să se termine cu ordinul de a-și da demisia...

Cînd s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut ; văzîndu-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoșii, și neînțelegînd ce se petrecuse, crezînd pesemne că Belikov se împiedicase și căzuse din întîmplare, n-a putut să se stăpînească și s-a pornit pe un rîs cu hohote, care a răsunat prin toată casa :

— Ha-ha-ha !

Cu acest „ha-ha-ha“, răsunător, prelung, s-au sfîrșit toate ; și cererea în căsătorie, și existența pămîntească a lui Belikov. N-a mai ascultat ce-i spunea Varenka și nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat și nu s-a mai dat jos din pat.

Peste trei zile m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpînul său nu e lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma și tăcea ; la toate întrebările mele n-a răspuns decît prin da sau nu, și atît. În jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat și oftînd adînc ; mirosea a votcă ca într-o cîrciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toții, adică amîndouă liceele și seminarul. Așa cum stătea

întins în coșciug avea o expresie blindă, plăcută, veselă chiar, ca și cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârșit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, își atinsese idealul ! Și parcă în cinstea lui, tot timpul înmormântării vremea a fost posomorită, ploioasă, și noi toți eram cu galoși și umbrele. Varenka a asistat și ea la înmormântare, și la coborîrea sicriului în groapă a izbucnit în plîns. Am constatat că ucrainencele nu știu decît să plîngă sau să rîdă ; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormîntezi oameni ca Belikov. Întorcîndu-ne de la cimitir, eram toți, chipurile, amărîți, pleostiți ; nici unul nu îndrăznea să-și manifeste simțămîntul ascuns de plăcere, simțămînt asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, cînd cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două, prin grădină, îmbătîndu-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea ! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a dobîndi vreodată dă aripi sufletului, nu-i așa ?

Ne-am întors de la cimitir bine dispuși. Dar nici n-a trecut bine o săptămînă și viața a început să curgă iarăși ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neînterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin ; nu se simțea nici o îmbunătățire. Și într-adevăr, pe Belikov îl înmormîntasem, dar cîți oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră și cîți nu vor mai fi ?

— Da, asta-i ! spuse Ivan Ivanfci, aprinzîndu-și luleaua.

— Cîți nu vor mai fi ? repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieși din șură. Era un om scund, gras, cu desăvîrșire chel, cu o barbă neagră, lungă, care mai-mai să-i ajungă pînă la brîu ; o dată cu el ieșiră și doi cîini.

— Ce lună minunată ! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopții. Spre dreapta se vedea tot satul ; ulița lungă se întindea departe, pe vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniștit, adînc ; nici o mișcare, nici un sunet — cu greu îți venea să crezi că în natură poate fi atîta liniște. Cînd privești pe o noapte cu lună o uliță largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei ador-mite, pieptul ți se umple de atîta tihnă ! Ascunzîndu-se în umbrele nopții, de trudă, de griji și de mîhniri, sufletul e gingaș, năpădit de tristeți, minunat. Ți se pare că și ste-

lele îl privesc cu dragoste și înduioșare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pământ și că peste tot domnește fericirea... În stînga, chiar de la marginea satului, începea cîmpul ; îl vedeai așternîndu-se departe, pînă în zare, și pe tot întinsul lui, scaldat în lumina lunii, domnea aceeași nemișcare, aceeași tăcere.

— Da, asta-i ! spuse iarăși Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraș, înghesuiți într-o atmosferă înăbușitoare, că scriem hîrtii de prisos și jucăm wint, nu este oare și asta un fel de carapace ? Și faptul că ne petrecem toată viața în mijlocul unor trîndavi, unor pisălogi, unor femei toante și leneșe, că spunem și ascultăm fel de fel de fleacuri nu este oare tot un fel de carapace ? Dacă vrei, am să-ți povestesc și eu o întîmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut tîrziu ; trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lășăm pe mîine.

Intrară în șură și se întinseră în fin. Abia se cuibăriseră și ațipiseră, cînd deodată auziră pași ușori : tup, tup... Cîneva umbla în apropierea șurii ; făcea cîțiva pași, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou : tup, tup... Cîinii începură să mîrîie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Pașii încetară.

— Să-i vezi și să-i auzi pe toți cum mint, își continuă Ivan Ivanîci gîndul cu glas tare, întorcîndu-se pe partea cealaltă, și cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tîmpit că le rabzi minciuna ; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăznești să declari pe față că ești de partea oamenilor cinstiți, liberi, să minți și tu cu zîmbetul pe buze, și toate astea pentru o bucată de pîine, pentru un colțișor cald, pentru un nenorocit de grad care nu face doi bani — nu, așa nu se mai poate trăi !

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci ! spuse profesorul. Hai să dormim !

Peste zece minute Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftînd, cînd pe o parte, cînd pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieși din nou afară și, așezîndu-se pe prag, își aprinse luleaua.

Agrișul

INCA din faptul zilei cerul se acoperise de nori vineți ; era liniște și arșița nu prea dogoritoare ; o vreme urită, ca în atâtea zile posomorîte, cînd deasupra stepei s-au strîns de mult norii, așteptî ploaia, dar ploaia nu vine. Medicul veterinar Ivan Ivanîci și profesorul de liceu Burkin obosiseră umblînd pe stepa ce li se părea fără capăt. Depart, în fața ochilor, se zăreau morile de vînt ale satului Mironosițkoe, spre dreapta se ridica un șir de dealuri mici, pierdute în spatele satului ; știau amîndoi că acolo curge râul și sînt lunci cu sălcii verzi, este și un conac, iar dacă privești de pe muchea dealului, vezi un cîmp tot pe atît de întins, cu stîlpi de telegraf mărginind calea ferată ; trenul, cînd trece, seamănă de departe cu o omidă : în zilele senine zărești de acolo chiar și orașul. Acum, în liniștea din jurul lor, cînd întreaga natură părea supusă și îngîndurată, Ivan Ivanîci și Burkin își simțeau sufletele pline de dragoste pentru

această stepă, și amîndoi se gîndeau cît de nemărginit de mare și de minunată este țara lor.

— Data trecută cînd ne-am întîlnit în magazia lui Prokofi, starostele, vorbi Burkin, ai început să spui o poveste.

— Da, am vrut să povestesc ceva despre fratele meu.

Ivan Ivanîci oftă din adîncul pieptului și-și aprinse luleaua, ca să înceapă a povesti, dar deodată se porni ploaia. După cinci minute turna ca din găleată și era greu să-ți dai seama cînd va înceta ropotul. Ivan Ivanîci și Burkin se opriră nehotărîți ; cîinii, murați de ploaie, îi priveau rugător, stînd cu coada între picioare.

— Irebuie să ne adăpîstăm undeva, hotărî Burkin. Hai să mergem la Aleohin. E aproape de aici.

— Să mergem.

Cotiră din șosea și o luară prin miriște, cînd drept înainte, cînd oblicînd spre dreapta, pînă dădură de un drum. În curînd se ivi un șir de plopîi mărginind o grădină, apoi acoperișurile roșii ale hambarelor ; sclipiră apele rîului și se deschise ochilor priveliștea unei proprietăți întinse, avînd pe ea și o moară cu scăldătoare alături. Era moșia Sofino, unde-și făcea veacul Aleohin.

Moara duduia, acoperind răpăitul ploii ; podina ei tremura ușor. Lîngă căruțe, caii uzi își aplecau capetele și oamenii umblau acoperiți cu saci. Era umezeală, noroi și atît de urît totul, încît și apa din zăgaz părea rece și neprietenoasă. Ivan Ivanîci și Burkin se simțeau murdari, hainele ude le încurcau mișcările, picioarele le erau grele din pricina noroiului cleios ; trecură podețul în tăcere și, tot tăcînd începură să urce spre hambarele boierești ; ai fi zis că sînt supărați unul pe altul.

Într-un hambar vuia o treierătoare ; prin ușa deschisă năvălea afară pleava. În prag stătea Aleohin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, gras, cu părul lung, părănd mai mult un profesor sau un pictor decît moșier. Avea o cămașă de pînză albă, nespălată de mult, strînsă la brîu cu un capăt de sfoară, și drept pantaloni purta o pereche de izmene ; pe cizme i se lipiseră stolovane de noroi cu paie. Nasul și obraji i se înnegriseră de praf. Recunoscînd pe Ivan Ivanîci și pe Burkin, se văzu bine că venirea lor îi făcea plăcere.

— Poștiți în casă, domnilor, îi întâmpină el zîbind, vin și eu numaidecît.

Casa era mare, cu etaj. Aleohin își oprise jos, la parter, două camere boltite, cu ferestrele mici — le locuiseră mai înainte vătafii; erau mobilate simplu și mirosea a pîine de secară, a votcă ieftină și hamuri. Sus, în camerele de primire, el se urca rar, numai cînd veneau musafiri; Ivan Ivanîci și Burkin fură întâmpinați în casă de o slujnică tînără și atît de frumoasă, că amîndoi, deodată, se opriră, întorcîndu-și ochii unul spre celălalt.

— Nici nu vă puteți închipui cît de fericit sînt că vă văd, spunea Aleohin, venind în urma lor. Nici nu mă așteptam! Pelagheia, se adresă el servitoarei, dă, te rog, oaspeților haine de schimb și scoate-mi și mie, că o să mă schimb și eu. Numai că ar trebui mai întîi să mă spăl, mi se pare că nu m-am mai spălat de astă-primăvară. Nu vreți și dumneavoastră să mergeți o dată cu mine să ne îmbăiem? Pînă ne întorcem, o să ne pregătească Pelagheia tot ce trebuie.

Frumoasa Pelagheia, o femeie subțirică, delicată, le aduse săpun și cearceafuri. Aleohin și oaspeții plecară la baie.

— Da, de mult nu m-am mai spălat, spunea el, dezbrăcîndu-se. Cabina, după cum vedeți, e bună, tatăl meu a clădit-o, dar nu știu cum, nu prea am vreme să mă scald.

Așezat pe trepte, își săpunea părul lung și apa din jur se făcea treptat castanie.

— Da, se cunoaște... spuse Ivan Ivanîci, privind semnificativ spre el.

— De mult nu m-am mai spălat... repetă stingherit Aleohin, și se săpuni încă o dată, iar apa de pe lîngă el se făcu de astă dată albastră, ca cerneala.

Ivan Ivanîci ieși afară, se aruncă în rîu și începu să înoate sub ploaie, dînd tare din mîini; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă pînă la jumătatea apei îngrădite de stăvilar, se scufundă și peste un minut se ivi în alt loc și începu să înoate din nou, scufundîndu-se iarăși și încercînd să dea de fund. „Ah, doamne, îngîna el mereu, în extaz, ah, doamne!“... Înotă așa pînă la moară, vorbi ceva acolo cu țaranii și porni înapoi. La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu fața în sus, lăsîndu-se biciuit de ploaie. Burkin și Aleohin se îmbrăcaseră

și se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotînd și scufundîndu-se.

— Ah, doamne !... repeta în neștire. Ah, doamne, mi-luiește-mă !

— Hai, ajunge ! strigă spre el Burkin.

Se întoarseră în casă. Și abia după ce li s-a aprins lampa în salonul cel mare de la etaj, după ce Burkin și Ivan Ivanîci, în halate de mătase și papuci calzi, s-au cuibărit în fotolii, iar Aleohin, spălat și pieptănat, umbla în haine noi prin salon, fericit de senzația ce i-o da căldura, curățenia, îmbrăcămintea uscată și încălțămîntea ușoară, și după ce frumoasa Pelagheia, pășind fără zgomot pe covor și zîmbind liniștit, ie-a servit ceaiul și dulceața, numai atunci Ivan Ivanîci începu să povestească ; părea că-l ascultă nu numai Burkin și Aleohin, dar și doamnele bătrîne, și cele tinere, și militarii care priveau liniștit și sever din ramele aurite.

— Noi sîntem doi frați, începu el, eu, Ivan Ivanîci, și altul mai tînăr cu vreo doi ani, Nikolai Ivanîci. Eu am învățat mai multă carte și am devenit doctor veterinar, iar Nikolai și-a luat încă de la vîrsta de șaptesprezece ani un serviciu la stat. Tatăl nostru, Cimșa-Himalaiski, era copil de trupă ; cu timpul, a căpătat grad de ofițer și ne-a lăsat moștenire titlul de noblețe și o moșioară. După moartea lui, moșioara ne-a fost luată pentru datorii, dar, oricum, toată copilăria ne-am trăit-o la țară, în libertate. Ca și copiii de țărani, ne petreceam toată ziua, uneori și noaptea, pe cîmp sau în pădure ; păzeam caii, scoteam coaja de la trunchiurile teilor, prindeam pești, ne găseam și alte îndelotniciri asemănătoare... ei, și cred că știți că acela care barem o dată în viață a prins un ghigorț, sau a privit sturzii zburînd în stoluri line deasupra satului în aerul rece și limpede de toamnă, acela nu mai poate trăi cu plăcere la oraș, pînă la moarte îl vor atrage zărilor întinse ale satului. Fratele meu se plictisea la serviciu. Treceau anii și el înțepenise pe același scaun, scriind aceleași hîrtii ; nu se gîndea decît cum s-ar putea întoarce din nou la țară. Nostalgia i s-a cristalizat treptat într-o dorință, în visul de a-și cumpăra un conac undeva, pe malul vreunui rîu sau iaz.

Era un om blînd, bun, iubit de toți, dar nu i-am înțeles niciodată dorința de a se închide pentru toată viața într-un

conac. E o vorbă veche că omului nu-i trebuie la urma urmei decât trei coți de pământ. Dar cei trei coți ajung unui cadavru, nu unui om. Pe mulți îi auzi acum preamărind pe acei intelectuali care se simt atrași de țarină și tind să viețuiască la conace. Dar conacele nu sînt nici ele altceva decât aceiași trei coți de pământ. Să pleci din oraș, să abandonezi lupta și freamătul vieții, să pleci să te ascunzi într-un conac — asta nu mai e trai, este expresia egoismului, a lenei, e un fel de călugărie fără eroism. Omului nu-i trebuie trei coți de pământ, nu-i trebuie conace, ci tot globul pămîntesc, natura toată, pentru a-și putea manifesta nestîngerit toate însușirile și particularitățile spiritului său liber.

Ștînd și scriind la birou, fratele meu Nikolai visa cum va mîncă acasă la el ciorbă gătită cu varză sădită de el, a cărei mireasmă plăcută va umple întreaga curte, cum va prînzî la iarbă verde, va dormi în soare, va sta ore întregi pe banca din poartă, privind cîmpiile și pădurea. Cărțile de agricultură și obișnuitele sfaturi de prin calendare constituiau o adevărată bucurie pentru el, erau hrana lui sufletească preferată; își cumpăra și ziare, dar căuta în ele numai anunțurile care vesteau că se vînd atîtea și atîtea deseștine de pământ arabil, cu pășune, conac, rîu, livadă, moară și iaz. Citind, i se conturau în minte potecile din livadă, florile, fructele, graurii din colivie, caracuda din iaz, tot lucruri de felul acesta. Tablourile și le imagina de fiecare dată altfel, potrivit cu cuprinsul anunțurilor ce-i cădeau sub ochi, dar, nu știu de ce, în nici unul din ele nu lipsea agrișul. Cu timpul nu-și mai putu imagina un conac, un colțișor poetic, fără tufe de agriș.

„Viața la țară are plăcerile ei, spunea adesea fratele meu. Stai pe terasă, bei ceai, pe iaz înoată rățuștele tale, tufe de agriș cresc alături... și totul în jur miroase atît de frumos!”

Schița planul moșiei viitoare, și de fiecare dată nota pe plan aceleași puncte: a) casa boierească, b) dependențele pentru argați, c) grădina de zarzavat, d) agrișul. Trăia cu zgîrcenie; niciodată nu mîncă și nu bea îndestul, purta haine ca vai de lume, drept ca un cerșetor, și așa strîngea ban peste ban și-i depunea la bancă. Mă durea sufletul privindu-l și totodată îi dădeam ceva și-i trimiteam de sărbători, dar el punea și banii ăștia deoparte. Unor oameni

cînd le intră o idee în cap, s-a isprăvit, nu le-o mai poți scoate.

Cu vremea a fost mutat într-un alt județ. Trecuse de patruzeci de ani, dar tot așa citea anunțurile în ziare și făcea economii. Am aflat apoi că s-a însurat. Tot în scopul de a-și cumpăra un conac cu agriș, luase o văduvă bătrînă și urîtă, fără s-o iubească, numai pentru că avea ceva bani. Însurat, ducea un trai tot atît de cîrpănos, își ținea nevasta mai mult flămîndă, iar banii de zestre i-a depus tot la bancă, pe numele lui. Văduva fusese căsătorită cu un diriginte de poștă și era obișnuită cu mîncăruri bune, cu plăcinte și vișinată, dar la al doilea bărbat nici pîine neagră nu mîncea pe saturete; de inimă rea a început să slăbească și peste vreo trei ani și-a dat duhul. Bineînțeles că fratelui meu nu i-a dat prin gînd niciodată că el este vinovat de moartea soției. Banii sucesc mintea oamenilor, întocmai ca votca. În orașul nostru a murit mai demult un negustor bogat, care înainte de moarte a cerut să i se aducă o farfurie cu miere și și-a mîncat una cîte una toate bancnotele, ba și biletele de loterie, unse cu miere, ca să nu aibă nimeni parte de ele. Odată, controlam într-o gară cirezile de vite, cînd un misit a nimerit sub locomotivă și roțile i-au tăiat un picior. L-au dus mai mulți spre clădirea gării, sîngele îi curgea gîrlă din coapsă — era ceva groaznic — iar el ne ruga plîngînd să-i găsim piciorul tăiat și ne destăinuia că în cizma de pe piciorul acela ascunsese douăzeci de ruble și-i era teamă să nu se piardă cumva.

— Dar asta-i altă poveste, îl întrerupse Burkin.

— În urma morții soției, continuă Ivan Ivanîci, după ce stătu puțin pe gînduri, fratele meu a început să caute cu tot dinadinsul o moșie de vînzare. Bineînțeles că poți să cauți și să alegi cinci ani în șir, și în cele din urmă să te înșeli și să-ți cumperi cu totul altceva decît ți-ai propus. Prin mijlocirea unui misit și prin transcrierea unei datorii, fratele meu și-a cumpărat douăzeci de desetine cu casă boierească, dependințe pentru argați și parc, dar fără livadă, fără agrișe și fără iazul cu răuște; era acolo un rîu, dar apa din el avea culoarea cafelei, din pricină că într-o latură a moșiei se afla o fabrică de cărămizi, iar în cealaltă latură se ridicase o uzină de prelucrare a oaselor. Dar lui Nikolai Ivanîci al meu nu i-a părut; a comandat două-

zeoi de tufişuri de agriş, le-a plantat şi a început să trăiască viaţa de moşier.

Anul trecut m-am abătut pe la el, să-l văd. „Ia să mă duc, m-am gândit, să aflu şi eu cum şi ce fel e pe-acolo“. În scrisorile sale, fratele meu îşi numea moşia „Conacul Ciurbarokl“, zis şi „Pământul lui Himalaiski“. M-am dus, aşadar, într-o după-amiază să văd „Pământul lui Himalaiski“. Era cald. Peste tot se întretăiau şanţuri, garduri, ziduri, şiruri de brazi, de nici nu mai ştiai cum să intri în curte, unde să-ţi laşi caii. M-am îndreptat spre casă şi în cale mi-a ieşit un cline roşcat, gras, semănând cu un porc. Ar fi vrut parcă să latre, dar fi era lene. Dintr-o cuhnie s-a ivit bucătăreasa desculţă, grasă, semănând şi ea cu un porc; mi-a spus că boierul se odihneşte după-masă. Am intrat înăuntru. Fratele meu stătea culcat în pat, cu o plapumă pe genunchi. Îmbătrânise, se îngrăsase, se îngreuiase, obrajii, nasul şi buzele îi ieşeau mult în afară — te aşteptai să-l auzi dintr-o clipă într-alta grohăind acolo sub plapumă.

Ne-am îmbrăţişat şi am plîns un pic, de bucurie şi de tristeţe că am fost odată tineri, iar acum am încărunit amîndoi şi că ne călătorim pesemne spre cele veşnice. S-a sculat, s-a îmbrăcat şi m-a luat să-mi arate moşia.

— Ei, cum te simţi la ţară? l-am întrebat.

— Slavă domnului, trăiesc bine!

Nu mai era funcţionarul sărăntoc şi sfios de odinioară, ci un adevărat moşier, un boier. Se obişnuise, ba chiar prinsese gustul noii vieţi; mîncă mult, se ducea să se spele în ferodeu; se îngrăşa, avea procese cu cele două fabrici şi se supăra rău cînd ţăranii nu-i spuneau „înălţimea-voastră.“ Şi de sufletul lui avea grijă, aşa cum se cuvine unui boier, iar faptele bune nu le făcea simplu şi firesc, ci tot boiereşte, cu ifose. Ce fapte bune? Îngrijea pe ţăranii bolnavi, dîndu-le neschimbat pentru toate bolile bicarbonat şi unt de ricină, iar de ziua lui onomastică, după tedeumul oficiat la biserică, punea oamenilor o jumătate de vadră de votcă, fiindcă aşa credea el că trebuie. Of, blestemata asta de votcă! Azi, moşierul grăsan îi tîrăşte pe ţărani la judecată, cerînd să fie amendaţi, iar mîine, fiindcă-i sărbătoare, le dă jumătate de vadră de votcă, şi ţăranii beau, strigă „trăiască!“, şi, beţi criţă, i se închină pînă la pămînt. Traiul dus în îmbuibare şi trîndăvie dezvoltă în om îngîmfarea

cea mai nerușinată. Nikolai Ivanîci care altădată, la slujbă, se temea să aibă chiar în sinea lui păreri personale, nu vorbea acum decît în maxime și cugetări, dîndu-și acre, de parcă ar fi fost ministru : „Învățămintul este necesar, dar pentru popor e prematur ; pedepsele corporale sînt în genere dăunătoare, dar în unele cazuri folosesc, ba chiar sînt de neînlocuit...”

— Îi cunosc bine pe țărani și știu să mă port cu ei, îmi spunea el. Țăranii mă iubesc. Numai un semn să le fac și s-ar da peste cap pentru mine !

Și toate prostiile astea, luați seama, le rostea cu un zîmbet de om bun și deștept. A repetat de vreo douăzeci de ori : „Noi, nobilii ; eu, ca nobil”. Nu-și mai amintea, se vede, că bunicul nostru a fost simplu țăran, iar tata, copil de trupă. Chiar și numele nostru, care în fond are o rezonanță cam caraghioasă, îi părea acum cît se poate de distins și nobil.

Vreau să vă povestesc nu atît despre el cît despre mine însumi, de schimbarea ce s-a petrecut în mine în cele cîteva ore cît am stat la conac. Seara, cînd beam ceai, bucătăreasa a pus pe o masă o farfurie plină de agrișe. Nu erau agrișe cumpărate, ci culese din livadă, era prima recoltă a tufelor plaritate. Nikolai Ivanîci a rîs fericit și cîteva clipe a privit agrișele, fără să spună nimic, cu lacrimi în ochi, nici nu putea vorbi de emoție. Apoi a luat în gură o hoabă, s-a uitat la mine triumfător, ca un copil care, în sfîrșit, a căpătat jucăria mult dorită, și a zis :

— O bunătate ! Mîncă lacom și repeta într-una : O bunătate ! Ia gustă și tu !

Agrișele erau acre și-ți făceau gura pungă, dar, după cum a spus Pușkin : „*Decît meschine adevăruri, mai bună-i amăgirea ce ne-nalță*”. În fața mea vedeam un om cu adevărat fericit, care își împlinise visul ; un om care a obținut ceea ce-și dorise și era mulțumit de soarta lui și de sine în-suși. Ori de cîte ori mă purtasem cu gîndul la fericirea umană, mă învăluia o undă de amărăciune, dar atunci, în fața acestui om fericit, m-a cuprins fără veste un val de dezgust, asemănător cu disperarea. Mai cu seamă mi-a venit greu noaptea. Mi se făcuse patul în camera învecinată cu dormitorul fratelui meu și-l auzeam cum nu poate dormi, cum se scoală mereu din pat, se apropie de farfuria cu

agrișe și ia cîte o boabă. „Și totuși, cît de mulți oameni mulțumiți și fericiți ca ei sînt pe lume! mă gîndeam eu. Ce forță covîrșitoare îi apără!” Priviți puțin viața: nerușinarea și trîndăvia celor puternici, lipsa de cultură și îndobitocirea celor slabi; peste tot sărăcie de nedescris, beție, minciună, ipocrizie... Cu toate acestea, în toate casele și pe străzi domnește liniștea și pacea. Din cincizeci de mii de locuitori ai orașului nu se găsește unul care să ridice glasul, să se revolte. Îi vedem pe cei care se duc zilnic în piață după cumpărături; ziua mîncînd, noaptea dorm, vorbesc vrute și nevrute, se însoară, îmbătrînesc și își duc cu smerenie morții la cîmîtir, dar nu-i vedem, nu-i auzim pe cei care suferă. Toate nedreptățile și grozăviile vieții se petrec undeva în culise. Peste tot e liniște și nu protestează decît statistica mută: atîția au înnebunit, au fost bătute atîtea vedre, atîția copii au murit din cauza subalimentației... Probabil că rînduiala aceasta este necesară, probabil că puținii fericiți se simt bine tocmai pentru că mulțimile de oropsiți își duc crucea în tăcere, și fără tăcerea lor fericirea celorlalți n-ar fi cu putință. Este o hipnoză generală. Ar trebui ca după ușa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan și să-l ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel că, oricît ar fi el de fericit, mai devreme sau mai tîrziu viața îi va arăta ghearele și se va întîmpla o nenorocire — boală, sărăcie, pierderi — și atunci nimeni nu-l va vedea și nu-l va auzi, așa cum nici el astăzi nu vede și nu aude pe alții. Dar nu se ivește acel cineva cu ciocanul și, astfel, fericiții vieții trăiesc, micile griji de toate zilele îi ating în treacăt, așa cum atinge vîntul frunza unui plop, și totu-i cum nu se poate mai bine!

În noaptea aceea am înțeles că și eu fusesem unul din acei mulțumiți și fericiți, urmă Ivan Ivanfci, ridicîndu-se. Și eu învățam pe alții, la mese și la vînători, cum trebuie să trăiască, să creadă și să conducă omenirea! Și eu spuneam că învățătura aduce lumină, că este absolut necesar să te instruiești, dar că oamenilor simpli le e destul deocamdată să știe să scrie și să citească! „Libertatea este un bun, cuvîntam eu, fără de care nu se poate trăi, cum nu se poate trăi fără aer, totuși, trebuie să mai așteptăm!” Da, spuneam toate acestea, dar acuma întreb: pentru ce să mai așteptăm? și Ivan Ivanfci privi țintă la Burkin. Pentru ce să mai așteptăm, vă întreb? În numele căror considerații? Aud spu-

nîndu-se că nu se poate face totul dintr-o dată, că fiecare idee se transpune în viață treptat, la timpul ei. Dar cine sînt cei care vorbesc astfel? Ce-mi dovedește că au dreptate? Ei motivează totul prin rînduiala firească a lucrurilor, prin legea evoluției fenomenelor, dar ce lege, ce rînduială poate fi în faptul că eu, un om viu, care gîndesc, mă aflu, iată, pe marginea unui șanț și aștept pînă ce vegetația sau sedimentele îl vor umple, cînd îmi dau seama că aș putea să sar peste el, sau să-mi întocmesc un pod. Și, repet încă o dată, pentru ce să aștept, cînd nu mai ai putere să trăiești, dar să trăiești trebuie și vrei atît de mult să trăiești?

Am plecat în dimineața următoare de la fratele meu, și de atunci orașul mi-a devenit de nesuferit. Mă copleșește liniștea și pacea și mi-e teamă să privesc spre ferestre, căci pentru mine nu există azi priveliște mai tristă decît o familie fericită, stînd în jurul unei mese și bînd ceai. Eu sînt bătrîn acum și nu mă mai simt apt pentru luptă, nu sînt în stare nici să urăsc cel puțin. Nu pot decît să sufăr, să mă enervez și să mă înoudez; noaptea mă apucă durerea de cap de atîtea gînduri și nu pot dormi... Ehei, de-aș fi tînăr! Emoționat, Ivan Ivanici străbătu dintr-un colț într-altul odaia și repetă: De-aș fi tînăr! Deodată se apropie de Aleohin și, strîngîndu-i cînd o mîină, cînd cealaltă, spuse cu glas rugător: Pavel Konstantinîci, fii mereu treaz, nu te lăsa adormit! Pînă mai ești tînăr, puternic, plin de vigoare, nu pregeta să faci cît mai mult bine! Fericirea nu există și nici nu trebuie să existe, și dacă viața are un sens și un țel, ele nu stau în propria noastră fericire, ci în ceva mult mai mare și mai înțelept. Faceți toți cît mai mult bine!

Vorbele acestea Ivan Ivanici le rosti cu un zîmbet jalnic, rugător, ca și cum ar fi cerut ceva pentru sine.

Pe urmă toți trei au rămas tăcuți în fotoliile lor, fiecare în alt colț al odăii. Povestirea lui Ivan Ivanici nu le plăcuse, nici lui Burkin, nici lui Aleohin. Nu avea nici un haz să asculte ce i s-a întîmplat unui funcționar sărac (cărui îi plăceau agrișe), atunci cînd din ramele aurite te priveau generali și doamne mari, care în penumbră păreau vii. Ar fi dorit să vorbească și să asculte vorbindu-se despre oameni subțiri, eleganți, despre femei frumoase, și simplul fapt că se aflau în salonul vast, în care totul — și lustra învelită în husă, și fotoliile, și covoarele de sub picioare — amintea

că pe aici au pășit, au stat și au băut altădată ceai umbrele care priveau acum din cadrul ramelor, precum și faptul că în clipa aceea frumoasă Pelagheia umbla din nou fără zgomot pe lângă ei — ceea ce era mai frumos decât orice poveste...

Aleohin pica de somn; se sculase devreme, pe la trei dimineața, și acum i se lipeau pleoapele, dar se temea să nu discute cumva oaspeții în lipsa lui ceva interesant și nu pleca. Nu se obosea să înțeleagă dacă tot ce spusese Ivan Ivanîci avea miez și temelie; oaspeții nu vorbeau de făină, de fîn sau de catran ci despre ceva ce nu venea în atingere directă cu viața lui, așa că era bucuros să asculte și ar fi dorit ca ei să continue.

— E timpul să ne culcăm, zise Burkin, ridicându-se din fotoliu. Permiteți-mi să vă urez noapte bună.

Aleohin își luă rămas bun și coborî scările, iar oaspeții rămaseră sus. Li se dăduse o cameră mare cu două paturi din lemn sculptat; într-un colț atârna un Hrist răstignit din fildeș. Paturile mari și răcoroase, așternute de frumoasa Pelagheia, miroseau plăcut a rufărie curată.

Ivan Ivanîci se dezbracă în tăcere și se culcă.

— Doamne, iartă-ne pe noi păcătoșii! șopti el, învelindu-se pînă peste cap.

Pipa pe care și-o lăsase pe masă duhnea amarnic a tutun, și Burkin nu putu mult timp să adoarmă, neînțelegînd de unde venea acel miros greu.

Ploaia a răpăit în geamuri toată noaptea.

I

CIND noii sosiți în S., capitală de gubernie, se plîngeau de urîtul și de monotonia vieții din acel oraș, localnicii, cău-tînd parcă să se dezvinovățească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine : există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, întîlnești familii culte, interesante, plăcute cu care poți face cunoștință. Familia Turkin era citată ca una dintre cele mai culte și mai talentate.

Această familie locuia pe strada principală, lîngă guvernator, în casă proprie. Ivan Petrovici Turkin, un om voinic, chipeș, cu păr castaniu și favoriți, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere. La aceste spectacole el juca roluri de generali bătrîni, cu care prilej tușea într-un chip foarte hazliu. Știa o mulțime de anecdote, de șarade și de zicători, și îi plăcea să glumească și să spună vorbe de duh cu un aer care te făcea să nu știi niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Nevastă-sa, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuță, drăgălașă, cu *pince-nez*, scria nuvele și romane pe

care nu se lăsa mult rugată să le citească musafirilor. Fiica loc, Ekaterina Ivanovna, cînta la pian. Într-un cuvînt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură. Turkinii erau foarte primitivi și își arătau talentele cu simplitate și cu multă voie bună. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spațioasă era foarte răcoroasă în timpul verii : jumătate din ferestre dădeau într-o grădină cu copaci bătrîni și umbroși, în care primăvara cîntau privighetorile ; cînd în casă erau musafiri, în bucătărie zăngăneau cuțitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelșugată și gustoasă.

Îndată ce doctorul Starțev Dmitri Ionici fu numit medic al zemstvei și se stabili la Dialij, la nouă verste de S., i se spuse că el, ca intelectual, trebuie neapărat să facă cunoștință cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni, cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici ; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara și într-o zi de sărbătoare — era chiar de înălțare — după ce sfîrși cu vizita bolnavilor, Starțev plecă la oraș să se mai vînture puțin și cu acest prilej să-și facă și ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai și trăsură), fredonînd :

Pe-atunci din cupa vieții eu lacrimi nu sorbisem încă..

În oraș prînze, se plimbă prin grădina publică, apoi, aducîndu-și deodată aminte de invitația lui Ivan Petrovici, se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sînt.

— Bună ziua, vă rog ! îi spuse Ivan Petrovici, ieșindu-i în întîmpinare la scară. Sînt foarte bucuros să am un musafir atît de plăcut... Vino să te prezint consoartei mele, urmă el, și îl conduse pe medic în casă. Verocika, îi spunea doctorului că n-are nici un drept roman să se zăvo-rască la el în spital și că trebuie să-și dăruiască societății clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufletelele ?

— Ia loc aici, și Vera Iosifovna îl pofti pe musafir să se așeze lîngă ea. Poți chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem așa fel, încît să nu observe nimic.

— Of, puișorule, răsfățato... mormăi drăgăstos Ivan Petrovici și o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, se adresează el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărișor, din care tocmai intenționează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, spuse Vera Iosifovna bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé !*¹

Starțev fu prezentat apoi Ekaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa : tot atât de firavă și de drăgălașă. Avea încă o expresie de copil și mijlocul subțire, gingaș, iar pieptul ei feciorelnic amintea primăvara. Luară ceaiul cu dulceață, miere, bomboane și prăjiturile de casă, foarte gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se însera, numărul musafirilor creștea și el, iar Ivan Petrovici îl întâmpina pe fiecare cu ochii lui plini de zâmbet, spunând :

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură cu toții în salon și se așezară cu toții foarte gravi. Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel : „Gerul se întetea...”

Ferestrele erau larg deschise ; de la bucătărie venea zăngănit de cuțite și miros de ceapă prăjită. Fotoliile erau moi, adânci și odihnitoare, luminile plăteau prietenos în penumbră... În seara aceea de primăvară, când pe stradă se auzeau glasuri vesele și râsete, și când din grădină adiau mireme de liliac, îți venea greu să-ți închipui cum se întetea gerul și cum soarele, în asfințit, lumina cu razele sale reci câmpia înzăpezită pe care rățacea un drumeț singuratic... Vera Iosifovna citea cum o contesă tânără și frumoasă ridicase în satul de pe moșia ei școli, biblioteci și spitale, și cum se îndrăgostise de un pictor hoinar ; citea despre lucruri care nu se întâmplă niciodată în viață și pe care totuși era plăcut să le ascuți. Prin minte îți treceau gânduri bune, tihnite și nu-ți mai venea să te școli din fotoliu.

— Bunișoruț... rosti încet Ivan Petrovici.

Iar unul din musafiri, care asculta cu gândul departe de tot, spuse aproape în șoaptă :

— Da... da... nu-i rău de loc.

Trecu un ceas, trecură două... În grădina publică din apropiere cânta o fanfară și un cor. Când Vera Iosifovna își

¹ Spune să ni se aducă ceaiul (franc.).

închise caietul, toți tăcură preț de vreo cinci minute, ascultînd *Lucinușka*, cîntat de cor ; cîntecul vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viață.

— Vă publicați operele la vreo revistă ? o întrebă Starțev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public ? Doar avem cu ce trăi.

Și toți oftară, fără să știe lămurit de ce.

— Acum e rîndul tău, Kotik, cîntă-ne ceva, spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

Capacul pianului fu ridicat, notele dinainte pregătite fură deschise. Ekaterina Ivanovna se așeză și lovi cu amîndouă mîinile în clape ; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată și încă o dată ; continuă să lovească cu îndrîjire, mereu în același loc ; umerii și pieptul i se cutremurau, și, văzînd-o, ai fi zis că își pusese în gînd să nu se oprească, pînă ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adîncul pianului. Salonul se umplu de tunet ; totul bubuia : și podeaua, și tavanul, și mobila... Ekaterina Ivanovna cînta o bucată grea, interesantă tocmai prin greutatea ei, lungă și monotonă și, ascultînd-o, lui Starțev i se părea că vede niște bolovani rostogolindu-se într-una de pe un munte înalt. Ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cît mai curînd, deși Ekaterina Ivanovna, așa cum era, îmbujorată de efort, energică, cu o suviță de păr căzîndu-i pe frunte, îi plăcea mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dialij, printre bolnavi și mujici, era atît de bine să stai într-un salon, să privești o făptură tină, grațioasă și neprihănită, și să asculți aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuși artă.

— Ah, Kotik, astăzi ai cîntat ca niciodată ! spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, cînd fiică-sa isprăvi și se ridică de la pian. Orice ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea...

Toți făcură cerc în jurul ei, toți o felicitară, arătîndu-se uimiți și căutînd s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atît de frumoasă. Fata îi asculta fără să spună o vorbă, zîmbind ușor, și toată înfățișarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat ! Superb !

— Superb ! spuse și Starțev, lăsându-se furat de entuziasmul general. Unde ai studiat muzica ? o întrebă el apoi pe Ekaterina Ivanovna. La conservator ?

— Nu, abia acum am de gând să urmez conservatorul ; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovskaja.

— Ai urmat liceul în localitate ?

— O, nu ! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă ; cred că vei admite și dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influențe rele ; în perioada de creștere, o fată trebuie să se afle numai sub influența mamei.

— Și totuși am să mă duc la conservator ! spuse Ekaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik își iubește mama. Kotik n-o să-și supere tatălul și mămică !

— Ba ai să vezi că am să mă duc ! Am să mă duc ! stăruie Ekaterina Ivanovna, mai mult în glumă și bătău răsfățată din picioruș.

În timpul cinei, veni rîndul lui Ivan Petrovici să-și arate talentele. Rîzînd numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, șarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui neobișnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghidușiilor și care-i intrase acum în obicei ; „mărișoruț, bunișoruț, mulțumesc multos...”

Dar nici asta nu fu totul. În vestibul, musafirii, sătui și mulțumiți, erau ajutați să-și pună paltoanele și să-și caute bastoanele de către un fecior, Pavlușa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt cu obraji bucălați.

— Pava, ia dă-ne o reprezentație ! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poziție de actor, ridică o mîină în sus și rosti pe un ton tragic :

— Să mori, nenorocito !

Toți se porniră pe hohote de rîs.

„Nostim“, gîndi Starțev, ieșind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dialij. Tot drumul fredonă :

Pentru mine, glasul tău e și dezmiertător, și galeș...

Culcându-se, nu simți pic de oboseală, deși străbătuse nouă verste ; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunișorut...” își aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă și începu să rîdă.

II

Starțev își puna mereu în gînd să se mai ducă pe la Turkin, dar la spital avea mult de lucru și nu putu să găsească o clipă liberă. Trecu astfel, în muncă și singurătate, mai bine de un an și iată că, într-o zi, i se aduse din oraș o scrisoare într-un plic albastru...

Vera Iosifovna suferea de mult de dureri de cap, dar în ultima vreme, de cînd Kotik o speria zilnic, spunîndu-i că pleacă la conservator, migrenele începuseră s-o supere mai des. Toți medicii din oraș se perindaseră pe la Turkini și acum venise și rîndul medicului zemstvei. Vera Iosifovna îi trimitea o scrisoare mișcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă și să-i aline suferințele. Starțev îi îndeplini rugămintea și de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des... Ce-i drept, îndreptă întrucîtva starea Verei Iosifovna, care le spusese tuturor cunoscuților că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atît de des la Turkini...

Era zi de sărbătoare. După ce Ekaterina Ivanovna își isprăvi lungile și chinuitoarele exerciții la pian, trecură cu toții în sufragerie, unde șezură o bună bucată de timp, bînd ceai și ascultîndu-l pe Ivan Petrovici care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi soneria. Turkin se duse în antreu să-l întîmpine pe noul venit. Folosindu-se de neatenția celorlalți, Starțev îi șopti Ekaterinei Ivanovna foarte tulburat :

— Pentru Dumnezeu, nu mă chinui ! Să ieșim puțin în grădină ; te rog din suflet !

Ekaterina Ivanovna ridică din umeri, ca și cum ar fi fost nedumerită și n-ar fi înțeles ce aștepta de la ea, dar se ridică totuși și se îndreptă spre grădină.

— Cînti cîte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmînd-o, după aceea te așezi lîngă mama dumitale și nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te rog din suflet.

Se apropia toamna ; peste bătrîna livadă cufundată în somn se lăsase parcă un vîl de tristețe ; pe alei zăceau mormane de frunze întunecate ; înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămînă încheiată, continuă Starțev, dacă ai ști ce chin înseamnă asta pentru mine ! Să stăm o clipă. Ascultă-mă.

Își aveau locul lor preferat ; o bancă sub un arțar bătrîn, cu ramuri bogate. Se așezară și acum tot acolo.

— Ce dorești ? îl întrebă Ekaterina Ivanovna rece, pe un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămînă întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai țin minte de cînd ! Simt o dorință fierbinte să-ți aud glasul, mi-e sete de el. Vorbește.

Îl încînta prospețimea ei, expresia nevinovată a ochilor și a obrazilor ei. Chiar în felul în care cădea rochia pe ea, Starțev vedea ceva neobișnuit de drăgălaș, de mișcător, plin de grație simplă și naivă. În ciuda acestei naivități, Kotik i se părea foarte deșteaptă și foarte matură pentru vîrsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice ; putea să i se plîngă de viață, de oameni, cu toate că se mai întîmpla ca în timpul unei discuții serioase, Kotik să înceapă să rîdă fără rost, sau să fugă în casă. Ekaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (spre deosebire de ceilalți locuitori ai orașului care citeau foarte puțin, ceea ce și făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele și tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-și închidă porțile), și lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starțev, care o întreba întotdeauna, emoționat, ce a citit în ultimele zile și o asculta fermecat cînd ea începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămîna asta în care nu ne-am văzut ? o întrebă el și acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume ?

— O *mie de suflete*, răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski : Alexei Feofilaktici !

— Unde te duci ? se sperie Starțev, văzînd-o că se ridică deodată și se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ți vor-

besc, am atâtea lucruri să-ți spun... Mai rămîi cu mine măcar cinci minute ! Te implor !

Kotik se opri, vrînd parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stîngăcie un bilețel în mîină și fugi în casă, unde se așeză din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starțev, la cimitir, lîngă monumentul Demetti“.

„Asta chiar că n-are nici un haz, își spuse el, revenindu-și în fire. Ce rost are la cimitir ? Pentru ce ?“

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ștregării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-și dea întîlnire noaptea, departe, afară din oraș, la cimitir, cînd lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică ? Frumos îi ședea lui, medic de zemstvă, om deștept și serios, să ofteze, să primească bilețele, să hoinărească prin cimitire, să facă prostii de care în ziua de astăzi rîd chiar și liceenii ! Unde avea să ducă acest roman ? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla ? Așa gîndea Starțev, plimbîndu-se la club în jurul meselor, dar la ora zece și jumătate se hotărî deodată și plecă spre cimitir.

Avea acum cai și trăsură, și vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniștită și caldă, cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lîngă abator, urlau cîinii. Starțev își lăsă trăsura la marginea tîrgului, într-o ulicioară, și porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudățeniile sale, își spunea el. Kotik e și ea ciudată și — cine știe ? — poate că nu glumește, poate că o să vină“, și Starțev se lăsă pradă acestei speranțe care, slabă și deșartă, îl îmbătă totuși.

Cam o jumătate de verstă merse pe cîmp. Cimitirul se zărea tulbure în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau un parc mai mare. Se desluși apoi împrejmuirea de piatră albă și poarta. La lumina lunii se putea citi pe poartă : „Va veni ceasul în care...“ Starțev intră pe porțișă și primul lucru care-l izbi fură crucile albe și monumentele ce se înșirau de amîndouă părțile aleii largi și umbrele aruncate de ele și de plopi ; de jur împrejur, pînă departe, nu se vedea decît alb și negru, și pe acest fond alb se deslușeau crengile aplecate ale copacilor somnoroși. În cimitir părea să fie mai multă lumină decît pe cîmp ; frunzele crestate ale arțarilor, ca niște palme cu degetele res-

firate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor și pe lespezi, iar inscripțiile de pe monumente se puteau citi ușor.

Din prima clipă, Starțev fu adînc impresionat de privilegiul aceasta ce i se înfățișa pentru prima oară în viață și pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă; o lume ce nu semăna cu nici o alta, o lume în care lumina lunii era atît de frumoasă și de blîndă, încît ai fi zis că leagănul ei se află acolo, o lume în care nu era viață, nu, nu era, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormînt se simțea prezența unei taine ce făgăduia o viață tihnită, minunată, veșnică. De la lespezi și de la florile veștejite venea, o dată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale și de odihnă.

De jur împrejur — tăcere; stelele priveau de pe cer cu adîncă smerenie și pașii lui Starțev răsunau brutal și nelalocul lor. Cînd ceasul bisericii începu să bată și Starțev se închipui pe el însuși mort, îngropat pe vecie, i se păru că cineva îl privește, și timp de o clipă își dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era odihnă și liniște, ci jalea surdă a neființei, o deznădejde copleșitoare...

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vîrf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană; una din cîntărețe murise, fusese înmormîntată în cimitirul orașului și i se ridicase acest monument. În oraș, nimeni nu-și mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii și părea că arde.

Lîngă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopții? Starțev continua să aștepte și parcă lumina lunii îi înflăcăra și mai mult dragostea; se gîndea cu înfrigurare la îmbrățișările și sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lîngă monument, apoi se plimbă prin aleile lăturalnice, cu pălăria în mînă, așteptînd mereu și gîndindu-se cît de multe femei și fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei și fete ce fuseseră cîndva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de patimi și se dăruiseră dezmierdărilor nopți de-a rîndul. La drept vorbind, ce cumplit își bate joc natura-mamă de om și ce dureros e să-ți dai seama de acest lucru! Așa gîndea Starțev și, totuși îi venea să strige că vrea, că așteaptă cu orice preț dragostea; ceea ce albea în jurul lui nu mai erau lespezi de piatră, ci trupuri minunate,

goliciuni care se ascundeau rușinate în umbra copacilor ; i se părea că simte căldura lor și nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare.

Ca și cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse în nori, și deodată totul se întunecă. Starțev abia nimeri poarta, apoi rătăci vreun ceas și jumătate, căutînd ulicioara în care își lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai țin picioarele, îi spuse el lui Panteleimon.

Și, așezîndu-se cu o adevărată încîntare pe pernele trăsorii, se gîndi :

„N-ar trebui să mă mai îngraș !“

III

A doua zi spre seară, Starțev se duse la Turkini, hotărît s-o ceară pe Ekaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă ușor, deoarece Kotik se afla în odaia ei — venise coaforul — și se pregătea pentru o serată dansantă la club.

Fu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie și să bea ceai. Văzînd că musafirul e dus pe gînduri și preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei niște fițuici și citi scrisoarea hazlie a unui vechi neamț, care se plîngea că la moșie s-au stricat toate *încheieturile* și s-a *isprăvit profizia de far*.

„Cu siguranță că-i vor da o zestre bună“, se gîndea Starțev, ascultînd distrat.

După o noapte nedormită, era buimăcit, ca și cum ar fi băut ceva dulce și adormitor ; simțea în suflet un fel de ceață, amestecată însă cu bucurie și căldură ; o particică rece și apăsătoare din creierul lui mai raționa totuși :

„Oprește-te cît mai e vreme ! Kotik nu-i de tine ! E răsfățată, capricioasă, doarme pînă la ora două, iar tu ești fiu de țircovnic și medic de zemstvă...“

„Ei și ? Își răspundea tot el. Ce-are a face ?“

„Apoi, dacă o iei de neastă, stăruia părticica lucidă din creier, rudele ei te vor sili să-ți părăsești serviciul la zemstvă și să stai în oraș”.

„Ei și? răspundea el iarăși. Dacă-i vorba de oraș, hai și la oraș. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin...”

Ekaterina Ivanovna intră, în sfârșit, în rochie de bal, decoltată, drăguță, proaspătă; Starțev nu-și mai putea lua ochii de la ea și era atât de răpit, încât nu mai fu în stare să rostească o vorbă; nu făcea decât să privească și să zîmbească.

Ekaterina Ivanovna începu să-și ia rămas bun, iar el, neavînd pentru ce să mai rămînă, se ridică, spunînd că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl așteptau bolnavii.

— Dacă-i așa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiția s-o duci pe Kotik pînă la club.

Afară se cernea o burniță mărunță, era întuneric beznă și numai după tusea răgușită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsorii fu ridicat.

— Țin-te de capră și vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan Petrovici, așezîndu-și fiica în trăsură, și apoi strigă: Dați-i drumul! La revedere, vă rog!

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starțev. Nu-i de loc generos, e chiar nemilos din partea dumitale...

— Ai fost la cimitir?

— Da, am fost, și te-am așteptat pînă aproape de ora două. Am suferit...

— N-ai decât să suferi, dacă nu înțelegi de glumă.

Mulțumită că jucase îndrăgostitului o festă atât de reușită și că era iubită cu atîta înfocare, Ekaterina Ivanovna începu să rîdă cu hohote, dar, deodată, scoase un țipăt de spaimă, deoarece căli cotiseră brusc pe poarta clubului și trăsura se aplecase într-o parte. Starțev o cuprinse de mijloc; ea se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputîndu-se stăpîni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strîngînd-o și mai puternic cu brațul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

În clipa următoare nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lîngă scara luminată îi striga cu glas înclieat lui Panteleimon:

— Ce stai, gură-cască! Ia-o din loc!

Starțev se duse acasă, unde nu rămăsese însă mult. La miezul nopții — îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o cravată albă, tare, care naiba știe de ce, se bătoșa mereu, alunecînd de pe guler, — doctorul se afla la club și-i vorbea Ekaterinei Ivanovna plin de înflăcărare :

— O, cît de puțin știu cei ce n-au iubit niciodată ! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea și nici nu cred că acest sentiment gingaș, plin de încîntare și totuși chinuitor, să poată fi descris ; cine l-a cunoscut măcar o dată, nu va încerca să-l rodea în cuvinte. La ce bun introducerile și descrierile ? La ce bun toată această vorbărie ? Dragostea mea n-are margini... Te rog, te rog din suflet, spuse în sfîrșit Starțev, fii nevasta mea !

— Dmitri Ionîci, răspunse după cîteva clipe de gîndire Ekaterina Ivanovna, cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îți mulțumesc pentru cîntea pe care mi-o faci... te prețuiesc, dar... se ridică și continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu nevasta dumitale. Să vorbim serios. Știi, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decît orice pe lume ; o iubesc la nebunie și m-am hotărît să-i închin muzicii toată viața mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămîni în acest oraș, să duc mai departe această viață searbădă, fără nici un rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soție... O, nu, iartă-mă ! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai mareț, iar viața de familie m-ar încătușa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zîmbi ușor, deoarece spunînd „Dmitri Ionîci” își aduse aminte de „Alexei Feofilaktîci”), Dmitri Ionîci, ești un om bun, un om deștept, ești o fire aleasă, mai presus de toți... în ochi i se iviră lacrimi, te înțeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înțelegi și dumneata...

Și pentru a nu izbucni în plîns, întoarse capul și ieși din salon.

Inima lui Starțev încetă să mai bată nebunește. Primul lui gest, ieșind din club, fu să-și smulgă de la gît cravata tare și să răsufle adînc, umplîndu-și pieptul cu aerul nopții. Îi era rușine, se simțea jignit — nu se așteptase la un refuz — și nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile lui ajunseseră la un sfîrșit atît de prostesc, ca într-o melodramă, jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atît de rău, încît mai-mai că-i

venea să izbucnească în hohote de plîns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile nu fu bun de nimic, nu mîncă, nu dormi, dar cînd ajunse pînă la el zvonul că Ekaterina Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma conservatorul, se liniști și își reluă viața de mai înainte.

Mai tîrziu, aducîndu-și din cînd în cînd aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot orașul în căutarea unui frac, își întindea alene mădulele și spunea :

— Cînd te gîndești cîtă bătaie de cap !

IV

Trecură patru ani, Starțev avea în oraș o clientelă numeroasă. În fiecare dimineață, se grăbea să-și vadă bolnavii de la Dialij, apoi pleca la cei din oraș, și nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decît noaptea tîrziu. Se îngrășase, se buhăise și nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece obosea repede. Panteleimon se îngrășase și el, și cu cît creștea mai mult în lățime, cu atît ofta mai jalnic și se tînguia de soarta lui amară spunînd că drumurile l-au dat gata.

Starțev se ducea în multe case și întâlnea multă lume, dar nu se împrietenise cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuțiile, cu felul lor de a privi viața și chiar cu înfățișarea lor. Experiența îl învățase, încetul cu încetul, că atîta timp cît joci cărți sau iei aperitivul cu un localnic acesta se arată om pașnic, blajin și nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară despre politică sau știință, omul sau rămîne nedumerit, sau începe să-ți facă niște teorii atît de fistichii și de neroade, încît ți se face lehamite și te lași păgubaș. Cînd Starțev încerca să pornească vreo discuție cu un localnic — fie el și cu vederi liberale — și îi spunea, bunăoară, că omenirea

merge înainte și că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de buletine de identitate și de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorș și cu neîncredere și îl întreba: „Înseamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine?” Iar când într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starțev spunea că omul trebuie să muncească, că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmație drept o aluzie, se supăra, și se porneau discuții cumplit de plicticoase. Unde mai pui că acești oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, și nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găsești un subiect de discuție cu ei. De aceea Starțev ocolea discuțiile, mulțumindu-se să ia aperitive și să joace wint, iar când nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie și era poftit să rămână la masă, se așeza și mânca fără să scoată o vorbă, privind în farfurie; tot ce se spunea în timpul mesei era greșit, lipsit de interes și cu totul stupid. Starțev își simțea enervarea sporind, se mînia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muțenie posacă și să nu-și mai ridice ochii din farfurie, fu poreclit în oraș „polonezul îngîmfat”, cu toate că nu avea nici un dram de sînge polonez.

Se ferea de distracții, nu se ducea nici la teatru, nici la concerte, în schimb în fiecare seară juca wint, timp de două, trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai aveau o îndeletnicire cu care se obișnuise și care începuse, încetul cu încetul, să-i placă: să scoată seara din buzunare bancnotele și să numere banii cîștigați cu consultațiile în timpul zilei. Deseori se întîmpla ca toate aceste hîrtiute — de o rublă sau de trei ruble — mirosind a parfum, a oțet, a tămîie sau a untură de pește, pe care le vîra mototol în toate buzunarele — să ajungă la suma de șaptezeci de ruble; cînd se adunau astfel cîteva sute, le ducea la Societatea de credit mutual, unde le depunea la contul lui curent.

În răstimpul celor patru ani, care se scurseseră de la plecarea Ekaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, și atunci chemat de Vera Iosifovna care tot mai suferea de migrene. În fiecare vară, Ekaterina Ivanovna venea să-și vadă părinții, dar Starțev nu avusese niciodată ocazia s-o întîlnească.

Iată însă, că după patru ani, într-o dimineață liniștită și caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi

scrisa lui Dmitri Ionici că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferințele și că astăzi, de altfel, era și ziua ei de naștere. La sfârșitul scrisorii era un adaus: „Mă asociez și eu la rugămintea mamei. K.“

Starțev șovăi, dar seara se duse totuși la Turkini.

— A, bună seara, vă rog ! Îl întâmpina Ivan Petrovici, zîmbind numai din ochi. Fiți bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrînită, încărunită, îi strînse mîna, oftă afectat și-i spuse :

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi ; sînt prea bătrîină pentru dumneata. Dar iată că a venit una tînără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Și Kotik ? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă ; dar acum era Ekaterina Ivanovna, și nu Kotik ; nu mai avea prospețimea dinainte și nici acea expresie de nevinovăție copilărească. Atît în privire, cît și în felul ei de a se purta era ceva nou, sfios și vinovat, ca și cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simțit acasă.

— Nu ne-am văzut de-un car de ani ! spuse ea, întinzîndu-i mîna, și se cunoștea că inima îi bătea tare ; apoi, continuă, privindu-l țintă, cu vădită curiozitate : Cum te-ai îngrășat ! Ești ars de soare, te-ai maturizat... totuși nu te-ai schimbat prea mult.

Îl tulbura și acum, îl tulbura mult, dar ceva lipsea în ea, sau poate era de prisos — nici el n-ar fi putut să spună ce anume — ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăcea paloarea ei, noua expresie a feței, zîmbetul șters, glasul ei, și după cîteva clipe nu-i mai plăcu nici rochia, nici fotoliul în care ședea ; îl nemulțumea amintirea trecutului, gîndul că fusese cît pe ce să se însoare cu ea. Își aduse aminte de dragostea lui, de visurile și de speranțele care-l frămîntaseră cu patru ani în urmă, și se simți stînjenit.

Se bău ceai cu plăcintă. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, în care era vorba de lucruri care nu se împlînesc niciodată în viață, iar Starțev ascultă, privind capul ei frumos, cărunț, și așteptînd să sfîrșească.

„Lipsit de talent nu-i acel ce nu știe să scrie, își spuse el, ci cel ce scrie și nu știe să ascundă c-o face“.

— Bunișoruț, spuse Ivan Petrovici.

După aceea, Ekaterina Ivanovna cîntă îndelung și zgomotos la pian și, după ce isprăvi, musafirii îi mulțumiră și se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea !” își spuse Starțev.

Ekaterina Ivanovna îl privea, așteptînd, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci ? Ce mai e pe la dumneata ? Ce faci ? Zilele astea m-am gîndit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ți trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dialij ; eram hotărîtă să vin, dar după aceea m-am răzgîndit, fiindcă nu știam cum mă privești acum. Nu știi cu ce emoție te-am așteptat astăzi. Pentru Dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină și se așezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrînul arțar. Era întuneric.

— Ce mai faci ? îl întrebă Ekaterina Ivanovna.

— Binișor ; o ducem și noi cum putem, răspunse Starțev.

Și nu mai găsi nimic altceva. Tăcură un timp.

— Sînt emoționată, spuse Ekaterina Ivanovna, acoperindu-și fața cu mîinile, dar nu lua în seamă. Mă simt așa de bine acasă, sînt atît de bucuroasă că-i văd pe toți, încît nu-mi vine să cred. Cîte amintiri ! Credeam că n-o să mai isprăvim cu ele pînă dimineata.

Acum îi vedea de aproape fața, ochii strălucitori, și aici, în întuneric, părea mai tînără decît în casă ; parcă-și recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Și într-adevăr îl privea cu o curiozitate naivă, ca și cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atîta duiosie, cu atîta patimă și care fusese atît de nefericit ; privirea ei îi mulțumea pentru această dragoste. Își aduse și el aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostentit... Și deodată fu cuprins de un sentiment de tristețe : îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacăra.

— Îți aduci aminte cum te-am condus la club, la serată ? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric.

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creștea din ce în ce, și, dintr-o dată, simți nevoia să vorbească, să se plîngă de viață...

— Ei ! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici ? Nici într-un fel. Îmbătrânim, ne îngrășăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viața se scurge ștearsă, fără impresii, fără preocupări... Ziua muncești, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bîrfitori pe care nu-i poți suferi. Vezi ceva bun în toate astea ?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viață. Îți plăcea atît de mult să vorbești de spital. Pe atunci eram tare naivă : îmi închipuiam că sînt o mare pianistă. Acum toate domnișoarele cîntă la pian ; cîntam și eu, ca toate celelalte, și n-aveam nimic deosebit în mine ; sînt tot atît de pianistă cum e mama scriitoare. Pe atunci nu te înțelegeam, firește, dar la Moscova m-am gîndit deseori la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să ajuți pe cei care suferă, să slujești poporul. Ce fericire ! repetă Ekaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, cînd mă gîndeam la dumneata, îmi apăreai atît de ideal, atît de superior...

Starțev își aduse aminte de rublele pe care le număra cu atîta plăcere seara și mica flacăară din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ekaterina Ivanovna îl luă de braț.

— Ești omul cel mai de preț pe care l-am cunoscut în viața mea, continuă ea. O să ne vedem și o să mai discutăm, nu-i așa ? Făgăduiește-mi. Nu sînt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă privește, iar în prezența dumitale n-am să mai cînt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

Cînd intrară în casă și Starțev îi văzu la lumina lămpilor fața și ochii triști, recunoscători, cercetători, îndreptați asupra lui, încercă un sentiment de neliniște și se gîndi din nou : „Ce bine că nu m-am însurat cu ea !”

Începu să-și ia rămas bun.

— N-ai nici un drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici, petrecîndu-l. Asta-i foarte *perpendicular* din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentatie, îi spuse el lui Pava, în vestibul.

Pava, care nu mai era un băiețandru, ci un tînăr cu mustață, luă o poză de actor, ridică o mîină sus și rosti pe un ton tragic :

— Să mori, nenorocito !

Toate acestea îl enervau acum pe Starțev. Urcîndu-se în trăsură și privind casa întunecată și grădina, care îi fusese atît de dragi odinioară, își reaminti dintr-o dată și romanele Verei Iosifovna, și felul zgomotos al răsfățatei Kotik de a cînta la pian, și ghidușile lui Ivan Petrovici, și poza tragică a lui Pava.

„Dacă oamenii cei mai talentați din tot orașul sînt atît de lipsiți de talent, ce să mai vorbim de ceilalți !“ se gîndi Starțev.

Peste trei zile, Pava îi aduse o scrisoare de la Ekaterina Ivanovna.

„Nu ai venit pe la noi. De ce ? scria ea. Mă tem că ți-ai schimbat sentimentele față de noi ; mă tem, și gîndul acesta mă îngrozește. Liniștește-mă, vino și spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A duminică E. T.“

Starțev citi scrisoarea, se gîndi o clipă și-i spuse lui Pava :

— Comunică-le, te rog, că astăzi nu pot să vin, deoarece sînt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar se scuseră trei zile, o săptămînă, și Starțev nu se arătă. Într-o zi, trecînd prin fața casei Turkinilor, își aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru cîteva clipe, dar se răzgîndi.

Și nu mai călcă niciodată pe la ei.

V

S-au mai scurs cîteva ani, Starțev s-a îngrășat și mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsufală greu și umblă cu capul dat pe spate. Acum cînd trecea, puhav și stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi, și cu Panteleimon pe capră — care e și el puhav, stacojiu, și strigă „Țineți dreapta !“ stînd cu brațele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn, spectacolul e impunător și ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgîn. Are în oraș o clientelă atît de mare, încît nu mai

găsește o clipă să răsuflă. Și-a cumpărat o moșie și două case în oraș și umblă să-și mai cumpere și o a treia, bineînțeles dacă găsește un chilipir. Când i se vorbește la Societatea de credit mutual de vreo casă care urmează să fie vîndută la licitație, se duce cu neobrăzare s-o viziteze și, trecînd prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile și copiii pe jumătate dezbrăcați, care îl privesc cu uimire și teamă, împunge cu bastonul în toate ușile și întreabă :

— Asta-i biroul ? Asta-i dormitorul ? Dar aici ce-i ?

Vorbește suflînd greu și ștergîndu-și mereu nădușeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuși nu-și lasă serviciul de la zemstvă ; l-a biruit lăcomia, vrea să facă și slujbă și afaceri. Atît la Dialij cît și în oraș i se spune acum pur și simplu „Ionîci“. „Unde s-o fi ducînd Ionîci ?“ sau „Ce ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci ?“

Se vede că din pricina obezității, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut pițigăiat și ascuțit. I s-a schimbat și caracterul, e ursuz și supărăcios. Când are consultații, își iese într-una din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea și țipă cu glasul lui neplăcut :

— Te rog să nu răspunzi decît la întrebări ! Nu discută !

Trăiește singur. Duce o viață plicticoasă. Nimic nu-l interesează.

De cînd se află la Dialij, dragostea pentru Kotik a fost singura și desigur ultima sa bucurie. Seara joacă wint la club, iar după aceea se așază singur la o masă și cînează. Îl servește Ivan, cel mai bătrîn și respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de Lafitte nr. 17. Toți — și intendentul clubului, și bucătarul, și feciorul — știu ce-i place și ce nu-i place și se silesc din răspuneri să-l mulțumească, fiindcă altfel se supără și numai ce-l vezi că începe să bată cu bastonul în podea.

În timp ce cînează, întoarce din cînd în cînd capul și se amestecă în convorbirile de la mesele vecine.

— Despre ce vorbești ? Cum ? Despre cine ?

Și cînd i se întîmplă ca la una din mese să se vorbească de Turkini, întreabă :

— Despre care Turkini vorbești ? Despre ăia a căror fată cîntă la pian ?

— Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Și Turkinii ? Ivan Petrovici n-a îmbătrânit, nu s-a schimbat de loc ; face mereu glume sau povestește anecdote ; Vera Iosifovna continuă, ca și înainte, să le citească musafirilor, cu aceeași plăcere și simplitate, romanele sale. Iar Kotik cîntă zilnic vreo patru ceasuri la pian. S-a ofilit mult, tînjește și în fiecare toamnă pleacă cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoțește la gară și, cînd pornește trenul, își șterge lacrimile și le strigă :

— La revedere, vă rog !

Și își flutură batista.

Un caz din practică

PROFESORUL primi o telegramă, prin care era rugat să vină cît mai grabnic la fabrica Lialikov. Se îmbolnăvisese fiica unei oarecare Lialikova, pesemne, stăpîna fabricii ; mai mult nu se putea desluși din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesorul nu plecă, ci-l trimise în loc pe asistentul său, Koroliiov.

De la Moscova, trebuia să mergi două stații cu trenul, apoi să faci vreo patru kilometri cu trăsura. La gară venise să-l aștepte pe Koroliiov o trăsură cu patru cai ; vizitiul purta pălărie cu pană de păun și la orice întrebare răspundea ostășește, cu glas tare : „Nu, să trăiți ! Da, să trăiți !“ Era sîmbătă seara. Soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pîlcuri numeroase de la fabrică spre gară și salutau trăsura care-l ducea pe Koroliiov. Tînărul medic privea plin de încîntare înserarea, conacele și vilele din dreapta și din stînga șoselei, mestecenii și întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare s-ar fi zis că, o dată

cu oamenii, se pregăteau de odihnă și câmpul, și pădurea, și soarele — de odihnă și, poate, de rugăciune...

Născut și crescut la Moscova, Koroliiov nu cunoștea viața de la țară, nu se interesase niciodată de fabrici și nu vizitase încă nici una. Citise numai întâmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanți, ba fusese chiar poftit acasă la câte unul din ei; de câte ori zărea, de departe sau de aproape, vreo fabrică, se gândea că pe dinafară totul pare bine orînduit și tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lîngă egoismul mărginit al stăpînilor, cea mai neagră înapoiere, munca anostă și nesănătoasă pentru muncitori, bîrfeli, votcă și insecte. Și acum, cînd muncitorii se dădeau respectuos și plini de sfială în lături dinaintea trăsirii, Koroliiov ghicea după fețele, șepcile și felul lor de a umbla, mizeria, îndîrjirea și buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta și în stînga se iveau, apoi rămîneau în urmă, căsuțe de muncitori, chipuri de femei, rufe și plăpumi întinse în cerdacuri. „Păzea!“ striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur și la oarecare distanță unele de altele cinci corpuri mari de clădiri cu coșuri, depozite de mărfuri, barăci. Peste toate se depusese un strat cenușiu de praf. Ici-colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădinițe sărăcăcioase și acoperișurile verzi sau roșii ale caselor în care locuiau funcționarii administrației. Vizitiul struni deodată caii și trăsura se opri în fața unei clădiri, vopsită proaspăt în cenușiu și înconjurată de o grădiniță cu liliac, acoperit și el cu praf; cerdacul galben mirosea tare a vopsea.

— Poftiți, domnule doctor, se auziră în coridor și în antreu glasuri de femei. Poftiți, de cînd vă așteptăm... șopteau și oftau glasurile. Curată nenorocire... Poftiți pe aici.

Stăpîna, o doamnă grasă trecută, în rochie neagră de mătase cu mîneci la modă, dar judecînd după fața ei o femeie simplă, fără prea multă carte, se uita neliniștită la doctor și nu se hotăra să-i dea mîna — nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscățivă, mai în vîrstă, cu părul tăiat scurt, cu pince-nez, și îmbrăcată cu o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna, și Koroliiov ghici că trebuie să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în

întîmpinarea doctorului și să-l primească. Într-adevăr, de cum îl văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, manifestările bolii, fără să spună însă cine era bolnav și ce se întîmplase.

Luară amîndoi loc și începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemișcată în picioare, lîngă ușă, așteptînd. Koroliiov înțelese din spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza — o fată de douăzeci de ani — singura fiică a doamnei Lialikova și moștenitoarea ei; era de mult suferindă și fusese tratată de numeroși medici; în ultima noapte, avusese palpitații atît de puternice, încît nimeni nu dormise în casă: se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam șubredă, ca să zic așa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ștergîndu-și mereu buzele cu mîna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei au băgat-o în scrofuloză cînd era mică, și cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. Tînără, destul de voinică, cu trupul bine împlinit, dar urîtă, semănînd cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici și cu fălci mari și late, nepieptănată și cu plapuma trasă pînă peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliiov impresia unei ființe oropsite, sărmane, oploșite și îngrijite din milă. Nu-i venea să creadă că ea era moștenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliiov, să te îngrijim. Bună ziua!

Își spuse numele și îi strînse mîna, o mînă mare, rece, urîtă. Bolnava se așeză în capul oaselor, și, obișnuită pe semne de mult cu doctorii, se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii și pieptul îi erau descoperiți.

— Am palpitații, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzație cumplită, de groază... Era să mor de groază! Da-ți-mi ceva.

— Am să-ți dau, am să-ți dau, liniștește-te!

Koroliiov o examinează și ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniștită.

În clipa aceea cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină, și cu-

prinzîndu-și capul cu mîinile, începu să plîngă cu hohote. Impresia că avea în fața lui o biată ființă urîță și oropsită se șterse deodată. Koroliiov uită și de ochii ei mici, și de fața ei lătăreată și, înduioșat de expresia de blîndețe, de cumințenie și de suferință care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată grațioasă, proaspătă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniștea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu brațele capul copilei și-l strînse la piept. Cîtă durere, cîtă deznădejde se citea pe fața bătrînei ! Își crescuse și îngrijise fiica, nu preocupetise nimic, își jertfise toată viața ca s-o învețe franțuzește, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă... și acum nu pricepea de ce varsă atîtea lacrimi, pentru ce se chinuie atîta ; nu pricepea și simțea că își pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca și cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca și cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu știa nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăși... iarăși, Lizanka ! spuse ea, strîngîndu-și fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetița mea, ce-i cu tine ? Fie-ți milă de mine, spune-mi...

Plîngeau amîndouă amarnic. Koroliiov se așeză pe marginea patului și o luă pe Liza de mîină.

— Ei, haide, liniștește-te ! zise el prietenos. Se poate să plîngi așa ?! Gîndește-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plînge ; nu trebuie...

Iar în sinea lui își spuse :

„I-a venit vremea să se mărite...”

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea... sînt niște picături... Am uitat cum le spune... Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Și iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească și se arăta plină de rîvnă ; știîndu-se femeia cea mai luminată la mînte din casă, se simțea obligată să discute într-una cu medicul și neapărat despre medicină.

Koroliiov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, se adresează el mamei, ieșind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească și de aci înainte. Tratamentul aplicat de el până acum a fost foarte indicat, și nu văd nici o nevoie să-l schimbați. Pentru ce să-l schimbați? Boala e din cele mai obișnuite, nimic grav....

Vorbea pe îndelete, punându-și mânușile, în timp ce doamna Lialikova stătea nemișcată, privindu-l cu ochii plânși.

— Până la trenul de zece nu mai e decât o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-ați putea să mai rămâneți la noi? îl întreabă stăpîna casei, și lacrimile începură să-i șiroiască din nou pe obraji. Mi-e rușine că vă necăjesc, dar fiți atît de bun... vă rog din suflet stăruia ea aproape în șoaptă, uitîndu-se spre ușa. Stați noaptea asta la noi. N-o am decât pe ea... e singurul meu copil... M-a speriat noaptea trecută, nu pot să-mi viu în fire... Nu plecați, vă rog...

Koroliiov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova și că era așteptat acasă de ai săi; îi venea greu să rămînă, fără nici un rost, toată seara și toată noaptea într-o casă străină, dar, văzînd chipul ei chinuit, oftă și, fără să mai spună o vorbă, începu să-și scoată mânușile.

În salonul cel mare și în salonaș fură aprinse în cîntecul lui toate lămpile și toate lumînările. Koroliiov se așeză la pian și începu să răsfoiască notele, apoi cercetă tablourile și portretele de pe pereți. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau priveliști din Crimeia, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruț în mînă... totul plat, banal, executat fără pic de talent. Portretele nu înfățișau nici o singură figură mai arătoasă, mai interesantă, numai fălci late și ochi nedumeriți. Lialikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă, și mulțumirea de sine i se citea pe chip cît de colo; tunica spînzura ca un sac pe trupul lui mătăhălos; pe piept avea o decorație și insigne Crucii Roșii. În acest salon totul dovedea o spolia de cultură, un lux întîmplător, lipsit de gust, greoi ca și uniforma omului din portret. Podelele te supărau prin luciul lor, supărător era și policandrul și, fără să știi de ce, îți venea în minte povestea negustorului care intra în baie cu decorația la gît...

Din vestibul se auzeau șoaapte ; cineva sforăia ușor. Deodată, în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliiov niciodată, pe care nu le înțelese și care îi treziră o senzație ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aș sta aici...” gîndi el și începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Pofțiți la o gustare, doctore ! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări și vinuri, dar la cină fură numai doi : el și Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea maderă, mîncă repede și povestea, privindu-l prin pince-nez :

— Muncitorii sînt foarte mulțumiți la noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole de amatori, date chiar de ei ; lecturi, însoțite de proiecții cu lanterna magică, o ceainărie minunată și cîte altele. Ne sînt foarte devotați ; cînd au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rînduit slujbă la biserică. Sînt inculți, dar își au și ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveți nici un bărbat în casă ? spuse Koroliiov.

— Nici unul. Piotr Nikanorîci a murit acum un an și jumătate, și am rămas noi trei singure. Vara stăm aici, și iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sînt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduse cegă, chiftele de pasăre și compot ; vinurile erau scumpe, franțuzești.

— Vă rog, doctore, nu vă sfiiți, serviți-vă, spuse Kristina Dmitrievna, mîncînd și ștergîndu-și gura cu mîna ei micuță, făcută pumn. Se cunoștea că era pe deplin mulțumită de traiul pe care-l ducea.

După cină, doctorul fu condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald și mirosea a vopsea ; își puse paltonul și ieși.

Afară era răcoare ; noaptea era luminoasă și prin aerul umed cele cinci corpuri de clădiri cu coșurile înalte, barăcile și magaziele se deslușeau nespuse de limpede. A doua zi, fiind duminică, nu se lucra ; ferestrele erau întunecate și numai într-unul din corpurile de clădiri mai ardea un furnal ; două ferestre erau purpurii și pe coș, o dată cu fumul, țîșnea din cînd în cînd o vîlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaștele și cînta o privighetoare.

Uitîndu-se la corpurile de clădiri și la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gîndurile pe care i le trezea înnoțdeauna vederea unei fabrici. Cu toate spectacolele pentru muncitori și proiecții cu lanterna magică, medicii și fel de fel de îmbunătățiri, muncitorii pe care îi întîlnise astăzi pe drumul gării nu se deosebeau întru nimic prin înfățișarea lor de muncitorii pe care îi văzuse, demult, în copilărie, cînd nu se pomenea încă de spectacole și de îmbunătățiri. El, care ca medic, cunoștea atît de bine suferințele cronice, a căror cauză principală rămînea de neînțeles și pentru care părea că nu există vindecare, privea și fabricile drept o absurditate, a cărei cauză era la fel de necunoscută și de neînțeles, și, fără să socotească de prisos îmbunătățirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Firește, e la mijloc o neînțelegere... gîndea el, privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute sau două mii de muncitori trudesec fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viață de mizerie și nu se trezesc din acest vis urît decît din cînd în cînd, la cîrciumă; vreo sută de inși supraveghează munca, și toată viața lor această sută de inși nu face altceva decît să toarne amenzi și ocări și să comită tot felul de nedreptăți; și numai doi, trei oameni, așa-ziii stăpîni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc de loc și disprețuiesc stamba de proastă calitate. Dar care sînt acele foloase, cum se bucură de ele? Lialikova și fiica ei sînt nenorocite, de ți-e mai mare mila; singura pe deplin mulțumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrînă, proastă și cu pînce-nez. Rezultatul este deci că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se muncește, iar pe piețele din răsărit se vinde stambă numai pentru ca Kristina Dmitrievna să poată mînce cegă și să bea maderă!”

Deodată răsunară aceleași lovituri ciudate, pe care Koroľiov le auzise și înainte de cină. Lîngă unul din corpurile de clădiri cineva bătea într-o bucată de fier, bătea și se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate: un soi de: „der... der... der...” Urmără cîteva clipe de liniște apoi, de lîngă un alt corp de clădiri, se auziră lovituri tot atît de seci și neplăcute, de data aceasta

mai joase, ca de bas : „drîn... drîn... drîn...” De unsprezece ori. Pesemne că paznici băteau ora unsprezece.

Lîngă un al treilea corp de clădiri se auzi : „jac... jac... jac...” Același lucru se repetă și lîngă celelalte clădiri, apoi dincolo de barăci și la poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniștea nopții de însăși dihania cu ochii de foc, de însuși diavolul, care îi stăpînea aici atît pe patroni cît și pe muncitori, înșelîndu-i și pe unii, și pe alții.

Koroliiov ieși din curte.

— Cine-i ? îl strigă lîngă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare...” se gîndi Koroliiov și nu răspunse.

În plin cîmp privighetorile și broaștele se auzeau mai limpede și se simțea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren ; undeva cîntau niște cocoși somnoroși, totuși noaptea era plină de tihnă și întreaga fire dormea liniștită. În apropierea fabricii se afla un șopron sub care se adunau materialele de construcție. Koroliiov se așează pe niște scînduri și continuă să se gîndească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai bun. Dar și asta e numai o aparență, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decît un om de paie. Personajul principal, pentru care se face totul aici, este diavolul.”

Se gîndea la diavol, în care nu credea, și se uita la cele două ferestre luminate, și i se părea că de acolo îl privește cu ochi de foc însăși satana, acea putere nevăzută care statornicise rînduieșile dintre cei tari și cei slabi, săvîrșind cumplita greșeală, pe care nimeni și nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuia neapărat ca cel puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii ; dar lucrul acesta nu e de înțeles și nu se așază lesne în minte decît în articolele de ziar sau în manuale, pe cînd în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sînt țesute relațiile dintre oameni, cînd și cel puternic, și cel slab cad deopotrivă jertfă relațiilor lor reciproce, supunîndu-se fără voia lor unei forțe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieții și străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberație. Astfel gîndea Koroliiov, stînd pe stiva de scînduri și încet-încet îl cuprinse simțămîntul că acea forță necunoscută, tainică era într-adevăr pe aproape și îl privea. Spre răsărit cerul se făcea tot mai palid ; timpul se sourcea repede.

Acum, cînd în jur nu era țipenie, cînd totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri, cu coșurile lor ce se profilau pe fondul cenușiu al zorilor, aveau o înfățișare deosebită, alta decît în timpul zilei; Koroliiov uitase cu desăvîrșire că în dosul zidurilor aceloră se găseau mașini cu aburi, electricitate, telefoane. Fără să știe bine de ce, se gîndea mereu la așezările lacustre, la epoca de piatră, și simțea prezența unei forțe brutale oarbe.

Din nou se auzi :

„Der-der... der... der...”

De douăsprezece ori. Apoi liniște, o liniște de cîteva clipe și — din celălalt capăt al curții porni același :

„Drîn... drîn... drîn...”

„Groaznic !” gîndi Koroliiov.

„Jac... jac...” țîșni dintr-un al treilea colț, scurt, aspru, cu ciudă parcă, „jac... jac...”

Pentru a vesti miezul nopții trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă se făcu liniște ; și din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme prin odaile vecine s-au auzit șoapte, lipăit de papuci și de picioare goale.

„Nu cumva o fi avînd din nou un acces ?” se întrebă Koroliiov într-un tîrziu.

Ieși din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se luminase acum de-a binelea, și din salonul cel mare razele soarelui ce străbăteau sfioase prin pîcla dimineții tremurau pe perete și pe podea. Ușa ce dădea în odaia Lizei era deschisă ; Liza ședea lîngă pat, într-un fotoliu ; era în capot, nepieptănată și îmbrobodită cu un șal. La ferestre, storurile erau lăsate.

— Cum te mai simți ? întrebă Koroliiov.

— Mulțumesc !

Îi pipăi pulsul, apoi fi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cîntă privighetorile, și dumneata stai aici în întuneric cu gîndurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în față, ochii ei erau triști, inteligenți și se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize ? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară ușor înainte de a răspunde.

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ca o apăsare...

În chiar acea clipă paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi : „der... der...” și Liza tresări.

— Te neliniștesc aceste bătăi ? întrebă medicul.

— Nu știu. Totul mă neliniștește aici, răspunse fata pe gânduri. Da, totul. Deslușesc în glasul duminical un sentiment de simpatie : nu știu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice...

— Vorbește, te rog.

— Vreau să-ți spun părerea mea. Eu cred că nu sînt bolnavă, dar mă apasă o neliniște și o teamă neîncetată, fiindcă așa trebuie să fie și nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniștească cînd știe că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tâlhar. Sînt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-și genunchii și zîmbind sfios. Firește sînt foarte recunoscătoare și nu tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aș vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o ființă apropiată, cu un prieten, care să mă înțeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni ? întrebă Koroliiov.

— Nu. Sînt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, și, totuși, sînt foarte singură. Așa mi-a fost dat... Cei care sînt din fire singuratici citesc mult, dar sînt scumpi la vorbă, nu prea află multe și viața pentru ei e plină de taine ; sînt mistici și adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era și ea o singuratică și îl vedea pe diavol.

— Dumneata citești mult ?

— Da, mult. Gîndește-te că tot timpul mi-e liber, de dimineată pînă seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol ; în loc de gânduri am un fel de umbră.

— Vezi ceva ? o întrebă Koroliiov.

— Nu, dar simt...

Zîmbi din nou, ridică ochii și-i aruncă o privire tristă și inteligentă. Koroliiov simți că i-a cîștigat încrederea, că fata vrea să-i vorbească deschis și că în adîncul ei gîndește la fel cu el. Dar Liza tăcu, așteptînd, poate, să înceapă dînsul.

Doctorul ştia ce-ar fi trebuit să-i spună ; îşi dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cît mai ourînd cele cinci corpuri de clădiri şi milionul — dacă-l avea — şi să fugă de diavolul acela care pîndea în timpul nopţii. Tot atît de limpede îşi dădea seama că şi ea gîndea la fel şi că nu aştepta decît un lucru : ca cineva, în care să aibă încredere, să-i risipească şovăielile.

Nu ştia însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum ? Pe un ocaş te sfieşti să-l întrebi de ce a fost osîndit, la fel de neplăcut îţi este să-i întrebi pe nişte oameni foarte bogaţi pentru ce au nevoie de atîţia bani, de ce îşi folosesc atît de stupid bogăţia şi de ce n-o părăsesc aici chiar atunci cînd văd că ea este pricina nenorocirii lor ; iar dacă începi o discuţie pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă şi parcă te simţi ruşinat.

„Cum să-i spun ? se frămîntă Koroliiov. Şi oare e nevoie să-i spun ?”

Totuşi izbutea să-i explice ceea ce credea el ; nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Eşti nemulţumită de situaţia dumitale de proprietară de fabrică şi de moştenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale şi de aceea nu dormi ; fireşte, asta-i mai frumos decît dacă ai fi mulţumită, ai dormi liniştită şi ai crede că totul este aşa cum se cuvine. Suferi de o insomnie explicabilă ; oricum, e un semn bun. Pentru părinţii noştri o discuţie ca cea pe care o avem noi acum ar fi de neconceput ; noaptea ei nu discutau, ci dormeau adînc ; noi însă, generaţia noastră, dormim prost, ne frămîntăm, discutăm mult şi căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii sau nepoţii noştri, această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede ca noi. Ce frumoasă o să fie viaţa peste vreo cincizeci de ani, şi ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm ! Ar fi atît de interesant !....

— Dar ce vor face oare copiii şi nepoţii noştri ? întrebă Liza.

— Nu ştiu... presupun că vor părăsi totul şi vor pleca.

— Unde să plece ?

— Unde ?... Oriunde ! spuse Koroliiov şi începu să rîdă. Un om deştept şi curat la inimă poate să se ducă oriunde ! Se uită la ceas. Soarele a şi răsărit, spuse el. E timpul să

te culci. Dezbracă-te și dormi liniștită. Sînt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strîngîndu-i mîna.. Ești o ființă simpatîcă și interesantă. Noapte bună !

Se duse în odaia lui și se culcă.

A doua zi dimineată, cînd trăsura trase la scară, toți cei din casă ieșiră în pridvor să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr ; era palidă și visătoare ; îl privea ca și în ajun, cu ochi triști și inteligenți, zîmbea, vorbea și avea aceeași expresie, de parcă ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cîntînd ciocîrlile, și la biserică sunau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel și, străbătînd în trăsura curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-și mai aduse aminte nici de muncitori, nici de așezările lacustre, nici de diavol, ci se gîndi la vremea, poate apropiată, cînd viața avea să fie tot atît de luminoasă și plină de bucurie ca dimineata aceasta tihnită de duminică. Într-adevăr, cît de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineată de primăvară, într-o trăsura bună, trasă de trei cai, sub mîngîierea caldă a soarelui.

Doamna cu cățelul

I

SE RĂSPÎNDISE zvonul că pe chei a apărut un personaj nou : o doamnă cu un cățel. Dmitri Dmitrici Gurov, care venise la Ialta de două săptămîni și se obișnuise cu viața de aici, începuse și el să se intereseze de vizitatorii nou-veniți. Stînd în pavilion la Verné, văzu trecînd pe chei o femeie, tînără, blondă, de statură mijlocie, cu beretă pe cap ; în urma ei alerga un spiț alb.

După aceea o întîlnea mereu în grădina publică și în scuar, de cîteva ori pe zi. Tînăra femeie se plimba singură, întotdeauna cu aceeași beretă pe cap și cu spițul alb după ea. Nimeni nu știa cine este, era numită scurt : doamna cu cățelul.

„Se pare că a venit aici fără soț și fără prieteni, așa că n-ar fi rău să fac cunoștință cu ea”, își zicea Gurov.

Era un bărbat de mai puțin de patruzeci de ani, dar avea o fiică de doisprezece ani și doi băieți — liceeni. Îl însuraseră de tînăr, de pe cînd era numai în anul al doilea la facultate,

și acum soția lui părea mult mai în vîrstă ca el. Era o femeie înaltă, cu sprîncene negre, dreaptă, serioasă, cu o ținută mîndră și, cum ea însăși spunea, era o cugetătoare. Citise foarte mult, în scrisori scria fără semnul tare și pe soț îl striga Dimitri în loc de Dmitri — el, însă, o socotea în sinea lui proastă, mărginită și lipsită de grație, se temea de ea și nu-i plăcea să stea acasă. Începuse de mult s-o înșele și o înșela destul de des, din care cauză își făcuse o idee foarte proastă despre femei, și cînd se vorbea în prezența lui despre ele le numea : „Rasă inferioară !“

Îl se părea că trista lui experiență îi dă dreptul să le numească oricum, totuși, fără această „rasă inferioară“ nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaților se simțea stînjinit și se plictisea, era tăcut și rezervat, dar cînd se afla printre femei era la largul lui, știa să le vorbească, știa cum să se poarte, și chiar să tacă îi venea lîngă ele mai ușor. În înfățișarea, în firea și în întreaga lui făptură era ceva învăluitor, un farmec nelămurit, care atrăgea femeile ; el știa asta și la rîndu-i se simțea atras spre ele ca de o forță nevăzută.

Numeroasele și tristele lui experiențe îl învățaseră de mult că orice legătură, care la început înfrumusețează atît de plăcut viața și pare o aventură ușoară și trecătoare, se transformă fără greș într-o problemă extrem de complicată și, în cele din urmă, devine greu de suportat la oamenii cinstiți și cu deosebire la moscoviți, firi mai greoaie și nehotărîte. Dar, la fiecare nouă întîlnire cu o femeie frumoasă, acest bagaj de experiență dispărea ca prin farmec din gînd, îi era sete de viață și totul îi părea iarăși simplu și amuzant.

Într-o zi, spre seară, în timp ce-și lua masa în grădină, doamna cu bereta trecu prin fața lui, fără grabă, și ocupă masa vecină. Ținuta ei, mersul, rochia și pieptănătura îi spuneau că face parte din societate bună, că e măritată, că vine pentru prima dată la Ialta, că e singură și se plictisește aici... Despre ușurința moravurilor locale se scorneau multe. Gurov nu lua în seamă toate aceste povești, convins fiind că cea mai mare parte din ele sînt născocite de către oameni care ar fi păcătuit cu plăcere dacă ar fi știut cum. Dar, în clipa cînd doamna se așeză la masa vecină, la trei pași de el, Gurov își aminti tot ce a auzit povestindu-se

despre cuceriri ușoare, plimbări în munți, și, deodată, gândul ademenitor al unei aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu știa cum o cheamă, puse stăpînire pe el.

Chemă blînd cățelul, iar cînd acesta se apropie, îl amenință cu degetul. Șpițul începu să mîrșie. Gurov îl amenință din nou. Doamna îl privi și coborî imediat ochii.

— Nu mușcă, zise ea și roși.

— Pot să-i dau un os ? și cînd dînsa încuviință cu o ușoară înclinare a capului, el o întrebă amabil : Ați venit de mult la Ialta ?

— De vreo cinci zile.

— Eu mă aflu aici de aproape două săptămîni.

Tăcură citva timp.

— Vremea trece repede, cu toate că e mare plictiseală aici, spuse ea, fără să-l privească.

— Așa s-a obișnuit lumea să spună, că aici, la Ialta, e plictiseală. Vine cîte unul de pe la Belevo sau Jizdra și începe : „Ah, mă plictisesc, ah, ce praf !“ Parcă ar fi des-cins de-a dreptul din Grenada.

Ea începu să rîdă. Apoi și-au văzut amîndoi de mîncare, în tăcere, ca doi străini. După masă, însă, au plecat împreună și s-a înfiripat între ei o discuție ușoară și glumeață, ca între doi oameni liberi, mulțumiți, cărora le este totuna unde merg și despre ce vorbesc. Se plimbau și vorbeau de coloritul ciudat al mării. Apa avea tonuri viorii, calde, catifelate, pe a cărei întindere lumina lunii săpase o brazdă de aur. Vorbiră despre zăpușeală care se lăsa după o zi toridă... Gurov povesti că el e din Moscova, că a făcut studii de filologie, dar acum e funcționar la o bancă ; cîndva își pusese în gînd să cînte într-o trupă particulară de operă, dar pînă la urmă se lăsase păgubaș, că are la Moscova două rînduri de case... De la ea a aflat că e de fel din Petersburg, dar de doi ani, de cînd s-a măritat, locuiește în orașul S., că va rămîne la Ialta încă o lună și adăugă apoi că soțul ei, care are și el nevoie să se odihnească, va veni după ea. Nu izbutea să explice unde face soțul serviciul — la administrația gubernială sau la consiliul gubernial de zemstvă — și asta îi stîrni risul. Gurov mai află că o cheamă Anna Sergeevna.

Seara, în camera lui de hotel, se gîndea la ea și la întîlnirea lor probabilă de a două zi. Desigur că aveau să

se întâlnească. Culcându-se, își spunea că nu de mult ea era încă o elevă, învăța ca fiica lui acum, și își aminti câtă timiditate și stângăcie de școlăriță erau încă în râsul ei și în felul cum intrase în vorbă cu un om pe care nu-l cunoștea ; pesemne că pentru prima dată în viață se afla singură într-un mediu ca acesta, unde bărbații roiesc în jurul femeilor, le studiază și leagă conversații cu acel unic și tainic scop, de care nu se poate să nu-și fi dat și ea seama. Își aminti gîtul ei gingaș, zvelt, și ochii frumoși, cenușii.

„E ceva trist în ea, totuși“, gîndi el, începînd să adoarmă.

II

Trecu o săptămînă de cînd făcuseră cunoștință. Era o zi de sărbătoare. Din cameră te gonia zăpușeala, iar pe străzi vîntul stîrnea nori groși de praf și îți smulgea pălăria din cap. Toată ziua i-a chinuit setea : Gurov intra mereu în pavilion și îi oferea Annei Sergheevna ba apă minerală cu sirop, ba înghețată. Nu știai ce să mai faci de plictiseală.

Seara, cînd vîntul se mai domoli, merseră la debarcader să vadă venind vaporul. La debarcader era lume multă, pregătită pare-se să întîmpine pe cineva ; luară și ei buchețele de flori. Mulțimea adunată te izbea mai cu seamă prin cele două particularități ale lumii elegante din Italia : multe femei în vîrstă, îmbrăcate ca și cele tinere, și mulți generali.

Din cauza mării neliniștite, vaporul veni tîrziu, cînd soarele scăpăta ; înainte de acostare se învîrți în loc multă vreme. Anna Sergheevna, cu lornion la ochi, cercetă vaporul și pasagerii, vrînd parcă să descopere vreo persoană cunoscută, iar cînd își întoarse fața spre Gurov ochii îi străluceau. Vorbea mult, punea întrebări scurte, repezi, ca numai-decît să uite ce întrebase ; apoi își pierdu în îngheșuală lornionul.

Mulțimea pestriță și elegantă începu să se împrăstie. Vîntul se potolise, se lăsase întunericul, și fețele oamenilor

abia se mai deslușeau. Gurov și Anna Sergheevna zăboveau însă locului, așteptând parcă să mai coboare cineva. Anna Sergheevna tăcea și mirosea florile, fără să-l privească pe Gurov.

— S-a mai îndreptat vremea, zise el. Unde să mergem acum ? Ce-ar fi să plecăm undeva cu trăsura ?

Ea nu-i răspunse.

Atunci el o privi țință, și deodată o strînse în brațe și o sărută pe gură. Simți mirosul proaspăt și umed de flori, și îndată începu să privească speriat în jur... oare nu-l văzuse cineva ?

— Să mergem la dumneata... murmură el.

Și plecă rămiindoi cu pas grăbit.

În camera ei stăruia zăpușeala și mirosea a parfum — și-l cumpăraseră ea dintr-o prăvălie japoneză. Privind-o, Gurov se gîndea : „Ce întâlniri îți rezervă viața !“ Din trecut păstrase amintirea cîtorva femei lipsite de griji și dornice de dragoste, care-i fuseseră recunoscătoare pentru fericirea ce el le-o dăduse, fie și de scurtă durată. Își mai amintea și de unele femei în genul soției sale, care iubeau fără sinceritate, vorbeau prea mult, afectat și isteric, cu o expresie, de parcă n-ar fi fost vorba de dragoste, de pasiune, ci de ceva mult mai de seamă ; mai cunoscuse și două, trei femei, foarte frumoase, reci, căror față trăda în răstimpuri o nepotolită sete de plăceri, dorința încăpățînată de a lua, de a smulge de la viață mai mult decît ea le poate da ; acestea erau trecute toate de prima tinerețe, firi capricioase, fără judecată, autoritare, mărginite, și cînd patima lui Gurov pentru ele se stîngea, frumusețea lor îi stîrnea în suflet ură, dantela rufăriei lor îi amintea solzii de șarpe.

De data asta însă erau vădite nesiguranța și stîngăcia tinereții lipsite de experiență, acel soi de stînjeneală, de teamă, ca atunci cînd cineva bate fără veste la ușă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu cățel“, privea ceea ce se întîmplase într-un fel cu totul aparte, nespun de serios, ca și cum ar fi fost vorba de definitivă ei prăbușire — și asta era ciudat și nepotrivit. Trăsăturile feței își pierduseră strălucirea, părul îi curgea trist pe umeri, și ea toată, dusă pe gînduri, își evoca o pictură veche, înfățișînd femeia căzută în păcat.

— N-am făcut bine, spuse ea. Chiar dumneata vei fi cel dintîi care n-ai să mă mai respecti.

Pe masa din odaie era un pepene început. Gurov își tăie o felie și începu să mănânce încet, fără grabă. Trecu cel puțin o jumătate de oră în tăcere.

Anna Sergheevna te emoționa ; ghiceai că e o ființă cu suflet curat, naiv, o femeie care nu cunoștea încă viața. Pe masă ardea o singură luminare abia deslușindu-i chipul, totuși se vedea bine cât suferă.

— De ce să nu te respect ? întrebă Gurov. Nici nu știi ce vorbești.

— Să mă ierte Dumnezeu ! zise ea și ochii i se umplură de lacrimi. E îngrozitor.

— Parcă ai căuta să te dezvinovățești.

— Aș putea oare să mă dezvinovățesc ? Sînt o femeie păcătoasă, josnică, mă disprețuiesc și nici nu încerc să-mi micșorez vina ! Nu l-am înșelat pe bărbatul meu, ci pe mine însămi. Și nu numai acum, ci de multă vreme mă înșel singură. Soțul meu este poate un om cinstit și bun, dar e o slugă. Eu nu știu ce face și ce serviciu îndeplinește, știu numai că e o slugă. Cînd m-am măritat cu el, n-aveam nici douăzeci de ani ; mă chinuia curiozitatea și-mi dorisem ceva mai bun decît aveam ; îmi spuneam că există o viață mai bună decît era a mea. Doream să trăiesc ! Să trăiesc, să trăiesc ! Curiozitatea îmi ardea sufletul, dumeana nu poți să înțelegi asta, dar îți jur pe Dumnezeu meu, că nu mai eram în stare să mă stăpînesc, se petrecea ceva cu mine și nimic nu mai putea să mă oprească ! I-am spus soțului că sînt bolnavă și am venit aici. Iar aici am umblat mereu ca într-o ceață, ca o nebună, și iată că am devenit o femeie josnică, stricată, pe care oricine are dreptul s-o disprețuiască.

Gurov se plictisi ascultînd-o. Tonul ei naiv și făptura ei însăși, ca și mărturisirile atît de neașteptate și nelalocul lor îl enervau ; dacă nu i-ar fi fost ochii plini de lacrimi, ar fi putut crede că glumește sau joacă teatru.

— Nu înțeleg, zise el încet, ce vrei tu, de fapt ?

Ea își ascunse fața la pieptul lui și se strînse lîngă el.

— Crede-mă, crede-mă, te implor... murmura ea. Îmi place viața curată, cinstită și păcatul mi-e nesuferit. N-am știut ce fac. Oamenii din popor spun că îi împinge necuratul. Aș putea spune și eu acum că m-a împins necuratul.

— Liniștește-te, liniștește-te... îngăima el.

Îi privea ochii nemișcați, speriați, o săruta, îi vorbea încet, dragăstos, și ea se liniști treptat, apoi se înveseli chiar. Începură din nou să rîdă și să glumească.

Pe chei nu se mai vedea nimeni cînd ieșiră din casă. Orașul, cu chiparoșii lui, era adormit, mort, dar marea tot mai vuia și valurile se izbeau de țărm. Pe un barcăz, legănat pe apă, clipea somnoros un felinar.

Găsiră o trăsură și plecară la Oreanda.

— Jos, în holul hotelului, zise Gurov, am aflat numele tău : pe tăbliță e scris von Diederitz. Soțul tău este neamț ?

— Mă se pare că bunicul lui a fost neamț, el însă e de religie ortodoxă.

La Oreanda se așezară pe o bancă, în apropierea bisericii, și priveau tăcuți jos, la mare. Ialta abia se contura prin ceața dimineții ; nori albi, nemișcați, învăluiau crestele munților. Nici o frunză nu se clintea ; greierii țîrtau pătrunzător, iar de jos răzbătea vuietul monoton și surd al mării, parcă amintind pacea și somnul veșnic ce-i așteaptă pe oameni. Același vuiet răsuna aici și pe vremea cînd nu existau încă Ialta și Oreanda ; la fel vuieste și acum, la fel va vui, nepăsător și înăbușit, și atunci cînd noi nu vom mai fi. În această statornicie și în nepăsarea totală a naturii față de viața și de moartea oamenilor stă poate zălogul salvării noastre a tuturor, al neconținutei mișcări a vieții, pe pămînt, al neconținutei perfecționări. Stînd lîngă tînăra femeie, atît de frumoasă și de liniștită în lumina zorilor, fermecat de această ambianță de basm — marea, norii și cerul nemărginit — Gurov se gîndea că dacă adîncești bine lucrurile, totul pe lumea aceasta este minunat, totul, afară de ceea ce gîndim și facem noi, oamenii, cînd uităm de țelurile supreme ale vieții, cînd uităm de demnitatea noastră de om.

Cineva se apropie — era poate paznicul — îi privi, apoi se depărtă. Și acest amănunt i se păru lui Gurov plin de taină și chiar de frumusețe. Văzură apoi venind vaporul din Feodosia, cu luminile stinse, mîngîiat de zorii trandafirii.

— Uite roua pe iarbă, arată Anna Sergheevna, curmînd tăcerea.

— Da. E timpul să mergem acasă.

Se înapoiară în oraș.

De atunci se întîlneau mereu la amiază, pe chei, prînzeau împreună, se plimbau, admirau marea. Ea se plîngea

că doarine prost și are bătaie de inimă ; punea mereu aceleași întrebări, tulburată cînd de gelozie, cînd de teamă că el n-o respectă îndeajuns ; adeseori, fie în parc, fie în grădină, cînd în apropierea lor nu se afla nimeni, el o îmbrățișa pe neașteptate și o săruta pătimaș. Totala lor inactivitate, aceste sărutări ziua-n amiaza mare, cu priviri îngrijorate în jur și cu teama de a nu fi văzuți de cineva, apoi căldura toropitoare, mirosul îmbălsămat al mării și prezența permanentă în jurul lor a atîtor oameni trîndavi, luxoși și sătui, îi făceau pe Gurov să se simtă cu totul altul. Îi repeta mereu Annei Sergheevna cît e de frumoasă și de fermecătoare, era nerăbdător în patima lui, nu se depărta nici cu un pas de ea ; totuși, Anna rămînea adesea pe gînduri, alteori îl ruga să-i mărturisească, să-i spună deschis, că n-o respectă, că n-o iubește de loc și nu vede în ea decît o femeie decăzută. Aproape în fiecare seară plecau împreună undeva afară din oraș, la Oreanda, sau pînă la cascadă, și plimbările lor erau pline de farmec — se întorceau de fiecare dată încîntați, cu impresii mărețe.

Se așteptau mereu să sosească soțul Annei. Dar, pînă la urmă, veni o scrisoare, prin care el o anunța că-l dor ochii și o implora să vină cît mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se pregătească de drum.

— E mai bine că plec, îi spuse ea lui Gurov. Soarta însăși a hotărît, probabil.

Tocmi o trăsură pînă la gară și el o însoți. Au mers alături o zi întreagă. În clipa cînd trebui să se urce în vagon, după cel de al doilea semnal, ea îi șopti ;

— Să-ți mai văd o dată fața... să te mai privesc o dată. Așa.

Nu plîngea, dar era tristă, parcă ar fi fost bolnavă, și-i tremurau obrazii.

— O să mă gîndesc la dumneata, o să-mi aduc aminte, spunea ea. Rămîi sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază ! Nu-mi păstra o amintire rea. Ne despărțim acum pentru totdeauna, așa trebuie, pentru că ar fi fost mai bine să nu ne fi întîlnit de loc. Dumnezeu să te aibă în pază !

Trenul plecă repede, luminile lui se pierdură în noapte, peste cîteva clipe nu se mai auzi nici păcănitul roților, ca și cum totul ar fi complotat să curme odată acea dulce uitare de sine, acea nebunie a inimii. Singur pe peron, cu

privirile ațintite pe dunga întunecată a zării, Gurov asculta tîrîitul greierilor și zumzetul de telegraf, cu senzația că atunci s-a trezit din somn. Iată, în viața lui a mai fost o întîmplare, o aventură, care și ea s-a sfîrșit și i-a lăsat doar amintirea ! Era emoționat, trist și simțea o ușoară remușcare, dîndu-și seama că tînăra și frumoasa femeie cu care nu se va mai întîlni niciodată n-a fost fericită cu el. Oricît de prietenos și de cald s-a purtat cu ea, totuși atitudinea lui, vorbele și mîngîierile lui trădau acea ușoară ironie și îngîmfare a bărbatului fericit, care, pe lângă toate, mai era și aproape de două ori mai în vîrstă decît femeia. Anna Sergheevna îi spunea mereu că el are suflet bun, că e un om superior, fără pereche ; îl vedea așadar mai bun decît era în realitate, prin urmare a înșelat-o, deși fără voie...

În gară mirosea a toamnă și sufla un vînt rece.

„E timpul să plec și eu spre nord, se gîndi Gurov, părăsind peronul. E timpul !“

III

Acasă, la Moscova, începuse iarna. Focul duduia în sobe, iar diminețile, cînd copiii se pregăteau să plece la școală și-și beau ceaiul, era încă întuneric, așa că dădaca aprindea lampa. Se lăsă apoi gerul. Cînd cade prima zăpadă, sau cînd te uroi înțîia oară în sanie, e o plăcere să privești străzile albe și acoperișurile albe, îți simți respirația ușoară, adîncă, și-ți amintești fără să vrei de anii tinereții. Teii și mestecenii, înveșmîntați în promoroacă, îi simți mai apropiați, imaginea lor e mai plăcută inimii decît chiparoșii și palmierii, și în preajma lor nu-ți mai vine să te gîndești la munți și la mare.

Gurov era moscovit de baștină și se întorsese la Moscova într-o zi senină, cu ger. Cînd își puse blana și mănușile calde și făcu o plimbare la Petrovka, și cînd sîmbătă seara auzi dangătul clopotelor, voiajul la Ialta și locurile pe care le colindase își pierdură pentru el orice farmec. Treptat se cufundă în viața Moscovei. Citea cu lăcomie

cîte trei ziare pe zi, spunînd totodată că nu citeşte ziarele moscovite din principiu; îl atrăgeau iarăşi restaurantele, clubul, recepţiile, jubileele şi se simţea măgulit cînd îl vizitau avocaţi şi artişti cu renume şi cînd juca cărţi la clubul medicilor cu cîte un profesor. Şi putea din nou să-şi comande o porţie de peşte la tavă.

Îl se părea că va mai trece o lună şi amintirea Annei Sergheevna o va şterge uitarea şi doar din cînd în cînd o va visa, zîmbind, aşa cum visa uneori şi la alte femei. Dar se sursese mai mult de o lună, veni iarna grea, şi Gurov îşi dădu seama că în amintire totul îi rămăsese limpede şi viu, ca şi cînd s-ar fi despărţit de Anna Sergheevna abia în ajun. Ba mai mult chiar, pe zi ce trecea, amintirile deveneau şi mai vii. Fie că auzea seara în liniştea biroului său vocile copiilor, învăţîndu-şi lecţiile, fie că asculta o romanţă sau mîncă în vreun restaurant, fie că urla viscolul în cămin, în minte îi reînvia deodată totul: debarcaderul, ceaţa şi zorile mijind de după munte, vaporul din Feodosia, sărutările pătimaşe. Umbla atunci prin cameră multă vreme, zîmbind amintirilor, apoi amintirile se preschimbeau în visuri, şi tot ce a fost se împletea în gînd cu tot ce ar putea să fie. Anna Sergheevna nu-i apărea în vis, ci îl însoţea peste tot ca o umbră, urmărindu-l. Cînd închidea ochii, o vedea aievea, şi-i părea atunci mai frumoasă, mai copilă, mai gingaşă decît era în realitate, şi el însuşi se vedea mai bun decît fusese atunci la Ialta. Seara, chipul ei îl privea din dulapul cu cărţi, din cămin, din unghere, îi auzea respiraţia şi foşnetul uşor al rochiei. Pe stradă, urmărea cu privirea femeile, căutînd una care să-i semene.

Îl chinuia dorinţa de a împărtăşi cuiva amintirile sale. Dar acasă nu putea vorbi despre dragostea lui, iar în afara casei, n-avea cu cine. Doar nu era să se destăinuiască vecinilor sau colegilor de la bancă?!... Şi ce să le spună? Parcă atunci o iubise? Parcă fusese ceva deosebit de frumos, de poetic şi nou sau măcar interesant în relaţiile lui cu Anna Sergheevna? Şi se vedea nevoit să vorbească în general despre dragoste, despre femei, şi nimeni nu-şi dădea seama ce taine ascund vorbele lui. Doar nevastă-sa îşi mişca mirată sprîncenele negre şi-i spunea:

— Tîe, Dimitri, nu ţi se potriveşte de loc rolul de fante.

Într-o noapte, pe cînd ieșea din clubul medicilor cu partenerul său de joc, un funcționar, scăpă vorba deodată, nemaiputîndu-se stăpîni :

— Dacă ați ști ce femeie adorabilă am cunoscut la Ialta !

Funcționarul se urcă tăcut în sanie și era gata să plece, cînd deodată se întoarse și-l strigă :

— Dmitri Dmitrici !

— Ce e ?

— Adineauri ai avut dreptate : nisetru! parcă mirosea puțin !

Aceste cuvinte, atît de banale, l-au indignat pe Gurov, i s-au părut umilitoare, josnice chiar. Ce moravuri sălbătice, ce oameni ! Cîte nopți irosite, ce zile serbede, cenușii. Veșnicele jocuri de cărți, ghiftuire, beții și mereu aceleași discuții răsuflăte. Treburile neînsemnate și vorbăria goală îți acaparează timpul, energia și, în cele din urmă, îți lasă o viață mărunță, meschină, fără sens, și nu ai nici măcar puțința să fugi, să evadezi, de parcă ai fi închis într-o casă de nebuni, sau într-un arest !

Revoltat, Gurov n-a dormit toată noaptea, iar în ziua următoare l-a durut capul și noaptea iarăși a dormit prost ; se gîndea mereu, fie că sta în pat, fie că se plimba dintr-un colț al odăii într-altul. Copiii îl plictiseau, banca îl plictisea, n-avea chef să se ducă nicăieri, nici să stea de vorbă cu nimeni.

În decembrie, în timpul sărbătorilor, se pregăti de drum ; îi spuse soției că pleacă la Petersburg să intervină pentru numirea unui tînăr, și plecă la S. De ce ? Nu știa nici el prea bine de ce. Dorea s-o revadă pe Anna Sergheevna, să-i vorbească și, dacă se va putea să aibă o întîlnire cu ea.

Sosi la S. dimineața și reținu cea mai bună cameră la hotel. Podeaua era acoperită cu un postav cenușiu, soldătesc ; pe masă era o călimară, cenușie de praf, cu un călăreț fără cap, care-și ținea pălăria în mîna dreaptă ridicată în sus. Portarul îi dădu toate lămuririle : von Diederitz locuia în strada Staro-Gonciarnaia, în casa lui proprie, nu departe de hotel. Trăiește bine, e om bogat, are trăsură, toată lumea din oraș îl cunoaște. Portarul spunea tot timpul Drîdîriș.

Gurov merse încet, fără să se grăbească, pînă în strada Staro-Gonciarnaia și găsi casa. Peste drum se întindea un gard cenușiu și lung, cu un rînd de cuie în vîrf.

„Fie și numai din pricina gardului acesta și ți-ai lua lumea-n cap“, scriși Gurov, privind cînd spre ferestre, cînd peste drum.

Se gîndea : Astăzi nu se lucrează, soțul este desigur acasă. Și oricum, ar fi o lipsă de tact să dau buzna înăuntru și s-o pun într-o situație neplăcută. Dacă trimit un bilețel, s-ar putea să cadă în mîinile soțului, și atunci totul va fi compromis. Mai bine să mă las în voia întîmplării...“ Și continua să se plimbe pe lîngă gard, așteptînd această întîmplare. Văzu cum în curte intră un cerșetor și cum cîinii se năpustiră la el ; peste vreun ceas auzi cîntîndu-se la pian, ale cărui sunete abia ajungeau pînă la el slabe, nelămurite. Cînta desigur Anna Sergheevna. Deodată, ușa de la intrare se deschise : ieși o bătrînică, cu spițul alb bine cunoscut alergînd în urma ei. Gurov voi să cheme cîinele, dar inima începuse să-i bată nebunește și de emoție nu-și putu reaminti numele lui.

Tot umbla de-a lungul gardului cenușiu, simțînd cum îl urăște din ce în ce mai mult ; apoi îl săgetă gîndul că Anna Sergheevna l-a uitat și s-o fi distrînd acum cu altul — era ceva firesc pentru o femeie căreia îi sta în ochi de dimineată pînă seara acest gard blestemat. Se înapoie în camera lui de la hotel și stătu mult timp pe divan, neștiind, ce să facă. Apoi prînze și după masă dormi ore în șir.

„Cît de stupid și fără rost a trecut ziua, se gîndea el, trezindu-se și privind ferestrele întunecate — se lăsase seara. De ce-oi fi dormit atîta ? Ce-o să mai fac la noapte ?“

Stătea pe patul acoperit cu pătura ieftină, cenușie, ca de spital, și, încludat, își bătea joc de sine însuși.

„Poftim doamnă cu cătel... Poftim aventură galantă... Poftim de stai și așteaptă.“

Încă, de dimineată, la gară, îi atrăsese privirea un afiș scris cu litere uriașe : se reprezenta în premieră *Gheîșa*. Își aduse aminte și plecă la teatru.

„Cred că la premieră se duce și ea“, gîndea el.

Teatrul era plin. Ca în toate teatrele de provincie plutea și aici o negură mai sus de candelabru, iar la ga-

lerie era mare larmă. În fața primului rînd de fotolii stăteau în picioare filfizonii orașului, cu mîinile la spate; în loja guvernatorului, pe un fotoliu în față, era fiica lui, cu un boa la gît, iar guvernatorul, modest, se așezase mai în fund, după portieră, și nu i se vedeau decît mîinile. Cortina se învolora și orchestra își acordă îndelung instrumentele. Tot timpul cît publicul a intrat și s-a foit ocupîndu-și locurile, Gurov a cercetat sala cu atenția încordată.

Veni și Anna Sergheevna. Se așează în rîndul al treilea de fotolii, și cînd Gurov o văzu, inima i se strînse și el înțelese într-o fulgerare că pentru el nu există în toată lumea o ființă mai dragă, mai apropiată și mai necesară. Această femeie micuță, pierdută în tumultul provincial, nedeosebindu-se prin nimic de ceilalți, ținînd un lornion obișnuit în mînă, fi umplea toată viața, reprezenta pentru el bucuria și durerea, unica fericire pe care și-o dorea. În sunetele orchestrei mediocre, a viorilor scîrțîtoare, el se gîndea numai cît e ea de minunată. Se gîndea și visa.

Împreună cu Anna Sergheevna intrase și se așezase lîngă ea un tînăr cu favoriți, foarte înalt și puțin adus din spate. La fiecare pas clătina capul, părăind că salută mereu pe cineva. Acesta era desigur soțul, pe care atunci, la Ialta, într-o pornire de amărăciune, ea îl numise slugă. Într-adevăr, în făptura lui deșirată, în favoriții și în rotocolul de chelie de pe cap era ceva de valet. Zîmbea dulceag, și la butonieră îi lucea o insignă, ca un număr de lacheu de hotel.

În prima pauză soțul plecă să fumeze, în timp ce ea rămase în fotoliu. Gurov, care avea și el loc la parter, se apropie și rosti cu un tremur în glas, zîmbind silit :

— Bună seara !

Ea întoarse capul spre el și păli brusc, apoi îl privi încă o dată, cu groază, necrezîndu-și ochilor, și strînse cu putere în mîini evantaiul și lornionul laolaltă, parcă luptînd din răspuțeri să nu leșine. Amîndoi tăceau. Ea ședea în fotoliu, el rămase în picioare speriat de emoția ei și neînfrînzînd să se așeze alături. Cei din orchestră își acordau instrumentele — scîrțiau viorile, răsună flautul și celor doi li se făcu teamă, ca și cum din toate lojile lumea i-ar fi privit. Deodată ea se sculă și se îndreptă repede spre ieșire, el o urmă și astfel meraseră amîndoi fără rost prin mai multe săli, pe scări, urcîndu-le și coborîndu-le, în timp

ce prin fața ochilor lor se perindau fel de fel de oameni, în uniforme sau nu, judecători, profesori și funcționari, și toți aveau la butonieră câte o insignă. Se perindau femei, haine de blană atîrnate în cuiere; era curent și mirosea a fum de țigară. Iar Gurov, cu inima bătînd nebunește, se gîndea: „O, Doamne, ce rost are toată lumea asta, teatrul, orchestra?...“

Își aduse deodată aminte că în seara cînd a condus-o pe Anna Sergheevna la gară, își spusese că totul s-a sfîrșit, că desigur ei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dar cît de departe era dragostea lor de sfîrșit!

Pe scărița îngustă și întunecoasă, pe care scria „intra-rea spre amfiteatru“, ea se opri.

— Cum m-ai speriat! îi spuse respirînd greu, încă palidă și zăpăcită. O, cum m-ai speriat! Tremur și acum. De ce ai venit? De ce?...

— Dar înțelege, Anna, înțelege-mă, îngăimă el în șoaptă, grăbit, te implor, înțelege-mă...

Anna îl privea și în privirea ei era teamă, rugă, dragoste; îl privea lacom ca să-și întipărească mai bine în minte trăsăturile lui.

— Sufăr nespus de mult... urmă ea fără să-l asculte. M-am gîndit tot timpul numai la dumneata, am trăit doar cu gîndul acesta. Aș fi vrut să uit, să uit, dar de ce, de ce ai venit?

La capătul scării, doi liceeni fumau și priveau spre ei, dar lui Gurov îi era totuna — o trase pe Anna Sergheevna spre el și începu să-i acopere cu sărutări fața, obrajii, mîinile.

— Ce faci, ce faci? repeta ea îngrozită, căutînd să-l îndepărteze. Am înnebunit amîndoi. Pleacă chiar astăzi, pleacă acum... Te implor în numele tuturor sfinților, te implor! Vine cineva!...

Un om urca în adevăr scara, apoi dispăru.

— Trebuie să pleci... urmă Anna Sergheevna în șoaptă, mă auzi, Dmitri Dmitrici? Voi veni eu să te întîlnesc la Moscova. Dragul meu, n-am fost niciodată fericită, dar acum sînt profund nefericită și niciodată n-am să cunosc fericirea. Niciodată! Nu mă face să sufăr și mai mult! Jur că o să vin la Moscova. Dar acum să ne despărțim! Dragul meu, bunul meu, scumpul meu, să ne despărțim!

Îi strînse mîna și începu să coboare repede scara, privind mereu înapoi, spre el, și în ochi i se putea citi că era într-adevăr nefericită... Gurov rămase pe loc, ascultă atent sunetul pașilor ei, apoi, cînd totul se liniști, își luă paltonul de la garderobă și părăsi teatrul.

IV

Anna Sergheevna începu să vină la el, la Moscova. O dată la două sau la trei luni, pleca din S., spunîndu-i soțului că se duce să consulte un profesor în privința bolii sale femeiești, și soțul credea și nu credea... La Moscova, se oprea la „Bazarul slav” și trimitea îndată un comisionar la Gurov. Acesta venea la hotel și nimeni din oraș nu bănuia nimic.

Într-o dimineață de iarnă mergea astfel la dînsa (comisionarul care venise de cu seară nu-l găsise acasă). O luase cu el și pe fiică-sa, cu gîndul s-o conducă pînă la liceul de fete ce era chiar în drumul lui. Ninge cu fulgi mari, apoși.

— Sînt trei grade deasupra lui zero și totuși ninge, spunea Gurov fiicei sale. Dar căldura aceasta o aflăm numai la suprafața solului; în straturile superioare ale atmosferei temperatura e mult mai scăzută.

— Tată, dar de ce iarna nu tună?

Îi explică și asta. Vorbea și se gîndea că merge la o întîlnire, și nici un suflet de om nu are știință despre aceasta și nici nu va avea vreodată. El trăia două vieți: una oficială, pe care o vedeau și o cunoșteau toți cei doriți să i-o cunoască, plină de adevăruri și de minciuni convenționale, asemenea vieții cunoscuților și prietenilor săi, și o a doua viață, pe care o trăia în taină. Printr-o ciudată potrivire de împrejurări, poate cu totul întîmplătoare, tot ce era pentru el mai însemnat, interesant și necesar, în ce era sincer și nu se mințea pe sine însuși, tot ce constituia, de fapt, esența vieții sale, era o taină pentru alții, iar tot ce era minciună și formă, un vâl care ascun-

dea adevărul, cum erau bunăoară serviciul la bancă, discuțiile de la club, „rasa inferioară“, prezența lui cu soția la recepții, toate acestea se desfășurau în văzul tuturor. Și după viața lui o judeca și pe a altora, nu credea în ceea ce vedea în jur, își spunea mereu că viața adevărată a fiecărui om se desfășoară sub mantia tainei, asemenea mantiei protectoare a nopții. Viața adevărată a fiecărui individ e o taină, și poate de aceea oamenii civilizați se îngrijesc cu atita înfrigurare de respectarea secretelor personale.

După ce-și conduse fiica pînă la liceu, Gurov se îndreptă spre „Bazarul slav“. Își lăsă jos blana, urcă scările și bătu încet la ușă. Anna Sergheevna, într-o rochie cenușie, rochia lui preferată, îl întâmpină, obosită de drum și de așteptare, căci îl aștepta din ajun. Palidă, îl privi fără să zîmbească și, îndată ce intră în odaie, îi căzu la piept. Sărutarea fu lungă, de parcă nu s-ar fi văzut de ani întregi.

— Cum o mai duci tu acolo? întrebă el. Ce mai e nou?

— Așteaptă, o să-ți spun îndată... nu pot acum.

Nu era în stare să vorbească — o înecau lacrimile. Se întoarse cu spatele, apăsîndu-și batista pe ochi.

„S-o las să plîngă puțin“, se gîndi el, așezîndu-se într-un fotoliu.

Apoi sună și porunci să i se aducă un ceai. Cît timp îl bău, ea rămase cu fața spre geam. Plîngea tulburată, apăsată de gîndul că viața lor e atît de tristă: să te vezi numai în taină, să te ferești de oameni, ca hoții. O viață zdrobită pentru totdeauna!

— Ei, haide, ajunge! zise Gurov.

Pentru el era limpede că dragostea lor nu se va sfîrși atît de repede, poate chiar nu se va sfîrși niciodată. Anna Sergheevna îl iubea din ce în ce mai mult, îl adora și i-ar fi fost cu neputință să-i spună că toate trebuie să aibă odată un sfîrșit; și chiar dacă i-ar fi spus, ea tot nu l-ar fi crezut.

Se apropie de ea, o luă de umeri, începu s-o mîngîie, să glumească și, deodată, se văzu în oglindă.

Părul începea să-i încărunească. I se păru ciudat că în ultimii ani a îmbătrînit și s-a urîțit atît. Umerii pe care i se odihneau mîinile erau calzi și tresăreau. Îl cuprinsese mila de această viață atît de caldă și de frumoasă încă, de care, totuși, nu era departe timpul cînd va începe să

se ofilească, pierzându-și din strălucirea tinereții, așa cum se întâmplase și cu viața lui. Pentru ce îl iubea ea atât? Femeile l-au văzut întotdeauna altfel decât era în realitate și, de fapt, iubindu-l, nu-l iubeau pe el, ci plăsmuirea propriei lor închipuiri, imaginea bărbatului pe care-l căutau cu lăcomie în viață. Mai târziu, când își dădeau seama că s-au înșelat, continuau totuși să-l iubească. Și nici una n-a fost fericită cu el. Treceau anii, el făcea cunoștințe noi, înșirgheba alte legături, le rupea apoi, dar de iubit n-a iubit niciodată; în viața lui a fost tot ce vrei, afară de dragoste.

Și abia acum, când părul i-a încărunțit, iubește cu adevărat, pentru prima oară.

Anna Sergheevna și el se iubeau ca două ființe foarte apropiate, ca soț și soție, ca doi prieteni buni și afectuoși. Li se părea că însăși soarta i-a predestinat unul pentru altul, și era de neînțeles de ce el e căsătorit și ea e măritată. Erau ca două păsări călătoare, bărbat și femela, care au fost prinse în laț și silite să trăiască în două colivii diferite. Ei își iertaseră unul altuia trecutul, pentru care le era rușine, își iertau totul în prezent și simțeau amîndoi cît de mult i-a schimbat dragostea.

Înainte, în clipele de tristețe, Gurov se liniștea cu tot felul de raționamente, cu tot felul de teorii, acum, însă, nu-i mai ardea de teorii, era torturat de o profundă compasiune și voia din toată inima să fie sincer, bun, drăgăstos.

— Încetează, iubito, stăruie el, ai plîns puțin, dar gata, ajunge... Hai să stăm de vorbă, poate găsim vreo soluție.

După aceea se sfătuiră îndelung, chibzuind cum ar putea să scape de situația nenorocită care-i silea să se ascundă mereu, să mintă, să trăiască în orașe diferite și să se vadă atât de rar. Cum să scape de grelele și nesuferitele lor lanțuri?

— Cum? Cum? Întreba el, luîndu-și capul în mîini. Cum?

Și li se părea că nu mai e mult pînă vor găsi o ieșire, și atunci vor începe o viață nouă, minunată. Și amîndoi își dădeau limpede seama că se află abia la începutul drumului, un drum atât de lung și de greu.

În rîpă

I

SATUL Ukleievo era așezat într-o rîpă, astfel că din depărtare, de pe șosea sau de la gară, nu se zăreau decît clopotnița bisericii și coșurile fabricilor de stambă. Cînd vreun drumeț întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna :

— Ia, satul cu dascălul care a mîncat toate icrele la o pomană...

Și drept este că la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrînul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, se năpustise asupra lor și începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei ce se îmbulzeau în jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mîncă, dar el — nimic ; îi dădea înainte, nu auzea, nu vedea, pînă ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci. Dascălul s-a stins și el de mult. Dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atît de săracă în întîmplări viața de toate

zilele din satul acela ? Sau oamenii nu ştiuseră să ia seama decît la acea mărunţă întîmplare petrecută cu zece ani în urmă ? Fapt e că despre Ukleievo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bîntuit de friguri, şi noroiul nu se zbiea nici în timpul verii, întinzîndu-se în smîrcuri mocirloase, mai ales pe sub zăplazurile peste care se aplecau bătrînele sălcii pletoase ce aşterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni plutea mirosul greu de scursori de fabrică şi de acid acetic. Acidul era folosit la colorarea stămburilor. Fabricile — trei ţesătorii şi o tăbăcărie — nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o patre. Nu erau tocmai din cele mari : toate la un loc să tot fi avut patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa riului se umplea de miasmele scursorilor, fîneţele se stricau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac. De aceea şi venise ordin ca fabrica să fie închisă. Şi închisă a rămas. Dar numai pe hîrtie. Ea a continuat să lucreze în ascuns, însă cu buna ştiinţă a zapciului şi a medicului de judeţ, căroră fabricantul le plătea cîte zece ruble pe lună ca să închidă ochii. În tot satul nu erau decît două case mai arătoase, de piatră, şi acoperite cu tablă. Într-una din ele se afla administraţia plăşii. În cealaltă, cu etaj, aşezată drept în faşa bisericii, locuia Grigori Petrovici Ţibukin, tîrgoveţ pripăşit de prin Epifanskoe.

Grigori ţinea o băcănie. Dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci şi cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Aşa, bunăoară, dacă se cereau la export coţofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea şi cîştiga treizeci de copeici la pereche. Lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobîndă, pe scurt : bătrînul ştia să se chivernisească.

Grigori Petrovici Ţibukin avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent secret la poliţie şi nu dădea decît arareori pe acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoţ şi-l ajuta pe taică-său. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nimeni nu aştepta de la el — avea o sănătate cam şubredă şi pe deasupra era şi surd. În schimb, Axinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de

sărbătoare ieșea la plimbare cu pălărie și umbreluță. Se scula devreme, se culca târziu, și toată ziua o vedea alergând, ținându-și poalele și zornăindu-și cheile, când la hambar, când la beci, când în dugheană. Iar bătrînului Tîbukin îi creștea inima privind-o; ochii îi rîdeau de bucurie și îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar și poate, nu prea știa să prețuiască frumusețea femeiască.

Bătrînului îi plăcuse totdeauna viața de familie și-i iubea pe ai săi mai mult decît orice pe lume. Mai ales pe fiul cel mare — agentul — și pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Axinia și începuse să dea dovadă de un pătrunzător simț practic; de pildă, știa cui putea să-i dea pe datorie și cui nu. Nu se despărțea nici o clipă de chei (pe care nu le încredința nici bărbatului ei); de dimineața pînă seara socotea la abac, cunoștea caii după dinți mai bine decît un geambaș, și era tot timpul veselă, cu rîsul pe buze, atunci cînd nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrînul era mulțumit și șoptea înduioșat;

— Așa noră mai zic și eu! Maică, ce frumusețe de femeie!...

Bătrînul rămăsese văduv, însă, la un an după nunta feciorului său, n-a mai răbdat și s-a însurat și el. I-au găsit la vreo treizeci de verste de Ukleievo o fată de familie mai răsărită, cam toamnătică, dar frumoasă și trupeșă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce a adus-o în odăița de sus, totul s-a luminat în casă, ca și cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candelă, mesele s-au acoperit cu fețe albe ca zăpada, la ferestre și în grădinița din fața casei au răsărit flori care deschideau ochișori roșii; iar la masă nu mai mînceau cu toții dintr-o strachină, ci se puneau o farfurie în fața fiecăruia. Varvara Nikolaevna zîmbea plăcut și dulce, și totul în casă părea că se veselește. În curte au început să se strecoare cerșetori, drumeți fără căpătîi, femei în drum spre mînăstiri — ceea ce mai înainte nici nu se pomenea — iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plîngărețe ale femeilor din Ukleievo și tusea sfioasă, vinovată parcă, a bețivanilor slabi și prăpădiți, dați afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pîine, haine vechi și, pe măsură ce deprindea treburile casei, începuse să le dea chiar mărunișuri

luate pe furiș din dugheană. O dată, surdul o văzuse luînd două pachetele de ceai. Lucrul acesta îl puse în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai tîrziu tatălui său. Unde să le trec ?

Bătrînul nu răspunse nimic. Stătuse locului dus pe gînduri, mișcînd din sprîncene. Apoi se dusesse sus la nevastă.

— Varvarușka, îi spusese el plin de înduioșare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii !

A doua zi, surdul, trecînd în fugă prin curte, îi strigase :

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei !

Faptul că în casa lui Țîbukin se făcea milostenie era ceva nou, luminos, care-ți bucura sufletul, întocmai ca și candelile și florile roșii. Astfel, atunci cînd de lăsata secului stau la hramul bisericii, care ținea trei zile în șir, li se vindea țăranilor slănină rîncedă și cu miros atît de greu, că nici nu puteai sta lîngă butoi, cînd se luau zălog de la bețivi coase, șepci și basmalele nevestelor, cînd muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu mințile furate de votca falsificată și cînd părea că păcatul, închegîndu-se, plutea ca o ceață înnăbușitoare deasupra capetelor, erai parcă ușurat la gîndul că acolo, în casă, se află o femeie liniștită, curată și care nu are nimic de-a face nici cu slănină rîncedă, nici cu votca ; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri, milostenia ei era ca supapa de siguranță a unei mașini.

În casa lui Țîbukin timpul trecea, fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele și o auzai pe Axinia spălîndu-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucatărie și scîncea, cobînd a rău. Bătrînul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de doc, cu cizme lustruite, se plimba prin odăi, curățel și mărunțel, bocănînd din tocuri ca tata-socru cel din cîntec.

Se deschidea dugheana. Cînd se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca, și bătrînul sărea pe ea voinicește, înfundîndu-și șapca pînă peste urechi. Văzîndu-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci și șase de ani. Nevasta și noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, cînd se știa cu o haină bună și curată pe el și la bihuncă cu un falnic armă-

sar negru, care îl ținea trei sute de ruble, bătrînului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veșnicele lor tînguiri și milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scîrbă de ei, îi ura ; dacă vedea pe cîte unul pîndindu-l în poartă, îi striga mînios :

— Ei, ce stai acolo ? Cată-ți de drum !

Iar dacă era un cerșetor, se răstea :

— Să-ți mai dea și Dumnezeu !

Pleca după treburi. Îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu șorț negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucatărie. Axinia sta în dugheană, la teighea, și toată curtea răsuna de zăngănitul banilor și al sticlelor, de rîsetele sau ocările ei ; uneori, chiar de ocările mușteriiilor, pe care îi cam ciupea la socoteli ; toată zarva aceasta dovedea că vînzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea și el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliță, fără șapcă, cu mîinile în buzunare, uitîndu-se buimac cînd la casele oamenilor, cînd la cer. În casa lui Țibukin se bea ceai de vreo șase ori pe zi. Și de vreo patru ori se mîncea de-a binelea. Seara făceau socoteala cîștigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau și dormeau duși.

La Ukleievo, cele trei fabrici de stambă și locuințele proprietarilor lor, Hrîmin-tatăl, Hrîmin-fiii și Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon și la administrația plășii, dar acolo încetase curînd să mai funcționeze, fiindcă se cuibăriseră în el ploșnițe și gîndaci roșii. Staros-tele era cam certat cu știința de carte și, cînd întocmea vreo hîrtie oficială, scria fiecare cuvînt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună cînd înțepenise telefonul :

— Acu o să ne fie cam greu fără telefon !

Firma Hrîmin-tatăl se judeca neconținut cu firma Hrîmin-fiii ; cîteodată, aceștia din urmă se certau și ei între ei și între ei și porneau pe la judecăți ; fabrica rămînea atunci închisă o lună, două, pînă cînd se împăcau. Satul se bucura de aceste gîlcevi, cu prilejul cărora se răspîndeau tot felul de vorbe și de clevetiri. În zilele de sărbătoare, Kostiukov și Hrîmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecînd în goana cailor pe ulițele satului și călcînd vițeii. Gătită, foșnindu-și fustele scrobite, Axinia ieșea să se plimbe prin fața dughenii ; Hrîmin-fiii se aplecau și o urcau în

trăsură, luînd-o cu dîșii, ca și cum ar fi voit s-o răpească. Atunci ieșea și bătrînul Țibukin, ca să-și arate calul cel nou, și o lua și pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, cînd toți se duceau să se culce, în curte la Hîrmin-fiii se auzea pînă tîrziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani. Dacă era lună, sunetele ei trezeau în suflete o zvicnire de bucurie înfiorată. Și, pentru o clipă. Ukleievo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai în sărbătorile mari. În schimb, trimitea deseori prin oameni din Ukleievo, veniți cu diferite treburi la oraș, mici daruri, însoțite de răvașe scrise de o mînă străină, tare meșteră în mînuirea condeiului, și, întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvașul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestritate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obișnuită : „Iubite tată și iubită mamă, scria el bunăoară vă trimit o jumătate de oca de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice“.

În josul hîrtiei era parcă zgîriat cu o peniță stricată numele lui : „Anisim Țibukin“. Iar dedesubt, din nou cu slova măiestrită, cu care era scris răvașul, era adăugat : „Agent“.

Scrisorile se citeau cu glas tare, de multe ori, și bătrînul, înduioșat și roșu de emoție, spunea :

— Ce vreți ! N-a vrut să rămînă aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie și așa ! Fiecare cu ale lui...

Într-o zi, înainte de cîșlegi, se porni dintr-o dată o ploaie mare cu mazărice ; bătrînul și Varvara se apropiară de fereastră să privească, și iată că îl văzură pe Anisim, care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se așteptau să sosească. Intră în casă neliniștit, ros parcă de un gînd ascuns, și rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea de loc grăbit, ca altă-

dată, să se întoarcă la oraș ; s-ar fi putut bănuî că fusese dat afară din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire șireată, ofta și clătina din cap :

— Oare cum vine asta, maică ? se minuna ea. Flăcău de douăzeci și șapte de ani și tot neînsurat umblă. Ț-ț-ț...

În odaia vecină, din vorba ei liniștită, domoală, nu se auzea decât Ț-ț-ț. Începu să se sfătuiască în șoaptă cu bătrînul și cu Axinia, ale căror fețe căpătară și ele o înfățișare șireată și tainică, de oameni care pun ceva la cale.

Hotărîră să-l însoare pe Anisim.

— Ț-ț-ț-ț !... Frate-tu cel mic s-a însurat de mult, îl lua la zor Varvara, iar tu ești tot stingher. Parcă ai fi un cocoș la iarmaroc. Spune și tu, cum vine asta ? Ai să te-nșori, cu voia domnului. Pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă și nevastă-ta rămîne acasă, să ne dea o mîină de ajutor. Prea trăiești fără rost, băiete ! După cum se vede, ai cam uitat rînduielile. Apoi nici așa nu se poate... Ț-ț-ț-ț... Cu voi, aștia de la oraș, e o adevărată pacoste.

Cînd se însurau, Țibukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătași ce erau. Se găsi, așadar, și pentru Anisim o asemenea fată. El însă nu avea nimic atrăgător în înfățișarea lui mai mult ștearsă. Slab, sfrijit, mic de statură, avea niște obraji rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, și ochi pătrunzători care nu clipeau. Barba îi era roșietică și rară și, cînd se gîndea mai mult la ceva, și-o tot vîra în gură, morfolind-o. Pe deasupra îi mai și plăcea să tragă la măsea, ceea ce se și ghicea după fața și mersul lui. Aceasta nu-l împiedică, bineînțeles, să spună cînd veniră să-l vestească că i se găsise o logodnică foarte frumoasă :

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat ! Se știe doar că noi, Țibukinii, sîntem oameni arătoși.

În imediata apropiere a orașului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curînd înglobată în oraș, iar cealaltă rămăsese sat. În jumătatea ajunsă oraș, trăia în căsuța ei o văduvă, care avea o soră foarte săracă, muncitoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra și ea tot cu ziua. Despre frumusețea Lipei începuse să se vorbească încă mai demult la Torguevo și numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-și ia gîndul de la ea. Lumea

spunea că doar vreun bărbat mai în vîrstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea. Sau, poate, o va lua la dînsul, doar „aşa”, şi astfel, pe lîngă ea, va avea şi mama ei ce să mînnince. Aflînd de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

În scurt timp o vedere fu pusă la cale în casa mătuşii, o vedere în toată regula, cu gustări şi cu băutură. Lipa era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roşie se împletea ca o flacăară în părul ei. Era subţire, palidă, plăpîndă, cu trăsături gingaşe, pîrguite de munca în aer liber. Un surîs sfielnic şi trist îi lumina necontenit faţa, şi ochii ei priveau copilăreşte, plini de încredere şi de curiozitate.

Era foarte tînără, aproape o fetiţă, cu sîinii abia mijind. Dar de cunutat se putea cununa, fiindcă avea vîrsta. Era într-adevăr frumoasă. În toată înfăţişarea ei un singur lucru putea să nu-ţi placă : mîinile ei mari, bărbăteşti, care acum atîrnau stîngace de-a lungul trupului, ca nişte cleşti uriaşi de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrînul Tîbukin mătuşii ei. Şi pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales, şi acum nu ştim cum s-o mai lăudăm. Are mîini de aur şi în gospodărie, şi în negustorie.

Lipa stătea lîngă uşa şi parcă voia să spună : „Faceti cu mine ce vreţi, mă las în voia voastră”, iar mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, stă pitită în bucătărie şi murea de frică. Odată, de mult, un negustor la care freca scîndurile se mîniase pe ea şi-i bătuse din picior. Ea se speriasese atît de rău, încît încremenise, şi de atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată îi tremura mîinile şi picioarele. Şi obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii, şi îşi tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte şi cătînd la icoană. Puţin afumat, Anisim deschidea din cînd în cînd uşa de la bucătărie şi-i spunea cu un zîmbet obraznic :

— Ce stai aci, scumpă mamă ? Ni-i tare urît fără mata !

Iar Praskovia, fisticită, lipindu-şi mîinile de pieptul ei uscăţiv, răspundea :

— Vai de mine... lăsaţi... Vă mulţumesc frumos.

După vedere, hotărîră și ziua nunții. Acasă Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierînd; deodată își amintea de ceva și rămînea nemișcat, dus pe gînduri, cu ochii pironiți în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adînc în pămînt. Nu arăta nici o mulțumire la gîndul că se va însura curînd, în duminica Tomii, și nici dorința de a-și vedea logodnica. Stătea numai și fluiera. Se vedea cît de colo că nu se însura decît fiindcă așa voiau tatăl și mamă-sa vitregă, și fiindcă așa era obiceiul în sat: fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece, și în tot felul lui de a se purta acum era ceva neobișnuit: îndruga vrute și nevrute și era din cale-afară de sfidător.

III

În satul Șikalovo trăiau două croitorese, două surori, aparținînd sectei religioase a hliștilor. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, așa că veneau deseori la încercat. Înceau și nu mai sfîrșeau cu băutul ceaiului. Varvara își alesese o rochie cafenie, cu dantele negre și jeuri, iar Axinia — o rochie verde-deschis, cu trenă și cu partea din față a corsajului galbenă. Cînd croitoresele fură gata, Tîbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană, și ele plecară înciudate, ducîndu-și boccelele cu stearină și cu cutii de sardele, de care nu aveau nici o nevoie. La ieșirea din sat se așezară pe un dîmb și începură să plîngă.

Anisim se întoarse de la oraș cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri noi. Purta galoși strălucitori de cauciuc, un șnur roșu cu canafuri în loc de cravată și un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, dădu bună ziua tatălui său și îi dăruî zece ruble de argint și zece monede de cincizeci de copeici; Varvarei îi dăruî tot atîta, iar Axintei douăzeci de monede de douăzeci și cinci

de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau, de parcă ar fi fost nou-nouțe, anume alese. Silindu-se să pară așezat și serios. Anisim își încorda mușchii feței și își umfla obraji. Dar de duhnit, tot duhnea a băutură. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Și din nou te izbea la el aceeași atitudine sfidătoare. Anisim și bătrînul se așezară la ceai, iar Varvara își respiră în palmă monedele strălucitoare și începu să întrebe de conșătenii care trăiau acum la oraș.

— Slavă domnului, o duc destul de bine! spuse Anisim. Atît doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit: a murit bătrîna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormîntare a fost comandată la cofetar și a costat două ruble și jumătate de cap de om. S-a dat și vin. Și pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble și jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mîncat nimic. Parcă știe țiganul ce-i sofranul!...

— Două ruble și jumătate? spuse bătrînul și clătină din cap.

— D-apăi cum! Doar acolo nu ești la țară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănîci ceva; și nici nu știi cînd te apucă zorile. Atunci să te ții: plătești ca nimica trei, patru ruble de om. Cînd sînt cu Samorodov, costă și mai mult. Ți se place să bea la sfîrșit cafea cu coniac. Și coniacul e 60 de copeici păhărușul!

— Se laudă, se laudă! izbucni încîntat bătrînul. Zău că se laudă!

— În ultima vreme umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie! Și dacă v-aș povesti, mămico, continuă vesel Anisim, întorcîndu-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-ați crede. Îi spunem cu toții Muhtar, fiindcă are o mutră de armean — e negru tuci. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc, cum îmi cunosc cele cinci degete de la mînă. El simte asta și se ține scai de mine, nu mă lasă nici un pas. Sîntem prieteni la cataramă! Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop și el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înșală. La bîlci, bunăoară, unu vinde o cămașă. „Stai, cămașa e furată!” și așa și este.

— Da de unde știi? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi așa... Nu știu ce fel de cămașă e, dar parcă mă atrage ceva și-mi spune: e furată. Asta e! La noi, la serviciu, se spune: „Anisim s-a dus să vîneze sitari!” Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. De furat, oricine poate fura. Dar cum să ții furătura? Este el mare pămîntul, dar lucrul de furat nu-l poți ascunde cu una, cu două.

— La noi în sat i s-a furat, săptămîna trecută, lui Guntoriov un berbec și două oi, spuse Varvara, oftînd, și nu are cîine să le caute, ț-ț-ț...

— De ce nu? Aș putea să le caut eu. Sigur că da...

Sosi ziua nunții. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină și veselă. Încă din zori, ulițele din Ukleievo răsunau de zvon și zurgălăi. Căruțe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturînd pe cercurile atelajelor și în coamele cailor, treceau în sus și în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuțe cîrșiau speriate de atîta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat și ei că la Tîbukini este nuntă.

În casă mesele erau întinse și încărcate cu tot felul de bunătăți: pești lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături și marinate, și puzderie de sticle de vin și de votcă; mirosea a cîrnat afumat și a homar nu tocmai proaspăt. Bocănind din tocuri, bătrînul se foia în jurul meselor, ascuțind cuțitele unele de altele. Varvara nu mai știa unde i-e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebînd-o sau cerîndu-i cîte ceva; suflînd greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde din zorii zilei bucătarul Kostiukov și bucătăreasa Hîrminilor-fiii nu mai pridideau. Cu părul numai cîrlionți, fără rochie, în corset și ghețe noi cu scîrț, Axinia trecea ca o vijelie prin curte și abia i se zăreau, în treacăt, genunchii și pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt; se auzeau exclamații, ocări; trecătorii se opreau în fața porții larg deschise, și totul lăsa să se vadă că se pregătește ceva neobișnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndrepta, pierzîndu-se încet, încet, dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porți. Zurgălăii se auzeau iar. Venea mireasa. Biserica era înțesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrînului Tîbukin, cînta după note. Strălucirea luminilor și a rochiilor de culori

vii îi lua Lipei ochii. I se părea că glasurile sonore ale cîntăreţilor din cor îi lovesc tîmplele ca nişte ciocane ; corsetul pe care îl pusese pentru prima oară în viaţa ei o strîngea, ghetele la fel, şi Lipa arăta, de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leşin. Privea în jurul ei şi părea că nu înţelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu acelaşi şnur roşu cu canafuri în loc de cravată, Anisim era dus pe gînduri. Se uita într-un singur punct, iar cînd corul cînta mai tare, tresărea şi îşi făcea repede semnul crucii. Era foarte tulburat şi îi venea să plîngă. Biserica îi era cunoscută din frageda copilărie. Pe vremuri, răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtăşească ; mai tîrziu, cînta cu băieţii în cor ; cunştea fiecare colţisor, fiecare icoană. Şi iată că acum se cununa ! Se însura, fiindcă aşa se cădea, pentru buna rînduială. La drept vorbind nici nu se mai gîndea la asta, parcă-ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsă pe inimă. Se ruga şi îi cerea lui Dumnezeu ca nenorocirile de neînălăturat, care dintr-o clipă în alta avea să se dezlănţuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, aşa cum, pe vreme de secetă, norii ameninţători de furtună ocolesc pînă la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Şi, doamne, cîte păcate se adunaseră de-a lungul anilor, cîte păcate ! Şi nu mai era nimic de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Şi totuşi, îşi cerea iertare, ba îi scăpă şi un sugheţ de plîns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toţi îl credeau beat.

Deodată se auzi un scîncet speriat de copil :

— Mamă, mămico, haidem de aici !

— Linişte ! strigă preotul.

Nuntaşii ieşiră apoi din biserică şi se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau. În faţa dugheniei, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulţime mare. Femeile satului veniseră la urări, aşa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii păşiră peste prag, corul, care-i aştepta în tindă, cu notele în mîini, izbucni deodată cu toată puterea. În acelaşi timp începu să cînte şi orchestra, adusă anume de la oraş. Se servi şampanie de Don în pahare cu picior. Antreprenorul-dulgher Elizarov, un bătrîn înalt

și uscățiv, cu sprâncene atât de stufoase, încât abia i se mai zăreau ochii de sub ele, ridică paharul, și se adresă tinerilor :

— Anisim, și tu, fetișo, să vă iubiți unul pe altul, să trăiți în frica lui Dumnezeu, copilașii mei, și maica precista să vă aibă în pază ! Se sprijini apoi de umărul bătrînului Tîbukin și trase un hohot de plîns : Grigori Petrovici, să plîngem, să plîngem de bucurie ! spuse el cu glas pițigăiat, apoi izbucni în rîs și continuă cu voce de bas : Ha-ha-ha ! Și nora asta a ta tot frumoasă e ! Totu-i la ea cum se cuvine. Totul merge lin, nimic nu scîrție, mașinăria e în regulă și surubăria e faină !

Eliazarov era din județul Egorievsk, dar încă din tinerețe lucra la Ukleievo, atât pentru fabrici cît și pentru satele din împrejurimi ; se obișnuise aici. Lumea însă parcă tot bătrîn îl apucase, tot lung și uscățiv, și de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decît Cîrjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparații prin fabrici, Eliazarov judeca totul, oameni și lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenței. Nu cumva are nevoie de reparație ? Și de data aceasta, înainte de a se așeza la masă, încercase cîteva scaune, ba pipăise și peștele cu degetul.

După șampanie, purceseră cu toții să se așeze la masă. Musafirii vorbeau tare, își trăgeau scaunele cu zgomot. În tindă se auzea muzica, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiționalele laude mirilor. Era nu amestec sălbatic de sunete și de zgomote care te zăpăceau.

Cîrjă se sucea și se răsucea pe scaunul lui, își împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească și aci plîngea, aci rîdea cu hohote.

— Puișorii mei, puișorii mei, puișorii mei... bolborosea el într-una. Axiniușka maică, Varvarușka, să trăim cu toții în pace și înțelegere, dragii mei...

Nu prea era obișnuit să bea, și de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiuul acela păcătos, fabricat Dumnezeu știe din ce, îi ametea pe toți cei care-l dădea pe gît, de parcă îi trăsnea. Curînd, limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiți preoții, administratorii fabricilor, cu soțiile lor, și numeroși negustori și cîrciumari de prin satele vecine. Starosteie și pisarul plăștii, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună și care în tot acest răstimp nu iscă-

liseră hîrtie și nu lăsaseră să plece om de la administrație fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, ședeau și aci la masă tot unul lîngă altul. Grași, bine hrăniți, păreau amîndoi atît de pătrunși de tertipuri încît parcă și pielea de pe fața lor căpătase o înfățișare deosebită, coțcărească. Nevasta pisarului, o femeie uscată și șaseie, își adusese și copiii ; întocmai ca o pasăre de pradă, pîndea cu priviri piezișe farfuriile și, cu mîini dibace, culegea tot ce îi era la îndemînă, umplîndu-și buzunarele ei și pe ale plozilor.

Lipa ședea împietrită, cu aceeași expresie pe care o avusese și în biserică. De cînd făcuseră cunoștință, Anisim nu schimbase nici un cuvînt cu ea. Aproape că nici nu-i știa vocea. Și acum, stînd alături de ea, continua să tacă și să bea într-una rachiou englezesc. Cînd se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătușii care ședea în fața lui :

— Am un prieten ; îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are diplomă de cetățean de onoare și știe grozav să vorbească. Da eu, mătușico, îl am în mînă. Și el știe asta. Dă-mi voie, mătușico dragă, să beau cu dumneata un pahar, în sănătatea lui Samorodov !

Varvara alerga în jurul meselor, servind și îmbiind musafirii ; era ostenită și zăpăcită, dar încîntată că erau atît de multe mîncăruri și totul arăta atît de bogat ; nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese și masa tot nu se sfîrșise. Nici unul nu mai știa ce mîncă și ce bea ; nu se mai înțelegea nimic din tot ce se vorbea, doar în răstimpuri, cînd muzica tăcea pentru o clipă se auzea limpede glasul unei bătrîne care striga de pe uliță :

— Ne-ați supt sîngele, nemernicilor ! Cum de vă mai rabdă pămîntul ?!

Seara se dansă în sunetele orchestrei aduse de la oraș. Sosiră și Hrimin-fiii cu vinul lor. În timpul dansului, unul din ei luă în fiecare mînă cîte un clondri și în gură un pahar, ceea ce îi înveseli foarte mult pe nuntași. În mijlocul cadrilului, cîte unul îi trăgea deodată o căzăcească îndrăcită. Axinia se învîrtea în rochia ei verde cu trenă, făcînd să se involbure în urma ei o adiere de vînt. Cineva o călcă pe trenă și-i rupse o bucățică de voal. Cîrjă strigă numaidect :

— Uite că i-au rupt pervazul ! Măi, pușorilor !

Axinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, și un zîmbet copilăresc îi juca mereu pe buze ; ochii aceia neclintîți, capul mic deasupra gîtului lung, și toată zveltețea ei aveau ceva de șarpe ; în rochia ei verde cu pieptul galben, cu zîmbetul ei, aducea grozav cu o viperă ce se înalță primăvara din secara tînără și privește la trecători. Hrîminii se purtau cu ea foarte liber, și era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relații intime. Surdul nu vedea nimic, nici nu se uita măcar la ea. Stătea picior peste picior și mîncă nuci, pe care le spargea în măsele cu atîta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrînul Tîbukin păși și el în mijlocul încăperii ; flutură din batistă, făcînd semn că vrea să joace cazăceasca ; un murmur de admirație se auzi prin casă și prin curte :

— Joacă stăpînul !

De jucat, juca Varvara, bătrînul flutura doar din batistă și tropăia din călcîie. Cei din curte însă, care se uitau pe fereastră, spînzurați unii de alții, erau încîntați și o clipă îi iertă totul : și bogăția și fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici ! se auzea din mulțime. Așa, așa, dă-i înainte, dă-i cu foc ! Vezi că mai poate să joace ? Ha-ha-ha !

Nunta se sfîrși tîrziu, abia după unu noaptea. Cînd petrecerea se încheie, Anisim trecu clatinîndu-se printre coști și printre muzicanții din orchestră și le dădu la fiecare cîte o monedă de cincizeci de copeici, iar bătrînul, fără să se clatine, dar sprijinîndu-se parcă numai într-un picior, fși duse pe rînd musafirii pînă la ușă, șoptindu-i fiecăruia :

— Două mii de ruble mă ține nunta asta !

În învîlmășeala plecării, cineva luă din greșeală haina cîrciumarului din Șikalovo, haină bună, lăsînd în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mînie dintr-o dată și începu să strige :

— Stați ! O găsesc pe loc ! Știu cine a furat-o !

Ieși în goană pe uliță, luîndu-se după unul din nuntași. Dar ceilalți îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl luară de subsuori și îl duseră, beat turtă, roși de mînie și learcă de sudoare, pînă în iatac, unde matusa și începuse s-o dezbrace pe Lipa.

Trecură cinci zile, Anisim, care se pregătea de plecare, se duse sus să-și ia rămas bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelile și mirosea a tămâie, iar ea stătea lângă fereastră și împletea un ciorap de lână roșie.

— N-ai prea stat mult cu noi ! îi spuse ea. Se vede că ți s-a urât aici, ț-ț-ț... Drept că noi trăim bine, avem de toate, ți-am făcut o nuntă așa cum se cuvine ; mi-a spus bătrînul că a costat două mii de ruble... Ce să mai vorbesc, trăim negustorește ! Numai că, vezi, în toată asta e o bubă : tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, doamne, dumnezeule ! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un muncitor, mereu înșelăm pe cîte cineva. Înșelăciune și iar înșelăciune ! Undelemnul din dugheană este atît de rînced și de amar, încît pînă și catranul cu care își ung oamenii căruțele ți se pare mai bun la gust. Da, ia spune-mi, rogu-te : nu se poate face negustorie și cu undelemn bun ?

— Fiecare cu ale lui, mămico !

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă, și atunci... Ț-ț-ț-ț... Eu cred că ar fi bine să vorbești odată cu tatăl tău în privința asta...

— N-ar fi mai bine să vorbești dumneata ?

— Ei, na-ți-o ! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca și tine : fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă oare tot așa o să fim judecați ?

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni ! răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este dumnezeu. Cine să mai judece ?

Varvara se uită la el cu uimire. Apoi izbucni în rîs și bătu din palme, atît i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim. Acesta, văzînd-o așa de uimită și uitîndu-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, poate să și fie, în schimb nu este credință, urmă el. În timpul cununiei, nu m-am simțit de loc în apele mele. Așa cum auzi țipînd pușorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloșcă, tot așa a țipat dintr-o dată conștiința în mine, atunci. Și cît a ținut cununia m-am tot gîndit : „Sigur să este dumnezeu !“ Dar acum am ieșit din

biserică, iar nimic ! Şi apoi, de unde să pot şti eu dacă e sau nu e ? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta când eram copii ? De când suga la pieptul mamei, copilului i se spune mereu acelaşi lucru : fiecare cu ale lui ! Nici tata nu crede în Dumnezeu. Mi-a spus deunăzi că lui Guntoriov i s-au furat nişte oi... Le-am găsit. Le-a furat un mujic din Sikalov. De furat, el le-a furat, dar pieile sînt la tata. Poftim credinţă ! Anisim clipi din ochi şi clătină din cap : Nici starostele plăşii, nici pisarul nu cred în Dumnezeu, şi nici dascălul. Ei se duc la biserică şi ţin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urâte. Şi numai ca să fie la adăpost pentru cazul că s-ar putea totuşi să vie şi o judecată de apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfîrşitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-şi mai respectă părinţii şi cîte altele. Astea sînt fleacuri. Eu aşa socotesc, mămico : toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puţină ruşine. Ți-am spus că eu citesc în sufletele oamenilor şi înţeleg multe. Dacă omul are o cămaşă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ceainărie şi ți se pare că bea ceai, şi atîta tot ; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că el n-are ruşine. Umbli o zi întreagă şi nu întîlneşti un singur om cu ruşine. Şi toată pricina e că oamenii nu ştiu dacă este sau nu Dumnezeu... Şi acum, mămico, la buna vedere ! Rămîi sănătoasă şi nu mă mai pomeni de rău ! Anisim făcu o plecăciune adîncă în faţa Varvarei. Îţi mulţumesc pentru toate, mămico ! Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Eşti o femeie foarte cumsecade şi sînt foarte mulţumit că te ştiu aici. Înduişat, Anisim ieşi. După o clipă, se întoarse din nou şi îi spuse : Samorodov m-a încurcat într-o treabă. Sau mă îmbogăţesc, sau mă curăţ. Dacă se întîmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi aşa ! Ț-ț-ț-ț... Dumnezeu e milostiv ! Dar ştii, Anisim, ar fi bine să-ți mai dezmierzi niţel nevasta, ț-ț-ț... Vă uitaţi unul la altul parcă aţi fi supăraţi ; măcar o dată să văd şi eu că vă zîmbiţi, zău aşa !

— E şi ea tare nu ştiu cum... răspunse Anisim oftînd. Nu pricepe nimic. Tace mereu. Poate unde e prea tînără. Las-o să mai crească.

La scară aştepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o şarabană.

Bătrînul Țibukin sări voinicește în ea și luă hăturile. Anisim o îmbrățișă pe Varvara, pe Axinia și pe fratele său. Ieși și Lipa în pridvor. Stătea nemișcată, uitîndu-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieșit să petreacă pe cineva, ci numai așa, într-o doară. Anisim se apropie de ea și abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămîi cu bine ! spuse el.

Ea zîmbi straniu, fără să-l privească ; fața începu să-i tremure, și, fără să știe de ce, tuturor li se făcu milă de ea. Anisim sări și el voinicește în șarabană și, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mîndru din șale, proptindu-și mîna în sold.

În timp ce se urcă din rîpă spre deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scosese pentru prima oară vitele la pășune, și fete și neveste, îmbrăcate în straie de sărbătoare, mergeau pe lîngă cireadă. Un taur roșu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate și scormonea țărîna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh și în frunzișuri, cîntau ciocîrlile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruiată de ouînd, și își aminti că acum cinci zile se rugase în ea. Văzu apoi școala, cu acoperișul ei verde, pîrăul, în care se scălda și prindea pește pe vremuri... O bucurie caldă îi umplu pieptul și, dintr-o dată, își dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pămînt, înaintea lui, un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămîină numai cu trecutul.

La gară, intrară în bufet și băură cîte un pahar de Xeres. Bătrînul băgă mîna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste ! îl opri Anisim.

Înduiosat, bătrînul Țibukin îl bătu pe umăr și îi făcu bufetierului cu ochiul, vrînd parcă să spună :

„Uite ce băiat am !“

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră ! spuse el. Mare preț ar fi avut ! Te-aș fi acoperit cu aur din cap pînă-n picioare !

— N-a fost să fie, tată !

Xeresul era acrișor și parcă mirosea a ceară roșie. Totuși mai dădură pe gît cîte un pahar.

Cînd bătrînul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-și recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă și Lipa se schimbase cu totul, se înveseli dintr-o

dată ; desculță, într-o fustă veche, ruptă, cu mînele suflecate pînă la umăr, spăla scara de la intrare, cîntînd cu glas subțirel, argintiu. Iar cînd se ducea să deșarte găleata cu apă se uita la soare cu zîmbetul ei copilăresc și ți se părea că e și ea o ciocîrlie.

Un bătrîn lucrător, care trecea prin fața casei, clătină din cap și strigă :

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici ! Dumnezeu ți le-a trimis. Adevărate comori, nu alta...

V

În ziua de opt iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cîrjă, și cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine la hramul maicii domnului din Kazan. Mult în urma lor venea și Parskovia, mama Lipei, care rămînea tot mai în urmă — fiind bolnavă, se îneca de năduf. Era pe înserate.

— Zău ? se minuna Cîrjă de cele povestite de Lipa. O-o-o !

— Mie tare-mi place dulceața, Ilia Makarîci, spunea ea. Cîteodată, mă așez într-un colț, beau liniștită ceai și mănînc dulceață. Alteori, bem amîndouă, Varvara Nikolaevna și cu mine. Ea povestește ceva duios și eu ascult. Au multă dulceață. Patru borcane. „Mănîncă, Lipa, nu te sfii“, îmi spune ea.

— Zău ? Patru borcane ?

— Trăiesc din belșug. Franzelă albă la ceai și carne, cîtă vrei. Belșug, nu glumă ! Numai că vezi, Ilia Makarîci, mi-e frică la ei. Nici nu pot să-ți spun ce frică mi-e !

— Și de ce ți-e frică, fetiço ? o întrebă Cîrjă și se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, cînd am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorîci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine înghețam ; simțeam cum mă ai cu frig, cum îmi îngheață parcă oasele. Cît a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte. Tremuram și mă rugam lui dum-

nezeu. Acum mi-e frică de Axinia, Ilia Makarîci. N-am ce zice, ea tot cu zîmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitîndu-se pe fereastră, și ochii i se fac răi și scapără scînteii verzi, ca ochii oilor în întunericul staulului. O scot Hrîmin-fiii din minți. „Socrul dumitale, îi spun ei, are la Butiokino o moșioară de vreo patruzeci de desetine. Bună moșioară, cu nisip și apă ! Așa că dumneata, Axiușa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi, și, după aceea, intrăm și noi în *combenafie*“. Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Axinina i-a și spus bătrînului. „Vreau să fac la Butiokino o cărămidărie. Mă fac eu singură negustoreasă“. Apoi a rîs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la față : se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Oft timp trăiesc eu, a spus el, nu ne împărțim. Rămînem toți laolaltă.“ Axinia l-a fulgerat din ochi și a scrîșnit din dinți. S-au adus la masă clătite și nici nu s-a atins de ele !

— O-o-o ! se miră Oîrjă. Nu s-a atins de ele ?

— Și zău, mă-ntreb, cînd o fi dormind ? continuă Lipa. Abia aștepte cîte o jumătate de ceas, apoi sare ca arșă și începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre, să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarîci ! După nuntă, Hrîmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraș, să se judece. Și lumea vorbește că tot Axinia i-a învrăjbit. Doi dintre frați i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat, și fabrica lor n-a mers vreo lună. Din pricina asta unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru. A hoinărit pe la curți, cerînd cîte un colț de pîine. „Unchiule, i-am spus eu, de ce nu te duci să ari ori să tai lemne ? De ce te faci de rușine ? „Am pierdut, zice, obiceiul să mai muncesc ca tot creștinul. Nu mai știu să fac nimic, Lipînka !

Se opri ră lângă o pădurice de plop tineri să se odihnească și s-o aștepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea. Colinda pe jos tot județul, ducînd-și pe umăr desaga, în care avea pîine și ceapă. Mergea cu pași mari, bălăbanind brațele, și nu era chiar atît de ușor să te ți de el.

La marginea păduricii era un stîlp de hotar. Elizarov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă și Praskovia, suflînd din greu. Fața ei zbîrcită, mereu speriată, strălucea de bucurie : astăzi fusese și ea la biserică, ca tot

omul ; se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere ! Asta i se întâmpla rar. Ba i se părea chiar că pentru prima oară în viața ei își făcuse toate poftete inimii. După ce se odihniră, porniră toți trei mai departe. Soarele apunea și razele lui, strecurându-se pe sub frunzișuri, luminau trunchiurile copacilor. Păduricea răsuna de glasuri vesele. Erau niște fete din Ukleievo, care le-o luaseră cu mult înaintea, dar care întîrziaseră în desiş. Se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor, hei, frumoaselor ! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, păduricea răsună de râsete.

— Băgați de seamă, vine Cîrjă ! Cîrjă, hodorog bătrîn !

Și ecoul parcă rîdea și el. Rămase și păduricea în urmă. Curînd începură să se zărească vîrfurile coșurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare : nu mai era mult pînă-n sat, pînă-n satul cu „dascălu care mîncase toate icrele la un parastas“. Ajunseră aproape de casă. Mai aveau de coborît în rîpă. Lipa și Praskovia, care mergeau desculțe, se așezară în iarbă să se încălze. Cîrjă se așeză și el alături. Privi de acolo de sus, Ukleievo, cu biserica lui albă, cu sălciile și cu gîrla lui, părea frumos și liniștit. Numai acoperișurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare închisă, mohorîtă, supărau ochiul. Pe celălalt mal al rîpei se întindea lanuri de secară : căpițe, snopi răzleți, împrăstiați parcă de furtună, și grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era și el în pîrg și strălucea sîdefiu la soare. Secerișul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sîmbătă, avea să se strîngă secara, să se care finul, apoi venea duminica și era iarăși sărbătoare. În fiecare zi tunetul cutremura zările împînzite de dogoare ; adieri umede, aburite, vesteau ploaie ; privind cerul, fiecare se ruga să dea domnul să aibă timp să-și strîngă bucatele, și în suflete bucuria norodului se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit ! rosti Praskovia. O rublă și patruzeci pe zi !

Pe drum treceau mereu oameni, întorcîndu-se de la iarmarocul din Kazanskoe : femei, muncitori din fabrici cu șepci noi, copii, cerșetori... Într-un nor de praf trecea cîte o teleagă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vîndut și care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgînd de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape tîrîtă. Și din nou se ridica

un nor de praf și trecea hurducîndu-se altă teleagă plină cu țărani beți, care-și bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrînă ducea în mînă un băiețaș, cu o căciulă mare, încălțat cu niște cizme prea înalte pentru el. Băiețașul nu mai putea de cald și abia își tîra picioarele din pricina cizmelor care-l împiedicau să-și îndoaie genunchii, dar nu se lăsa și sufla într-una, din răsputeri, într-o trîmbiță. Bătrîna și copilul coborîră în rîpă și curînd nu se mai văzură. Trîmbița însă tot se mai auzea.

— Care va să zică, fabricanților noștri iar nu li-s boii acasă... spuse într-un tîrziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în streășină“, mi-a spus el, deunăzi, în ciudat. „Cum mult, Vasili Danilfci? i-am răspuns eu. Am băgat atîta cît trebuie. Doar nu mănînc lemnul!“ Foc s-a făcut! „Cum îndrăznești să vorbești așa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiți cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!“ „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Și cînd nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi.“ S-a supărat și mai rău. „Sînteți toți niște pungași!“ a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi sîntem pungași pe lumea asta și voi o să fiți pe lumea cealaltă! m-am gîndit eu. Ha-ha-ha! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fii supărat, Makarîci, pentru vorbele pe care ți le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sînt negustor din ghilda întîi, sînt mai mare decît tine și tu trebuie să taci.“ Eu tot nu m-am lăsat: „Dumneavoastră sînteți negustor din ghilda întîi, iar eu nu sînt decît dulgher. Asta așa e. Numai că și sfîntul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, pe placul lui Dumnezeu. Dar dacă dumneavoastră vă place să fiți mai mare decît mine, apoi voia dumneavoastră, Visili Danilfci“. Vorba e că, după asta, am intrat la gînduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor din ghilda întîi sau un dulgher? Să știți, puîșorilor, că tot dulgherul este mai mare. Cîrjă se gîndi nițel, apoi adăugă: Da, da, puîșorilor, așa e! Cine trudește, cine pătîmește, ăla e mai mare!

Soarele apusese și deasupra gîrlei; din curtea bisericii și de pe maidanele din jurul fabricilor se ridica o ceață deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminițele începură să se aprindă devalle, și uneori ți se părea că ceața ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa și

mama ei, care se născuseră sărace lipite pământului și care erau în stare să trăiască astfel pînă la sfîrșitul vieții, dînd totul celorlalți, afară de sufletul lor blînd și sfios, fură cuprinse de un simțămînt ciudat. Pentru prima oară li se părea că sînt și ele mai mari decît alții, că înseamnă și ele ceva în lumea aceasta uriașă și tainică, în șirul nesfîrșit al vieților omenesti. Se simțeau bine stînd acolo sus, pe culmea dealului; zîmbeau fericite și parcă uitaseră că pînă la urmă tot vor trebui să coboare, să se întoarcă în vale.

În sfîrșit, ajunseră acasă. La poartă și în fața dughenii mulțime de cosași ședeau pe pămînt. Cei din Ukleievo nu se duceau să muncească la Tîbukin, și aceștia erau siliți să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric toți păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă și prin ușă se vedea cum surdul juca dame cu un băiețandru. Niște cosași cîntau încet, aproape în șoaptă, iar alții cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mestecăn, bătrînul Tîbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Axinia. Pe masă ardea o lampă.

— Moșule-e-e ! striga de după zăplaz un cosaș, ca să-l necăjească. Plătește-ne măcar jumătate ! Moșule-e-e !

În întuneric izbucneau rîsete. Apoi se auzea iarăși cîntecul, îngînat aproape în șoaptă. Se așeză și Cîrjă la masa lor, să bea ceai.

— Care va să zică, am fost și noi la iarmaroc ! Începu el să povestească. Se cheamă că am petrecut și noi, puișorilor ! Și am petrecut chiar de minune, slavă ție, doamne ! Numai că s-a întîmplat o daraveră cam urîtă : Sașka, fierarul, a cumpărat niște tutun. Și a dat omul o bănuță de cincizeci de copeici. Dar să vezi drăcie : bănuța era falsă ! Și Cîrjă se uită cu grijă în jurul lui. Ar fi vrut să n-audă nimeni ce spunea. Continuă să povestească, dar, crezînd că vorbește în șoaptă, vorbea numai răgușit, și tocmai bine îl auzea toată lumea. Care va să zică, bănuța era falsă. Firește, l-au întrebat de unde o are. „Mi-a dat-o Anisim Tîbukin, a spus el, cînd am petrecut la el la nuntă“. Au chemat jandarmul și l-au ridicat. Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moşule-e-e ! se auzi iarăşi acelaşi glas şugubăţ de după zăplaz. Moşule-e-e !

Se făcu tăcere.

— Ei, puîşorilor, puîşorilor ! mormăi repede Cîrjă şi se ridică în picioare. Pica de somn. Mulţumesc pentru ceai şi pentru zahăr, puîşorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... ha-ha-ha ! Şi, plecînd, adăugă : Se vede treaba că mi-a venit şi mie vremea să mor !

Şi scoase un sughiţ de plîns. Bătrînul Țibukin nu-şi mai isprăvi ceaiul ; rămase pe gînduri, nemişcat, părăind să asculte paşii lui Cîrjă, care se depărta pe uliţă.

— Poate că Saşa-fierarul a minţit ! spuse atunci Axinia, ghicindu-i gîndul.

Țibukin intră în casă şi, după un timp, se întoarse cu un fişic în mînă, îl desfăcu şi pe masă straluciră monedele nou-nouţe. Luă una şi o încercă în dinţi, apoi o aruncă pe tava cu ceşti. Mai încercă încă una şi o aruncă.

— Da, e adevărat : sînt false... Ridică ochii spre Axinia, neştiind parcă ce să creadă. Apoi adăugă : Ştii ce monede sînt astea ?... Le-a adus Anisim atunci... Darul lui ! După o clipă, se aplecă spre ea şi, băgîndu-i fişicul în mînă, îi şopti : Ia-le, fetiţ-o, şi aruncă-le în puţ. Dracu să le ia !... Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc. Ia samovarul, stinge lumina...

Lipa şi Praskovia, care stăteau în şură, văzură luminile stingîndu-se una după alta. Numai sus, la Varvara, pîlpîiau mai departe candelile albastre şi roşii, şi o adiere de linişte, de împăcare, de neştiutoare seninătate venea dintr-acolo. Praskovia nu putea de loc să se obișnuiască cu gîndul că fata ei s-a măritat cu un om bogat şi, de cîte ori venea la Țibukin, rămînea sfioasă în tindă, cu zîmbetul ei umil ; îi trimitea acolo ceai şi zahăr. Nici Lipa nu putea să se obișnuiască şi, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în şură. În fiecare zi spăla duşumelele sau rufele şi i se părea că nimic nu s-a schimbat, că munceşte ca şi mai înainte, cu ziua. Şi de data aceasta, cînd se întoarseră la Kazanskoe, Lipa şi Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în şură şi se culcară pe jos, între sanie şi zid. Era întuneric şi mirosea a hamuri. Afară, pe lîngă

case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închi-dea dugheana și cum cosașii își căutau un loc de dormit prin curte; departe, la Hrîmin-fiii în grădină, cînta armonica cea scumpă. Praskovia și Lipa ațipiră.

Cînd le trezi un zgomot de pași, lumina lunii înălbi-se totul afară. Axinia stătea în prag, cu așternutul în brațe.

— Poate că aici e mai răcoare... spuse ea. Apoi intră și se culcă aproape de prag. Luna o lumina toată.

Axinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în așternut, aruncînd aproape totul de 'pe ea. Și ce frumoasă și falnică părea în lumina feerică a lunii! După un timp se auziră din nou pași. În ușa șurii se arătă bă-trînul, alb și el de lună.

— Axinia! strigă el! Aicea ești?

— Da, și? răspunse ea în-ciudată.

— Ți-am spus adineauri să arunci banii în puț. I-ai aruncat?

— De ce să-i arunc? I-am dat cosașilor...

— Doamne sfinte! izbucni bătrînul înmărmurit și în-grozit. Buclucașă femeie mai ești! Doamne, dumnezeule!

Și plecă, bodogănind și frîngîndu-și mîinile. Puțin după aceea, Axinia se așeză în capul oaselor și ofta din greu, cu ciudă, apoi se ridică, își adună în grabă așternutul și plecă și ea.

— De ce m-ai dat la ăștia, mamă? spuse Lipa.

— Ei, fetiço, trebuia și tu să te măriți. Așa ne e scris la toți.

O deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amîndouă. Dintr-o dată însă li se păru că nu sînt chiar atît de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albas-trul cerului, de acolo unde scînteiază stelele, cineva care stă de strajă, care vede tot ce se petrece în Ukleievo. Sim-țeau că oricît de adîncă ar fi fost suferința, noaptea rămînea aceeași, liniștită și minunat de frumoasă, și că în lume există și va exista de-a pururi un adevăr tot atît de frumos și de minunat, cu care totul pe pămînt abia așteaptă să se contopească, așa cum lumina lunii se contopea cu noaptea.

Și potolite, alinate, se ghemuiră amîndouă una în alta și adormiră.

Sosise de mult știrea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare de bani și punere în circulație de monede false. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an; se sfârșise iarna lungă, venise primăvara, și atît cei din casă cît și cei din sat se obișnuiseră cu gîndul că Anisim este la închisoare. Mulți chiar îl și uitaseră. Doar cînd cineva trecea noaptea prin fața casei sau a dugheii, își aducea dintr-o dată aminte că feciorul lui Țibukin era întemnițat, iar cînd clopotele sunau la cimitir, oamenii își aminteau că Anisim stă la închisoare și își așteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorise, acoperișul se acoperi de rugină, ușa de la dugheană, grea, îmbrăcată în tablă, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise“, cum spunea surdul; însuși bătrînul se întunecase parcă. Nu-și mai tunsese de mult barba și părul, umbla ca un sălbatic. Cînd se urca pe bihuncă, nu mai sărea voinicește ca altădată și nu se mai răstrea la cerșetorii de la poartă: „Să vă mai dea și Dumnezeu!“ Se vedea cît de colo că puterile începură să-l lase. Oamenii îi știau mai puțin de frică. Ba uriadnicul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-verbal de contravenție, pe loc, în dugheană, deși își primea peșcheșul de la bătrîn ca și mai înainte. De trei ori îl chemară la oraș pe Țibukin, ca să-l judece pentru comerț clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amîna, pentru neaprezentare de martori. Bătrînul era tot mai sleit de puteri.

Se ducea deseori să-și vadă feciorul, tocmea pe cîte cineva să-l apere, scria cîte o jalbă; dăruise un prapur la o biserică, iar directorului închisorii îi dăduse un zarf de argint, pe care era scris cu litere smălțuite: „Sufletul își cunoaște măsura“, și o linguriță cu coadă lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie și cum trebuie! spunea Varvara. Ț-ț-ț!... Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să umble la mărimi... Să-i dea drumul măcar pînă la judecată!... De ce să se chinuie bietul băiat?!

Necăjită era și ea de bună seamă, dar tot mai plinuță la trup și mai albă la piele. Aprindea ca și mai înainte

candelile la ea în iatac și îngrijea ca totul să fie curat în casă, cinstind musafirii, ca și altă dată, cu dulceață și pistil de mere. Surdul și Axinia vedeau de dugheană. Se mai apucaseră și de o treabă nouă : fabrica de cărămizi de la Butiokino, unde Axinia se ducea aproape zilnic cu căruța. Mîna singură calul și, cînd întîlnea cunoscuți pe drum, lungea gîtul întocmai ca vipera din secara tînără și zîmbea nevinovat și enigmatic. Cît despre Lipa, se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de postul cel mare. Era un plod atît de micuț și de firav, că îți făcea milă și te prindea mirarea că privește și țipă, că este socotit și el o faptură omenească, ba că îl mai cheamă și Nikifor. Copilul stătea în leagăn, iar Lipa se dădea doi pași înapoi, făcea o plecăciune și îi spunea :

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci !

Se repezea la el și îl săruta cu foc. Apoi iarăși se dădea înapoi, spre ușă, făcea o plecăciune și îi spunea :

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci !

Iar plodul dădea din piciorușele lui roșii, și plînsul lui se făcea hohot de rîs, cum i se întîmpla și dulgherului Elizarov.

Se soroci și ziua judecării. Bătrînul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luați și duși la oraș toți cei chemați ca martori. O dată cu ei plecase și un bătrîn lucrător, care primise și el citație.

Judecata avu loc într-o joi, dar trecu și o duminică, și bătrînul tot nu se întoarce, și la Ukleievo nu veni nici o veste. Marți, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă și asculta : nu cumva vine bătrînul ? În camera de alături Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în brațe și îi spunea veselă :

— Ai să te faci ma-are, ma-a-are, ai să ajungi și tu bărbat și o să mergem împreună să muncim cu ziua ! O să mergem să muncim cu ziua !

— Ei asta e ! se supăra Varvara. Cum o să muncim cu ziua, prostuț ? O să-l facem negustor !

Lipa începu să îngîne un cîntec, dar după cîteva clipe uită de spusele Varvarei și începu iarăși :

— Ai să te faci ma-are, mare, ai să fii bărbat și o să mergem să muncim cu ziua !

— Ei, tu una și bună știi ! rîse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în brațe și o întrebă :
— Mămico, de ce-l iubesc eu atîta ? De ce mi-e așa milă de el ?

Glasul i se frînse deodată și ochii i se umplură de lacrimi. Cine e el ? continuă ea. Ce înseamnă el pe lume ? E ușurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parcă-ar fi un om mare ! Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înțeleg tot ce vrea să spună cu ochisorii lui mici.

Varvara ciuli urechea. În depărtare se auzea fluierînd trenul de seară care se apropia de stație. N-o fi venit cumva bătrînul ? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa. Nici nu mai știa dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de așteptare înfrigurată. O căruță plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin fața porții. Erau martorii care veneau de la gară. În timp ce căruța trecea prin fața dughenii, sări din ea bătrînul lucrător, care intră în curte. Se auzi cum un om de-al curții îi da bună seara și îl întreba ceva.

— I-au ridicat drepturile și toată averea, spuse el, și l-au trimis în Siberia la muncă silnică, pe șase ani.

În clipa aceea Axinia ieși din dugheană prin ușa din dos. Tocmai vînduse niște gaz și ținea într-o mînă o sticlă și în cealaltă, pîlnia, iar în dinți niște bani de argint.

— Și tăticu unde a rămas ? întrebă ea, peltică din pricina arginților din dinți.

— La gară, răspunse lucrătorul. A spus că o să vină cînd s-o mai înnopta.

În toată curtea se răspîndi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că așa se cuvine, bucătăreasa ieși în prag și începu să jelească, în-tocmai ca după mort :

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorîci, șoimul nostru mîndru ? Cui ne-ai lăsat ?...

Speriați, cîinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră și, stăpînindu-și durerea ce o cuprinsese, strigă bucătăresei din toate puterile :

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne mai chinui, pentru numele lui Hristos !

Pînă și de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gîndească la ceva. Numai Lipa nu

înțelegea despre ce e vorba și continua să se joace ou copilul.

Cînd veni și bătrînul de la gară, nu-l mai întrebă nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile; de mîncare nici nu se atinse.

— N-a fost cine să pună o vorbă bună... spuse din nou Varvara, cînd rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la oameni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă...

— Am făcut tot ce am putut, răspunse bătrînul cu un gest de oboseală. După ce l-au condamnat pe Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apăraseră. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea tîrziu.“ Chiar Anisim îmi spusese: „E prea tîrziu...“ Totuși, cînd am ieșit de la tribunal, am vorbit cu un avocat. L-am dat și arvună. Am să mai aștept o săptămînă și o să mă duc din nou. Cum o vrea Dumnezeu! Bătrînul trecu iarăși prin toate odăile și cînd se întoarse la Varvara, îi spuse: Se vede că nu mi-e bine. Am așa un fel de ceață în cap. Parcă mi se întunecă gîndurile. Închise ușa ca să nu audă Lipa, și șopti: Cu banii nu e lucru curat. Ți-aduci aminte că înainte de nuntă, Anisim mi-a adus niște ruble și niște bănuțe noi de cincizeci de copeici. Un fișic l-am ascuns și l-am ținut deoparte. Dar celelalte bănuțe le-am amestecat cu banii mei... Pe vremuri, cînd trăia încă unchi-meu, Dmitri Filatîci, Dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, cînd la Moscova, cînd în Crimeia. Avea nevastă tînă, și în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alții. Au avut șase copii și, cînd unchiului i se întîmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunînd: „Nu mă pot dumiri de loc, care sînt copiii mei și care sînt ai altora. Mereu mă încurc.“ Fire fericită, cum s-ar spune. Tot așa și eu: nu mă pot dumiri care sînt banii mei cei adevărați și care sînt cei falși, și mereu mi se pare că toți sînt falși.

— Ei, ce Dumnezeu!

— Uite, la gară, cînd am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Și mereu mi se păreau că sînt false. Tare mi-a fost frică... Se vede că nu mi-e bine de loc.

— Da, toți sîntem în puterea lui Dumnezeu! spuse Varvara și clătină din cap. Trebuie să te gîndești și la asta,

Petrovici... Nu știe omul ce-l așteaptă mâine. Nu mai ești om tînăr. Doamne ferește, mori, și ce-o să se facă atunci nepoțelul fără tine? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toți pe bietul Nikifor! Tatăl, ca și cum n-ar fi. Mama e prea tînără, prostuță... Ce-ar fi să pui pe numele băiatului măcar pămîntul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gîhdește-te! Băiețelul e așa de drăgălaș, păcat de el! Ia du-te chiar mâine și fă-i o hîrtie, ce să mai aștepți?

— Chiar și uitasem de el, răspunse Țibukin. Să-i dau și lui bună seara. Zici că-i drăgălaș băiatul? Să dea Dumnezeu să crească sănătos. Deschise ușa și îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în brațe. Ascultă, Lipînka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne fetițo, nu te sfii! o îndemnă el. Dacă vrei să mănînci ceva, mănîncă tot ce-ți pofteste inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii... Făcu semnul crucii peste copil. Și îngrijește bine de nepoțel. Nu mai am fecior, atîta mi-a rămas: nepoțelul.

Îl podidi plînsul și începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiț ușor și se depărtă. După aceea se culcă și adormi buștean, după șase nopți nedormite.

VII

Bătrînul se mai duse la oraș, dar nu zăbovi mult acolo. Curînd după întoarcerea lui, cineva îi șopti Axiniei că Țibukin fusese la notar să-și facă testamentul și că Butiokino, unde ea făcea cărămidă, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta îi fu adusă dimineata, cînd bătrînul și Varvara își beau ceaiul în fața casei, la umbra mesteacănului. Axinia încuie amîndouă ușile dughenei, și pe cea care dădea în uliță, și pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ținea la ea și le azvîrli la picioarele bătrînului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi! țipă ea, izbucnind dintr-o dată în hohote de plîns. Eu nu sînt o noră pentru voi, ci o slujnică! Toată lumea rîde de mine: „Ia uitați-vă ce mai slujnică și-au găsit Țibukinii!” Nu m-am

tocmit la voi ! Nu sînt o cerșetoare, o lepădătură ! Am și eu tată și mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau și-roaie, îl fulgeră pe bătrîn cu ochii ei răi, care priveau sașiu de mînie, iar fața și gîtul i se încordaseră și i se făcură stacojii. Continuă să strige din răsuputeri :

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi ! M-am omorît muncind. Să stau toată ziua în dugheană și noaptea să mă furișez după votcă, pentru asta sînt bună ! Dar cînd e vorba de pămînt, pentru asta e bună nevasta ocnașului, cu lepădătura ei de copil ! Ea e stăpînă aici, boieroaica, iar eu sînt sluga ei ! Dați-i totul, băgați-i totul pe gît muierei pușcăriașului, pînă s-o îneca. Eu plec acasă. Să vă găsiți o altă proastă, fire-ați blestemați !

Niciodată în viața lui bătrînul nu-și certase sau pedep-sise copiii, și nu putea să admită nici gîndul măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în față vreo vorbă urîță, sau să aibă o purtare necuviincioasă. Însăimîntat de această dezlănțuire de furie, fugi în casă și se ascunse după un dulap. Iar Varvara, de uluită ce era, nici nu putu să se scoale de pe scaun ; dădea numai din mîini, ca și cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică ? bîligaia ea, îngrozită. De ce strigi așa ? Ț-ț-ț !... Ne aude lumea... Mai încet ! Mai încet !

— Ați dat Butiokino nevastei ocnașului, continuă să zbiere Axinia. Puteți să-i dați totul. Nu mai vreau nimic de la voi. Să vă înghită pămîntul ! Sînteți cu toții o bandă de borfași ! Am văzut destule ! Ajunge ! N-a trecut un om pe aici fără să-l jefuiți, hoților ! Ați jefuit bătrîni și copii ! Cine a vîndut votcă fără brevet ? Și banii falși ? V-ați umplut cuferele cu bani falși, și acum nu mai aveți nevoie de mine !

În fața porții se și adunase lumea și se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea ! țipa Axinia. Am să vă fac de rîs ! Să vă crape obrazul de rușine ! Să vă văd tîrîndu-vă la picioarele mele. Ei, Stepane, îl chemă ea pe surd, haide, plecăm numaidecît acasă, la tata și la mama. Nu vreau să mai stau la un loc cu pușcăriașii !... Hai repede, pregătește-te !...

În curte atîrnau rufe la uscat ; Axinia începu să smulgă fustele și bluzele ei încă ude și să le zvîrle în brațele sur-

dului. Apoi, turbată, alergînd de colo-colo, trase pe rînd albiturile, le trînti pe jos, și călca în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, liniștești-o, maică! gemea Varvara. Ce-i cu ea, ce vrea? Dați-i Butiokino, dați-i-l, pentru numele lui Hristos!

— Ia te uită ce muiere! spuneau cei de la poartă. Și-a dat poalele peste cap! A dracului muiere!

Axinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa rămase singură. Bucătăreasa se dusesse la gîrlă să limpezească. Din albie și din cazanul de lîngă plită se ridicau aburi înăbușitori și se vedea ca prin ceață. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare și, lîngă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întîmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu piciorușele lui roșii. În clipa în care intră Axinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămașă a cumnatei și o pusese în albie, întinzînd mîna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă.

— Dă-o încoace! se răsti Axinia, aruncîndu-i o privire plină de ură, și își luă cămașa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele! țipă ea iarăși. Ești nevastă de ocnaș și trebuie să-ți cunoști lungul nasului, să știi cine ești!

Lipa se uită la ea înlemnită, fără să înțeleagă ceva. Dar, dintr-o dată, prinse privirea pe care Axinia o aruncă copilului și se îngrozi...

— Mi-ai luat pămîntul. Ei bine, na!

Zicînd aceasta, Axinia puse mîna pe cofa cu apă clocotită și o deșertă pe Nikifor.

Atunci se auzi un țipăt cum nu se mai auzise niciodată în Ukleievo, și nu-ți venea să crezi că o faptură atît de firavă, de puțintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea țipăt. În curte să făcu dintr-o dată tăcere. Axinia intră în casă fără un cuvînt, cu obișnuitul ei surîs nevinovat, pe buze. Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufe în brațe. Apoi începu să le întindă la loc pe frînghie, fără să rostească un cuvînt și fără să se grăbească. Și, pînă cînd se întoarse bucătăreasa de la gîrlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întîmplase acolo

Nikifor fu dus la spitalul zemstvei și spre seară muri. Lipa nu așteptă să vină cineva s-o ia. Înveli micul cadavru într-o pătură și o porni spre casă.

Spitalul, o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curînd, se afla pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfințitului, părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî și, înainte de-a intra în cătun, se așeză pe malul unui iaz mic. O femeie își aduse calul la adăpat. Dar calul nu voia să bea.

— Ce ți-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băiețuș în rubașcă roșie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. Altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea... murmură Lipa, uitîndu-se năucă la cal.

Femeia și băiețușul cu cizmele au plecat pînă la urmă, și ea a rămas singură. Soarele s-a culcat și el, învelindu-se în purpura de aur, și nori prelungi, trandafirii și liliachii, s-au răsfirat pe cer, parcă de strajă. Undeva, departe, cine știe unde, un buhai de baltă mugea surd și trist, ca o vacă închisă în staul. Strigătul păsării tainice se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu știa cum arată, unde se aciuiase. Sus pe deal, în jurul spitalului și în tufișurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun și pe tot întinsul cîmpului cîntau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva și, tot încurcîndu-se la numărare, o lua mereu de la început. În iaz broaștele se chemau una pe alta, mînioase parcă, îngînîndu-se care mai de care; și, ascultîndu-le, ți se părea că deslușești în strigătul lor: „Așa fac! Așa fac!“ Cîtă larmă! Ai fi zis că toate vietățile țipau și cîntau înadis, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturora, chiar și broaștelor mîniate, să le fie dragă fiecare clipă și să se bucure de ea, fiindcă viața nu ți-e hărăzită decît o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina sfios cerul plin de stele. Lipa nu-și dădea seama cît timp stătuse lîngă iaz, dar cînd se ridică și porni din nou, toată lumea dormea în cătun. Nu se vedea nici o lumină. Pînă acasă erau de bună

seamă vreo douăsprezece verste, dar puterile o părăsiseră și nu mai știa bine drumul ! Luna trecea cînd în stînga, cînd în dreapta șoselei. Și același cuc, al cărui glas răgușise, cînta mereu, parcă făcîndu-i în ciudă. Lipa mergea repede și nici nu băga de seamă că-și pierduse năframa de pe cap. Se uita mereu la cer și se întreba unde o fi acum sufletul copilului ei. Mergea oare în urma ei, sau zbura undeva acolo sus, printre stele, și nu se mai gîndea la mama lui ? Ce singur te simți noaptea pe cîmp cînd ești înconjurat de cîntece și ție nu-ți arde de cîntat, cînd de pretutindeni se înalță strigăte de bucurie și cînd numai tu nu te poți bucura, cînd de pe cer te privește luna singuratică și ea, fără să-i pese dacă pe pămînt este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sînt vii sau morți... Cînd o jale mare îți apasă sufletul, ți-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mamă-sa, Praskovia, Oîrpă, bucătăreasa sau oricare om din sat.

— Bu-hu ! striga buhaiul de baltă. Bu-hu !

Și, dintr-o dată, se auzi răsunînd limpede un glas omenesc :

— Înhamă, Vavila !

În față, chiar lîngă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliră, scînteia doar jarul roșu. Se auzeau caii rupînd iarba. În întuneric se deslușeau două căruțe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni : unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemișcat lîngă foc, cu mîinile la spate. Un cîine începu să mîrîie lîngă una din căruțe. Omul care ducea calul se opri și spuse :

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Șarik ! strigă celălalt cîinelui.

După glas, se putea desluși că omul care potolise cîinele era bătrîn. Lipa se opri și spuse :

— Dumnezeu să vă ajute !

Bătrînul se apropie de ea și, după o clipă de îndoială, răspunse :

— Seară bună !

— Nu mă mușcă cîinele, moșule ?

— Nu, fii liniștită !

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilășul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrînului nu-i fu tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi și spuse repede :

— Ce să-i faci, fata mea ! Dacă așa a fost voia lui Dumnezeu... Apoi, întorcîndu-se către tovarășul lui de drum : Prea mult te mocoșești, băiete. Dă-i zor !

— Nu găsesc cercul calului dumitale. Nu-l văd niciieri.

— Tare de cap mai ești, Vavila !

Bătrînul se aplecă, luă un tăciune și suflă în el. I se luminară numai ochii și nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunile de Lipa și se uită lung la ea. Ochii lui erau plini de milă și înțelegere.

— Ești mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Oftă și clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jărat, ca să-l stingă. Strivi apoi cu călcîiul tăciunii și, dintr-o dată, se făcu întuneric. Ai fi zis că oamenii și căruța nu fuseseră decît o vedenie ce pierise și că acum rămăsese numai cîmpul gol, cerul cu stelele și larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cîrstei se tînguia și parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, cînd ochii Lipei se obișnuiră iar cu întunericul, îl văzu din nou pe bătrîn, pe lunganul de Vavila, și căruțele. Acestea scîrpliră din toate închieturile, încercînd să iasă la drum.

— Sînteți sfinți ! îl întrebă Lipa pe bătrîn.

— Nu, sîntem din Firsanovo.

— Cînd te-ai uitat adineauri la mine, mi s-a muiat inima. Și dumnealui pare un băiat liniștit. Așa că m-am gîndit că poate sînteți sfinți.

— Te duci departe ?

— La Ukleievo.

— Suie în căruță. Te ducem pînă la Kuzmenki. De acolo ții drumul drept înainte. Noi o luăm la stînga.

Vavila se urcă în căruța cu butoiul, și bătrînul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în față.

— Copilașul meu s-a chinuit toată ziua, spuse Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochisorii lui la mine și tăcea, voia să spună ceva și nu putea. Doamne, dumnezeule, maică precistă ! De atîta durere, nici eu nu mai răbdam ! Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lîngă pat și mă

pomeneam pe jos. Ia spune-mi dumneata, moșule, de ce să se chinuiască atîta un copil înainte să moară? Cînd se chinuiește un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuiască un copil, care n-are păcate? De ce?

— Cine știe? răspunse bătrînul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poți ști pe toate, rosti într-un tîrziu bătrînul. De ce e așa și nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate zboară și cu două. Tot așa și cu omul: nu-i e dat să știe totul, ci numai cîte o jumătate sau cîte un sfert. Nu știe decît atît cît îi trebuie ca să trăiască.

— Moșule, parcă mi-e mai ușor să merg pe jos. Nu știu cum, dar îmi zvîcnește inima așa de tare...

— Nu-i nimic. Stai liniștită. Bătrînul căscă și-și făcu semnul crucii peste gură. Nu-i nimic.... repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viața e lungă, o să mai ai parte de multe. Și de bune, și de rele. Mare este maica Rusie! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost și toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetiço. O să ai parte în viață și de bune, și de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost pe malurile Amurului și m-am cățarat pe Altai. În Siberia am trăit chiar. Lucram pămîntul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie și m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc aminte ca acum: treceam un rîu pe un pod plutitor. Eram slab, slab, în zdrențe, desculț, zgribulit și sugeam o coajă de pîine. Pe pod se afla și un tîrgoveț, dacă o fi murit, dumnezeu să-l ierte! Se uita la mine plin de milă și dintr-o dată i-au dat lacrimile: „Arăcan de tine, mi-a zis el, neagră ți-i pîinea, negre-ți sînt zilele!” Ei, și cînd am ajuns acasă, nici tu casă, nici tu nevastă, că pe a mea o îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat și, drept să-ți spun, am avut parte și de rele, dar și de bune. Și tot n-am nici un chef să mor, fetico! Aș vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anișori. Asta înseamnă că mi-a fost mai mult bine decît rău. Mare, mare este maica Rusie! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

Moșule, întrebă Lipa, cînd moare omul, cîte zile după aceea rătăcește sufletul lui pe pămînt ?

— Da cine știe ! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la școală. Acolo înveți de toate. Vavila ! strigă bătrînul.

— Ei ?

— Vavila, cînd moare omul, cîte zile mai umblă sufletul lui pe pămînt ?

Vavila opri calul și numai după aceea răspunse :

— Nouă zile. Cînd a murit unchiul Kiril, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde știi ?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătînd în vatră.

— Bine, bine, lasă... Dă-i drumul !

Se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruțele apucară pe șosea, iar Lipa ținu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Cînd coborî în rîpă, casele și biserica din Ukleievo erau pitulate în ceață. Era frig și i se părea că tot același cuc cînta și aici.

Cînd ajunse acasă, nu se scosese încă vitele la pășune. Toți dormeau. Se așază pe treptele pridvorului și așteptă. Cel dintîi se arătă bătrînul : pricepu de la prima privire ce se întîmplase, și mult timp nu putu să rostească un singur cuvînt. Doar țocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un tîrziu, n-ai știut să-mi păzești nepoțelul...

O sculară pe Varvara, care începuse să-și frîngă mîinile și izbucni în hohote de plîns. Apoi se apucară să pregătească de înmormîntare.

— Și ce frumusețel mai era copilul, doamne ! se tot tînguia ea. Un singur copil ai avut și nici pe acela n-ai știut să-l păzești, prostuț !

Veniră popii și făcură slujbă și dimineața și seara. A doua zi copilul fu îngropat. După înmormîntare, mușafirii și popii se îndopară cu atîta lăcomie, de parcă n-ar fi mîncat de cine știe cîtă vreme. Lipa servea la masă, și unul din popi îi spuse, gesticulînd cu furculița în care era înfiptă o ciupercă murată :

— Nu plînge după copil. A lor este împărăția cerurilor !

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este și că nu va mai fi. Și abia

atunci izbucni în hohote de plîns. Nu ştia în ce odaie să se ducă să plîngă în voie, fiindcă simţea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Şi ceilalţi simţeau la fel.

— Ce urla aşa ? strigă dintr-o dată Axinia, arătîndu-se în uşă. Taci odată !

De înmormîntare se îmbrăcase cu o rochie nou-nouţă şi se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putu să-şi oprească plînsul. Izbucni în hohote şi mai deznădăjduite.

— Auzi ? strigă Axinia şi bătu mîniată din picior. Cu cine vorbesc eu ? Pleacă din casa asta şi să nu te mai prind că pui piciorul pe aici, muiere de ocnaş ! Afară !

— Ei, lasă ! se amestecă bătrînul. Linişteşte-te, Axiuta, maică... Plînge femeia. Ce să facă ? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă ? îl îngîină Axinia. Poate să mai rămîină noaptea asta, dar mîine să n-o mai văd. Ce să facă ? îl îngîină din nou Axinia şi, izbucnind în ris, se îndreaptă spre dugheană.

A doua zi, dis de dimineată, Lipa plecă la Torguevo la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperişul şi uşa dughenii strălucesc ca noi. În ferestre înfloresc ca mai înainte muşcate vesele, şi tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa şi curtea Ţibukinilor a fost uitat.

Bătrînul Ţibukin e socotit şi acum drept stăpînul casei ; dar, de fapt, totul a trecut în mîna Axiniei. Ea vinde, ea cumpără, şi nimic nu se face fără ştirea sau voia ei. Fabrica de cărămizi merge bine ; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, preţul s-a ridicat la douăzeci şi patru de ruble mia. Femeile şi fetele din sat duc cărămida la gară şi o încarcă în vagoane, primind pentru asta cîte douăzeci şi cinci de copeici pe zi.

Axinia a intrat în asociație cu Hrîmin-fiii și fabrica lor se numește : „Hrîmin-fiii et co”. Lîngă gară au deschis o cîrciumă, și armonica cea scumpă nu se mai aude acum cîntînd în curtea fabricii, ci la cîrciumă, unde vin adesea șeful gării și dirigințele poștei, care a înjghebat și el un negoț. Hrîmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur și el mereu îl scoate și îl duce la ureche.

În sat se spune că Axinia a ajuns cineva. Și, într-adevăr, cînd pleacă dimineța la fabrica ei, cu zîmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, și cînd dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toți se tem de ea : acasă, în sat și la fabrică. Cînd intră la poștă, dirigințele sare în picioare și îi spune :

— Luați loc, vă rog, Xenia Abramovna !

Un moșier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin și poartă cizme de lac, a fost atît de fermecat de felul ei de a se purta cînd i-a vîndut un cal, încît i-a dat calul cu cît a vrut ea. A ținut-o lung de mîină și, uitîndu-se în ochii ei veseli, șireți, dar cu o căutătură tot atît de nevinovată, i-a spus :

— Pentru o femeie ca dumneata, Xenia Abramovna, sînt gata să fac orice ! Spune-mi numai cînd ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Cînd doriți dumneavoastră !

Și de atunci moșierul cel tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Berea e rea, amară ca pelinul. Moșierul se strîmbă, dar bea.

Bătrînul Tîbukin nu se amestecă în treburi și nu ține bani la dînsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate ; dar tace și nu pomenește nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc ; pînă și de mîncare uită ; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au și obișnuit să mănînce fără el și nu odată o auzi pe Varvara spunînd :

— Aseară bătrînul iar s-a culcat nemîncat.

Și spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obișnuit. Fie iarnă, fie vară, moșneagul umblă îmbrăcat cu șubă, și în zilele prea călduroase stă în casă și nu iese de loc. De obicei, înfodolit în șuba lui și cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară. Deseori însă stă de dimineată pînă seara nemișcat, pe banca din

poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă și acum, ca și înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Când cineva îl întreabă, el răspunde cuviincios și cuminte, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa, Axinia, l-ar fi alungat din propria lui casă, că nu-i dă de mâncare și că bătrînul trăiește din milostenie. Unii se bucură, alții îi plîng de milă.

Varvara s-a făcut și mai plinuță, pielea i s-a albit și mai mult; face milostenii ca și mai înainte, și Axinia o lasă în pace. În casă este acum atît de multă dulceață, că nici nu are cine s-o mănînce pînă la noua recoltă. Se zaharisește în borcane, și Varvara mai că plînge, neștiind ce să facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit o dată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hîrtie, în chip de jalbă, și cu același scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, își ispășea pedeapsa laolaltă cu el. Sub versuri era zmîngălit, cu obișnuitul lui scris urît și neciteț de totdeauna, un singur rînd: „Eu tot bolesc pe aici; mi-e greu, tare greu, ajutați-mă, pentru Hristos!”

Într-o după-amiază senină de toamnă, bătrînul Țibukin ședea pe banca din fața bisericii, cu gulerul șubei ridicat, de nu i se vedeau decît nasul și cozorocul șepcii. La celălalt capăt al băncii lungi ședea antreprenorul Elizarov și cu paznicul școlii, Iakov, un bătrîn de vreo șaptezeci de ani, fără dinți. Paznicul îi spunea lui Oîrjă:

— Copiii trebuie să îngrijească de părinți. Asta e! Cîntește pe tatăl și pe mama ta. Cînd colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a dat afară din casă! Bătrînul n-are ce mîncă și ce bea. Unde să se ducă? N-a mîncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Oîrjă.

— Da; uite-l, stă așa și tace. Nu vezi cum a slăbit? Da de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecător. Judecătorul nu poate să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? Întrebă Oîrjă, care nu prea auzea bine.

— Ce?

— Nimic de zis, e o femeie care știe să se descurce! Ce vrei, în negustoria lor nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat, adică.

— Auzi, să-l alunge din casa lui ! reluă Iakox supărat. Fă-ți întâi casa și pe urmă gonește pe cine vrei. Auzi vorbă !... Scîrba !

Țibukin asculta și nu se mișca.

— Ce mi-e casa mea și ce mi-e o casă străină, tot aia e ! Numai cald să fie și să nu te ocărăscă muierile ! zise Cîrjă rîzînd. Cînd eram tînăr, tare mult o iubeam pe Nastasia mea. Era o femeiușcă tare blîndă ; îmi tot spunea : „Cumpără-ți o casă, Makarîci, cumpără-ți un cal“ ; pînă și pe patul morții m-a rugat : „Cumpără-ți o bihuncă, Makarîci, să nu mai umbli pe jos“. Dar eu îi cumpăram numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd și tont, continuă Iakov, fără să-l asculte pe Cîrjă. Dobitoc în toate legea ! E ca un gînsac. Ce poate el să priceapă ? Dă-i gînsacului ou bîta în cap, și tot n-o să priceapă.

Cîrjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică ; Iakov se ridică și el, și plecară împreună, continuînd să vorbească. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de pași, bătrînul Țibukin se sculă și el și porni în urma lor, pășind șovăitor, ca pe gheață.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfințitului, și soarele nu mai lumina decît coama povînișului rîpei, de unde drumul cobora șerpuit. Bătrîne și copii se întorceau din pădure, purtînd coșuri cu ciuperci. Iar dinspre gară venea un cîrd de fete și femei care încărcaseră cărămidă în vagoane ; nasul și umerii obrajilor le erau mînjiiți de praf roșu de cărămidă. Toate cîntau. În fruntea lor merge Lipa. Și ea cînta, cu glasul ei subțire, și privea spre cer, cu un simțămînt de bucurie, de izbîndă chiar, la gîndul că, slavă domnului, ziua se sfîrșise și putea să se odihnească. În mulțime se vedea și mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, care ducea o legăturică în mînă, și, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarîci ! spuse Lipa, văzîndu-l pe Cîrjă. Bună seara, moșule !

— Bună seara, Lipîнка ! se bucură Cîrjă. Fetițe, fetițele mele dragi, vreți să-l iubiți pe duigherul cel bogat ? Ha-ha-ha ! Pușorii mei, pușori, se înduioșă el dintr-o dată, scoțînd un sughit de plîns, lăcrămioarele mele !

Cîrjă și Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cîrdul de femei și fete se întîlni apoi cu bătrînul Țibukin și din-

tr-o dată se făcu o tăcere adâncă. Lipa și Praskovia rămăseră mai în urmă. Când bătrînul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adâncă în fața lui și îi spuse :

— Să trăiești, Grigori Petrovici !

Mama ei se înclină și ea. Bătrînul se opri și se uită lung la amîndouă, fără să scoată un cuvînt ; buzele îi tremurau și ochii îi erau plini de lacrimi. Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrișcă și i-o înținse. Bătrînul o luă și începu să mănînce.

Soarele apuse. Strălucirea lui se stinse și acolo, sus, pe deal. Se lăsa noaptea și începea să fie frig. Lipa și Praskovia porniră mai departe, făcîndu-și de mai multe ori semnul crucii.

S U M A R

MOARTEA UNUI SLUJBAŞ .	5
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	
GRASUL ŞI SLABUL	9
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	
CHIRURGIA	12
Traducere de <i>Anda Boldur</i> şi <i>T. Solescu</i>	
CAMELEONUL	17
Traducere de <i>Anda Boldur</i> şi <i>T. Solescu</i>	
NUNTA CU GENERAL	21
Traducere de <i>Anda Boldur</i> şi <i>T. Solescu</i>	
ULTIMA MOHICANA	27
Traducere de <i>Anda Boldur</i> şi <i>T. Solescu</i>	
MAJURUL PRIŞIBEEV	33
Traducere de <i>Anda Boldur</i> şi <i>T. Solescu</i>	
COPIII	38
Traducere de <i>Otilia Cazimir</i> şi <i>Nicolae Guma</i>	
VANKA	44
Traducere de <i>Otilia Cazimir</i> şi <i>Nicolae Guma</i>	
O FIINŢĂ FĂRĂ APĂRARE	49
Traducere de <i>Xenia Stroe</i>	
FUGARUL	55
Traducere de <i>Otilia Cazimir</i> şi <i>Nicolae Guma</i>	
KAŞTANKA. Povestire	63
Traducere de <i>Otilia Cazimir</i> şi <i>Nicolae Guma</i>	
STEPA. Povestea unei călătorii	85
Traducere de <i>Otilia Cazimir</i> şi <i>Nicolae Guma</i>	

ZVAPAIATA	185
Traducere de <i>Otilia Cazimir și Nicolae Guma</i>	
SALONUL NR. 6	212
Traducere de <i>Otilia Cazimir și Nicolae Guma</i>	
PROFESORUL DE LITERATURA .	271
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	
ORDINUL ANNA	296
Traducere de <i>Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș</i>	
CASA CU MEZANIN. Povestirea unui pictor .	310
Traducere de <i>Alice Gabrielescu și Tatiana Panaitescu</i>	
MUJICII	329
Traducere de <i>Alice Gabrielescu și Tatiana Panaitescu</i>	
OMUL IN CARAPACE	362
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	
AGRIȘUL	376
Traducere de <i>Alice Gabrielescu și Tatiana Panaitescu</i>	
IONICI	387
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	
UN CAZ DIN PRACTICA .	407
În românește de <i>Anda Boldur</i>	
DOAMNA CU CAȚELUL	419
Traducere de <i>Alice Gabrielescu și Tatiana Panaitescu</i>	
IN RIPA	436
Traducere de <i>Anda Boldur</i>	

Redactor: NATALIA RADOVICI
Tehnoredactor: DECEBAL ENESCU

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918.”
Coli tipo: 30 Comanda 1900

...Schیțele lui Cehov sînt de o fantezie aristofanescă,
de un comic dureros și mai ales de o îndrăzneală ulmitoare.

G. Călinescu

Lei 13,50

clw

Editura Univers
